។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

ខុទ្ទកនិកាយេ

ចរិយាបិដក-អដ្ឋកថា

គន្ថារម្ភកថា

ចរិយា សព្ពលោកស្ស, ហិតា យស្ស មហេសិនោ;
អចិន្តេយ្យានុភាវំ តំ, វន្ទេ **លោកគ្គនាយកំ**។

វិជ្ជាចរណសម្បន្នា, យេន នីយន្តិ លោកតោ;
វន្ទេ តមុត្តមំ **ធម្មំ**, សម្មាសម្ពុទ្ធបូជិតំ។

សីលាទិគុណសម្បន្នោ, ឋិតោ មគ្គផលេសុ យោ;
វន្ទេ **អរិយសង្ឃំ** តំ, បុញ្ញក្ខេត្តំ អនុត្តរំ។

វន្ទនាជនិតំ បុញ្ញំ, ឥតិ យំ រតនត្តយេ;
ហតន្តរាយោ សព្ពត្ថ, ហុត្វាហំ តស្ស តេជសា។

ឥមស្មិំ ភទ្ទកប្បស្មិំ, សម្ពុតា យា សុទុក្ករា;
ឧក្កំសបារមិប្បត្តា, ទានបារមិតាទយោ។

តាសំ សម្ពោធិចរិយានំ, អានុភាវវិភាវនំ;
សក្កេសុ និគ្រោធារាមេ, វសន្តេន មហេសិនា។

យំ ធម្មសេនាបតិនោ, សព្ពសាវកកេតុនោ;
លោកនាថេន **ចរិយា-បិដកំ** នាម ទេសិតំ។

យំ ខុទ្ទកនិកាយស្មិំ, សង្គាយិំសុ មហេសយោ;
ធម្មសង្គាហកា សត្ថុ, ហេតុសម្បត្តិទីបនំ។

តស្ស សម្ពោធិសម្ភារ-វិភាគនយយោគតោ;
កិញ្ចាបិ ទុក្ករា កាតុំ, **អត្ថសំវណ្ណនា** មយា។

សហ សំវណ្ណនំ យស្មា, ធរតេ សត្ថុ សាសនំ;
បុព្ពាចរិយសីហានំ, តិដ្ឋតេវ វិនិច្ឆយោ។

តស្មា តំ អវលម្ពិត្វា, ឱគាហិត្វា ច សព្ពសោ;
ជាតកានុបនិស្សាយ, បោរាណដ្ឋកថានយំ។

និស្សិតំ វាចនាមគ្គំ, សុវិសុទ្ធមនាកុលំ;
មហាវិហារវាសីនំ, និបុណត្ថវិនិច្ឆយំ។

នីតនេយ្យត្ថភេទា ច, បារមី បរិទីបយំ;
ករិស្សាមិ តំ **ចរិយា-បិដកស្សត្ថវណ្ណនំ**។

ឥតិ អាកង្ខមានស្ស, សទ្ធម្មស្ស ចិរដ្ឋិតិំ;
វិភជន្តស្ស តស្សត្ថំ, និសាមយថ សាធវោតិ។

តត្ថ **ចរិយាបិដក**ន្តិ កេនដ្ឋេន ចរិយាបិដកំ? អតីតាសុ ជាតីសុ សត្ថុ ចរិយានុភាវប្បកាសិនី បរិយត្តីតិ កត្វា, បរិយត្តិអត្ថោ ហិ អយំ បិដកសទ្ទោ, “មា បិដកសម្បទានេនា”តិអាទីសុ (អ. និ. ៣.៦៦) វិយ។ អថ វា យស្មា សា បរិយត្តិ តស្សេវ សត្ថុ បុរិមជាតីសុ ចរិយានំ អានុភាវប្បកាសនេន ភាជនភូតា, តស្មាបិ “ចរិយាបិដក”ន្តិ វុច្ចតិ, ភាជនត្ថោបិ ហិ បិដកសទ្ទោ និទ្ទិដ្ឋោ “អថ បុរិសោ អាគច្ឆេយ្យ, កុទាលបិដកំ អាទាយា”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២២៨; អ. និ. ៣.៧០) វិយ។ តំ បនេតំ **ចរិយាបិដកំ** វិនយបិដកំ, សុត្តន្តបិដកំ, អភិធម្មបិដកន្តិ តីសុ បិដកេសុ **សុត្តន្តបិដក**បរិយាបន្នំ។ ទីឃនិកាយោ, មជ្ឈិមនិកាយោ, សំយុត្តនិកាយោ, អង្គុត្តរនិកាយោ, ខុទ្ទកនិកាយោតិ បញ្ចសុ និកាយេសុ **ខុទ្ទកនិកាយ**បរិយាបន្នំ។ សុត្តំ, គេយ្យំ, វេយ្យាករណំ, គាថា, ឧទានំ, ឥតិវុត្តកំ, ជាតកំ, អព្ភុតធម្មំ, វេទល្លន្តិ នវសុ សាសនង្គេសុ **គាថា**សង្គហំ។

> “ទ្វាសីតិ ពុទ្ធតោ គណ្ហិំ, ទ្វេសហស្សានិ ភិក្ខុតោ;
> ចតុរាសីតិ សហស្សានិ, យេ មេ ធម្មា បវត្តិនោ”តិ។ (ថេរគា. ១០២៧) –

ឯវំ ធម្មភណ្ឌាគារិកេន បដិញ្ញាតេសុ ចតុរាសីតិយា ធម្មក្ខន្ធសហស្សេសុ កតិបយធម្មក្ខន្ធសង្គហំ។ វគ្គតោ អកិត្តិវគ្គោ, ហត្ថិនាគវគ្គោ, យុធញ្ជយវគ្គោតិ វគ្គត្តយសង្គហំ។ ចរិយតោ អកិត្តិវគ្គេ ទស, ហត្ថិនាគវគ្គេ ទស, យុធញ្ជយវគ្គេ បញ្ចទសាតិ បញ្ចតីសចរិយាសង្គហំ។ តីសុ វគ្គេសុ **អកិត្តិវគ្គោ** អាទិ, ចរិយាសុ **អកិត្តិចរិយា**។ តស្សាបិ –

> “កប្បេ ច សតសហស្សេ, ចតុរោ ច អសង្ខិយេ;
> ឯត្ថន្តរេ យំ ចរិតំ, សព្ពំ តំ ពោធិបាចន”ន្តិ។ –

អយំ គាថា អាទិ។ តស្ស ឥតោ បភុតិ អនុក្កមេន អត្ថសំវណ្ណនា ហោតិ។

គន្ថារម្ភកថា និដ្ឋិតា។

និទានកថា

សា បនាយំ អត្ថសំវណ្ណនា យស្មា ទូរេនិទានំ, អវិទូរេនិទានំ, សន្តិកេនិទានន្តិ ឥមានិ តីណិ និទានានិ ទស្សេត្វា វុច្ចមានា សុណន្តេហិ សមុទាគមតោ បដ្ឋាយ សុដ្ឋុ វិញ្ញាតា នាម ហោតិ។ តស្មា តេសំ និទានានំ អយំ វិភាគោ វេទិតព្ពោ។

ទីបង្ករទសពលស្ស បាទមូលស្មិញ្ហិ កតាភិនីហារស្ស មហាពោធិសត្តស្ស យាវ តុសិតភវនេ និព្ពត្តិ, តាវ បវត្តោ កថាមគ្គោ **ទូរេនិទានំ** នាម។ តុសិតភវនតោ បដ្ឋាយ យាវ ពោធិមណ្ឌេ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណប្បត្តិ, តាវ បវត្តោ កថាមគ្គោ **អវិទូរេនិទានំ** នាម។ មហាពោធិមណ្ឌតោ បន បដ្ឋាយ យាវ បច្ចុប្បន្នវត្ថុ, តាវ បវត្តោ កថាមគ្គោ **សន្តិកេនិទានំ** នាម។ ឥមេសុ តីសុ និទានេសុ យស្មា ទូរេនិទានអវិទូរេនិទានានិ សព្ពសាធារណានិ, តស្មា តានិ **ជាតកដ្ឋកថាយំ** (ជា. អដ្ឋ. ១.ទូរេនិទានកថា) វិត្ថារិតនយេនេវ វិត្ថារតោ វេទិតព្ពានិ។ សន្តិកេនិទានេ បន អត្ថិ វិសេសោតិ តិណ្ណម្បិ និទានានំ អយមាទិតោ បដ្ឋាយ សង្ខេបកថា។

ទីបង្ករស្ស ភគវតោ បាទមូលេ កតាភិនីហារោ ពោធិសត្តភូតោ លោកនាថោ អត្តនោ អភិនីហារានុរូបំ សមត្តិំសបារមិយោ បូរេត្វា, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណសម្ភារំ មត្ថកំ បាបេត្វា, តុសិតភវនេ និព្ពត្តោ ពុទ្ធភាវាយ ឧប្បត្តិកាលំ អាគមយមានោ, តត្ថ យាវតាយុកំ ឋត្វា តតោ ចុតោ សក្យរាជកុលេ បដិសន្ធិំ គហេត្វា អនន្តេន បរិហារេន មហន្តេន សិរិសោភគ្គេន វឌ្ឍមានោ អនុក្កមេន យោព្ពនំ បត្វា ឯកូនតិំសេ វយស្មិំ កតមហាភិនិក្ខមនោ, ឆព្ពស្សានិ មហាបធានំ បទហិត្វា, វេសាខបុណ្ណមាយំ ពោធិរុក្ខមូលេ និសិន្នោ សូរិយេ អនត្ថង្គមិតេយេវ មារពលំ វិធមិត្វា បុរិមយាមេ បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរិត្វា, មជ្ឈិមយាមេ ទិព្ពចក្ខុំ វិសោធេត្វា, បច្ឆិមយាមេ ទិយឌ្ឍកិលេសសហស្សំ ខេបេត្វា, អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិមភិសម្ពុជ្ឈិ។

តតោ តត្ថេវ សត្តសត្តាហេ វីតិនាមេត្វា, អាសាឡ្ហិបុណ្ណមាយំ ពារាណសិំ គន្ត្វា ឥសិបតនេ មិគទាយេ **អញ្ញាសិកោណ្ឌញ្ញ**ប្បមុខា អដ្ឋារស ព្រហ្មកោដិយោ ធម្មាមតំ បាយេន្តោ, ធម្មចក្កំ (សំ. និ. ៥.១០៨១; មហាវ. ១៣ អាទយោ; បដិ. ម. ២.៣០) បវត្តេត្វា, **យសា**ទិកេ វេនេយ្យេ អរហត្តេ បតិដ្ឋាបេត្វា, តេ សព្ពេវ សដ្ឋិ អរហន្តេ លោកានុគ្គហាយ វិស្សជ្ជេត្វា, ឧរុវេលំ គច្ឆន្តោ កប្បាសិកវនសណ្ឌេ តិំស **ភទ្ទវគ្គិយេ** សោតាបត្តិផលាទីសុ បតិដ្ឋាបេត្វា, ឧរុវេលំ គន្ត្វា អឌ្ឍុឌ្ឍានិ បាដិហារិយសហស្សានិ ទស្សេត្វា ឧរុវេលកស្សបាទយោ

សហស្សជដិលបរិវារេ **តេភាតិកជដិលេ** វិនេត្វា, តេហិ បរិវុតោ រាជគហនគរូបចារេ លដ្ឋិវនុយ្យានេ និសិន្នោ **ពិម្ពិសារ**ប្បមុខេ ទ្វាទសនហុតេ ព្រាហ្មណគហបតិកេ សាសនេ ឱតារេត្វា, មគធរាជេន ការិតេ វេឡុវនវិហារេ វិហរតិ។

អថេវំ ភគវតិ វេឡុវនេ វិហរន្តេ សារិបុត្តមោគ្គល្លានេសុ អគ្គសាវកដ្ឋានេ ឋបិតេសុ សាវកសន្និបាតេ ជាតេ, សុទ្ធោទនមហារាជា “បុត្តោ កិរ មេ ឆព្ពស្សានិ ទុក្ករការិកំ ចរិត្វា បរមាភិសម្ពោធឹ បត្វា បវត្តិតវរធម្មចក្កោ រាជគហំ និស្សាយ វេឡុវនេ វិហរតី”តិ សុត្វា ទសបុរិសសហស្សបរិវារេ, អនុក្កមេន ទស អមច្ចេ បេសេសិ “បុត្តំ មេ ឥធានេត្វា ទស្សេថា”តិ។ តេសុ រាជគហំ គន្ត្វា សត្ថុ ធម្មទេសនាយ អរហត្តេ បតិដ្ឋិតេសុ កាឡុទាយិត្ថេរេន រញ្ញោ អធិប្បាយេ អារោចិតេ ភគវា វីសតិសហស្សខីណាសវបរិវុតោ រាជគហតោ និក្ខមិត្វា សដ្ឋិយោជនំ កបិលវត្ថុំ ទ្វីហិ មាសេហិ សម្បាបុណិ។ សក្យរាជានោ “អម្ហាកំ ញាតិសេដ្ឋំ បស្សិស្សាមា”តិ សន្និបតិត្វា និគ្រោធារាមំ ភគវតោ ច ភិក្ខុសង្ឃស្ស ច វសនយោគ្គំ ការេត្វា, គន្ធបុប្ផាទិហត្ថា បច្ចុគ្គមនំ កត្វា, សត្ថារំ និគ្រោធារាមំ បវេសេសុំ។ តត្រ ភគវា វីសតិសហស្សខីណាសវបរិវុតោ បញ្ញត្តវរពុទ្ធាសនេ និសីទិ។ សាកិយា មានត្ថទ្ធា សត្ថុ បណិបាតំ នាកំសុ។ ភគវា តេសំ អជ្ឈាសយំ ឱលោកេត្វា មានំ ភញ្ជិត្វា តេ ធម្មទេសនាយ ភាជនេ កាតុំ អភិញ្ញាបាទកំ ចតុត្ថជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ អាកាសំ អព្ភុគ្គន្ត្វា តេសំ សីសេ បាទបំសុំ ឱកិរមានោ វិយ, កណ្ឌម្ពរុក្ខមូលេ កតបាដិហារិយសទិសំ យមកបាដិហារិយំ អកាសិ។ រាជា តំ អច្ឆរិយំ ទិស្វា “អយំ លោកេ អគ្គបុគ្គលោ”តិ វន្ទិ។ រញ្ញា បន វន្ទិតេ តេ ឋាតុំ នាម ន សក្កោន្តិ, សព្ពេបិ សាកិយា វន្ទឹសុ។

តទា កិរ ភគវា យមកបាដិហារិយំ ករោន្តោ លោកវិវរណបាដិហារិយម្បិ អកាសិ – យស្មឹ វត្តមានេ មនុស្សា មនុស្សលោកេ យថាឋិតា យថានិសិន្នាវ ចាតុមហារាជិកតោ បដ្ឋាយ យាវ អកនិដ្ឋភវនា សព្ពេ ទេវេ តត្ថ តត្ថ អត្តនោ ភវនេ កីឡន្តេ ទិព្ពានុភាវេន ជោតន្តេ មហតឹ ទិព្ពសម្បត្តឹ អនុភវន្តេ សន្តានិ សមាបត្តិសុខានិ អនុភវន្តេ អញ្ញមញ្ញំ ធម្មំ សាកច្ឆន្តេ ច ពុទ្ធានុភាវេន អត្តនោ មំសចក្ខុនាវ បស្សន្តិ។ តថា ហេដ្ឋាបថវិយំ អដ្ឋសុ មហានិរយេសុ, សោឡសសុ ច ឧស្សទនិរយេសុ, លោកន្តរនិរយេ ចាតិ តត្ថ តត្ថ មហាទុក្ខំ អនុភវមានេ សត្តេ បស្សន្តិ។ ទសសហស្សិលោកធាតុយំ ទេវា មហច្ចទេវានុភាវេន តថាគតំ ឧបសង្កមិត្វា អច្ឆរិយព្ភុតចិត្តជាតា បញ្ជលិកា នមស្សមានា បយិរុបាសន្តិ, ពុទ្ធគុណបដិសំយុត្តា គាថាយោ ឧទាហរន្តា ថោមេន្តិ អប្ផោដេន្តិ ហសន្តិ បីតិសោមនស្សំ បវេទេន្តិ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ –

“ភុម្មា មហារាជិកា តាវតឹសា, យាមា ច ទេវា តុសិតា ច និម្មិតា;
បរនិម្មិតា យេបិ ច ព្រហ្មកាយិកា, អានន្ទិតា វិបុលមកំសុ ឃោស”ន្តិ។ (ពុ. វំ. ១.៦)

តទា ហិ ទសពលោ “អតុលំ អត្តនោ ពុទ្ធពលំ ទស្សេស្សាមី”តិ មហាករុណាយ សមុស្សាហិតោ អាកាសេ ទសសហស្សចក្កវាឡសមាគមេ ចង្កមំ មាបេត្វា, ទ្វាទសយោជនវិត្ថតេ សព្ពរតនមយេ ចង្កមេ ឋិតោ យថាវុត្តំ ទេវមនុស្សនយនវិហង្គានំ ឯកនិបាតភូតមច្ឆរិយំ អនញ្ញសាធារណំ ពុទ្ធានំ សមាធិញាណានុភាវទីបនំ បាដិហារិយំ ទស្សេត្វា, បុន តស្មឹ ចង្កមេ ចង្កមន្តោ វេនេយ្យានំ អជ្ឈាសយានុរូបំ អចិន្តេយ្យានុភាវាយ អនោបមាយ ពុទ្ធលីឡាយ ធម្មំ ទេសេសិ។ តេន វុត្តំ –

“ន ហេតេ ជានន្តិ សទេវមានុសា, ពុទ្ធោ អយំ កីទិសកោ នរុត្តមោ;
ឥទ្ធិពលំ បញ្ញាពលញ្ច កីទិសំ, ពុទ្ធពលំ លោកហិតស្ស កីទិសំ។

“ន ហេតេ ជានន្តិ សទេវមានុសា, ពុទ្ធោ អយំ ឯទិសកោ នរុត្តមោ;
ឥទ្ធិពលំ បញ្ញាពលញ្ច ឯទិសំ, ពុទ្ធពលំ លោកហិតស្ស ឯទិសំ។

“ហន្ទាហំ ទស្សយិស្សាមិ, ពុទ្ធពលមនុត្តរំ;
ចង្កមំ មាបយិស្សាមិ, នភេ រតនមណ្ឌិត”ន្តិ។ (ពុ. វំ. ១.៣-៥);

ឯវំ តថាគតេ អត្តនោ ពុទ្ធានុភាវទីបនំ បាដិហារិយំ ទស្សេត្វា ធម្មំ ទេសេន្តេ អាយស្មា ធម្មសេនាបតិ សារិបុត្តោ រាជគហេ គិជ្ឈកូដបព្ពតេ ឋិតោ ទិព្ពចក្ខុនា បស្សិត្វា, តេន ពុទ្ធានុភាវសន្ទស្សនេន អច្ឆរិយព្ភុតចិត្តជាតោ “ហន្ទាហំ ភិយ្យោសោមត្តាយ ពុទ្ធានុភាវំ លោកស្ស បាកដំ ករិស្សាមី”តិ សញ្ជាតបរិវិតក្កោ អត្តនោ បរិវារភូតានំ បញ្ចន្នំ ភិក្ខុសតានំ តមត្ថំ អារោចេត្វា ឥទ្ធិយា អាកាសេន តាវទេវ អាគន្ត្វា សបរិវារោ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា បញ្ចបតិដ្ឋិតេន វន្ទិត្វា ទសនខសមោធានសមុជ្ជលមញ្ជលឹ សិរសិ បគ្គយ្ហ តថាគតស្ស

មហាភិនីហារំ បារមិបរិបូរណញ្ច បុច្ឆិ។ ភគវា តំ កាយសក្ខី កត្វា តត្ថ សន្និបតិតមនុស្សានញ្ចេវ ទសសហស្ស ចក្កវាឡទេវព្រហ្មានញ្ច អត្តនោ ពុទ្ធានុភាវំ បរិទីបយន្តោ **ពុទ្ធវំសំ** ទេសេសិ។ តេន វុត្តំ –

"សារិបុត្តោ មហាបញ្ញោ, សមាធិជ្ឈានកោវិទោ;
បញ្ញាយ បារមិប្បត្តោ, បុច្ឆតិ លោកនាយកំ។

"កីទិសោ តេ មហាវីរ, អភិនីហារោ នរុត្តម;
កម្ហិ កាលេ តយា ធីរ, បត្ថិតា ពោធិមុត្តមា។

"ទានំ សីលញ្ច នេក្ខម្មំ, បញ្ញា វីរិយញ្ច កីទិសំ;
ខន្តិ សច្ចមធិដ្ឋានំ, មេត្តុបេក្ខា ច កីទិសា។

"ទស បារមី តយា ធីរ, កីទិសី លោកនាយក;
កថំ ឧបបារមី បុណ្ណា, បរមត្ថបារមី កថំ។

"តស្ស បុដ្ឋោ វិយាកាសិ, ករវីកមធុរគិរោ;
និព្ពាបយន្តោ ហទយំ, ហាសយន្តោ សទេវក"ន្តិ។ (ពុ. វំ. ១.៧៤-៧៨);

ឯវំ ភគវតា ពុទ្ធវំសេ ទេសិតេ អាយស្មា ធម្មសេនាបតិ "អហោ ពុទ្ធានំ ហេតុសម្បទា, អហោ សមុទាគមសម្បត្តិ, អហោ មហាភិនីហារសមិជ្ឈនា, ទុក្ករំ វត ភគវតា កតំ ឯត្តកំ កាលំ ឯវំ បារមិយោ បូរេន្តេន, ឯវំវិធស្ស ពោធិសម្ភារសម្ភរណស្ស អនុច្ឆវិកមេវ ចេតំ ផលំ, យទិទំ សព្ពញ្ញុតា ពលេសុ ច វសីភាវោ ឯវំមហិទ្ធិកតា ឯវំមហានុភាវតា"តិ ពុទ្ធគុណារម្មណំ ញាណំ បេសេសិ។ សោ អនញ្ញសាធារណំ ភគវតោ សីលំ សមាធិ បញ្ញា វិមុត្តិ វិមុត្តិញាណទស្សនំ ហិរិឱត្តប្បំ សទ្ធាវីរិយំ សតិសម្បជញ្ញំ សីលវិសុទ្ធិ ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិ សមថវិបស្សនា តីណិ កុសលមូលានិ តីណិ សុចរិតានិ តយោ សម្មាវិតក្កា តិស្សោ អនវជ្ជសញ្ញាយោ តិស្សោ ធាតុយោ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា ចត្តារោ សម្មប្បធានា ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា ចត្តារោ អរិយមគ្គា ចត្តារិ អរិយផលានិ ចតស្សោ បដិសម្ភិទា ចតុយោនិបរិច្ឆេទកញាណានិ ចត្តារោ អរិយវំសា ចត្តារិ វេសារជ្ជញាណានិ បញ្ច បធានិយង្គានិ បញ្ចង្គិកោ សម្មាសមាធិ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ បញ្ច ពលានិ បញ្ច និស្សរណិយា ធាតុយោ បញ្ច វិមុត្តាយតនញាណានិ បញ្ច វិមុត្តិបរិបាចនីយា ធម្មា ឆ សារណីយា ធម្មា ឆ អនុស្សតិដ្ឋានានិ ឆ គារវា ឆ និស្សរណិយា ធាតុយោ ឆ សតតវិហារា ឆ អនុត្តរិយានិ ឆ និព្ពេធភាគិយា សញ្ញា ឆ អភិញ្ញា ឆ អសាធារណញាណានិ សត្ត អបរិហានិយា ធម្មា សត្ត អរិយធនានិ សត្ត ពោជ្ឈង្គា សត្ត សប្បុរិសធម្មា សត្ត និទ្ទសវត្ថូនិ សត្ត សញ្ញា សត្ត ទក្ខិណេយ្យបុគ្គលទេសនា សត្ត ខីណាសវពលទេសនា អដ្ឋ បញ្ញាបដិលាភហេតុទេសនា អដ្ឋ សម្មត្តានិ អដ្ឋ លោកធម្មាតិក្កមា អដ្ឋ អារម្ភវត្ថូនិ អដ្ឋ អក្ខណទេសនា អដ្ឋ មហាបុរិសវិតក្កា អដ្ឋ អភិភាយតនទេសនា អដ្ឋ វិមោក្ខា នវ យោនិសោមនសិការមូលកា ធម្មា នវ បារិសុទ្ធិបធានិយង្គានិ នវ សត្តាវាសទេសនា នវ អាឃាតប្បដិវិនយា នវ បញ្ញា នវ នានត្តទេសនា នវ អនុបុព្ពវិហារា ទស នាថករណា ធម្មា ទស កសិណាយតនានិ ទស កុសលកម្មបថា ទស សម្មត្តានិ ទស អរិយវាសា ទស អសេក្ខា ធម្មា ទស រតនានិ ទស តថាគតពលានិ ឯកាទស មេត្តានិសំសា ទ្វាទស ធម្មចក្កាការា តេរស ធុតង្គគុណា ចុទ្ទស ពុទ្ធញាណានិ បញ្ចទស វិមុត្តិបរិបាចនីយា ធម្មា សោឡសវិធា អានាបានស្សតី សោឡស អបរម្បរិយា ធម្មា អដ្ឋារស ពុទ្ធធម្មា ឯកូនវីសតិ បច្ចវេក្ខណញាណានិ ចតុចត្តាលីស ញាណវត្ថូនិ បញ្ញាស ឧទយព្ពយញាណានិ បរោបណ្ណាស កុសលធម្មា សត្តសត្តតិ ញាណវត្ថូនិ ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សសមាបត្តិសញ្ចារិតមហាវជិរញាណំ អនន្តនយសមន្តបដ្ឋានបវិចយបច្ចវេក្ខណទេសនាញាណានិ តថា អនន្តាសុ លោកធាតូសុ អនន្តានំ សត្តានំ អាសយាទិវិភាវនេញាណានិ ចាតិ ឯវមាទិកេ អចិន្តេយ្យានុភាវេ ពុទ្ធគុណេ ធម្មន្វយតោ អនុគច្ឆន្តោ អនុស្សរន្តោ នេវ អន្តំ, ន បមាណំ បស្សិ។ ថេរោ ហិ អត្តនោបិ នាម គុណានំ អន្តំ វា បមាណំ វា អាវជ្ជេន្តោ ន បស្សតិ, សោ ភគវតោ គុណានំ បមាណំ កឹ បស្សិស្សតិ? យស្ស យស្ស ហិ បញ្ញា មហតី ញាណំ វិសទំ, សោ សោ ពុទ្ធគុណេ មហន្តតោ សទ្ទហតិ, ឥតិ ថេរោ ភគវតោ គុណានំ បមាណំ វា បរិច្ឆេទំ វា អបស្សន្តោ "មាទិសស្ស នាម សាវកបារមិញាណេ ឋិតស្ស ពុទ្ធគុណា ញាណេន បរិច្ឆិន្ទិតុំ ន សក្កា, បគេវ ឥតរេសំ។ អហោ អចិន្តេយ្យា អបរិមេយ្យភេទា មហានុភាវា សព្ពញ្ញុគុណា, កេវលំ បនេតេ ឯកស្ស ពុទ្ធញាណស្សេវ សព្ពសោ គោចរា, នាញ្ញេសំ។ កថេតុំ បន សម្មាសម្ពុទ្ធេហិបិ វិត្ថារតោ ន សក្កាយេវា"តិ និដ្ឋមគមាសិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

"ពុទ្ធោបិ ពុទ្ធស្ស ភណេយ្យ វណ្ណំ, កប្បម្បិ ចេ អញ្ញមភាសមានោ;

ខីយេថ កប្បោ ចិរទីឃមន្តរេ, វណ្ណោ ន ខីយេថ តថាគតស្សា''តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៣០៤; ៣.១៤១; ឧទា. អដ្ឋ. ៥៣);

ឯវំ ពុទ្ធានំ គុណមហន្តតំ និស្សាយ ឧប្បន្នពលវបីតិសោមនស្សោ បុន ចិន្តេសិ – ''ឯវរូបានំ នាម ពុទ្ធគុណានំ ហេតុភូតា ពុទ្ធការកា ធម្មា បារមិយោ អហោ មហានុភាវា។ កតមាសុ នុ ខោ ជាតីសុ បារមិតា បរិបាចិតា, កថំ វា បរិបាកំ គតា, ហន្ទាហំ តមមត្ថំ បុច្ឆន្តោ ឯវម្បិ សមុទាគមតោ បដ្ឋាយ ពុទ្ធានុភាវំ តមស្ស សទេវកស្ស លោកស្ស បាកដតរំ ករិស្សាមី''តិ។ សោ ឯវំ ចិន្តេត្វា ភគវន្តំ តមំ បញ្ហំ អបុច្ឆិ – ''កតមាសុ នុ ខោ, ភន្តេ , ជាតីសុ តមេ ពុទ្ធការកា ធម្មា បរិបាចិតា, កថំ វា បរិបាកំ គតា''តិ? អថស្ស ភគវា តស្មឹ រតនចង្កមេ តិសន្ធិបល្លង្កំ អាភុជិត្វា យុគន្ធរបព្ពតេ ពាលសូរិយោ វិយ វិរោចមានោ និសិន្នោ ''សារិបុត្ត, មយ្ហំ ពុទ្ធការកា ធម្មា សមាទានតោ បដ្ឋាយ និរន្តរំ សក្កច្ចការិតាយ វីរិយូបត្ថម្ភេន ច សព្ពេសុ កប្បេសុ ភវតោ ភវំ ជាតិតោ ជាតឹ បរិបច្ចន្តាយេវ អហេសុំ, តមស្មី បន ភទ្ទកប្បេ តមាសុ ជាតីសុ តេ បរិបក្កា ជាតា''តិ ទស្សេន្តោ ''កប្បេ ច សតសហស្សេ''តិអាទិនា ចរិយាបិដកំ ពុទ្ធាបទានិយន្តិ ទុតិយាភិធានំ ធម្មបរិយាយំ អភាសិ។ អបរេ បន ''រតនចង្កមេ ចង្កមន្តោ ទេវាតិទេវោ ទេវព្រហ្មាទីហិ បូជិយមានោ និគ្រោធារាមេ ឱតរិត្វា វីសតិសហស្ស ខីណាសវបរិវុតោ បញ្ញត្តវរពុទ្ធាសនេ និសិន្នោ ភគវា វុត្តនយេនេវ អាយស្មតា សារិបុត្តេន បុច្ឆិតោ ចរិយាបិដកំ ទេសេសី''តិ វទន្តិ។ ឯត្តាវតា ទូរេនិទានអវិទូរេនិទានានិ សង្ខេបតោ ទស្សេត្វា ចរិយាបិដកស្ស សន្តិកេនិទានំ វិត្ថារតោ និទ្ទិដ្ឋន្តិ វេទិតព្ពំ។ ទូរេនិទានំ បន អសង្ខ្យេយ្យវិភាវនាយំ អាវិ ភវិស្សតីតិ។

១. តទានិ ''**កប្បេ ច សតសហស្សេ**''តិអាទិនយប្បវត្តាយ ចរិយាបិដកបាឡិយា អត្ថសំវណ្ណនា ហោតិ។ តត្រាយំ **កប្ប**-សទ្ទោ សឧបសគ្គោ អនុបសគ្គោ ច វិតក្កវិធានបដិភាគបញ្ញត្តិកាលបរមាយុសមណវោហារសមន្តភាវាភិសទ្ទហន- ឆេទនវិនិយោគវិនយកិរិយាលេសន្តរកប្បតណ្ហាទិដ្ឋិអសង្ខ្យេយ្យកប្បមហាកប្បាទីសុ ទិស្សតិ។ តថា ហេស ''នេក្ខម្មសង្កប្បោ អព្យាបាទសង្កប្បោ''តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.១៣៧) វិតក្កេ អាគតោ។ ''ចីវរេ វិកប្បំ អាបជ្ជេយ្យា''តិអាទីសុ (បារា. ៦៤២) វិធានេ, អធិកវិធានំ អាបជ្ជេយ្យាតិ អត្ថោ។ ''សត្ថុកប្បេន វត កិរ, ភោ, សាវកេន សទ្ធឹ មន្តយមានា ន ជានិម្ហា''តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២៦០) បដិភាគេ។ សត្ថុសទិសេនាតិ អយញ្ហិ តត្ថ អត្ថោ។ ''តជាយស្មា, កប្បោ''តិអាទីសុ (សុ. និ. ១០៩៨) បញ្ញត្តិយំ។ ''យេន សុទំ និច្ចកប្បំ វិហរាមី''តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣៨៧) កាលេ។ ''អាកង្ខមានោ, អានន្ទ, តថាគតោ កប្បំ វា តិដ្ឋេយ្យ កប្បាវសេសំ វា''តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.១៧៨; ឧទា. ៥១) បរមាយុម្ហិ។ អាយុកប្បោ ហិ តជ កប្បោតិ អធិប្បេតោ។ ''អនុជានាមិ, ភិក្ខវេ, បញ្ចហិ សមណកប្បេហិ ផលំ បរិភុញ្ជិតុ''ន្តិអាទីសុ (ចូឡវ. ២៥០) សមណវោហារេ។ ''កេវលកប្បំ ជេតវនំ ឱភាសេត្វា''តិអាទីសុ (ខុ. បា. ៥.១; សុ. និ. មង្គលសុត្ត) សមន្តភាវេ។ ''សទ្ធា សទ្ទហនា ឱកប្បនា អភិប្បសាទោ''តិអាទីសុ (ធ. ស. ១២) អភិសទ្ទហនេ, សទ្ទាយន្តិ អត្ថោ។ ''អលង្កតោ កប្បិតកេសមស្សូ''តិអាទីសុ (វិ. វ. ១០៩៤; ជា. ២.២២.១៣៦៨) ឆេទនេ។ ''ឯវមេវ តតោ ទិន្នំ, បេតានំ ឧបកប្បតី''តិអាទីសុ (ខុ. បា. ៧.៧; បេ. វ. ២០) វិនិយោគេ។ ''កប្បកតេន អកប្បកតំ សំសិព្ពិតំ ហោតី''តិអាទីសុ (បាចិ. ៣៧១) វិនយកិរិយាយំ។ ''អត្ថិ កប្បោ និបជ្ជិតុំ, ហន្ទាហំ និបជ្ជាមី''តិអាទីសុ លេសេ។ ''អាបាយិកោ នេរយិកោ កប្បដ្ឋោ សង្ឃភេទកោ…បេ.… កប្បំ និរយម្ហិ បច្ចតី''តិ (តតិវុ. ១៨; ចូឡវ. ៣៥៤; កថា. ៦៥៧, ៨៦២) ច អាទីសុ អន្តរកប្បេ។

''ន កប្បយន្តិ ន បុរេក្ខរោន្តិ, ធម្មាបិ តេសំ ន បដិច្ឆិតាសេ;
ន ព្រាហ្មណោ សីលវតេន នេយ្យោ, បារង្គតោ ន បច្ចេតិ តាទី''តិ។ –

អាទីសុ (សុ. និ. ៨០៩) តណ្ហាទិដ្ឋីសុ។ តថា ហិ វុត្តំ **និទ្ទេសេ** ''កប្បាតិ ឧទ្ទានតោ ទ្វេ កប្បា តណ្ហាកប្បោ ទិដ្ឋិកប្បោ''តិ (មហានិ. ២៨)។ ''អនេកេបិ សំវដ្ដកប្បេ អនេកេបិ វិវដ្ដកប្បេ''តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២៤៤; ម. និ. ១.៦៨) អសង្ខ្យេយ្យកប្បេ។ ''ចត្តារិមានិ, ភិក្ខវេ, កប្បស្ស អសង្ខ្យេយ្យានី''តិអាទីសុ (អ. និ. ៤.១៥៦) មហាកប្បេ។ តជាបិ មហាកប្បេយេវ ទដ្ឋព្ពោ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.២៩; ៣.២៧៥; សំ. និ. អដ្ឋ. ១.១.១; អ. និ. អដ្ឋ. ២.៣.១២៨; ខុ. បា. អដ្ឋ. ៥.ឯវមិច្ចាទិបាឋវណ្ណនា)។

តត្រាយំ **បទសិទ្ធិ** – កប្បីយតីតិ កប្បោ, ឯត្តកានិ វស្សានីតិ វា ឯត្តកានិ វស្សសតានីតិ វា ឯត្តកានិ វស្សសហស្សានីតិ វា ឯត្តកានិ វស្សសតសហស្សានីតិ វា សំវច្ឆរវសេន គណេតុំ អសក្កុណេយ្យត្តា កេវលំ សាសបរាសិឧបមាទីហិ កប្បេតព្ពោ បរិកប្បេតព្ពបរិមាណោតិ អត្ថោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

''កីវ ទីឃោ នុ ខោ, ភន្តេ, កប្បោតិ? ទីឃោ ខោ, ភិក្ខុ, កប្បោ, សោ ន សុករោ សង្ខាតុំ 'ឯត្តកានិ វស្សានី'តិ វា 'ឯត្តកានិ វស្សសតានី'តិ វា 'ឯត្តកានិ វស្សសហស្សានី'តិ វា 'ឯត្តកានិ វស្សសតសហស្សានី'តិ

វា។ សក្កា បន, ភន្តេ, ឧបមំ កាតុន្តិ? ‘សក្កា, ភិក្ខូ’តិ ភគវា អវោច។ សេយ្យថាបិ, ភិក្ខុ, យោជនំ អាយាមេន យោជនំ វិត្ថារេន យោជនំ ឧព្ពេធេន មហាសាសបរាសិ។ តតោ វស្សសតស្ស វស្សសហស្សស្ស អច្ចយេន ឯកមេកំ សាសបំ ឧទ្ធរេយ្យ, ខិប្បតរំ ខោ សោ, ភិក្ខុ, មហាសាសបរាសិ ឥមិនា ឧបក្កមេន បរិក្ខយំ បរិយាទានំ គច្ឆេយ្យ, ន ត្វេវ កប្បោ, ឯវំ ទីឃោ ខោ, ភិក្ខុ, កប្បោ”តិ (សំ. និ. ២.១២៨)។

ស្វាយំ មហាកប្បោ សំវដ្ដាទិវសេន ចតុអសង្ខ្យេយ្យកប្បសង្គហោ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

“ចត្តារិមានិ, ភិក្ខវេ, កប្បស្ស អសង្ខ្យេយ្យានិ។ កតមានិ ចត្តារិ? សំវដ្ដោ, សំវដ្ដដ្ឋាយី, វិវដ្ដោ, វិវដ្ដដ្ឋាយី”តិ (អ. និ. ៤.១៥៦)។

តត្ថ តយោ សំវដ្ដា – តេជោសំវដ្ដោ, អាបោសំវដ្ដោ, វាយោសំវដ្ដោតិ។ តិស្សោ សំវដ្ដសីមា – អាភស្សរា, សុភកិណ្ហា, វេហប្ផលាតិ។ យទា ហិ កប្បោ តេជេន សំវដ្ដតិ, អាភស្សរតោ ហេដ្ឋា អគ្គិនា ឌយ្ហតិ។ យទា អាបេន សំវដ្ដតិ, សុភកិណ្ហតោ ហេដ្ឋា ឧទកេន វិលីយតិ។ យទា វាយុនា សំវដ្ដតិ, វេហប្ផលតោ ហេដ្ឋា វាតេន វិទ្ធំសតិ។ វិត្ថារតោ បន កោដិសតសហស្សចក្កវាឡំ វិនស្សតិ, យំ ពុទ្ធានំ អាណាក្ខេត្តន្តិ វុច្ចតិ។ តេសុ តីសុ សំវដ្ដេសុ យថាក្កមំ កប្បវិនាសកមហាមេឃតោ យាវ ជាលាយ វា ឧទកស្ស វា វាតស្ស វា ឧបច្ឆេទោ ឥទំ ឯកំ អសង្ខ្យេយ្យំ **សំវដ្ដោ** នាម។ កប្បវិនាសកជាលាទិបច្ឆេទតោ យាវ កោដិសតសហស្សចក្កវាឡបរិបូរកោ សម្បត្តិមហាមេឃោ ឧដ្ឋហតិ, ឥទំ ទុតិយំ អសង្ខ្យេយ្យំ **សំវដ្ដដ្ឋាយី** នាម។

សម្បត្តិមហាមេឃតោ យាវ ចន្ទិមសូរិយបាតុភាវោ, ឥទំ តតិយំ អសង្ខ្យេយ្យំ **វិវដ្ដោ** នាម។ ចន្ទិមសូរិយបាតុភាវតោ យាវ បុន កប្បវិនាសកមហាមេឃោ, ឥទំ ចតុត្ថំ អសង្ខ្យេយ្យំ **វិវដ្ដដ្ឋាយី** នាម។ ឥមេសុ ចតុសដ្ឋិអន្តរកប្បសង្គហំ វិវដ្ដដ្ឋាយី។ តេន សមានកាលបរិច្ឆេទា វិវដ្ដាទយោ វេទិតព្ពា។ “វីសតិអន្តរកប្បសង្គហ”ន្តិ ឯកេ។ ឥតិ ឥមានិ ចត្តារិ អសង្ខ្យេយ្យានិ ឯកោ មហាកប្បោ ហោតិ។ តេន វុត្តំ “ស្វាយំ មហាកប្បោ សំវដ្ដាទិវសេន ចតុអសង្ខ្យេយ្យកប្បសង្គហោ”តិ។

កប្បេតិ ច អច្ចន្តសំយោគវសេន ឧបយោគពហុវចនំ។ **សតសហស្សេ**តិ កប្បសទ្ទសម្ពន្ធេន ចាយំ បុល្លិង្គនិទ្ទេសោ, ឥធាបិ អច្ចន្តសំយោគវសេនេវ ពហុវចនំ។ សមានាធិករណញ្ចេតំ បទទ្វយំ។ **ចតុរោ ច អសង្ខិយេ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ កស្ស បន អសង្ខិយេតិ អញ្ញស្ស អវុត្តត្តា កប្បស្ស ច វុត្តត្តា បករណតោ កប្បានន្តិ អយមត្ថោ វិញ្ញាយតេវ។ ន ហិ វុត្តំ វជ្ជេត្វា អវុត្តស្ស កស្សចិ គហណំ យុត្តន្តិ។ **ច**-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ, មហាកប្បានំ ចតុរោ អសង្ខ្យេយ្យេ សតសហស្សេ ច មហាកប្បេតិ អយញ្ចេត្ថ អត្ថោ។ **អសង្ខិយេ**តិ ឯត្ថ សង្ខាតុំ ន សក្កាតិ អសង្ខិយា, គណនំ អតិក្កន្តាតិ អត្ថោ។ “អសង្ខ្យេយ្យន្តិ ឯកោ គណនវិសេសោ”តិ ឯកេ។ តេ ហិ ឯកតោ បដ្ឋាយ មហាពលក្ខបរិយោសានានិ ឯកូនសដ្ឋិដ្ឋានានិ វជ្ជេត្វា ទសមហាពលក្ខានិ អសង្ខ្យេយ្យំ នាម, សដ្ឋិមដ្ឋានន្តរន្តិ វទន្តិ។ តំ ន យុជ្ជតិ, សង្ខ្យាឋានន្តរំ នាម គណនវិសេសោ, តស្ស អសង្ខ្យេយ្យភាវាភាវតោ ឯកំ ឋានន្តរំ អសង្ខ្យេយ្យញ្ចាតិ វិរុទ្ធមេតំ។ ននុ ច អសង្ខ្យភាវេន អសង្ខ្យេយ្យត្តេបិ តស្ស ចតុព្ពិធភាវោ ន យុជ្ជតីតិ? នោ ន យុជ្ជតិ។ ចតូសុ ឋានេសុ អសង្ខ្យេយ្យភាវស្ស ឥច្ឆិតត្តា។ តត្រាយមាទិតោ បដ្ឋាយ វិភាវនា –

អតីតេ កិរ ឯកស្មឹ កប្បេ តណ្ហង្ករោ មេធង្ករោ សរណង្ករោ ទីបង្ករោតិ ចត្តារោ សម្មាសម្ពុទ្ធា អនុក្កមេន លោកេ ឧប្បជ្ជឹសុ។ តេសុ ទីបង្ករស្ស ភគវតោ កាលេ អមរវតី នាម នគរំ អហោសិ។ តត្ថ សុមេធោ នាម ព្រាហ្មណោ បដិវសតិ ឧភតោ សុជាតោ មាតិតោ ច បិតិតោ ច, សំសុទ្ធគហណិកោ យាវ សត្តមា កុលបរិវដ្ដា អក្ខិត្តោ អនុបក្កុដ្ឋោ ជាតិវាទេន, អភិរូបោ ទស្សនីយោ បាសាទិកោ បរមាយ វណ្ណបោក្ខរតាយ សមន្នាគតោ។ សោ អញ្ញំ កម្មំ អកត្វា ព្រាហ្មណសិប្បមេវ ឧគ្គណ្ហិ។ តស្ស ទហរកាលេយេវ មាតាបិតរោ កាលមកំសុ។ អថស្ស រាសិវឌ្ឍកោ អមច្ចោ អាយបោត្ថកំ អាហរិត្វា សុវណ្ណរជតមណិមុត្តាទិភរិតេ សារគព្ភេ វិវរិត្វា “ឯត្តកំ តេ, កុមារ, មាតុសន្តកំ, ឯត្តកំ តេ បិតុសន្តកំ, ឯត្តកំ តេ អយ្យកបយ្យកាន”ន្តិ យាវ សត្តមា កុលបរិវដ្ដា ធនំ អាចិក្ខិត្វា “ឯតំ ធនំ បដិបជ្ជាហី”តិ អាហ។ **សុមេធបណ្ឌិតោ** ចិន្តេសិ – “ឥមំ ឯវំ ពហុំ ធនំ សំហរិត្វា មយ្ហំ មាតាបិតាទយោ បរលោកំ គច្ឆន្តា ឯកកហាបណម្បិ គហេត្វា ន គតា, មយា បន គហេត្វា គមនការណំ កាតុំ វដ្ដតី”តិ។ សោ រញ្ញោ អារោចេត្វា នគរេ ភេរឹ ចរាបេត្វា មហាជនស្ស ទានំ ទត្វា ហិមវន្តប្បទេសំ គន្ត្វា តាបសបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា សត្តាហេនេវ អដ្ឋ សមាបត្តិយោ បញ្ច ច អភិញ្ញាយោ និព្ពត្តេត្វា សមាបត្តិវិហារេហិ វិហរតិ។

តស្មិញ្ច កាលេ **ទីបង្ករ**ទសពលោ បរមាភិសម្ពោធឹ បត្វា បវត្តិតវរធម្មចក្កោ ចតូហិ ខីណាសវសតសហស្សេហិ បរិវុតោ អនុបុព្ពេន ចារិកំ ចរមានោ **រម្មវតី**នគរំ នាម បត្វា តស្ស អវិទូរេ **សុទស្សន**មហាវិហារេ

បដិវសតិ។ រម្មវតីនគរវាសិនោ “សត្ថា កិរ អម្ហាកំ នគរំ បត្វា សុទស្សនមហាវិហារេ បដិវសតី”តិ សុត្វា គន្ធមាលាទិហត្ថា សត្ថារំ ឧបសង្កមិត្វា វន្ទិត្វា គន្ធមាលាទីហិ បូជេត្វា ឯកមន្តំ និសិន្នា ធម្មទេសនំ សុត្វា ស្វាតនាយ និមន្តេត្វា ឧដ្ឋាយាសនា បក្កមឹសុ។ តេ បុនទិវសេ មហាទានំ សជ្ជេត្វា នគរំ អលង្ករិត្វា ទសពលស្ស អាគមនមគ្គំ ហដ្ឋតុដ្ឋា សោធេន្តិ។

តស្មិញ្ច កាលេ **សុមេធ**តាបសោ អាកាសេន គច្ឆន្តោ តេ ហដ្ឋតុដ្ឋេ មនុស្សេ ទិស្វា “អម្ភោ, កស្ស តុម្ហេ ឥមំ មគ្គំ សោធេថា”តិ បុច្ឆិ? តេហិ “សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស អាគមនមគ្គំ សោធេមា”តិ វុត្តេ អតីតេសុ ពុទ្ធេសុ កតាធិការត្តា “ពុទ្ធោ”តិ វចនំ សុត្វា ឧប្បន្នបីតិសោមនស្សោ តាវទេវ អាកាសតោ ឱរុយ្ហ “មយ្ហម្បិ ឱកាសំ ទេថ, អហម្បិ សោធេស្សាមី”តិ តេហិ ទស្សិតំ ឱកាសំ “កិញ្ចាបិ អហំ ឥមំ ឥទ្ធិយា សត្តរតនវិចិត្តំ កត្វា អលង្ករិតុំ បហោមិ, អជ្ជ បន មយា កាយវេយ្យាវច្ចំ កាតុំ វដ្ដតិ, កាយារហំ បុញ្ញំ គណ្ហិស្សាមី”តិ ចិន្តេត្វា តិណកចវរាទយោ នីហរិត្វា បំសុំ អាហរិត្វា សមំ ករោន្តោ សោធេតិ។ អនិដ្ឋិតេយេវ បន តស្ស បទេសស្ស សោធនេ ទីបង្ករោ ភគវា មហានុភាវានំ ឆឡភិញ្ញានំ ខីណាសវានំ ចតូហិ សតសហស្សេហិ បរិវុតោ តំ មគ្គំ បដិបជ្ជិ។ សុមេធបណ្ឌិតោ “សម្មាសម្ពុទ្ធោ ពុទ្ធសាវកា ច មា ចិក្ខល្លំ អក្កមន្តូ”តិ អត្តនោ វាកចីរញ្ច ចម្មខណ្ឌញ្ច ជដាកលាបញ្ច បសារេត្វា សយញ្ច យេន ភគវា តេន សីសំ កត្វា អវកុជ្ជោ និបជ្ជិ។ ឯវញ្ច ចិន្តេសិ – “សចាហំ ឥច្ឆិស្សាមិ, ឥមស្ស ភគវតោ សាវកោ ហុត្វា អជ្ជេវ កិលេសេ ឃាតេស្សាមិ។ កឹ មយ្ហំ ឯកកេនេវ សំសារមហោឃតោ និត្ថរណេន? យំនូនាហម្បិ ឯវរូបោ សម្មាសម្ពុទ្ធោ ហុត្វា សទេវកំ លោកំ សំសារមហណ្ណវតោ តារេយ្យ”ន្តិ។ ឥតិ សោ អដ្ឋង្គសមន្នាគតមហាភិនីហារវសេន ចិត្តំ បណិធេសិ។ អថ ភគវា អាគន្ត្វា តស្ស ឧស្សីសកេ ឋត្វា ចិត្តាចារំ សមិជ្ឈនភាវញ្ចស្ស ញត្វា “អយំ ឥតោ កប្បសតសហស្សាធិកានំ ចតុន្នំ អសង្ខ្យេយ្យានំ មត្ថកេ គោតមោ នាម សម្មាសម្ពុទ្ធោ ភវិស្សតី”តិ សត្ថុំ ឥមំ ភគវតោ បវត្តិំ ព្យាករិត្វា បក្កាមិ។

តតោ អបរេបិ កោណ្ឌញ្ញភគវន្តំ អាទឹ កត្វា អនុក្កមេន ឧប្បន្នា យាវ កស្សបទសពលបរិយោសានា សម្មាសម្ពុទ្ធា មហាសត្តំ “ពុទ្ធោ ភវិស្សតី”តិ ព្យាករឹសុ។ ឥតិ អម្ហាកំ ពោធិសត្តស្ស បារមិយោ បូរេន្តស្សេវ ចតុវីសតិ សម្មាសម្ពុទ្ធា ឧប្បន្នា។ យស្មឹ បន កប្បេ ទីបង្ករទសពលោ ឧទបាទិ, តស្មឹ អញ្ញេបិ តយោ ពុទ្ធា អហេសុំ។ តេសំ សន្តិកេ ពោធិសត្តស្ស ព្យាករណំ នាហោសិ, តស្មា តេ ឥធ ន គហិតា។ **បោរាណដ្ឋកថាយំ** បន តម្ហា កប្បា បដ្ឋាយ សព្ពពុទ្ធេ ទស្សេតុំ ឥទំ វុត្តំ –

“តណ្ហង្ករោ មេធង្ករោ, អថោបិ សរណង្ករោ;
ទីបង្ករោ ច សម្ពុទ្ធោ, កោណ្ឌញ្ញោ ទ្វិបទុត្តមោ។

“មង្គលោ ច សុមនោ ច, រេវតោ សោភិតោ មុនិ;
អនោមទស្សី បទុមោ, នារទោ បទុមុត្តរោ។

“សុមេធោ ច សុជាតោ ច, បិយទស្សី មហាយសោ;
អត្ថទស្សី ធម្មទស្សី, សិទ្ធត្ថោ លោកនាយកោ។

“តិស្សោ ផុស្សោ ច សម្ពុទ្ធោ, វិបស្សី សិខិ វេស្សភូ;
កកុសន្ធោ កោណាគមនោ, កស្សបោ ចាបិ នាយកោ។

“ឯតេ អហេសុំ សម្ពុទ្ធា, វីតរាគា សមាហិតា;
សតរំសីវ ឧប្បន្នា, មហាតមវិនោទនា;
ជលិត្វា អគ្គិក្ខន្ធាវ, និព្ពុតា តេ សសាវកា”តិ។ (ជា. អដ្ឋ. ១.ទូរេនិទានកថា; អប. អដ្ឋ. ១.ទូរេនិទានកថា);

តត្ថ ទីបង្ករទសពលស្ស ច កោណ្ឌញ្ញទសពលស្ស ច អន្តរេ មហាកប្បានំ ឯកំ អសង្ខ្យេយ្យំ ពុទ្ធសុញ្ញោ លោកោ អហោសិ, តថា ភគវតោ កោណ្ឌញ្ញស្ស ច ភគវតោ មង្គលស្ស ច អន្តរេ, តថា ភគវតោ សោភិតស្ស ច ភគវតោ អនោមទស្សិស្ស ច អន្តរេ, តថា ភគវតោ នារទស្ស ច ភគវតោ បទុមុត្តរស្ស ច អន្តរេ។ វុត្តញ្ហេតំ **ពុទ្ធវំសេ** (ពុ. វំ. ២៨.៣, ៤, ៦, ៩) –

“ទីបង្ករស្ស ភគវតោ, កោណ្ឌញ្ញស្ស ច សត្ថុនោ;
ឯតេសំ អន្តរា កប្បា, គណនាតោ អសង្ខិយា។

“កោណ្ឌញ្ញស្ស អបរេន, មង្គលោ នាម នាយកោ;
តេសម្បិ អន្តរា កប្បា, គណនាតោ អសង្ខិយា។

“សោភិតស្ស អបរេន, អនោមទស្សី មហាយសោ;
តេសម្បិ អន្តរា កប្បា, គណនាតោ អសង្ខិយា។

“នារទស្ស ភគវតោ, បទុមុត្តរស្ស សត្ថុនោ;
តេសម្បិ អន្តរា កប្បា, គណនាតោ អសង្ខិយា”តិ។

ឯវំ គណនាតីតកាយ អសង្ខ្យេយ្យត្តេបិ ចតូសុ ឋានេសុ មហាកប្បានំ គណនាតិក្កមេន “ចតុរោ ច អសង្ខិយេ”តិ វុត្តំ, ន សង្ខ្យាវិសេសេនាតិ វេទិតព្ពំ។ យស្មា បន បទុមុត្តរទសពលស្ស ច សុមេធទសពលស្ស ច អន្តរេ តីសកប្បសហស្សានិ, សុជាតទសពលស្ស ច បិយទស្សីទសពលស្ស ច អន្តរេ នវសហស្សាធិកានំ កប្បានំ សដ្ឋិសហស្សានិ ទ្វាសីតុត្តរានិ អដ្ឋ ច សតានិ, ធម្មទស្សីទសពលស្ស ច សិទ្ធត្ថទសពលស្ស ច អន្តរេ វីសតិ កប្បា, សិទ្ធត្ថទសពលស្ស ច តិស្សទសពលស្ស ច អន្តរេ ឯកោ កប្បោ , ភគវតោ វិបស្សិស្ស ច ភគវតោ សិខិស្ស ច អន្តរេ សដ្ឋិ កប្បា, ភគវតោ ច វេស្សភុស្ស ភគវតោ ច កកុសន្ធស្ស អន្តរេ តីស កប្បា, ឥតិ បទុមុត្តរទសពលស្ស ឧប្បន្នកប្បតោ បដ្ឋាយ ហេដ្ឋា តេសំ តេសំ ពុទ្ធានំ ឧប្បន្នកប្បេហិ ឥមិនា ច ភទ្ទកប្បេន សទ្ធឹ សតសហស្សមហាកប្បា។ តេ សន្ធាយ វុត្តំ “កប្បេ ច សតសហស្សេ”តិ។ ឥមស្មឹ បនត្ថេ វិត្ថារិយមានេ សព្ពំ ពុទ្ធវំសបាឡឹ អាហរិត្វា សំវណ្ណេតព្ពំ ហោតីតិ អតិវិត្ថារភីរុកស្ស មហាជនស្ស ចិត្តំ អនុរក្ខន្តា ន វិត្ថារយិម្ហ។ អត្ថិកេហិ **ពុទ្ធវំសតោ** (ពុ. វំ. ១.១ អាទយោ) គហេតព្ពោ។ យោបិ ចេត្ថ វត្តព្ពោ កថាមគ្គោ, សោបិ **អដ្ឋសាលិនិយា** (ធ. ស. អដ្ឋ. សុមេធកថា) ធម្មសង្គហវណ្ណនាយ **ជាតកដ្ឋកថាយ** (ជា. អដ្ឋ. ១.ទូរេនិទានកថា) ច វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

ឯត្ថន្តរេតិ ឯត្ថ **អន្តរ**សទ្ទោ –

“នទីតីរេសុ សណ្ឋានេ, សភាសុ រថិយាសុ ច;
ជនា សង្គម្ម មន្តេន្តិ, មញ្ច តញ្ច កិមន្តរ”ន្តិ។ (សំ. និ. ១.២២៨) –

អាទីសុ ការណេ អាគតោ។ “អទ្ទសា ខោ មំ, ភន្តេ, អញ្ញតរា ឥត្ថី វិជ្ជន្តរិកាយ ភាជនំ ធោវន្តី”តិអាទីសុ (ម. និ. ២.១៤៩) ខណេ, វិជ្ជុនិច្ឆរណក្ខណេតិ អត្ថោ។ “យស្សន្តរតោ ន សន្តិ កោបា”តិអាទីសុ (ឧទា. ២០) ចិត្តេ។ “អន្តរា ច គយំ អន្តរា ច ពោធិ”ន្តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២៨៥; មហាវ. ១១) វិវរេ។ “ន ឧបជ្ឈាយស្ស ភណមានស្ស អន្តរន្តរា កថា ឱបាតេតព្ពា”តិអាទីសុ (មហាវ. ៦៦) វេមជ្ឈេ។ ឥធាបិ វេមជ្ឈេយេវ ទដ្ឋព្ពោ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.១; អ. និ. អដ្ឋ. ២.៤.៣៦), តស្មា ឯតស្មឹ អន្តរេ វេមជ្ឈេតិ អត្ថោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យស្មឹ មហាកប្បេ អម្ហាកំ ភគវា សុមេធបណ្ឌិតោ ហុត្វា ទីបង្ករស្ស ភគវតោ បាទមូលេ –

“មនុស្សត្តំ លិង្គសម្បត្តិ, ហេតុ សត្ថារទស្សនំ;
បព្ពជ្ជា គុណសម្បត្តិ, អធិការោ ច ឆន្ទតា”តិ។ (ពុ. វំ. ២.៥៩) –

ឯវំ វុត្តេហិ អដ្ឋហិ អង្គេហិ សមន្នាគតំ មហាភិនីហារំ អកាសិ, សមត្តឹស បារមិយោ បវិចិនិ សមាទិយិ, សព្ពេបិ ពុទ្ធការកេ ធម្មេ សម្បាទេតុំ អារភិ, យម្ហិ ចេតស្មឹ ភទ្ទកប្បេ សព្ពសោ បូរិតបារមី ហុត្វា អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធឹ អភិសម្ពុជ្ឈិ។ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ មហាកប្បានំ អន្តរេ យថាវុត្តបរិច្ឆេទេ កាលវិសេសេតិ។ កថំ បនេតំ វិញ្ញាយតីតិ? “កប្បេ ច សតសហស្សេ, ចតុរោ ច អសង្ខិយេ”តិ ឥទញ្ហិ មហាកប្បានំ បរិច្ឆេទតោ អបរិច្ឆេទតោ ច សង្ខ្យាទស្សនំ។ សា ខោ បនាយំ សង្ខ្យា សង្ខ្យេយ្យស្ស អាទិបរិយោសានគ្គហណំ វិនា ន សម្ភវតីតិ យត្ថ ពោធិសម្ភារានមារម្ភោ យត្ថ ច តេ បរិយោសិតា តទុភយម្បិ អវធិភាវេន “ឯត្ថន្តរេ”តិ ឯត្ថ អត្ថតោ ទស្សិតន្តិ វិញ្ញាយតិ។ អវធិ ច បនាយំ អភិវិធិវសេន វេទិតព្ពោ, ន មរិយាទាវសេន, អារម្ភោសានកប្បានំ ឯកទេសេន អន្តោគធត្តា។ ននុ ច និប្បទេសេន តេសំ អបរិយាទានតោ អភិវិធិ ច ឥធ ន សម្ភវតីតិ? ន ឥទមេវំ តទេកទេសេបិ តព្ពោហារតោ។ យោ ហិ តទេកទេសភូតោ កប្បោ, សោ និប្បទេសតោ បរិយាទិន្នោតិ។

យំ ចរិតំ, សព្ពំ តំ ពោធិបាចនន្តិ ឯត្ថ **ចរិត**ន្តិ ចរិយា, សមត្តឹសបារមិសង្គហា ទានសីលាទិបដិបត្តិ, ញាតត្ថចរិយាលោកត្ថចរិយាពុទ្ធត្ថចរិយានំ តទន្តោគធត្តា។ តថា យា ចិមា អដ្ឋ ចរិយា, សេយ្យថិទំ – បណិធិសម្បន្នានំ ចតូសុ ឥរិយាបថេសុ **ឥរិយាបថចរិយា**, ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារានំ អជ្ឈត្តិកាយតនេសុ

អាយតនចរិយា, អប្បមាទវិហារីនំ ចតូសុ សតិបដ្ឋានេសុ **សតិចរិយា**, អធិចិត្តមនុយុត្តានំ ចតូសុ ឈានេសុ **សមាធិចរិយា**, ពុទ្ធិសម្បន្នានំ ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ **ញាណចរិយា**, សម្មា បដិបន្នានំ ចតូសុ អរិយមគ្គេសុ **មគ្គចរិយា**, អធិគតផលានំ ចតូសុ សាមញ្ញផលេសុ **បត្តិចរិយា**, តិណ្ណំ ពុទ្ធានំ សព្ពសត្តេសុ **លោកត្ថចរិយា**តិ។ តត្ថ បទេសតោ ទ្វិន្នំ ពោធិសត្តានំ បច្ចេកពុទ្ធពុទ្ធសាវកានញ្ច លោកត្ថចរិយា, មហាពោធិសត្តានំ បន សម្មាសម្ពុទ្ធានញ្ច និប្បទេសតោ។ វុត្តញ្ហេតំ **និទ្ទេសេ** (ចូឡនិ. ខគ្គវិសាណសុត្តនិទ្ទេស ១២១; បដិ. ម. ១.១៩៧) “ចរិយាតិ អដ្ឋ ចរិយាយោ ឥរិយាបថចរិយា អាយតនចរិយា”តិ វិត្ថារោ។ “អធិមុច្ចន្តោ សទ្ធាយ ចរតិ, បគ្គណ្ហន្តោ វីរិយេន ចរតិ, ឧបដ្ឋហន្តោ សតិយា ចរតិ, អវិក្ខិបន្តោ សមាធិនា ចរតិ, បជានន្តោ បញ្ញាយ ចរតិ, វិជានន្តោ វិញ្ញាណេន ចរតិ, ឯវម្បិ បដិបន្នស្ស កុសលា ធម្មា អាយតន្តីតិ អាយតនចរិយាយ ចរតិ, ឯវម្បិ បដិបន្នោ វិសេសមធិគច្ឆតីតិ វិសេសចរិយាយ ចរតី”តិ យា ឥមា អបរាបិ អដ្ឋ ចរិយា វុត្តា, តាសំ សព្ពាសំ បារមិតាស្វេវ សមោរោធោ វេទិតព្ពោ។ តេន វុត្តំ “ចរិតន្តិ ចរិយា, សមត្តឹសបារមិសង្គហា ទានសីលាទិបដិបត្តី”តិ។ ហេតុចរិយាយ ឯវ បន ឥធាធិប្បេតត្តា មគ្គចរិយាបត្តិចរិយានំ ឥធ អនវរោធោ វេទិតព្ពោ។ តេន វុត្តំ “សព្ពំ តំ ពោធិបាចន”ន្តិ។

តត្ថ **សព្ព**-សទ្ទោ សព្ពសព្ពំ អាយតនសព្ពំ សក្កាយសព្ពំ បទេសសព្ពន្តិ ចតូសុ អត្ថេសុ ទិស្សតិ។ តថា ហិ “សព្ពេ ធម្មា សព្ពាការេន ពុទ្ធស្ស ភគវតោ ញាណមុខេ អាបាថមាគច្ឆន្តី”តិអាទីសុ (មហានិ. ១៥៦; ចូឡនិ. មោឃរាជមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨៥) សព្ពសព្ពស្មឹ។ “សព្ពំ វោ, ភិក្ខវេ, ទេសេស្សាមិ តំ សុណាថ, កិញ្ច, ភិក្ខវេ, សព្ពំ ចក្ខុញ្ចេវ រូបា ច…បេ…. មនោ ចេវ ធម្មា ចា”តិ (សំ. និ. ៤.២៣) ឯត្ថ អាយតនសព្ពស្មឹ។ “សព្ពំ សព្ពតោ សញ្ញានាតី”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៦) សក្កាយសព្ពស្មឹ។ “សព្ពេសម្បិ វោ, សារិបុត្ត, សុភាសិតំ បរិយាយេនា”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣៤៥) បទេសសព្ពស្មឹ។ ឥធាបិ បទេសសព្ពស្មឹ ឯវ វេទិតព្ពោ, ពោធិសម្ភារភូតស្ស ចរិតស្ស អធិប្បេតត្តា។

ពោធីតិ រុក្ខោបិ អរិយមគ្គោបិ និព្ពានម្បិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណម្បិ។ “ពោធិរុក្ខមូលេ បឋមាភិសម្ពុទ្ធោ”តិ (មហាវ. ១; ឧទា. ១) ច “អន្តរា ច គយំ អន្តរា ច ពោធិ”ន្តិ (ម. និ. ១.២៨៥; មហាវ. ១១) ច អាគតដ្ឋានេ ពុជ្ឈតិ ឯត្ថាតិ រុក្ខោ ពោធិ។ “ពោធិ វុច្ចតិ ចតូសុ មគ្គេសុ ញាណ”ន្តិ (ចូឡនិ. ខគ្គវិសាណសុត្តនិទ្ទេស ១២១) អាគតដ្ឋានេ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ ពុជ្ឈតិ ឯតេនាតិ អរិយមគ្គោ ពោធិ។ “បត្វាន ពោធឹ អមតំ អសង្ខត”ន្តិ អាគតដ្ឋានេ ពុជ្ឈតិ ឯតស្មឹ និមិត្តភូតេតិ និព្ពានំ ពោធិ។ “បប្បោតិ ពោធឹ វរភូរិមេធសោ”តិ (ទី. និ. ៣.២១៧) អាគតដ្ឋានេ សព្ពេ ធម្មេ សព្ពាការេន ពុជ្ឈតិ ឯតេនាតិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ ពោធិ។ ឥធាបិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ អធិប្បេតំ។ អរហត្តមគ្គសព្ពញ្ញុតញ្ញាណានិ វា ឥធ ពោធីតិ វេទិតព្ពានិ (បារា. អដ្ឋ. ១.១១), មហាពោធិយា អធិប្បេតត្តា ភគវតោ។ អាសវក្ខយញាណបទដ្ឋានញ្ហិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណបទដ្ឋានញ្ច អាសវក្ខយញាណំ “មហាពោធី”តិ វុច្ចតិ។ ឯត្ថាយំ សង្ខេបត្ថោ – យថាវុត្តកាលបរិច្ឆេទេ យំ មម ទានាទិសីលាទិបដិបត្តិសង្ខាតំ ចរិតំ, តំ សព្ពំ អនវសេសំ មហាពោធិយា បាចនំ សាធកំ និព្ពត្តកន្តិ។ ឯតេន ពោធិសម្ភារានំ និរន្តរភាវនំ ទស្សេតិ។ អថ វា **សព្ព**ន្តិ ឯត្ថន្តរេ យថាវុត្តកាលបរិច្ឆេទេ យំ ចរិតំ, តំ សព្ពំ សកលមេវ អនវសេសំ ពោធិសម្ភារភូតមេវ។ ឯតេន សព្ពសម្ភារភាវនំ ទស្សេតិ។

តស្សា ហិ **ពោធិសម្ភារេសុ ភាវនា** សព្ពសម្ភារភាវនា និរន្តរភាវនា ចិរកាលភាវនា សក្កច្ចភាវនា ចាតិ។ តាសុ “កប្បេ ច សតសហស្សេ, ចតុរោ ច អសង្ខិយេ”តិ ឥមិនា **ចិរកាលភាវនា** វុត្តា។ យោ ចេត្ថ អច្ចន្តសំយោគោ, តេន បឋមេ អត្ថវិកប្បេ សព្ពគ្គហណេន ច **និរន្តរភាវនា**, ទុតិយេ អត្ថវិកប្បេ សព្ពំ ចរិត”ន្តិ ឥមិនា **សព្ពសម្ភារភាវនា**, ពោធិបាចន”ន្តិ ឥមិនា **សក្កច្ចភាវនា** វុត្តា ហោតិ, យថា តំ ចរិតំ សម្មាសម្ពោធឹ បាចេតិ ឯវំភូតភាវទីបនតោ។ តថា ហិ តំ “ពោធិបាចន”ន្តិ វត្តព្ពតំ អរហតិ, ន អញ្ញថាតិ។ កថំ បនេត្ថ ពោធិចរិយាយ និរន្តរភាវោ វេទិតព្ពោ? យទិ ចិត្តនិរន្តរតាយ តំ ន យុជ្ជតិ, ន ហិ មហាពោធិសត្តានំ មហាភិនីហារតោ ឧទ្ធំ ពោធិសម្ភារសម្ភរណចិត្តតោ អញ្ញំ ចិត្តំ នប្បវត្តតីតិ សក្កា វត្តុំ។ អថ កិរិយមយចិត្តប្បវត្តឹ សន្ធាយ វុច្ចេយ្យ, ឯវម្បិ ន យុជ្ជតិ, ន ហិ សព្ពានិ តេសំ កិរិយមយចិត្តានិ ពោធិសម្ភារសម្ភរណវសេនេវ បវត្តន្តិ។ ឯតេនេវ បយោគនិរន្តរតាបិ បដិក្ខិត្តាតិ ទដ្ឋព្ពា។ ជាតិនិរន្តរតាយ បន និរន្តរភាវនា វេទិតព្ពា។ យស្សញ្ហិ ជាតិយំ មហាពោធិសត្តេន មហាបណិធានំ និព្ពត្តិតំ, តតោ បដ្ឋាយ យាវ ចរិមត្តភាវា ន សា នាម ជាតិ ឧបលព្ភតិ, យា សព្ពេន សព្ពំ ពោធិសម្ភារសម្ភតា ន សិយា អន្តមសោ ទានបារមិមត្តំ ឧបាទាយ។ អយញ្ហិ និយតិបត្តិតានំ ពោធិសត្តានំ ធម្មតា។ យាវ ច តេ កម្មាទីសុ វសីភាវំ ន បាបុណន្តិ, តាវ សប្បទេសម្បិ សម្ភារេសុ បយោគមាបជ្ជន្តិ។ យទា បន សព្ពសោ កម្មាទីសុ វសីភាវប្បត្តា ហោន្តិ, អថ តតោ បដ្ឋាយ និប្បទេសតោ ឯវ ពោធិសម្ភារេសុ សមីហនំ សាតច្ចកិរិយា ច សម្បជ្ជតិ។ សក្កច្ចការិតា បន សព្ពកាលំ ហោតិ, ឯវំ យេន យេន ពោធិសត្តានំ តត្ថ តត្ថ យថាធិប្បាយំ សមិជ្ឈនំ សម្បជ្ជតីតិ។ ឯវមេតាយ គាថាយ ពោធិសម្ភារេសុ សព្ពសម្ភារភាវនា ចិរកាលភាវនា និរន្តរភាវនា សក្កច្ចភាវនា ចាតិ ចតស្សោបិ ភាវនា បកាសិតាតិ វេទិតព្ពា។

តត្រ យស្មា ពោធិសត្តចរិតំ ពោធិសម្ភារា ពោធិចរិយា អគ្គយានំ បារមិយោតិ អត្ថតោ ឯកំ, ព្យញ្ជនមេវ នានំ, យស្មា ច បរតោ វិភាគេន វក្ខមានានំ ទានបារមិអាទីនំ ចរិតន្តិ ឥទំ អវិសេសវចនំ, តស្មា សព្ព ពោធិសម្ភារេសុ កោសល្លជននត្ថំ បារមិយោ ឥធ សំវណ្ណេតព្ពា។ តា បរតោ **បកិណ្ណកកថាយំ** សព្ពាការេន សំវណ្ណយិស្សាម។

២. ឥតិ ភគវា អត្តនោ ពោធិសត្តភូមិយំ ចរិតំ អារម្ភតោ បដ្ឋាយ យាវ បរិយោសានា មហាពោធិយា បរិបាចនមេវាតិ អវិសេសតោ ទស្សេត្វា ឥទានិ តស្ស បរមុក្កំសគមនេន អតិសយតោ ពោធិបរិបាចនភាវំ ទស្សេតុំ ឥមស្មឹ ភទ្ទកប្បេ កតិបយា បុព្ពចរិយា វិភាគតោ វិភាវេន្តោ “**អតីតកប្បេ**”តិអាទិមាហ។

តត្ថ **អតីតកប្បេ**តិ ឥតោ បុរិមេ បុរិមតរេ វា សព្ពស្មឹ អតិក្កន្តេ យថាវុត្តបរិច្ឆេទេ មហាកប្បេ, កប្បានំ សតសហស្សាធិកេសុ ចតូសុ អសង្ខ្យេយ្យេសូតិ អត្ថោ។ **ចរិត**ន្តិ ចិណ្ណំ ទានាទិបដិបត្តឹ។ **ឋបយិត្វា**តិ មុញ្ចិត្វា អគ្គហេត្វា, អវត្វាតិ អត្ថោ។ **ភវាភវេ**តិ ភវេ ច អភវេ ច, “ឥតិភវាភវកថ”ន្តិ (ទី. និ. ១.១៧) ឯត្ថ ហិ វុទ្ធិហានិយោ ភវាភវាតិ វុត្តា។ “ឥតិភវាភវតញ្ច វីតិវត្តោ”តិ (ឧទា. ២០) ឯត្ថ សម្បត្តិវិបត្តិវុទ្ធិហានិសស្សតុច្ឆេទ បុញ្ញបាបានិភវាភវាតិ អធិប្បេតានិ។ “ឥតិភវាភវហេតុ វា, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ តណ្ហា ឧប្បជ្ជមានា ឧប្បជ្ជតី”តិ (អ. និ. ៤.៩; ឥតិវុ. ១០៥) ឯត្ថ បន បណីតបណីតតរានិ សប្បិនវនីតាទិភេសជ្ជានិ ភវាភវាតិ អធិប្បេតានិ។ សម្បត្តិភវេសុ បណីតតរា បណីតតមា ភវាភវាតិបិ វទន្តិ ឯវ, តស្មា ឥធាបិ សោ ឯវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ, ខុទ្ទកេ ចេវ មហន្តេ ច ភវស្មិន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឥមម្ហិ កប្បេ**តិ ឥមស្មឹ ភទ្ទកប្បេ។ **បវក្ខិស្ស**ន្តិ កថយិស្សំ។ **សុណោហី**តិ ធម្ម សេនាបតឹ សវនេ និយោជេតិ។ **មេ**តិ មម សន្តិកេ, មម ភាសតោតិ អត្ថោ។

និទានកថា និដ្ឋិតា។

១. អកិត្តិវគ្គោ

១. អកិត្តិចរិយាវណ្ណនា

៣. ឯវំ ភគវា អាយស្មតោ សារិបុត្តត្ថេរស្ស សទេវមនុស្សាយ ច បរិសាយ អត្តនោ បុព្ពចរិយាយ សវនេ ឧស្សាហំ ជនេត្វា ឥទានិ តំ បុព្ពចរិតំ ភវន្តរបដិច្ឆន្នំ ហត្ថគតេ អាមលកំ វិយ បច្ចក្ខំ ករោន្តោ **“យទា អហំ ព្រហារញ្ញេ”**តិអាទិមាហ។

តត្ថ **យទា**តិ យស្មិំ កាលេ។ **ព្រហារញ្ញេ**តិ មហាអរញ្ញេ, អរញ្ញានិយំ, មហន្តេ វនេតិ អត្ថោ។ **សុញ្ញេ**តិ ជនវិវិត្តេ។ **វិបិនកាននេ**តិ វិបិនភូតេ កាននេ, បទទ្វយេនាបិ តស្ស អរញ្ញស្ស គហនភាវមេវ ទីបេតិ, សព្ពមេតំ ការទីបំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **អជ្ឈោគាហេត្វា**តិ អនុបវិសិត្វា។ **វិហរាមី**តិ ទិព្ពព្រហ្មអរិយអានេញ្ជវិហារេហិ សមុប្បាទិតសុខវិសេសេន ឥរិយាបថវិហារេន សរីរទុក្ខំ វិច្ឆិន្ទិត្វា ហរាមិ អត្តភាវំ បវត្តេមិ។ **អកិត្តិ នាម តាបសោ**តិ ឯវំនាមកោ តាបសោ ហុត្វា យទា អហំ តស្មិំ អរញ្ញេ វិហរាមីតិ អត្ថោ។ សត្ថា តទា អត្តនោ អកិត្តិតាបសភាវំ ធម្មសេនាបតិស្ស វទតិ។ តត្រាយំ អនុបុព្ពិកថា –

អតីតេ កិរ ឥមស្មិំយេវ ភទ្ទកប្បេ ពារាណសិយំ ព្រហ្មទត្តេ នាម រាជិនិ រជ្ជំ ការេន្តេ ពោធិសត្តោ អសីតិកោដិវិភវស្ស ព្រាហ្មណមហាសាលស្ស កុលេ និព្ពត្តិ, “អកិត្តី”តិស្ស នាមំ ករិំសុ។ តស្ស បទសា គមនកាលេ ភគិនីបិ ជាយិ។ “យសវតី”តិស្សា នាមំ ករិំសុ។ សោ សោឡសវស្សកាលេ តក្កសិលំ គន្ត្វា សព្ពសិប្បានិ ឧគ្គហេត្វា បច្ចាគមាសិ។ អថស្ស មាតាបិតរោ កាលមកំសុ។ សោ តេសំ បេតកិច្ចានិ ការេត្វា កតិបយទិវសាតិក្កមេន រតនាវលោកនំ អាយុត្តកបុរិសេហិ ការយមានោ “ឯត្តកំ មត្តិកំ, ឯត្តកំ បេត្តិកំ, ឯត្តកំ បិតាមហ”ន្តិ សុត្វា សំវិគ្គមានសោ ហុត្វា “ឥទំ ធនមេវ បញ្ញាយតិ, ន ធនស្ស សំហារកា, សព្ពេ ឥមំ ធនំ បហាយេវ គតា, អហំ បន នំ អាទាយ គមិស្សាមី”តិ រាជានំ អាបុច្ឆិត្វា ភេរិំ ចរាបេសិ – “ធនេន អត្ថិកា អកិត្តិបណ្ឌិតស្ស គេហំ អាគច្ឆន្តូ”តិ។

សោ សត្តាហំ មហាទានំ បវត្តេត្វា ធនេ អខីយមានេ “កឹ មេ ឥមាយ ធនកីឡាយ, អត្ថិកា គណ្ហិស្សន្តី”តិ និវេសនទ្វារំ វិវរិត្វា ហិរញ្ញសុវណ្ណាទិភរិតេ សារគព្ភេ វិវរាបេត្វា “ទិន្នំយេវ ហរន្តូ”តិ គេហំ បហាយ ញាតិបរិវដ្ដស្ស បរិទេវន្តស្ស ភគិនី គហេត្វា ពារាណសិតោ និក្ខមិត្វា នទី ឧត្តរិត្វា ទ្វេ តីណិ យោជនានិ គន្ត្វា បព្ពជិត្វា រមណីយេ ភូមិភាគេ បណ្ណសាលំ ករិត្វា វសតិ។ យេន បន ទ្វារេន តទា និក្ខមិ, តំ អកិត្តិទ្វារំ នាម ជាតំ។ យេន តិត្ថេន នទី ឱតិណ្ណោ, តំ អកិត្តិតិត្ថំ នាម ជាតំ។ តស្ស បព្ពជិតភាវំ សុត្វា ពហូ មនុស្សា គាមនិគមរាជធានិវាសិនោ តស្ស គុណេហិ អាកឌ្ឍិយមានហទយា អនុបព្ពជឹសុ។ មហាបរិវារោ អហោសិ, មហាលាភសក្ការោ និព្ពត្តិ, ពុទ្ធុប្បាទោ វិយ អហោសិ។ អថ មហាសត្តោ “អយំ លាភសក្ការោ មហា, បរិវារោបិ មហន្តោ, កាយវិវេកមត្តម្បិ ឥធ ន លភតិ, មយា ឯកាកិនា វិហរិតុំ វដ្ដតី”តិ ចិន្តេត្វា បរមប្បិច្ឆភាវតោ វិវេកនិន្នតាយ ច កស្សចិ អជានាបេត្វា ឯកកោវ និក្ខមិត្វា អនុបុព្ពេន ទមិឡរដ្ឋំ បត្វា ការីបដ្ដនសមីបេ ឧយ្យានេ វិហរន្តោ ឈានាភិញ្ញាយោ និព្ពត្តេសិ។ តត្រាបិស្ស មហាលាភសក្ការោ ឧប្បជ្ជិ។ សោ តំ ជិគុច្ឆន្តោ ឆឌ្ឌេត្វា អាកាសេន គន្ត្វា ការទីបេ ឱតរិ។ តទា ការទីបោ អហិទីបោ នាម។ សោ តត្ថ មហន្តំ ការរុក្ខំ ឧបនិស្សាយ បណ្ណសាលំ មាបេត្វា វាសំ កប្បេសិ។ អប្បិច្ឆតាយ បន កត្ថចិ អគន្ត្វា តស្ស រុក្ខស្ស ផលកាលេ ផលានិ ខាទន្តោ ផលេ អសតិ បត្តានិ ឧទកសិត្តានិ ខាទន្តោ ឈានសមាបត្តីហិ វីតិនាមេសិ។

តស្ស សីលតេជេន សក្កស្ស បណ្ឌុកម្ពលសិលាសនំ ឧណ្ហាការំ ទស្សេសិ។ សក្កោ “កោ នុ ខោ មំ ឥមម្ហា ឋានា ចាវេតុកាមោ”តិ អាវជ្ជេន្តោ បណ្ឌិតំ ទិស្វា “កិមត្ថំ នុ ខោ អយំ តាបសោ ឯវំ ទុក្ករំ តបំ ចរតិ, សក្កត្តំ នុ ខោ បត្ថេតិ, ឧទាហុ អញ្ញំ, វីមំសិស្សាមិ នំ។ អយញ្ហិ សុវិសុទ្ធកាយវចីមនោសមាចារោ ជីវិតេ និរបេក្ខោ ឧទកសិត្តានិ ការបត្តានិ ខាទតិ, សចេ សក្កត្តំ បត្ថេតិ អត្តនោ សិត្តានិ ការបត្តានិ មយ្ហំ ទស្សតិ, នោ ចេ, ន ទស្សតី”តិ ព្រាហ្មណវណ្ណេន តស្ស សន្តិកំ អគមាសិ ។ ពោធិសត្តោបិ ការបត្តានិ សេទេត្វា “សីតលីភូតានិ ខាទិស្សាមី”តិ បណ្ណសាលទ្វារេ និសីទិ។ អថស្ស បុរតោ សក្កោ ព្រាហ្មណរូបេន ភិក្ខាយ អត្ថិកោ ហុត្វា អដ្ឋាសិ។ មហាសត្តោ តំ ទិស្វា “លាភា វត មេ, សុលទ្ធំ វត មេ, ចិរស្សំ វត មេ យាចកោ ទិដ្ឋោ”តិ សោមនស្សប្បត្តោ ហុត្វា “អជ្ជ មម មនោរថំ មត្ថកំ បាបេត្វា ទានំ ទស្សាមី”តិ បក្កភាជនេនេវ អាទាយ គន្ត្វា ទានបារមី អាវជ្ជេត្វា អត្តនោ អសេសេត្វាវ តស្ស ភិក្ខាភាជនេ បក្ខិបិ។ សក្កោ តំ គហេត្វា ថោកំ គន្ត្វា អន្តរធាយិ។ មហាសត្តោបិ តស្ស ទត្វា បុន បរិយេដ្ឋឹ អនាបជ្ជិត្វា តេនេវ បីតិសុខេន វីតិនាមេសិ។

ទុតិយទិវសេ បន ការបត្តានិ បចិត្វា “ហិយ្យោ ទក្ខិណេយ្យំ អលភី, អជ្ជ នុ ខោ កថ”ន្តិ បណ្ណសាលទ្វារេ និសីទិ។ សក្កោបិ តថេវ អាគមិ។ មហាសត្តោ បុនបិ តថេវ ទត្វា វីតិនាមេសិ។ តតិយទិវសេ ច តថេវ ទត្វា “អហោ វត មេ លាភា, ពហុំ វត បុញ្ញំ បសវាមិ, សចាហំ ទក្ខិណេយ្យំ លភេយ្យំ, ឯវមេវ មាសម្បិ ទ្វេមាសម្បិ ទានំ ទទេយ្យ”ន្តិ ចិន្តេសិ។ តីសុបិ ទិវសេសុ “តេន ទានេន ន លាភសក្ការសិលោកំ ន ចក្កវត្តិសម្បត្តឹ ន សក្កសម្បត្តឹ ន ព្រហ្មសម្បត្តឹ ន សាវកពោធឹ ន បច្ចេកពោធឹ បត្ថេមិ, អបិ ច ឥទំ មេ ទានំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស បច្ចយោ ហោតូ”តិ យថាធិការំ ចិត្តំ បបេសិ។ តេន វុត្តំ –

៤. “តទា មំ តបតេជេន, សន្តត្តោ តិទិវាភិភូ;
ធារេន្តោ ព្រាហ្មណវណ្ណំ, ភិក្ខាយ មំ ឧបាគមិ។

៥. “បវនា អាភតំ បណ្ណំ, អតេលញ្ច អលោណិកំ;
មម ទ្វារេ ឋិតំ ទិស្វា, សកដាហេន អាកិរិំ។

៦. “តស្ស ទត្វានហំ បណ្ណំ, និកុជ្ជិត្វាន ភាជនំ;
បុនេសនំ ជហិត្វាន, បាវិសិំ បណ្ណសាលកំ។

៧. “ទុតិយម្បិ តតិយម្បិ, ឧបគញ្ឆិ មមន្តិកំ;
អកម្បិតោ អនោលគ្គោ, ឯវមេវមទាសហំ។

៨. “ន មេ តប្បច្ចយា អត្ថិ, សរីរស្មិំ វិវណ្ណិយំ;
បីតិសុខេន រតិយា, វីតិនាមេមិ តំ ទិវំ។

៩. “យទិ មាសម្បិ ទ្វេមាសំ, ទក្ខិណេយ្យំ វរំ លភេ;
អកម្បិតោ អនោលីនោ, ទទេយ្យំ ទានមុត្តមំ។

១០. “ន តស្ស ទានំ ទទមានោ, យសំ លាភញ្ច បត្ថយិំ;
សព្ពញ្ញុតំ បត្ថយានោ, តានិ កម្មានិ អាចរិ”ន្តិ។

តត្ថ **តទា**តិ យទា អហំ អកិត្តិនាមកោ តាបសោ ហុត្វា តស្មិំ ទីបេ ការារញ្ញេ វិហរាមិ, តទា ។ **មន្តិ** មមំ។ **តបតេជេនា**តិ សីលបារមិតានុភាវេន។ សីលញ្ហិ ទុច្ចរិតសំកិលេសស្ស តបនតោ “តបោ”តិ វុច្ចតិ, នេក្ខម្មវីរិយបារមិតានុភាវេន វា។ តាបិ ហិ តណ្ហាសំកិលេសស្ស កោសជ្ជស្ស ច តបនតោ “តបោ”តិ វុច្ចតិ, ឧក្កំសគតា ច តា ពោធិសត្តស្ស តមស្មិំ អត្តភាវេតិ។ ខន្តិសំវរស្ស ចាបិ បរមុក្កំសគមនតោ “ខន្តិបារមិតានុភាវេនា”តិបិ វត្តុំ វដ្ដតេវ។ “ខន្តី បរមំ តបោ”តិ (ទី. និ. ២.៩០; ធ. ប. ១៨៤) ហិ វុត្តំ។ **សន្តត្តោ**តិ យថាវុត្តគុណានុភាវជនិតេន ធម្មតាសិទ្ធេន បណ្ឌុកម្ពលសិលាសនស្ស ឧណ្ហាការេន សន្តាបិតោ។ **តិទិវាភិភូ**តិ ទេវលោកាធិបតិ, សក្កោតិ អត្ថោ។ បណ្ណសាលាយ សមីបេ គហិតម្បិ ការបណ្ណំ បណ្ណសាលាយ អរញ្ញមជ្ឈគតត្តា **“បវនា អាភត”**ន្តិ វុត្តំ។

អតេលញ្ច អលោណិកន្តិ ទេយ្យធម្មស្ស អនុឡារភាវេបិ អជ្ឈាសយសម្បត្តិយា ទានធម្មស្ស មហាជុតិកភាវំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ **មម ទ្វារេ**តិ មយ្ហំ បណ្ណសាលាយ ទ្វារេ។ **សកដាហេន អាកិរិ**ន្តិ ឥមិនា អត្តនោ កិញ្ចិបិ អសេសេត្វា ទិន្នភាវំ ទស្សេតិ។

បុនេសនំ ជហិត្វានាតិ “ឯកទិវសំ ទ្វិក្ខត្តុំ ឃាសេសនំ ន សល្លេខ”ន្តិ ចិន្តេត្វា ទានបីតិយា តិត្តោ វិយ ហុត្វា តស្មិំ ទិវសេ បុន អាហារបរិយេដ្ឋឹ អកត្វា។

អកម្បិតោតិ សុទូរវិក្ខម្ភិតត្តា មច្ឆរិយេន អចលិតោ ទានជ្ឈាសយតោ ចលនមត្តម្បិ អការិតោ។ **អនោលគ្គោ**តិ លោភវសេន ឦសកម្បិ អលគ្គោ។ **តតិយម្បី**តិ **បិ**-សទ្ទេន ទុតិយម្បីតិ ឥមំ សម្បិណ្ឌេតិ។ **ឯវមេវមទាសហ**ន្តិ យថា បឋមំ, ឯវមេវ ទុតិយម្បិ, តតិយម្បិ អទាសឹ អហំ។

ន មេ តប្បច្ចយាតិ គាថាយ វុត្តមេវត្ថំ បាកដំ ករោតិ។ តត្ថ **តប្បច្ចយា**តិ ទានបច្ចយា តីសុ ទិវសេសុ ឆិន្នាហារតាយ សរីរស្មិំ យេន វេវណ្ណិយេន ភវិតព្ពំ, តម្បិ មេ **សរីរស្មិំ វិវណ្ណិយំ** ទានបច្ចយាយេវ នត្ថិ ។ កស្មា? ទានវិសយេន **បីតិសុខេន** ទានវិសយាយ ឯវ ច **រតិយា។ វីតិនាមេមិ តំ ទិវ**ន្តិ តំ សកលំ តិមត្តទិវសំ វីតិនាមេមិ, ន កេវលញ្ច តីណិ ឯវ ទិវសានិ, អថ ខោ មាសទ្វិមាសមត្តម្បិ កាលំ, ឯវមេវ ទាតុំ បហោមីតិ ទស្សេតុំ **“យទិ មាសម្បី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អនោលីនោ**តិ អលីនចិត្តោ, ទានេ អសង្កុចិតចិត្តោតិ អត្ថោ។

តស្សាតិ ព្រាហ្មណរូបេន អាគតស្ស សក្កស្ស។ **យស**ន្តិ កិត្តិ, បរិវារសម្បត្តិ វា។ **លាភញ្ចា**តិ ទេវមនុស្សេសុ ចក្កវត្តិអាទិភាវេន លទ្ធព្ពំ លាភំ វា **ន បត្ថយិ**។ អថ ខោ សព្ពញ្ញុតំ សម្មាសម្ពោធិំ **បត្ថយានោ** អាកង្ខមានោ **តានិ** តីសុ ទិវសេសុ អនេកវារំ ឧប្បន្នានិ ទានមយានិ បុញ្ញ**កម្មានិ** ទានស្ស វា បរិវារភូតានិ កាយសុចរិតាទីនិ បុញ្ញកម្មានិ **អាចរិ** អកាសិន្តិ។

ឥតិ ភគវា តស្មិំ អត្តភាវេ អត្តនោ សុទុក្ករំ បុញ្ញចរិតមត្តមេវ ឥធ មហាថេរស្ស បកាសេសិ។ **ជាតកទេសនាយំ** បន ចតុត្ថទិវសេ សក្កស្ស ឧបសង្កមិត្វា ពោធិសត្តស្ស អជ្ឈាសយជាននំ វរេន ឧបនិមន្តនា ពោធិសត្តស្ស វរសម្បដិច្ឆនសីសេន ធម្មទេសនា ទេយ្យធម្មទក្ខិណេយ្យានំ បុន សក្កស្ស អនាគមនស្ស ច អាកង្ខមានតា ច បកាសិតា។ វុត្តញ្ហេតំ –

"អកិត្តិំ ទិស្វាន សម្មន្តំ, សក្កោ ភូតបតី ព្រវិ;
កិំ បត្ថយំ មហាព្រហ្មេ, ឯកោ សម្មសិ ឃម្មនិ។

"ទុក្ខោ បុនព្ភវោ សក្ក, សរីរស្ស ច ភេទនំ;
សម្មោហមរណំ ទុក្ខំ, តស្មា សម្មាមិ, វាសវ។

"ឯតស្មិំ តេ សុលបិតេ, បតិរូបេ សុភាសិតេ;
វរំ កស្សប តេ ទម្មិ, យំ កិញ្ចិ មនសិច្ឆសិ។

"វរញ្ចេ មេ អទោ សក្ក, សព្ពភូតានមិស្សរ;
យេន បុត្តេ ច ទារេ ច, ធនធញ្ញំ បិយានិ ច;
លទ្ធា នរា ន តប្បន្តិ, សោ លោភោ ន មយិ វសេ។

ឯតស្មិំ តេ សុលបិតេ…បេ…. មនសិច្ឆសិ។

"វរញ្ចេ មេ អទោ សក្ក, សព្ពភូតានមិស្សរ;
ខេត្តំ វត្ថុំ ហិរញ្ញញ្ច, គវាស្សំ ទាសបោរិសំ;
យេន ជាតេន ជីយន្តិ, សោ ទោសោ ន មយិ វសេ។

"ឯតស្មិំ តេ សុលបិតេ…បេ…. មនសិច្ឆសិ។

"វរញ្ចេ មេ អទោ សក្ក, សព្ពភូតានមិស្សរ;
ពាលំ ន បស្សេ ន សុណេ, ន ច ពាលេន សំវសេ;
ពាលេនល្លាបសល្លាបំ, ន ករេ ន ច រោចយេ។

"កិំ នុ តេ អករំ ពាលោ, វទ កស្សប ការណំ;
កេន កស្សប ពាលស្ស, ទស្សនំ នាភិកង្ខសិ។

"អនយំ នយតិ ទុម្មេធោ, អធុរាយំ និយុញ្ជតិ;
ទុន្នយោ សេយ្យសោ ហោតិ, សម្មា វុត្តោ បកុប្បតិ;
វិនយំ សោ ន ជានាតិ, សាធុ តស្ស អទស្សនំ។

"ឯតស្មិំ តេ សុលបិតេ…បេ…. មនសិច្ឆសិ។

"វរញ្ចេ មេ អទោ សក្ក, សព្ពភូតានមិស្សរ;
ធីរំ បស្សេ សុណេ ធីរំ, ធីរេន សហ សំវសេ;
ធីរេនល្លាបសល្លាបំ, តំ ករេ តញ្ច រោចយេ។

"កិំ នុ តេ អករំ ធីរោ, វទ កស្សប ការណំ;
កេន កស្សប ធីរស្ស, ទស្សនំ អភិកង្ខសិ។

“នយំ នយតិ មេធាវី, អធុរាយំ ន យុញ្ជតិ;
សុនយោ សេយ្យសោ ហោតិ, សម្មា វុត្តោ ន កុប្បតិ;
វិនយំ សោ បជានាតិ, សាធុ តេន សមាគមោ។

“ឯតស្មិំ តេ សុលបិតេ...បេ.... មនសិច្ឆសិ។

“វរញ្ចេ មេ អទោ សក្ក, សព្ពភូតានមិស្សរ;
តតោ រត្យា វិវសានេ, សូរិយុគ្គមនំ បតិ;
ទិព្ពា ភក្ខា បាតុភវេយ្យុំ, សីលវន្តោ ច យាចកា។

“ទទតោ មេ ន ខីយេថ, ទត្វា នានុតបេយ្យហំ;
ទទំ ចិត្តំ បសាទេយ្យំ, ឯតំ សក្ក វរំ វរេ។

“ឯតស្មិំ តេ សុលបិតេ...បេ.... មនសិច្ឆសិ។
“វរញ្ចេ មេ អទោ សក្ក, សព្ពភូតានមិស្សរ;
ន មំ បុន ឧបេយ្យាសិ, ឯតំ សក្ក វរំ វរេ។

“ពហូហិ វតចរិយាហិ, នរា ច អថ នារិយោ;
ទស្សនំ អភិកង្ខន្តិ, កឹ នុ មេ ទស្សនេ ភយំ។

“តំ តាទិសំ ទេវវណ្ណំ, សព្ពកាមសមិទ្ធិនំ;
ទិស្វា តបោ បមជ្ជេយ្យំ, ឯតំ តេ ទស្សនេ ភយ”ន្តិ។ (ជា. ១.១៣.៨៣-១០៣);

អថ សក្កោ “សាធុ, ភន្តេ, ន តេ ឥតោ បដ្ឋាយ សន្តិកំ អាគមិស្សាមី”តិ តំ អភិវាទេត្វា បក្កាមិ។ មហាសត្តោ យាវជីវំ តត្ថេវ វសន្តោ អាយុបរិយោសានេ ព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តិ។

អនុរុទ្ធត្ថេរោ តទា សក្កោ អហោសិ, លោកនាថោ អកិត្តិបណ្ឌិតោ។

តស្ស មហាភិនិក្ខមនសទិសំ និក្ខន្តត្តា **នេក្ខម្មបារមី**។ សុវិសុទ្ធសីលាចារតាយ **សីលបារមី**។ កាមវិតក្កាទីនំ សុដ្ឋុ វិក្ខម្ភិតត្តា **វីរិយបារមី**។ ខន្តិសំវរស្ស បរមុក្កំសគមនតោ **ខន្តិបារមី**។ បដិញ្ញានុរូបំ បដិបត្តិយា **សច្ចបារមី**។ សព្ពត្ថ អចលសមាទានាធិដ្ឋានេន **អធិដ្ឋានបារមី**។ សព្ពសត្តេសុ ហិតជ្ឈាសយេន **មេត្តាបារមី**។ សត្តសង្ខារកតវិប្បការេសុ មជ្ឈត្តភាវប្បត្តិយា **ឧបេក្ខាបារមី**។ តាសំ ឧបការានុបការេ ធម្មេ ជានិត្វា អនុបការេ ធម្មេ បហាយ ឧបការធម្មេសុ បវត្តាបនបុរេចរា សហជាតា ច ឧបាយកោសល្លភូតា អតិសល្លេខវុត្តិសាធនី ច បញ្ញា **បញ្ញាបារមី**តិ ឥមាបិ ទស បារមិយោ លព្ភន្តិ។

ទានជ្ឈាសយស្ស បន អតិឧឡារភាវេន ទានមុខេន ទេសនា បវត្តា។ តស្មា សព្ពត្ថ សមកា មហាករុណា, ទ្វេបិ បុញ្ញញាណសម្ភារា, កាយសុចរិតាទីនិ តីណិ ពោធិសត្តសុចរិតានិ, សច្ចាធិដ្ឋានាទីនិ ចត្តារិ អធិដ្ឋានានិ, ឧស្សាហាទយោ ចតស្សោ ពុទ្ធភូមិយោ, សទ្ធាទយោ បញ្ច មហាពោធិបរិបាចនីយា ធម្មា, អលោភជ្ឈាសយាទយោ ឆ ពោធិសត្តានំ អជ្ឈាសយា, តិណ្ណោ តារេស្សាមីតិអាទយោ សត្ត បដិញ្ញា ធម្មា, អប្បិច្ឆស្សាយំ ធម្មោ, នាយំ ធម្មោ មហិច្ឆស្សាតិអាទយោ (ទី. និ. ៣.៣៥៨; អ. និ. ៨.៣០) អដ្ឋ មហាបុរិសវិតក្កា (ទី. និ. ៣.៣៥៨), នវ យោនិសោមនសិការមូលកា ធម្មា, ទានជ្ឈាសយាទយោ ទស មហាបុរិសជ្ឈាសយា, ទានសីលាទយោ ទស បុញ្ញកិរិយវត្ថូនីតិ ឯវមាទយោ យេ អនេកសតអនេកសហស្សប្បភេទា ពោធិសម្ភារភូតា មហាពោធិសត្តគុណា។ តេ សព្ពេបិ យថារហំ ឥធ និទ្ធារេត្វា វត្តព្ពា។

អបិ ចេត្ថ មហន្តំ ភោគក្ខន្ធំ មហន្តញ្ច ញាតិបរិវដ្ដំ បហាយ មហាភិនិក្ខមនសទិសំ គេហតោ និក្ខមនំ, និក្ខមិត្វា បព្ពជិតស្ស ពហុជនសម្មតស្ស សតោ បរមប្បិច្ឆភាវេន កុលេសុ គណេសុ ច អលគ្គតា, អច្ចន្តមេវ លាភសក្ការសិលោកជិគុច្ឆា, បវិវេកាភិរតិ, កាយជីវិតនិរបេក្ខោ បរិច្ចាគោ, អនាហារស្សេវ សតោ ទិវសត្តយម្បិ ទានបីតិយា បរិតុដ្ឋស្ស និព្ពិការសរីរយាបនំ, មាសទ្វិមាសមត្តម្បិ កាលំ យាចកេ សតិ អាហារំ តថេវ ទត្វា “ទានគតេនេវ បីតិសុខេន សរីរំ យាបេស្សាមី”តិ បរិច្ចាគេ អនោលីនវុត្តិសាធកោ ឧឡារោ ទានជ្ឈាសយោ,

ទានំ ទត្វា បុន អាហារបរិយេដ្ឋិយា អករណហេតុភូតា បរមសល្លេខវុត្តីតិ ឯវមាទយោ មហាសត្តស្ស គុណានុភាវា វេទិតព្ពា។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“ឯវំ អច្ឆរិយា ហេតេ, អព្ភុតា ច មហេសិនោ;
មហាការុណិកា ធីរា, សព្ពលោកេកពន្ធវា។

“អចិន្តេយ្យានុភាវា ច, សទា សទ្ធម្មគោចរា;
ពោធិសត្តា មហាសត្តា, សុចិសល្លេខវុត្តិនោ។

“មហាវាតសមុទ្ធត-វីចិមាលោ មហោទធិ;
អបិ លង្ឃេយ្យ វេលន្តំ, ពោធិសត្តា ន ធម្មតំ។

“លោកេ សញ្ញាតវន្ទាបិ, ន តេ ភារិតភារិនោ;
លិម្បន្តិ លោកធម្មេហិ, តោយេន បទុមំ យថា។

“យេសំ វេ អត្តនិ ស្នេហោ, និហីយតិ យថា យថា;
សត្តេសុ ករុណាស្នេហោ, វឌ្ឍតេវ តថា តថា។

“យថា ចិត្តំ វសេ ហោតិ, ន ច ចិត្តវសានុគា;
តថា កម្មំ វសេ ហោតិ, ន ច កម្មវសានុគា។

“ទោសេហិ នាភិភូយន្តិ, សមុគ្ឃាតេន្តិ វា ន តេ;
ចរន្តា ពោធិបរិយេដ្ឋឹ, បុរិសាជានិយា ពុធា។

“តេសុ ចិត្តប្បសាទោបិ, ទុក្ខតោ បរិមោចយេ;
បគេវានុកិរិយា តេសំ, ធម្មស្ស អនុធម្មតោ”តិ។

បរមត្ថទីបនិយា ចរិយាបិដកសំវណ្ណនាយ

អកិត្តិចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សង្ខព្រាហ្មណចរិយាវណ្ណនា

១១-១២. ទុតិយស្មិំ **បុនាបរន្តិ** បុន អបរំ, ន កេវលមិទំ អកិត្តិចរិយមេវ, អថ ខោ បុន អបរំ អញ្ញំ សង្ខចរិយម្បិ បវក្ខិស្សំ, សុណោហីតិ អធិប្បាយោ។ ឥតោ បរេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **សង្ខសវ្ហយោ**តិ សង្ខនាមោ។ **មហាសមុទ្ទំ តរិតុកាមោ**តិ សុវណ្ណភូមី គន្តុំ នាវាយ មហាសមុទ្ទំ តរិតុកាមោ។ **ឧបគច្ឆាមិ បដ្ឋនន្តិ** តាមលិត្តិបដ្ដនំ ឧទ្ទិស្ស គច្ឆាមិ។ សយម្ភុញាណេន បច្ចេកពោធិយា អធិគតត្តា សយមេវ ភូតន្តិ **សយម្ភុំ**។ កិលេសមារាទីសុ កេនចិបិ ន បរាជិតន្តិ **អបរាជិតំ**, តិណ្ណំ មារានំ មត្ថកំ មទ្ទិត្វា ឋិតន្តិ អត្ថោ។ **តត្តាយ កឋិន ភូមិយា**តិ យម្មសន្តាបេន សន្តត្តាយ សក្ខរវាលុកានិចិតត្តា ខរាយ កក្ខឡាយ ភូមិយា ។

១៣. **តន្តិ** តំ បច្ចេកពុទ្ធំ។ **ឥមមត្ថន្តិ** ឥមំ ឥទានិ វក្ខមានំ “ឥទំ ខេត្ត”ន្តិអាទិកំ អត្ថំ។ **វិចិន្តយិន្តិ** តទា សង្ខព្រាហ្មណភូតោ ចិន្តេសិន្តិ សត្ថា វទតិ។ តត្រាយំ អនុបុព្ពិកថា –

អតីតេ អយំ ពារាណសី មោឡិនី នាម អហោសិ។ មោឡិនីនគរេ ព្រហ្មទត្តេ រជ្ជំ ការេន្តេ ពោធិសត្តោ សង្ខោ នាម ព្រាហ្មណោ ហុត្វា អឌ្ឍោ មហទ្ធនោ ចតូសុ នគរទ្វារេសុ នគរមជ្ឈេ អត្តនោ និវេសនទ្វារេតិ ឆសុ ឋានេសុ ឆ ទានសាលាយោ ការេត្វា ទេវសិកំ ឆសតសហស្សានិ វិស្សជ្ជេន្តោ កបណទ្ធិកាទីនំ មហាទានំ បវត្តេសិ។ សោ ឯកទិវសំ ចិន្តេសិ – “អហំ គេហេ ធនេ ខីណេ ទាតុំ ន សក្ខិស្សាមិ, អបរិក្ខីណេយេវ ធនេ នាវាយ សុវណ្ណ ភូមី គន្ត្វា ធនំ អាហរិស្សាមី”តិ។ សោ នាវំ ភណ្ឌស្ស បូរាបេត្វា បុត្តទារំ អាមន្តេត្វា “យាវាហំ អាគច្ឆិស្សាមិ, តាវ មេ ទានំ អនុបច្ឆិន្ទន្តា បវត្តេយ្យាថា”តិ វត្វា ទាសកម្មករបរិវុតោ ឧបាហនំ អារុយ្ហ ឆត្តេន ធារិយមានេន បដ្ដនគាមាភិមុខោ បាយាសិ។

តស្មឹ ខណេ គន្ធមាទនេ ឯកោ បច្ចេកពុទ្ធោ សត្តាហំ និរោធសមាបត្តឹ សមាបជ្ជិត្វា និរោធសមាបត្តិតោ វុដ្ឋាយ លោកំ វោលោកេន្តោ តំ ធនាហរណត្ថំ គច្ឆន្តំ ទិស្វា “មហាបុរិសោ ធនំ អាហរិតុំ គច្ឆតិ, ភវិស្សតិ នុ ខោ អស្ស មហាសមុទ្ទេ អន្តរាយោ, នោ”តិ អាវជ្ជេត្វា “ភវិស្សតី”តិ ញត្វា “ឯស មំ ទិស្វា ឆត្តញ្ច ឧបាហនញ្ច មយ្ហំ ទត្វា ឧបាហនទាននិស្សន្ទេន សមុទ្ទេ ភិន្នាយ នាវាយ បតិដ្ឋំ លភិស្សតិ, ករិស្សាមិស្ស អនុគ្គហ”ន្តិ អាកាសេន គន្ត្វា តស្ស អវិទូរេ ឱតរិត្វា មជ្ឈន្ហិកសមយេ ចណ្ឌវាតាតបេន អង្គារសន្ថតសទិសំ ឧណ្ហវាលុកំ មទ្ទន្តោ តស្ស អភិមុខំ អាគញ្ឆិ។ សោ តំ ទិស្វាវ ហដ្ឋតុដ្ឋោ “បុញ្ញក្ខេត្តំ មេ អាគតំ, អជ្ជ មយា ឯត្ថ ពីជំ រោបេតុំ វដ្ដតី”តិ ចិន្តេសិ។ តេន វុត្តំ “តមហំ បដិបថេ ទិស្វា, ឥមមត្ថំ វិចិន្តយិ”ន្តិអាទិ។

តត្ថ **ឥទំ ខេត្ត**ន្តិអាទិ ចិន្តិតាការទស្សនំ។ **ខេត្ត**ន្តិ ខិត្តំ ពីជំ មហប្ផលភាវករណេន តាយតីតិ ខេត្តំ, បុព្ពណ្ណាបរណ្ណវិរុហនភូមិ។ ឥធ បន ខេត្តំ វិយាតិ ខេត្តំ, អគ្គទក្ខិណេយ្យោ បច្ចេកពុទ្ធោ។ តេនេវាហ “បុញ្ញកាមស្ស ជន្តុនោ”តិ។

១៤. មហាគមន្តិ វិបុលផលាគមំ, សស្សសម្បត្តិទាយកន្តិ អត្ថោ។ **ពីជំ ន រោបេតី**តិ ពីជំ ន វបតិ។

១៥. ខេត្តវរុត្តមន្តិ ខេត្តវរេសុបិ ឧត្តមំ។ សីលាទិគុណសម្បន្នា ហិ វិសេសតោ អរិយសាវកា ខេត្តវរា, តតោបិ អគ្គភូតោ បច្ចេកពុទ្ធោ ខេត្តវរុត្តមោ។ **ការ**ន្តិ សក្ការំ។ យទិ ន ករោមីតិ សម្ពន្ធោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ឥទមីទិសំ អនុត្តរំ បុញ្ញក្ខេត្តំ លភិត្វា តត្ថ បូជាសក្ការំ យទិ ន ករោមិ, បុញ្ញេន អត្ថិកោ នាមាហំ ន ភវេយ្យន្តិ។

១៦-១៧. យថា អមច្ចោតិអាទីនំ ទ្វិន្នំ គាថានំ អយំ សង្ខេបត្ថោ – **យថា** នាម យោ កោចិ រញ្ញោ មុទ្ទាធិការេ ឋបិតោ លញ្ឆនធរោ អមច្ចបុរិសោ សេនាបតិ វា សោ **អន្តេបុរេ ជនេ** ពាហិទ្ធា ច ពលកាយាទីសុ **រញ្ញោ** យថានុសិដ្ឋំ ន បដិបជ្ជតិ **ន តេសំ ធនធញ្ញំ ទេតិ,** តំ តំ កត្តព្ពំ វត្ថុំ បរិហាបេតិ។ សោ **មុទ្ទិតោ** បរិហាយតិ មុទ្ទាធិការលទ្ធវិភវតោ បរិធំសតិ, **ឯវមេវ** អហម្បិ បុញ្ញកម្មស្ស រតោ លទ្ធព្ពបុញ្ញផលសង្ខាតំ **បុញ្ញកាមោ** ទក្ខិណាយ វិបុលផលភាវករណេន **វិបុលំ ទិស្វាន** តំ **ទក្ខិណំ** ឧឡារំ ទក្ខិណេយ្យំ លភិត្វា **តស្ស ទានំ យទិ ន ទទាមិ បុញ្ញតោ** អាយតឹ បុញ្ញផលតោ ច បរិធំសាមិ។ តស្មា ឥធ មយា បុញ្ញំ កាតព្ពមេវាតិ។

ឯវំ បន ចិន្តេត្វា មហាបុរិសោ ទូរតោវ ឧបាហនា ឱរោហិត្វា វេគេន ឧបសង្កមិត្វា វន្ទិត្វា “ភន្តេ, មយ្ហំ អនុគ្គហត្ថាយ ឥមំ រុក្ខមូលំ ឧបគច្ឆថា”តិ វត្វា តស្មឹ រុក្ខមូលំ ឧបសង្កមន្តេ តត្ថ វាលុកំ ឧស្សាបេត្វា ឧត្តរាសង្គំ បញ្ញាបេត្វា បច្ចេកពុទ្ធេ តត្ថ និសិន្នេ វន្ទិត្វា វាសិតបរិស្សាវិតេន ឧទកេន តស្ស បាទេ ធោវិត្វា, គន្ធតេលេន មក្ខេត្វា, អត្តនោ ឧបាហនំ បុញ្ឆិត្វា, គន្ធតេលេន មក្ខេត្វា, តស្ស បាទេ បដិមុញ្ចិត្វា “ភន្តេ, ឥមំ ឧបាហនំ អារុយ្ហ, ឥមំ ឆត្តំ មត្ថកេ កត្វា គច្ឆថា”តិ ឆត្តុបាហនំ អទាសិ។ សោបិស្ស អនុគ្គហត្ថាយ តំ គហេត្វា បសាទសំវឌ្ឍនត្ថំ បស្សន្តស្សេវ វេហាសំ ឧប្បតិត្វា គន្ធមាទនំ អគមាសិ។ តេន វុត្តំ –

១៨. “ឯវាហំ ចិន្តយិត្វាន, ឱរោហិត្វា ឧបាហនា;
តស្ស បាទានិ វន្ទិត្វា, អទាសឹ ឆត្តុបាហន”ន្តិ។

ពោធិសត្តោ តំ ទិស្វា អតិវិយ បសន្នចិត្តោ បដ្ដនំ គន្ត្វា នាវំ អភិរុហិ។ អថស្ស មហាសមុទ្ទំ តរន្តស្ស សត្តមេ ទិវសេ នាវា វិវរមទាសិ។ ឧទកំ ឧស្សិញ្ចិតុំ នាសក្ខឹសុ។ មហាជនោ មរណភយភីតោ អត្តនោ អត្តនោ ទេវតា នមស្សិត្វា មហាវិរវំ វិរវិ។ ពោធិសត្តោ ឯកំ ឧបដ្ឋាកំ គហេត្វា សកលសរីរំ តេលេន មក្ខេត្វា សប្បិនា សទ្ធឹ សក្ខរចុណ្ណានិ យាវទត្ថំ ខាទិត្វា តម្បិ ខាទាបេត្វា តេន សទ្ធឹ កូបកយដ្ឋិមត្ថកំ អារុយ្ហ “ឥមាយ ទិសាយ អម្ហាកំ នគរ”ន្តិ ទិសំ វវត្ថបេត្វា មច្ឆកច្ឆបបរិបន្ថតោ អត្តានំ សច្ចាធិដ្ឋានេន បមោចេន្តោ តេន សទ្ធឹ ឧសភមត្តដ្ឋានំ អតិក្កមិត្វា បតិត្វា សមុទ្ទំ តរិតុំ អារភិ។ មហាជនោ បន តត្ថេវ វិនាសំ បាបុណិ។ តស្ស តរន្តស្សេវ សត្ត ទិវសា គតា។ សោ តស្មិម្បិ កាលេ លោណោទកេន មុខំ វិក្ខាលេត្វា ឧបោសថិកោ អហោសិយេវ។

តទា បន ឰទិសានំ បុរិសវិសេសានំ រក្ខណត្ថាយ ចតូហិ លោកបាលេហិ ឋបិតា មណិមេខលា នាម ទេវធីតា អត្តនោ ឥស្សរិយេន សត្តាហំ បមជ្ជិត្វា សត្តមេ ទិវសេ តំ ទិស្វា “សចាយំ ឥធ មរិស្ស, អតិវិយ គារយ្ហា អភវិស្ស”ន្តិ សំវិគ្គហទយា សុវណ្ណបាតិយា ទិព្ពភោជនស្ស បូរេត្វា វេគេនាគន្ត្វា “ព្រាហ្មណ, ឥទំ ទិព្ពភោជនំ ភុញ្ជា”តិ អាហ។ សោ តំ ឧល្លោកេត្វា “នាហំ ភុញ្ជាមិ, ឧបោសថិកោម្ហី”តិ បដិក្ខិបិត្វា តំ បុច្ឆន្តោ –

“យំ ត្វំ សុខេនាភិសមេក្ខសេ មំ, ភុញ្ជស្សុ ភត្តំ ឥតិ មំ វទេសិ;
បុច្ឆាមិ តំ នារិ មហានុភាវេ, ទេវី នុសិ ត្វំ ឧទ មានុសី នូ”តិ។ (ជា. ១.១០.៤២) –

អាហ។ សា តស្ស បដិវចនំ ទេន្តី –

“ទេវី អហំ សង្ខ មហានុភាវា, ឥធាគតា សាគរវារិមជ្ឈេ;
អនុកម្បិកា នោ ច បទុដ្ឋចិត្តា, តវេវ អត្ថាយ ឥធាគតាស្មិ។

“ឥធន្នបានំ សយនាសនញ្ច, យានានិ នានាវិវិធានិ សង្ខ;
សព្ពស្ស ត្យាហំ បដិបាទយាមិ, យំ កិញ្ចិ តុយ្ហំ មនសាភិបត្ថិត”ន្តិ។ (ជា. ១.១០.៤៣-៤៤) –

ឥមា គាថា អភាសិ។ តំ សុត្វា មហាសត្តោ “អយំ ទេវធីតា សមុទ្ទបិដ្ឋេ មយ្ហំ ‘ឥទញ្ចិទញ្ច ទម្មី’តិ វទតិ, យញ្ចេសា មយ្ហំ ទេតិ, តម្បិ មម បុញ្ញេនេវ, តំ បន បុញ្ញំ អយំ ទេវធីតា ជានាតិ នុ ខោ, ឧទាហុ ន ជានាតិ, បុច្ឆិស្សាមិ តាវ ន”ន្តិ ចិន្តេត្វា បុច្ឆន្តោ ឥមំ គាថមាហ –

“យំ កិញ្ចិ យិដ្ឋញ្ច ហុតញ្ច មយ្ហំ, សព្ពស្ស នោ ឥស្សរា ត្វំ សុគត្តេ;
សុស្សោណិ សុព្ភូ វិលគ្គមជ្ឈេ, កិស្ស មេ កម្មស្ស អយំ វិបាកោ”តិ។ (ជា. ១.១០.៤៥);

តត្ថ **យិដ្ឋន្តិ** ទានវសេន យជិតំ។ **ហុតន្តិ** អាហុនបាហុនវសេន ទិន្នំ។ **សព្ពស្ស នោ ឥស្សរា ត្វន្តិ** អម្ហាកំ បុញ្ញកម្មស្ស សព្ពស្ស ត្វំ ឥស្សរា, “អយំ ឥមស្ស វិបាកោ, អយំ ឥមស្សា”តិ ព្យាករិតុំ សមត្ថា។ **សុស្សោណីតិ** សុន្ទរជឃនេ។ **សុព្ភូតិ** សុន្ទរេហិ ភមុកេហិ ឱរូហិ ច សមន្នាគតេ។ **វិលគ្គមជ្ឈេតិ** វិលគ្គតនុមជ្ឈេ។ **កិស្ស មេតិ** មយា កតកម្មេសុ កតរ**កម្មស្ស អយំ វិបាកោ,** យេនាហំ អប្បតិដ្ឋេ មហាសមុទ្ទេ អជ្ជ បតិដ្ឋំ លភាមីតិ។

តំ សុត្វា ទេវធីតា “អយំ ព្រាហ្មណោ ‘យំ អត្តនា កុសលកម្មំ កតំ, តំ កម្មំ ន ជានាតី’តិ សញ្ញាយ បុច្ឆតិ មញ្ញេ, កថេស្សាមិ ន”ន្តិ នាវាភិរុហនទិវសេ បច្ចេកពុទ្ធស្ស ឆត្តុបាហនទានបុញ្ញមេវ តស្ស ការណន្តិ កថេន្តី –

“ឃម្មេ បថេ ព្រាហ្មណ ឯកភិក្ខុំ, ឧគ្ឃដ្ដបាទំ តសិតំ កិលន្តំ;
បដិបាទយី សង្ខ ឧបាហនានិ, សា ទក្ខិណា កាមទុហា តវជ្ជា”តិ។ (ជា. ១.១០.៤៦) –

គាថមាហ។

តត្ថ **ឯកភិក្ខុន្តិ** ឯកំ បច្ចេកពុទ្ធំ សន្ធាយាហ។ **ឧគ្ឃដ្ដបាទន្តិ** ឧណ្ហវាលុកាយ ឃដ្ដបាទំ, វិពាធិតបាទន្តិ អត្ថោ។ **តសិតន្តិ** បិបាសិតំ។ **បដិបាទយីតិ** បដិបាទេសិ យោជេសិ។ **កាមទុហាតិ** សព្ពកាមទាយិកា។

តំ សុត្វា មហាសត្តោ “ឯវរូបេបិ នាម អប្បតិដ្ឋេ មហាសមុទ្ទេ មយា ទិន្នំ ឆត្តុបាហនទានំ មម សព្ពកាមទទំ ជាតំ អហោ សុទិន្ន”ន្តិ តុដ្ឋចិត្តោ –

“សា ហោតុ នាវា ផលកូបបន្នា, អនវស្សុតា ឯរកវាតយុត្តា;
អញ្ញស្ស យានស្ស ន ហេត្ថ ភូមិ, អជ្ជេវ មំ មោឡិនី បាបយស្សូ”តិ។ (ជា. ១.១០.៤៧) –

គាថមាហ។

តត្ថ **ផលកូបបន្នាតិ** មហានាវតាយ ពហូហិ ផលកេហិ ឧបេតា។ ឧទកប្បវេសនាភាវេន **អនវស្សុតា**។ សម្មា គហេត្វា គមនករវាតេន **ឯរកវាតយុត្តា**។

ទេវធីតា តស្ស វចនំ សុត្វា តុដ្ឋហដ្ឋា ទីឃតោ អដ្ឋឧសភំ វិត្ថារតោ ចតុឧសភំ គម្ភីរតោ វីសតិយដ្ឋិកំ សត្តរតនមយំ នាវំ មាបេត្វា កូបផិយារិត្តយុត្តានិ ឥន្ទនីលរជតសុវណ្ណមយានីនិ និម្មិនិត្វា សត្តន្នំ រតនានំ បូរេត្វា ព្រាហ្មណំ អាលិង្គេត្វា នាវំ អារោបេសិ, ឧបដ្ឋាកំ បនស្ស ន ឱលោកេសិ។ ព្រាហ្មណោ អត្តនា កតកល្យាណតោ តស្ស បត្តឹ អទាសិ, សោ អនុមោទិ។ អថ ទេវធីតា តម្បិ អាលិង្គេត្វា នាវាយ បតិដ្ឋាបេត្វា តំ នាវំ មោឡិនីនគរំ នេត្វា ព្រាហ្មណស្ស ឃរេ ធនំ បតិដ្ឋាបេត្វា អត្តនោ វសនដ្ឋានមេវ អគមាសិ។ តេនាហ ភគវា –

“សា តត្ថ វិត្តា សុមនា បតីតា, នាវំ សុចិត្តំ អភិនិម្មិនិត្វា;
អាទាយ សង្ខំ បុរិសេន សទ្ធឹ, ឧបានយី នគរំ សាធុរម្ម”ន្តិ។ (ជា. ១.១០.៤៨);

មហាបុរិសស្ស ហិ ចិត្តសម្បត្តិយា បច្ចេកពុទ្ធស្ស ច និរោធតោ វុដ្ឋិតភាវេន សត្តសុ ចេតនាសុ អាទិចេតនា ទិដ្ឋធម្មវេទនីយា អតិឧឡារផលា ច ជាតា។ ឥទម្បិ តស្ស ទានស្ស អប្បមត្តផលន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អបរិមាណផលញ្ហិ តំ ទានំ ពោធិសម្ភារភូតំ។ តេន វុត្តំ –

១៩. “តេនេវាហំ សតគុណតោ, សុខុមាលោ សុខេធិតោ;
អបិ ច ទានំ បរិបូរេន្តោ, ឯវំ តស្ស អទាសហ”ន្តិ។

តត្ថ **តេនា**តិ តតោ បច្ចេកពុទ្ធតោ, **សតគុណតោ**តិ សតគុណេន **អហំ** តទា សង្ខភូតោ **សុខុមាលោ**, តស្មា **សុខេធិតោ** សុខសំវឌ្ឍោ, **អបិ ច** ឯវំ សន្តេបិ **ទានំ បរិបូរេន្តោ**, **ឯវំ** មយ្ហំ ទានបារមី បរិបូរេតូតិ **តស្ស** បច្ចេកពុទ្ធស្ស អត្តនោ សរីរទុក្ខំ អនបេក្ខិត្វា ឆត្តុបាហនំ **អទាសិ**ន្តិ អត្តនោ ទានជ្ឈាសយស្ស ឧឡារភាវំ សត្ថា បវេទេសិ។

ពោធិសត្តោបិ យាវជីវំ អមិតធនគេហំ អជ្ឈាវសន្តោ ភិយ្យោសោមត្តាយ ទានានិ ទត្វា សីលានិ រក្ខិត្វា អាយុបរិយោសានេ សបរិសោ ទេវនគរំ បូរេសិ។

តទា ទេវធីតា ឧប្បលវណ្ណា អហោសិ, បុរិសោ អានន្ទត្ថេរោ, លោកនាថោ សង្ខព្រាហ្មណោ។

តស្ស សុវិសុទ្ធនិច្ចសីលឧបោសថសីលាទិវសេន សីលបារមី ទានសីលាទីនំ បដិបក្ខតោ និក្ខន្តត្តា កុសលធម្មវសេន នេក្ខម្មបារមី, ទានាទិនិប្ផាទនត្ថំ អព្ភុស្សហនវសេន តថា មហាសមុទ្ទតរណវាយាមវសេន ច វីរិយបារមី, តទត្ថំ អធិវាសនខន្តិវសេន ខន្តិបារមី, បដិញ្ញានុរូបប្បដិបត្តិយា សច្ចបារមី, សព្ពត្ថ អចលសមាទានាធិដ្ឋានវសេន អធិដ្ឋានបារមី, សព្ពសត្តេសុ ហិតជ្ឈាសយវសេន មេត្តាបារមី, សត្តសង្ខារកតវិប្បការេសុ មជ្ឈត្តភាវប្បត្តិយា ឧបេក្ខាបារមី, សព្ពបារមីនំ ឧបការានុបការេ ធម្មេ ជានិត្វា អនុបការេ ធម្មេ បហាយ ឧបការធម្មេសុ បវត្តាបនបុរេចរា សហជាតា ច ឧបាយកោសល្លភូតា បញ្ញា បញ្ញាបារមីតិ ឥមាបិ បារមិយោ លព្ភន្តិ។

ទានជ្ឈាសយស្ស បន អតិឧឡារភាវេន ទានបារមីវសេន ទេសនា បវត្តា។ យស្មា ចេត្ថ ទស បារមិយោ លព្ភន្តិ, តស្មា ហេដ្ឋា វុត្តា មហាករុណាទយោ ពោធិសត្តគុណា ឥធាបិ យថារហំ និទ្ធារេតព្ពា។ តថា អត្តនោ ភោគសុខំ អនបេក្ខិត្វា មហាករុណាយ “ទានបារមី បូរេស្សាមី”តិ ទានសម្ភារសំហរណត្ថំ សមុទ្ទតរណំ, តត្ថ ច សមុទ្ទបតិតស្សបិ ឧបោសថាធិដ្ឋានំ, សីលខណ្ឌភយេន ទេវធីតាយបិ ឧបគតាយ អាហារានាហរណន្តិ ឯវមាទយោ មហាសត្តស្ស គុណា វេទិតព្ពា។ ឥទានិ វក្ខមានេសុ សេសចរិតេសុ ឥមិនាវ នយេន គុណនិទ្ធារណំ វេទិតព្ពំ ។ តត្ថ តត្ថ វិសេសមត្តមេវ វក្ខាម។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“ឯវំ អច្ឆរិយា ហេតេ, អព្ភុតា ច មហេសិនោ…បេ….;
បគេវានុកិរិយា តេសំ, ធម្មស្ស អនុធម្មតោ”តិ។

សង្ខព្រាហ្មណចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. កុរុរាជចរិយាវណ្ណនា

២០. តតិយេ **ឥន្ទបត្ថេ បុរុត្តមេ**តិ ឥន្ទបត្ថនាមកេ កុរុរដ្ឋស្ស បុរវរេ ឧត្តមនគរេ។ **រាជា**តិ ធម្មេន សមេន ចតូហិ សង្គហវត្ថូហិ បរិសំ រញ្ជេតីតិ រាជា។ **កុសលេ ទសហុបាគតោ**តិ កុសលេហិ ទសហិ សមន្នាគតោ, ទានាទីហិ ទសហិ បុញ្ញកិរិយវត្ថូហិ, ទសហិ កុសលកម្មបថេហិ វា យុត្តោតិ អត្ថោ។

២១. **កលិង្គរដ្ឋវិសយា**តិ កលិង្គរដ្ឋសង្ខាតវិសយា។ **ព្រាហ្មណា ឧបគញ្ឆុ មំ**ន្តិ កលិង្គរាជេន ឧយ្យោជិតា អដ្ឋ ព្រាហ្មណា មំ ឧបសង្កមិំសុ។ ឧបសង្កមិត្វា ច បន **អាយាចុំ មំ ហត្ថិនាគ**ន្តិ ហត្ថិភូតំ មហានាគំ មំ អាយាចិំសុ។ **ធញ្ញ**ន្តិ ធនាយិតព្ពសិរិសោភគ្គប្បត្តំ លក្ខណសម្បន្នំ។ **មង្គលសម្មត**ន្តិ តាយយេវ លក្ខណសម្បត្តិយា មង្គលំ អភិវុឌ្ឍិការណន្តិ អភិសម្មតំ ជនេហិ។

២២. **អវុដ្ឋិកោ**តិ វស្សរហិតោ។ **ទុព្ភិក្ខោ**តិ ទុល្លភភោជនោ។ **ឆាតកោ មហា**តិ មហតី ជិឃច្ឆាពាធា វត្តតីតិ អត្ថោ។ **ទទាហី**តិ ទេហិ។ **នីល**ន្តិ នីលវណ្ណំ។ **អញ្ជនសវ្ហយ**ន្តិ អញ្ជនសទ្ទេន អវ្ហាតព្ពំ, អញ្ជននាមកន្តិ អត្ថោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – អម្ហាកំ កលិង្គរដ្ឋំ អវុដ្ឋិកំ, តេន ឥទានិ មហាទុព្ភិក្ខំ តត្ថ មហន្តំ ឆាតកភយំ ឧប្បន្នំ, តស្ស វូប

សមត្ថាយ ឥមំ អញ្ជនគិរិសង្កាសំ តុយ្ហំ អញ្ជននាមកំ មង្គលហត្ថឹ ទេហិ, ឥមស្មិញ្ហិ តត្ថ នីតេ ទេវោ វស្សិស្សតិ, តេន តំ សព្ពភយំ វូបសម្មិស្សតីតិ។ តត្រាយំ អនុបុព្ពិកថា –

អតីតេ កុរុរដ្ឋេ ឥន្ទបត្តនគរេ ពោធិសត្តោ កុរុរាជស្ស អគ្គមហេសិយា កុច្ឆិម្ហិ បដិសន្ធឹ គហេត្វា អនុបុព្ពេន វិញ្ញុតំ បត្តោ, តក្កសិលំ គន្ត្វា យោគវិហិតានិ សិប្បាយតនានិ វិជ្ជាដ្ឋានានិ ច ឧគ្គហេត្វា បច្ចាគតោ បិតរា ឧបរជ្ជេ ឋបិតោ, អបរភាគេ បិតុ អច្ចយេន រជ្ជំ បត្វា ទស រាជធម្មេ អកោបេន្តោ ធម្មេន រជ្ជំ ការេសិ ធនញ្ចយោ នាម នាមេន។ សោ ចតូសុ នគរទ្វារេសុ នគរមជ្ឈេ និវេសនទ្វារេតិ ឆ ទានសាលាយោ ការេត្វា ទេវសិកំ ឆសតសហស្សំ ធនំ វិស្សជ្ជេន្តោ សកលជម្ពុទីបំ ឧន្នង្គលំ កត្វា ទានំ អទាសិ។ តស្ស ទានជ្ឈាសយតា ទានាភិរតិ សកលជម្ពុទីបំ បត្ថរិ។

តស្មិំ កាលេ កលិង្គរដ្ឋេ ទុព្ភិក្ខភយំ ឆាតកភយំ រោគភយន្តិ តីណិ ភយានិ ឧប្បជ្ជឹសុ។ សកលរដ្ឋវាសិនោ ទន្តបុរំ គន្ត្វា រាជភវនទ្វារេ ឧក្កុដ្ឋិមកំសុ “ទេវំ វស្សាបេហិ ទេវា”តិ។ រាជា តំ សុត្វា “កឹការណា ឯតេ វិរវន្តី”តិ អមច្ចេ បុច្ឆិ។ អមច្ចា រញ្ញោ តមត្ថំ អារោចេសុំ។ រាជា បោរាណករាជានោ ទេវេ អវស្សន្តេ កឹ ករោន្តីតិ។ “ទេវោ វស្សតូ”តិ ទានំ ទត្វា ឧបោសថំ អធិដ្ឋាយ សមាទិន្នសីលា សិរិគព្ភំ បវិសិត្វា ទព្ពសន្ថរេ សត្តាហំ និបជ្ជន្តីតិ។ តំ សុត្វា តថា អកាសិ។ ទេវោ ន វស្សិ, ឯវំ រាជា អហំ មយា កត្តព្ពកិច្ចំ អកាសឹ, ទេវោ ន វស្សតិ, កិន្តិ ករោមាតិ។ ទេវ, ឥន្ទបត្តនគរេ ធនញ្ចយស្ស នាម កុរុរាជស្ស មង្គលហត្ថិម្ហិ អានីតេ ទេវោ វស្សិស្សតីតិ ។ សោ រាជា ពលវាហនសម្បន្នោ ទុប្បសហោ, កថមស្ស ហត្ថឹ អានេស្សាមាតិ។ មហារាជ, តេន សទ្ធឹ យុទ្ធកិច្ចំ នត្ថិ, ទានជ្ឈាសយោ សោ រាជា ទានាភិរតោ យាចិតោ សមានោ អលង្កតសីសម្បិ ឆិន្ទិត្វា បសាទសម្បន្នានិ អក្ខីនិបិ ឧប្បាដេត្វា សកលរជ្ជម្បិ និយ្យាតេត្វា ទទេយ្យ, ហត្ថិម្ហិ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ, អវស្សំ យាចិតោ សមានោ ទស្សតីតិ។ កេ បន យាចិតុំ សមត្ថាតិ? ព្រាហ្មណា, មហារាជាតិ។ រាជា អដ្ឋ ព្រាហ្មណេ បក្កោសាបេត្វា សក្ការសម្មានំ កត្វា បរិព្ពយំ ទត្វា ហត្ថិយាចនត្ថំ បេសេសិ។ តេ សព្ពត្ថ ឯករត្តិវាសេន តុរិតគមនំ គន្ត្វា កតិបាហំ នគរទ្វារេ ទានសាលាសុ ភុញ្ជន្តា សរីរំ សន្តប្បេត្វា រញ្ញោ ទានគ្គំ អាគមនបថេ កាលំ អាគមយមានា បាចីនទ្វារេ អដ្ឋំសុ។

ពោធិសត្តោបិ បាតោវ ន្ហាតានុលិត្តោ សព្ពាលង្ការប្បដិមណ្ឌិតោ អលង្កតវរវារណខន្ធគតោ មហន្តេន រាជានុភាវេន ទានសាលំ គន្ត្វា ឱតរិត្វា សត្តដ្ឋជនានំ សហត្ថេន ទានំ ទត្វា “ឥមិនាវ នីហារេន ទេថា”តិ វត្វា ហត្ថឹ អភិរុហិត្វា ទក្ខិណទ្វារំ អគមាសិ។ ព្រាហ្មណា បាចីនទ្វារេ អារក្ខស្ស ពលវតាយ ឱកាសំ អលភិត្វា ទក្ខិណទ្វារំ គន្ត្វា រាជានំ អាគច្ឆន្តំ ឧល្លោកយមានា ទ្វារតោ នាតិទូរេ ឧន្នតដ្ឋានេ ឋិតា សម្បត្តំ រាជានំ ហត្ថេ ឧក្ខិបិត្វា ជយាបេសុំ។ រាជា វជិរង្កុសេន វារណំ និវត្តេត្វា តេសំ សន្តិកំ គន្ត្វា តេ ព្រាហ្មណេ “កឹ ឥច្ឆថា”តិ បុច្ឆិ។ ព្រាហ្មណា “កលិង្គរដ្ឋំ ទុព្ភិក្ខភយេន ឆាតកភយេន រោគភយេន ច ឧបទ្ទុតំ។ សោ ឧបទ្ទវោ ឥមស្មិំ តវ មង្គលហត្ថិម្ហិ នីតេ វូបសម្មិស្សតិ។ តស្មា ឥមំ អញ្ជនវណ្ណំ នាគំ អម្ហាកំ ទេហី”តិ អាហំសុ។ តមត្ថំ បកាសេន្តោ សត្ថា អាហ “កលិង្គរដ្ឋវិសយា…បេ…. អញ្ជនសវ្ហយ”ន្តិ។ តស្សត្ថោ វុត្តោ ឯវ។

អថ ពោធិសត្តោ “ន មេតំ បតិរូបំ, យំ មេ យាចកានំ មនោរថវិឃាតោ សិយា, មយ្ហញ្ច សមាទានភេទោ សិយា”តិ ហត្ថិក្ខន្ធតោ ឱតរិត្វា “សចេ អនលង្កតដ្ឋានំ អត្ថិ, អលង្ករិត្វា ទស្សាមី”តិ សមន្តតោ ឱលោកេត្វា អនលង្កតដ្ឋានំ អទិស្វា សោណ្ឌាយ នំ គហេត្វា ព្រាហ្មណានំ ហត្ថេសុ ឋបេត្វា រតនភិង្ការេន បុប្ផគន្ធវាសិតំ ឧទកំ បាតេត្វា អទាសិ។ តេន វុត្តំ –

២៣. “ន មេ យាចកមនុប្បត្តេ, បដិក្ខេបោ អនុច្ឆវោ;
មា មេ ភិជ្ជិ សមាទានំ, ទស្សាមិ វិបុលំ គជំ។

២៤. “នាគំ គហេត្វា សោណ្ឌាយ, ភិង្ការេ រតនាមយេ;
ជលំ ហត្ថេ អាកិរិត្វា, ព្រាហ្មណានំ អទំ គជ”ន្តិ។

តត្ថ **យាចកមនុប្បត្តេ**តិ យាចកេ អនុប្បត្តេ។ **អនុច្ឆវោ**តិ អនុច្ឆវិកោ បតិរូបោ។ **មា មេ ភិជ្ជិ សមាទាន**ន្តិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណត្ថាយ សព្ពស្ស យាចកស្ស សព្ពំ អនវជ្ជំ ឥច្ឆិតំ ទទន្តោ ទានបារមឹ បូរេស្សាមីតិ យំ មយ្ហំ សមាទានំ, តំ មា ភិជ្ជិ។ តស្មា **ទស្សាមិ វិបុលំ គជ**ន្តិ មហន្តំ ឥមំ មង្គលហត្ថឹ ទស្សាមីតិ។ **អទ**ន្តិ អទាសឹ។

២៥. តស្មិំ បន ហត្ថិម្ហិ ទិន្នេ អមច្ចា ពោធិសត្តំ ឯតទវោចុំ – “កស្មា, មហារាជ, មង្គលហត្ថឹ ទទត្ថ, ននុ អញ្ញោ ហត្ថី ទាតព្ពោ, រញ្ញា នាម ឯវរូបោ ឱបវយ្ហោ មង្គលហត្ថី ឥស្សរិយំ អភិវិជយញ្ច អាកង្ខន្តេន ន ទាតព្ពោ”តិ ។ មហាសត្តោ យំ មំ យាចកា យាចន្តិ, តទេវ មយា ទាតព្ពំ, សចេ បន មំ រជ្ជំ យាចេយ្យុំ, រជ្ជម្បិ តេសំ ទទេយ្យំ,

មយ្ហំ រជ្ជតោបិ ជីវិតតោបិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមេវ បិយតរំ, តស្មា តំ ហត្ថឹ អទាសិន្តិ អាហ។ តេន វុត្តំ "**តស្ស នាគេ បទិន្នម្ហិ**"តិអាទិ។ តត្ថ **តស្សា**តិ តស្ស តេន, តស្មិំ **នាគេ** ហត្ថិម្ហិ ទិន្នេ។

២៦. មង្គលសម្បន្នន្តិ មង្គលគុណេហិ សមន្នាគតំ។ **សង្គាមវិជយុត្តម**ន្តិ សង្គាមវិជយា ឧត្តមំ, សង្គាមវិជយេ វា ឧត្តមំ បធានំ បវរំ នាគំ។ **កិំ តេ រជ្ជំ ករិស្សតី**តិ តស្មិំ នាគេ អបគតេ តវ រជ្ជំ កិំ ករិស្សតិ, រជ្ជកិច្ចំ ន ករិស្សតិ, រជ្ជម្បិ អបគតមេវាតិ ទស្សេតិ។

២៧. រជ្ជម្បិ មេ ទទេ សព្ពន្តិ តិដ្ឋតុ នាគោ តិរច្ឆានគតោ, ឥទំ មេ សព្ពំ កុរុរជ្ជម្បិ យាចកានំ ទទេយ្យំ។ **សរីរំ ទជ្ជមត្តនោ**តិ រជ្ជេបិ វា កិំ វត្តព្ពំ, អត្តនោ សរីរម្បិ យាចកានំ ទទេយ្យំ, សព្ពោបិ ហិ មេ អជ្ឈត្តិកពាហិរោ បរិគ្គហោ លោកហិតត្ថមេវ មយា បរិច្ចត្តោ។ យស្មា **សព្ពញ្ញុតំ បិយំ មយ្ហំ** សព្ពញ្ញុតា ច ទានបារមី អាទឹ កត្វា សព្ពបារមិយោ អបូរេន្តេន ន សក្កា លទ្ធុំ, តស្មា នាគំ អទាសឹ អហន្តិ ទស្សេតិ។

ឯវម្បិ តស្មិំ នាគេ អានីតេ កលិង្គរដ្ឋេ ទេវោ ន វស្សតេវ។ កលិង្គរាជា "ឥទានិបិ ន វស្សតិ, កិំ នុ ខោ ការណ"ន្តិ បុច្ឆិត្វា "កុរុរាជា កុរុធម្មំ រក្ខតិ, តេនស្ស រដ្ឋេ អន្វឌ្ឍមាសំ អនុទសាហំ ទេវោ វស្សតិ, រញ្ញោ គុណានុភាវោ ឯស, ន ឥមស្ស តិរច្ឆានគតស្សា"តិ ជានិត្វា "មយម្បិ កុរុធម្មំ រក្ខិស្សាម, គច្ឆថ ធនញ្ចយកោរព្យស្ស សន្តិកេ តំ សុវណ្ណបដ្ដេ លិខាបេត្វា អានេថា"តិ អមច្ចេ បេសេសិ។ កុរុធម្មោ វុច្ចន្តិ បញ្ច សីលានិ, តានិ ពោធិសត្តោ សុបរិសុទ្ធានិ កត្វា រក្ខតិ, យថា ច ពោធិសត្តោ។ ឯវមស្ស មាតា អគ្គមហេសី, កនិដ្ឋភាតា ឧបរាជា, បុរោហិតោ ព្រាហ្មណោ, រជ្ជុគ្គាហកោ អមច្ចោ, សារថិ សេដ្ឋិ, ទោណមាបកោ ទោវារិកោ, នគរសោភិនី វណ្ណទាសីតិ។ តេន វុត្តំ –

> "រាជា មាតា មហេសី ច, ឧបរាជា បុរោហិតោ;
> រជ្ជុគ្គាហោ សារថី សេដ្ឋិ, ទោណោ ទោវារិកោ តថា;
> គណិកា តេ ឯកាទស, កុរុធម្មេ បតិដ្ឋិតា"តិ។

តេ អមច្ចា ពោធិសត្តំ ឧបសង្កមិត្វា វន្ទិត្វា តមត្ថំ អារោចេសុំ។ មហាសត្តោ "មយ្ហំ កុរុធម្មេ កុក្កុច្ចំ អត្ថិ, មាតា បន មេ សុរក្ខិតំ រក្ខតិ, តស្សា សន្តិកេ គណ្ហថា"តិ វត្វា តេហិ "មហារាជ, កុក្កុច្ចំ នាម សិក្ខាកាមស្ស សល្លេខវុត្តិនោ ហោតិ, ទេថ នោ"តិ យាចិតោ "បាណោ ន ហន្តព្ពោ, អទិន្នំ ន អាទាតព្ពំ, កាមេសុមិច្ឆាចារោ ន ចរិតព្ពោ, មុសា ន ភណិតព្ពំ, មជ្ជំ ន បាតព្ព"ន្តិ សុវណ្ណបដ្ដេ លិខាបេត្វា "ឯវំ សន្តេបិ មាតុ សន្តិកេ គណ្ហថា"តិ អាហ។

ទូតា រាជានំ វន្ទិត្វា តស្សា សន្តិកំ គន្ត្វា "ទេវិ, តុម្ហេ កិរ កុរុធម្មំ រក្ខថ, តំ នោ ទេថា"តិ វទឹសុ។ ពោធិសត្តស្ស មាតាបិ តថេវ អត្តនោ កុក្កុច្ចស្ស អត្ថិភាវំ វត្វាវ តេហិ យាចិតា អទាសិ។ តថា មហេសិអាទយោបិ។ តេ សព្ពេសម្បិ សន្តិកេ សុវណ្ណបដ្ដេ កុរុធម្មំ លិខាបេត្វា ទន្តបុរំ គន្ត្វា កលិង្គរញ្ញោ ទត្វា តំ បវត្តឹ អារោចេសុំ។ សោបិ រាជា តស្មិំ ធម្មេ វត្តមានោ បញ្ច សីលានិ បូរេសិ។ តតោ សកលកលិង្គរដ្ឋេ ទេវោ វស្សិ។ តីណិ ភយានិ វូបសន្តានិ។ រដ្ឋំ ខេមំ សុភិក្ខំ អហោសិ។ ពោធិសត្តោ យាវជីវំ ទានាទីនិ បុញ្ញានិ កត្វា សបរិសោ សគ្គបុរំ បូរេសិ។

តទា គណិកាទយោ ឧប្បលវណ្ណាទយោ អហេសុំ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> "គណិកា ឧប្បលវណ្ណា, បុណ្ណោ ទោវារិកោ តទា;
> រជ្ជុគ្គាហោ ច កច្ចានោ, ទោណមាបកោ ច កោលិតោ។
>
> "សារិបុត្តោ តទា សេដ្ឋិ, អនុរុទ្ធោ ច សារថិ;
> ព្រាហ្មណោ កស្សបោ ថេរោ, ឧបរាជានន្ទបណ្ឌិតោ។
>
> "មហេសី រាហុលមាតា, មាយាទេវី ជនេត្តិកា;
> កុរុរាជា ពោធិសត្តោ, ឯវំ ធារេថ ជាតក"ន្តិ។ (ជ. ប. អដ្ឋ. ២.៣៦១ ហំសយាតកភិក្ខុវត្ថុ);

ឥធាបិ នេក្ខម្មបារមិអាទយោ សេសធម្មា ច វុត្តនយេនេវ និទ្ធារេតព្ពាតិ។

កុរុរាជចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. មហាសុទស្សនចរិយាវណ្ណនា

២៨. ចតុត្ថេ **កុសាវតិម្ហិ នគរេ**តិ កុសាវតីនាមកេ នគរេ, យស្មឹ ឋានេ ឯតរហិ កុសិនារា និវិដ្ឋា។ **មហីបតី**តិ ខត្តិយោ, នាមេន **មហាសុទស្សនោ** នាម។ **ចក្កវត្តី**តិ ចក្ករតនំ វត្តេតិ ចតូហិ វា សម្បត្តិចក្កេហិ វត្តតិ, តេហិ ច បរំ បវត្តេតិ, បរហិតាយ ច ឥរិយាបថចក្កានំ វត្តោ ឯតស្មឹ អត្ថីតិបិ ចក្កវត្តី។ អថ វា ចតូហិ អច្ឆរិយធម្មេហិ សង្គហវត្ថូហិ ច សមន្នាគតេន, បរេហិ អនភិភវនីយស្ស អនតិក្កមនីយស្ស អាណាសង្ខាតស្ស ចក្កស្ស វត្តោ ឯតស្មឹ អត្ថីតិបិ **ចក្កវត្តី**។ បរិណាយករតនបុព្ពង្គមេន ហត្ថិរតនាទិបមុខេន មហាពលកាយេន បុញ្ញានុភាវនិព្ពត្តេន កាយពលេន ច សមន្នាគតត្តា **មហព្ពលោ**។ **យទា អាសិ**ន្តិ សម្ពន្ធោ។ តត្រាយំ អនុបុព្ពិកថា –

អតីតេ កិរ មហាបុរិសោ សុទស្សនត្តភាវតោ តតិយេ អត្តភាវេ គហបតិកុលេ និព្ពត្តោ ធរមានកស្ស ពុទ្ធស្ស សាសនេ ឯកំ ថេរំ អរញ្ញវាសំ វសន្តំ អត្តនោ កម្មេន អរញ្ញំ បវិដ្ឋោ រុក្ខមូលេ និសិន្នំ ទិស្វា “ឥធ មយា អយ្យស្ស បណ្ណសាលំ កាតុំ វដ្ដតី”តិ ចិន្តេត្វា អត្តនោ កម្មំ បហាយ ទព្ពសម្ភារំ ឆិន្ទិត្វា និវាសយោគ្គំ បណ្ណសាលំ កត្វា ទ្វារំ យោជេត្វា កដ្ឋត្ថរណំ កត្វា “ករិស្សតិ នុ ខោ បរិភោគំ, ន នុ ខោ ករិស្សតី”តិ ឯកមន្តេ និសីទិ។ ថេរោ អន្តោគាមតោ អាគន្ត្វា បណ្ណសាលំ បវិសិត្វា កដ្ឋត្ថរណេ និសីទិ។ មហាសត្តោបិ នំ ឧបសង្កមិត្វា “ផាសុកា, ភន្តេ, បណ្ណសាលា”តិ បុច្ឆិ។ ផាសុកា, ភទ្ទមុខ, បព្ពជិតសារុប្បាតិ។ វសិស្សថ, ភន្តេ, ឥធាតិ? អាម, ឧបាសកាតិ។ សោ អធិវាសនាការេនេវ “វសិស្សតី”តិ ញត្វា “និពទ្ធំ មយ្ហំ ឃរទ្វារំ អាគន្តព្ព”ន្តិ បដិជានាបេត្វា និច្ចំ អត្តនោ ឃរេយេវ ភត្តវិស្សគ្គំ ការាបេសិ។ សោ បណ្ណសាលាយំ កដសារកំ បត្ថរិត្វា មញ្ចបីឋំ បញ្ញបេសិ, អបស្សេនំ និក្ខិបិ, បាទកឋលិកំ ឋបេសិ, បោក្ខរណឹ ខណិ, ចង្កមំ កត្វា វាលុកំ ឱកិរិ, បរិស្សយវិនោទនត្ថំ បណ្ណសាលំ កណ្ដកវតិយា បរិក្ខិបិ, តថា បោក្ខរណឹ ចង្កមញ្ច។ តេសំ អន្តោវតិបរិយន្តេ តាលបន្តិយោ រោបេសិ។ ឯវមាទិនា អាវាសំ និដ្ឋាបេត្វា ថេរស្ស តិចីវរំ អាទឹ កត្វា សព្ពំ សមណបរិក្ខារំ អទាសិ។ ថេរស្ស ហិ តទា ពោធិសត្តេន តិចីវរបិណ្ឌបាតបត្តថាលកបរិស្សាវនធមករណបរិភោគភាជនឆត្តុបាហនឧទកតុម្ពសូចិកត្តរ- យដ្ឋិអារកណ្ដកបិប្ផលិនខច្ឆេទនបទីបេយ្យាទិ បព្ពជិតានំ បរិភោគជាតំ អទិន្នំ នាម នាហោសិ។ សោ បញ្ច សីលានិ រក្ខន្តោ ឧបោសថំ ករោន្តោ យាវជីវំ ថេរំ ឧបដ្ឋហិ។ ថេរោ តត្ថេវ វសន្តោ អរហត្តំ បត្វា បរិនិព្ពាយិ។

២៩. ពោធិសត្តោបិ យាវតាយុកំ បុញ្ញំ កត្វា ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា តតោ ចុតោ មនុស្សលោកំ អាគច្ឆន្តោ កុសាវតិយា រាជធានិយា និព្ពត្តិត្វា មហាសុទស្សនោ នាម រាជា អហោសិ ចក្កវត្តី។ តស្សិស្សរិយានុភាវោ “ភូតបុព្ពំ, អានន្ទ, រាជា មហាសុទស្សនោ នាម អហោសិ ខត្តិយោ មុទ្ធាវសិត្តោ”តិអាទិនា (ទី. និ. ២.២៤២) នយេន សុត្តេ អាគតោ ឯវ។ តស្ស កិរ ចតុរាសីតិ នគរសហស្សានិ កុសាវតីរាជធានិប្បមុខានិ, ចតុរាសីតិ បាសាទសហស្សានិ ធម្មបាសាទប្បមុខានិ, ចតុរាសីតិ កូដាគារសហស្សានិ មហាព្យូហកូដាគារប្បមុខានិ, តានិ សព្ពានិ តស្ស ថេរស្ស កតាយ ឯកិស្សា បណ្ណសាលាយ និស្សន្ទេន និព្ពត្តានិ, ចតុរាសីតិ បល្លង្កសហស្សានិ នាគសហស្សានិ អស្សសហស្សានិ រថសហស្សានិ តស្ស ទិន្នស្ស មញ្ចបីឋស្ស, ចតុរាសីតិ មណិសហស្សានិ តស្ស ទិន្នស្ស បទីបស្ស, ចតុរាសីតិ បោក្ខរណិសហស្សានិ ឯកបោក្ខរណិយា, ចតុរាសីតិ ឥត្ថិសហស្សានិ បុត្តសហស្សានិ គហបតិសហស្សានិ ច បត្តថាលកាទិបរិភោគារហស្ស បព្ពជិតបរិក្ខារទានស្ស, ចតុរាសីតិ ធេនុសហស្សានិ បញ្ចគោរសទានស្ស, ចតុរាសីតិ វត្ថកោដ្ឋសហស្សានិ និវាសនបារុបនទានស្ស, ចតុរាសីតិ ថាលិបាកសហស្សានិ ភោជនទានស្ស និស្សន្ទេន និព្ពត្តានិ។ សោ សត្តហិ រតនេហិ ចតូហិ ឥទ្ធីហិ ច សមន្នាគតោ រាជាធិរាជា ហុត្វា សកលំ សាគរបរិយន្តំ បថវិមណ្ឌលំ ធម្មេន អភិវិជិយ អជ្ឈាវសន្តោ អនេកសតេសុ ឋានេសុ ទានសាលាយោ ការេត្វា មហាទានំ បដ្ឋបេសិ។ ទិវសស្ស តិក្ខត្តុំ នគរេ ភេរឹ ចរាបេសិ “យោ យំ ឥច្ឆតិ, សោ ទានសាលាសុ អាគន្ត្វា តំ គណ្ហាតូ”តិ។ តេន វុត្តំ **“តត្ថាហំ ទិវសេ តិក្ខត្តុំ, ឃោសាបេមិ តហឹ តហិ”**ន្តិអាទិ។

តត្ថ **តត្ថា**តិ តស្មឹ នគរេ។ “តទាហ”ន្តិបិ បាឋោ, តស្ស តទា អហំ, មហាសុទស្សនកាលេតិ អត្ថោ។ **តហឹ តហិ**ន្តិ តស្មឹ តស្មឹ ឋានេ, តស្ស តស្ស បាការស្ស អន្តោ ច ពហិ ចាតិ អត្ថោ។ **កោ កឹ ឥច្ឆតី**តិ ព្រាហ្មណាទីសុ យោ កោចិ សត្តោ អន្នាទីសុ ទេយ្យធម្មេសុ យំ កិញ្ចិ ឥច្ឆតិ។ **បត្ថេតី**តិ តស្សេវ វេវចនំ។ **កស្ស កឹ ទីយតុ ធន**ន្តិ អនេកវារំ បរិយាយន្តរេហិ ច ទានឃោសនាយ បវត្តិតភាវទស្សនត្ថំ វុត្តំ, ឯតេន ទានបារមិយា សរូបំ ទស្សេតិ។ ទេយ្យធម្មបដិគ្គាហកវិកប្បរហិតា ហិ ពោធិសត្តានំ ទានបារមីតិ។

៣០. ឥទានិ ទានឃោសនាយ តស្ស តស្ស ទេយ្យធម្មស្ស អនុច្ឆវិកបុគ្គលបរិកិត្តនំ ទស្សេតុំ **“កោ ឆាតកោ”**តិអាទិ វុត្តំ។

តត្ថ **ឆាតកោ**តិ ជិឃច្ឆិតោ។ **តសិតោ**តិ បិបាសិតោ។ **កោ មាលំ កោ វិលេបន**ន្តិបិ “គច្ឆតី”តិ បទំ អានេត្វា យោជេតព្ពំ។ **នគ្គោ**តិ វត្ថវិកលោ, វត្ថេន អត្ថិកោតិ អធិប្បាយោ។ **បរិទហិស្សតី**តិ និវាសិស្សតិ។

៣១. **កោ បថេ ឆត្តមាទេតី**តិ កោ បថិកោ បថេ មគ្គេ អត្តនោ វស្សវាតាតបរក្ខណត្ថំ ឆត្តំ គណ្ហាតិ, ឆត្តេន អត្ថិកោតិ អត្ថោ។ **កោបាហនា មុទូ សុភា**តិ ទស្សនីយតាយ សុភា សុខសម្ផស្សតាយ មុទូ ឧបាហនា អត្តនោ បាទានំ ចក្ខូនញ្ច រក្ខណត្ថំ។ **កោ អាទេតី**តិ កោ តាហិ អត្ថិកោតិ អធិប្បាយោ។ **សាយញ្ច បាតោ ចា**តិ ឯត្ថ **ច**-សទ្ទេន មជ្ឈន្ហិកេ ចាតិ អាហរិត្វា វត្តព្ពំ។ “ទិវសេ តិក្ខត្តុំ ឃោសាបេមី”តិ ហិ វុត្តំ។

៣២. **ន តំ ទសសុ ឋានេសូ**តិ តំ ទានំ ន ទសសុ ឋានេសុ បដិយត្តន្តិ យោជនា។ **នបិ ឋានសតេសុ វា បដិយត្តំ,** អបិ ច ខោ អនេកសតេសុ ឋានេសុ បដិយត្តំ។ **យាចកេ ធន**ន្តិ យាចកេ ឧទ្ទិស្ស ធនំ បដិយត្តំ ឧបក្ខដំ។ ទ្វាទសយោជនាយាមេ ហិ នគរេ សត្តយោជនវិត្ថតេ សត្តសុ បាការន្តរេសុ សត្ត តាលបន្តិបរិក្ខេបា, តាសុ តាលបន្តីសុ ចតុរាសីតិ បោក្ខរណិសហស្សានិ បាដិយេក្កំ បោក្ខរណិតីរេ មហាទានំ បដ្ឋបិតំ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

> “បដ្ឋបេសិ ខោ, អានន្ទ, រាជា មហាសុទស្សនោ តាសំ បោក្ខរណីនំ តីរេ ឯវរូបំ ទានំ អន្នំ អន្នត្ថិកស្ស, បានំ បានត្ថិកស្ស, វត្ថំ វត្ថត្ថិកស្ស, យានំ យានត្ថិកស្ស, សយនំ សយនត្ថិកស្ស, ឥត្ថឹ ឥត្ថិត្ថិកស្ស, ហិរញ្ញំ ហិរញ្ញត្ថិកស្ស, សុវណ្ណំ សុវណ្ណត្ថិកស្សា”តិ (ទី. និ. ២.២៥៤)។

៣៣. តត្ថាយំ ទានស្ស បវត្តិតាការោ – មហាបុរិសោ ហិ ឥត្ថីនញ្ច បុរិសានញ្ច អនុច្ឆវិកេ អលង្ការេ ការេត្វា ឥត្ថិមត្តមេវ តត្ថ បរិចារវសេន សេសញ្ច សព្ពំ បរិច្ចាគវសេន ឋបេត្វា “រាជា មហាសុទស្សនោ ទានំ ទេតិ, តំ យថាសុខំ បរិភុញ្ជថា”តិ ភេរិំ ចរាបេសិ។ មហាជនា បោក្ខរណិតីរំ គន្ត្វា ន្ហត្វា វត្ថានិ និវាសេត្វា មហាសម្បត្តិំ អនុភវិត្វា យេសំ តាទិសានិ អត្ថិ, តេ បហាយ គច្ឆន្តិ ។ យេសំ នត្ថិ, តេ គហេត្វា គច្ឆន្តិ។ យេ ហត្ថិយានាទីសុបិ និសីទិត្វា យថាសុខំ វិចរិត្វា វរសយនេសុបិ សយិត្វា សម្បត្តិំ អនុភវិត្វា ឥត្ថីហិបិ សទ្ធិំ សម្បត្តិំ អនុភវិត្វា សត្តវិធរតនបសាធនានិ បសាធេត្វា សម្បត្តិំ អនុភវិត្វា យំ យំ អត្ថិកា, តំ តំ គហេត្វា គច្ឆន្តិ, អនត្ថិកា ឱហាយ គច្ឆន្តិ។ តម្បិ ទានំ ឧដ្ឋាយ សមុដ្ឋាយ ទេវសិកំ ទីយតេវ។ តទា ជម្ពុទីបវាសីនំ អញ្ញំ កម្មំ នត្ថិ, ទានំ បរិភុញ្ជន្តា សម្បត្តិំ អនុភវន្តា វិចរន្តិ។ ន តស្ស ទានស្ស កាលបរិច្ឆេទោ អហោសិ។ រត្តិញ្ចាបិ ទិវាបិ យទា យទា អត្ថិកា អាគច្ឆន្តិ, តទា តទា ទីយតេវ។ ឯវំ មហាបុរិសោ យាវជីវំ សកលជម្ពុទីបំ ឧន្នង្គលំ កត្វា មហាទានំ បវត្តេសិ។ តេន វុត្តំ **“ទិវា វា យទិ វា រត្តឹ, យទិ ឯតិ វនិព្ពកោ”**តិអាទិ។

តត្ថ **ទិវា វា យទិ វា រត្តឹ, យទិ ឯតី**តិ ឯតេនស្ស យថាកាលំ ទានំ ទស្សេតិ។ យាចកានញ្ហិ លាភាសាយ ឧបសង្កមនកាលោ ឯវ ពោធិសត្តានំ ទានស្ស កាលោ នាម។ **វនិព្ពកោ**តិ យាចកោ។ **លទ្ធា យទិច្ឆកំ ភោគ**ន្តិ ឯតេន យថាភិរុចិតំ ទានំ។ យោ យោ ហិ យាចកោ យំ យំ ទេយ្យធម្មំ ឥច្ឆតិ, តស្ស តស្ស តំតទេវ ពោធិសត្តោ ទេតិ។ ន តស្ស មហគ្ឃទុល្លភាទិភាវំ អត្តនោ ឧបរោធំ ចិន្តេសិ។ **បូរហត្ថោវ គច្ឆតី**តិ ឯតេន យាវទិច្ឆកំ ទានំ ទស្សេតិ, យត្តកញ្ហិ យាចកា ឥច្ឆន្តិ, តត្តកំ អបរិហាបេត្វាវ មហាសត្តោ ទេតិ ឧឡារជ្ឈាសយតាយ ច មហិទ្ធិកតាយ ច។

៣៤. **“យាវជីវិក”**ន្តិ ឯតេន ទានស្ស កាលបរិយន្តាភាវំ ទស្សេតិ។ សមាទានតោ បដ្ឋាយ ហិ មហាសត្តា យាវបារិបូរិ វេមជ្ឈេ ន កាលបរិច្ឆេទំ ករោន្តិ, ពោធិសម្ភារសម្ភរណេ សង្កោចាភាវេន អន្តរន្តរា អវោសានាបត្តិតោ មរណេនបិ អនុបច្ឆេទោ ឯវ, តតោ បរម្បិ តថេវ បដិបជ្ជនតោ, “យាវជីវិក”ន្តិ បន មហាសុទស្សនចរិតស្ស វសេន វុត្តំ។ **នបាហំ ទេស្សំ ធនំ ទម្មី**តិ ឥទំ ធនំ នាម មយ្ហំ ន ទេស្សំ អមនាបន្តិ ឯវរូបំ មហាទានំ ទេន្តោ គេហតោ ច ធនំ នីហរាបេមិ។ **នបិ នត្ថិ និចយោ មយី**តិ មម សមីបេ ធននិចយោ ធនសង្គហោ នាបិ នត្ថិ, សល្លេខវុត្តិសមណោ វិយ អសង្គហោបិ ន ហោមីតិ អត្ថោ។ ឥទំ យេន អជ្ឈាសយេន តស្មិំ មហាទានំ បវត្តិតំ, តំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។

៣៥. ឥទានិ តំ ឧបមាយ វិភាវេតុំ **“យថាបិ អាតុរោ នាមា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថិទំ ឧបមាសំសន្ទនេន សទ្ធិំ អត្ថទស្សនំ – យថា នាម **អាតុរោ** រោគាភិភូតោ បុរិសោ រោគតោ អត្តានំ បរិមោចេតុកាមោ **ធនេន** ហិរញ្ញសុវណ្ណាទិនា **វេជ្ជំ** តិកិច្ឆកំ **តប្បេត្វា** អារាធេត្វា យថាវិធិ បដិបជ្ជន្តោ តតោ **រោគតោ** វិមុច្ចតិ។

៣៦. **តថេវ** ឯវមេវ អហម្បិ អដ្ឋភូតំ សកលលោកំ កិលេសរោគតោ សកលសំសារទុក្ខរោគតោ ច បរិមោចេតុកាមោ តស្ស តតោ បរិមោចនស្ស អយំ សព្ពសាបតេយ្យបរិច្ចាគោ ទានបារមិឧបាយោតិ **ជានំ**

មានោ ពុជ្ជមានោ **អសេសតោ** ទេយ្យធម្មស្ស បដិគ្គាហកានញ្ច វសេន អនវសេសតោ មហាទានស្ស វសេន សត្តានំ អជ្ឈាសយំ **បរិបូរេតុំ** អត្តនោ ច ន មយ្ហំ ទានបារមី បរិបុណ្ណា, តស្មា **ឩនមនន្តិ** បវត្តំ ឩនំ មនំ **បូរយិតុំ** បវត្តយិតុំ **វនិព្វកេ** យាចកេ **អទាសិ តំ ទានំ** ឯវរូបំ មហាទានំ ទទាមិ, តញ្ច ខោ តស្មិំ ទានធម្មេ តស្ស ច ផលេ **និរាលយោ** អនបេក្ខោ **អបច្ចាសោ** កិញ្ចិបិ អបច្ចាសីសមានោ កេវលំ **សម្ពោធិមនុបត្តិយា** សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមេវ អធិគន្តុំ **ទេមី**តិ។

ឯវំ មហាសត្តោ មហាទានំ បវត្តេន្តោ អត្តនោ បុញ្ញានុភាវនិព្វត្តំ ធម្មបាសាទំ អភិរុយ្ហ មហាព្យូហកូដាគារទ្វារេ ឯវ កាមវិតក្កាទយោ និវត្តេត្វា តត្ថ សោវណ្ណមយេ រាជបល្លង្កេ និសិន្នោ ឈានាភិញ្ញាយោ និព្វត្តេត្វា តតោ និក្ខមិត្វា សោវណ្ណមយំ កូដាគារំ បវិសិត្វា តត្ថ រជតមយេ បល្លង្កេ និសិន្នោ ចត្តារោ ព្រហ្មវិហារេ ភាវេត្វា ចតុរាសីតិ វស្សសហស្សានិ ឈានសមាបត្តីហិ វីតិនាមេត្វា មរណសមយេ ទស្សនាយ ឧបគតានំ សុភទ្ទាទេវិប្បមុខានំ ចតុរាសីតិយា ឥត្ថាគារសហស្សានំ អមច្ចបារិសជ្ជាទីនញ្ច –

> “អនិច្ចា វត សង្ខារា, ឧប្បាទវយធម្មិនោ;
> ឧប្បជ្ជិត្វា និរុជ្ឈន្តិ, តេសំ វូបសមោ សុខោ”តិ។ (ទី. និ. ២.២២១, ២៧២; សំ. និ. ១.១៨៦; ២.១៤៣) –

ឥមាយ គាថាយ ឱវទិត្វា អាយុបរិយោសានេ ព្រហ្មលោកបរាយនោ អហោសិ។

តទា សុភទ្ទាទេវី រាហុលមាតា អហោសិ, បរិណាយករតនំ រាហុលោ, សេសបរិសា ពុទ្ធបរិសា, មហាសុទស្សនោ បន លោកនាថោ។

ឥធាបិ ទស បារមិយោ សរូបតោ លព្ភន្តិ ឯវ, ទានជ្ឈាសយស្ស បន ឧឡារតាយ ទានបារមី ឯវ **បាឡិយំ** អាគតា។ សេសធម្មា ហេដ្ឋា វុត្តនយា ឯវ។ តថា ឧឡារេ សត្តរតនសមុជ្ជលេ ចតុទីបិស្សរិយេបិ ឋិតស្ស តាទិសំ ភោគសុខំ អនលង្ករិត្វា កាមវិតក្កាទយោ ទូរតោ វិក្ខម្ភេត្វា តថារូបេ មហាទានេ បវត្តេន្តស្សេវ ចតុរាសីតិ វស្សសហស្សានិ សមាបត្តីហិ វីតិនាមេត្វា អនិច្ចតាទិបដិសំយុត្តំ ធម្មកថំ កត្វាបិ វិបស្សនាយ អនុស្សុក្កនំ សព្ពត្ថ អនិស្សង្គតាតិ ឯវមាទយោ គុណានុភាវា និទ្ធារេតព្ពាតិ។

មហាសុទស្សនចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. មហាគោវិន្ទចរិយាវណ្ណនា

បញ្ចមេ **សត្តរាជបុរោហិតោ**តិ សត្តភូអាទីនំ សត្តន្នំ រាជូនំ សព្ពកិច្ចានុសាសកបុរោហិតោ។ **បូជិតោ នរទេវេហី**តិ តេហិ ឯវ អញ្ញេហិ ច ជម្ពុទីបេ សព្ពេហេវ ខត្តិយេហិ ចតុបច្ចយបូជាយ សក្ការសម្មានេន ច បូជិតោ។ **មហាគោវិន្ទព្រាហ្មណោ**តិ មហានុភាវតាយ គោវិន្ទស្សាភិសេកេន អភិសិត្តតាយ ច “មហាគោវិន្ទោ”តិ សង្ខំ គតោ ព្រាហ្មណោ, អភិសិត្តកាលតោ បដ្ឋាយ ហិ ពោធិសត្តស្ស អយំ សមញ្ញា ជាតា, នាមេន បន **ជោតិបាលោ** នាម។ តស្ស កិរ ជាតទិវសេ សព្ពាវុធានិ ជោតឹសុ។ រាជាបិ បច្ចូសសមយេ អត្តនោ មង្គលាវុធំ បជ្ជលិតំ ទិស្វា ភីតោ អត្តនោ បុរោហិតំ ពោធិសត្តស្ស បិតរំ ឧបដ្ឋានំ អាគតំ បុច្ឆិត្វា “មា ភាយិ, មហារាជ, មយ្ហំ បុត្តោ ជាតោ, តស្សានុភាវេន ន កេវលំ រាជគេហេយេវ, សកលនគរេបិ អាវុធានិ បជ្ជលិំសុ, ន តំ និស្សាយ តុយ្ហំ អន្តរាយោ អត្ថិ, សកលជម្ពុទីបេ បន បញ្ញាយ តេន សមោ ន ភវិស្សតិ, តស្សេតំ បុព្ពនិមិត្ត”ន្តិ បុរោហិតេន សមស្សាសិតោ តុដ្ឋចិត្តោ “កុមារស្ស ខីរមូលំ ហោតូ”តិ សហស្សំ ទត្វា “វយប្បត្តកាលេ មយ្ហំ ទស្សេថា”តិ អាហ។ សោ វុទ្ធិប្បត្តោ អបរភាគេ អលមត្ថទស្សោ សត្តន្នំ រាជូនំ សព្ពកិច្ចានុសាសកោ ហុត្វា បព្ពជិត្វា ច សត្តេ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកេហិ អនត្ថេហិ បាលេត្វា អត្ថេហិ និយោជេសិ។ ឥតិ ជោតិតត្តា បាលនសមត្ថតាយ ច “ជោតិបាលោ”តិស្ស នាមំ អកំសុ។ តេន វុត្តំ “នាមេន ជោតិបាលោ នាមា”តិ (ទី. និ. ២.៣០៤)។

តត្ថ ពោធិសត្តោ ទិសម្បតិស្ស នាម រញ្ញោ បុរោហិតស្ស គោវិន្ទព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ ហុត្វា អត្តនោ បិតុ តស្ស ច រញ្ញោ អច្ចយេន តស្ស បុត្តោ រេណុ, សហាយា ចស្ស សត្តភូ, ព្រហ្មទត្តោ, វេស្សភូ , ភរតោ, ទ្វេ ច ធតរដ្ឋាតិ ឥមេ សត្ត រាជានោ យថា អញ្ញមញ្ញំ ន វិវទន្តិ។ ឯវំ រជ្ជេ បតិដ្ឋាបេត្វា តេសំ អត្ថធម្មេ អនុសាសន្តោ ជម្ពុទីបតលេ សព្ពេសំ រាជូនំ អញ្ញេសញ្ច ព្រាហ្មណានំ ទេវនាគគហបតិកានំ សក្កតោ គរុកតោ មានិតោ បូជិតោ អបចិតោ ឧត្តមំ គារវដ្ឋានំ បត្តោ អហោសិ។ តស្ស អត្ថធម្មេសុ កុសលតាយ “មហាគោវិន្ទោ”ត្វេវ សមញ្ញា ឧទបាទិ។ យថាហ “គោវិន្ទោ វត, ភោ ព្រាហ្មណោ, មហាគោវិន្ទោ វត, ភោ ព្រាហ្មណោ”តិ (ទី. និ. ២.៣០៥)។ តេន វុត្តំ –

៣៧. “បុនាបរំ យទា ហោមិ, សក្ករាជបុរោហិតោ;
បូជិតោ នរទេវេហិ, មហាគោវិន្ទព្រាហ្មណោ”តិ។

អថ ពោធិសត្តស្ស បុញ្ញានុភាវសមុស្សាហិតេហិ រាជូហិ តេសំ អនុយុត្តេហិ ខត្តិយេហិ ព្រាហ្មណគហបតិកេហិ នេគមជានបទេហិ ច ឧបរូបរិ ឧបនីតោ សមន្តតោ មហោឃោ វិយ អជ្ឈោត្ថរមានោ អបរិមេយ្យោ ឧឡារោ លាភសក្ការោ ឧប្បជ្ជិ, យថា តំ អបរិមាណាសុ ជាតីសុ ឧបចិតវិបុលបុញ្ញសញ្ចយស្ស ឧឡារាភិជាតស្ស បរិសុទ្ធសីលាចារស្ស បេសលស្ស បរិយោទាតសព្ពសិប្បស្ស សព្ពសត្តេសុ បុត្តសទិសមហាករុណាវិប្ផារសិនិទ្ធមុទុហទយស្ស។ សោ ចិន្តេសិ – “ឯតរហិ ខោ មយ្ហំ មហាលាភសក្ការោ, យំនូនាហំ ឥមិនា សព្ពសត្តេ សន្តប្បេត្វា ទានបារមី បរិបូរេយ្យ”ន្តិ។ សោ នគរស្ស មជ្ឈេ ចតូសុ ទ្វារេសុ អត្តនោ និវេសនទ្វារេតិ ឆ ទានសាលាយោ ការេត្វា ទេវសិកំ អបរិមិតធនបរិច្ចាគេន មហាទានំ បវត្តេសិ។ យំ យំ ឧបាយនំ អានីយតិ, យញ្ច អត្តនោ អត្ថាយ អភិសង្ខរីយតិ, សព្ពំ តំ ទានសាលាសុ ឯវ បេសេសិ។ ឯវំ ទិវសេ ទិវសេ មហាបរិច្ចាគំ ករោន្តស្ស ចស្ស ចិត្តស្ស តិត្តិ វា សន្តោសោ វា នាហោសិ, កុតោ បន សង្កោចោ។ ទានគ្គញ្ចស្ស លាភាសាយ អាគច្ឆន្តេហិ ទេយ្យធម្មំ គហេត្វា គច្ឆន្តេហិ ច មហាសត្តស្ស ច គុណវិសេសេ កិត្តយន្តេហិ មហាជនកាយេហិ អន្តោនគរំ ពហិនគរញ្ច សមន្តតោ ឯកោឃភូតំ កប្បវុដ្ឋានមហាវាយុសង្ឃដ្ដបរិវត្តមិតំ វិយ មហាសមុទ្ទំ ឯកកោលាហលំ ឯកនិន្នាទំ អហោសិ។ តេន វុត្តំ –

៣៨. “តទាហំ សត្តរជ្ជេសុ, យំ មេ អាសិ ឧបាយនំ;
តេន ទេមិ មហាទានំ, អក្ខោភំ សាគរូបម”ន្តិ។

តត្ថ **តទាហ**ន្តិ យទា សក្ករាជបុរោហិតោ មហាគោវិន្ទព្រាហ្មណោ ហោមិ, តទា អហំ។ **សត្តរជ្ជេសូ**តិ រេណុអាទីនំ សត្តន្នំ រាជូនំ រជ្ជេសុ។ **អក្ខោភ**ន្តិ អព្ភន្តរេហិ ច ពាហិរេហិ ច បច្ចត្ថិកេហិ អប្បដិសេធនីយតាយ កេនចិ អក្ខោភនីយំ។ “អច្ឆព្ភ”ន្តិបិ បាឋោ។ អតិបុណ្ណទានជ្ឈាសយស្ស ទេយ្យធម្មស្ស ច ឧឡារភាវេន វិបុលភាវេន ច អតិវិយ បរិបុណ្ណន្តិ អត្ថោ។ **សាគរូបម**ន្តិ សាគរសទិសំ, យថា សាគរេ ឧទកំ សកលេនបិ លោកេន ហរន្តេន ខេបេតុំ ន សក្កា, ឯវំ តស្ស ទានគ្គេ ទេយ្យធម្មន្តិ។

៣៩. ឱសានគាថាយ ***វរំ ធន***ន្តិ ឧត្តមំ ឥច្ឆិតំ វា ធនំ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

ឯវំ មហាសត្តោ បឋមកប្បិកមហាមេឃោ វិយ មហាវស្សំ អភិភាគេន មហន្តំ ទានវស្សំ វស្សាបេន្តោ ទានព្យាវដោ ហុត្វាបិ សេសំ សត្តន្នំ រាជូនំ អត្ថធម្មេ អប្បមត្តោ អនុសាសតិ។ សត្ត ច ព្រាហ្មណមហាសាលេ វិជ្ជាសិប្បំ សិក្ខាបេតិ, សត្ត ច ន្ហាតកសតានិ មន្តេ វាចេតិ។ តស្ស អបរេន សមយេន ឯវំ កល្យាណោ កិត្តិសទ្ទោ អព្ភុគ្គតោ “សក្ខិ មហាគោវិន្ទោ ព្រាហ្មណោ ព្រហ្មានំ បស្សតិ, សក្ខិ មហាគោវិន្ទោ ព្រាហ្មណោ ព្រហ្មុនា សាកច្ឆេតិ សល្លបតិ មន្តេតី”តិ (ទី. និ. ២.៣១២)។ សោ ចិន្តេសិ – “ឯតរហិ ខោ មយ្ហំ អយំ អភូតោ កិត្តិសទ្ទោ អព្ភុគ្គតោ ‘ព្រហ្មានំ បស្សតិ, សក្ខិ មហាគោវិន្ទោ ព្រាហ្មណោ ព្រហ្មុនា សាកច្ឆេតិ សល្លបតិ មន្តេតី’តិ, យំនូនាហំ ឥមំ ភូតំ ឯវ ករេយ្យ”ន្តិ។ សោ “តេ សត្ត រាជានោ សត្ត ច ព្រាហ្មណមហាសាលេ សត្ត ច ន្ហាតកសតានិ អត្តនោ បុត្តទារញ្ច អាបុច្ឆិត្វា ព្រហ្មានំ បស្សេយ្យ”ន្តិ ចិត្តំ បណិធាយ វស្សិកេ ចត្តារោ មាសេ ព្រហ្មវិហារភាវនមនុយុញ្ជិ។ តស្ស ចេតសា ចេតោបរិវិតក្កមញ្ញាយ ព្រហ្មា សនង្កុមារោ បុរតោ បាតុរហោសិ។ តំ ទិស្វា មហាបុរិសោ បុច្ឆិ –

“វណ្ណវា យសវា សិរិមា, កោ នុ ត្វមសិ មារិស;
អជានន្តា តំ បុច្ឆាម, កថំ ជានេមុ តំ មយ”ន្តិ។ (ទី. និ. ២.៣១៨);

តស្ស ព្រហ្មា អត្តានំ ជានាបេន្តោ –

“មំ វេ កុមារំ ជានន្តិ, ព្រហ្មលោកេ សនន្តនំ;
សព្ពេ ជានន្តិ មំ ទេវា, ឯវំ គោវិន្ទ ជានាហី”តិ។ (ទី. និ. ២.៣១៨) –

វត្វា តេន –

“អាសនំ ឧទកំ បជ្ជំ, មធុសាកញ្ច ព្រហ្មុនោ;
អគ្ឃេ ភវន្តំ បុច្ឆាម, អគ្ឃំ កុរុតុ នោ ភវ”ន្តិ។ (ទី. និ. ២.៣១៨) –

ឧបនីតំ អតិថិសក្ការំ អនត្ថិកោបិ ព្រហ្មា តស្ស ចិត្តសម្បហំសនត្ថំ វិស្សាសករណត្ថញ្ច សម្បដិច្ឆន្តោ “បដិគ្គណ្ហាម តេ អគ្ឃំ, យំ, ត្វំ គោវិន្ទ, ភាសសី”តិ។ វត្វា ឱកាសទានត្ថំ –

“ទិដ្ឋធម្មហិតត្ថាយ, សម្បរាយសុខាយ ច;
កតាវកាសោ បុច្ឆស្សុ, យំកិញ្ចិ អភិបត្ថិត”ន្តិ។ (ទី. និ. ២.៣១៨) –

ឱកាសមកាសិ។

អថ នំ មហាបុរិសោ សម្បរាយិកំ ឯវ អត្ថំ –

“បុច្ឆាមិ ព្រហ្មានំ សនង្កុមារំ, កង្ខី អកង្ខឹ បរវេទិយេសុ;
កត្ថដ្ឋិតោ កិម្ហិ ច សិក្ខមានោ, បប្បោតិ មច្ចោ អមតំ ព្រហ្មលោក”ន្តិ។ (ទី. និ. ២.៣១៩) –

បុច្ឆិ។

តស្ស ព្រហ្មា ព្យាករោន្តោ –

“ហិត្វា មមត្តំ មនុជេសុ ព្រហ្មេ, ឯកោទិភូតោ ករុណេធិមុត្តោ;
និរាមគន្ធោ វិរតោ មេថុនស្មា, ឯត្ថដ្ឋិតោ ឯត្ថ ច សិក្ខមានោ;
បប្បោតិ មច្ចោ អមតំ ព្រហ្មលោក”ន្តិ។ (ទី. និ. ២.៣១៩) –

ព្រហ្មលោកគាមិមគ្គំ កថេសិ។

តត្ថ **មំ វេ កុមារំ ជានន្តី**តិ វេ ឯកំសេន មំ “កុមារោ”តិ ជានន្តិ។ **ព្រហ្មលោកេ**តិ សេដ្ឋលោកេ។ **សនន្តន**ន្តិ ចិរតនំ បោរាណំ។ **ឯវំ, គោវិន្ទ, ជានាហី**តិ, គោវិន្ទ, ឯវំ មំ ធារេហិ។

អាសនន្តិ ឥទំ ភោតោ ព្រហ្មុនោ និសីទនត្ថាយ អាសនំ បញ្ញត្តំ។ ឥទំ **ឧទកំ** បរិភោជនីយំ បាទានំ ធោវនត្ថំ បានីយំ បិបាសហរណត្ថាយ។ ឥទំ **បជ្ជំ** បរិស្សមវិនោទនត្ថំ បាទព្ភញ្ជនតេលំ។ ឥទំ **មធុសាកំ** អតក្កំ អលោណិកំ អធូបនំ ឧទកេន សេទិតំ សាកំ សន្ធាយ វទតិ។ តទា ហិ ពោធិសត្តស្ស តំ ចតុមាសំ ព្រហ្មចរិយំ អភិសល្លេខវុត្តិបរមុក្កដ្ឋំ អហោសិ។ តស្សិមេ សព្ពេ **អគ្ឃេ** កត្វា **បុច្ឆាម**, តយិទំ **អគ្ឃំ កុរុតុ** បដិគ្គណ្ហាតុ **នោ ភវំ** ឥទំ អគ្ឃន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ ឥតិ មហាបុរិសោ ព្រហ្មុនោ នេសំ អបរិភុញ្ជនំ ជានន្តោបិ វត្តសីសេ ឋត្វា អត្តនោ អាចិណ្ណំ អតិថិបូជនំ ទស្សេន្តោ ឯវមាហ។ ព្រហ្មាបិស្ស អធិប្បាយំ ជានន្តោ “បដិគ្គណ្ហាម តេ អគ្ឃំ, យំ ត្វំ, គោវិន្ទ, ភាសសី”តិ អាហ។

តត្ថ តស្ស តេ អាសនេ មយំ និសិន្នា នាម ហោម, បាទោទកេន បាទា ធោតា នាម ហោន្តុ, បានីយំ បីតា នាម ហោម, បាទព្ភញ្ជនេន បាទា មក្ខិតា នាម ហោន្តុ, ឧទកសាកម្បិ បរិភុត្តំ នាម ហោតូតិ អត្ថោ។

កង្ខី អកង្ខឹ បរវេទិយេសូតិ អហំ សវិចិកិច្ឆោ បរេន សយំ អភិសង្ខតត្តា បរស្ស បាកដេសុ បរវេទិយេសុ បញ្ហេសុ និព្ពិចិកិច្ឆំ។

ហិត្វា មមត្តន្តិ “ឥទំ មម, ឥទំ មមា”តិ បវត្តនកំ ឧបករណតណ្ហំ ចជិត្វា។ **មនុជេសូ**តិ សត្តេសុ។ **ព្រហ្មេ**តិ ពោធិសត្តំ អាលបតិ។ **ឯកោទិភូតោ**តិ ឯកោ ឧទេតិ បវត្តតីតិ ឯកោទិភូតោ ឯកីភូតោ, ឯកេន កាយវិវេកំ ទស្សេតិ។ អថ វា ឯកោ ឧទេតីតិ ឯកោទិ, សមាធិ។ តំ ភូតោ បត្តោតិ **ឯកោទិភូតោ**, ឧបចារប្បនាសមាធីហិ សមាហិតោតិ អត្ថោ។ ឯតំ ឯកោទិភាវំ ករុណាព្រហ្មវិហារវសេន ទស្សេន្តោ **“ករុណេធិមុត្តោ”**តិ អាហ។ ករុណជ្ឈានេ អធិមុត្តោ, តំ ឈានំ និព្ពត្តេត្វាតិ អត្ថោ។ **និរាមគន្ធោ**តិ កិលេសសង្ខាតវិស្សគន្ធរហិតោ។ **ឯត្ថដ្ឋិតោ**តិ ឯតេសុ ធម្មេសុ ឋិតោ, ឯតេ ធម្មេ សម្បាទេត្វា។ **ឯត្ថ ច សិក្ខមានោ**តិ ឯតេសុ ធម្មេសុ សិក្ខមានោ , ឯតំ ព្រហ្មវិហារភាវនំ ភាវេន្តោតិ អត្ថោ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន **បាឡិយំ** (ទី. និ. ២.២៩៣ អាទយោ) អាគតោយេវាតិ។

អថ មហាបុរិសោ តស្ស ព្រហ្មុនោ វចនំ សុត្វា អាមគន្ធេ ជិគុច្ឆន្តោ “ឥទានេវាហំ បព្ពជិស្សាមី”តិ អាហ។ ព្រហ្មាបិ “សាធុ, មហាបុរិស, បព្ពជស្សុ។ ឯវំ សតិ មយម្បិ តវ សន្តិកេ អាគមនំ ស្វាគមនមេវ ភវិស្សតិ, ត្វំ,

តាត, សកលជម្ពុទីបេ អគ្គបុរិសោ បឋមវយេ ឋិតោ, ឯវំ មហន្តំ នាម សម្បត្តឹ ឥស្សរិយញ្ច បហាយ បព្ពជនំ នាម គន្ធហត្ថិនោ អយោពន្ធនំ ឆិន្ទិត្វា វនគមនំ វិយ អតិឧឡារំ, ពុទ្ធតន្តិ នាមេសា”តិ មហាពោធិសត្តស្ស ទឡ្ហីកម្មំ កត្វា ព្រហ្មលោកមេវ គតោ។ មហាសត្តោបិ “មម ឥតោ និក្ខមិត្វា បព្ពជនំ នាម ន យុត្តំ, អហំ រាជកុលានំ អត្ថំ អនុសាសាមិ, តស្មា តេសំ អារោចេត្វា សចេ តេបិ បព្ពជន្តិ សុន្ទរមេវ, នោ ចេ បុរោហិតដ្ឋានំ និយ្យាតេត្វា បព្ពជិស្សាមី”តិ ចិន្តេត្វា រេណុស្ស តាវ រញ្ញោ អារោចេត្វា តេន ភិយ្យោសោមត្តាយ កាមេហិ និមន្តិយមានោ អត្តនោ សំវេគហេតុំ ឯកន្តេន បព្ពជិតុកាមតញ្ចស្ស និវេទេត្វា តេន “យទិ ឯវំ អហម្បិ បព្ពជិស្សាមី”តិ វុត្តេ “សាធូ”តិ សម្បដិច្ឆិត្វា ឯតេនេវ នយេន សត្តភូអាទយោ ឆ ខត្តិយេ, សត្ត ច ព្រាហ្មណមហាសាលេ, សត្ត ច ន្ហាតកសតានិ, អត្តនោ ភរិយាយោ ច អាបុច្ឆិត្វា សត្តាហមត្តមេវ តេសំ ចិត្តានុរក្ខណត្ថំ បត្វា មហាភិនិក្ខមនសទិសំ និក្ខមិត្វា បព្ពជិ។

តស្ស តេ សត្តរាជានោ អាទឹ កត្វា សព្ពេវ អនុបព្ពជឹសុ។ សា អហោសិ មហតី បរិសា។ អនេកយោជនវិត្ថារាយ បរិសាយ បរិវុតោ មហាបុរិសោ ធម្មំ ទេសេន្តោ គាមនិគមជនបទរាជធានីសុ ចារិកំ ចរតិ, មហាជនំ បុញ្ញេ បតិដ្ឋាបេតិ។ គតគតដ្ឋានេ ពុទ្ធកោលាហលំ វិយ ហោតិ។ មនុស្សា “គោវិន្ទបណ្ឌិតោ កិរ អាគច្ឆតី”តិ សុត្វា បុរេតរមេវ មណ្ឌបំ ការេត្វា តំ អលង្ការាបេត្វា បច្ចុគ្គន្ត្វា មណ្ឌបំ បវេសេត្វា នានគ្គរសភោជនេន បតិមានេន្តិ។ មហាលាភសក្ការោ មហោឃោ វិយ អជ្ឈោត្ថរន្តោ ឧប្បជ្ជិ។ មហាបុរិសោ មហាជនំ បុញ្ញេ បតិដ្ឋាបេសិ សីលសម្បទាយ ឥន្ទ្រិយសំវរេ ភោជនេ មត្តញ្ញុតាយ ជាគរិយានុយោគេ កសិណបរិកម្មេ ឈានេសុ អភិញ្ញាសុ អដ្ឋសមាបត្តីសុ ព្រហ្មវិហារេសូតិ។ ពុទ្ធុប្បាទកាលោ វិយ អហោសិ។

ពោធិសត្តោ យាវតាយុកំ បារមិយោ បូរេន្តោ សមាបត្តិសុខេន វីតិនាមេត្វា អាយុបរិយោសានេ ព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តិ។ តស្ស តំ ព្រហ្មចរិយំ ឥទ្ធញ្ចេវ ផីតញ្ច វិត្ថារិកំ ពាហុជញ្ញំ បុថុភូតំ យាវ ទេវមនុស្សេហិ សុប្បកាសិតំ ចិរំ ទីឃមទ្ធានំ បវត្តិត្ថ។ តស្ស យេ សាសនំ សព្ពេន សព្ពំ អាជានឹសុ, តេ កាយស្ស ភេទា បរំ មរណា សុគតឹ ព្រហ្មលោកំ ឧបបជ្ជឹសុ។ យេ ន អាជានឹសុ, តេ អប្បេកច្ចេ បរនិម្មិតវសវត្តីនំ ទេវានំ សហព្យតំ ឧបបជ្ជឹសុ។ អប្បេកច្ចេ និម្មានរតីនំ…បេ…. តុសិតានំ យាមានំ តាវតឹសានំ ចាតុមហារាជិកានំ ទេវានំ សហព្យតំ ឧបបជ្ជឹសុ។ យេ សព្ពនិហីនា, តេ គន្ធព្ពកាយំ បរិបូរេសុំ។ ឥតិ មហាជនោ យេភុយ្យេន ព្រហ្មលោកូបគោ សគ្គូបគោ ច អហោសិ។ តស្មា ទេវព្រហ្មលោកា បរិបូរឹសុ។ ចត្តារោ អបាយា សុញ្ញា វិយ អហេសុំ។

ឥធាបិ **អកិត្តិជាតកេ** (ជា. ១.១៣.៨៣ អាទយោ) វិយ ពោធិសម្ភារនិទ្ធារណា វេទិតព្ពា – តទា សត្តរាជានោ មហាថេរា អហេសុំ, សេសបរិសា ពុទ្ធបរិសា, មហាគោវិន្ទោ លោកនាថោ។ តថា រេណុអាទីនំ សត្តន្នំ រាជូនំ អញ្ញមញ្ញាវិរោធេន យថា សករជ្ជេ បតិដ្ឋាបនំ, តថា មហតិ សត្តវិធេ រជ្ជេ តេសំ អត្ថធម្មានុសាសនេ អប្បមាទោ, “ព្រហ្មុនាបិ សាកច្ឆំ សមាបជ្ជតី”តិ បវត្តសម្ភាវនំ យថាភូតំ កាតុំ ចត្តារោ មាសេ បរមុក្កំសគតោ ព្រហ្មចរិយវាសោ។ តេន ព្រហ្មុនោ អត្តនិ សមាបជ្ជនំ, ព្រហ្មុនោ ឱវាទេ ឋត្វា សត្តហិ រាជូហិ សកលេន ច លោកេន ឧបនីតំ លាភសក្ការំ ខេឡបិណ្ឌំ វិយ ឆឌ្ឌេត្វា អបរិមាណាយ ខត្តិយព្រាហ្មណាទិបរិសាយ អនុបព្ពជ្ជានិមិត្តាយ បព្ពជ្ជាយ អនុដ្ឋានំ, ពុទ្ធានំ សាសនស្ស វិយ អត្តនោ សាសនស្ស ចិរកាលានុប្បពន្ធោតិ ឯវមាទយោ គុណានុភាវា វិភាវេតព្ពាតិ។

មហាគោវិន្ទចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. និមិរាជចរិយាវណ្ណនា

៤០. ឆដ្ឋេ **មិថិលាយំ បុរុត្តមេ**តិ មិថិលានាមកេ វិទេហានំ ឧត្តមនគរេ។ **និមិ នាម មហារាជា**តិ នេមឹ ឃដេន្តោ វិយ ឧប្បន្នោ “និមី”តិ លទ្ធនាមោ, មហន្តេហិ ទានសីលាទិគុណវិសេសេហិ មហតា ច រាជានុភាវេន សមន្នាគតត្តា មហន្តោ រាជាតិ មហារាជា។ **បណ្ឌិតោ កុសលត្ថិកោ**តិ អត្តនោ ច បរេសញ្ច បុញ្ញត្ថិកោ។

អតីតេ កិរ វិទេហរដ្ឋេ មិថិលានគរេ អម្ហាកំ ពោធិសត្តោ មឃទេវោ នាម រាជា អហោសិ។ សោ ចតុរាសីតិ វស្សសហស្សានិ កុមារកីឡំ កីឡិត្វា ចតុរាសីតិ វស្សសហស្សានិ ឧបរជ្ជំ ការេត្វា ចតុរាសីតិ វស្សសហស្សានិ រជ្ជំ ការេន្តោ “យទា មេ សិរស្មឹ បលិតានិ បស្សេយ្យាសិ, តទា មេ អារោចេយ្យាសី”តិ កប្បកស្ស វត្វា អបរភាគេ តេន បលិតានិ ទិស្វា អារោចិតេ សុវណ្ណសណ្ឌាសេន ឧទ្ធរាបេត្វា ហត្ថេ បតិដ្ឋាបេត្វា បលិតំ ឱលោកេត្វា “បាតុភូតោ ខោ មយ្ហំ ទេវទូតោ”តិ សំវេគជាតោ “ឥទានិ មយា បព្ពជិតុំ វដ្ដតី”តិ ចិន្តេត្វា សតសហស្សុដ្ឋានកំ គាមវរំ កប្បកស្ស ទត្វា ជេដ្ឋកុមារំ បក្កោសាបេត្វា តស្ស –

“ឧត្តមង្គរុហា មយ្ហំ, ឥមេ ជាតា វយោហរា;
បាតុភូតា ទេវទូតា, បព្ពជ្ជាសមយោ មមា”តិ។ (ជា. ១.១.៩) –

វត្វា សាធុកំ រជ្ជេ សមនុសាសិត្វា យទិបិ អត្តនោ អញ្ញានិបិ ចតុរាសីតិ វស្សសហស្សានិ អាយុ អត្ថិ, ឯវំ សន្តេបិ មច្ចុនោ សន្តិកេ ឋិតំ វិយ អត្តានំ មញ្ញមានោ សំវិគ្គហទយោ បព្ពជ្ជំ រោចេតិ។ តេន វុត្តំ –

“សិរស្មឹ បលិតំ ទិស្វា, មឃទេវោ ទិសម្បតិ;
សំវេគំ អលភី ធីរោ, បព្ពជ្ជំ សមរោចយី”តិ។ (ម. និ. អដ្ឋ. ២.៣០៩);

សោ បុត្តំ “ឥមិនាវ នីហារេន វត្តេយ្យាសិ យថា មយា បដិបន្នំ, មា ខោ ត្វំ អន្តិមបុរិសោ អហោសី”តិ ឱវទិត្វា នគរា និក្ខម្ម ភិក្ខុបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា ចតុរាសីតិ វស្សសហស្សានិ ឈានសមាបត្តីហិ វីតិនាមេត្វា អាយុបរិយោសានេ ព្រហ្មលោកបរាយនោ អហោសិ។ បុត្តោបិស្ស ពហូនិ វស្សសហស្សានិ ធម្មេន រជ្ជំ ការេត្វា តេនេវ ឧបាយេន បព្ពជិត្វា ព្រហ្មលោកបរាយនោ អហោសិ។ តថា តស្ស បុត្តោ, តថា តស្ស បុត្តោតិ ឯវំ ទ្វីហិ ឩនានិ ចតុរាសីតិ ខត្តិយសហស្សានិ សីសេ បលិតំ ទិស្វាវ បព្ពជិតានិ។ អថ ពោធិសត្តោ ព្រហ្មលោកេ ឋិតោវ “បវត្តតិ នុ ខោ មយា មនុស្សលោកេ កតំ កល្យាណំ ន បវត្តតី”តិ អាវជ្ជេន្តោ អទ្ទស “ឯត្តកំ អទ្ធានំ បវត្តំ, ឥទានិ នប្បវត្តិស្សតី”តិ។ សោ “ន ខោ បនាហំ មយ្ហំ បវេណិយា ឧច្ឆិជ្ជិតុំ ទស្សាមី”តិ អត្តនោ វំសេ ជាតរញ្ញោ ឯវ អគ្គមហេសិយា កុច្ឆិម្ហិ បដិសន្ធឹ គណ្ហិត្វា អត្តនោ វំសស្ស នេមិ យដេន្តោ វិយ និព្ពត្តោ។ តេន វុត្តំ “នេមឹ យដេន្តោ វិយ ឧប្បន្នោតិ និមីតិ លទ្ធនាមោ”តិ។

តស្ស ហិ នាមគ្គហណទិវសេ បិតរា អានីតា លក្ខណបាឋកា។ លក្ខណានិ ឱលោកេត្វា “មហារាជ, អយំ កុមារោ តុម្ហាកំ វំសំ បគ្គណ្ហាតិ, បិតុបិតាមហេហិបិ មហានុភាវោ មហាបុញ្ញោ”តិ ព្យាករិំសុ។ តំ សុត្វា រាជា យថាវុត្តេនត្ថេន “និមី”តិស្ស នាមំ អកាសិ, សោ ទហរកាលតោ បដ្ឋាយ សីលេ ឧបោសថកម្មេ ច យុត្តប្បយុត្តោ អហោសិ។ អថស្ស បិតា បុរិមនយេនេវ បលិតំ ទិស្វា កប្បកស្ស គាមវរំ ទត្វា បុត្តំ រជ្ជេ សមនុសាសិត្វា នគរា និក្ខម្ម បព្ពជិត្វា ឈានានិ និព្ពត្តេត្វា ព្រហ្មលោកបរាយនោ អហោសិ។

និមិរាជា បន ទានជ្ឈាសយតាយ ចតូសុ នគរទ្វារេសុ នគរមជ្ឈេ ចាតិ បញ្ច ទានសាលាយោ ការេត្វា មហាទានំ បវត្តេសិ។ ឯកេកាយ ទានសាលាយ សតសហស្សំ សតសហស្សំ កត្វា ទេវសិកំ បញ្ចសតសហស្សានិ បរិច្ចជិ, បញ្ច សីលានិ រក្ខិ, បក្ខទិវសេសុ ឧបោសថកម្មំ សមាទិយិ , មហាជនម្បិ ទានាទីសុ បុញ្ញេសុ សមាទបេសិ, សគ្គមគ្គំ អាចិក្ខិ, និរយភយេន តជ្ជេសិ, បាបតោ និវារេសិ។ តស្ស ឱវាទេ ឋត្វា មហាជនោ ទានាទីនិ បុញ្ញានិ កត្វា តតោ ចុតោ ទេវលោកេ និព្ពត្តិ, ទេវលោកោ បរិបូរិ, និរយោ តុច្ឆោ វិយ អហោសិ។ តទា បន អត្តនោ ទានជ្ឈាសយស្ស ឧឡារភាវំ សវិសេសំ ទានបារមិយា បូរិតភាវញ្ច បវេទេន្តោ សត្ថា –

៤១. “តទាហំ មាបយិត្វាន, ចតុស្សាលំ ចតុម្មុខំ;
តត្ថ ទានំ បវត្តេសឹ, មិគបក្ខិនរាទិន”ន្តិ។ – អាទិមាហ;

តត្ថ **តទា**តិ តស្មឹ និមិរាជកាលេ។ **មាបយិត្វានា**តិ ការាបេត្វា។ **ចតុស្សាល**ន្តិ ចតូសុ ទិសាសុ សម្ពន្ធសាលំ។ **ចតុម្មុខ**ន្តិ ចតូសុ ទិសាសុ ចតូហិ ទ្វារេហិ យុត្តំ។ ទានសាលាយ ហិ មហន្តភាវតោ ទេយ្យធម្មស្ស យាចកជនស្ស ច ពហុភាវតោ ន សក្កា ឯកេនេវ ទ្វារេន ទានធម្មំ បរិយន្តំ កាតុំ ទេយ្យធម្មញ្ច បរិយោសាបេតុន្តិ សាលាយ ចតូសុ ទិសាសុ ចត្តារិ មហាទ្វារានិ ការាបេសិ។ តត្ថ ទ្វារតោ បដ្ឋាយ យាវ កោណា ទេយ្យធម្មោ រាសិកតោ តិដ្ឋតិ។ អរុណុគ្គំ អាទឹ កត្វា យាវ បកតិយា សំវេសនកាលេ, តាវ ទានំ បវត្តេតិ។ ឥតរស្មិម្បិ កាលេ អនេកសតា បទីបា ឈាយន្តិ។ យទា យទា អត្ថិកា អាគច្ឆន្តិ, តទា តទា ទីយតេវ។ តញ្ច ទានំ ន កបណទ្ធិកវនិព្ពកយាចកានញ្ញេវ , អថ ខោ អឌ្ឍានំ មហាភោគានម្បិ ឧបកប្បនវសេន មហាសុទស្សនទានសទិសំ ឧឡារតរបណីតតរានំ ទេយ្យធម្មានំ បរិច្ចជនតោ សព្ពេបិ សកលជម្ពុទីបវាសិនោ មនុស្សា បដិក្កហេសុញ្ញេវ បរិភុញ្ជិំសុ ច។ សកលជម្ពុទីបញ្ហិ ឧន្នង្គលំ កត្វា មហាបុរិសោ តទា មហាទានំ បវត្តេសិ។ យថា ច មនុស្សានំ, ឯវំ មិគបក្ខិកេ អាទឹ កត្វា តិរច្ឆានគតានម្បិ ទានសាលាយ ពហិ ឯកមន្តេ តេសំ ឧបកប្បនវសេន ទានំ បវត្តេសិ។ តេន វុត្តំ – “តត្ថ ទានំ បវត្តេសឹ, មិគបក្ខិនរាទិន”ន្តិ។ ន កេវលញ្ច តិរច្ឆានានមេវ, បេតានម្បិ ទិវសេ ទិវសេ បត្តិំ ទាបេសិ។ យថា ច ឯកិស្សា ទានសាលាយ, ឯវំ បញ្ចសុបិ ទានសាលាសុ ទានំ បវត្តិត្ថ។ **បាឡិយំ** បន “តទាហំ មាបយិត្វាន, ចតុស្សាលំ ចតុម្មុខ”ន្តិ ឯកំ វិយ វុត្តំ, តំ នគរមជ្ឈេ ទានសាលំ សន្ធាយ វុត្តំ។

៤២. ឥទានិ តត្ថ ទេយ្យធម្មំ ឯកទេសេន ទស្សេន្តោ **“អច្ឆាទនញ្ច សយនំ, អន្នំ បានញ្ច ភោជន”**ន្តិ អាហ។

តត្ថ **អច្ឆាទនន្តិ** ខោមសុខុមាទិនានាវិធនិវាសនបារុបនំ។ **សយនន្តិ** មញ្ចបល្លង្កាទិញ្ចេវ គោនកចិត្តកាទិញ្ច អនេកវិធំ សយិតព្ពកំ, អាសនម្បិ ចេត្ថ សយនគ្គហណេនេវ គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អន្នំ បានញ្ច ភោជនន្តិ** តេសំ តេសំ សត្តានំ យថាភិរុចិតំ នានគ្គរសំ អន្នញ្ចេវ បានញ្ច អវសិដ្ឋំ នានាវិធភោជនវិកតិញ្ច។ **អព្ពោច្ឆិន្នំ ករិត្វានាតិ** អារម្ភតោ បដ្ឋាយ យាវ អាយុបរិយោសានា អហោរត្តំ អវិច្ឆិន្នំ កត្វា។

៤៣-៤. ឥទានិ តស្ស ទានស្ស សម្មាសម្ពោធិំ អារព្ភ ទានបារមិភាវេន បវត្តិតភាវំ ទស្សេន្តោ យថា តទា អត្តនោ អជ្ឈាសយោ បវត្តោ, តំ ឧបមាយ ទស្សេតុំ **“យថាបិ សេវកោ”**តិអាទិមាហ។ តស្សត្ថោ – យថា នាម សេវកបុរិសោ អត្តនោ សាមិកំ កាលានុកាលំ សេវនវសេន ឧបគតោ លទ្ធព្ពធនហេតុ កាយេន វាចាយ មនសា សព្ពថាបិ កាយវេថិមនោកម្មេហិ យថា សោ អារាធិតោ ហោតិ, ឯវំ **អារាធនីយំ** អារាធនមេវ **ឯសតិ** គវេសតិ, តថា **អហម្បិ** ពោធិសត្តភូតោ សទេវកស្ស លោកស្ស សាមិភូតំ អនុត្តរំ ពុទ្ធភាវំ **សេវេតុកាមោ** តស្ស អារាធនត្ថំ **សព្ពភវេ** សព្ពស្មិំ និព្ពត្តនិព្ពត្តភវេ ទានបារមិបរិបូរណវសេន **ទានេន** សព្ពសត្តេ សន្តប្បេត្វា ពោធិសង្ខាតតោ អរិយមគ្គញាណតោ ជាតត្តា **“ពោធិជ”**ន្តិ លទ្ធនាមំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ បរតោ សព្ពថា នានូបាយេហិ ឯសិស្សាមិ គវេសិស្សាមិ, តំ **ឧត្តមំ ពោធិំ** សម្មាសម្ពោធិំ ជីវិតបរិច្ចាគាទី យំកិញ្ចិ កត្វា **ឥច្ឆាមិ** អភិបត្ថេមីតិ។

ឯវមិធ ទានជ្ឈាសយស្ស ឧឡារភាវំ ទស្សេតុំ ទានបារមិវសេនេវ ទេសនា កតា។ **ជាតកទេសនាយំ** បនស្ស សីលបារមិអាទីនម្បិ បរិបូរណំ វិភាវិតមេវ, តថា ហិស្ស ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ សីលាទិគុណេហិ អត្តានំ អលង្ករិត្វា មហាជនំ តត្ថ បតិដ្ឋបេន្តស្ស ឱវាទេ ឋត្វា និព្ពត្តទេវតា សុធម្មាយំ ទេវសភាយំ សន្និបតិតា “អហោ អម្ហាកំ និមិរាជានំ និស្សាយ មយំ ឥមំ សម្បត្តិំ បត្តា, ឯវរូបាបិ នាម អនុប្បន្នេ ពុទ្ធេ មហាជនស្ស ពុទ្ធកិច្ចំ សាធយមានា អច្ឆរិយមនុស្សា លោកេ ឧប្បជ្ជន្តី”តិ មហាបុរិសស្ស គុណេ វណ្ណេន្តា អភិត្ថវិំសុ។ តេន វុត្តំ –

“អច្ឆេរំ វត លោកស្មិំ, ឧប្បជ្ជន្តិ វិចក្ខណា;
យទា អហុ និមិរាជា, បណ្ឌិតោ កុសលត្ថិកោ”តិ។ (ជា. ២.២២.៤២១) –

អាទិ។

តំ សុត្វា សក្កំ ទេវានមិន្ទំ អាទិំ កត្វា សព្ពេ ទេវា ពោធិសត្តំ ទដ្ឋុកាមា អហេសុំ។ អថេកទិវសំ មហាបុរិសស្ស ឧបោសថិកស្ស ឧបរិបាសាទវរគតស្ស បច្ឆិមយាមេ បល្លង្កំ អាភុជិត្វា និសិន្នស្ស ឯវំ ចេតសោ បរិវិតក្កោ ឧទបាទិ “ទានំ នុ ខោ វរំ, ឧទាហុ ព្រហ្មចរិយ”ន្តិ។ សោ តំ អត្តនោ កង្ខំ ឆិន្ទិតុំ នាសក្ខិ។ តស្មិំ ខណេ សក្កស្ស ភវនំ ឧណ្ហាការំ ទស្សេសិ។ សក្កោ តំ ការណំ អាវជ្ជេន្តោ ពោធិសត្តំ តថា វិតក្កេន្តំ ទិស្វា “ហន្ទស្ស វិតក្កំ ឆិន្ទិស្សាមី”តិ អាគន្ត្វា បុរតោ ឋិតោ តេន “កោសិ ត្វ”ន្តិ បុដ្ឋោ អត្តនោ ទេវរាជភាវំ អារោចេត្វា “កិំ, មហារាជ, ចិន្តេសី”តិ វុត្តេ តមត្ថំ អារោចេសិ។ សក្កោ ព្រហ្មចរិយមេវ ឧត្តមំ កត្វា ទស្សេន្តោ –

“ហីនេន ព្រហ្មចរិយេន, ខត្តិយេ ឧបបជ្ជតិ;
មជ្ឈិមេន ច ទេវត្តំ, ឧត្តមេន វិសុជ្ឈតិ។

“ន ហេតេ សុលភា កាយា, យាចយោគេន កេនចិ;
យេ កាយេ ឧបបជ្ជន្តិ, អនគារា តបស្សិនោ”តិ។ (ជា. ២.២២.៤២៩-៤៣០) –

អាហ។

តត្ថ បុថុតិត្ថាយតនេសុ មេថុនវិរតិមត្តំ **ហីនំ ព្រហ្មចរិយំ** នាម, តេន ខត្តិយកុលេ ឧបបជ្ជតិ។ ឈានស្ស ឧបចារមត្តំ **មជ្ឈិមំ** នាម, តេន ទេវត្តំ ឧបបជ្ជតិ។ អដ្ឋសមាបត្តិនិព្ពត្តនំ បន **ឧត្តមំ** នាម, តេន ព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តតិ។ តញ្ហិ ពាហិរកា “និព្ពាន”ន្តិ កថេន្តិ។ តេនាហ “វិសុជ្ឈតី”តិ។ សាសនេ បន បរិសុទ្ធសីលស្ស ភិក្ខុនោ អញ្ញតរំ ទេវនិកាយំ បត្ថេន្តស្ស ព្រហ្មចរិយចេតនា ហីនតាយ **ហីនំ** នាម, តេន យថាបត្ថិតេ ទេវលោកេ និព្ពត្តតិ។ បរិសុទ្ធសីលស្ស អដ្ឋសមាបត្តិនិព្ពត្តនំ **មជ្ឈិមំ** នាម, តេន ព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តតិ។ បរិសុទ្ធសីលស្ស បន វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តប្បត្តិ **ឧត្តមំ** នាម, តេន វិសុជ្ឈតីតិ។ ឥតិ សក្កោ “មហារាជ, ទានតោ ព្រហ្មចរិយវាសោវ សតគុណេន សហស្សគុណេន សតសហស្សគុណេន មហប្ផលោ”តិ វណ្ណេសិ។ **កាយាតិ** ព្រហ្មគណា។ **យាចយោគេនាតិ** យាចនយុត្តេន។ “យាជយោគេនា”តិបិ បាឡិ, យជនយុត្តេន, ទានយុត្តេនាតិ អត្ថោ។ **តបស្សិនោតិ** តបនិស្សិតកា។ ឥមាយបិ គាថាយ ព្រហ្មចរិយវាសស្សេវ មហានុភាវតំ ទីបេតិ។ ឯវញ្ច

បន វត្វា “កិញ្ចាបិ, មហារាជ, ទានតោ ព្រហ្មចរិយមេវ មហប្ផលំ, ទ្វេបិ បនេតេ មហាបុរិសកត្តព្ពាវ ។ ទ្វីសុបិ អប្បមត្តោ ហុត្វា ទានញ្ច ទេហិ សីលញ្ច រក្ខាហី”តិ វត្វា តំ ឱវទិត្វា សកដ្ឋានមេវ គតោ។

អថ នំ ទេវគណោ “មហារាជ, កុហឹ គតត្ថា”តិ អាហ។ សក្កោ “មិថិលាយំ និមិរញ្ញោ កង្ខំ ឆិន្ទិតុ”ន្តិ តមត្ថំ បកាសេត្វា ពោធិសត្តស្ស គុណេ វិត្ថារតោ វណ្ណេសិ។ តំ សុត្វា ទេវា “មហារាជ, មយ្ហំ និមិរាជានំ ទដ្ឋុកាមម្ហា, សាធុ នំ បក្កោសាបេហី”តិ វទឹសុ។ សក្កោ “សាធូ”តិ សម្បដិច្ឆិត្វា មាតលឹ អាមន្តេសិ – “គច្ឆ និមិរាជានំ វេជយន្តំ អារោបេត្វា អានេហី”តិ ។ សោ “សាធូ”តិ សម្បដិច្ឆិត្វា រថេន គន្ត្វា តត្ថ មហាសត្តំ អារោបេត្វា តេន យាចិតោ យថាកម្មំ បាបកម្មីនំ បុញ្ញកម្មីនញ្ច ឋានានិ អាចិក្ខន្តោ អនុក្កមេន ទេវលោកំ នេសិ ។ ទេវាបិ ខោ “និមិរាជា អាគតោ”តិ សុត្វា ទិព្ពគន្ធវាសបុប្ផហត្ថា យាវ ចិត្តកូដទ្វារកោដ្ឋកា បច្ចុគ្គន្ត្វា មហាសត្តំ ទិព្ពគន្ធាទីហិ បូជេន្តា សុធម្មំ ទេវសភំ អានយឹសុ។ រាជា រថា ឱតរិត្វា ទេវសភំ បវិសិត្វា សក្កេន សទ្ធិំ ឯកាសនេ និសីទិត្វា តេន ទិព្ពេហិ កាមេហិ និមន្តិយមានោ “អលំ, មហារាជ, មយ្ហំ ឥមេហិ យាចិតកូបមេហិ កាមេហី”តិ បដិក្ខិបិត្វា អនេកបរិយាយេន ធម្មំ ទេសេត្វា មនុស្សគណនាយ សត្តាហមេវ ឋត្វា “គច្ឆាមហំ មនុស្សលោកំ, តត្ថ ទានាទីនិ បុញ្ញានិ ករិស្សាមី”តិ អាហ។ សក្កោ “និមិរាជានំ មិថិលំ នេហី”តិ មាតលឹ អាណាបេសិ។ សោ តំ វេជយន្តរថំ អារោបេត្វា បាចីនទិសាភាគេន មិថិលំ បាបុណិ។ មហាជនោ ទិព្ពរថំ ទិស្វា រញ្ញោ បច្ចុគ្គមនំ អកាសិ។ មាតលិ សីហបញ្ជរេ មហាសត្តំ ឱតារេត្វា អាបុច្ឆិត្វា សកដ្ឋានមេវ គតោ។ មហាជនោបិ រាជានំ បរិវារេត្វា “កីទិសោ, ទេវ, ទេវលោកោ”តិ បុច្ឆិ។ រាជា ទេវលោកសម្បត្តិំ វណ្ណេត្វា “តុម្ហេបិ ទានាទីនិ បុញ្ញានិ ករោថ, ឯវំ តស្មិំ ទេវលោកេ ឧប្បជ្ជិស្សថា”តិ ធម្មំ ទេសេសិ។ សោ អបរភាគេ បុព្ពេ វុត្តនយេន បលិតំ ទិស្វា បុត្តស្ស រជ្ជំ បដិច្ឆាបេត្វា កាមេ បហាយ បព្ពជិត្វា ចត្តារោ ព្រហ្មវិហារេ ភាវេត្វា ព្រហ្មលោកូបគោ អហោសិ។

តទា សក្កោ អនុរុទ្ធោ អហោសិ។ មាតលិ អានន្ទោ។ ចតុរាសីតិ រាជសហស្សានិ ពុទ្ធបរិសា។ និមិរាជា លោកនាថោ។

តស្ស ឥធាបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ ពោធិសម្ភារា និទ្ធារេតព្ពា។ តថា ព្រហ្មលោកសម្បត្តិំ បហាយ បុព្ពេ អត្តនា បវត្តិតំ កល្យាណវត្តំ អនុប្បពន្ធេស្សាមីតិ មហាករុណាយ មនុស្សលោកេ និព្ពត្តនំ, ឧឡារេ ទានជ្ឈាសយោ, តទនុរូបា ទានាទីសុ បដិបត្តិ, មហាជនស្ស ច តត្ថ បតិដ្ឋាបនំ, យាវ ទេវមនុស្សានំ បត្ថុជយសតា, សក្កស្ស ទេវរាជស្ស ឧបសង្កមនេ អតិវិម្ហយតា, តេន ទិព្ពសម្បត្តិយា និមន្តិយមានោបិ តំ អនលង្កវិត្វា បុញ្ញសម្ភារបរិព្រូហនត្ថំ បុន មនុស្សវាសូបគមនំ, លាភសម្បត្តីសុ សព្ពត្ថ អលគ្គភាវោតិ ឯវមាទយោ គុណានុភាវា និទ្ធារេតព្ពាតិ។

និមិរាជចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ចន្ទកុមារចរិយាវណ្ណនា

៤៥. សត្តមេ **ឯករាជស្ស អត្រជោ**តិ ឯករាជស្ស នាម កាសិរញ្ញោ ឱរសបុត្តោ។ **នគរេ បុប្ផវតិយា**តិ បុប្ផវតិនាមកេ នគរេ។ **ចន្ទសវ្ហយោ**តិ ចន្ទសទ្ទេន អវ្ហាតព្ពោ, ចន្ទនាមោតិ អត្ថោ។

អតីតេ កិរ អយំ ពារាណសី បុប្ផវតី នាម អហោសិ។ តត្ថ វសវត្តិរញ្ញោ បុត្តោ ឯករាជា នាម រជ្ជំ ការេសិ។ ពោធិសត្តោ តស្ស គោតមិយា នាម អគ្គមហេសិយា កុច្ឆិម្ហិ បដិសន្ធិំ អគ្គហេសិ។ “ចន្ទកុមារោ”តិស្ស នាមមកំសុ។ តស្ស បទសា គមនកាលេ អបរោបិ បុត្តោ ឧប្បន្នោ, តស្ស “សូរិយកុមារោ”តិ នាមមកំសុ។ តស្ស បទសា គមនកាលេ ឯកា ធីតា ឧប្បន្នា, “សេលា”តិស្សា នាមមកំសុ។ វេមាតិកា ច នេសំ ភទ្ទសេនោ សូរោចាតិ ទ្វេ ភាតរោ អហេសុំ។ ពោធិសត្តោ អនុបុព្ពេន វុឌ្ឍិប្បត្តោ សិប្បេសុ ច វិជ្ជាដ្ឋានេសុ ច បារំ អគមាសិ។ តស្ស រាជា អនុច្ឆវិកំ ចន្ទំ នាម រាជធីតរំ អានេត្វា ឧបរជ្ជំ អទាសិ។ ពោធិសត្តស្ស ឯកោ បុត្តោ ឧប្បន្នោ, តស្ស “វាសុលោ”តិ នាមមកំសុ។ តស្ស បន រញ្ញោ ខណ្ឌហាលោ នាម បុរោហិតោ, តំ រាជា វិនិច្ឆយេ ឋបេសិ។ សោ លញ្ជវិត្តកោ ហុត្វា លញ្ជំ គហេត្វា អស្សាមិកេ សាមិកេ ករោតិ, សាមិកេ ច អស្សាមិកេ ករោតិ។ អថេកទិវសំ អឌ្ឌបរាជិតោ ឯកោ បុរិសោ វិនិច្ឆយដ្ឋានេ ឧបក្កោសេន្តោ និក្ខមិត្វា រាជូបដ្ឋានំ គច្ឆន្តំ ពោធិសត្តំ ទិស្វា តស្ស បាទេសុ និបតិត្វា “សាមិ ខណ្ឌហាលោ វិនិច្ឆយេ វិលោបំ ខាទតិ, អហំ តេន លញ្ជំ គហេត្វា បរាជយំ បាបិតោ”តិ អដ្ដស្សរមកាសិ។ ពោធិសត្តោ “មា ភាយី”តិ តំ អស្សាសេត្វា វិនិច្ឆយំ នេត្វា សាមិកមេវ សាមិកំ អកាសិ។ មហាជនោ មហាសទ្ទេន សាធុការមទាសិ។

រាជា “ពោធិសត្តេន កិរ អដ្ដោ សុវិនិច្ឆិតោ”តិ សុត្វា តំ អាមន្តេត្វា “តាត, តតោ បដ្ឋាយ ត្វមេវ អដ្ដករណេ វិនិច្ឆយំ វិនិច្ឆិនាហី”តិ វិនិច្ឆយំ ពោធិសត្តស្ស អទាសិ។ ខណ្ឌហាលស្ស អាយោ បច្ឆិជ្ជិ។ សោ តតោ បដ្ឋាយ ពោធិសត្តេ អាឃាតំ ពន្ធិត្វា ឱតារាបេក្ខោ វិចរិ។ សោ បន រាជា មុធប្បសន្នោ។ សោ ឯកទិវសំ សុបិនន្តេន ទេវលោកំ បស្សិត្វា តត្ថ គន្តុកាមោ ហុត្វា “បុរោហិតំ ព្រហ្មលោកគាមិមគ្គំ អាចិក្ខា”តិ អាហ។ សោ “អតិទានំ ទទន្តោ សព្ពចតុក្កេន យញ្ញំ យជស្សូ”តិ វត្វា រញ្ញា “កឹ អតិទាន”ន្តិ បុដ្ឋោ “អត្តនោ បិយបុត្តា បិយភរិយា បិយធីតរោ មហាវិភវសេដ្ឋិនោ មង្គលហត្ថិអស្សាទយោតិ ឯតេ ចត្តារោ ចត្តារោ កត្វា ទ្វិបទចតុប្បទេ យញ្ញត្ថាយ បរិច្ចជិត្វា តេសំ គលលោហិតេន យជនំ អតិទានំ នាមា”តិ សញ្ញាបេសិ។ ឥតិ សោ “សគ្គមគ្គំ អាចិក្ខិស្សាមី”តិ និរយមគ្គំ អាចិក្ខិ។

រាជាបិ តស្មឹ បណ្ឌិតសញ្ញី ហុត្វា “តេន វុត្តវិធិ សគ្គមគ្គោ”តិ សញ្ញាយ តំ បដិបជ្ជិតុកាមោ មហន្តំ យញ្ញាវាដំ ការាបេត្វា តត្ថ ពោធិសត្តាទិកេ ចត្តារោ រាជកុមារេ អាទឹ កត្វា ខណ្ឌហាលេន វុត្តំ សព្ពំ ទ្វិបទចតុប្បទំ យញ្ញបសុតដ្ឋានេ នេថាតិ អាណាបេសិ។ សព្ពញ្ច យញ្ញសម្ភារំ ឧបក្ខដំ អហោសិ។ តំ សុត្វា មហាជនោ មហន្តំ កោលាហលំ អកាសិ។ រាជា វិប្បដិសារី ហុត្វា ខណ្ឌហាលេន ឧបត្ថម្ភិតោ បុនបិ តថា តំ អាណាបេសិ។ ពោធិសត្តោ “ខណ្ឌហាលេន វិនិច្ឆយដ្ឋានំ អលភន្តេន មយិ អាឃាតំ ពន្ធិត្វា មមេវ មរណំ ឥច្ឆន្តេន មហាជនស្ស អនយព្យសនំ ឧប្បាទិត”ន្តិ ជានិត្វា នានាវិធេហិ ឧបាយេហិ រាជានំ តតោ ទុគ្គហិតគ្គាហតោ វិវេចេតុំ វាយមិត្វាបិ នាសក្ខិ។ មហាជនោ បរិទេវិ, មហន្តំ ការុញ្ញមកាសិ។ មហាជនស្ស បរិទេវន្តស្សេវ យញ្ញាវាដេ សព្ពកម្មានិ និដ្ឋាបេសិ។ រាជបុត្តំ នេត្វា គីវាយ នាមេត្វា និសីទាបេសុំ។ ខណ្ឌហាលោ សុវណ្ណបាតឹ ឧបនាមេត្វា ខគ្គំ អាទាយ “តស្ស គីវំ ឆិន្ទិស្សាមី”តិ អដ្ឋាសិ។ តំ ទិស្វា ចន្ទា នាម រាជបុត្តស្ស ទេវី “អញ្ញំ មេ បដិសរណំ នត្ថិ, អត្តនោ សច្ចពលេន សាមិកស្ស សោត្ថឹ ករិស្សាមី”តិ អញ្ជលឹ បគ្គយ្ហ បរិសាយ អន្តរេ វិចរន្តី “ឥទំ ឯកន្តេនេវ បាបកម្មំ, យំ ខណ្ឌហាលោ សគ្គមគ្គោតិ ករោតិ។ ឥមិនា មយ្ហំ សច្ចវចនេន មម សាមិកស្ស សោត្ថិ ហោតុ។

“យា ទេវតា ឥធ លោកេ, សព្ពា តា សរណំ គតា;
អនាថំ តាយថ មមំ, យថាហំ បតិមា សិយ”ន្តិ។ –

សច្ចកិរិយមកាសិ។ សក្កោ ទេវរាជា តស្សា បរិទេវនសទ្ទំ សុត្វា តំ បវត្តឹ ញត្វា ជលិតំ អយោកូដំ អាទាយ អាគន្ត្វា រាជានំ តាសេត្វា សព្ពេ វិស្សជ្ជាបេសិ។ សក្កោបិ តទា អត្តនោ ទិព្ពរូបំ ទស្សេត្វា សម្បជ្ជលិតំ សជោតិភូតំ វជិរំ បរិព្ភមន្តោ “អរេ, បាបរាជ កាឡកណ្ណិ, កទា តយា បាណាតិបាតេន សុគតិគមនំ ទិដ្ឋបុព្ពំ, ចន្ទកុមារំ សព្ពញ្ច ឥមំ ជនំ ពន្ធនតោ មោចេហិ, នោ ចេ មោចេស្សសិ, ឯត្ថេវ តេ ឥមស្ស ច ទុដ្ឋព្រាហ្មណស្ស សីសំ ផាលេស្សាមី”តិ អាកាសេ អដ្ឋាសិ។ តំ អច្ឆរិយំ ទិស្វា រាជា ព្រាហ្មណោ ច សីឃំ សព្ពេ ពន្ធនា មោចេសុំ។

អថ មហាជនោ ឯកកោលាហលំ កត្វា សហសា យញ្ញាវាដំ អជ្ឈោត្ថរិត្វា ខណ្ឌហាលស្ស ឯកេកំ លេឌ្ឌុប្បហារំ ទេន្តោ តត្ថេវ នំ ជីវិតក្ខយំ បាបេត្វា រាជានម្បិ មារេតុំ អារភិ។ ពោធិសត្តោ បុរេតរមេវ បិតរំ បលិស្សជិត្វា ឋិតោ មារេតុំ ន អទាសិ។ មហាជនោ “ជីវិតំ តាវស្ស បាបរញ្ញោ ទេម, ឆត្តំ បនស្ស ន ទស្សាម, នគរេ វាសំ វា ន ទស្សាម, តំ ចណ្ឌាលំ កត្វា ពហិនគរេ វាសាបេស្សាមា”តិ រាជវេសំ ហារេត្វា កាសាវំ និវាសាបេត្វា ហលិទ្ទិបិលោតិកាយ សីសំ វេឋេត្វា ចណ្ឌាលំ កត្វា ចណ្ឌាលគាមំ បហិណឹសុ។ យេ បន តំ បសុឃាតយញ្ញំ យជឹសុ ចេវ យជាបេសុញ្ច អនុមោទឹសុ ច, សព្ពេ តេ និរយបរាយនា អហេសុំ។ តេនាហ ភគវា –

“សព្ពេ បតិដ្ឋា និរយំ, យថា តំ បាបកំ ករិត្វាន;
ន ហិ បាបកម្មំ កត្វា, លព្ភា សុគតី ឥតោ គន្តុ”ន្តិ។ (ជា. ២.២២.១១៤៣);

អថ សព្ពាបិ រាជបរិសា នាគរា ចេវ ជានបទា ច សមាគន្ត្វា ពោធិសត្តំ រជ្ជេ អភិសិញ្ចឹសុ។ សោ ធម្មេន រជ្ជំ អនុសាសន្តោ តំ អត្តនោ មហាជនស្ស ច អការណេនេវ ឧប្បន្នំ អនយព្យសនំ អនុស្សរិត្វា សំវេគជាតោ បុញ្ញកិរិយាសុ ភិយ្យោសោមត្តាយ ឧស្សាហជាតោ មហាទានំ បវត្តេសិ, សីលានិ រក្ខិ, ឧបោសថកម្មំ សមាទិយិ។ តេន វុត្តំ –

៤៦. “តទាហំ យជនា មុត្តោ, និក្ខន្តោ យញ្ញវាដតោ;
សំវេគំ ជនយិត្វាន, មហាទានំ បវត្តយិ”ន្តិ។ – អាទិ;

តត្ថ **យជនា មុត្តោ**តិ ខណ្ឌហាលេន វិហិតយញ្ញវិធិតោ វុត្តនយេន ឃាតេតព្ពតោ មុត្តោ។ **និក្ខន្តោ យញ្ញវាដតោ**តិ អភិសេកករណត្ថាយ ឧស្សាហជាតេន មហាជនេន សទ្ធឹ តតោ យញ្ញភូមិតោ និគ្គតោ។ **សំវេគំ**

ជនយិត្វានាតិ ឯវំ “ពហុអន្តរាយោ លោកសន្និវាសោ”តិ អតិវិយ សំវេគំ ឧប្បាទេត្វា។ **មហាទានំ បវត្តយិន្តិ** ឆ ទានសាលាយោ ការាបេត្វា មហតា ធនបរិច្ចាគេន វេស្សន្តរទានសទិសំ មហាទានមទាសី។ ឯតេន អភិសេកករណតោ បដ្ឋាយ តស្ស មហាទានស្ស បវត្តិតភាវំ ទស្សេតិ។

៤៧. ទក្ខិណេយ្យេ អទត្វានាតិ ទក្ខិណារហេ បុគ្គលេ ទេយ្យធម្មំ អបរិច្ចជិត្វា។ **អបិ ឆប្បញ្ច រត្តិយោ**តិ អប្បេកទា ឆបិ បញ្ចបិ រត្តិយោ អត្តនោ បិវនខាទនភុញ្ជនានិ ន ករោមីតិ ទស្សេតិ។

តទា កិរ ពោធិសត្តោ សកលជម្ពុទីបំ ឧន្នង្គលំ កត្វា មហាមេឃោ វិយ អភិវស្សន្តោ មហាទានំ បវត្តេសិ។ តត្ថ កិញ្ចាបិ ទានសាលាសុ អន្នបានាទិឧឡារុឡារបណីតបណីតមេវ យាចកានំ យថារុចិតំ ទិវសេ ទិវសេ ទីយតិ, តថាបិ អត្តនោ សជ្ជិតំ អាហារំ រាជារហភោជនម្បិ យាចកានំ អទត្វា ន ភុញ្ជតិ, តំ សន្ធាយ វុត្តំ “**នាហំ បិវាមី**”តិអាទិ។

៤៨. ឥទានិ តថា យាចកានំ ទានេ ការណំ ទស្សេន្តោ ឧបមំ តាវ អាហរតិ “**យថាបិ វាណិជោ នាមា**”តិអាទិនា។ តស្សត្ថោ – យថា នាម វាណិជោ ភណ្ឌម្ហានំ គន្ត្វា អប្បេន បាភតេន ពហុំ ភណ្ឌំ វិក្កិណិត្វា វិបុលំ ភណ្ឌសន្និចយំ កត្វា ទេសកាលំ ជានន្តោ **យត្ថស្ស លាភោ** ឧទយោ **មហា ហោតិ, តត្ថ** ទេសេ កាលេ វា **តំ** ភណ្ឌំ **ហរតិ** ឧបនេតិ វិក្កិណាតិ។

៤៩. សកភុត្តាបីតិ សកភុត្តតោបិ អត្តនា បរិភុត្តតោបិ។ “សកបរិភុត្តាបី”តិបិ បាឋោ។ **បរេ**តិ បរស្មិំ បដិគ្គាហកបុគ្គលេ។ **សតភាគោ**តិ អនេកសតភាគោ អាយតឹ ភវិស្សតិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថា វាណិជេន កីតភណ្ឌំ តត្ថេវ អវិក្កិណិត្វា តថារូបេ ទេសេ កាលេ ច វិក្កិណិយមានំ ពហុំ ឧទយំ វិបុលំ ផលំ ហោតិ, តថេវ អត្តនោ សន្តកំ អត្តនា អនុបភុញ្ជិត្វា បរស្មិំ បដិគ្គាហកបុគ្គលេ ទិន្នំ មហប្ផលំ អនេកសតភាគោ ភវិស្សតិ, តស្មា អត្តនា អភុញ្ជិត្វាបិ បរស្ស ទាតព្ពមេវាតិ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា – “តិរច្ឆានគតេ ទានំ ទត្វា សតគុណា ទក្ខិណា បាដិកង្ខិតព្ពា។ បុថុជ្ជនទុស្សីលេ ទានំ ទត្វា សហស្សគុណា”តិ (ម. និ. ៣.៣៧៩) វិត្ថារោ។ អបរម្បិ វុត្តំ “ឯវំ ចេ, ភិក្ខវេ, សត្តា ជានេយ្យុំ ទានសំវិភាគស្ស វិបាកំ, យថាហំ ជានាមិ, ន អទត្វា ភុញ្ជេយ្យុំ, ន ច នេសំ មច្ឆេរមលំ ចិត្តំ បរិយាទាយ តិដ្ឋេយ្យ។ យោបិ នេសំ អស្ស ចរិមោ អាលោបោ ចរិមំ កពឡំ, តតោបិ ន អសំវិភជិត្វា ភុញ្ជេយ្យុ”ន្តិអាទិ (ឥតិវុ. ២៦)។

៥០. ឯតមត្ថវសំ ញត្វាតិ ឯតំ ទានស្ស មហប្ផលភាវសង្ខាតញ្ចេវ សម្មាសម្ពោធិយា បច្ចយភាវសង្ខាតញ្ច អត្ថវសំ ការណំ ជានិត្វា។ **ន បដិក្កមាមិ ទានតោ**តិ ទានបារមិតោ ព្លសកម្បិ ន និវត្តាមិ អភិក្កមាមិ ឯវ។ កិមត្ថំ? **សម្ពោធិមនុបត្តិយា**តិ សម្ពោធី សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ អនុប្បត្តិយា អនុប្បត្តិយត្ថំ, អធិគន្តុន្តិ អត្ថោ។

តទា ពោធិសត្តោ មហាជនេន បិតរិ ចណ្ឌាលគាមំ បវេសិតេ ទាតព្ពយុត្តកំ បរិព្វយំ ទាបេសិ និវាសនានិ បារុបនានិ ច។ សោបិ នគរំ បវិសិតុំ អលភន្តោ ពោធិសត្តេ ឧយ្យានកីឡាទិអត្ថំ ពហិគតេ ឧបសង្កមតិ, បុត្តសញ្ញាយ បន ន វន្ទតិ, ន អញ្ជលិកម្មំ ករោតិ, “ចិរំ ជីវ, សាមី”តិ វទតិ។ ពោធិសត្តោបិ ទិដ្ឋទិវសេ អតិរេកសម្មានំ ករោតិ។ សោ ឯវំ ធម្មេន រជ្ជំ ការេត្វា អាយុបរិយោសានេ សបរិសោ ទេវលោកំ បូរេសិ។

តទា ខណ្ឌហាលោ ទេវទត្តោ អហោសិ, គោតមី ទេវី មហាមាយា, ចន្ទា រាជធីតា រាហុលមាតា, វាសុលោ រាហុលោ, សេលា ឧប្បលវណ្ណា, សូរោ មហាកស្សបោ, ភទ្ទសេនោ មហាមោគ្គល្លានោ, សូរិយកុមារោ សារិបុត្តោ, ចន្ទរាជា លោកនាថោ។

តស្ស ឥធាបិ បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ យថារហំ សេសបារមិយោ និទ្ធារេតព្ពា។ តទា ខណ្ឌហាលស្ស កក្ខឡផរុសភាវំ ជានន្តោបិ អជ្ឈុបេក្ខិត្វា ធម្មេន សមេន អឌ្ឌស្ស វិនិច្ឆយោ, អត្តានំ មារេតុកាមស្សេវ ខណ្ឌហាលស្ស តថា យញ្ញវិធានំ ជានិត្វាបិ តស្ស ឧបរិ ចិត្តប្បកោបាភាវោ, អត្តនោ បរិសំ គហេត្វា បិតុ សត្ត ភរិតុំ សមត្ថោបិ “មាទិសស្ស នាម គរូហិ វិរោធោ ន យុត្តោ”តិ អត្តានំ បុរិសបសុំ កត្វា ឃាតាបេតុកាមស្ស បិតុ អាណាយំ អវដ្ឋានំ, កោសិយា អសឹ គហេត្វា សីសំ ឆិន្ទិតុំ ឧបក្កមន្តេ បុរោហិតេ អត្តនោ បិតរិ បុត្តេ សព្ពសត្តេសុ ច មេត្តាផរណេន សមចិត្តតា, មហាជនេ បិតរំ មារេតុំ ឧបក្កមន្តេ សយំ បលិស្សជិត្វា តស្ស ជីវិតទានញ្ច, ទិវសេ ទិវសេ វេស្សន្តរទានសទិសំ មហាទានំ ទទតោបិ ទានេន អតិត្តភាវោ, មហាជនេន ចណ្ឌាលេសុ វាសាបិតស្ស បិតុ ទាតព្ពយុត្តកំ ទត្វា បោសនំ, មហាជនំ បុញ្ញកិរិយាសុ បតិដ្ឋាបនន្តិ ឯវមាទយោ គុណានុភាវា និទ្ធារេតព្ពាតិ។

ចន្ទកុមារចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. សិវិរាជចរិយាវណ្ណនា

៥១. អដ្ឋមេ **អរិដ្ឋសវ្ហយេ នគរេ**តិ អរិដ្ឋបុរនាមកេ នគរេ។ **សិវិ នាមាសិ ខត្តិយោ**តិ សិវីតិ គោត្តតោ ឯវំនាមកោ រាជា អហោសិ។

អតីតេ កិរ សិវិរដ្ឋេ អរិដ្ឋបុរនគរេ សិវិរាជេ រជ្ជំ ការេន្តេ មហាសត្តោ តស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ។ “សិវិកុមារោ”តិស្ស នាមមកំសុ។ សោ វយប្បត្តោ តក្កសិលំ គន្ត្វា ឧគ្គហិតសិប្បោ អាគន្ត្វា បិតុ សិប្បំ ទស្សេត្វា ឧបរជ្ជំ លភិត្វា អបរភាគេ បិតុ អច្ចយេន រាជា ហុត្វា អគតិគមនំ បហាយ ទស រាជធម្មេ អកោបេត្វា រជ្ជំ ការេន្តោ នគរស្ស ចតូសុ ទ្វារេសុ នគរមជ្ឈេ និវេសនទ្វារេតិ ឆ ទានសាលាយោ ការេត្វា ទេវសិកំ ឆសតសហស្សបរិច្ចាគេន មហាទានំ បវត្តេសិ។ អដ្ឋមីចាតុទ្ទសីបន្នរសីសុ សយំ ទានសាលំ គន្ត្វា ទានគ្គំ ឱលោកេតិ។

សោ ឯកទា បុណ្ណមទិវសេ បាតោវ សមុស្សិតសេតច្ឆត្តេ រាជបល្លង្កេ និសិន្នោ អត្តនា ទិន្នទានំ អាវជ្ជេន្តោ ពាហិរវត្ថុំ អត្តនា អទិន្នំ នាម អទិស្វា “ន មេ ពាហិរកទានំ តថា ចិត្តំ តោសេតិ, យថា អជ្ឈត្តិកទានំ, អហោ វត មម ទានសាលំ គតកាលេ កោចិ យាចកោ ពាហិរវត្ថុំ អយាចិត្វា អជ្ឈត្តិកមេវ យាចេយ្យ, សចេ ហិ មេ កោចិ សរីរេ មំសំ វា លោហិតំ វា សីសំ វា ហទយមំសំ វា អក្ខីនិ វា ឧបឌ្ឍសរីរំ វា សកលមេវ វា អត្តភាវំ ទាសភាវេន យាចេយ្យ, តំតទេវស្ស អធិប្បាយំ បូរេន្តោ ទាតុំ សក្កោមី”តិ ចិន្តេសិ។ **បាឡិយំ** បន អក្ខីនំ ឯវ វសេន អាគតា។ តេន វុត្តំ –

“និសជ្ជ បាសាទវរេ, ឯវំ ចិន្តេសហំ តទា”។

៥២. “យំកិញ្ចិ មានុសំ ទានំ, អទិន្នំ មេ ន វិជ្ជតិ;
យោបិ យាចេយ្យ មំ ចក្ខុំ, ទទេយ្យំ អវិកម្បិតោ”តិ។

តត្ថ **មានុសំ ទាន**ន្តិ បកតិមនុស្សេហិ ទាតព្ពទានំ អន្នបានាទិ។ ឯវំ បន មហាសត្តស្ស ឧឡារេ ទានជ្ឈាសយេ ឧប្បន្នេ សក្កស្ស បណ្ឌុកម្ពលសិលាសនំ ឧណ្ហាការំ ទស្សេសិ។ សោ តស្ស ការណំ អាវជ្ជេន្តោ ពោធិសត្តស្ស អជ្ឈាសយំ ទិស្វា “សិវិរាជា អជ្ជ សម្បត្តយាចកា ចក្ខូនិ ចេ យាចន្តិ, ចក្ខូនិ ឧប្បាដេត្វា នេសំ ទស្សាមីតិ ចិន្តេសី”តិ សក្កោ ទេវបរិសាយ វត្វា “សោ សក្ខិស្សតិ នុ ខោ តំ ទាតុំ, ឧទាហុ នោតិ វីមំសិស្សាមិ តាវ ន”ន្តិ ពោធិសត្តេ សោឡសហិ គន្ធោទកឃដេហិ ន្ហត្វា សព្ពាលង្ការេហិ បដិមណ្ឌិតេ អលង្កតហត្ថិក្ខន្ធវរគតេ ទានគ្គំ គច្ឆន្តេ ជរាជិណ្ណោ អន្ធព្រាហ្មណោ វិយ ហុត្វា តស្ស ចក្ខុបថេ ឯកស្មឹ ឧន្នតប្បទេសេ ឧភោ ហត្ថេ បសារេត្វា រាជានំ ជយាបេត្វា ឋិតោ ពោធិសត្តេន តទភិមុខំ វារណំ បេសេត្វា “ព្រាហ្មណ, កឹ តច្ឆសី”តិ បុច្ឆិតោ “តវ ទានជ្ឈាសយំ និស្សាយ សមុគ្គតេន កិត្តិឃោសេន សកលលោកសន្និវាសោ និរន្តរំ ផុដោ, អហញ្ច អន្ធោ, តស្មា តំ យាចាមី”តិ ឧបចារវសេន ឯកំ ចក្ខុំ យាចិ។ តេន វុត្តំ –

៥៣. “មម សង្កប្បមញ្ញាយ, សក្កោ ទេវានមិស្សរោ;
និសិន្នោ ទេវបរិសាយ, ឥទំ វចនមព្រវិ។

៥៤. “និសជ្ជ បាសាទវរេ, សិវិរាជា មហិទ្ធិកោ;
ចិន្តេន្តោ វិវិធំ ទានំ, អទេយ្យំ សោ ន បស្សតិ។

៥៥. “តថំ នុ វិតថំ នេតំ, ហន្ទ វីមំសយាមិ តំ;
មុហុត្តំ អាគមេយ្យាថ, យាវ ជានាមិ តំ មនំ។

៥៦. “បវេធមានោ បលិតសិរោ, វលិតគ្គោ ជរាតុរោ;
អន្ធវណ្ណោវ ហុត្វាន, រាជានំ ឧបសង្កមិ។

៥៧. “សោ តទា បគ្គហេត្វាន, វាមំ ទក្ខិណពាហុ ច;
សិរស្មឹ អញ្ជលឹ កត្វា, ឥទំ វចនមព្រវិ។

៥៨. “‘យាចាមិ តំ មហារាជ, ធម្មិក រដ្ឋវឌ្ឍន;
តវ ទានរតា កិត្តិ, ឧគ្គតា ទេវមានុសេ។

៥៩. "'ឧភោបិ នេត្តា នយនា, អន្ធា ឧបហតា មម;
ឯកំ មេ នយនំ ទេហិ, ត្វម្បិ ឯកេន យាបយា'"តិ។

តត្ថ **ចិន្តេន្តោ វិវិធំ ទានន្តិ** អត្តនា ទិន្នំ វិវិធំ ទានំ ចិន្តេន្តោ, អាវជ្ជេន្តោ ទានំ វា អត្តនា ទិន្នំ វិវិធំ ពាហិរំ ទេយ្យធម្មំ ចិន្តេន្តោ។ **អទេយ្យំ សោ ន បស្សតីតិ** ពាហិរំ វិយ អជ្ឈត្តិកវត្ថុម្បិ អទេយ្យំ ទាតុំ អសក្កុណេយ្យំ ន បស្សតិ, "ចក្ខូនិបិ ឧប្បាដេត្វា ទស្សាមី"តិ ចិន្តេសីតិ អធិប្បាយោ។ **តថំ នុ វិតថំ នេតន្តិ** ឯតំ អជ្ឈត្តិកវត្ថុនោបិ អទេយ្យស្ស អទស្សនំ ទេយ្យភាវេនេវ ទស្សនំ ចិន្តនំ សច្ចំ នុ ខោ, ឧទាហុ, អសច្ចន្តិ អត្ថោ។ **សោ តទា បគ្គហេត្វាន, វាមំ ទក្ខិណពាហុ ចាតិ** វាមពាហុំ ទក្ខិណពាហុញ្ច តទា បគ្គហេត្វា, ឧភោ ពាហូ ឧក្ខិបិត្វាតិ អត្ថោ។ **វឌ្ឍវឌ្ឍនាតិ** វឌ្ឍវឌ្ឍីករ។ **ត្វម្បិ ឯកេន យាបយាតិ** ឯកេន ចក្ខុនា សមវិសមំ បស្សន្តោ សកំ អត្តភាវំ ត្វំ យាបេហិ, អហម្បិ ភវតោ លទ្ធេន ឯកេន យាបេមីតិ ទស្សេតិ។

តំ សុត្វា មហាសត្តោ តុដ្ឋមានសោ "ឥទានេវាហំ បាសាទេ និសិន្នោ ឯវំ ចិន្តេត្វា អាគតោ, អយញ្ច មេ ចិត្តំ ញត្វា វិយ ចក្ខុំ យាចតិ, អហោ វត មេ លាភា, អជ្ជ មេ មនោរថោ មត្ថកំ បាបុណិស្សតិ, អទិន្នបុព្ពំ វត ទានំ ទស្សាមី"តិ ឧស្សាហជាតោ អហោសិ។ តមត្ថំ បកាសេន្តោ សត្ថា អាហ –

៦០. "តស្សាហំ វចនំ សុត្វា, ហដ្ឋោ សំវិគ្គមានសោ;
កតញ្ជលី វេទជាតោ, ឥទំ វចនមព្រវិំ។

៦១. "'ឥទានាហំ ចិន្តយិត្វាន, បាសាទតោ ឥធាគតោ;
ត្វំ មម ចិត្តមញ្ញាយ, នេត្តំ យាចិតុមាគតោ។

៦២. "'អហោ មេ មានសំ សិទ្ធំ, សង្កប្បោ បរិបូរិតោ;
អទិន្នបុព្ពំ ទានវរំ, អជ្ជ ទស្សាមិ យាចកេ'"តិ។

តត្ថ **តស្សាតិ** តស្ស ព្រាហ្មណរូបធរស្ស សក្កស្ស។ **ហដ្ឋោតិ** តុដ្ឋោ។ **សំវិគ្គមានសោតិ** មម ចិត្តំ ជានិត្វា វិយ ឥមិនា ព្រាហ្មណេន ចក្ខុ យាចិតំ, ឯត្តកំ កាលំ ឯវំ អចិន្តេត្វា បមជ្ជិតោ វតម្ហីតិ សំវិគ្គចិត្តោ។ **វេទជាតោតិ** ជាតបីតិបាមោជ្ជោ។ **អព្រវិន្តិ** អភាសិំ។ **មានសន្តិ** មនសិ ភវំ មានសំ, ទានជ្ឈាសយោ, "ចក្ខុំ ទស្សាមី"តិ ឧប្បន្នទានជ្ឈាសយោតិ អត្ថោ។ **សង្កប្បោតិ** មនោរថោ។ **បរិបូរិតោតិ** បរិបុណ្ណោ។

អថ ពោធិសត្តោ ចិន្តេសិ – "អយំ ព្រាហ្មណោ មម ចិត្តាចារំ ញត្វា វិយ ទុច្ចជម្បិ ចក្ខុំ មំ យាចតិ, សិយា នុ ខោ កាយចិ ទេវតាយ អនុសិដ្ឋោ ភវិស្សតិ, បុច្ឆិស្សាមិ តាវ ន"ន្តិ ចិន្តេត្វា តំ ព្រាហ្មណំ បុច្ឆិ។ តេនាហ ភគវា **ជាតកទេសនាយំ** –

"កេនានុសិដ្ឋោ ឥធមាគតោសិ, វនិព្ពក ចក្ខុបថានិ យាចិតុំ;
សុទុច្ចជំ យាចសិ ឧត្តមង្គំ, យមាហុ នេត្តំ បុរិសេន ទុច្ចជ"ន្តិ។(ជា. ១.១៥.៥៣);

តំ សុត្វា ព្រាហ្មណរូបធរោ សក្កោ អាហ –

"យមាហុ ទេវេសុ សុជម្បតីតិ, មឃវាតិ នំ អាហុ មនុស្សលោកេ;
តេនានុសិដ្ឋោ ឥធមាគតោស្មិ, វនិព្ពកោ ចក្ខុបថានិ យាចិតុំ។

"វនិព្ពតោ មយ្ហំ វនី អនុត្តរំ, ទទាហិ តេ ចក្ខុបថានិ យាចិតោ;
ទទាហិ មេ ចក្ខុបថំ អនុត្តរំ, យមាហុ នេត្តំ បុរិសេន ទុច្ចជ"ន្តិ។ (ជា. ១.១៥.៥៤-៥៥);

មហាសត្តោ អាហ –

"យេន អត្ថេន អាគច្ឆិ, យមត្ថមភិបត្ថយំ;
តេ តេ ឥជ្ឈន្តុ សង្កប្បា, លភ ចក្ខូនិ ព្រាហ្មណ។

"ឯកំ តេ យាចមានស្ស, ឧភយានិ ទទាមហំ;
ស ចក្ខុមា គច្ឆ ជនស្ស បេក្ខតោ,
យទិច្ឆសេ ត្វំ តទ តេ សមិជ្ឈតូ"តិ។ (ជា. ១.១៥.៥៦-៥៧);

តត្ថ **វនិព្ពកា**តិ តំ អាលបតិ។ **ចក្ខុបថានី**តិ ទស្សនស្ស បថភាវតោ ចក្ខូនមេវេតំ នាមំ។ **យមាហូ**តិ យំ លោកេ “ទុច្ចជ”ន្តិ កថេន្តិ។ **វនិព្ពតោ**តិ យាចន្តស្ស។ **វនិ**ន្តិ យាចនំ។ **តេ តេ**តិ តេ តវ តស្ស អន្ធស្ស សង្កប្បា។ **ស ចក្ខុមា**តិ សោ ត្វំ មម ចក្ខូហិ ចក្ខុមា ហុត្វា។ **តទ តេ សមិជ្ឈតូ**តិ យំ ត្វំ មម សន្តិកា ឥច្ឆសិ, តំ តេ សមិជ្ឈតូតិ។

រាជា ឯត្តកំ កថេត្វា “អយំ ព្រាហ្មណោ សក្កេន អនុសិដ្ឋោ ឥធាគតោ ភវិស្សតីតិ ភណតិ, នូន ឥមស្ស ឥមិនា ឧបាយេន ចក្ខុ សម្បជ្ជិស្សតី”តិ ញត្វា “ឥធេវ មយា ចក្ខូនិ ឧប្បាដេត្វា ទាតុំ អសារុប្ប”ន្តិ ចិន្តេត្វា ព្រាហ្មណំ អាទាយ អន្តេបុរំ គន្ត្វា រាជាសនេ និសីទិត្វា សិវកំ នាម វេជ្ជំ បក្កោសាបេសិ។ អថ “អម្ហាកំ កិរ រាជា អក្ខីនិ ឧប្បាដេត្វា ព្រាហ្មណស្ស ទាតុកាមោ”តិ សកលនគរេ ឯកកោលាហលំ អហោសិ។ អថ នំ រញ្ញោ ញាតិសេនាបតិអាទយោ រាជវល្លភា អមច្ចា បារិសជ្ជា នាគរា ឱរោធា ច សព្ពេ សន្និបតិត្វា នានាឧបាយេហិ និវារេសុំ។ រាជាបិ នេ អនុវារេសិ តេនាហ –

“មា នោ ទេវ អទា ចក្ខុំ, មា នោ សព្ពេ បរាករិ;
ធនំ ទេហិ មហារាជ, មុត្តា វេឡុរិយា ពហូ។

“យុត្តេ ទេវ រថេ ទេហិ, អាជានីយេ ចលង្កតេ;
នាគេ ទេហិ មហារាជ, ហេមកប្បនវាសសេ។

“យថា តំ សិវយោ សព្ពេ, សយោគ្គា សរថា សទា;
សមន្តា បរិកិរេយ្យុំ, ឯវំ ទេហិ រថេសភា”តិ។ (ជា. ១.១៥.៥៨-៦០);

អថ រាជា តិស្សោ គាថា អភាសិ –

“យោ វេ ទស្សន្តិ វត្វាន, អទានេ កុរុតេ មនោ;
ភូម្យំ សោ បតិតំ បាសំ, គីវាយំ បដិមុញ្ចតិ។

“យោ វេ ទស្សន្តិ វត្វាន, អទានេ កុរុតេ មនោ;
បាបា បាបតរោ ហោតិ, សម្បត្តោ យមសាធនំ។

“យញ្ហិ យាចេ តញ្ហិ ទទេ, យំ ន យាចេ ន តំ ទទេ;
ស្វាហំ តមេវ ទស្សាមិ, យំ មំ យាចតិ ព្រាហ្មណោ”តិ។ (ជា. ១.១៥.៦១-៦៣);

តត្ថ **មា នោ, ទេវា**តិ **នោ**តិ និបាតមត្តំ។ ទេវ, មា **ចក្ខុំ** អទាសិ។ **មា នោ សព្ពេ បរាករី**តិ អម្ហេ សព្ពេ មា បរិច្ចជិ។ អក្ខីសុ ហិ ទិន្នេសុ ត្វំ រជ្ជំ ន ករិស្សសិ, ឯវំ តយា មយំ បរិច្ចត្តា នាម ភវិស្សាមាតិ អធិប្បាយេន ឯវមាហំសុ។ **បរិកិរេយ្យុ**ន្តិ បរិវារេយ្យុំ។ **ឯវំ ទេហី**តិ យថា តំ អវិកលចក្ខុំ សិវយោ ចិរំ បរិវារេយ្យុំ, ឯវំ ទេហិ ធនមេវស្ស ទេហិ, មា អក្ខីនិ, អក្ខីសុ ហិ ទិន្នេសុ ន តំ សិវយោ បរិវារេស្សន្តីតិ ទស្សេតិ។

បដិមុញ្ចតីតិ បដិបវេសេតិ។ **បាបា បាបតរោ ហោតី**តិ លាមកា លាមកតរោ នាម ហោតិ។ **សម្បត្តោ យមសាធន**ន្តិ យមស្ស អាណាបវត្តិដ្ឋានំ ឧស្សទនិរយំ ឯស បត្តោ នាម ហោតិ។ **យញ្ហិ យាចេ**តិ យំ វត្ថុំ យាចកោ យាចតិ, ទាយកោបិ តទេវ ទទេយ្យ, ន អយាចិតំ, អយញ្ច ព្រាហ្មណោ ចក្ខុំ មំ យាចតិ, ន មុត្តាទិកំ ធនំ, តំ ទស្សាមីតិ វទតិ។

អថ នំ “អាយុអាទីសុ កី បត្ថេត្វា ចក្ខូនិ ទេសិ ទេវា”តិ បុច្ឆឹសុ។ មហាបុរិសោ “នាហំ ទិដ្ឋធម្មិកំ សម្បរាយិកំ វា សម្បត្តឹ បត្ថេត្វា ទេមិ, អបិ ច ពោធិសត្តានំ អាចិណ្ណសមាចិណ្ណោ បោរាណកមគ្គោ ឯស, យទិទំ ទានបារមិបូរណំ នាមា”តិ អាហ។ តេន វុត្តំ –

“អាយុំ នុ វណ្ណំ នុ សុខំ ពលំ នុ, កឹ បត្ថយានោ នុ ជនិន្ទ ទេសិ;
កថញ្ហិ រាជា សិវិនំ អនុត្តរោ, ចក្ខូនិ ទជ្ជា បរលោកហេតុ។

“ន វាហមេតំ យសសា ទទាមិ, ន បុត្តមិច្ឆេ ន ធនំ ន រដ្ឋំ;
សតញ្ច ធម្មោ ចរិតោ បុរាណោ, ឥច្ចេវ ទានេ រមតេ មនោ មមា”តិ។ (ជា. ១.១៥.៦៤-៦៥);

តត្ថ **បរលោកហេតូ**តិ, មហារាជ, កថំ នាម តុម្ហាទិសោ បណ្ឌិតបុរិសោ សក្កសម្បត្តិសទិសំ សន្ទិដ្ឋិកំ ឥស្សរិយំ បហាយ បរលោកហេតុ ចក្ខូនិ ទទេយ្យាតិ។

ន វាហន្តិ ន វេ អហំ។ **យសសា**តិ ទិព្ពស្ស វា មានុសស្ស វា ឥស្សរិយស្ស ការណា, អបិច **សតំ** ពោធិសត្តានំ **ធម្មោ** ពុទ្ធការកោ **ចរិតោ** អាចរិតោ អាចិណ្ណោ បុរាតនោ **ឥច្ចេវ** ឥមិនា ការណេន **ទានេ**យេវ ឡ្ហទិសោ **មម មនោ** និរតោតិ។

ឯវញ្ច បន វត្វា រាជា អមច្ចេ សញ្ញាបេត្វា សិវកំ វេជ្ជំ អាណាបេសិ – “ឯហិ, សិវក, មម ឧភោបិ អក្ខីនិ ឥមស្ស ព្រាហ្មណស្ស ទាតុំ សីឃំ ឧប្បាដេត្វា ហត្ថេ បតិដ្ឋបេហី”តិ។ តេន វុត្តំ –

៦៣. “ឯហិ សិវក ឧដ្ឋេហិ, មា ទន្ធយិ មា បវេធយិ;
ឧភោបិ នយនំ ទេហិ, ឧប្បាដេត្វា វនិព្ពកេ។

៦៤. “តតោ សោ ចោទិតោ មយ្ហំ, សិវកោ វចនំករោ;
ឧទ្ធរិត្វាន បាទាសិ, តាលមិញ្ជំវ យាចកេ”តិ។

តត្ថ **ឧដ្ឋេហី**តិ ឧដ្ឋានវីរិយំ ករោហិ។ ឥមស្មឹ មម ចក្ខុទានេ សហាយកិច្ចំ ករោហីតិ ទស្សេតិ។ **មា ទន្ធយី**តិ មា ចិរាយិ។ អយញ្ហិ អតិទុល្លភោ ចិរកាលំ បត្ថិតោ មយា ឧត្តមោ ទានក្ខណោ បដិលទ្ធោ, សោ មា វិរជ្ឈីតិ អធិប្បាយោ។ **មា បវេធយី**តិ “អម្ហាកំ រញ្ញោ ចក្ខូនិ ឧប្បាដេមី”តិ ចិត្តុត្រាសវសេន មា វេធយិ សរីរកម្បំ មា អាបជ្ជិ។ **ឧភោបិ នយន**ន្តិ ឧភោបិ នយនេ។ **វនិព្ពកេ**តិ យាចកស្ស **មយ្ហ**ន្តិ មយា។ **ឧទ្ធរិត្វាន បាទាសី**តិ សោ វេជ្ជោ រញ្ញោ អក្ខិកូបតោ ឧភោបិ អក្ខីនិ ឧប្បាដេត្វា រញ្ញោ ហត្ថេ អទាសិ។

ទេន្តោ ច ន សត្ថកេន ឧទ្ធរិត្វា អទាសិ។ សោ ហិ ចិន្តេសិ – “អយុត្តំ មាទិសស្ស សុសិក្ខិតវេជ្ជស្ស រញ្ញោ អក្ខីសុ សត្ថបាតន”ន្តិ ភេសជ្ជានិ ឃំសេត្វា ភេសជ្ជចុណ្ណេន នីលុប្បលំ បរិភាវេត្វា ទក្ខិណក្ខឹ ឧបសិង្ឃាបេសិ, អក្ខិ បរិវត្តិ, ទុក្ខា វេទនា ឧប្បជ្ជិ។ សោ បរិភាវេត្វា បុនបិ ឧបសិង្ឃាបេសិ, អក្ខិ អក្ខិកូបតោ មុច្ចិ, ពលវតរា វេទនា ឧទបាទិ, តតិយវារេ ខរតរំ បរិភាវេត្វា ឧបនាមេសិ, អក្ខិ ឱសធពលេន បរិព្ភមិត្វា អក្ខិកូបតោ និក្ខមិត្វា ន្ហារុសុត្តកេន ឱលម្ពមានំ អដ្ឋាសិ, អធិមត្តា វេទនា ឧទបាទិ, លោហិតំ បគ្ឃរិ, និវត្ថសាដកាបិ លោហិតេន តេមឹសុ។ ឱរោធា ច អមច្ចា ច រញ្ញោ បាទមូលេ បតិត្វា “ទេវ, អក្ខីនិ មា ទេហិ, ទេវ, អក្ខីនិ មា ទេហី”តិ មហាបរិទេវំ បរិទេវឹសុ។

រាជា វេទនំ អធិវាសេត្វា “តាត, មា បបញ្ចំ ករី”តិ អាហ។ សោ “សាធុ, ទេវា”តិ វាមហត្ថេន អក្ខឹ ធារេត្វា ទក្ខិណហត្ថេន សត្ថកំ អាទាយ អក្ខិសុត្តកំ ឆិន្ទិត្វា អក្ខឹ គហេត្វា មហាសត្តស្ស ហត្ថេ ឋបេសិ។ សោ វាមក្ខិនា ទក្ខិណក្ខឹ ឱលោកេត្វា បរិច្ចាគបីតិយា អភិភុយ្យមានំ ទុក្ខវេទនំ វេទេន្តោ “ឯហិ, ព្រាហ្មណា”តិ ព្រាហ្មណំ បក្កោសាបេត្វា “មម ឥតោ ចក្ខុតោ សតគុណេន សហស្សគុណេន សតសហស្សគុណេន សមន្តចក្ខុមេវ បិយតរំ, តស្ស មេ ឥទំ អក្ខិទានំ បច្ចយោ ហោតូ”តិ ព្រាហ្មណស្ស អក្ខឹ អទាសិ។ សោ តំ ឧក្ខិបិត្វា អត្តនោ អក្ខិម្ហិ ឋបេសិ, តំ តស្សានុភាវេន វិកសិតនីលុប្បលំ វិយ ហុត្វា ឧបដ្ឋាសិ។ មហាសត្តោ វាមក្ខិនា តស្ស តំ អក្ខឹ ទិស្វា “អហោ សុទិន្នំ មយា អក្ខី”តិ អន្តោសមុគ្គតាយ បីតិយា និរន្តរំ ផុដសរីរោ ហុត្វា អបរម្បិ អទាសិ។ សក្កោបិ តំ តថេវ កត្វា រាជនិវេសនា និក្ខមិត្វា មហាជនស្ស ឱលោកេន្តស្សេវ នគរា និក្ខមិត្វា ទេវលោកមេវ គតោ។

រញ្ញោ នចិរស្សេវ អក្ខីនិ អាវាដភាវំ អប្បត្តានិ កម្ពលគេណ្ឌុកំ វិយ ឧគ្គតេន មំសបិណ្ឌេន បូរេត្វា ចិត្តកម្មរូបស្ស វិយ រុហឹសុ, វេទនា បច្ឆិជ្ជិ។ អថ មហាសត្តោ កតិបាហំ បាសាទេ វសិត្វា “កឹ អន្ធស្ស រជ្ជេនាតិ អមច្ចានំ រជ្ជំ និយ្យាតេត្វា ឧយ្យានំ គន្ត្វា បព្ពជិត្វា សមណធម្មំ ករិស្សាមី”តិ ចិន្តេត្វា អមច្ចានំ តមត្ថំ អារោចេត្វា “មុខធោវនាទិទាយកោ ឯកោ បុរិសោ មយ្ហំ សន្តិកេ ហោតុ, សរីរកិច្ចដ្ឋានេសុបិ មេ រជ្ជុកំ ពន្ធថា”តិ វត្វា សិវិកាយ គន្ត្វា បោក្ខរណិតីរេ រាជបល្លង្កេ និសីទិ។ អមច្ចាបិ វន្ទិត្វា បដិក្កមឹសុ។ ពោធិសត្តោបិ អត្តនោ ទានំ អាវជ្ជេសិ។ តស្មឹ ខណេ សក្កស្ស អាសនំ ឧណ្ហាការំ ទស្សេសិ។ សក្កោ តំ ទិស្វា “មហារាជស្ស វរំ ទត្វា ចក្ខុំ បដិបាកតិកំ ករិស្សាមី”តិ ពោធិសត្តស្ស សមីបំ គន្ត្វា បទសទ្ទមកាសិ។ មហាសត្តេន ច “កោ ឯសោ”តិ វុត្តេ –

“សក្កោហមស្មិ ទេវិន្ទោ, អាគតោស្មិ តវន្តិកេ;
វរំ វរស្សុ រាជីសិ, យំ កិញ្ចិ មនសិច្ឆសី”តិ។ (ជា. ១.១៥.៧១) –

វត្វា តេន –

“បហូតំ មេ ធនំ សក្ក, ពលំ កោសោ ចនប្បកោ;
អន្ធស្ស មេ សតោ ទានិ, មរណញ្ញេវ រុច្ចតី”តិ។ (ជា. ១.១៥.៧២) –

វុត្តេ អថ នំ សក្កោ អាហ – “សិវិរាជ, កឹ បន ត្វំ មរិតុកាមោ ហុត្វា មរណំ រោចេសិ, ឧទាហុ អន្ធភាវេនា”តិ។ អន្ធភាវេន, ទេវាតិ។ “មហារាជ, ទានំ នាម ន កេវលំ សម្បរាយត្ថមេវ ទិយ្យតិ, ទិដ្ឋធម្មត្ថាយបិ បច្ចយោ ហោតិ, តស្មា តវ ទានបុញ្ញមេវ និស្សាយ សច្ចកិរិយំ ករោហិ, តស្ស ពលេនេវ តេ ចក្ខុ ឧប្បជ្ជិស្សតី”តិ វុត្តេ “តេន ហិ មយា មហាទានំ សុទិន្ន”ន្តិ វត្វា សច្ចកិរិយំ ករោន្តោ –

“យេ មំ យាចិតុមាយន្តិ, នានាគោត្តា វនិព្ពកា;
យោបិ មំ យាចតេ តត្ថ, សោបិ មេ មនសោ បិយោ;
ឯតេន សច្ចវជ្ជេន, ចក្ខុ មេ ឧបបជ្ជថា”តិ។ (ជា. ១.១៥.៧៤) –

អាហ។

តត្ថ **យេ មន្តិ** យេ មំ យាចិតុមាគច្ឆន្តិ, តេសុបិ អាគតេសុ **យោ** តមំ នាម ទេហីតិ វាចំ និច្ឆារេន្តោ **មំ យាចតេ, សោបិ មេ មនសោ បិយោ។ ឯតេនា**តិ សចេ មយ្ហំ សព្ពេបិ យាចកា បិយា, សច្ចមេវេតំ មយា វុត្តំ, ឯតេន **មេ** សច្ចវចនេន ឯកំ **ចក្ខុ ឧបបជ្ជថ** ឧប្បជ្ជតូតិ។

អថស្ស វចនសមនន្តរមេវ បឋមំ ចក្ខុ ឧទបាទិ។ តតោ ទុតិយស្ស ឧប្បជ្ជនត្ថាយ –

“យំ មំ សោ យាចិតុំ អាគា, ទេហិ ចក្ខុន្តិ ព្រាហ្មណោ;
តស្ស ចក្ខូនិ បាទាសឹ, ព្រាហ្មណស្ស វនិព្ពតោ។

“ភិយ្យោ មំ អាវិសី បីតិ, សោមនស្សញ្ចនប្បកំ;
ឯតេន សច្ចវជ្ជេន, ទុតិយំ មេ ឧបបជ្ជថា”តិ។ (ជា. ១.១៥.៧៥-៧៦) –

អាហ។

តត្ថ **យំ មន្តិ** យោ មំ។ **សោ**តិ សោ ចក្ខុយាចកោ **ព្រាហ្មណោ។ អាគា**តិ អាគតោ។ **វនិព្ពតោ**តិ យាចន្តស្ស។ **មំ អាវិសី**តិ ព្រាហ្មណស្ស ចក្ខូនិ ទត្វា អន្ធកាលេបិ តថារូបំ វេទនំ អគណេត្វា “អហោ សុទិន្នំ មេ ទាន”ន្តិ បច្ចវេក្ខន្តំ មំ **ភិយ្យោ** អតិរេកតរា បីតិ អាវិសិ។ **សោមនស្សញ្ចនប្បក**ន្តិ អបរិមាណំ សោមនស្សំ ឧប្បជ្ជិ។ **ឯតេនា**តិ សចេ តទា មម អនប្បកំ បីតិសោមនស្សំ ឧប្បន្នំ, សច្ចមេវេតំ មយា វុត្តំ, ឯតេន **មេ** សច្ចវចនេន ទុតិយម្បិ ចក្ខុ ឧបបជ្ជតូតិ។

តំខណញ្ញេវ ទុតិយម្បិ ចក្ខុ ឧទបាទិ។ តានិ បនស្ស ចក្ខូនិ នេវ បាកតិកានិ, ន ទិព្ពានិ។ សក្កព្រាហ្មណស្ស ហិ ទិន្នំ ចក្ខុំ បុន បាកតិកំ កាតុំ ន សក្កា, ឧបហតចក្ខុនោ ច ទិព្ពចក្ខុ នាម នុប្បជ្ជតិ, វុត្តនយេន បនស្ស អាទិមជ្ឈបរិយោសានេសុ អវិបរីតំ អត្តនោ ទានបីតឹ ឧបាទាយ បីតិផរណវសេន និព្ពត្តានិ “សច្ចបារមិតាចក្ខូនី”តិ វុត្តានិ។ តេន វុត្តំ –

៦៥. “ទទមានស្ស ទេន្តស្ស, ទិន្នទានស្ស មេ សតោ;
ចិត្តស្ស អញ្ញថា នត្ថិ, ពោធិយាយេវ ការណា”តិ។

តត្ថ **ទទមានស្សា**តិ ចក្ខូនិ ទាតុំ វេជ្ជេន ឧប្បាដេន្តស្ស។ **ទេន្តស្សា**តិ ឧប្បាដិតានិ តានិ សក្កព្រាហ្មណស្ស ហត្ថេ បបេន្តស្ស។ **ទិន្នទានស្សា**តិ ចក្ខុទានំ ទិន្នវតោ។ **ចិត្តស្ស អញ្ញថា**តិ ទានជ្ឈាសយស្ស អញ្ញថាភាវោ។ **ពោធិយាយេវ ការណា**តិ តញ្ច សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្សេវ ហេតូតិ អត្ថោ។

៦៦. សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស សុទុល្លភតាយ ឯវំ សុទុក្ករំ មយា កតន្តិ ន ចក្ខូនំ ន អត្តភាវស្សបិ អប្បិយតាយាតិ ទស្សេន្តោ **“ន មេ ទេស្សា”**តិ ឱសានគាថមាហ។ តត្ថ **អត្តា ន មេ ន ទេស្សិយោ**តិ បឋមោ **ន**-ការោ និបាតមត្តោ។ អត្តា ន មេ កុជ្ឈិតព្ពោ, ន អប្បិយោតិ អត្ថោ។ “អត្តានំ មេ ន ទេស្សិយ”ន្តិបិ បាឋោ។ តស្សត្ថោ – មេ អត្តានំ អហំ ន ទេស្សិយំ ន កុជ្ឈេយ្យំ ន កុជ្ឈិតុំ អរហាមិ ន សោ មយា កុជ្ឈិតព្ពោតិ។ “អត្តាបិ មេ ន ទេស្សិយោ”តិបិ បឋន្តិ។ **អទាសហ**ន្តិ អទាសឹ អហំ។ “អទាសិហ”ន្តិបិ បាឋោ។

តទា បន ពោធិសត្តស្ស សច្ចកិរិយាយ ចក្ខូសុ ឧប្បន្នេសុ សក្កានុភាវេន សព្ពា រាជបរិសា សន្និបតិតាវ អហោសិ។ អថស្ស សក្កោ មហាជនមជ្ឈេ អាកាសេ ឋត្វា –

“ធម្មេន ភាសិតា គាថា, សិវីនំ រដ្ឋវឌ្ឍន;
ឯតានិ តវ នេត្តានិ, ទិព្ពានិ បដិទិស្សរេ។

“តិរោកុដ្ដំ តិរោសេលំ, សមតិគ្គយ្ហ បព្ពតំ;
សមន្តា យោជនសតំ, ទស្សនំ អនុភោន្តុ តេ”តិ។ (ជា. ១.១៥.៧៧-៧៨) –

ឥមាហិ គាថាហិ ថុតឹ កត្វា ទេវលោកមេវ គតោ។ ពោធិសត្តោបិ មហាជនបរិវុតោ មហន្តេន សក្ការេន នគរំ បវិសិត្វា រាជគេហទ្វារេ សុសជ្ជិតេ មហាមណ្ឌបេ សមុស្សិតសេតច្ឆត្តេ រាជបល្លង្កេ និសិន្នោ ចក្ខុបដិលាភេន តុដ្ឋហដ្ឋបមុទិតានំ ទដ្ឋុំ អាគតានំ នាគរានំ ជានបទានំ រាជបរិសាយ ច ធម្មំ ទេសេន្តោ –

“កោ នីធ វិត្តំ ន ទទេយ្យ យាចិតោ, អបិ វិសិដ្ឋំ សុបិយម្បិ អត្តនោ;
តទិង្ឃ សព្ពេ សិវយោ សមាគតា, ទិព្ពានិ នេត្តានិ មមជ្ជ បស្សថ។

“តិរោកុដ្ដំ តិរោសេលំ, សមតិគ្គយ្ហ បព្ពតំ;
សមន្តា យោជនសតំ, ទស្សនំ អនុភោន្តិ មេ។

“ន ចាគមត្តា បរមត្ថិ កិញ្ចិ, មច្ចានំ ឥធ ជីវិតេ;
ទត្វាន មានុសំ ចក្ខុំ, លទ្ធំ មេ ចក្ខុ អមានុសំ។

“ឯតម្បិ ទិស្វា សិវយោ, ទេថ ទានានិ ភុញ្ជថ;
ទត្វា ច ភុត្វា ច យថានុភាវំ, អនិន្ទិតា សគ្គមុបេថ ឋាន”ន្តិ។ (ជា. ១.១៥.៧៩-៨២) –

ឥមា គាថា អភាសិ។ តត្ថ **ធម្មេន ភាសិតា**តិ, មហារាជ, ឥមា តេ គាថា ធម្មេន សភាវេនេវ ភាសិតា។ **ទិព្ពានី**តិ ទិព្ពានុភាវយុត្តានិ។ **បដិទិស្សរេ**តិ បដិទិស្សន្តិ។ **តិរោកុដ្ដ**ន្តិ បរកុដ្ដំ។ **តិរោសេល**ន្តិ បរសេលំ។ **សមតិគ្គយ្ហា**តិ អតិក្កមិត្វា។ **សមន្តា** ទសទិសា **យោជនសតំ** រូប**ទស្សនំ អនុភោន្តុ** សាធេន្តុ។

កោ នីធាតិ កោ នុ ឥធ។ **អបិ វិសិដ្ឋ**ន្តិ ឧត្តមម្បិ សមានំ។ **ន ចាគមត្តា**តិ ចាគប្បមាណតោ អញ្ញំ វរំ នាម នត្ថិ។ **ឥធ ជីវិតេ**តិ ឥមស្មឹ ជីវលោកេ។ “ឥធ ជីវិត”ន្តិបិ បឋន្តិ។ ឥមស្មឹ លោកេ ជីវមានានន្តិ អត្ថោ។ **អមានុស**ន្តិ ទិព្ពចក្ខុ មយា **លទ្ធំ**, ឥមិនា ការណេន វេទិតព្ពមេតំ “ចាគតោ ឧត្តមំ នាម នត្ថី”តិ។ **ឯតម្បិ ទិស្វា**តិ ឯតំ មយា លទ្ធំ ទិព្ពចក្ខុំ ទិស្វាបិ។

ឥតិ ឥមាហិ ចតូហិ គាថាហិ ន កេវលំ តស្មិំយេវ ខណេ, អថ ខោ អន្វឌ្ឍមាសម្បិ ឧបោសថេ មហាជនំ សន្និបាតេត្វា ធម្មំ ទេសេសិ។ តំ សុត្វា មហាជនោ ទានាទីនិ បុញ្ញានិ កត្វា ទេវលោកបរាយនោ អហោសិ។

តទា វេជ្ជោ អានន្ទត្ថេរោ អហោសិ, សក្កោ អនុរុទ្ធត្ថេរោ, សេសបរិសា ពុទ្ធបរិសា, សិវិរាជា លោកនាថោ។

តស្ស ឥធាបិ វុត្តនយេនេវ យថារហំ បារមិយោ និទ្ធារេតព្ពា។ តថា ទិវសេ ទិវសេ យថា អទិន្នបុព្ពំ ពាហិរ ទេយ្យធម្មវត្ថុ ន ហោតិ, ឯវំ អបរិមិតំ មហាទានំ បវត្តេន្តស្ស តេន អបរិតុដ្ឋស្ស កថំ នុ ខោ អហំ អជ្ឈត្តិក វត្ថុកំ ទានំ ទទេយ្យំ, កទា នុ ខោ មំ កោចិ អាគន្ត្វា អជ្ឈត្តិកំ ទេយ្យធម្មំ យាចេយ្យ, សចេ ហិ កោចិ យាចកោ មេ ហទយមំសស្ស នាមំ គណ្ហេយ្យ, កណយេន នំ នីហរិត្វា បសន្នឧទកតោ សនាឡំ បទុមំ ឧទ្ធរន្តោ វិយ លោហិតពិន្ទូនិ បគ្ឃរន្តំ ហទយំ នីហរិត្វា ទស្សាមិ។ សចេ សរីរមំសស្ស នាមំ គណ្ហេយ្យ, អវលេខនេន តាលគុឡបដលំ ឧប្បាដេន្តោ វិយ សរីរមំសំ ឧប្បាដេត្វា ទស្សាមិ។ សចេ លោហិតស្ស នាមំ គណ្ហេយ្យ, អសិនា វិជ្ឈិត្វា យន្តមុខេ វា បតិត្វា ឧបនីតំ ភាជនំ បូរេត្វា លោហិតំ ទស្សាមិ។ សចេ បន កោចិ “គេហេ មេ កម្មំ នប្បវត្តតិ, តត្ថ មេ ទាសកម្មំ ករោហី”តិ វទេយ្យ, រាជវេសំ អបនេត្វា តស្ស អត្តានំ សាវេត្វា ទាសកម្មំ ករិស្សាមិ។ សចេ វា បន កោចិ អក្ខីនំ នាមំ គណ្ហេយ្យ, តាលមិញ្ជំ នីហរន្តោ វិយ អក្ខីនិ ឧប្បាដេត្វា តស្ស ទស្សាមីតិ ឯវំ អនញ្ញសាធារណវសីភាវប្បត្តានំ មហាពោធិសត្តានំយេវ អាវេណិកា ឧឡារតរា បរិវិតក្កុប្បត្តិ, ចក្ខុ យាចកំ លភិត្វា អមច្ចបារិសជ្ជាទីហិ និវារិយមានស្សាបិ តេសំ វចនំ អនាទិយិត្វា អត្តនោ បរិវិតក្កានុរូបំ បដិបត្តិយា ច បរមា បីតិបដិសំវេទនា, តស្សា បីតិមនតាយ អវិតថភាវំ និស្សាយ សក្កស្ស បុរតោ សច្ច

កិរិយាករណំ, តេន ច អត្តនោ ចក្ខូនំ បដិបាកតិកភាវោ, តេសញ្ច ទិព្ពានុភាវតាតិ ឯវមាទយោ មហាសត្តស្ស គុណានុភាវា វេទិតព្ពាតិ។

សិវិរាជចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. វេស្សន្តរចរិយាវណ្ណនា

៦៧. នវមេ **យា មេ អហោសិ ជនិកា**តិ ឯត្ថ **មេ**តិ វេស្សន្តរភូតំ អត្តានំ សន្ធាយ សត្ថា វទតិ។ តេនេវាហ – “ផុស្សតី នាម ខត្តិយា”តិ។ តទា ហិស្ស មាតា “ផុស្សតី”តិ ឯវំនាមិកា ខត្តិយានី អហោសិ។ **សា អតីតាសុ ជាតីសូ**តិ សា តតោ អនន្តរាតីតជាតិយំ។ ឯកត្ថេ ហិ ឯតំ ពហុវចនំ។ **សក្កស្ស មហេសី បិយា** អហោសីតិ សម្ពន្ធោ។ អថ វា យា មេ អហោសិ ជនិកា ឥមស្មិំ ចរិមត្តភាវេ, សា អតីតាសុ ជាតីសុ ផុស្សតី នាម, តត្ថ អតីតាយ ជាតិយា ខត្តិយា, យត្ថាហំ តស្សា កុច្ឆិម្ហិ វេស្សន្តរោ ហុត្វា និព្ពត្តិំ, តតោ អនន្តរាតីតាយ សក្កស្ស មហេសី បិយា អហោសីតិ។ តត្រាយំ អនុបុព្ពិកថា –

ឥតោ ហិ ឯកនវុតេ កប្បេ វិបស្សី នាម សត្ថា លោកេ ឧទបាទិ។ តស្មិំ ពន្ធុមតីនគរំ ឧបនិស្សាយ ខេមេ មិគទាយេ វិហរន្តេ ពន្ធុមា រាជា កេនចិ រញ្ញា បេសិតំ មហគ្ឃំ ចន្ទនសារំ អត្តនោ ជេដ្ឋធីតាយ អទាសិ។ សា តេន សុខុមំ ចន្ទនចុណ្ណំ ការេត្វា សមុគ្គំ បូរេត្វា វិហារំ គន្ត្វា សត្ថុ សុវណ្ណវណ្ណំ សរីរំ បូជេត្វា សេសចុណ្ណានិ គន្ធកុដិយំ វិកិរិត្វា “ភន្តេ, អនាគតេ តុម្ហាទិសស្ស ពុទ្ធស្ស មាតា ភវេយ្យ”ន្តិ បត្ថនំ អកាសិ។ សា តតោ ចុតា តស្សា ចន្ទនចុណ្ណបូជាយ ផលេន រត្តចន្ទនបរិប្ផោសិតេន វិយ សរីរេន ទេវេសុ ច មនុស្សេសុ ច សំសរន្តី តាវតិំសភវនេ សក្កស្ស ទេវរញ្ញោ អគ្គមហេសី ហុត្វា និព្ពត្តិ។ អថស្សា អាយុបរិយោសានេ បុព្ពនិមិត្តេសុ ឧប្បន្នេសុ សក្កោ ទេវរាជា តស្សា បរិក្ខីណាយុកតំ ញត្វា តស្សា អនុកម្បាយ “ភទ្ទេ, ផុស្សតិ ទស តេ វរេ ទម្មិ, តេ គណ្ហស្សូ”តិ អាហ។ តេន វុត្តំ –

៦៨. “តស្សា អាយុក្ខយំ ញត្វា, ទេវិន្ទោ ឯតទព្រវិ;
‘ទទាមិ តេ ទស វរេ, វរ ភទ្ទេ យទិច្ឆសី’”តិ។

តត្ថ **វរា**តិ វរស្សុ វរំ គណ្ហ។ **ភទ្ទេ, យទិច្ឆសី**តិ, ភទ្ទេ, ផុស្សតិ យំ ឥច្ឆសិ យំ តវ បិយំ, តំ ទសហិ កោដ្ឋាសេហិ “វរំ វរស្សុ បដិគ្គណ្ហាហី”តិ វទតិ។

៦៩. **បុនិទមព្រវី**តិ បុន ឥទំ សា អត្តនោ ចវនធម្មតំ អជានន្តី **“កឹ នុ មេ អបរាធត្ថិ”**តិអាទិកំ អភាសិ។ សា ហិ បមត្តា ហុត្វា អត្តនោ អាយុក្ខយំ អជានន្តី អយំ “វរំ គណ្ហា”តិ វទន្តោ “កត្ថចិ មម ឧប្បជ្ជនំ ឥច្ឆតី”តិ ញត្វា ឯវមាហ។ តត្ថ **អបរាធត្ថី**តិ អបរាធោ អត្ថិ។ **កឹ នុ ទេស្សា អហំ តវា**តិ កឹ ការណំ អហំ តវ ទេស្សា កុជ្ឈិតព្ពា អប្បិយា ជាតា។ **រម្មា ចាវេសិ មំ ឋានា**តិ រមណីយា ឥមស្មា ឋានា ចាវេសិ។ **វាតោវ ធរណីរុហ**ន្តិ យេន ពលវា មាលុតោ វិយ រុក្ខំ ឧម្មូលេន្តោ ឥមម្ហា ទេវលោកា ចាវេតុកាមោសិ កឹ នុ ការណន្តិ តំ បុច្ឆតិ។

៧០. **តស្សិទ**ន្តិ តស្សា ឥទំ។ **ន ចេវ តេ កតំ បាប**ន្តិ ន ចេវ តយា កិញ្ចិ បាបំ កតំ យេន តេ អបរាធោ សិយា។ **ន ច មេ ត្វំសិ អប្បិយា**តិ មម ត្វំ ន ចាបិ អប្បិយា, យេន ទេស្សា នាម មម អប្បិយាតិ អធិប្បាយោ។

៧១. ឥទានិ យេន អធិប្បាយេន វរេ ទាតុកាមោ, តំ ទស្សេន្តោ **“ឯត្តកំយេវ តេ អាយុ, ចវនកាលោ ភវិស្សតី”**តិ វត្វា វរេ គណ្ហាបេន្តោ **“បដិគ្គណ្ហ មយា ទិន្នេ, វរេ ទស វរុត្តមេ”**តិ អាហ។

តត្ថ **វរុត្តមេ**តិ វរេសុ ឧត្តមេ អគ្គវរេ។

៧២. **ទិន្នវរា**តិ “វរេ ទស្សាមី”តិ បដិញ្ញាទានវសេន ទិន្នវរា។ **តុដ្ឋហដ្ឋា**តិ ឥច្ឆិតលាភបរិតោសេន តុដ្ឋា ចេវ តស្ស ច សិខាប្បត្តិទស្សនេន ហាសវសេន ហដ្ឋា ច។ **បមោទិតា**តិ ពលវបាមោជ្ជេន បមុទិតា។ **មមំ អព្ភន្តរំ កត្វា**តិ តេសុ វរេសុ មំ អព្ភន្តរំ ករិត្វា។ **ទស វរេ វរី**តិ សា អត្តនោ ខីណាយុកភាវំ ញត្វា សក្កេន វរទានត្ថំ កតោកាសា សកលជម្ពុទីបតលំ ឱលោកេន្តី អត្តនោ អនុច្ឆវិកំ សិវិរញ្ញោ និវេសនំ ទិស្វា តត្ថ តស្ស អគ្គមហេសិភាវោ នីលនេត្តតា នីលភមុកតា ផុស្សតីតិនាមំ គុណវិសេសយុត្តបុត្តបដិលាភោ អនុន្នតកុច្ឆិភាវោ អលម្ពត្ថនតា អបលិតភាវោ សុខុមច្ឆវិតា វជ្ឈជនានំ មោចនសមត្ថតា ចាតិ ឥមេ ទស វរេ គណ្ហិ។

ឥតិ សា ទស វរេ គហេត្វា តតោ ចុតា មទ្ទរញ្ញោ អគ្គមហេសិយា កុច្ឆិម្ហិ និព្ពត្តិ។ ជាយមានា ច សា ចន្ទនចុណ្ណបរិប្ផោសិតេន វិយ សរីរេន ជាតា។ តេនស្សា នាមគ្គហណទិវសេ “ផុស្សតី” ត្វេវ នាមំ ករឹសុ។ សា មហន្តេន បរិវារេន វឌ្ឍិត្វា សោឡសវស្សកាលេ ឧត្តមរូបធរា អហោសិ។ អថ នំ ជេតុត្តរនគរេ សិវិមហារាជា បុត្តស្ស សញ្ចយកុមារស្សត្ថាយ អានេត្វា សេតច្ឆត្តំ ឧស្សាបេត្វា តំ សោឡសន្នំ ឥត្ថិសហស្សានំ ជេដ្ឋកំ កត្វា អគ្គមហេសិដ្ឋានេ ឋបេសិ។ តេន វុត្តំ –

៧៣. “តតោ ចុតា សា ផុស្សតី, ខត្តិយេ ឧបបជ្ជថ;
ជេតុត្តរម្ហិ នគរេ, សញ្ចយេន សមាគមី”តិ។

សា សញ្ចយរញ្ញោ បិយា អហោសិ មនាបា។ អថ សក្កោ អាវជ្ជេន្តោ “មយា ផុស្សតិយា ទិន្នវរេសុ នវ វរា សមិទ្ធា”តិ ទិស្វា “បុត្តវរោ ន សមិទ្ធោ, តម្បិស្សា សមិជ្ឈាបេស្សាមី”តិ ចិន្តេត្វា ពោធិសត្តំ តទា តាវតឹសទេវលោកេ ខីណាយុកំ ទិស្វា តស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា “មារិស, តយា មនុស្សលោកេ សិវិសញ្ចយរញ្ញោ អគ្គមហេសិយា កុច្ឆិម្ហិ បដិសន្ធឹ គណ្ហិតុំ វដ្ដតី”តិ តស្ស ចេវ អញ្ញេសញ្ច ចវនធម្មានំ សដ្ឋិសហស្សានំ ទេវបុត្តានំ បដិញ្ញំ គហេត្វា សកដ្ឋានមេវ គតោ។ មហាសត្តោបិ តតោ ចវិត្វា តត្ថុប្បន្នោ។ សេសា ទេវបុត្តាបិ សដ្ឋិសហស្សានំ អមច្ចានំ គេហេសុ និព្ពត្តឹសុ។ មហាសត្តេ កុច្ឆិគតេ ផុស្សតិទេវី ចតូសុ នគរទ្វារេសុ នគរមជ្ឈេ និវេសនទ្វារេតិ ឆ ទានសាលាយោ ការេត្វា ទេវសិកំ ឆសតសហស្សានិ វិស្សជ្ជេត្វា ទានំ ទាតុំ ទោហឡិនី អហោសិ។ រាជា តស្សា ទោហឡំ សុត្វា នេមិត្តកេ ព្រាហ្មណេ បក្កោសាបេត្វា បុច្ឆិត្វា “មហារាជ, ទេវិយា កុច្ឆិម្ហិ ទានាភិរតោ ឧឡារោ សត្តោ ឧប្បន្នោ, ទានេន តិត្តិំ ន បាបុណិស្សតី”តិ សុត្វា តុដ្ឋមានសោ វុត្តប្បការំ ទានំ បដ្ឋបេសិ។ សមណព្រាហ្មណជិណ្ណាតុរកបណទ្ធិកវនិព្ពកយាចកេ សន្តប្បេសិ។ ពោធិសត្តស្ស បដិសន្ធិគ្គហណតោ បដ្ឋាយ រញ្ញោ អាយស្ស បមាណំ នាហោសិ។ តស្ស បុញ្ញានុភាវេន សកលជម្ពុទីបេ រាជានោ បណ្ណាការំ បហិណន្តិ។ តេន វុត្តំ –

៧៤. “យទាហំ ផុស្សតិយា កុច្ឆឹ, ឱក្កន្តោ បិយមាតុយា;
មម តេជេន មេ មាតា, តទា ទានរតា អហុ។

៧៥. “អធនេ អាតុរេ ជិណ្ណេ, យាចកេ អទ្ធិកេ ជនេ;
សមណេ ព្រាហ្មណេ ខីណេ, ទេតិ ទានំ អកិញ្ចនេ”តិ;

តត្ថ **មម តេជេនា**តិ មម ទានជ្ឈាសយានុភាវេន។ **ខីណេ**តិ ភោគាទីហិ បរិក្ខីណេ បារិជុញ្ញប្បត្តេ។ **អកិញ្ចនេ**តិ អបរិគ្គហេ។ សព្ពត្ថ វិសយេ ភុម្មំ។ អធនាទយោ ហិ ទានធម្មស្ស បវត្តិយា វិសយោ។

ទេវី មហន្តេន បរិហារេន គព្ភំ ធារេន្តី ទសមាសេ បរិបុណ្ណេ នគរំ ទដ្ឋុកាមា ហុត្វា រញ្ញោ អារោចេសិ។ រាជា ទេវនគរំ វិយ នគរំ អលង្ការាបេត្វា ទេវឹ រថវរំ អារោបេត្វា នគរំ បទក្ខិណំ ការេសិ។ តស្សា វេស្សវីថិយា មជ្ឈប្បត្តកាលេ កម្មជវាតា ចលឹសុ។ អមច្ចា រញ្ញោ អារោចេសុំ។ សោ វេស្សវីថិយំយេវស្សា សូតិឃរំ ការេត្វា អារក្ខំ គណ្ហាបេសិ។ សា តត្ថ បុត្តំ វិជាយិ។ តេនាហ –

៧៦. “ទសមាសេ ធារយិត្វាន, ករោន្តេ បុរំ បទក្ខិណំ;
វេស្សានំ វីថិយា មជ្ឈេ, ជនេសិ ផុស្សតី មមំ។

៧៧. “ន មយ្ហំ មត្តិកំ នាមំ, នាបិ បេត្តិកសម្ភវំ។

ជាតេត្ថ វេស្សវីថិយំ, តស្មា វេស្សន្តរោ អហូ”តិ។

តត្ថ **ករោន្តេ បុរំ បទក្ខិណ**ន្តិ ទេវី គហេត្វា សញ្ចយមហារាជេ នគរំ បទក្ខិណំ កុរុមានេ។ **វេស្សាន**ន្តិ វាណិជានំ។

ន មត្តិកំ នាមន្តិ ន មាតុអាគតំ មាតាមហាទីនំ នាមំ។ **បេត្តិកសម្ភវ**ន្តិ បិតុ ឥទន្តិ បេត្តិកំ , សម្ភវតិ ឯតស្មាតិ សម្ភវោ, តំ បេត្តិកំ សម្ភវោ ឯតស្សាតិ បេត្តិកសម្ភវំ, នាមំ។ មាតាបិតុសម្ពន្ធវសេន ន កតន្តិ ទស្សេតិ។ **ជាតេត្ថា**តិ ជាតោ ឯត្ថ។ “ជាតោម្ហី”តិបិ បាឋោ។ **តស្មា វេស្សន្តរោ អហូ**តិ យស្មា តទា វេស្សវីថិយំ ជាតោ, តស្មា វេស្សន្តរោ នាម អហោសិ, វេស្សន្តរោតិ នាមំ អកំសូតិ អត្ថោ។

មហាសត្តោ មាតុ កុច្ឆិតោ និក្ខមន្តោ វិសទោ ហុត្វា អក្ខីនិ ឧម្មីលេត្វាវ និក្ខមិ។ និក្ខន្តមត្តោ ឯវ មាតុ ហត្ថំ បសារេត្វា “អម្ម, ទានំ ទស្សាមិ, អត្ថិ កិញ្ចី”តិ អាហ។ អថស្ស មាតា “តាត, យថាជ្ឈាសយំ ទានំ ទេហី”តិ

ហត្ថសមីបេ សហស្សត្ថវិកំ ឋបេសិ។ ពោធិសត្តោ ហិ **ឧម្មង្គជាតកេ** (ជា. ២.២២.៥៩០ អាទយោ) ឥមស្មឹ **ជាតកេ** បច្ឆិមត្តភាវេតិ តីសុ ឋានេសុ ជាតមត្តោវ កថេសិ។ រាជា មហាសត្តស្ស អតិទីឃាទិទោសវិវជ្ជិតា មធុរខីរា ចតុសដ្ឋិធាតិយោ ឧបដ្ឋាបេសិ។ តេន សទ្ធឹ ជាតានំ សដ្ឋិយា ទារកសហស្សានម្បិ ធាតិយោ ទាបេសិ។ សោ សដ្ឋិទារកសហស្សេហិ សទ្ធឹ មហន្តេន បរិវារេន វឌ្ឍតិ។ តស្ស រាជា សតសហស្សគ្ឃនកំ កុមារបិឡន្ធនំ ការាបេត្វា អទាសិ។ សោ ចតុបញ្ចវស្សិកកាលេ តំ ឱមុញ្ចិត្វា ធាតីនំ ទត្វា បុន តាហិ ទីយមានំ ន គណ្ហាតិ។ តំ សុត្វា រាជា “មម បុត្តេន ទិន្នំ សុទិន្ន”ន្តិ វត្វា អបរម្បិ ការេសិ។ តម្បិ ទេតិ។ ទារកកាលេយេវ ធាតីនំ នវវារេ បិឡន្ធនំ អទាសិ។

អដ្ឋវស្សិកកាលេ បន សយនបីឋេ និសិន្នោ ចិន្តេសិ – “អហំ ពាហិរកទានំ ទេមិ, ន តំ មំ បរិតោសេតិ, អជ្ឈត្តិកទានំ ទាតុកាមោម្ហិ។ សចេ ហិ មំ កោចិ ហទយំ យាចេយ្យ, ហទយំ នីហរិត្វា ទទេយ្យំ។ សចេ អក្ខីនិ យាចេយ្យ, អក្ខីនិ ឧប្បាដេត្វា ទទេយ្យំ។ សចេ សកលសរីរេ មំសំ រុធិរម្បិ វា យាចេយ្យ, សកលសរីរតោ មំសំ ឆិន្ទិត្វា រុធិរម្បិ អសិនា វិជ្ឈិត្វា ទទេយ្យំ។ អថាបិ កោចិ ‘ទាសោ មេ ហោហី’តិ វទេយ្យ, អត្តានំ តស្ស សាវេត្វា ទទេយ្យ”ន្តិ។ តស្សេវំ សភាវំ សរសំ ចិន្តេន្តស្ស ចតុនហុតាធិកទ្វិយោជនសតសហស្សពហលា អយំ មហាបថវី ឧទកបរិយន្តំ កត្វា កម្បិ។ សិនេរុបព្ពតរាជា ឱនមិត្វា ជេតុត្តរនគរាភិមុខោ អដ្ឋាសិ។ តេន វុត្តំ –

៧៨. “យទាហំ ទារកោ ហោមិ, ជាតិយា អដ្ឋវស្សិកោ;
តទា និសជ្ជ បាសាទេ, ទានំ ទាតុំ វិចិន្តយឹ។

៧៩. “ហទយំ ទទេយ្យំ ចក្ខុំ, មំសម្បិ រុធិរម្បិ ច;
ទទេយ្យំ កាយំ សាវេត្វា, យទិ កោចិ យាចយេ មមំ។

៨០. “សភាវំ ចិន្តយន្តស្ស, អកម្បិតមសណ្ឋិតំ;
អកម្បិ តត្ថ បថវី, សិនេរុវនវដំសកា”តិ។

តត្ថ **សាវេត្វា**តិ “អជ្ជ បដ្ឋាយ អហំ ឥមស្ស ទាសោ”តិ ទាសភាវំ សាវេត្វា។ **យទិ កោចិ យាចយេ មម**ន្តិ កោចិ មំ យទិ យាចេយ្យ។ **សភាវំ ចិន្តយន្តស្សា**តិ អវិបរីតំ អត្តនោ យថាភូតំ សភាវំ អតិត្តិមំ យថាជ្ឈាសយំ ចិន្តេន្តស្ស មម, មយិ ចិន្តេន្តេតិ អត្ថោ។ **អកម្បិត**ន្តិ កម្បិតរហិតំ។ **អសណ្ឋិត**ន្តិ សង្កោចរហិតំ។ យេន ហិ លោភាទិនា អពោធិសត្តានំ ចក្ខាទិទានេ ចិត្តុត្រាសសង្ខាតំ កម្បិតំ សង្កោចសង្ខាតំ សណ្ឋិតញ្ច សិយា, តេន វិនាតិ អត្ថោ។ **អកម្បី**តិ អចលិ។ **សិនេរុវនវដំសកា**តិ សិនេរុម្ហិ ឧដ្ឋិតនន្ទនវនផារុសកវនមិស្សកវនចិត្តលតាវនាទិកប្បកតរុវនំ សិនេរុវនំ។ អថ វា សិនេរុ ច ជម្ពុទីបាទីសុ រមណីយវនញ្ច សិនេរុវនំ , តំ វនំ វដំសកំ ឯតិស្សាតិ សិនេរុវនវដំសកា។

ឯវញ្ច បថវិកម្បនេ វត្តមានេ មធុរគម្ភីរទេវោ គជ្ជន្តោ ខណិកវស្សំ វស្សិ, វិជ្ជុលតា និច្ឆរឹសុ, មហាសមុទ្ទោ ឧព្ភិជ្ជិ, សក្កោ ទេវរាជា អប្ផោដេសិ, មហាព្រហ្មា សាធុការមទាសិ, យាវ ព្រហ្មលោកា ឯកកោលាហលំ អហោសិ។ មហាសត្តោ សោឡសវស្សកាលេយេវ សព្ពសិប្បានំ និប្ផត្តឹ បាបុណិ។ តស្ស បិតា រជ្ជំ ទាតុកាមោ មាតរា សទ្ធឹ មន្តេត្វា មទ្ទរាជកុលតោ មាតុលធីតរំ មទ្ទឹ នាម រាជកញ្ញំ អានេត្វា សោឡសន្នំ ឥត្ថិសហស្សានំ ជេដ្ឋកំ អគ្គមហេសឹ កត្វា មហាសត្តំ រជ្ជេ អភិសិញ្ចិ។ មហាសត្តោ រជ្ជេ បតិដ្ឋិតកាលតោ បដ្ឋាយ ទេវសិកំ ឆសតសហស្សានិ វិស្សជ្ជេត្វា មហាទានំ បវត្តេន្តោ អន្វទ្ធមាសំ ទានំ ឱលោកេតុំ ឧបសង្កមតិ។ អបរភាគេ មទ្ទិទេវី បុត្តំ វិជាយិ។ តំ កញ្ចនជាលេន សម្បដិច្ឆឹសុ, តេនស្ស “ជាលិកុមារោ”ត្វេវ នាមំ ករឹសុ។ តស្ស បទសា គមនកាលេ សា ធីតរំ វិជាយិ។ តំ កណ្ហាជិនេន សម្បដិច្ឆឹសុ, តេនស្សា “កណ្ហាជិនា”ត្វេវ នាមំ ករឹសុ។ តេន វុត្តំ –

៨១. “អន្វទ្ធមាសេ បន្នរសេ, បុណ្ណមាសេ ឧបោសថេ;
បច្ចយំ នាគមារុយ្ហ, ទានំ ទាតុំ ឧបាគមិ”ន្តិ។

តត្ថ **អន្វទ្ធមាសេ**តិ អនុអទ្ធមាសេ, អទ្ធមាសេ អទ្ធមាសេតិ អត្ថោ។ **បុណ្ណមាសេ**តិ បុណ្ណមាសិយំ, មាសបរិបូរិយា ចន្ទបរិបូរិយា ច សមន្នាគតេ បន្នរសេ ទានំ ទាតុំ ឧបាគមិន្តិ សម្ពន្ធោ។ តត្រាយំ យោជនា – **បច្ចយំ នាគមារុយ្ហ** អទ្ធមាសេ អទ្ធមាសេ **ទានំ ទាតុំ** ទានសាលំ **ឧបាគមឹ,** ឯវំ ឧបគច្ឆន្តោ ច យទា ឯកស្មឹ បន្នរសេ បុណ្ណមាសិឧបោសថេ ទានំ ទាតុំ ឧបាគមឹ, តទា **កលិង្គរដ្ឋវិសយា ព្រាហ្មណា ឧបគញ្ឆុ ម**ន្តិ តត្ថ **បច្ចយំ នាគ**ន្តិ បច្ចយនាមកំ មង្គលហត្ថឹ។ ពោធិសត្តស្ស ហិ ជាតទិវសេ ឯកា អាកាសចារិនី ករេណុកា អភិមង្គលសម្មតំ សព្ពសេតហត្ថិបោតកំ អានេត្វា មង្គលហត្ថិដ្ឋានេ ឋបេត្វា បក្កាមិ។ តស្ស មហាសត្តំ បច្ចយំ កត្វា លទ្ធត្តា “បច្ចយោ”ត្វេវ នាមំ ករឹសុ។ តំ បច្ចយនាមកំ ឱបវយ្ហំ ហត្ថិនាគំ អារុយ្ហ ទានំ ទាតុំ ឧបាគមិន្តិ។ តេន វុត្តំ –

៨២. “កលិង្គរដ្ឋវិសយា, ព្រាហ្មណា ឧបគញ្ឆុ មំ;
អយាចុំ មំ ហត្ថិនាគំ, ធញ្ញំ មង្គលសម្មតំ។

៨៣. “អវុដ្ឋិកោ ជនបទោ, ទុព្ភិក្ខោ ឆាតកោ មហា;
ទទាហិ បវរំ នាគំ, សព្ពសេតំ គជុត្តម”ន្តិ។

តត្ថ **“កលិង្គរដ្ឋវិសយា”**តិអាទិកាថា ហេដ្ឋា **កុរុរាជចរិតេបិ** (ចរិយា. ១.២១-២២) អាគតា ឯវ, តស្មា តាសំ អត្ថោ កថាមគ្គោ ច តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ ឥធ បន មង្គលហត្ថិនោ សេតត្តា **“សព្ពសេតំ គជុត្តម”**ន្តិ វុត្តំ។ ពោធិសត្តោ ហត្ថិក្ខន្ធវរគតោ –

៨៤. “ទទាមិ ន វិកម្បាមិ, យំ មំ យាចន្តិ ព្រាហ្មណា;
សន្តំ នប្បដិគូហាមិ, ទានេ មេ រមតេ មនោ”តិ។ –

អត្តនោ ទានាភិរតឹ បវេទេន្តោ –

៨៥. “ន មេ យាចកមនុប្បត្តេ, បដិក្ខេបោ អនុច្ឆវោ;
មា មេ ភិជ្ជិ សមាទានំ, ទស្សាមិ វិបុលំ គជ”ន្តិ។ (ចរិយា. ១.២៣) –

បដិជានិត្វា ហត្ថិក្ខន្ធតោ ឱរុយ្ហ អនលង្កតដ្ឋានំ ឱលោកេន្តោ អនុបរិយាយិត្វា អនលង្កតដ្ឋានំ អទិស្វា កុសុមមិស្សគន្ធោទកភរិតំ សុវណ្ណភិង្គារំ គហេត្វា “ភោន្តោ ឥតោ ឯថា”តិ អលង្កតរជតទាមសទិសំ ហត្ថិសោណ្ឌំ តេសំ ហត្ថេ ឋបេត្វា ឧទកំ បាតេត្វា អលង្កតវារណំ អទាសិ។ តេន វុត្តំ –

៨៦. “នាគំ គហេត្វា សោណ្ឌាយ, ភិង្គារេ រតនាមយេ;
ជលំ ហត្ថេ អាកិរិត្វា, ព្រាហ្មណានំ អទំ គជ”ន្តិ។ (ចរិយា. ១.២៤);

តត្ថ **សន្ត**ន្តិ វិជ្ជមានំ ទេយ្យធម្មំ។ **នប្បដិគូហាមី**តិ ន បដិច្ឆាទេមិ។ យោ ហិ អត្តនោ សន្តកំ “មយ្ហមេវ ហោតូ”តិ ចិន្តេតិ, យាចិតោ វា បដិក្ខិបតិ, សោ យាចកានំ អភិមុខេ ឋិតម្បិ អត្ថតោ បដិច្ឆាទេតិ នាម។ មហាសត្តោ បន អត្តនោ សីសំ អាទឹ កត្វា អជ្ឈត្តិកទានំ ទាតុកាមោវ, កថំ ពាហិរំ បដិក្ខិបតិ, តស្មា អាហ “សន្តំ នប្បដិគូហាមី”តិ។ តេនេវាហ “ទានេ មេ រមតេ មនោ”តិ។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថមេវ។

តស្ស បន ហត្ថិនោ ចតូសុ បាទេសុ អលង្ការា ចត្តារិ សតសហស្សានិ អគ្ឃន្តិ, ឧភោសុ បស្សេសុ អលង្ការា ទ្វេ សតសហស្សានិ, ហេដ្ឋា ឧទរេ កម្ពលំ សតសហស្សំ, បិដ្ឋិយំ មុត្តាជាលំ មណិជាលំ កញ្ចនជាលន្តិ តីណិ ជាលានិ តីណិ សតសហស្សានិ, ឧភោ កណ្ណាលង្ការា ទ្វេ សតសហស្សានិ, បិដ្ឋិយំ អត្ថតកម្ពលំ សតសហស្សំ, កុម្ភាលង្ការោ សតសហស្សំ, តយោ វដំសកា តីណិ សតសហស្សានិ, កណ្ណចូឡាលង្ការោ សតសហស្សំ, ទ្វិន្នំ ទន្តានំ អលង្ការា ទ្វេ សតសហស្សានិ, សោណ្ឌាយ សោវត្ថិកាលង្ការោ សតសហស្សំ, នង្គុដ្ឋាលង្ការោ សតសហស្សំ, អារោហណនិស្សេណិ សតសហស្សំ, ភុញ្ជនកដាហំ សតសហស្សំ, ឋបេត្វា អនគ្ឃភណ្ឌំ ឥទំ តាវ ឯត្តកំ ចតុវីសតិ សតសហស្សានិ អគ្ឃតិ។ ឆត្តបិណ្ឌិយំ បន មណិ, ចូឡាមណិ, មុត្តាហារេ មណិ, អង្កុសេ មណិ, ហត្ថិកណ្ឋវេឋនមុត្តាហារេ មណិ, ហត្ថិកុម្ភេ មណីតិ ឥមានិ ឆ អនគ្ឃានិ, ហត្ថីបិ អនគ្ឃោ ឯវាតិ ហត្ថិនា សទ្ធឹ សត្ត អនគ្ឃានិ, តានិ សព្ពានិ ព្រាហ្មណានំ អទាសិ។ តថា ហត្ថិនោ បរិចារកានិ បញ្ច កុលសតានិ ហត្ថិមេណ្ឌហត្ថិគោបកេហិ សទ្ធឹ អទាសិ។ សហ ទានេន បនស្ស ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ ភូមិកម្បាទយោ អហេសុំ។ តេន វុត្តំ –

៨៧. “បុនាបរំ ទទន្តស្ស, សព្ពសេតំ គជុត្តមំ;
តទាបិ បថវី កម្បិ, សិនេរុវនវដំសកា”តិ។

ជាតកេបិ (ជា. ២.២២.១៦៧៣) វុត្តំ –

“តទាសិ យំ ភីសនកំ, តទាសិ លោមហំសនំ;
ហត្ថិនាគេ បទិន្នម្ហិ, មេទនី សម្បកម្បថា”តិ។

៨៨. **តស្ស នាគស្ស ទានេនា**តិ ឆហិ អនគ្ឃេហិ សទ្ធឹ ចតុវីសតិសតសហស្សគ្ឃនិកអលង្ការភណ្ឌសហិតស្ស តស្ស មង្គលហត្ថិស្ស បរិច្ចាគេន។ **សិវយោ**តិ សិវិរាជកុមារា ចេវ សិវិរដ្ឋវាសិនោ ច។ “សិវយោ”តិ ច ទេសនាសីសមេតំ។ តត្ថ ហិ អមច្ចា បារិសជ្ជា ព្រាហ្មណគហបតិកា នេគមជានបទា នាគរា សកលរដ្ឋវាសិនោ ច

សញ្ជយមហារាជំ ផុស្សតិទេវឹ មទ្ទិទេវិញ្ច បបេត្វា សព្ពេ ឯវ។ **កុទ្ធា**តិ ទេវតាវត្តនេន ពោធិសត្តស្ស កុទ្ធា។ **សមាគតា**តិ សន្និបតិតា។ តេ កិរ ព្រាហ្មណា ហត្ថឹ លភិត្វា តំ អភិរុហិត្វា មហាទ្វារេន បវិសិត្វា នគរមជ្ឈេន បាយឹសុ។ មហាជនេន ច "អម្ភោ ព្រាហ្មណា, អម្ហាកំ ហត្ថី កុតោ អភិរុឡ្ហោ"តិ វុត្តេ "វេស្សន្តរមហារាជេន នោ ហត្ថី ទិន្នោ, កេ តុម្ហេ"តិ ហត្ថវិការាទីហិ ឃដ្ដេន្តា អគមំសុ។ អថ អមច្ចេ អាទឹ កត្វា មហាជនា រាជទ្វារេ សន្និបតិត្វា "វណ្ណោ នាម ព្រាហ្មណានំ ធនំ វា ធញ្ញំ វា ខេត្តំ វា វត្ថុ វា ទាសិទាសបរិចារិកា វា ទាតព្ពា សិយា, កថញ្ហិ នាមាយំ វេស្សន្តរមហារាជា រាជារហំ មង្គលហត្ថឹ ទស្សតិ, ន ឥទានិ ឯវំ រដ្ឋំ វិនាសេតុំ ទស្សាមា"តិ ឧជ្ឈាយិត្វា សញ្ជយមហារាជស្ស តមត្ថំ អារោចេត្វា តេន អនុនីយមានា អននុយន្តា អគមំសុ។ កេវលំ បន –

"មា នំ ទណ្ឌេន សត្ថេន, ន ហិ សោ ពន្ធនារហោ;
បព្ពាជេហិ ច នំ រដ្ឋា, វង្កេ វសតុ បព្ពតេ"តិ។ (ជា. ២.២២.១៦៨៧) –

វទឹសុ។ តេន វុត្តំ –

"បព្ពាជេសុំ សកា រដ្ឋា, វង្កំ គច្ឆតុ បព្ពត"ន្តិ។

តត្ថ **បព្ពាជេសុ**ន្តិ រដ្ឋតោ ពហិ វាសត្ថាយ ឧស្សុក្កមកំសុ; –

រាជាបិ "មហា ខោ អយំ បដិបក្ខោ, ហន្ទ មម បុត្តោ កតិបាហំ រដ្ឋតោ ពហិ វសតូ"តិ ចិន្តេត្វា –

"ឯសោ ចេ សិវីនំ ឆន្ទោ, ឆន្ទំ នប្បនុទាមសេ;
ឥមំ សោ វសតុ រត្តឹ, កាមេ ច បរិភុញ្ជតុ។

"តតោ រត្យា វិវសានេ, សូរិយុគ្គមនំ បតិ;
សមគ្គា សិវយោ ហុត្វា, រដ្ឋា បព្ពាជយន្តុ ន"ន្តិ។ (ជា. ២.២២.១៦៨៨-១៦៨៩) –

វត្វា បុត្តស្ស សន្តិកេ កត្តារំ បេសេសិ "ឥមំ បវត្តឹ មម បុត្តស្ស អារោចេហី"តិ។ សោ តថា អកាសិ។

មហាសត្តោបិ តំ សុត្វា –

"កិស្មឹ មេ សិវយោ កុទ្ធា, នាហំ បស្សាមិ ទុក្កដំ;
តំ មេ កត្តេ វិយាចិក្ខ, កស្មា បព្ពាជយន្តិ ម"ន្តិ។ (ជា. ២.២២.១៧០១) –

ការណំ បុច្ឆិ។ តេន "តុម្ហាកំ ហត្ថិទានេនា"តិ វុត្តេ សោមនស្សប្បត្តោ ហុត្វា –

"ហទយំ ចក្ខុម្បហំ ទជ្ជំ, កឹ មេ ពាហិរកំ ធនំ;
ហិរញ្ញំ វា សុវណ្ណំ វា, មុត្តា វេឡុរិយា មណិ។

"ទក្ខិណំ វាបហំ ពាហុំ, ទិស្វា យាចកមាគតេ;
ទទេយ្យំ ន វិកម្បេយ្យំ, ទានេ មេ រមតេ មនោ។

"កាមំ មំ សិវយោ សព្ពេ, បព្ពាជេន្តុ ហនន្តុ វា;
នេវ ទានា វិរមិស្សំ, កាមំ ឆិន្ទន្តុ សត្តធា"តិ។ (ជា. ២.២២.១៧០៣-១៧០៥) –

វត្វា "នាគរា មេ ឯកទិវសំ ទានំ ទាតុំ ឱកាសំ ទេន្តុ, ស្វេ ទានំ ទត្វា តតិយទិវសេ គមិស្សាមី"តិ វត្វា កត្តារំ តេសំ សន្តិកេ បេសេត្វា "អហំ ស្វេ សត្តសតកំ នាម មហាទានំ ទស្សាមិ , សត្តហត្ថិសតានិ សត្តអស្សសតានិ សត្តរថសតានិ សត្តឥត្ថិសតានិ សត្តទាសសតានិ សត្តទាសិសតានិ សត្តធេនុសតានិ បដិយាទេហិ, នានប្បការញ្ច អន្នបានាទឹ សព្ពំ ទាតព្ពយុត្តកំ ឧបដ្ឋបេហី"តិ សព្ពកម្មិកំ អមច្ចំ អាណាបេត្វា ឯកកោវ មទ្ទិទេវិយា វសនដ្ឋានំ គន្ត្វា "ភទ្ទេ មទ្ទិ, អនុគាមិកនិធឹ និទហមានា, សីលវន្តេសុ ទទេយ្យាសី"តិ តម្បិ ទានេ និយោជេត្វា តស្សា អត្តនោ គមនការណំ អាចិក្ខិត្វា "អហំ វនំ វសនត្ថាយ គមិស្សាមិ, ត្វំ ឥធេវ អនុក្កណ្ឋិតា វសាហី"តិ អាហ។ សា "នាហំ, មហារាជ, តុម្ហេហិ វិនា ឯកទិវសម្បិ វសិស្សាមី"តិ អាហ។

ទុតិយទិវសេ សត្តសតកំ មហាទានំ បវត្តេសិ។ តស្ស សត្តសតកំ ទានំ ទេន្តស្សេវ សាយំ អហោសិ។ អលង្កតរថេន មាតាបិតូនំ វសនដ្ឋានំ គន្ត្វា “អហំ ស្វេ គមិស្សាមី”តិ តេ អាបុច្ឆិត្វា អកាមកានំ តេសំ អស្សុមុខានំ រោទន្តានំយេវ វន្ទិត្វា បទក្ខិណំ កត្វា តតោ និក្ខមិត្វា តំ ទិវសំ អត្តនោ និវេសនេ វសិត្វា បុនទិវសេ “គមិស្សាមី”តិ បាសាទតោ ឱតរិ។ មទ្ទិទេវី សស្សុសសុរេហិ នានានយេហិ យាចិត្វា និវត្តិយមានាបិ តេសំ វចនំ អនាទិយិត្វា តេ វន្ទិត្វា បទក្ខិណំ កត្វា សេសិត្ថិយោ អបលោកេត្វា ទ្វេ បុត្តេ អាទាយ វេស្សន្តរស្ស បឋមតរំ គន្ត្វា រថេ អដ្ឋាសិ។

មហាបុរិសោ រថំ អភិរុហិត្វា រថេ ឋិតោ មហាជនំ អាបុច្ឆិត្វា “អប្បមត្តា ទានាទីនិ បុញ្ញានិ ករោថា”តិ ឱវាទមស្ស ទត្វា នគរតោ និក្ខមិ។ ពោធិសត្តស្ស មាតា “បុត្តោ មេ ទានវិត្តកោ ទានំ ទេតូ”តិ អាភរណេហិ សទ្ធិំ សត្តរតនបូរានិ សកដានិ ឧភោសុ បស្សេសុ បេសេសិ។ សោបិ អត្តនោ កាយារុឡ្ហមេវ អាភរណភណ្ឌំ សម្បត្តយាចកានំ អដ្ឋារស វារេ ទត្វា សេសំ សព្ពមទាសិ។ នគរា និក្ខមិត្វាវ និវត្តិត្វា ឱលោកេតុកាមោ អហោសិ។ អថស្ស បុញ្ញានុភាវេន រថប្បមាណេ ឋានេ មហាបថវី ភិជ្ជិត្វា បរិវត្តិត្វា រថំ នគរាភិមុខំ អកាសិ។ សោ មាតាបិតូនំ វសនដ្ឋានំ ឱលោកេសិ។ តេន ការុញ្ញេន បថវីកម្បោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ “**តេសំ និច្ឆុភមានាន**”ន្តិអាទិ។

៨៩-៩០. តត្ថ **និច្ឆុភមានានន្តិ** តេសុ សិវីសុ និក្កឌ្ឍន្តេសុ, បព្ពាជេន្តេសូតិ អត្ថោ។ តេសំ វា និក្ខមន្តានំ។ **មហាទានំ បវត្តេតុន្តិ** សត្តសតកមហាទានំ ទាតុំ។ **អាយាចិស្សន្តិ** យាចិំ។ **សាវយិត្វាតិ** ឃោសាបេត្វា។ **កណ្ណភេរិន្តិ** យុគលមហាភេរិំ។ **ទទាមហន្តិ** ទទាមិ អហំ។

៩១. **អថេត្ថាតិ** អថេវំ ទានេ ទីយមានេ ឯតស្មិំ ទានគ្គេ។ **តុមូលោតិ** ឯកកោលាហលីភូតោ។ **ភេរវោតិ** ភយាវហោ។ មហាសត្តញ្ហិ បបេត្វា អញ្ញេសំ សោ ភយំ ជនេតិ, តស្ស ភយជននាការំ ទស្សេតុំ។ **“ទានេនិម”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តមំ វេស្សន្តរមហារាជានំ ទានេន ហេតុនា សិវយោ រដ្ឋតោ នីហរន្តិ បព្ពាជេន្តិ, តថាបិ បុន ច ឯវរូបំ ទានំ ទេតិ អយន្តិ។

៩២-៩៤. តទានិ តំ ទានំ ទស្សេតុំ **“ហត្ថិ”**ន្តិ គាថមាហ។ តត្ថ **គវន្តិ** ធេនុំ។ **ចតុវាហី រថំ ទត្វាតិ** វហន្តីតិ វាហិនោ, អស្សា, ចតុរោ អាជញ្ញសិន្ធវេ រថញ្ច ព្រាហ្មណានំ ទត្វាតិ អត្ថោ។ មហាសត្តោ ហិ តថា នគរតោ និក្ខមន្តោ សហជាតេ សដ្ឋិសហស្សេ អមច្ចេ សេសជនញ្ច អស្សុបុណ្ណមុខំ អនុពទ្ធន្តំ និវត្តេត្វា រថំ បាជេន្តោ មទ្ទីំ អាហ – “សចេ, ភទ្ទេ, បច្ឆតោ យាចកា អាគច្ឆន្តិ, ឧបធារេយ្យាសី”តិ។ សា ឱលោកេន្តី និសីទិ។ អថស្ស សត្តសតកមហាទានំ គមនកាលេ កតទានញ្ច សម្បាបុណិតុំ អសក្កោន្តា ចត្តារោ ព្រាហ្មណា អាគន្ត្វា “វេស្សន្តរោ កុហិ”ន្តិ បុច្ឆិត្វា “ទានំ ទត្វា រថេន គតោ”តិ វុត្តេ “អស្សេ យាចិស្សាមា”តិ អនុពន្ធីសុ។ មទ្ទី តេ អាគច្ឆន្តេ ទិស្វា “យាចកា, ទេវា”តិ អារោចេសិ។ មហាសត្តោ រថំ ឋបេសិ។ តេ អាគន្ត្វា អស្សេ យាចីសុ។ មហាសត្តោ អស្សេ អទាសិ។ តេ តេ គហេត្វា គតា។ អស្សេសុ បន ទិន្នេសុ រថធុរំ អាកាសេយេវ អដ្ឋាសិ។ អថ ចត្តារោ ទេវបុត្តា រោហិតមិគវណ្ណេនាគន្ត្វា រថធុរំ សម្បដិច្ឆិត្វា អគមំសុ។ មហាសត្តោ តេសំ ទេវបុត្តភាវំ ញត្វា –

> “ឥង្ឃ មទ្ទិ និសាមេហិ, ចិត្តរូបំវ ទិស្សតិ;
> មិគរោហិច្ចវណ្ណេន, ទក្ខិណស្សា វហន្តិ ម”ន្តិ។ (ជា. ២.២២.១៨៦៤) –

មទ្ទិយា អាហ។

តត្ថ **ចិត្តរូបំវាតិ** អច្ឆរិយរូបំ វិយ។ **ទក្ខិណស្សាតិ** សុសិក្ខិតអស្សា វិយ **មំ វហន្តិ**។

អថ នំ ឯវំ គច្ឆន្តំ អបរោ ព្រាហ្មណោ អាគន្ត្វា រថំ យាចិ។ មហាសត្តោ បុត្តទារំ ឱតារេត្វា រថំ អទាសិ។ រថេ បន ទិន្នេ ទេវបុត្តា អន្តរធាយីសុ។ តតោ បដ្ឋាយ បន សព្ពេបិ បត្តិកាវ អហេសុំ។ អថ មហាសត្តោ “មទ្ទិ, ត្វំ កណ្ហាជិនំ គណ្ហាហិ, អហំ ជាលិកុមារំ គណ្ហាមី”តិ ឧភោបិ ទ្វេ ទារកេ អង្កេនាទាយ អញ្ញមញ្ញំ បិយសល្លាបា បដិបថំ អាគច្ឆន្តេ មនុស្សេ វង្កបព្ពតស្ស មគ្គំ បុច្ឆន្តា សយមេវ ឱនតេសុ ផលរុក្ខេសុ ផលានិ ទារកានំ ទទន្តា អត្តកាមាហិ ទេវតាហិ មគ្គស្ស សង្ខិបិតត្តា តទហេវ ចេតរដ្ឋំ សម្បាបុណីសុ។ តេន វុត្តំ **“ចតុវាហី រថំ ទត្វា”**តិអាទិ។

តត្ថ **ឋត្វា ចាតុម្មហាបថេតិ** អត្តនោ គមនមគ្គេន បស្សតោ អាគតេន តេន ព្រាហ្មណេន អាគតមគ្គេន ច វិនិវិជ្ឈិត្វា គតដ្ឋានត្តា ចតុក្កសង្ខាតេ ចតុមហាបថេ ឋត្វា តស្ស ព្រាហ្មណស្ស រថំ ទត្វា។ **ឯកាកិយោតិ**

អមច្ចសេវកាទិសហាយាភាវេន ឯកកោ។ តេនេវាហ “**អទុតិយោ**”តិ។ **មទ្ទិទេវី ឥទមព្រវីតិ** មទ្ទិទេវី ឥទំ អភាសិ។

៩៦-៩៩. បទុមំ បុណ្ឌរីកំវាតិ បទុមំ វិយ, បុណ្ឌរីកំ វិយ ច។ **កណ្ហាជិនគ្គហីតិ** កណ្ហាជិនំ អគ្គហេសិ។ **អភិជាតាតិ** ជាតិសម្បន្នា។ **វិសមំ សមន្តិ** វិសមំ សមញ្ច ភូមិប្បទេសំ។ **ឯន្តីតិ** អាគច្ឆន្តិ។ **អនុមគ្គេ បដិប្បថេតិ** អនុមគ្គេ វា បដិបថេ វាតិ **វា**-សទ្ទស្ស លោបោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ករុណន្តិ** ភាវនបុំសកនិទ្ទេសោ, ករុណាយិតគ្គន្តិ អត្ថោ។ **ទុក្ខំ តេ បដិវេទេន្តីតិ** ឥមេ ឯវំ សុខុមាលា បទសា គច្ឆន្តិ, ទូរេវ ឥតោ វង្កបព្ពតោតិ តេ តទា អម្ហេសុ ការុញ្ញវសេន អត្តនា ទុក្ខំ បដិលភន្តិ, តថា អត្តនោ ឧប្បន្នទុក្ខំ បដិវេទេន្តិ វាតិ អត្ថោ។

១០០-១. បវនេតិ មហាវនេ។ **ផលិនេតិ** ផលវន្តេ។ **ឧព្ពិទ្ធាតិ** ឧទ្ធំ ឧគ្គតា ឧច្ចា។ **ឧបគច្ឆន្តិ ទារកេតិ** យថា ផលានិ ទារកានំ ហត្ថូបគយ្ហកានិ ហោន្តិ, ឯវំ រុក្ខា សយមេវ សាខាហិ ឱនមិត្វា ទារកេ ឧបេន្តិ។

១០២. អច្ឆរិយន្តិ អច្ឆរាយោគ្គំ, អច្ឆរំ បហរិតុំ យុត្តំ។ អភូតបុព្ពំ ភូតន្តិ **អព្ភុតំ**។ លោមានំ ហំសន សមត្ថតាយ **លោមហំសនំ។ សាហុការន្តិ** សាធុការំ, អយមេវ វា បាឋោ។ ឥត្ថិរតនភាវេន សព្ពេហិ អង្គេហិ អវយវេហិ សោភតីតិ **សព្ពង្គសោភនា**។

១០៣-៤. អច្ឆេរំ វតាតិ អច្ឆរិយំ វត។ **វេស្សន្តរស្ស តេជេនាតិ** វេស្សន្តរស្ស បុញ្ញានុភាវេន។ **សង្ខិបឹសុ បថំ យក្ខាតិ** ទេវតា មហាសត្តស្ស បុញ្ញតេជេន ចោទិតា តំ មគ្គំ បរិក្ខយំ បាបេសុំ, អប្បកំ អកំសុ, តំ បន ទារកេសុ ករុណាយ កតំ វិយ កត្វា វុត្តំ “**អនុកម្បាយ ទារកេ**”តិ។ ជេតុត្តរនគរតោ ហិ សុវណ្ណគិរិតាលោ នាម បព្ពតោ បញ្ច យោជនានិ, តតោ កោន្តិមារា នាម នទី បញ្ច យោជនានិ, តតោ មារញ្ជនាគិរិ នាម បព្ពតោ បញ្ច យោជនានិ, តតោ ទណ្ឌព្រាហ្មណគាមោ នាម បញ្ច យោជនានិ, តតោ មាតុលនគរំ ទស យោជនានិ, ឥតិ តំ រដ្ឋំ ជេតុត្តរនគរតោ តឹស យោជនានិ ហោតិ។ ទេវតា ពោធិសត្តស្ស បុញ្ញតេជេន ចោទិតា មគ្គំ បរិក្ខយំ បាបេសុំ។ តំ សព្ពំ ឯកាហេនេវ អតិក្កមឹសុ។ តេន វុត្តំ “**និក្ខន្តទិវសេនេវ, ចេតរដ្ឋមុបាគមុ**”ន្តិ។

ឯវំ មហាសត្តោ សាយន្ហសមយំ ចេតរដ្ឋេ មាតុលនគរំ បត្វា តស្ស នគរស្ស ទ្វារសមីបេ សាលាយំ និសីទិ។ អថស្ស មទ្ទិទេវី បាទេសុ រជំ បុញ្ឆិត្វា បាទេ សម្បាហិត្វា “វេស្សន្តរស្ស អាគតភាវំ ជានាបេស្សាមី”តិ សាលតោ និក្ខមិត្វា តស្ស ចក្ខុបថេ សាលទ្វារេ អដ្ឋាសិ។ នគរំ បវិសន្តិយោ ច និក្ខមន្តិយោ ច ឥត្ថិយោ តំ ទិស្វា បរិវារេសុំ។ មហាជនោ តញ្ច វេស្សន្តរញ្ច បុត្តេ ចស្ស តថា អាគតេ ទិស្វា រាជូនំ អាចិក្ខិ។ សដ្ឋិសហស្សា រាជានោ រោទន្តា បរិទេវន្តា តស្ស សន្តិកំ អាគន្ត្វា មគ្គបរិស្សមំ វិនោទេត្វា តថា អាគមនការណំ បុច្ឆឹសុ។

មហាសត្តោ ហត្ថិទានំ អាទឹ កត្វា សព្ពំ កថេសិ។ តំ សុត្វា តេ អត្តនោ រជ្ជេន និមន្តយឹសុ។ មហាបុរិសោ “មយា តុម្ហាកំ រជ្ជំ បដិគ្គហិតមេវ ហោតុ, រាជា បន មំ រដ្ឋា បព្វាជេតិ, តស្មា វង្កបព្ពតមេវ គមិស្សាមី”តិ វត្វា តេហិ នានប្បការំ តត្ថ វាសំ យាចិយមានោបិ តំ អនលង្ករិត្វា តេហិ គហិតារក្ខោ តំ រត្តិំ សាលាយមេវ វសិត្វា បុនទិវសេ បាតោវ នានគ្គរសភោជនំ ភុញ្ជិត្វា តេហិ បរិវុតោ និក្ខមិត្វា បន្នរសយោជនមគ្គំ គន្ត្វា វនទ្វារេ ឋត្វា តេ និវត្តេត្វា បុរតោ បន្នរសយោជនមគ្គំ តេហិ អាចិក្ខិតនិយាមេនេវ អគមាសិ។ តេន វុត្តំ –

១០៥. “សដ្ឋិរាជសហស្សានិ, តទា វសន្តិ មាតុលេ;
សព្ពេ បញ្ជលិកា ហុត្វា, រោទមានា ឧបាគមុំ។

១០៦. “តត្ថ វត្តេត្វា សល្លាបំ, ចេតេហិ ចេតបុត្តេហិ;
តេ តតោ និក្ខមិត្វាន, វង្កំ អគមុ បព្ពត”ន្តិ។

តត្ថ **តត្ថ វត្តេត្វា សល្លាបន្តិ** តត្ថ តេហិ រាជូហិ សមាគមេហិ សទ្ធឹ បដិសម្មោទមានា កថំ បវត្តេត្វា។ **ចេតបុត្តេហីតិ** ចេតរាជបុត្តេហិ។ **តេ តតោ និក្ខមិត្វានាតិ** តេ រាជានោ តតោ វនទ្វារដ្ឋានេ និវត្តេត្វា។ **វង្កំ អគមុ បព្ពតន្តិ** អម្ហេ ចត្តារោ ជនា វង្កបព្ពតំ ឧទ្ទិស្ស អគមម្ហា។

អថ មហាសត្តោ តេហិ អាចិក្ខិតមគ្គេន គច្ឆន្តោ គន្ធមាទនបព្ពតំ បត្វា តំ ទិវសំ តត្ថ វសិត្វា តតោ ឧត្តរទិសាភិមុខោ វេបុល្លបព្ពតបាទេន គន្ត្វា កេតុមតីនទីតីរេ និសីទិត្វា វនចរកេន ទិន្នំ មធុមំសំ ខាទិត្វា តស្ស សុវណ្ណសូចឹ ទត្វា ន្ហត្វា បិវិត្វា បដិប្បស្សទ្ធទរថោ នទឹ ឧត្តរិត្វា សានុបព្ពតសិខរេ ឋិតស្ស និគ្រោធស្ស មូលេ ថោកំ និសីទិត្វា ឧដ្ឋាយ គច្ឆន្តោ នាលិកបព្ពតំ បរិហរន្តោ មុចលិន្ទសរំ គន្ត្វា សរតីរេន បុព្ពុត្តរកណ្ណំ បត្វា ឯកបទិកមគ្គេនេវ វនឃដំ បវិសិត្វា តំ អតិក្កម្ម គិរិវិទុគ្គានំ នទីបភវានំ បុរតោ ចតុរស្សបោក្ខរណិំ បាបុណិ។

១០៧. តស្មឹ ខណេ សក្កោ អាវជ្ជេន្តោ “មហាសត្តោ ហិមវន្តំ បវិដ្ឋោ, វសនដ្ឋានំ លទ្ធុំ វដ្ដតី”តិ ចិន្តេត្វា វិស្សកម្មំ បេសេសិ – “គច្ឆ វង្កបព្ពតកុច្ឆិម្ហិ រមណីយេ ឋានេ អស្សមបទំ មាបេហី”តិ។ សោ តត្ថ ទ្វេ បណ្ណសាលាយោ ទ្វេ ចង្កមេ ទ្វេ ច រត្តិដ្ឋានទិវាដ្ឋានានិ មាបេត្វា តេសុ តេសុ ឋានេសុ នានាបុប្ផវិចិត្តេ រុក្ខេ ផលិតេ រុក្ខេ បុប្ផគច្ឆេ កទលិវនាទីនិ ច ទស្សេត្វា សព្ពេ បព្ពជិតបរិក្ខារេ បដិយាទេត្វា “យេកេចិ បព្ពជិតុកាមា, តេ គណ្ហន្តូ”តិ អក្ខរានិ លិខិត្វា អមនុស្សេ ច ភេរវសទ្ទេ មិគបក្ខិនោ ច បដិក្កមាបេត្វា សកដ្ឋានមេវ គតោ។

មហាសត្តោ ឯកបទិកមគ្គំ ទិស្វា “បព្ពជិតានំ វសនដ្ឋានំ ភវិស្សតី”តិ មទ្ទិញ្ច បុត្តេ ច តត្ថេវ ឋបេត្វា អស្សមបទំ បវិសិត្វា អក្ខរានិ ឱលោកេត្វា “សក្កេន ទិន្នោស្មី”តិ បណ្ណសាលទ្វារំ វិវរិត្វា បវិដ្ឋោ ខគ្គញ្ច ធនុញ្ច អបនេត្វា សាដកេ ឱមុញ្ចិត្វា ឥសិវេសំ គហេត្វា កត្តរទណ្ឌំ អាទាយ និក្ខមិត្វា បច្ចេកពុទ្ធសទិសេន ឧបសមេន ទារកានំ សន្តិកំ អគមាសិ។ មទ្ទីទេវីបិ មហាសត្តំ ទិស្វា បាទេសុ បតិត្វា រោទិត្វា តេនេវ សទ្ធឹ អស្សមំ បវិសិត្វា អត្តនោ បណ្ណសាលំ គន្ត្វា ឥសិវេសំ គណ្ហិ។ បច្ឆា បុត្តេបិ តាបសកុមារកេ ករឹសុ។ ពោធិសត្តោ មទ្ទឹ វរំ យាចិ “មយំ ឥតោ បដ្ឋាយ បព្ពជិតា នាម, ឥត្ថី ច នាម ព្រហ្មចរិយស្ស មលំ, មា ទានិ អកាលេ មមេ សន្តិកំ អាគច្ឆា”តិ។ សា “សាធូ”តិ សម្បដិច្ឆិត្វា មហាសត្តម្បិ វរំ យាចិ “ទេវ, តុម្ហេ បុត្តេ គហេត្វា ឥធេវ ហោថ, អហំ ផលាផលំ អាហរិស្សាមី”តិ។ សា តតោ បដ្ឋាយ អរញ្ញតោ ផលាផលានិ អាហរិត្វា តយោ ជនេ បដិជគ្គិ។ ឥតិ ចត្តារោ ខត្តិយា វង្កបព្ពតកុច្ឆិយំ សត្តមាសមត្តំ វសឹសុ។ តេន វុត្តំ **“អាមន្តយិត្វា ទេវិន្ទោ, វិស្សកម្មំ មហិទ្ធិក”**ន្តិអាទិ។

តត្ថ **អាមន្តយិត្វា**តិ បក្កោសាបេត្វា។ **មហិទ្ធិក**ន្តិ មហតិយា ទេវិទ្ធិយា សមន្នាគតំ។ **អស្សមំ សុកត**ន្តិ អស្សមបទំ សុកតំ កត្វា។ **រម្មំ** វេស្សន្តរស្ស វសនានុច្ឆវិកំ **បណ្ណសាលំ។ សុមាបយា**តិ សុដ្ឋុ មាបយ។ អាណាបេសីតិ វចនសេសោ។ **សុមាបយី**តិ សម្មា មាបេសិ។

១១១. **អសុញ្ញោ**តិ យថា សោ អស្សមោ អសុញ្ញោ ហោតិ, ឯវំ តស្ស អសុញ្ញភាវករណេន អសុញ្ញោ ហោមិ។ “អសុញ្ញោ”តិ វា បាឋោ, មម វសនេនេវ អសុញ្ញេ អស្សមេ ទារកេ អនុរក្ខន្តោ វសាមិ តត្ថ តិដ្ឋាមិ។ ពោធិសត្តស្ស មេត្តានុភាវេន សមន្តា តិយោជនេ សព្ពេ តិរច្ឆានាបិ មេត្តំ បដិលភឹសុ។

ឯវំ តេសុ តត្ថ វសន្តេសុ កលិង្គរដ្ឋវាសី **ជូជកោ** នាម ព្រាហ្មណោ **អមិត្តតាបនាយ** នាម ភរិយាយ “នាហំ តេ និច្ចំ ធញ្ញកោដ្ដនឧទកាហរណយាគុភត្តបចនាទីនិ កាតុំ សក្កោមិ, បរិចារកំ មេ ទាសំ វា ទាសឹ វា អានេហី”តិ វុត្តេ “កុតោហំ តេ ភោតិ ទុគ្គតោ ទាសំ វា ទាសឹ វា លភិស្សាមី”តិ វត្វា តាយ “ឯស វេស្សន្តរោ រាជា វង្កបព្ពតេ វសតិ។ តស្ស បុត្តេ មយ្ហំ បរិចារកេ យាចិត្វា អានេហី”តិ វុត្តេ កិលេសវសេន តស្សា បដិពទ្ធចិត្តតាយ តស្សា វចនំ អតិក្កមិតុំ អសក្កោន្តោ បាថេយ្យំ បដិយាទាបេត្វា អនុក្កមេន ជេតុត្តរនគរំ បត្វា “កុហឹ វេស្សន្តរមហារាជា”តិ បុច្ឆិ។

មហាជនោ “ឥមេសំ យាចកានំ អតិទានេន អម្ហាកំ រាជា រដ្ឋា បព្ពាជិតោ, ឯវំ អម្ហាកំ រាជានំ នាសេត្វា បុនបិ ឥធេវ អាគច្ឆតី”តិ លេឌ្ឌុទណ្ឌាទិហត្ថោ ឧបក្កោសន្តោ ព្រាហ្មណំ អនុពន្ធិ។ សោ ទេវតាវិគ្គហិតោ ហុត្វា តតោ និក្ខមិត្វា វង្កបព្ពតគាមិមគ្គំ អភិរុឡ្ហោ អនុក្កមេន វនទ្វារំ បត្វា មហាវនំ អជ្ឈោគាហេត្វា មគ្គមូឡ្ហោ ហុត្វា វិចរន្តោ តេហិ រាជូហិ ពោធិសត្តស្ស អារក្ខណត្ថាយ ឋបិតេន ចេតបុត្តេន សមាគញ្ឆិ។ តេន “កហំ, ភោ ព្រាហ្មណ, គច្ឆសី”តិ បុដ្ឋោ “វេស្សន្តរមហារាជស្ស សន្តិក”ន្តិ វុត្តេ “អទ្ធា អយំ ព្រាហ្មណោ តស្ស បុត្តេ វា ទេវឹ វា យាចិតុំ គច្ឆតី”តិ ចិន្តេត្វា “មា ខោ, ត្វំ ព្រាហ្មណ, តត្ថ គញ្ឆិ, សចេ គច្ឆសិ, ឯត្ថេវ តេ សីសំ ឆិន្ទិត្វា មយ្ហំ សុនខានំ ឃាសំ ករិស្សាមី”តិ តេន សន្តជ្ជិតោ មរណភយភីតោ “អហមស្ស បិតរា បេសិតោ ទូតោ, ‘តំ អានេស្សាមី’តិ អាគតោ”តិ មុសាវាទំ អភាសិ។ តំ សុត្វា ចេតបុត្តោ តុដ្ឋហដ្ឋោ ព្រាហ្មណស្ស សក្ការសម្មានំ កត្វា វង្កបព្ពតគាមិមគ្គំ អាចិក្ខិ។ សោ តតោ បរំ គច្ឆន្តោ អន្តរាមគ្គេ អច្ចុតេន នាម តាបសេន សទ្ធឹ សមាគន្ត្វា តម្បិ មគ្គំ បុច្ឆិត្វា តេនាបិ មគ្គេ អាចិក្ខិតេ តេន អាចិក្ខិតសញ្ញាយ មគ្គំ គច្ឆន្តោ អនុក្កមេន ពោធិសត្តស្ស អស្សមបទដ្ឋានសមីបំ គន្ត្វា មទ្ទិទេវិយា ផលាផលត្ថំ គតកាលេ ពោធិសត្តំ ឧបសង្កមិត្វា ឧភោ ទារកេ យាចិ។ តេន វុត្តំ –

១១២. “បវនេ វសមានស្ស, អទ្ធិកោ មំ ឧបាគមិ;
អយាចិ បុត្តកេ មយ្ហំ, ជាលឹ កណ្ហាជិនំ ចុភោ”តិ។

ឯវំ ព្រាហ្មណេន ទារកេសុ យាចិតេសុ មហាសត្តោ “ចិរស្សំ វត មេ យាចកោ អធិគតោ, អជ្ជាហំ អនវសេសតោ ទានបារមឹ បូរេស្សាមី”តិ អធិប្បាយេន សោមនស្សជាតោ បសារិតហត្ថេ សហស្សត្ថវិកំ ឋបេន្តោ

វិយ ព្រាហ្មណស្ស ចិត្តំ បរិតោសេន្តោ សកលញ្ច តំ បព្ពតកុច្ឆិំ ឧន្នាទេន្តោ “ទទាមិ តវ មយ្ហំ បុត្តកេ, អបិ ច មទ្ទិទេវី បន បាតោវ ផលាផលត្ថាយ វនំ គន្ត្វា សាយំ អាគមិស្សតិ, តាយ អាគតាយ តេ បុត្តកេ ទស្សេត្វា ត្វញ្ច មូលផលាផលំ ខាទិត្វា ឯករត្តិំ វសិត្វា វិគតបរិស្សមោ បាតោវ គមិស្សសី”តិ អាហ។ ព្រាហ្មណោ “កាមញ្ចេស ឧឡារជ្ឈាសយតាយ បុត្តកេ ទទាតិ, មាតា បន វច្ឆគិទ្ធា អាគន្ត្វា ទានស្ស អន្តរាយម្បិ ករេយ្យ, យំនូនាហំ ឥមំ និប្បីឡេត្វា ទារកេ គហេត្វា អជ្ជេវ គច្ឆេយ្យ”ន្តិ ចិន្តេត្វា “បុត្តា ចេ តេ មយ្ហំ ទិន្នា, កិំ ទានិ មាតរំ ទស្សេត្វា បេសិតេហិ, ទារកេ គហេត្វា អជ្ជេវ គមិស្សាមី”តិ អាហ។ “សចេ, ត្វំ ព្រាហ្មណ, រាជបុត្តិំ មាតរំ ទដ្ឋុំ ន ឥច្ឆសិ, ឥមេ ទារកេ គហេត្វា ជេតុត្តរនគរំ គច្ឆ, តត្ថ សញ្ចយមហារាជា ទារកេ គហេត្វា មហន្តំ តេ ធនំ ទស្សតិ, តេន ទាសទាសិយោ គណ្ហិស្សសិ, សុខញ្ច ជីវិស្សសិ, អញ្ញថា ឥមេ សុខុមាលា រាជទារកា, កិំ តេ វេយ្យាវច្ចំ ករិស្សន្តី”តិ អាហ។

ព្រាហ្មណោ “ឯវម្បិ មយា ន សក្កា កាតុំ, រាជទណ្ឌតោ ភាយាមិ, មយ្ហមេវ គាមំ នេស្សាមី”តិ អាហ។ ឥមំ តេសំ កថាសល្លាបំ សុត្វា ទារកា “បិតា នោ ខោ អម្ហេ ព្រាហ្មណស្ស ទាតុកាមោ”តិ បក្កមិត្វា បោក្ខរណិំ គន្ត្វា បទុមិនិគច្ឆេ និលីយឹសុ។ ព្រាហ្មណោ តេ អទិស្វាវ “ត្វំ ‘ទារកេ ទទាមី’តិ វត្វា តេ អបក្កមាបេសិ, ឯសោ តេ សាធុភាវោ”តិ អាហ។ អថ មហាសត្តោ សហសាវ ឧដ្ឋហិត្វា ទារកេ គវេសន្តោ បទុមិនិគច្ឆេ និលីនេ ទិស្វា “ឯថ, តាតា, មា មយ្ហំ ទានបារមិយា អន្តរាយំ អកត្ថ, មម ទានជ្ឈាសយំ មត្ថកំ បាបេថ, អយញ្ច ព្រាហ្មណោ តុម្ហេ គហេត្វា តុម្ហាកំ អយ្យកស្ស សញ្ចយមហារាជស្ស សន្តិកំ គមិស្សតិ , តាត ជាលិ, ត្វំ ភុជិស្សោ ហោតុកាមោ ព្រាហ្មណស្ស និក្ខសហស្សំ ទត្វា ភុជិស្សោ ភវេយ្យាសិ, កណ្ហាជិនេ ត្វំ ទាសសតំ ទាសិសតំ ហត្ថិសតំ អស្សសតំ ឧសភសតំ និក្ខសតន្តិ សព្ពសតំ ទត្វា ភុជិស្សា ភវេយ្យាសី”តិ កុមារេ អគ្ឃាបេត្វា សមស្សាសេត្វា គហេត្វា អស្សមបទំ គន្ត្វា កមណ្ឌលុនា ឧទកំ គហេត្វា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស បច្ចយំ កត្វា ព្រាហ្មណស្ស ហត្ថេ ឧទកំ បាតេត្វា អតិវិយ បីតិសោមនស្សជាតោ ហុត្វា បថវិំ ឧន្នាទេន្តោ បិយបុត្តទានំ អទាសិ។ ឥធាបិ បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ បថវិកម្បាទយោ អហេសុំ។ តេន វុត្តំ –

១១៣. “យាចកំ ឧបគតំ ទិស្វា, ហាសោ មេ ឧបបជ្ជថ;
ឧភោ បុត្តេ គហេត្វាន, អទាសិំ ព្រាហ្មណេ តទា។
១១៤. “សកេ បុត្តេ ចជន្តស្ស, ជូជកេ ព្រាហ្មណេ យទា;
តទាបិ បថវី កម្បិ, សិនេរុវនវដំសកា”តិ។

អថ ព្រាហ្មណោ ទារកេ អគន្តុកាមេ លតាយ ហត្ថេសុ ពន្ធិត្វា អាកឌ្ឍិ។ តេសំ ពន្ធដ្ឋានេ ឆវិំ ឆិន្ទិត្វា លោហិតំ បគ្ឃរិ។ សោ លតាទណ្ឌេន បហរន្តោ អាកឌ្ឍិ។ តេ បិតរំ ឱលោកេត្វា។

“អម្មា ច តាត និក្ខន្តា, ត្វញ្ច នោ តាត ទស្សសិ;
មា នោ ត្វំ តាត អទទា, យាវ អម្មាបិ ឯតុ នោ;
តទាយំ ព្រាហ្មណោ កាមំ, វិក្កិណាតុ ហនាតុ វា”តិ។ (ជា. ២.២២.២១២៦) –

វត្វា បុនបិ អយំ ឯវរូបោ ឃោរទស្សនោ កុរូរកម្មន្តោ –

“មនុស្សោ ឧទាហុ យក្ខោ, មំសលោហិតភោជនោ;
គាមា អរញ្ញមាគម្ម, ធនំ តំ តាត យាចតិ;
នីយមានេ បិសាចេន, កិំ នុ តាត ឧទិក្ខសី”តិ។ (ជា. ២.២២.២១៣០-២១៣១) –

អាទីនិ វទន្តា បរិទេវឹសុ។ តត្ថ **ធន**ន្តិ បុត្តធនំ។

ជូជកោ ទារកេ តថា បរិទេវន្តេយេវ បោថេន្តោវ គហេត្វា បក្កាមិ។ មហាសត្តស្ស ទារកានំ ករុណំ បរិទេវិតេន តស្ស ច ព្រាហ្មណស្ស អការុញ្ញភាវេន ពលវសោកោ ឧប្បជ្ជិ, វិប្បដិសារោ ច ឧទបាទិ។ សោ តង្ខណញ្ញេវ ពោធិសត្តានំ បវេណិំ អនុស្សរិ។ “សព្ពេវ ហិ ពោធិសត្តា បញ្ច មហាបរិច្ចាគេ បរិច្ចជិត្វា ពុទ្ធា ភវិស្សន្តិ, អហម្បិ តេសំ អព្ភន្តរោ, បុត្តទានញ្ច មហាបរិច្ចាគានំ អញ្ញតរំ, តស្មា វេស្សន្តរ ទានំ ទត្វា បច្ឆានុតាបោ ន តេ អនុច្ឆវិកោ”តិ អត្តានំ បរិភាសេត្វា “ទិន្នកាលតោ បដ្ឋាយ មម តេ ន កិញ្ចិ ហោន្តី”តិ អត្តានំ ឧបត្ថម្ភេត្វា ទឡ្ហសមាទានំ អធិដ្ឋាយ បណ្ណសាលទ្វារេ បាសាណផលកេ កញ្ចនបដិមា វិយ និសីទិ។

អថ មទ្ទិទេវី អរញ្ញតោ ផលាផលំ គហេត្វា និវត្តន្តី “មា មហាសត្តស្ស ទានន្តរាយោ ហោតូ”តិ វាឡមិគរូបធរាហិ ទេវតាហិ ឧបរុទ្ធមគ្គា តេសុ អបគតេសុ ចិរេន អស្សមំ បត្វា “អជ្ជ មេ ទុស្សុបិនំ ទិដ្ឋំ, ទុន្និមិត្តានិ ច ឧប្បន្នានិ, កិំ នុ ខោ ភវិស្សតី”តិ ចិន្តេន្តី អស្សមំ បវិសិត្វា បុត្តកេ អបស្សន្តី ពោធិសត្តស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា “ទេវ,

ន ខោ អម្មាតំ បុត្តកេ បស្សាមិ, កុហឹ តេ គតា”តិ អាហ។ សោ តុណ្ហី អហោសិ។ សា បុត្តកេ ឧបធាវន្តី តហឹ តហឹ ឧបធាវិត្វា គវេសន្តី អទិស្វា បុនបិ គន្ត្វា បុច្ឆិ។ ពោធិសត្តោ “កក្ខឡកថាយ នំ បុត្តសោកំ ជហាបេស្សាមី”តិ ចិន្តេត្វា –

“នូន មទ្ទី វរារោហា, រាជបុត្តី យសស្សិនី;
បាតោ គតាសិ ឧញ្ឆាយ, កិមិទំ សាយមាគតា”តិ។ (ជា. ២.២២.២២៥៩) –

វត្វា តាយ ចិរាយនការណេ កថិតេ បុនបិ ទារកេ សន្ធាយ ន កិញ្ចិ អាហ។ សា បុត្តសោកេន តេ ឧបធាវន្តី បុនបិ វាតវេគេន វនានិ វិចរិ។ តាយ ឯករត្តិយំ វិចរិតដ្ឋានំ បរិគ្គណ្ហន្តំ បន្នរសយោជនមត្តំ អហោសិ។ អថ វិភាតាយ រត្តិយា មហាសត្តស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា ឋិតា ទារកានំ អទស្សនេន ពលវសោកាភិភូតា តស្ស បាទមូលេ ឆិន្នកទលី វិយ ភូមិយំ វិសញ្ញី ហុត្វា បតិ។ សោ “មតា”តិ សញ្ញាយ កម្បមានោ ឧប្បន្នពលវសោកោបិ សតី បច្ចុបដ្ឋបេត្វា “ជានិស្សាមិ តាវ ជីវតិ, ន ជីវតី”តិ សត្តមាសេ កាយសំសគ្គំ អនាបន្នបុព្ពោបិ អញ្ញស្ស អភាវេន តស្សា សីសំ ឧក្ខិបិត្វា ឩរូសុ ឋបេត្វា ឧទកេន បរិប្ផោសិត្វា ឧរញ្ច មុខញ្ច ហទយញ្ច បរិមជ្ជិ។ មទ្ទីបិ ខោ ថោកំ វីតិនាមេត្វា សតី បដិលភិត្វា ហិរោត្តប្បំ បច្ចុបដ្ឋបេត្វា “ទេវ, ទារកា តេ កុហឹ គតា”តិ បុច្ឆិ។ សោ អាហ – “ទេវិ, ឯកស្ស មេ ព្រាហ្មណស្ស មំ យាចិត្វា អាគតស្ស ទាសត្ថាយ ទិន្នា”តិ វត្វា តាយ “កស្មា, ទេវ, បុត្តេ ព្រាហ្មណស្ស ទត្វា មម សព្ពរត្តឹ បរិទេវិត្វា វិចរន្តិយា នាចិក្ខី”តិ វុត្តេ “បឋមមេវ វុត្តេ តវ ចិត្តទុក្ខំ ពហុ ភវិស្សតិ, ឥទានិ បន សរីរទុក្ខេន តនុកំ ភវិស្សតី”តិ វត្វា –

“មំ បស្ស មទ្ទិ មា បុត្តេ, មា ពាឡ្ហំ បរិទេវសិ;
លច្ឆាម បុត្តេ ជីវន្តា, អរោគា ច ភវាមសេ”តិ។ (ជា. ២.២២.២២៦០) –

សោ សមស្សាសេត្វា បុន –

“បុត្តេ បសុញ្ច ធញ្ញញ្ច, យញ្ច អញ្ញំ ឃរេ ធនំ;
ទជ្ជា សប្បុរិសោ ទានំ, ទិស្វា យាចកមាគតំ;
អនុមោទាហិ មេ មទ្ទិ, បុត្តកេ ទានមុត្តម”ន្តិ។ (ជា. ២.២២.២២៦១) –

វត្វា អត្តនោ បុត្តទានំ តំ អនុមោទាបេសិ។

សាបិ –

“អនុមោទាមិ តេ ទេវ, បុត្តកេ ទានមុត្តមំ;
ទត្វា ចិត្តំ បសាទេហិ, ភិយ្យោ ទានំ ទទោ ភវា”តិ។ (ជា. ២.២២.២២៦២) –

វត្វា អនុមោទិ។

ឯវំ តេសុ អញ្ញមញ្ញំ សម្មោទនីយំ កថំ កថេន្តេសុ សក្កោ ចិន្តេសិ – “មហាបុរិសោ ហិយ្យោ ជូជកស្ស បថវឹ ឧន្នាទេត្វា ទារកេ អទាសិ។ ឥទានិ នំ កោចិ ហីនបុរិសោ ឧបសង្កមិត្វា មទ្ទិទេវឹ យាចិត្វា គហេត្វា គច្ឆេយ្យ, តតោ រាជា និប្បច្ចយោ ភវេយ្យ, ហន្ទាហំ ព្រាហ្មណវណ្ណេន នំ ឧបសង្កមិត្វា មទ្ទឹ យាចិត្វា បារមិកូដំ គាហាបេត្វា កស្សចិ អវិស្សជ្ជិយំ កត្វា បុន នំ តស្សេវ ទត្វា អាគមិស្សាមី”តិ។ សោ សូរិយុគ្គមនវេលាយំ ព្រាហ្មណវណ្ណេន តស្ស សន្តិកំ អគមាសិ។ តំ ទិស្វា មហាបុរិសោ “អតិថិ នោ អាគតោ”តិ បីតិសោមនស្សជាតោ តេន សទ្ធឹ មធុរបដិសន្ថារំ កត្វា “ព្រាហ្មណ, កេនត្ថេន ឥធាគតោសី”តិ បុច្ឆិ។ អថ នំ សក្កោ មទ្ទិទេវឹ យាចិ។ តេន វុត្តំ –

១១៥. “បុនទេវ សក្កោ ឱរុយ្ហ, ហុត្វា ព្រាហ្មណសន្និភោ;
អយាចិ មំ មទ្ទិទេវឹ, សីលវន្តឹ បតិព្ពត”ន្តិ។

តត្ថ **បុនទេវា**តិ ទារកេ ទិន្នទិវសតោ បច្ឆា ឯវ។ តទនន្តរមេវាតិ អត្ថោ។ **ឱរុយ្ហា**តិ ទេវលោកតោ ឱតរិត្វា។ **ព្រាហ្មណសន្និភោ**តិ ព្រាហ្មណសមានវណ្ណោ។

អថ មហាសត្តោ “ហិយ្យោ មេ ទ្វេបិ ទារកេ ព្រាហ្មណស្ស ទិន្នា, អហម្បិ អរញ្ញេ ឯកកោវ, កថំ តេ មទ្ទឹ សីលវន្តឹ បតិព្ពតំ ទស្សាមី”តិ អវត្វាវ បសារិតហត្ថេ អនគ្ឃរតនំ ឋបេន្តោ វិយ អសជ្ជិត្វា អពជ្ឈិត្វា អនោលីនមានសោ “អជ្ជ មេ ទានបារមី មត្ថកំ បាបុណិស្សតី”តិ ហដ្ឋតុដ្ឋោ គិរឹ ឧន្នាទេន្តោ វិយ –

“ទទាមិ ន វិកម្បាមិ, យំ មំ យាចសិ ព្រាហ្មណ;
សន្តំ នប្បដិគូហាមិ, ទានេ មេ រមតី មនោ”តិ។ (ជា. ២.២២.២២៧៨) –

វត្វា សីឃមេវ កមណ្ឌលុនា ឧទកំ អាហរិត្វា ព្រាហ្មណស្ស ហត្ថេ ឧទកំ បាតេត្វា ភរិយមទាសិ។ តេន វុត្តំ –

១១៦. “មទ្ទឹ ហត្ថេ គហេត្វាន, ឧទកញ្ជលិ បូរិយ;
បសន្នមនសង្កប្បោ, តស្ស មទ្ទឹ អទាសហ”ន្តិ។

តត្ថ **ឧទកញ្ជលី**តិ ឧទកំ អញ្ជលឹ, “ឧទក”ន្តិ ច ករណត្ថេ បច្ចត្តវចនំ, ឧទកេន តស្ស ព្រាហ្មណស្ស អញ្ជលឹ បសារិតហត្ថតលំ បូរេត្វាតិ អត្ថោ។ **បសន្នមនសង្កប្បោ**តិ “អទ្ធា ឥមិនា បរិច្ចាគេន ទានបារមី មត្ថកំ បាបេត្វា សម្មាសម្ពោធឹ អធិគមិស្សាមី”តិ ឧបន្នសទ្ធាបសាទេន បសន្នចិត្តសង្កប្បោ។ តង្ខណញ្ញេវ ហេដ្ឋា វុត្តប្បការានិ សព្ពបាដិហារិយានិ បាតុរហេសុំ។ “ឥទានិស្ស ន ទូរេ សម្មាសម្ពោធី”តិ ទេវគណា ព្រហ្មគណា អតិវិយ បីតិសោមនស្សជាតា អហេសុំ។ តេន វុត្តំ –

១១៧. “មទ្ទិយា ទីយមានាយ, គគនេ ទេវា បមោទិតា;
តទាបិ បថវី កម្បិ, សិនេរុវនវដំសកា”តិ។

តតោ បន ទីយមានាយ មទ្ទិយា ទេវិយា វណ្ណំ វា ទុម្មុខំ វា ភាកុដិមត្តំ វា នាហោសិ, ឯវំ ចស្សា អហោសិ “យំ ទេវោ ឥច្ឆតិ, តំ ករោតូ”តិ។

“កោមារី យស្សាហំ ភរិយា, សាមិកោ មម ឥស្សរោ;
យស្សិច្ឆេ តស្ស មំ ទជ្ជា, វិក្កិណេយ្យ ហនេយ្យ វា”តិ។ (ជា. ២.២២.២២៨២) –

អាហ។

មហាបុរិសោបិ “អម្ភោ, ព្រាហ្មណ, មទ្ទិតោ មេ សតគុណេន សហស្សគុណេន សតសហស្សគុណេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមេវ បិយតរំ, ឥទំ មេ ទានំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណប្បដិវេធស្ស បច្ចយោ ហោតូ”តិ វត្វា អទាសិ។ តេន វុត្តំ –

១១៨. “ជាលឹ កណ្ហាជិនំ ធីតំ, មទ្ទិទេវឹ បតិព្ពតំ;
ចជមានោ ន ចិន្តេសឹ, ពោធិយាយេវ ការណា។

១១៩. ន មេ ទេស្សា ឧភោ បុត្តា, មទ្ទីទេវី ន ទេស្សិយា;
សព្ពញ្ញុតំ បិយំ មយ្ហំ, តស្មា បិយេ អទាសហ”ន្តិ។

តត្ថ **ចជមានោ ន ចិន្តេសិ**ន្តិ បរិច្ចជន្តោ សន្តាបវសេន ន ចិន្តេសឹ, វិស្សដ្ឋោ ហុត្វា បរិច្ចជិន្តិ អត្ថោ។

ឯត្ថាហ – កស្មា បនាយំ មហាបុរិសោ អត្តនោ បុត្តទារេ ជាតិសម្បន្នេ ខត្តិយេ បរស្ស ទាសភាវេន បរិច្ចជិ, ន ហិ យេសំ កេសញ្ចិបិ ភុជិស្សានំ អភុជិស្សភាវករណំ សាធុធម្មោតិ? វុច្ចតេ – អនុធម្មភាវតោ។ អយញ្ហិ ពុទ្ធការកេ ធម្មេ អនុគតធម្មតា, យទិទំ សព្ពស្ស អត្តនិយស្ស មមន្តិ បរិគ្គហិតវត្ថុនោ អនវសេសបរិច្ចាគោ, ន ហិ ទេយ្យធម្មបដិគ្គាហកវិកប្បរហិតំ ទានបារមឹ បរិបូរេតុំ ឧស្សុក្កមាបន្នានំ ពោធិសត្តានំ មមន្តិ បរិគ្គហិតវត្ថុំ យាចន្តស្ស យាចកស្ស ន បរិច្ចជិតុំ យុត្តំ, បោរាណោបិ ចាយមនុធម្មោ។ សព្ពេសញ្ហិ ពោធិសត្តានំ អយំ អាចិណ្ណសមាចិណ្ណធម្មោ កុលវំសោ កុលប្បវេណី, យទិទំ សព្ពស្ស បរិច្ចាគោ។ តត្ថ ច វិសេសតោ បិយតរវត្ថុបរិច្ចាគោ, ន ហិ កេចិ ពោធិសត្តា វំសានុគតំ រជ្ជិស្សរិយាទិធនបរិច្ចាគំ, អត្តនោ សីសនយនាទិអង្គបរិច្ចាគំ, បិយជីវិតបរិច្ចាគំ, កុលវំសបតិដ្ឋាបកបិយបុត្តបរិច្ចាគំ, មនាបចារិនីបិយភរិយាបរិច្ចាគន្តិ ឥមេ បញ្ច មហាបរិច្ចាគេ អបរិច្ចជិត្វា ពុទ្ធា នាម ភូតបុព្ពា អត្ថិ។ តថា ហិ មង្គលេ ភគវតិ ពោធិសត្តភូតេ ពោធិបរិយេសនំ ចរមានេ ច ចរិមត្តភាវតោ តតិយេ អត្តភាវេ សបុត្តទារេ ឯកស្មឹ បព្ពតេ វសន្តេ ខរទាឋិកោ នាម យក្ខោ មហាបុរិសស្ស ទានជ្ឈាសយតំ សុត្វា ព្រាហ្មណវណ្ណេន ឧបសង្កមិត្វា មហាសត្តំ ទ្វេ ទារកេ យាចិ។

មហាសត្តោ “ទទាមិ ព្រាហ្មណស្ស បុត្តកេ”តិ ហដ្ឋបហដ្ឋោ ឧទកបរិយន្តំ បថវឹ កម្បេន្តោ ទ្វេបិ ទារកេ អទាសិ។ យក្ខោ ចង្កមនកោដិយំ អាលម្ពនផលកំ និស្សាយ ឋិតោ មហាសត្តស្ស បស្សន្តស្សេវ មុឡាលកលាបំ វិយ ទ្វេ ទារកេ ខាទិ។ អគ្គិជាលំ វិយ លោហិតធារំ ឧគ្គិរមានំ យក្ខស្ស មុខំ ឱលោកេន្តស្ស មហាបុរិសស្ស “វញ្ចេសិ

វត មំ យក្ខោ”តិ ឧប្បជ្ជនកចិត្តប្បាទស្ស ឱកាសំ អទេន្តស្ស ឧបាយកោសល្លស្ស សុភាវិតត្តា អតីតធម្មានំ អប្បដិសន្ធិសភាវតោ អនិច្ចាទិវសេន សង្ខារានំ សុបរិមទ្ទិតភាវតោ ច ឯវំ ឥត្តរដ្ឋិតិកេន បភង្គុនា អសារេន សង្ខារកលាបេន “បូរិតា វត មេ ទានបារមី, មហន្តំ វត មេ អត្ថំ សាធេត្វា ឥទំ អធិគត”ន្តិ សោមនស្សមេវ ឧប្បជ្ជិ។ សោ តទំ អនញ្ញសាធារណំ តស្មិំ ខណេ អត្តនោ ចិត្តាចារំ ញត្វា “ឥមស្ស និស្សន្ទេន អនាគតេ ឥមិនាវ នីហារេន សរីរតោ រស្មិយោ និក្ខមន្តូ”តិ បត្ថនមកាសិ។ តស្ស តំ បត្ថនំ និស្សាយ ពុទ្ធភូតស្ស សរីរប្បភា និច្ចមេវ ទសសហស្សិលោកធាតុំ ផរិត្វា អដ្ឋាសិ (ធ. ស. អដ្ឋ. និទានកថា)។ ឯវំ អញ្ញេបិ ពោធិសត្តា អត្តនោ បិយតរំ បុត្តទារំ បរិច្ចជិត្វា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ បដិវិជ្ឈឹសុ។

អបិ ច យថា នាម កោចិ បុរិសោ កស្សចិ សន្តិកេ គាមំ វា ជនបទំ វា កេណិយា គហេត្វា កម្មំ ករោន្តោ អត្តនោ អន្តេវាសិកានំ វា បមាទេន បូតិភូតំ ធនំ ធារេយ្យ, តមេនំ សោ គាហាបេត្វា ពន្ធនាគារំ បវេសេយ្យ។ តស្ស ឯវមស្ស “អហំ ខោ ឥមស្ស រញ្ញោ កម្មំ ករោន្តោ ឯត្តកំ នាម ធនំ ធារេមិ, តេនាហំ រញ្ញា ពន្ធនាគារេ បវេសិតោ, សចាហំ ឥធេវ ហោមិ, អត្តានញ្ច ជីយេយ្យំ, បុត្តទារកម្មករបោរិសា ច មេ ជីវិកាបគតា មហន្តំ អនយព្យសនំ អាបជ្ជេយ្យុំ។ យំនូនាហំ រញ្ញោ អារោចេត្វា អត្តនោ បុត្តំ វា កនិដ្ឋភាតរំ វា ឥធ ឋបេត្វា និក្ខមេយ្យំ ។ ឯវាហំ ឥតោ ពន្ធនតោ មុត្តោ នចិរស្សេវ យថាមិត្តំ យថាសន្ទិដ្ឋំ ធនំ សំហរិត្វា រញ្ញោ ទត្វា តម្បិ ពន្ធនតោ មោចេមិ, អប្បមត្តោវ ហុត្វា ឧដ្ឋានពលេន អត្តនោ សម្បត្តិំ បដិបាកតិកំ ករិស្សាមី”តិ។ សោ តថា ករេយ្យ។ ឯវំ សម្បទមិទំ ទដ្ឋព្ពំ។

តត្រិទំ ឱបម្មសំសន្ទនំ – រាជា វិយ កម្មំ, ពន្ធនាគារោ វិយ សំសារោ, រញ្ញា ពន្ធនាគារេ ឋបិតបុរិសោ វិយ កម្មវសេន សំសារចារកេ ឋិតោ មហាបុរិសោ, តស្ស ពន្ធនាគារេ ឋិតបុរិសស្ស តត្ថ បុត្តស្ស វា ភាតុនោ វា បរាធីនភាវករណេន តេសំ អត្តនោ ច ទុក្ខប្បមោចនំ វិយ មហាបុរិសស្ស អត្តនោ បុត្តាទិកេ បរេសំ ទត្វា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណប្បដិលាភេន សព្ពសត្តានំ វដ្ដទុក្ខប្បមោចនំ, តស្ស វិគតទុក្ខស្ស តេហិ សទ្ធិំ យថាធិប្បេតសម្បត្តិយំ បតិដ្ឋានំ វិយ មហាបុរិសស្ស អរហត្តមគ្គេន អបគតវដ្ដទុក្ខស្ស ពុទ្ធភាវេន ទសពលាទិសព្ពញ្ញុតញ្ញាណសម្បត្តិសមន្នាគមោ អត្តនោ វចនការកានំ វិជ្ជត្តយាទិសម្បត្តិសមន្នាគមោ ចាតិ ឯវំ អនវជ្ជសភាវោ ឯវ មហាបុរិសានំ បុត្តទារបរិច្ចាគោ។ ឯតេនេវ នយេន នេសំ អង្គជីវិតបរិច្ចាគេ យា ចោទនា, សាបិ វិសោធិតាតិ វេទិតព្ពាតិ។

ឯវំ បន មហាសត្តេន មទ្ទិទេវិយា ទិន្នាយ សក្កោ អច្ឆរិយព្ភុតចិត្តជាតោ ហុត្វា –

“សព្ពេ ជិតា តេ បច្ចូហា, យេ ទិព្ពា យេ ច មានុសា;
និន្នាទិតា តេ បថវី, សទ្ទោ តេ តិទិវំ គតោ។ (ជា. ២.២២.២២៨៣-២២៨៤);

“ទុទ្ទទំ ទទមានានំ, ទុក្ករំ កម្ម កុព្ពតំ;
អសន្តោ នានុកុព្ពន្តិ, សតំ ធម្មោ ទុរន្នយោ។

“តស្មា សតញ្ច អសតំ, នានា ហោតិ ឥតោ គតិ;
អសន្តោ និរយំ យន្តិ, សន្តោ សគ្គបរាយនា”តិ។ (ជា. ២.២២.២២៨៦-២២៨៧) –

អាទិនា នយេន មហាបុរិសស្ស ទានានុមោទនវសេន ថុតិំ អកាសិ។

តត្ថ **បច្ចូហា**តិ បច្ចត្ថិកា។ **ទិព្ពា**តិ ទិព្ពយសបដិពាហកា។ **មានុសា**តិ មនុស្សយសបដិពាហកា។ កេ បន តេតិ? មច្ឆរិយធម្មា, តេ សព្ពេ បុត្តទារំ ទេន្តេន មហាសត្តេន ជិតាតិ ទស្សេតិ។ **ទុទ្ទទ**ន្តិ បុត្តទារាទិទុទ្ទទំ **ទទមានានំ** តមេវ **ទុក្ករំ កុព្ពតំ** តុម្ហាទិសានំ កម្មំ អញ្ញេ សាវកបច្ចេកពោធិសត្តា នានុកុព្ពន្តិ, បគេវ អសន្តោ មច្ឆរិនោ។ តស្មា **សតំ ធម្មោ ទុរន្នយោ** សាធូនំ មហាពោធិសត្តានំ បដិបត្តិធម្មោ អញ្ញេហិ ទុរនុគមោ។

ឯវំ សក្កោ មហាបុរិសស្ស អនុមោទនវសេន ថុតិំ កត្វា មទ្ទិទេវិំ និយ្យាតេន្តោ –

“ទទាមិ ភោតោ ភរិយំ, មទ្ទិំ សព្ពង្គសោភនំ;
ត្វញ្ចេវ មទ្ទិយា ឆន្នោ, មទ្ទី ច បតិនោ តវា”តិ។ (ជា. ២.២២.២២៨៩) –

វត្វា តំ មទ្ទិំ បដិទត្វា ទិព្ពត្តភាវេន ជលន្តោ តរុណសូរិយោ វិយ អាកាសេ ឋត្វា អត្តានំ អាចិក្ខន្តោ –

“សក្កោហមស្មិ ទេវិន្ទោ, អាគតោស្មិ តវន្តិកេ;
វរំ វរស្សុ រាជិសិ, វរេ អដ្ឋ ទទាមិ តេ”តិ។ (ជា. ២.២២.២២៩២) –

វត្វា វរេហិ និមន្តេសិ។ មហាសត្តោបិ “បិតា មំ បុនទេវ រជ្ជេ បតិដ្ឋាបេតុ, វជ្ឈប្បត្តំ វធតោ មោចេយ្យំ, សព្ពសត្តានំ អវស្សយោ ភវេយ្យំ, បរទារំ ន គច្ឆេយ្យំ, ឥត្ថីនំ វសំ ន គច្ឆេយ្យំ, បុត្តោ មេ ទីឃាយុកោ សិយា, អន្នបានាទិទេយ្យធម្មោ ពហុកោ សិយា, តញ្ច អបរិក្ខយំ បសន្នចិត្តោ ទទេយ្យំ, ឯវំ មហាទានានិ បវត្តេត្វា ទេវលោកំ គន្ត្វា តតោ ឥធាគតោ សព្ពញ្ញុតំ បាបុណេយ្យ”ន្តិ ឥមេ អដ្ឋ វរេ យាចិ។ សក្កោ “នចិរស្សេវ បិតា សញ្ជយមហារាជា ឥធេវ អាគន្ត្វា តំ គហេត្វា រជ្ជេ បតិដ្ឋាបេស្សតិ, ឥតរេ ច សព្ពេ តេ មនោរថោ មត្ថកំ បាបុណិស្សតិ, មា ចិន្តយិ, អប្បមត្តោ ហោហី”តិ ឱវទិត្វា សកដ្ឋានមេវ គតោ។ ពោធិសត្តោ ច មទ្ទិទេវី ច សម្មោទមានា សក្កទត្តិយេ អស្សមេ វសឹសុ។

ជូជកោបិ កុមារេ គហេត្វា គច្ឆន្តោ ទេវតា អារក្ខមកំសុ។ ទិវសេ ទិវសេ ឯកា ទេវធីតា រត្តិភាគេ អាគន្ត្វា មទ្ទិវណ្ណេន កុមារេ បដិជគ្គិ។ សោ ទេវតាវិគ្គហិតោ ហុត្វា “កលិង្គរដ្ឋំ គមិស្សាមី”តិ អឌ្ឍមាសេន ជេតុត្តរនគរមេវ សម្បាបុណិ។ រាជា វិនិច្ឆយេ និសិន្នោ ព្រាហ្មណេន សទ្ធឹ ទារកេ រាជង្គណេន គច្ឆន្តេ ទិស្វា សញ្ជានិត្វា ព្រាហ្មណេន សទ្ធឹ តេ បក្កោសាបេត្វា តំ បវត្តឹ សុត្វា ពោធិសត្តេន កថិតនិយាមេនេវ ធនំ ទត្វា កុមារេ កិណិត្វា ន្ហាបេត្វា ភោជេត្វា សព្ពាលង្ការបដិមណ្ឌិតេ កត្វា រាជា ទារកំ ផុស្សតិទេវី ទារិកំ ឧច្ឆង្គេ កត្វា ពោធិសត្តស្ស រាជបុត្តិយា ច បវត្តឹ សុណឹសុ។

តំ សុត្វា រាជា “ភារិយំ វត មយា កត”ន្តិ សំវិគ្គមានសោ តាវទេវ ទ្វាទសអក្ខោភនីបរិមាណំ សេនំ សន្នយ្ហិត្វា វង្កបព្ពតាភិមុខោ បាយាសិ សទ្ធឹ ផុស្សតិទេវិយា ចេវ ទារកេហិ ច។ អនុក្កមេន គន្ត្វា បុត្តេន ច សុណិសាយ ច សមាគញ្ឆិ។ វេស្សន្តរោ បិយបុត្តេ ទិស្វា សោកំ សន្ធារេតុំ អសក្កោន្តោ វិសញ្ញី ហុត្វា តត្ថេវ បតិ, តថា មទ្ទី មាតាបិតរោ សហជាតា សដ្ឋិសហស្សា ច អមច្ចា។ តំ ការុញ្ញំ បស្សន្តេសុ ឯកោបិ សកភាវេន សន្ធារេតុំ នាសក្ខិ, សកលំ អស្សមបទំ យុគន្ធរវាតបមទ្ទិតំ វិយ សាលវនំ អហោសិ។ សក្កោ ទេវរាជា តេសំ វិសញ្ញិភាវវិនោទនត្ថំ បោក្ខរវស្សំ វស្សាបេសិ, តេមេតុកាមា តេមេន្តិ, បោក្ខរេ បតិតវស្សំ វិយ វិនិវត្តិត្វា ឧទកំ គច្ឆតិ។ សព្ពេ សញ្ញំ បដិលភិំសុ។ តទាបិ បថវិកម្បាទយោ ហេដ្ឋា វុត្តប្បការា អច្ឆរិយា បាតុរហេសុំ។ តេន វុត្តំ –

១២០ “បុនាបរំ ព្រហារញ្ញេ, មាតាបិតុសមាគមេ;
ករុណំ បរិទេវន្តេ, សល្លបន្តេ សុខំ ទុខំ។

១២១ “ហិរោត្តប្បេន គរុនា, ឧភិន្នំ ឧបសង្កមិ;
តទាបិ បថវី កម្បិ, សិនេរុវនវដំសកា”តិ។

តត្ថ **ករុណំ បរិទេវន្តេ**តិ មាតាបិតរោ អាទឹ កត្វា សព្ពស្មឹ អាគតជនេ ករុណំ បរិទេវមានេ។ **សល្លបន្តេ សុខំ ទុខ**ន្តិ សុខទុក្ខំ បុច្ឆិត្វា បដិសន្ថារវសេន អាលាបសល្លាបំ ករោន្តេ។ **ហិរោត្តប្បេន គរុនា ឧភិន្ន**ន្តិ ឥមេ សិវីនំ វចនំ គហេត្វា អទូសកំ ធម្មេ ឋិតំ មំ បព្ពាជយិំសូតិ ចិត្តប្បកោបំ អកត្វា ឧភោសុ ឯតេសុ មាតាបិតូសុ ធម្មគារវសមុស្សិតេន ហិរោត្តប្បេនេវ យថារូបេ **ឧបសង្កមិ**។ តេន មេ ធម្មតេជេន **តទាបិ បថវី កម្បិ**។

អថ សញ្ជយមហារាជា ពោធិសត្តំ ខមាបេត្វា រជ្ជំ បដិច្ឆាបេត្វា តង្ខណញ្ញេវ កេសមស្សុកម្មាទីនិ ការាបេត្វា ន្ហាបេត្វា សព្ពាភរណវិភូសិតំ ទេវរាជានមិវ វិរោចមានំ សហ មទ្ទិទេវិយា រជ្ជេ អភិសិញ្ចិត្វា តាវទេវ ច តតោ បដ្ឋាយ ទ្វាទសអក្ខោភនីបរិមាណាយ ចតុរង្គិនិយា សេនាយ ច បុត្តំ បរិវារយិត្វា វង្កបព្ពតតោ យាវ ជេតុត្តរនគរា សដ្ឋិយោជនមគ្គំ អលង្ការាបេត្វា ទ្វីហិ មាសេហិ សុខេនេវ នគរំ បវេសេសិ។ មហាជនោ ឧឡារំ បីតិសោមនស្សំ បដិសំវេទេសិ។ ចេលុក្ខេបាទយោ បវត្តឹសុ។ នគរេ ច នន្ទិភេរឹ ចរាបេសុំ។ អន្តមសោ ពិឡារេ ឧបាទាយ សព្ពេសំ ពន្ធនេ ឋិតានំ ពន្ធនមោក្ខោ អហោសិ។ សោ នគរំ បវិដ្ឋទិវសេយេវ បច្ចូសកាលេ ចិន្តេសិ – “ស្វេ វិភាតាយ រត្តិយា មមាគតភាវំ សុត្វា យាចកា អាគមិស្សន្តិ, តេសាហំ កឹ ទស្សាមី”តិ។ តស្មឹ ខណេ សក្កស្ស អាសនំ ឧណ្ហាការំ ទស្សេសិ។ សោ អាវជ្ជេន្តោ តំ ការណំ ញត្វា តាវទេវ រាជនិវេសនស្ស បុរិមវត្ថុំ បច្ឆិមវត្ថុញ្ច កដិប្បមាណំ បូរេន្តោ ឃនមេឃោ វិយ សត្តរតនវស្សំ វស្សាបេសិ។ សកលនគរេ ជណ្ណុប្បមាណំ វស្សាបេសីតិ។ តេន វុត្តំ –

១២២ “បុនាបរំ ព្រហារញ្ញា, និក្ខមិត្វា សញាតិភិ;
បវិសាមិ បុរំ រម្មំ, ជេតុត្តរំ បុរុត្តមំ។

១២៣. រតនានិ សត្ត វស្សិំសុ, មហាមេឃោ បវស្សថ;
តទាបិ បថវី កម្បិ, សិនេរុវនវដំសកា។

១២៤. “អចេតនាយំ បថវី, អវិញ្ញាយ សុខំ ទុខំ;
សាបិ ទានពលា មយ្ហំ, សត្តក្ខត្តុំ បកម្បថា”តិ។

ឯវំ សត្តរតនវស្សេ វុដ្ឋេ បុនទិវសេ មហាសត្តោ “យេសំ កុលានំ បុរិមបច្ឆិមវត្ថូសុ វុដ្ឋធនំ, តេសញ្ញេវ ហោតូ”តិ ទាបេត្វា អវសេសំ អាហរាបេត្វា អត្តនោ គេហវត្ថុស្មិំ ធនេន សទ្ធិំ កោដ្ឋាគារេសុ ឱកិរាបេត្វា មហាទានំ បវត្តេសិ។ **អចេតនាយំ បថវី**តិ ចេតនារហិតា អយំ មហាភូតា បថវី, ទេវតា បន ចេតនាសហិតា។ **អវិញ្ញាយ សុខំ ទុខ**ន្តិ អចេតនត្តា ឯវ សុខំ ទុក្ខំ អជានិត្វា។ សតិបិ សុខទុក្ខបច្ចយសំយោគេ តំ នានុភវន្តី។ **សាបិ ទានពលា មយ្ហ**ន្តិ ឯវំភូតាបិ សា មហាបថវី មម ទានបុញ្ញានុភាវហេតុ។ **សត្តក្ខត្តុំ បកម្បថា**តិ អដ្ឋវស្សិកកាលេ ហទយមំសាទីនិបិ យាចកានំ ទទេយ្យន្តិ ទានជ្ឈាសយុប្បាទេ មង្គលហត្ថិទានេ បព្ពាជនកាលេ បវត្តិតមហាទានេ បុត្តទានេ ភរិយាទានេ វង្កបព្ពតេ ញាតិសមាគមេ នគរំ បវិដ្ឋទិវសេ រតនវស្សកាលេតិ ឥមេសុ ឋានេសុ សត្តវារំ អកម្បិត្ថ។ ឯវំ ឯកស្មិំយេវ អត្តភាវេ សត្តក្ខត្តុំ មហាបថវិកម្បនាទិអច្ឆរិយបាតុភាវហេតុភូតានិ យាវតាយុកំ មហាទានានិ បវត្តេត្វា មហាសត្តោ អាយុបរិយោសានេ តុសិតបុរេ ឧប្បជ្ជិ។ តេនាហ ភគវា –

“តតោ វេស្សន្តរោ រាជា, ទានំ ទត្វាន ខត្តិយោ;
កាយស្ស ភេទា សប្បញ្ញោ, សគ្គំ សោ ឧបបជ្ជថា”តិ។ (ជា. ២.២២.២៤៤០);

តទា ជូជកោ ទេវទត្តោ អហោសិ, អមិត្តតាបនា ចិញ្ចមាណវិកា , ចេតបុត្តោ ឆន្នោ, អច្ចុតតាបសោ សារិបុត្តោ, សក្កោ អនុរុទ្ធោ, មទ្ទី រាហុលមាតា, ជាលិកុមារោ រាហុលោ, កណ្ហាជិនា ឧប្បលវណ្ណា, មាតាបិតរោ មហារាជកុលានិ, សេសបរិសា ពុទ្ធបរិសា, វេស្សន្តរោ រាជា លោកនាថោ។

ឥធាបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ យថារហំ សេសបារមិយោ និទ្ធារេតព្ពា។ តថា មហាសត្តេ កុច្ឆិគតេ មាតុ ទេវសិកំ ឆសតសហស្សានិ វិស្សជ្ជេត្វា ទានំ ទាតុកាមតាទោហឡោ, តថា ទីយមានេបិ ធនស្ស បរិក្ខយាភាវោ, ជាតក្ខណេ ឯវ ហត្ថំ បសារេត្វា “ទានំ ទស្សាមិ, អត្ថិ កិញ្ចី”តិ វាចានិច្ឆារណំ, ចតុបញ្ចវស្សិកកាលេ អត្តនោ អលង្ការស្ស ធាតីនំ ហត្ថគតស្ស បុន អគ្គហេតុកាមតា, អដ្ឋវស្សិកកាលេ ហទយមំសាទិកស្ស អត្តនោ សរីរាវយវស្ស ទាតុកាមតាតិ ឯវមាទិកា សត្តក្ខត្តុំ មហាបថវិកម្បនាទិអនេកច្ឆរិយបាតុភាវហេតុភូតា ឥធ មហាបុរិសស្ស គុណានុភាវា វិភាវេតព្ពា។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“ឯវំ អច្ឆរិយា ហេតេ, អព្ភុតា ច មហេសិនោ…បេ….;
តេសុ ចិត្តប្បសាទោបិ, ទុក្ខតោ បរិមោចយេ;
បគេវានុកិរិយា តេសំ, ធម្មស្ស អនុធម្មតោ”តិ។

វេស្សន្តរចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. សសបណ្ឌិតចរិយាវណ្ណនា

១២៥-៦. ទសមេ **យទា ហោមិ, សសកោ**តិ អហំ, សារិបុត្ត, ពោធិបរិយេសនំ ចរមានោ យទា សសបណ្ឌិតោ ហោមិ។ ពោធិសត្តា ហិ កម្មវសិប្បត្តាបិ តាទិសានំ តិរច្ឆានានំ អនុគ្គណ្ហនត្ថំ តិរច្ឆានយោនិយំ និព្ពត្តន្តិ។ **បវនចារកោ**តិ មហាវនចារី។ ទព្ពាទិតិណានិ រុក្ខគច្ឆេសុ បណ្ណានិ យំកិញ្ចិ សាកំ រុក្ខតោ បតិតផលានិ ច ភក្ខោ ឯតស្សាតិ **តិណបណ្ណសាកផលភក្ខោ។ បរហេឋនវិវជ្ជិតោ**តិ បរបីឡាវិរហិតោ។ **សុត្តបោតោ ចា**តិ ឧទ្ទបោតោ ច។ **អហំ តទា**តិ យទាហំ សសកោ ហោមិ, តទា ឯតេ មក្កដាទយោ តយោ សហាយេ ឱវទាមិ។

១២៧. **កិរិយេ កល្យាណបាបកេ**តិ កុសលេ ចេវ អកុសលេ ច កម្មេ។ **បាបានី**តិ អនុសាសនាការទស្សនំ។ តត្ថ **បាបានិ បរិវជ្ជេថា**តិ បាណាតិបាតោ…បេ…. មិច្ឆាទិដ្ឋីតិ ឥមានិ បាបានិ បរិវជ្ជេថ។ **កល្យាណេ អភិនិវិស្សថា**តិ ទានំ សីលំ…បេ…. ទិដ្ឋុជុកម្មន្តិ ឥទំ កល្យាណំ, ឥមស្មិំ កល្យាណេ អត្តនោ កាយវាចាចិត្តានិ អភិមុខភាវេន និវិស្សថ, ឥមំ កល្យាណបដិបត្តិំ បដិបជ្ជថាតិ អត្ថោ។

ឯវំ មហាសត្តោ តិរច្ឆានយោនិយំ និព្ពត្តោបិ ញាណសម្បន្នតាយ កល្យាណមិត្តោ ហុត្វា តេសំ តិណ្ណំ ជនានំ កាលេន កាលំ ឧបគតានំ ឱវាទវសេន ធម្មំ ទេសេសិ។ តេ តស្ស ឱវាទំ សម្បដិច្ឆិត្វា អត្តនោ វសនដ្ឋានំ បវិសិត្វា វសន្តិ។ ឯវំ កាលេ គច្ឆន្តេ ពោធិសត្តោ អាកាសំ ឱលោកេត្វា ចន្ទបារិបូរិំ ទិស្វា “ឧបោសថកម្មំ ករោថា”តិ ឱវទិ។ តេនាហ –

១២៨. “ឧបោសថម្ហិ ទិវសេ, ចន្ទំ ទិស្វាន បូរិតំ;
ឯតេសំ តត្ថ អាចិក្ខិំ, ទិវសោ អជ្ជុបោសថោ។

១២៩. “ទានានិ បដិយាទេថ, ទក្ខិណេយ្យស្ស ទាតវេ;
ទត្វា ទានំ ទក្ខិណេយ្យេ, ឧបវស្សថុបោសថ”ន្តិ។

តត្ថ **ចន្ទំ ទិស្វា ន បូរិតន្តិ** ជុណ្ហបក្ខចាតុទ្ទសិយំ ឦសកំ អបរិបុណ្ណភាវេន ចន្ទំ ន បរិបូរិតំ ទិស្វា តតោ វិភាតាយ រត្តិយា អរុណុគ្គមនវេលាយមេវ **ឧបោសថម្ហិ ទិវសេ** បន្នរសេ **ឯតេសំ** មក្កដាទីនំ មយ្ហំ សហាយានំ **ទិវសោ អជ្ជុបោសថោ**។ តស្មា **“ទានានិ បដិយាទេថា”**តិអាទិនា តត្ថ ឧបោសថទិវសេ បដិបត្តិវិធានំ **អាចិក្ខិន្តិ** យោជេតព្ពំ។ តត្ថ **ទានានីតិ** ទេយ្យធម្មេ។ **បដិយាទេថាតិ** យថាសត្តិ យថាពលំ សជ្ជេថ។ **ទាតវេតិ** ទាតុំ។ **ឧបវស្សថាតិ** ឧបោសថកម្មំ ករោថ, ឧបោសថសីលានិ រក្ខថ, សីលេ បតិដ្ឋាយ ទិន្នទានំ មហប្ផលំ ហោតិ, តស្មា យាចកេ សម្បត្តេ តុម្ហេហិ ខាទិតព្ពាហារតោ ទត្វា ខាទេយ្យាថាតិ ទស្សេតិ។

តេ “សាធូ”តិ ពោធិសត្តស្ស ឱវាទំ សិរសា សម្បដិច្ឆិត្វា ឧបោសថង្គានិ អធិដ្ឋហឹសុ។ តេសុ ឧទ្ទោ បាតោវ “គោចរំ បរិយេសិស្សាមី”តិ នទីតីរំ គតោ។ អថេកោ ពាឡិសិកោ សត្ត រោហិតមច្ឆេ ឧទ្ធរិត្វា វល្លិយា អាវុណិត្វា នទីតីរេ វាលុកាយ បដិច្ឆាទេត្វា មច្ឆេ គណ្ហន្តោ នទិយា អធោ សោតំ ភស្សិ។ ឧទ្ទោ មច្ឆគន្ធំ ឃាយិត្វា វាលុកំ វិយូហិត្វា មច្ឆេ ទិស្វា នីហរិត្វា “អត្ថិ នុ ខោ ឯតេសំ សាមិកោ”តិ តិក្ខត្តុំ ឃោសេត្វា សាមិកំ អបស្សន្តោ វល្លិយំ ឌំសិត្វា អត្តនោ វសនគុម្ពេ ឋបេត្វា “វេលាយមេវ ខាទិស្សាមី”តិ អត្តនោ សីលំ អាវជ្ជេន្តោ និបជ្ជិ។ សិង្គាលោបិ គោចរំ បរិយេសន្តោ ឯកស្ស ខេត្តគោបកស្ស កុដិយំ ទ្វេ មំសសូលានិ ឯកំ គោធំ ឯកញ្ច ទធិវារកំ ទិស្វា “អត្ថិ នុ ខោ ឯតេសំ សាមិកោ”តិ តិក្ខត្តុំ ឃោសេត្វា សាមិកំ អទិស្វា ទធិវារកស្ស ឧគ្គហណរជ្ជុកំ គីវាយំ បវេសេត្វា មំសសូលេ ច គោធញ្ច មុខេន ឌំសិត្វា អត្តនោ វសនគុម្ពេ ឋបេត្វា “វេលាយមេវ ខាទិស្សាមី”តិ អត្តនោ សីលំ អាវជ្ជេន្តោ និបជ្ជិ។ មក្កដោបិ វនសណ្ឌំ បវិសិត្វា អម្ពបិណ្ឌំ អាហរិត្វា អត្តនោ វសនគុម្ពេ ឋបេត្វា “វេលាយមេវ ខាទិស្សាមី”តិ អត្តនោ សីលំ អាវជ្ជេន្តោ និបជ្ជិ។ តិណ្ណម្បិ “អហោ ឥធ នូន យាចកោ អាគច្ឆេយ្យា”តិ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជិ។ តេន វុត្តំ –

១៣០. “តេ មេ សាធូតិ វត្វាន, យថាសត្តិ យថាពលំ;
ទានានិ បដិយាទេត្វា, ទក្ខិណេយ្យំ គវេសិសុ”ន្តិ។

ពោធិសត្តោ បន “វេលាយមេវ និក្ខមិត្វា ទព្ពាទិតិណានិ ខាទិស្សាមី”តិ អត្តនោ វសនគុម្ពេយេវ និសិន្នោ ចិន្តេសិ – “មម សន្តិកំ អាគតានំ យាចកានំ តិណានិ ខាទិតុំ ន សក្កា, តិលតណ្ឌុលាទយោបិ មយ្ហំ នត្ថិ, សចេ មេ សន្តិកំ យាចកោ អាគមិស្សតិ, អហំ តិណេន យាបេមិ, អត្តនោ សរីរមំសំ ទស្សាមី”តិ។ តេនាហ ភគវា –

១៣១. “អហំ និសជ្ជ ចិន្តេសិំ, ទានំ ទក្ខិណនុច្ឆវំ;
យទិហំ លភេ ទក្ខិណេយ្យំ, កឹ មេ ទានំ ភវិស្សតិ។

១៣២. “ន មេ អត្ថិ តិលា មុគ្គា, មាសា វា តណ្ឌុលា ឃតំ;
អហំ តិណេន យាបេមិ, ន សក្កា តិណ ទាតវេ។

១៣៣. “យទិ កោចិ ឯតិ ទក្ខិណេយ្យោ, ភិក្ខាយ មម សន្តិកេ;
ទជ្ជាហំ សកមត្តានំ, ន សោ តុច្ឆោ គមិស្សតី”តិ។

តត្ថ **ទានំ ទក្ខិណនុច្ឆវន្តិ** ទក្ខិណាភាវេន អនុច្ឆវិកំ ទានំ ទក្ខិណេយ្យស្ស ទាតព្ពំ ទេយ្យធម្មំ **ចិន្តេសិំ។ យទិហំ លភេតិ** យទិ អហំ កិញ្ចិ ទក្ខិណេយ្យំ អជ្ជ លភេយ្យំ។ **កឹ មេ ទានំ ភវិស្សតីតិ** កឹ មម ទាតព្ពំ ភវិស្សតិ។ **ន សក្កា តិណ ទាតវេតិ** យទិ ទក្ខិណេយ្យស្ស ទាតុំ តិលមុគ្គាទិកំ មយ្ហំ នត្ថិ, យំ បន មម អាហារភូតំ, តំ ន សក្កា តិណំ ទក្ខិណេយ្យស្ស ទាតុំ។ **ទជ្ជាហំ សកមត្តានន្តិ** កឹ វា មយ្ហំ ឯតាយ ទេយ្យធម្មចិន្តាយ, ននុ ឥទមេវ មយ្ហំ អនវជ្ជំ អបរាធីនតាយ សុលភំ បរេសញ្ច បរិភោគារហំ សរីរំ សចេ **កោចិ ទក្ខិណេយ្យោ** មម សន្តិកំ អាគច្ឆតិ,

តយិទំ សកមត្តានំ តស្ស ទដ្ឋាមហំ។ ឯវំ សន្តេ **ន សោ តុច្ឆោ** មម សន្តិកំ អាគតោ អរិត្តហត្ថោ ហុត្វា **គមិស្សតី**តិ។

ឯវំ មហាបុរិសស្ស យថាភូតសភាវំ បរិវិតក្កេន្តស្ស បរិវិតក្កានុភាវេន សក្កស្ស បណ្ឌុកម្ពលសិលាសនំ ឧណ្ហាការំ ទស្សេសិ។ សោ អាវជ្ជេន្តោ តមំ ការណំ ទិស្វា “សសរាជំ វីមំសិស្សាមី”តិ បឋមំ ឧទ្ទស្ស វសនដ្ឋានំ គន្ត្វា ព្រាហ្មណវេសេន អដ្ឋាសិ។ តេន “កិមត្ថំ, ព្រាហ្មណ, ឋិតោសី”តិ ច វុត្តោ សចេ កញ្ចិ អាហារំ លភេយ្យំ, ឧបោសថិកោ ហុត្វា សមណធម្មំ ករេយ្យន្តិ។ សោ “សាធូតិ តេ អាហារំ ទស្សាមី”តិ អាហ។ តេន វុត្តំ –

“សត្ត មេ រោហិតា មច្ឆា, ឧទកា ថលមុព្ភតា;
តទំ ព្រាហ្មណ មេ អត្ថិ, ឯតំ ភុត្វា វនេ វសា”តិ។ (ជា. ១.៤.៦១);

ព្រាហ្មណោ “បគេវ តាវ ហោតុ, បច្ឆា ជានិស្សាមី”តិ តថេវ សិង្គាលស្ស មក្កដស្ស ច សន្តិកំ គន្ត្វា តេហិបិ អត្តនោ វិជ្ជមានេហិ ទេយ្យធម្មេហិ និមន្តិតោ “បគេវ តាវ ហោតុ, បច្ឆា ជានិស្សាមី”តិ អាហ។ តេន វុត្តំ –

“ទុស្ស មេ ខេត្តបាលស្ស, រត្តិភត្តំ អបាភតំ;
មំសសូលា ច ទ្វេ គោធា, ឯកញ្ច ទធិវារកំ;
តទំ ព្រាហ្មណ មេ អត្ថិ, ឯតំ ភុត្វា វនេ វសា”តិ។

“អម្ពបក្កំ ទកំ សីតំ, សីតច្ឆាយា មនោរមា;
តទំ ព្រាហ្មណ មេ អត្ថិ, ឯតំ ភុត្វា វនេ វសា”តិ។ (ជា. ១.៤.៦២-៦៣);

តត្ថ **ទុស្សា**តិ អមុស្ស។ **រត្តិភត្តំ អបាភត**ន្តិ រត្តិភោជនតោ អបនីតំ។ **មំសសូលា ច ទ្វេ គោធា**តិ អង្គារបក្កានិ ទ្វេ មំសសូលានិ ឯកា ច គោធា។ **ទធិវារក**ន្តិ ទធិវារកោ។

១៣៤. អថ ព្រាហ្មណោ សសបណ្ឌិតស្ស សន្តិកំ គតោ។ តេនាបិ “កិមត្ថមាគតោសី”តិ វុត្តោ តថេវាហ។ តេន វុត្តំ “**មម សង្កប្បមញ្ញាយ**”តិអាទិ។

តត្ថ **មម សង្កប្បមញ្ញាយា**តិ បុព្ពេ វុត្តប្បការំ បរិវិតក្កំ ជានិត្វា។ **ព្រាហ្មណវណ្ណិនា**តិ ព្រាហ្មណរូបវតា អត្តភាវេន។ **អាសយ**ន្តិ វសនគុម្ពំ។

១៣៥-៧. **សន្តុដ្ឋោ**តិ សមំ សព្ពភាគេនេវ តុដ្ឋោ។ **ឃាសហេតូ**តិ អាហារហេតុ។ **អទិន្នបុព្ព**ន្តិ យេហិ កេហិចិ អពោធិសត្តេហិ អទិន្នបុព្ពំ។ **ទានវរ**ន្តិ ឧត្តមទានំ។ “**អជ្ជ ទស្សាមិ តេ អហ**”ន្តិ វត្វា **តុវំ សីលគុណូបេតោ, អយុត្តំ តេ បរហេឋន**ន្តិ តំ បាណាតិបាតតោ អបនេត្វា ឥទានិ តស្ស បរិភោគយោគ្គំ អត្តានំ កត្វា ទាតុំ “**ឯហិ អគ្គី បទីបេហី**”តិអាទិមាហ។

តត្ថ **អហំ បចិស្សមត្តាន**ន្តិ តយា កតេ អង្គារគព្ភេ អហមេវ បតិត្វា អត្តានំ បចិស្សំ។ **បក្កំ ត្វំ ភក្ខយិស្សសី**តិ តថា បន បក្កំ ត្វំ ខាទិស្សសិ។

១៣៨-៩. **នានាកដ្ឋេ សមានយី**តិ សោ ព្រាហ្មណវេសធារី សក្កោ នានាទារូនិ សមានេន្តោ វិយ អហោសិ។ **មហន្តំ អកាសិ ចិតកំ, កត្វា អង្គារគព្ភក**ន្តិ វីតច្ចិកំ វិគតធូមំ អង្គារភរិតព្ភន្តរំ សមន្តតោ ជលមានំ មម សរីរស្ស និមុជ្ជនប្បហោនកំ តង្ខណញ្ញេវ មហន្តំ ចិតកំ អកាសិ, សហសា ឥទ្ធិយា អភិនិម្មិនីតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**អគ្គី តត្ថ បទីបេសិ, យថា សោ ខិប្បំ មហាភវេ**”តិ។

តត្ថ **សោ**តិ សោ អគ្គិក្ខន្ធោ សីឃំ មហន្តោ យថា ភវេយ្យ, តថា **បទីបេសិ។ ផោដេត្វា រជគតេ គត្តេ**តិ “សចេ លោមន្តរេសុ បាណកា អត្ថិ, តេ មា មរិំសូ”តិ បំសុគតេ មម គត្តេ តិក្ខត្តុំ វិធុនិត្វា។ **ឯកមន្តំ ឧបាវិសិ**ន្តិ ន តាវ កដ្ឋានិ អាទិត្តានីតិ តេសំ អាទីបនំ ឧទិក្ខន្តោ ថោកំ ឯកមន្តំ និសីទិំ។

១៤០. **យទា មហាកដ្ឋបុញ្ជោ, អាទិត្តោ ធមធមាយតី**តិ យទា បន សោ ទារុរាសិ សមន្តតោ អាទិត្តោ វាយុវេគសមុទ្ធដានំ ជាលសិខានំ វសេន “ធមធមា”តិ ឯវំ ករោតិ។ **តទុប្បតិត្វា បតតិ, មជ្ឈេ ជាលសិខន្តរេ**តិ តទា តស្មិំ កាលេ “មម សរីរស្ស ឈាបនសមត្ថោ អយំ អង្គាររាសី”តិ ចិន្តេត្វា ឧប្បតិត្វា ឧល្លង្ឃិត្វា ជាលសិខានំ

អត្តន្តរភូតេ តស្ស អង្គាររាសិស្ស មជ្ឈេ បទុមបុញ្ជេ រាជហំសោ វិយ បមុទិតចិត្តោ សកលសរីរំ ទានមុខេ ទត្វា បតតិ។

១៤១-២. បរិវដ្ដំ យស្ស កស្សចីតិ យថា យម្ហកាលេ សីតលំ ឧទកំ យេន កេនចិ បរិវដ្ដំ តស្ស ទរថបរិឡាហំ វូបសមេតិ, អស្សាទំ បីតិញ្ច ឧប្បាទេតិ។ **តថេវ ជលិតំ អគ្គិន្តិ** ឯវំ តថា បជ្ជលិតំ អង្គាររាសិ តទា មម បរិវដ្ដស្ស ឧសុមមត្តម្បិ នាហោសិ។ អញ្ញទត្ថុ ទានបីតិយា សព្ពទរថបរិឡាហវូបសមោ ឯវ អហោសិ។ ចិរស្សំ វត មេ ឆវិចម្មាទិកោ សព្ពោ សរីរវយវោ ទានមុខេ ជុហិតព្ពតំ ឧបគតោ អភិបត្ថិតោ មនោរថោ មត្ថកំ បត្តោតិ។ តេន វុត្តំ –

១៤៣. “ឆវិំ ចម្មំ មំសំ ន្ហារុំ, អដ្ឋិំ ហទយពន្ធនំ;
កេវលំ សកលំ កាយំ, ព្រាហ្មណស្ស អទាសហ”ន្តិ។

តត្ថ **ហទយពន្ធនន្តិ** ហទយមំសបេសិ។ តញ្ហិ ហទយវត្ថុំ ពន្ធិត្វា វិយ ឋិតត្តា “ហទយពន្ធន”ន្តិ វុត្តំ។ អថ វា **ហទយពន្ធនន្តិ** ហទយញ្ច ពន្ធនញ្ច, ហទយមំសញ្ចេវ តំ ពន្ធិត្វា វិយ ឋិតយកនមំសញ្ចាតិ អត្ថោ។ **កេវលំ សកលំ កាយន្តិ** អនវសេសំ សព្ពំ សរីរំ។

ឯវំ តស្មិំ អគ្គិម្ហិ អត្តនោ សរីរេ លោមកូបមត្តម្បិ ឧណ្ហំ កាតុំ អសក្កោន្តោ ពោធិសត្តោបិ ហិមគព្ភំ បវិដ្ឋោ វិយ ហុត្វា ព្រាហ្មណរូបធរំ សក្កំ ឯវមាហ – “ព្រាហ្មណ, តយា កតោ អគ្គិ អតិសីតលោ, កឹ នាមេត”ន្តិ? បណ្ឌិត, នាហំ ព្រាហ្មណោ, សក្កោហមស្មិ, តវ វីមំសនត្ថំ អាគតោ ឯវមកាសិន្តិ។ “សក្ក, ត្វំ តាវ តិដ្ឋតុ, សកលោបិ ចេ លោកោ មំ ទានេន វីមំសេយ្យ, នេវ មេ អទាតុកាមតំ កថញ្ចិបិ ឧប្បាទេយ្យ បស្សេថ ន”ន្តិ ពោធិសត្តោ សីហនាទំ នទិ។

អថ នំ សក្កោ “សសបណ្ឌិត, តវ គុណា សកលកប្បម្បិ បាកដា ហោន្តូ”តិ បព្ពតំ បីឡេត្វា បព្ពតរសំ អាទាយ ចន្ទមណ្ឌលេ សសលក្ខណំ អាលិខិត្វា ពោធិសត្តំ តស្មិំ វនសណ្ឌេ តត្ថេវ វនគុម្ពេ តរុណទព្ពតិណបីឋេ និបជ្ជាបេត្វា អត្តនោ ទេវលោកមេវ គតោ។ តេបិ ចត្តារោ បណ្ឌិតា សមគ្គា សម្មោទមានា និច្ចសីលំ ឧបោសថសីលញ្ច បូរេត្វា យថារហំ បុញ្ញានិ កត្វា យថាកម្មំ គតា។

តទា ឧទ្ទោ អាយស្មា អានន្ទោ អហោសិ, សិង្គាលោ មហាមោគ្គល្លានោ, មក្កដោ សារិបុត្តោ, សសបណ្ឌិតោ បន លោកនាថោ។

តស្ស ឥធាបិ សីលាទិបារមិយោ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ យថារហំ និទ្ធារេតព្ពា។ តថា សតិបិ តិរច្ឆានុបបត្តិយំ កុសលាទិធម្មេ កុសលាទិតោ យថាភូតាវពោធោ, តេសុ អណុមត្តម្បិ វជ្ជំ ភយតោ ទិស្វា សុដ្ឋុ អកុសលតោ ឱរមណំ, សម្មទេវ ច កុសលធម្មេសុ អត្តនោ បតិដ្ឋាបនំ, បរេសញ្ច “ឥមេ នាម បាបធម្មា តេ ឯវំ គហិតា ឯវំ បរាមដ្ឋា ឯវំគតិកា ភវន្តិ ឯវំអភិសម្បរាយា”តិ អាទីនវំ ទស្សេត្វា តតោ វិរមណេ និយោជនំ, ឥទំ ទានំ នាម, ឥទំ សីលំ នាម, ឥទំ ឧបោសថកម្មំ នាម, ឯត្ថ បតិដ្ឋិតានំ ទេវមនុស្សសម្បត្តិយោ ហត្ថគតា ឯវាតិអាទិនា បុញ្ញកម្មេសុ អានិសំសំ ទស្សេត្វា បតិដ្ឋាបនំ, អត្តនោ សរីរជីវិតនិរបេក្ខំ, បរេសំ សត្តានំ អនុគ្គណ្ហនំ, ឧឡារោ ច ទានជ្ឈាសយោតិ ឯវមាទយោ ឥធ ពោធិសត្តស្ស គុណានុភាវា វិភាវេតព្ពា។ តេនេតំ វុច្ចតិ – “ឯវំ អច្ឆរិយា ហេតេ…បេ…. ធម្មស្ស អនុធម្មតោ”តិ។

សសបណ្ឌិតចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥទានិ **“អកិត្តិព្រាហ្មណោ”**តិអាទិនា យថាវុត្តេ ទសបិ ចរិយាវិសេសេ ឧទានេត្វា និគមេតិ។ តត្ថ **អហមេវ តទា អាសិំ, យោ តេ ទានវរេ អទាតិ** យោ តានិ ឧត្តមទានានិ អទាសិ, សោ អកិត្តិព្រាហណាទិកោ អហមេវ តទា តស្មិំ កាលេ អហោសិំ, ន អញ្ញោតិ។ ឥតិ តេសុ អត្តភាវេសុ សតិបិ សីលាទិបារមីនំ យថារហំ បូរិតភាវេ អត្តនោ បន តទា ទានជ្ឈាសយស្ស អតិវិយ ឧឡារភាវំ សន្ធាយ ទានបារមិវសេនេវ ទេសនំ អារោបេសិ។ **ឯតេ ទានបរិក្ខារា, ឯតេ ទានស្ស បារមីតិ** យេ ឥមេ **អកិត្តិជាតកា**ទីសុ (ជា. ១.១៣.៨៣ អាទយោ) អនេកាការវោការា មយា បវត្តិតា ទេយ្យធម្មបរិច្ចាគា មម សរីរាវយវបុត្តទារបរិច្ចាគា បរមកោដិកា, កិញ្ចាបិ តេ ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតត្តា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមេវ ឧទ្ទិស្ស បវត្តិតត្តា ទានស្ស បរមុក្កំសគមនេន ទានបារមី ឯវ, តថាបិ មម ទានស្ស បរមត្ថបារមិភូតស្ស បរិក្ខរណតោសន្តានស្ស បរិភាវនាវសេន អភិសង្ខរណតោ ឯតេ ទានបរិក្ខារា នាម។ យស្ស បនេតេ បរិក្ខារា, តំ ទស្សេតុំ **“ជីវិតំ យាចកេ ទត្វា, ឥមំ បារមិ បូរយិ”**ន្តិ វុត្តំ។ ឯត្ថ ហិ

បឋមេត្វា សសបណ្ឌិតចរិយំ សេសាសុ នវសុ ចរិយាសុ យថារហំ ទានបារមិទានឧបបារមិយោ វេទិតព្ពា, **សសបណ្ឌិតចរិយេ** (ចរិយា. ១.១២៥ អាទយោ) បន ទានបរមត្ថបារមី។ តេន វុត្តំ –

“ភិក្ខាយ ឧបគតំ ទិស្វា, សកត្តានំ បរិច្ចជឹ;
ទានេន មេ សមោ នត្ថិ, ឯសា មេ ទានបារមី”តិ។ (ចរិយា. ១.តស្សុទ្ទាន);

កិញ្ចាបិ ហិ មហាបុរិសស្ស យថាវុត្តេ អកិត្តិព្រាហ្មណាទិកាលេ អញ្ញស្មិញ្ច មហាជនកមហាសុតសោមាទិកាលេ ទានបារមិយា បវត្តិតភាវានំ បរិមាណំ នាម នត្ថិ, តថាបិ ឯកន្តេនេវ សសបណ្ឌិតកាលេ ទានបារមិយា បរមត្ថបារមិភាវោ វិភាវេតព្ពោតិ។

បរមត្ថទីបនិយា ចរិយាបិដកសំវណ្ណនាយ

ទសវិធចរិយាសង្គហស្ស វិសេសតោ

ទានបារមិវិភាវនស្ស

បឋមវគ្គស្ស អត្ថវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ហត្ថិនាគវគ្គោ

១. មាតុបោសកចរិយាវណ្ណនា

១. ទុតិយវគ្គស្ស បឋមេ **កុញ្ជរោ**តិ ហត្ថី។ **មាតុបោសកោ**តិ អន្ធាយ ជរាជិណ្ណាយ មាតុយា បដិជគ្គនកោ។ **មហិយា**តិ ភូមិយំ។ **គុណេនា**តិ សីលគុណេន, តទា **មម** សទិសោ នត្ថិ។

ពោធិសត្តោ ហិ តទា ហិមវន្តប្បទេសេ ហត្ថិយោនិយំ និព្ពត្តិ។ សោ សព្ពសេតោ អភិរូបោ លក្ខណសម្បន្នោ មហាហត្ថី អនេកហត្ថិសតសហស្សបរិវារោ អហោសិ។ មាតា បនស្ស អន្ធា។ សោ មធុរផលាផលានិ ហត្ថីនំ ហត្ថេសុ ទត្វា មាតុ បេសេតិ។ ហត្ថិនោ តស្សា អទត្វា សយំ ខាទន្តិ។ សោ បរិគ្គណ្ហន្តោ តំ បវត្តិំ ញត្វា “យូថំ បហាយ មាតរមេវ បោសេស្សាមី”តិ រត្តិភាគេ អញ្ញេសំ ហត្ថីនំ អជានន្តានំ មាតរំ គហេត្វា ចណ្ឌោរណបព្ពតបាទំ គន្ត្វា ឯកំ នឡិនិំ ឧបនិស្សាយ ឋិតាយ បព្ពតគុហាយ មាតរំ ឋបេត្វា បោសេសិ។

២-៣. **បវនេ ទិស្វា វនចរោ**តិ ឯកោ វនចរកោ បុរិសោ តស្មិំ មហាវនេ វិចរន្តោ មំ ទិស្វា។ **រញ្ញោ មំ បដិវេទយី**តិ ពារាណសិរញ្ញោ មំ អារោចេសិ។

សោ ហិ មគ្គមូឡ្ហោ ទិសំ វវត្ថបេតុំ អសក្កោន្តោ មហន្តេន សទ្ទេន បរិទេវិ។ ពោធិសត្តោបិ តស្ស សទ្ទំ សុត្វា “អយំ បុរិសោ អនាថោ, ន ខោ បនេតំ បតិរូបំ, យំ ឯស មយិ ឋិតេ ឥធ វិនស្សេយ្យា”តិ តស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា តំ ភយេន បលាយន្តំ ទិស្វា “អម្ភោ បុរិស, នត្ថិ តេ មំ និស្សាយ ភយំ, មា បលាយិ, កស្មា ត្វំ បរិទេវន្តោ វិចរសី”តិ បុច្ឆិត្វា “សាមិ, អហំ មគ្គមូឡ្ហោ អជ្ជ មេ សត្តមោ ទិវសោ”តិ វុត្តេ “ភោ បុរិស, មា ភាយិ, អហំ តំ មនុស្សបថេ ឋបេស្សាមី”តិ តំ អត្តនោ បិដ្ឋិយំ និសីទាបេត្វា អរញ្ញតោ នីហរិត្វា និវត្តិ។ សោបិ បាបោ “នគរំ គន្ត្វា រញ្ញោ អារោចេស្សាមី”តិ រុក្ខសញ្ញំ បព្ពតសញ្ញញ្ច ករោន្តោវ និក្ខមិត្វា ពារាណសិំ អគមាសិ។ តស្មិំ កាលេ រញ្ញោ មង្គលហត្ថី មតោ ។ សោ បុរិសោ រាជានំ ឧបសង្កមិត្វា មហាបុរិសស្ស អត្តនោ ទិដ្ឋភាវំ អារោចេសិ។ តេន វុត្តំ **“តវានុច្ឆវោ, មហារាជ, គជោ វសតិ កាននេ”**តិអាទិ។

តត្ថ **តវានុច្ឆវោ**តិ តវ ឱបវយ្ហំ កាតុំ អនុច្ឆវិកោ យុត្តោ។ **ន តស្ស បរិក្ខាយត្ថោ**តិ តស្ស គហណេ គមនុបច្ឆេទនត្ថំ សមន្តតោ ខណិតព្ពបរិក្ខាយ វា ករេណុយា កណ្ណបុដេន អត្តានំ បដិច្ឆាទេត្វា ខិត្តបាសរជ្ជុយា ពន្ធិតព្ពអាឡ្ហកសង្ខាតអាលានេន វា យត្ថ បវិដ្ឋោ កត្ថចិ គន្តុំ ន សក្កោតិ, តាទិសវញ្ចនកាសុយា វា អត្ថោ បយោជនំ នត្ថិ។ **សហគហិតេ**តិ គហណសមកាលំ ឯវ។ **ឯហិតី**តិ អាគមិស្សតិ។

រាជា តមំ មគ្គទេសកំ កត្វា អរញ្ញំ គន្ត្វា “ឥមិនា វុត្តំ ហត្ថិនាគំ អានេហី”តិ ហត្ថាចរិយំ សហ បរិវារេន បេសេសិ។ សោ តេន សទ្ធិំ គន្ត្វា ពោធិសត្តំ នឡិនិំ បវិសិត្វា គោចរំ គណ្ហន្តំ បស្សិ។ តេន វុត្តំ –

៤. “តស្ស តំ វចនំ សុត្វា, រាជាបិ តុដ្ឋមានសោ;
បេសេសិ ហត្ថិទមកំ, ឆេកាចរិយំ សុសិក្ខិតំ។

៥. “គន្ត្វា សោ ហត្ថិទមកោ, អទ្ទស បទុមស្សរេ;
ភិសមុឡាលំ ឧទ្ធរន្តំ, យាបនត្ថាយ មាតុយា”តិ។

តត្ថ **ឆេកាចរិយ**ន្តិ ហត្ថិពន្ធនាទិវិធិម្ហិ កុសលំ ហត្ថាចរិយំ។ **សុសិក្ខិត**ន្តិ ហត្ថីនំ សិក្ខាបនវិជ្ជាយ និដ្ឋង្គមនេន សុដ្ឋុ សិក្ខិតំ។

៦. **វិញ្ញាយ មេ សីលគុណ**ន្តិ “ភទ្ទោ អយំ ហត្ថាជានីយោ ន មន្ទោ, ន ចណ្ឌោ, ន វោមិស្សសីលោ វា”តិ មម សីលគុណំ ជានិត្វា។ កថំ? **លក្ខណំ ឧបធារយី**តិ សុសិក្ខិតហត្ថិសិប្បត្តា មម លក្ខណំ សមន្តតោ ឧបធារេសិ។ តេន សោ **ឯហិ បុត្តាតិ វត្វាន, មម សោណ្ឌាយ អគ្គហិ**។

៧. ពោធិសត្តោ ហត្ថាចរិយំ ទិស្វា – “ឥទំ ភយំ មយ្ហំ ឯតស្ស បុរិសស្ស សន្តិកា ឧប្បន្នំ, អហំ ខោ បន មហាពលោ ហត្ថិសហស្សម្បិ វិទ្ធំសេតុំ សមត្ថោ, បហោមិ កុជ្ឈិត្វា សរដ្ឋកំ សេនាវាហនំ នាសេតុំ, សចេ បន កុជ្ឈិស្សាមិ, សីលំ មេ ភិជ្ជិស្សតិ, តស្មា សត្តីហិ កោដ្ដិយមានោបិ ន កុជ្ឈិស្សាមី”តិ ចិត្តំ អធិដ្ឋាយ សីសំ ឱនាមេត្វា និច្ចលោវ អដ្ឋាសិ។ តេនាហ ភគវា **“យំ មេ តទា បាកតិកំ, សរីរានុគតំ ពល”**ន្តិអាទិ។

តត្ថ **បាកតិក**ន្តិ សភាវសិទ្ធំ។ **សរីរានុគត**ន្តិ សរីរមេវ អនុគតំ កាយពលំ, ន ឧបាយកុសលតាសង្ខាតញាណានុគតន្តិ អធិប្បាយោ។ **អជ្ជ នាគសហស្សាន**ន្តិ អជ្ជកាលេ អនេកេសំ ហត្ថិសហស្សានំ សមុទិតានំ។ **ពលេន សមសាទិស**ន្តិ តេសំ សរីរពលេន សមសមមេវ ហុត្វា សទិសំ, ន ឧបមាមត្តេន។ មង្គលហត្ថិកុលេ ហិ តទា ពោធិសត្តោ ឧប្បន្នោតិ។

៨. យទិហំ តេសំ បកុប្បេយ្យន្តិ មំ គហណាយ ឧបគតានំ តេសំ អហំ យទិ កុជ្ឈេយ្យំ, តេសំ ជីវិតមទ្ទនេ បដិពលោ ភវេយ្យំ។ ន កេវលំ តេសញ្ញេវ, អថ ខោ **យាវ រជ្ជម្បិ មានុស**ន្តិ យតោ រជ្ជតោ តេសំ អាគតានំ មនុស្សានំ សព្ពម្បិ រជ្ជំ បោថេត្វា ចុណ្ណវិចុណ្ណំ ករេយ្យំ។

៩. អបិ ចាហំ សីលរក្ខាយាតិ ឯវំ សមត្ថោបិ ច អហំ អត្តនិ បតិដ្ឋិតាយ សីលរក្ខាយ សីលគុត្តិយា គុត្តោ ពន្ធោ វិយ។ **ន ករោមិ ចិត្តេ អញ្ញថត្ត**ន្តិ តស្ស សីលស្ស អញ្ញថត្តភូតំ តេសំ សត្តានំ បោថនាទិវិធិ មយ្ហំ ចិត្តេ ន ករោមិ, តត្ថ ចិត្តម្បិ ន ឧប្បាទេមិ។ **បក្ខិបន្តំ មមាឡ្ហកេ**តិ អាលានត្ថម្ភេ បក្ខិបន្តំ, "ទិស្វាបី"តិ វចនសេសោ។ កស្មាតិ ចេ, សីលបារមិបូរិយា ឦទិសេសុ ឋានេសុ សីលំ អខណ្ឌេន្តស្ស មេ នចិរស្សេវ សីលបារមី បរិបូរេស្សតីតិ សីលបារមិបរិបូរណត្ថំ តស្ស អញ្ញថត្តំ ចិត្តេ ន ករោមីតិ យោជនា។

១០. "យទិ តេ ម"ន្តិ គាថាយបិ សីលរក្ខាយ ទឡ្ហំ កត្វា សីលស្ស អធិដ្ឋិតភាវមេវ ទស្សេតិ។ តត្ថ **កោដ្ដេយ្យុ**ន្តិ ភិន្ទេយ្យុំ។ **សីលខណ្ឌភយា មមា**តិ មម សីលស្ស ខណ្ឌនភយេន។

ឯវំ បន ចិន្តេត្វា ពោធិសត្តេ និច្ចលេ ឋិតេ ហត្ថាចរិយោ បទុមសរំ ឱតរិត្វា តស្ស លក្ខណសម្បត្តិំ ទិស្វា "ឯហិ បុត្តា"តិ រជតទាមសទិសាយ សោណ្ឌាយ គហេត្វា សត្តមេ ទិវសេ ពារាណសិំ បាបុណិ។ សោ អន្តរាមគ្គេ វត្តមានោវ រញ្ញោ សាសនំ បេសេសិ។ រាជា នគរំ អលង្ការាបេសិ។ ហត្ថាចរិយោ ពោធិសត្តំ កតគន្ធបរិភណ្ឌំ អលង្កតបដិយត្តំ ហត្ថិសាលំ នេត្វា វិចិត្រសាណិយា បរិក្ខិបាបេត្វា រញ្ញោ អារោចេសិ។ រាជា នានគ្គរសភោជនំ អាទាយ គន្ត្វា ពោធិសត្តស្ស ទាបេសិ។ សោ "មាតរំ វិនា គោចរំ ន គណ្ហិស្សាមី"តិ បិណ្ឌំ ន គណ្ហិ។ យាចិតោបិ អគ្គហេត្វា –

"សា នូនសា កបណិកា, អន្ធា អបរិណាយិកា;
ខាណុំ បាទេន ឃដ្ដេតិ, គិរិំ ចណ្ឌោរណំ បតី"តិ។ –

អាហ។ តំ សុត្វា រាជា –

"កា នុ តេ សា មហានាគ, អន្ធា អបរិណាយិកា;
ខាណុំ បាទេន ឃដ្ដេតិ, គិរិំ ចណ្ឌោរណំ បតី"តិ។ – បុច្ឆិត្វា –

"មាតា មេ សា មហារាជ, អន្ធា អបរិណាយិកា;
ខាណុំ បាទេន ឃដ្ដេតិ, គិរិំ ចណ្ឌោរណំ បតី"តិ។ –

វុត្តេ អជ្ជ សត្តមោ ទិវសោ "មាតា មេ គោចរំ ន លភិត្ថា"តិ វទតោ ឥមស្ស គោចរំ អគណ្ហន្តស្ស។ តស្មា –

"មុញ្ចថេតំ មហានាគំ, យោយំ ភរតិ មាតរំ;
សមេតុ មាតរា នាគោ, សហ សព្ពេហិ ញាតិភី"តិ។ – វត្វា មុញ្ចាបេសិ –

"មុត្តោ ច ពន្ធនា នាគោ, មុត្តទាមាយ កុញ្ជរោ;
មុហុត្តំ អស្សាសយិត្វា, អគមា យេន បព្ពតោ"តិ។

តត្ថ **កបណិកា**តិ វរាកា។ **ខាណុំ បាទេន ឃដ្ដេតី**តិ អន្ធតាយ បុត្តវិយោគទុក្ខេន ច បរិទេវមានា តត្ថ តត្ថ រុក្ខកឡិង្គរេ បាទេន ឃដ្ដេតិ។ **ចណ្ឌោរណំ បតី**តិ ចណ្ឌោរណបព្ពតាភិមុខី, តស្មិំ បព្ពតបាទេ បរិព្ភមមានាតិ អត្ថោ។ **អគមា យេន បព្ពតោ**តិ សោ ហត្ថិនាគោ ពន្ធនា មុត្តោ ថោកំ វិស្សមិត្វា រញ្ញោ ទសរាជធម្មគាថាហិ ធម្មំ ទេសេត្វា "អប្បមត្តោ ហោហិ, មហារាជា"តិ ឱវាទំ ទត្វា មហាជនេន គន្ធមាលាទីហិ បូជិយមានោ នគរា និក្ខមិត្វា តទហេវ មាតរា សមាគន្ត្វា សព្ពំ បវត្តិំ អាចិក្ខិ។ សា តុដ្ឋមានសា –

"ចិរំ ជីវតុ សោ រាជា, កាសីនំ រដ្ឋវឌ្ឍនោ;

យោ មេ បុត្តំ បមោចេសិ, សទា វុទ្ធាបចាយិក”ន្តិ។ (ជា. ១.១១.១២) –

វណ្ណោ អនុមោទនំ អកាសិ។ រាជា ពោធិសត្តស្ស គុណេ បសីទិត្វា នឡិនិយា អវិទូរេ គាមំ មាបេត្វា ពោធិសត្តស្ស មាតុ ចស្ស និពទ្ធំ វត្តំ បដ្ឋបេសិ ។ អបរភាគេ ពោធិសត្តោ មាតរិ មតាយ តស្សា សរីរបរិហារំ កត្វា កុរណ្ឌក អស្សមបទំ នាម គតោ។ តស្មិំ បន ឋានេ ហិមវន្តតោ ឱតរិត្វា បញ្ចសតា តសយោ វសឹសុ។ តំ វត្តំ តេសំ ទត្វា រាជា ពោធិសត្តស្ស សមានរូបំ សិលាបដិមំ ការេត្វា មហាសក្ការំ បវត្តេសិ។ ជម្ពុទីបវាសិនោ អនុសំវច្ឆរំ សន្និបតិត្វា ហត្ថិមហំ នាម ករិំសុ។

តទា រាជា អានន្ទោ អហោសិ, ហត្ថិនី មហាមាយា, វនចរកោ ទេវទត្តោ, មាតុបោសកហត្ថិនាគោ លោកនាថោ។

តជាបិ ទានបារមិអាទយោ យថារហំ និទ្ធារេតព្ពា។ សីលបារមី បន អតិសយវតីតិ សា ឯវ ទេសនំ អារូឡ្ហា។ តថា តិរច្ឆានយោនិយំ ឧប្បន្នោបិ ព្រហ្មបុព្ពទេវបុព្ពាចរិយអាហុនេយ្យាទិភាវេន សព្ពញ្ញុពុទ្ធេនបិ បសត្ថភាវានុរូបំ មាតុយា គរុចិត្តំ ឧបដ្ឋបេត្វា “មាតា នាមេសា បុត្តស្ស ពហូបការា, តស្មា មាតុបដ្ឋានំ នាម បណ្ឌិតេន បញ្ញត្ត”ន្តិ មនសិ កត្វា អនេកេសំ ហត្ថិសហស្សានំ តស្សរាធិបតិ មហានុភាវោ យូថបតិ ហុត្វា តេហិ អនុវត្តិយមានោ ឯកកវិហារេ អន្តរាយំ អគណេត្វា យូថំ បហាយ ឯកកោ ហុត្វា ឧបការិខេត្តំ បូជេស្សាមីតិ មាតុបោសនំ, មគ្គមូឡ្ហបុរិសំ ទិស្វា អនុកម្បាយ តំ គហេត្វា មនុស្សគោចរសម្បាបនំ, តេន ច កតាបរាធសហនំ , ហត្ថាចរិយប្បមុខានំ អត្តានំ ពន្ធិតុំ អាគតបុរិសានំ សមត្ថោបិ សមានោ សន្តាសនមត្តេនបិ តេសំ បីឡនា ភវិស្សតិ, មយ្ហញ្ច សីលស្ស ខណ្ឌាទិភាវោតិ តថា អកត្វា សុទន្តេន ឱបវយ្ហោ វិយ សុខេនេវ គហណូបគមនំ, មាតរំ វិនា ន កញ្ចិ អជ្ឈោហរិស្សាមីតិ សត្តាហម្បិ អនាហារតា, តមិនាបាហំ ពន្ធាបិតោតិ ចិត្តំ អនុប្បាទេត្វា រាជានំ មេត្តាយ ផរណំ, តស្ស ច នានានយេហិ ធម្មទេសនាតិ ឯវមាទយោ តជ មហាបុរិសស្ស គុណានុភាវា វិភាវេតព្ពា។ តេន វុត្តំ – “ឯវំ អច្ឆរិយា ឯតេ, អព្ភុតា ច មហេសិនោ…បេ…. ធម្មស្ស អនុធម្មតោ”តិ។

មាតុបោសកចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ភូរិទត្តចរិយាវណ្ណនា

១១. ទុតិយេ **ភូរិទត្តោ**តិ ភូរិសមទត្តោ។ ទត្តោតិ ហិ តទា ពោធិសត្តស្ស មាតាបិតូហិ កតំ នាមំ។ យស្មា បនេសោ នាគភវនេ វិរូបក្ខមហារាជភវនេ តាវតឹសភវនេ ច ឧប្បន្នេ បញ្ហេ សម្មទេវ វិនិច្ឆិនាតិ, ឯកទិវសញ្ច វិរូបក្ខមហារាជេ នាគបរិសាយ សទ្ធិំ តិទសបុរំ គន្ត្វា សក្កំ បរិវារេត្វា និសិន្នេ ទេវានមន្តរេ បញ្ហោ សមុដ្ឋាសិ។ តំ កោចិ កថេតុំ នាសក្ខិ។ សក្កេន បន អនុញ្ញាតោ បល្លង្កវរគតោ ហុត្វា មហាសត្តោវ កថេសិ។ អថ នំ ទេវរាជា ទិព្ពគន្ធបុប្ផេហិ បូជេត្វា “ទត្ត, ត្វំ បថវិសមាយ វិបុលាយ បញ្ញាយ សមន្នាគតោ តតោ បដ្ឋាយ ភូរិទត្តោ នាមា”តិ អាហ។ ភូរីតិ ហិ បថវិយា នាមំ, តស្មា ភូរិសមតាយ ភូតេ អត្ថេ រមតីតិ ច ភូរិសង្ខាតាយ មហតិយា បញ្ញាយ សមន្នាគតត្តា មហាសត្តោ “ភូរិទត្តោ”តិ បញ្ញាយិត្ថ។ មហតិយា បន នាគិទ្ធិយា សមន្នាគតត្តា **មហិទ្ធិកោ ចា**តិ។

អតីតេ ហិ តមស្មិំយេវ កប្បេ ពារាណសិរញ្ញោ បុត្តោ បិតរា រដ្ឋតោ បព្ពាជិតោ វនេ វសន្តោ អញ្ញតរាយ នាគមាណវិកាយ សំវាសំ កប្បេសិ។ តេសំ សំវាសមន្វាយ ទ្វេ ទារកា ជាយឹសុ – បុត្តោ ច ធីតា ច។ បុត្តស្ស “សាគរព្រហ្មទត្តោ”តិ នាមំ ករិំសុ ធីតាយ “សមុទ្ទជា”តិ។ សោ អបរភាគេ បិតុ អច្ចយេន ពារាណសឹ គន្ត្វា រជ្ជំ ការេសិ។ អថ ធតរដ្ឋោ នាម នាគរាជា បញ្ចយោជនសតិកេ នាគភវនេ នាគរជ្ជំ ការេន្តោ តំ អភូតវាទិកេន ចិត្តចូឡេន នាម កច្ឆបេន “ពារាណសិរាជា អត្តនោ ធីតរំ តុយ្ហំ ទាតុកាមោ, សា ខោ បន រាជធីតា សមុទ្ទជា នាម អភិរូបា ទស្សនីយា បាសាទិកា ចា”តិ កថិតំ សុត្វា ធតរដ្ឋោ ចត្តារោ នាគមាណវកេ បេសេត្វា តំ ទាតុំ អនិច្ឆន្តំ នាគវិភីសិកាយ ភីសាបេត្វា “ទម្មី”តិ វុត្តេ មហន្តំ បណ្ណាការំ បេសេត្វា មហតិយា នាគិទ្ធិយា មហន្តេន បរិវារេន តស្ស ធីតរំ នាគភវនំ នេត្វា អគ្គមហេសិដ្ឋានេ ឋបេសិ។

សា អបរភាគេ ធតរដ្ឋំ បដិច្ច សុទស្សនោ, ទត្តោ, សុភោគោ, អរិដ្ឋោតិ ចត្តារោ បុត្តេ បដិលភិ។ តេសុ ទត្តោ ពោធិសត្តោ, សោ បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ សក្កេន តុដ្ឋចិត្តេន “ភូរិទត្តោ”តិ គហិតនាមត្តា “ភូរិទត្តោ”ត្វេវ បញ្ញាយិត្ថ។ អថ នេសំ បិតា យោជនសតិកំ យោជនសតិកំ រជ្ជំ ភាជេត្វា អទាសិ។ មហន្តោ យសោ អហោសិ។

សោឡសសោឡសនាគកញ្ញាសហស្សានិ បរិវារយឹសុ។ បិតុបិ ឯកយោជនសតមេវ រជ្ជំ អហោសិ។ តយោ បុត្តា មាសេ មាសេ មាតាបិតរោ បស្សិតុំ អាគច្ឆន្តិ, ពោធិសត្តោ បន អន្វទ្ធមាសំ អាគច្ឆតិ។

សោ ឯកទិវសំ វិរូបក្ខមហារាជេន សទ្ធឹ សក្កស្ស ឧបដ្ឋានំ គតោ វេជយន្តបាសាទំ សុធម្មទេវសភំ បារិច្ឆត្តកកោវិឡារំ បណ្ឌុកម្ពលសិលាសនំ ទេវច្ឆរាបរិវារំ អតិមនោហរំ សក្កសម្បត្តិំ ទិស្វា “ឯត្តកមត្តម្បិ នាគត្តភាវេ ឋិតស្ស ទុល្លភំ, កុតោ សម្មាសម្ពោធី”តិ នាគត្តភាវំ ជិគុច្ឆិត្វា “នាគភវនំ គន្ត្វា ឧបោសថវាសំ វសិត្វា សីលមេវ បគ្គណ្ហិស្សាមិ, តំ ពោធិបរិបាចនំ ហោតិ, ឥមស្មិំ ទេវលោកេ ឧប្បត្តិការណំ ភវិស្សតី”តិ ចិន្តេត្វា នាគភវនំ គន្ត្វា មាតាបិតរោ អាហ – “អម្មតាតា, អហំ ឧបោសថកម្មំ ករិស្សាមី”តិ។ តេហិ “ឥធេវ ឧបោសថំ ឧបវសាហិ, ពហិគតានំ នាគានំ មហន្តំ ភយ”ន្តិ វុត្តេ ឯកវារំ តថា កត្វា នាគកញ្ញាហិ ឧបទ្ទុតោ បុនវារេ មាតាបិតូនំ អនារោចេត្វា អត្តនោ ភរិយំ អាមន្តេត្វា “ភទ្ទេ, អហំ មនុស្សលោកំ គន្ត្វា យមុនាតីរេ មហានិគ្រោធរុក្ខោ អត្ថិ តស្ស អវិទូរេ វម្មិកមត្ថកេ ភោគេ អាភុជិត្វា ចតុរង្គសមន្នាគតំ ឧបោសថំ អធិដ្ឋាយ និបជ្ជិត្វា “ឧបោសថកម្មំ ករិស្សាមី”តិ នាគភវនតោ និក្ខមិត្វា តថា ករោតិ។ តេន វុត្តំ “**វិរូបក្ខេន មហារញ្ញា, ទេវលោកមគញ្ឆហ**”ន្តិអាទិ។

តត្ថ **វិរូបក្ខេន មហារញ្ញា**តិ វិរូបក្ខេន នាម នាគាធិបតិមហារាជេន។ **ទេវលោក**ន្តិ តាវតឹសទេវលោកំ។ **អគញ្ឆហ**ន្តិ អគញ្ឆឹ, ឧបសង្កមឹ អហំ។

១២. តត្ថាតិ តស្មឹ ទេវលោកេ។ **បស្សឹ ត្វាហ**ន្តិ អទ្ទក្ខឹ អហំ **តុ**-សទ្ទោ និបាតមត្តោ។ **ឯកន្តំ សុខសមប្បិតេ**តិ ឯកន្តំ អច្ចន្តមេវ សុខេន សមង្គីភូតេ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា – “សន្តិ, ភិក្ខវេ, ឆ ផស្សាយតនិកា នាម សគ្គា។ យាវញ្ចិទំ, ភិក្ខវេ, ន សុករំ អក្ខានេន បាបុណិតុំ យាវ សុខា សគ្គា”តិ (ម. និ. ៣.២៥៥) ច។ **តំ សគ្គគមនត្ថាយា**តិ តស្មឹ សគ្គស្មឹ ឧប្បត្តិវសេន គមនត្ថាយ។ **សីលព្ពត**ន្តិ សីលសង្ខាតំ វតំ។ អថ វា **សីលព្ពត**ន្តិ ឧបោសថសីលញ្ចេវ “មម ចម្មំ ចម្មត្ថិកា ហរន្តូ”តិអាទិនា អត្តនោ សរីរាទយបរិច្ចាគសមាទិយនសង្ខាតំ វតញ្ច។

១៣. សរីរកិច្ចន្តិ មុខធោវនាទិសរីរបដិជគ្គនំ។ **ភុត្វា យាបនមត្តក**ន្តិ ឥន្ទ្រិយានិ និព្ពិសេវនានិ កាតុំ សរីរដ្ឋិតិមត្តកំ អាហារំ អាហរិត្វា។ **ចតុរោ អង្គេ**តិ ចត្តារិ អង្គានិ។ **អធិដ្ឋាយា**តិ អធិដ្ឋហិត្វា។ **សេមី**តិ សយាមិ។

១៤. ឆវិយាតិអាទិ តេសំ ចតុន្នំ អង្គានំ ទស្សនំ។ តត្ថ ច ឆវិចម្មានំ វិស្សជ្ជនំ ឯកំ អង្គំ, សេសានិ ឯកេកមេវ, មំសគ្គហណេនេវ ចេត្ថ រុធិរម្បិ សង្គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឯតេនា**តិ ឯតេហិ ។ **ហរាតុ សោ**តិ យស្ស ឯតេហិ ឆវិអាទីហិ **ករណីយំ** អត្ថិ, តស្ស មយា ទិន្នមេវេតំ។ សព្ពំ សោ ហរតូតិ អត្តនោ អត្តភាវេ អនបេក្ខបវារណំ បវារេតិ។

ឯវំ មហាសត្តស្ស ឥមិនា និយាមេនេវ អន្វទ្ធមាសំ ឧបោសថកម្មំ ករោន្តស្ស ទីឃោ អទ្ធា វីតិវត្តោ។ ឯវំ គច្ឆន្តេ កាលេ ឯកទិវសំ អញ្ញតរោ នេសាទព្រាហ្មណោ សោមទត្តេន នាម អត្តនោ បុត្តេន សហ តំ ឋានំ បត្វា អរុណុគ្គមនសមយេ នាគកញ្ញាហិ បរិវារិយមានំ មហាសត្តំ ទិស្វា តស្ស សន្តិកំ អគមាសិ។ តាវទេវ នាគកញ្ញាយោ បថវិយំ និមុជ្ជិត្វា នាគភវនមេវ គតា។ ព្រាហ្មណោ មហាសត្តំ បុច្ឆិ – “កោ នុ ខោ ត្វំ, មារិស, ទេវោ វា យក្ខោ វា នាគោ វា”តិ? ពោធិសត្តោ យថាភូតំ អត្តានំ អាវិ កត្វា សចាយំ ឥតោ គច្ឆេយ្យ, ឥធ មេ វាសំ មហាជនស្ស បាកដំ ករេយ្យ, តេន មេ ឧបោសថវាសស្ស អន្តរាយោបិ សិយា។ យំនូនាហំ ឥតោ ឥមំ នាគភវនំ នេត្វា មហតិយា សម្បត្តិយា យោជេយ្យំ។ ឯវាយំ តត្ថេវ អភិរមិស្សតិ, តេន មេ ឧបោសថកម្មំ អទ្ធនិយំ សិយាតិ។ អថ នំ អាហ – “ព្រាហ្មណ, មហន្តំ តេ យសំ ទស្សាមិ, រមណីយំ នាគភវនំ, ឯហិ តត្ថ គច្ឆាមា”តិ។ សាមិ, បុត្តោ មេ អត្ថិ, តស្មឹ អាគច្ឆន្តេ អាគមិស្សាមីតិ។ គច្ឆ, ព្រាហ្មណ, បុត្តំ អានេហីតិ។ ព្រាហ្មណោ គន្ត្វា បុត្តស្ស តមត្ថំ អារោចេត្វា តំ អានេសិ។ មហាសត្តោ តេ ឧភោបិ អាទាយ អត្តនោ អានុភាវេន នាគភវនំ អានេសិ។ តេសំ តត្ថ ទិព្ពោ អត្តភាវោ បាតុភវិ។ អថ តេសំ មហាសត្តោ ទិព្ពសម្បត្តិំ ទត្វា ចត្តារិ ចត្តារិ នាគកញ្ញាសតានិ អទាសិ។ តេ មហតឹ សម្បត្តិំ អនុភវិំសុ។

ពោធិសត្តោបិ អប្បមត្តោ ឧបោសថកម្មំ ករោតិ។ អន្វទ្ធមាសំ មាតាបិតូនំ ឧបដ្ឋានំ គន្ត្វា ធម្មកថំ កថេត្វា តតោ ច ព្រាហ្មណស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា អារោគ្យំ បុច្ឆិត្វា “យេន តេ អត្ថោ, តំ វទេយ្យាសី”តិ អាបុច្ឆិត្វា “អនុក្កណ្ឋមានោ អភិរមា”តិ វត្វា សោមទត្តេនបិ សទ្ធឹ បដិសន្ថារំ កត្វា អត្តនោ និវេសនំ គច្ឆតិ។ ព្រាហ្មណោ សំវច្ឆរំ តត្ថ វសិត្វា មន្ទបុញ្ញតាយ ឧក្កណ្ឋិត្វា អនិច្ឆមានម្បិ បុត្តំ គហេត្វា ពោធិសត្តំ អាបុច្ឆិត្វា តេន ទីយមានំ ពហុំ ធនំ សព្ពកាមទទំ មណិរតនម្បិ អលក្ខិកតាយ អគ្គហេត្វា “មនុស្សលោកំ គន្ត្វា បព្ពជិស្សាមី”តិ អាហ។ មហាសត្តោ នាគមាណវកេ អាណាបេត្វា តំ សបុត្តកំ មនុស្សលោកំ បាបេសិ។ តេ ឧភោបិ ទិព្ពាភរណានិ ទិព្ព

វត្ថានិ ច ឱមុញ្ចិត្វា ន្ហាយិតុំ ឯកំ បោក្ខរណឹ ឱតរិំសុ, តស្មឹ ខណេ តានិ អន្តរធាយិត្វា នាគភវនមេវ អគមំសុ។ អថ បឋមនិវត្ថកាសាវបិលោតិកាវ សរីរេ បដិមុញ្ចិំ, ធនុសរសត្តិយោ គហេត្វា អរញ្ញំ គន្ត្វា មិគេ វធិត្វា បុរិមនិយាមេនេវ ជីវិកំ កប្បេសុំ។

តេន ច សមយេន អញ្ញតរោ តាបសោ សុបណ្ណរាជតោ លទ្ធំ អលម្បាយនមន្តំ តស្ស អនុច្ឆវិកានិ ឱសធានិ មន្តូបចារញ្ច អត្តានំ ឧបដ្ឋហន្តស្ស អញ្ញតរស្ស ព្រាហ្មណស្ស អទាសិ។ សោ “លទ្ធោ មេ ជីវិកូបាយោ”តិ កតិបាហំ វសិត្វា តាបសំ អាបុច្ឆិត្វា បក្កមន្តោ អនុបុព្ពេន យមុនាតីរំ បត្វា តំ មន្តំ សជ្ឈាយន្តោ មហាមគ្គេន គច្ឆតិ។ តទា ពោធិសត្តស្ស ភវនតោ តស្ស បរិចារិកា នាគមាណវិកា តំ សព្ពកាមទទំ មណិរតនំ អាទាយ យមុនាតីរេ វាលុការាសិមត្ថកេ ឋបេត្វា តស្សោភាសេន រត្តិយំ កីឡិត្វា អរុណុគ្គមនេ តស្ស ព្រាហ្មណស្ស មន្តសទ្ទំ សុត្វា “សុបណ្ណោ”តិ សញ្ញាយ ភយតជ្ជិតា មណិរតនំ អគ្គហេត្វា បឋវិយំ និមុជ្ជិត្វា នាគភវនំ អគមំសុ។

ព្រាហ្មណោ តំ មណិរតនំ អាទាយ បាយាសិ។ តស្មឹ ខណេ សោ នេសាទព្រាហ្មណោ បុត្តេន សទ្ធឹ មិគវធាយ អរញ្ញំ គច្ឆន្តោ តស្ស ហត្ថេ តំ មណិរតនំ ទិស្វា “ឥទំ ភូរិទត្តស្ស សព្ពកាមទទំ មណិរតន”ន្តិ សញ្ជានិត្វា តំ គណ្ហិតុកាមោ តេន សទ្ធឹ អល្លាបសល្លាបំ កត្វា មន្តវាទិភាវំ ជានិត្វា ឯវមាហ – “សចេ មេ ត្វំ ឥមំ មណិរតនំ ទស្សសិ, ឯវាហំ តេ មហានុភាវំ នាគំ ទស្សេស្សាមិ, យំ ត្វំ គហេត្វា គាមនិគមរាជធានិយោ ចរន្តោ ពហុធនំ លច្ឆសី”តិ។ “តេន ហិ ទស្សេត្វា គណ្ហាហី”តិ វុត្តេ តំ អាទាយ ពោធិសត្តំ ឧបោសថករណដ្ឋានេ វម្មិកមត្ថកេ ភោគេ អាភុជិត្វា និបន្នំ អវិទូរេ ឋិតោ ហត្ថំ បសារេត្វា ទស្សេសិ។

មហាសត្តោ តំ នេសាទំ ទិស្វា “អយំ ឧបោសថស្ស មេ អន្តរាយំ ករេយ្យា”តិ នាគភវនំ នេត្វា មហាសម្បត្តិយំ បតិដ្ឋាបិតោបិ ន ឥច្ឆិ។ តតោ អបក្កមិត្វា សយំ គន្តុកាមោ មយា ទីយមានម្បិ មណិរតនំ គណ្ហិតុំ ន ឥច្ឆិ។ ឥទានិ បន អហិគុណ្ឋិកំ គហេត្វា អាគច្ឆតិ។ សចាហំ ឥមស្ស មិត្តទុព្ភិនោ កុជ្ឈេយ្យំ, សីលំ មេ ខណ្ឌំ ភវិស្សតិ។ មយា ខោ បន បឋមំយេវ ចតុរង្គសមន្នាគតោ ឧបោសថោ អធិដ្ឋិតោ, សោ យថាធិដ្ឋិតោវ ហោតុ។ អលម្បាយនោ មំ ឆិន្ទតុ វា មា វា, នេវស្ស កុជ្ឈិស្សាមី”តិ ចិន្តេត្វា អក្ខីនិ និម្មីលេត្វា អធិដ្ឋានបារមឹ បុរេចារិកំ កត្វា ភោគន្តរេ សីសំ បក្ខិបិត្វា និច្ចលោវ ហុត្វា និបជ្ជិ។ នេសាទព្រាហ្មណោបិ “ភោ អលម្បាយន, ឥមំ នាគំ គណ្ហ, មណឹ មេ ទេហី”តិ អាហ។ អលម្បាយនោ នាគំ ទិស្វា តុដ្ឋោ មណឹ កិស្មិញ្ចិ អគណេត្វា “គណ្ហ, ព្រាហ្មណា”តិ ហត្ថេ ខិបិ។ សោ តស្ស ហត្ថតោ ភស្សិត្វា បឋវិយំ បតិតមត្តោវ បឋវឹ បវិសិត្វា នាគភវនមេវ គតោ។ នេសាទព្រាហ្មណោ មណិរតនតោ ភូរិទត្តេន សទ្ធឹ មិត្តភាវតោ ច បរិហាយិត្វា និប្បច្ចយោវ បក្កន្តោ។

១៥. អលម្បាយនោបិ មហានុភាវេហិ ឱសធេហិ អត្តនោ សរីរំ មក្ខេត្វា ថោកំ ខាទិត្វា ខេឡំ អត្តនោ កាយស្មឹ បរិភាវេត្វា ទិព្ពមន្តំ ជប្បន្តោ ពោធិសត្តំ ឧបសង្កមិត្វា នង្គុដ្ឋេ គហេត្វា អាកឌ្ឍិត្វា សីសេ ទឡ្ហំ គណ្ហន្តោ មុខមស្ស វិវរិត្វា ឱសធំ ខាទិត្វា មុខេ សហខេឡំ ឱសិញ្ចិ។ សុចិជាតិកោ មហាសត្តោ សីលភេទភយេន អកុជ្ឈិត្វា អក្ខីនិ ន ឧម្មីលេសិ។ អថ នំ ឱសធមន្តពលេន នង្គុដ្ឋេ គហេត្វា ហេដ្ឋា សីសំ កត្វា សញ្ចាលេត្វា គហិតគោចរំ ឆឌ្ឌាបេត្វា ភូមិយំ ទីឃសោ និបជ្ជាបេត្វា មសូរកំ មទ្ទន្តោ វិយ ហត្ថេហិ បរិមទ្ទិ។ អដ្ឋីនិ ចុណ្ណិយមានានិ វិយ អហេសុំ។

បុន នង្គុដ្ឋេ គហេត្វា ទុស្សំ បោថេន្តោ វិយ បោថេសិ។ មហាសត្តោ ឯវរូបំ ទុក្ខំ អនុភោន្តោបិ នេវ កុជ្ឈិត្ថ។ អញ្ញទត្ថុ អត្តនោ សីលមេវ អាវជ្ជេសិ។ ឥតិ សោ មហាសត្តំ ទុព្ពលំ កត្វា វល្លីហិ បេឡំ សជ្ជេត្វា មហាសត្តំ តត្ថ បក្ខិបិ។ សរីរំ បនស្ស មហន្តំ តត្ថ ន បវិសតិ។ អថ នំ បណ្ហិយា កោដ្ដេន្តោ បវេសេត្វា បេឡំ អាទាយ ឯកំ គាមំ គន្ត្វា គាមមជ្ឈេ ឱតារេត្វា “នាគស្ស នច្ចំ ទដ្ឋុកាមា អាគច្ឆន្តូ”តិ សទ្ទមកាសិ។ សកលគាមវាសិនោ សន្និបតឹសុ។ តស្មឹ ខណេ អលម្បាយនោ “និក្ខម មហានាគា”តិ អាហ។ មហាសត្តោ ចិន្តេសិ – “អជ្ជ មយា បរិសំ តោសេន្តេន កីឡិតុំ វដ្ដតិ, ឯវំ អលម្បាយនោ ពហុធនំ លភិត្វា តុដ្ឋោ មំ វិស្សជ្ជេស្សតិ, យំ យំ ឯស មំ ការេតិ, តំ តំ ករិស្សាមី”តិ។

អថ នំ សោ បេឡាតោ និក្ខមន្តំ “មហា ហោហី”តិ អាហ, សោ មហា អហោសិ។ “ខុទ្ទកោ វដ្ដោ វិផណោ ឯកផណោ ទ្វិផណោ យាវ សហស្សផណោ ឧច្ចោ នីចោ ទិស្សមានកាយោ អទិស្សមានកាយោ ទិស្សមានឧបឌ្ឍកាយោ នីលោ បីតោ លោហិតោ ឱទាតោ មញ្ជិដ្ឋោ ហោហិ, ធូមំ វិស្សជ្ជេហិ, ជាលសិខំ ឧទកញ្ច វិស្សជ្ជេហី”តិ វុត្តេ តេន វុត្តំ តំ តំ អាការំ និម្មិនិត្វា នច្ចំ ទស្សេសិ។ តំ ទិស្វា មនុស្សា អច្ឆរិយព្ភុតចិត្តជាតា ពហុំ ហិរញ្ញសុវណ្ណវត្ថាលង្ការាទីនិ អទំសុ។ ឥតិ តស្មឹ គាមេ សតសហស្សមត្តំ លភិ។ សោ កិញ្ចាបិ មហាសត្តំ គណ្ហន្តោ “សហស្សំ លភិត្វា តំ វិស្សជ្ជេស្សាមី”តិ អាហ។ តំ បន ធនំ លភិត្វា “គាមកេបិ តាវ មយា ឯត្តកំ ធនំ លទ្ធំ, នគរេ កិរ ពហុធនំ លភិស្សាមី”តិ ធនលោភេន ន មុញ្ចិ។

សោ តស្មឹ កាលេ កុដុម្ពំ សណ្ឋបេត្វា រតនមយំ បេឡំ ការេត្វា តត្ថ មហាសត្តំ បក្ខិបិត្វា សុខយានកំ អារុយ្ហ មហន្តេន បរិវារេន គាមនិគមរាជធានីសុ តំ កីឡាបេត្វា ពារាណសី បាបុណិ, នាគរាជស្ស មធុលាជំ ទេតិ, អពទ្ធសត្តុញ្ច ទេតិ។ សោ គោចរំ ន គណ្ហិ អវិស្សជ្ជនភយេន។ គោចរំ អគណ្ហន្តម្បិ ច នំ ចត្តារោ នគរទ្វារេ អាទឹ កត្វា តត្ថ តត្ថ មាសមត្តំ កីឡាបេសិ។ តេន វុត្តំ “**សំសិតោ អកតញ្ញុនា**”តិអាទិ។

តត្ថ **សំសិតោ**តិ ឯសោ នាគោ អមុកស្ស និគ្រោធរុក្ខស្ស សមីបេ វម្មិកមត្ថកេ សយិតោតិ ឯវំ ឋានំ ទស្សេត្វា កថិតោ។ **អកតញ្ញុនា**តិ អត្តនា កតំ ឧបការំ អជានន្តេន មិត្តទុព្ភិនា នេសាទព្រាហ្មណេនាតិ អធិប្បាយោ។ **អលម្បាយនោ**តិ អលម្បាយនវិជ្ជាបរិជប្បនេន “អលម្បាយនោ”តិ ឯវំ លទ្ធនាមោ អហិតុណ្ឌិកព្រាហ្មណោ។ **មមគ្គហី**តិ មំ អគ្គហេសិ។ **កីឡេតិ មំ តហឹ តហិ**ន្តិ តត្ថ តត្ថ គាមនិគមរាជធានីសុ អត្តនោ ជីវិកត្ថំ មំ កីឡាបេតិ។

១៧. តិណតោបិ លហុកោ មមាតិ អត្តនោ ជីវិតបរិច្ចាគោ តិណសលាកបរិច្ចាគតោបិ លហុកោ ហុត្វា មម ឧបដ្ឋាតីតិ អត្ថោ។ **បថវីឧប្បតនំ វិយា**តិ សីលវីតិក្កមោ បន ចតុនហុតាធិកទ្វិយោជនសតសហស្សពហលាយ មហាបថវិយា បរិវត្តនំ វិយ តតោបិ តំ ភារិយតរំ ហុត្វា មយ្ហំ ឧបដ្ឋាតីតិ ទស្សេតិ។

១៨. និរន្តរំ ជាតិសតន្តិ មម ជាតីនំ អនេកសតម្បិ អនេកសតាសុបិ ជាតីសុ និរន្តរមេវ សីលស្ស អវីតិក្កមនហេតុ។ **មម ជីវិតំ ចជេយ្យំ** ចជិតុំ សក្កោមិ។ **នេវ សីលំ បភិន្ទេយ្យ**ន្តិ សីលំ បន សមាទិន្នំ ឯកម្បិ នេវ ភិន្ទេយ្យំ ន វិនាសេយ្យំ។ **ចតុទ្ទីបាន ហេតូ**តិ ចក្កវត្តិរជ្ជសិរិយាបិ ការណាតិ ទស្សេតិ។

១៩. ឥទានិ យទត្ថំ អត្តនោ ជីវិតម្បិ បរិច្ចជិត្វា តទា សីលមេវ រក្ខិតំ, តាយ ច សីលរក្ខាយ តថា អនត្ថការកេសុ នេសាទអលម្បាយនព្រាហ្មណេសុ ចិត្តស្ស អញ្ញថត្តំ ន កតំ, តំ ទស្សេតុំ “**អបិ ចា**”តិ ឱសានគាថមាហ។ តំ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថមេវ។

ឯវំ បន មហាសត្តេ អហិតុណ្ឌិកហត្ថគតេ តស្ស មាតា ទុស្សុបិនំ ទិស្វា បុត្តញ្ច តត្ថ អបស្សន្តី សោកាភិភូតា អហោសិ។ អថស្សា ជេដ្ឋបុត្តោ សុទស្សនោ តំ បវត្តឹ សុត្វា សុភោគំ “ហិមវន្តំ គន្ត្វា បញ្ចសុ មហានទីសុ សត្តសុ មហាសរេសុ ភូរិទត្តំ ឧបធារេត្វា ឯហី”តិ បហិណិ។ កាណារិដ្ឋំ “ទេវលោកំ គន្ត្វា សចេ ទេវតាហិ ធម្មំ សោតុកាមាហិ ភូរិទត្តោ តត្ថ នីតោ, តតោ នំ អានេហី”តិ បហិណិ។ សយំ បន “មនុស្សលោកេ គវេសិស្សាមី”តិ តាបសវេសេន នាគភវនតោ និក្ខមិ។ អច្ចិមុខី នាមស្ស វេមាតិកា ភគិនី ពោធិសត្តេ អធិមត្តសិនេហា តំ អនុពន្ធិ។ តំ មណ្ឌូកច្ឆាបឹ កត្វា ជដន្តរេ បក្ខិបិត្វា មហាសត្តស្ស ឧបោសថករណដ្ឋានំ អាទឹ កត្វា សព្ពត្ថ គវេសន្តោ អនុក្កមេន ពារាណសី បត្វា រាជទ្វារំ អគមាសិ។ តទា អលម្បាយនោ រាជង្គណេ មហាជនស្ស មជ្ឈេ រញ្ញោ ភូរិទត្តស្ស កីឡំ ទស្សេតុំ បេឡំ វិវរិត្វា “ឯហិ មហានាគា”តិ សញ្ញមទាសិ។

មហាសត្តោ សីសំ នីហរិត្វា ឱលោកេន្តោ ជេដ្ឋភាតិកំ ទិស្វា បេឡតោ និក្ខម្ម តទភិមុខោ បាយាសិ។ មហាជនោ ភីតោ បដិក្កមិ។ សោ គន្ត្វា តំ អភិវាទេត្វា និវត្តិត្វា បេឡមេវ បាវិសិ។ អលម្បាយនោ “ឥមិនា អយំ តាបសោ ទដ្ឋោ”តិ សញ្ញាយ “មា ភាយិ, មា ភាយី”តិ អាហ។ សុទស្សនោ “អយំ នាគោ មយ្ហំ កឹ ករិស្សតិ, មយា សទិសោ អហិតុណ្ឌិកោ នាម នត្ថី”តិ តេន វាទប្បដិវាទំ សមុដ្ឋាបេត្វា “ត្វំ ឥមំ នាគំ គហេត្វា គជ្ជសិ, អហំ តំ ឥមាយ មណ្ឌូកច្ឆាបិយា ឥច្ឆន្តោ នាសយិស្សាមី”តិ ភគិនី បក្កោសិត្វា ហត្ថំ បសារេសិ។ សា តស្ស សទ្ទំ សុត្វា ជដន្តរេ និបន្នា តិក្ខត្តុំ មណ្ឌូកវស្សិតំ វស្សិត្វា និក្ខមិត្វា អំសកូដេ និសីទិត្វា ឧប្បតិត្វា តស្ស ហត្ថតលេ តីណិ វិសពិន្ទូនិ បាតេត្វា បុន តស្ស ជដន្តរមេវ បាវិសិ។

សុទស្សនោ វិសពិន្ទុំ ទស្សេត្វា “ឥទំ ពិន្ទុំ សចេ បថវិយំ បាតេស្សតិ, ឱសធិតិណវនប្បតយោ សព្ពេ នស្សិស្សន្តិ។ សចេ អាកាសេ ខិបិស្សតិ, សត្តវស្សានិ ទេវោ ន វស្សិស្សតិ។ សចេ ឧទកេ បាតេស្សតិ, យាវតា តត្ថ ឧទកជាតា បាណា សព្ពេ មរេយ្យុ”ន្តិ វត្វា រាជានំ សទ្ទហាបេតុំ តយោ អាវាដេ ខណាបេត្វា ឯកំ នានាភេសជ្ជានំ បូរេសិ, ទុតិយំ គោមយស្ស, តតិយំ ទិព្ពោសធានញ្ញេវ បូរេត្វា មជ្ឈេ អាវាដេ វិសពិន្ទុំ បក្ខិបិ។ តង្ខណញ្ញេវ ធូមាយិត្វា ជាលា ឧដ្ឋហិ។ សា គន្ត្វា គោមយាវាដំ គណ្ហិ។ តតោបិ ជាលា ឧដ្ឋាយ ទិព្ពោសធបុណ្ណំ គហេត្វា ទិព្ពោសធានិ ឈាបេត្វា និព្ពាយិ។ អលម្បាយនំ តត្ថ អាវាដស្ស អវិទូរេ ឋិតំ ឧសុមា ផរិត្វា សរីរច្ឆវឹ ឧប្បាដេត្វា គតា។ សេតកុដ្ឋី អហោសិ។ សោ ភយតជ្ជិតោ “នាគរាជានំ វិស្សជ្ជេមី”តិ តិក្ខត្តុំ វាចំ និច្ឆារេសិ។ តំ សុត្វា ពោធិសត្តោ រតនបេឡាយ និក្ខមិត្វា សព្ពាលង្ការបដិមណ្ឌិតំ អត្តភាវំ មាបេត្វា ទេវលីឡាយ ឋិតោ។ សុទស្សនោ ច អច្ចិមុខី ច តថេវ អដ្ឋំសុ។

តតោ សុទស្សនោ អត្តនោ ភាគិនេយ្យភាវំ រញ្ញោ អារោចេសិ។ តំ សុត្វា រាជា តេ អាលិង្គិត្វា សីសេ ចុម្ពិត្វា អន្តេបុរំ នេត្វា មហន្តំ សក្ការសម្មានំ កត្វា ភូរិទត្តេន សទ្ធិំ បដិសន្ថារំ ករោន្តោ “តាត, ឯវំ មហានុភាវំ តំ អលម្បាយនោ កថំ គណ្ហី”តិ បុច្ឆិ។ សោ សព្ពំ វិត្ថារេន កថេត្វា “មហារាជ, រញ្ញា នាម ឥមិនា និយាមេន រជ្ជំ ការេតុំ វដ្ដតី”តិ មាតុលស្ស ធម្មំ ទេសេសិ។ អថ សុទស្សនោ “មាតុល, មម មាតា ភូរិទត្តំ អបស្សន្តី កិលមតិ, ន សក្កា អម្ហេហិ ឥធ បបញ្ចំ កាតុ”ន្តិ មាតុលំ អាបុច្ឆិត្វា ភូរិទត្តអច្ចិមុខីហិ សទ្ធិំ នាគភវនមេវ គតោ។

អថ តត្ថ មហាបុរិសោ គិលានសេយ្យាយ និបន្នោ គិលានបុច្ឆនត្ថំ អាគតាយ មហតិយា នាគបរិសាយ វេទេ ច យញ្ញេ ច ព្រាហ្មណេ ច សម្ភាវេត្វា កាណារិដ្ឋេ កថេន្តេ តំ វាទំ ភិន្ទិត្វា នានានយេហិ ធម្មំ ទេសេត្វា សីលសម្បទាយ ទិដ្ឋិសម្បទាយ ច បតិដ្ឋាបេត្វា យាវជីវំ សីលានិ រក្ខិត្វា ឧបោសថកម្មំ កត្វា អាយុបរិយោសានេ សគ្គបុរំ បូរេសិ។

តទា មាតាបិតរោ មហារាជកុលានិ អហេសុំ។ នេសាទព្រាហ្មណោ ទេវទត្តោ, សោមទត្តោ អានន្ទោ, អច្ចិមុខី ឧប្បលវណ្ណា, សុទស្សនោ សារិបុត្តោ, សុភោគោ មហាមោគ្គល្លានោ, កាណារិដ្ឋោ សុនក្ខត្តោ, ភូរិទត្តោ លោកនាថោ។

តស្ស ឥធាបិ សេសបារមិយោ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ និទ្ធារេតព្ពា។ ឥធាបិ យោជនសតិកេ អត្តនោ នាគភវនដ្ឋានេ សោឡសហិ នាគកញ្ញាសហស្សេហិ ចិត្តរូបំ វិយ បរិចារិយមានោ ទេវលោកសម្បត្តិសទិសេ នាគលោកិស្សរិយេ បិតោបិ ឥស្សរិយមទំ អកត្វា អន្វទ្ធមាសំ មាតាបិតុឧបដ្ឋានំ, កុលេ ជេដ្ឋាបចាយនំ, សកលាយ នាគបរិសាយ ចាតុមហារាជិកបរិសាយ តាវតឹសបរិសាយ ច សមុដ្ឋិតបញ្ហានំ តំតំបរិសមជ្ឈេ កុមុទនាលកលាបំ វិយ សុនិសិតសត្ថេន អត្តនោ បញ្ញាសត្ថេន តាវទេវ បច្ឆិន្ទិត្វា តេសំ ចិត្តានុកូលធម្មទេសនា, វុត្តប្បការំ ភោគសម្បត្តិំ បហាយ អត្តនោ សរីរជីវិតនិរបេក្ខំ ចតុរង្គសមន្នាគតំ ឧបោសថាធិដ្ឋានំ, តត្ថ ច បដិញ្ញាយ វិសំវាទនភយេន អហិតុណ្ឌិកហត្ថគមនំ, តស្មិញ្ច មុខេ វិសមិស្សខេឡបាតនំ នង្គុដ្ឋេ គហេត្វា អាវិញ្ឆនំ កឌ្ឍនំ ភូមិយំ ឃំសនំ មទ្ទនំ បោថនន្តិ ឯវមាទី នានប្បការវិប្បការំ ករោន្តេបិ ឯវរូបំ មហាទុក្ខំ អនុភវតោបិ កុជ្ឈិត្វា ឱលោកនមត្តេន តំ ឆារិកំ កាតុំ សមត្ថស្សាបិ សីលបារមី អាវជ្ជិត្វា សីលខណ្ឌនភយេន អប្បមត្តកម្បិ ចិត្តស្ស វិការាភាវោ, ធនំ លភាបេមីតិ វា តស្ស ចិត្តានុវត្តនំ, សុភោគេន បុនាទីតស្ស អកតញ្ញុនោ មិត្តទុព្ភិស្ស នេសាទព្រាហ្មណស្ស សីលំ អនធិដ្ឋហិត្វាបិ អកុជ្ឈនំ, កាណារិដ្ឋេន កថិតំ មិច្ឆាវាទំ ភិន្ទិត្វា អនេកបរិយាយេន ធម្មំ ភាសិត្វា នាគបរិសាយ សីលេសុ សម្មាទិដ្ឋិយញ្ច បតិដ្ឋាបនន្តិ ឯវមាទយោ ពោធិសត្តស្ស គុណានុភាវា វិភាវេតព្ពា។ តេនេតំ វុច្ចតិ – “ឯវំ អច្ឆរិយា ហេតេ…បេ…. ធម្មស្ស អនុធម្មតោ”តិ។

ភូរិទត្តចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. ចម្បេយ្យនាគចរិយាវណ្ណនា

២០. តតិយេ **ចម្បេយ្យកោ**តិ អង្គមគធរដ្ឋានំ អន្តរេ ចម្បា នាម នទី, តស្សា ហេដ្ឋា នាគភវនម្បិ អវិទូរភវត្តា ចម្បា នាម, តត្ថ ជាតោ នាគរាជា ចម្បេយ្យកោ។ **តទាបិ ធម្មិកោ អាសិ**ន្តិ តស្មិំ ចម្បេយ្យនាគរាជកាលេបិ អហំ ធម្មចារី អហោសិំ។

ពោធិសត្តោ ហិ តទា ចម្បានាគភវនេ និព្ពត្តិត្វា ចម្បេយ្យោ នាម នាគរាជា អហោសិ, មហិទ្ធិកោ មហានុភាវោ។ សោ តត្ថ នាគរជ្ជំ ការេន្តោ ទេវរាជភោគសម្បត្តិសទិសឥស្សរិយសម្បត្តិំ អនុភវន្តោ បារមិបូរណស្ស អនោកាសភាវតោ “កឹ មេ ឥមាយ តិរច្ឆានយោនិយា, ឧបោសថវាសំ វសិត្វា ឥតោ មុច្ចិត្វា សម្មទេវ បារមិយោ បូរេស្សាមី”តិ តតោ បដ្ឋាយ អត្តនោ បាសាទេយេវ ឧបោសថកម្មំ ករោតិ។ អលង្កតនាគមាណវិកា តស្ស សន្តិកំ អាគច្ឆន្តិ។ សោ “ឥធ មេ សីលស្ស អន្តរាយោ ភវិស្សតី”តិ បាសាទតោ និក្ខមិត្វា ឧយ្យានេ និសីទតិ។ តត្រាបិ តា អាគច្ឆន្តិ។ សោ ចិន្តេសិ – “ឥធ មេ សីលស្ស សំកិលេសោ ភវិស្សតិ, ឥតោ នាគភវនតោ និក្ខមិត្វា មនុស្សលោកំ គន្ត្វា ឧបោសថវាសំ វសិស្សាមី”តិ។ សោ តតោ បដ្ឋាយ ឧបោសថទិវសេសុ នាគភវនា និក្ខមិត្វា ឯកស្ស បច្ចន្តគាមស្ស អវិទូរេ មគ្គសមីបេ វម្មិកមត្ថកេ “មម ចម្មាទីហិ អត្ថិកា ចម្មាទីនិ គណ្ហន្តុ, កីឡាសប្បំ វា កាតុកាមា កីឡាសប្បំ ករោន្តូ”តិ សរីរំ ទានមុខេ វិស្សជ្ជេត្វា ភោគេ អាភុជិត្វា និបន្នោ ឧបោសថវាសំ វសតិ ចាតុទ្ទសិយំ បញ្ចទសិយញ្ច, បាដិបទេ នាគភវនំ គច្ឆតិ។ តស្សេវំ ឧបោសថំ ករោន្តស្ស ទីឃោ អទ្ធា វីតិវត្តោ។

អថ ពោធិសត្តោ សុមនាយ នាម អត្តនោ អគ្គមហេសិយា “ទេវ, ត្វំ មនុស្សលោកំ គន្ត្វា ឧបោសថំ ឧបវសសិ, សោ ច សាសង្កោ សប្បដិភយោ”តិ វុត្តោ មង្គលបោក្ខរណិតីរេ ឋត្វា “សចេ មំ, ភទ្ទេ, កោចិ បហរិត្វា កិលមេស្សតិ, ឥមិស្សា បោក្ខរណិយា ឧទកំ អាវិលំ ភវិស្សតិ។ សចេ សុបណ្ណោ គណ្ហិស្សតិ, ឧទកំ បក្កុថិស្សតិ។ សចេ អហិតុណ្ឌិកោ គណ្ហិស្សតិ, ឧទកំ លោហិតវណ្ណំ ភវិស្សតី”តិ តីណិ និមិត្តានិ តស្សា អាចិក្ខិត្វា ចាតុទ្ទសី ឧបោសថំ អធិដ្ឋាយ នាគភវនា និក្ខមិត្វា តត្ថ គន្ត្វា វម្មិកមត្ថកេ និបជ្ជិ សរីរសោភាយ វម្មិកំ សោភយមានោ។ សរីរញ្ហិស្ស រជតទាមំ វិយ សេតំ អហោសិ, មត្ថកោ រត្តកម្ពលគេណ្ឌុកោ វិយ, សរីរំ នង្គលសីសប្បមាណំ **ភូរិទត្តកាលេ** (ជា. ២.២២.៧៨៤ អាទយោ) បន ឩរុប្បមាណំ, **សង្ខបាលកាលេ** (ជា. ២.១៧.១៤៣ អាទយោ) ឯកទោណិកនាវប្បមាណំ។

តទា ឯកោ ពារាណសិមាណវោ តក្កសិលំ គន្ត្វា អលម្បាយនមន្តំ ឧគ្គណ្ហិត្វា តេន មគ្គេន អត្តនោ គាមំ គច្ឆន្តោ មហាសត្តំ ទិស្វា “ឥមំ មេ តុច្ឆហត្ថេន គាមំ គន្តុំ, ឥមំ នាគំ គហេត្វា គាមនិគមរាជធានីសុ កីឡាបេន្តោ ធនំ ឧប្បាទេត្វាវ គមិស្សាមី”តិ ចិន្តេត្វា ទិព្ពោសធានិ គហេត្វា ទិព្ពមន្តំ បរិវត្តេត្វា តស្ស សន្តិកំ អគមាសិ។ ទិព្ពមន្តំ សុតកាលតោ បដ្ឋាយ មហាសត្តស្ស កណ្ណេសុ តត្តសលាកាបវេសនកាលោ វិយ អហោសិ, មត្ថកេ សិខរេន អភិមន្ថិយមានោ វិយ។ សោ “កោ នុ ខោ ឯសោ”តិ ភោគន្តរតោ សីសំ ឧក្ខិបិត្វា ឱលោកេន្តោ អហិតុណ្ឌិកំ ទិស្វា ចិន្តេសិ – “មម វិសំ ឧគ្គតេជំ, សចាហំ កុជ្ឈិត្វា នាសាវាតំ វិស្សជ្ជេស្សាមិ, ឯតស្ស សរីរំ ភុសមុដ្ឋិ វិយ វិប្បកិរិស្សតិ, អថ មេ សីលំ ខណ្ឌំ ភវិស្សតិ, ន នំ ឱលោកេស្សាមី”តិ។ សោ អក្ខីនិ និម្មីលេត្វា សីសំ ភោគន្តរេ ឋបេសិ។ អហិតុណ្ឌិកព្រាហ្មណោ ឱសធំ ខាទិត្វា មន្តំ បរិវត្តេត្វា ខេឡំ មហាសត្តស្ស សរីរេ ឱសិញ្ចិ។ ឱសធានញ្ច មន្តស្ស ច អានុភាវេន ខេឡេន ផុដ្ឋផុដ្ឋដ្ឋានេ ផោដានំ ឧដ្ឋានកាលោ វិយ អហោសិ។

អថ សោ នង្គុដ្ឋេ គហេត្វា អាកឌ្ឍិត្វា ទីឃសោ និបជ្ជាបេត្វា អជបទេន ទណ្ឌេន ឧប្បីឡេត្វា ទុព្ពលំ កត្វា សីសំ ទឡ្ហំ គហេត្វា និប្បីឡេសិ។ មហាសត្តោ មុខំ វិវរិ។ អថស្ស មុខេ ខេឡំ ឱសិញ្ចិត្វា ឱសធមន្តពលេន ទន្តេ ភិន្ទិ។ មុខំ លោហិតស្ស បូរិ។ មហាសត្តោ អត្តនោ សីលភេទភយេន ឯវរូបំ ទុក្ខំ អធិវាសេន្តោ អក្ខីនិ ឧម្មីលេត្វា ឱលោកនមត្តម្បិ នាកាសិ។ សោបិ “នាគរាជានំ ទុព្ពលំ ករិស្សាមី”តិ នង្គុដ្ឋតោ បដ្ឋាយ អដ្ឋីនិ សំចុណ្ណយមានោ វិយ សកលសរីរំ មទ្ទិត្វា បដ្ដកវេឋនំ នាម វេឋេសិ, តន្តមជ្ជិតំ នាម មជ្ជិ, នង្គុដ្ឋេ គហេត្វា ទុស្សបោថនំ នាម បោថេសិ។ មហាសត្តស្ស សកលសរីរំ លោហិតមក្ខិតំ អហោសិ, សោ មហាវេទនំ អធិវាសេសិ។

អថស្ស ទុព្ពលភាវំ ញត្វា វល្លីហិ បេឡំ ករិត្វា តត្ថ នំ បក្ខិបិត្វា បច្ចន្តគាមំ នេត្វា មហាជនស្ស មជ្ឈេ កីឡាបេសិ។ នីលាទីសុ វណ្ណេសុ វដ្ដចតុរស្សាទីសុ សណ្ឋានេសុ អណុំថូលាទីសុ បមាណេសុ យំ យំ ព្រាហ្មណោ ឥច្ឆតិ, មហាសត្តោ តំ តទេវ កត្វា នច្ចតិ, ផណសតម្បិ ផណសហស្សម្បិ ករោតិយេវ។ មហាជនោ បសីទិត្វា ពហុធនមទាសិ។ ឯកទិវសមេវ កហាបណសហស្សញ្ចេវ សហស្សគ្ឃនិកេ ច បរិក្ខារេ លភិ។ ព្រាហ្មណោ អាទិតោវ “សហស្សំ លភិត្វា វិស្សជ្ជេស្សាមី”តិ ចិន្តេសិ។ តំ បន ធនំ លភិត្វា “បច្ចន្តគាមេយេវ តាវ មេ ឯត្តកំ ធនំ លទ្ធំ, រាជរាជមហាមត្តានំ ទស្សិតេ កីវ ពហុំ ធនំ លភិស្សាមី”តិ សកដញ្ច សុខយានកញ្ច គហេត្វា សកដេ បរិក្ខារេ ឋបេត្វា សុខយានកេ និសិន្នោ “មហន្តេន បរិវារេន មហាសត្តំ គាមនិគមរាជធានីសុ កីឡាបេន្តោ ពារាណសិយំ ឧគ្គសេនរញ្ញោ សន្តិកេ កីឡាបេត្វា វិស្សជ្ជេស្សាមី”តិ អគមាសិ។ សោ មណ្ឌូកេ មារេត្វា នាគរញ្ញោ ទេតិ។ នាគរាជា “បុនប្បុនំ មំ និស្សាយ មារេស្សតី”តិ ន ខាទតិ។ អថស្ស មធុលាជេ អទាសិ។ តេបិ “សចាហំ គោចរំ គណ្ហិស្សាមិ, អន្តោបេឡាយមេវ មរណំ ភវិស្សតី”តិ ន ខាទតិ។

២១. ព្រាហ្មណោ មាសមត្តេន ពារាណសឹ បត្វា ទ្វារគាមកេ តំ កីឡាបេន្តោ ពហុធនំ លភិ។ រាជាបិ នំ បក្កោសាបេត្វា “អម្ហាកម្បិ កីឡាបេហី”តិ អាហ។ “សាធុ, ទេវ, ស្វេ បន្នរសេ តុម្ហាកំ កីឡាបេស្សាមី”តិ អាហ។ រាជា “ស្វេ នាគរាជា រាជង្គណេ នច្ចិស្សតិ, មហាជនោ សន្និបតិត្វា បស្សតូ”តិ ភេរិំ ចរាបេត្វា បុនទិវសេ រាជង្គណំ អលង្ការាបេត្វា ព្រាហ្មណំ បក្កោសាបេសិ។ សោ រតនបេឡាយ មហាសត្តំ នេត្វា វិចិត្តត្ថរេ បេឡំ ឋបេត្វា និសីទិ។ រាជាបិ បាសាទា ឱរុយ្ហ មហាជនបរិវុតោ រាជាសនេ និសីទិ។ ព្រាហ្មណោ មហាសត្តំ នីហរិត្វា នច្ចាបេសិ។ មហាសត្តោ តេន ចិន្តិតចិន្តិតាការំ ទស្សេសិ។ មហាជនោ សកភាវេន សន្ធារេតុំ ន សក្កោតិ។ ចេលុក្ខេបសហស្សានិ បវត្តន្តិ។ ពោធិសត្តស្ស ឧបរិ រតនវស្សំ វស្សិ។ តេន វុត្តំ **“តទាបិ មំ ធម្មចារិ”**ន្តិអាទិ។

តត្ថ **តទាបីតិ** យទាហំ ចម្បេយ្យកោ នាគរាជា ហោមិ, តទាបិ។ **ធម្មចារិ**ន្តិ ទសកុសលកម្មបថធម្មំ ឯវ ចរតិ, ន អណុមត្តម្បិ អធម្មន្តិ ធម្មចារី។ **ឧបវុដ្ឋឧបោសថ**ន្តិ អដ្ឋង្គសមន្នាគតស្ស អរិយុបោសថសីលស្ស រក្ខណវសេន ឧបវសិតឧបោសថំ។ **រាជទ្វារម្ហិ កីឡតី**តិ ពារាណសិយំ ឧគ្គសេនរញ្ញោ គេហទ្វារេ កីឡាបេតិ។

២២. យំ យំ សោ វណ្ណំ ចិន្តយីតិ សោ អហិគុណ្ឋិកព្រាហ្មណោ “យំ យំ នីលាទិវណ្ណំ ហោតូ”តិ ចិន្តេសិ។ តេន វុត្តំ “នីលំ វ បីតលោហិត”ន្តិ។ តត្ថ **នីលំ វា**តិ **វា**-សទ្ទោ អនិយមត្ថោ, គាថាសុខត្ថំ រស្សំ កត្វា វុត្តោ, តេន វា សទ្ទេន វុត្តាវសិដ្ឋំ ឱទាតាទិវណ្ណវិសេសញ្ចេវ វដ្ដាទិសណ្ឋានវិសេសញ្ច អណុំថូលាទិបមាណវិសេសញ្ច សង្គណ្ហាតិ។ **តស្ស ចិត្តានុវត្តន្តោ**តិ តស្ស អហិគុណ្ឋិកស្ស ចិត្តំ អនុវត្តន្តោ។ **ចិន្តិតសន្និភោ**តិ តេន ចិន្តិតចិន្តិតាការេន បេក្ខជនស្ស ឧបដ្ឋហាមីតិ ទស្សេតិ។

២៣. ន កេវលញ្ច តេន ចិន្តិតាការទស្សនំ ឯវ មយ្ហំ អានុភាវោ។ អបិ ច **ថលំ ករេយ្យមុទកំ, ឧទកម្បិ ថលំ ករេ**តិ ថលំ មហាបថវិំ គហេត្វា ឧទកំ, ឧទកម្បិ គហេត្វា បថវិំ កាតុំ សក្កុណេយ្យំ ឯវំ មហានុភាវោ ច។ **យទិហំ តស្ស កុប្បេយ្យ**ន្តិ តស្ស អហិគុណ្ឋិកស្ស អហំ យទិ កុជ្ឈេយ្យំ។ **ខណេន ឆារិកំ ករេ**តិ កោធុប្បាទក្ខណេ ឯវ ភស្មំ ករេយ្យំ។

២៤. ឯវំ ភគវា តទា អត្តនោ ឧប្បជ្ជនកានត្ថបដិពាហនេ សមត្ថតំ ទស្សេត្វា ឥទានិ យេន អធិប្បាយេន តំ បដិពាហនំ ន កតំ, តំ ទស្សេតុំ “**យទិ ចិត្តវសី ហេស្ស**”ន្តិអាទិមាហ។

តស្សត្ថោ – “អយំ អហិគុណ្ឋិកោ មំ អតិវិយ ពាធតិ, ន មេ អានុភាវំ ជានាតិ, ហន្ទស្ស មេ អានុភាវំ ទស្សេស្សាមី”តិ កុជ្ឈិត្វា ឱលោកនមត្តេនាបិ យទិ ចិត្តវសី អភវិស្សំ, អថ សោ ភុសមុដ្ឋិ វិយ វិប្បកិរិស្សតិ។ អហំ យថាសមាទិន្នតោ **បរិហាយិស្សាមិ សីលតោ**។ តថា ច សតិ **សីលេន បរិហីនស្ស** ខណ្ឌិតសីលស្ស ឃ្វាយំ មយា ទីបង្ករទសពលស្ស បាទមូលតោ បដ្ឋាយ អភិបត្ថិតោ , **ឧត្តមត្ថោ** ពុទ្ធភាវោ សោ **ន សិជ្ឈតិ**។

២៥. **កាមំ ភិជ្ជតុយំ កាយោ**តិ អយំ ចាតុមហាភូតិកោ ឱទនកុម្មាសូបចយោ អនិច្ចុច្ឆាទនបរិមទ្ទនភេទនវិទ្ធំសនធម្មោ កាយោ កិញ្ចាបិ ភិជ្ជតុ វិនស្សតុ, **ឥធេវ** ឥមស្មិំ ឯវ ឋានេ មហាវាតេ ខិត្តភុសមុដ្ឋិ វិយ វិប្បកិរិយតុ, **នេវ សីលំ បភិន្ទេយ្យំ, វិកិរន្តេ ភុសំ វិយា**តិ សីលំ បន ឧត្តមត្ថសិទ្ធិយា ហេតុភូតំ ឥមស្មិំ កឡេវរេ ភុសមុដ្ឋិ វិយ វិប្បកិរន្តេបិ នេវ ភិន្ទេយ្យំ, កាយជីវិតេសុ និរបេក្ខោ ហុត្វា សីលបារមីយេវ បូរេមីតិ ចិន្តេត្វា តំ តាទិសំ ទុក្ខំ តទា អធិវាសេសិន្តិ ទស្សេតិ។

អថ មហាសត្តស្ស បន អហិគុណ្ឋិកហត្ថគតស្ស មាសោ បរិបូរិ, ឯត្តកំ កាលំ និរាហារោវ អហោសិ។ សុមនា “អតិចិរាយតិ មេ សាមិកោ, កោ នុ ខោ បវត្តី”តិ បោក្ខរណិំ ឱលោកេន្តី លោហិតវណ្ណំ ឧទកំ ទិស្វា “អហិគុណ្ឋិកេន គហិតោ ភវិស្សតី”តិ ញត្វា នាគភវនា និក្ខមិត្វា វម្មិកសន្តិកំ គន្ត្វា មហាសត្តស្ស គហិតដ្ឋានំ កិលមិតដ្ឋានញ្ច ទិស្វា រោទិត្វា កន្ទិត្វា បច្ចន្តគាមំ គន្ត្វា បុច្ឆិត្វា តំ បវត្តិំ សុត្វា ពារាណសិំ គន្ត្វា រាជទ្វារេ អាកាសេ រោទមានា អដ្ឋាសិ។ មហាសត្តោ នច្ចន្តោវ អាកាសំ ឧល្លោកេន្តោ តំ ទិស្វា លជ្ជិតោ បេឡំ បវិសិត្វា និបជ្ជិ។

រាជា តស្ស បេឡំ បវិដ្ឋកាលេ “កិំ នុ ខោ ការណ”ន្តិ ឥតោ ចិតោ ច ឱលោកេន្តោ តំ អាកាសេ ឋិតំ ទិស្វា “កា នុ ត្វ”ន្តិ បុច្ឆិត្វា តស្សា នាគកញ្ញាភាវំ សុត្វា “និស្សំសយំ ខោ នាគរាជា ឥមំ ទិស្វា លជ្ជិតោ បេឡំ បវិដ្ឋោ, អយញ្ច យថាទស្សិតោ ឥទ្ធានុភាវោ នាគរាជស្សេវ , ន អហិគុណ្ឋិកស្សា”តិ និដ្ឋំ គន្ត្វា “ឯវំ មហានុភាវោ អយំ នាគរាជា, កថំ នាម ឥមស្ស ហត្ថំ គតោ”តិ បុច្ឆិត្វា “អយំ ធម្មចារី សីលវា នាគរាជា, ចាតុទ្ទសីបន្នរសីសុ ឧបោសថំ ឧបវសន្តោ អត្តនោ សរីរំ ទានមុខេ និយ្យាតេត្វា មហាមគ្គសមីបេ វម្មិកមត្ថកេ និបជ្ជតិ, តត្ថាយ មេតេន គហិតោ, ឥមស្ស ទេវច្ឆរាបដិភាគា អនេកសហស្សា ឥត្ថិយោ, ទេវលោកសម្បត្តិសទិសា នាគភវនសម្បត្តិ, អយំ មហិទ្ធិកោ មហានុភាវោ សកលបថវិំ បរិវត្តេតុំ សមត្ថោ, កេវលំ ‘សីលំ មេ ភិជ្ជិស្សតី’តិ ឯវរូបំ វិប្បការំ ទុក្ខញ្ច អនុភោតី”តិ ច សុត្វា សំវេគប្បត្តោ តាវទេវ តស្ស អហិគុណ្ឋិកស្ស ព្រាហ្មណស្ស ពហុំ ធនំ មហន្តញ្ច យសំ ឥស្សរិយញ្ច ទត្វា – “ហន្ទ, ភោ, ឥមំ នាគរាជានំ វិស្សជ្ជេហី”តិ វិស្សជ្ជាបេសិ។

មហាសត្តោ នាគវណ្ណំ អន្តរធាបេត្វា មាណវកវណ្ណេន ទេវកុមារោ វិយ អដ្ឋាសិ។ សុមនាបិ អាកាសតោ ឱតរិត្វា តស្ស សន្តិកេ អដ្ឋាសិ។ នាគរាជា រញ្ញោ អញ្ជលិំ កត្វា “ឯហិ, មហារាជ, មយ្ហំ និវេសនំ បស្សិតុំ អាគច្ឆាហី”តិ យាចិ។ តេនាហ ភគវា –

> “មុត្តោ ចម្បេយ្យកោ នាគោ, រាជានំ ឯតទព្រវិ;
> ‘នមោ តេ កាសិរាជត្ថុ, នមោ តេ កាសិវឌ្ឍន;
> អញ្ជលិំ តេ បគ្គណ្ហាមិ, បស្សេយ្យំ មេ និវេសន”ន្តិ។

អថ រាជា តស្ស នាគភវនគមនំ អនុជានិ។ មហាសត្តោ តំ សបរិសំ គហេត្វា នាគភវនំ នេត្វា អត្តនោ ឥស្សរិយសម្បត្តឹ ទស្សេត្វា កតិបាហំ តត្ថ វសាបេត្វា ភេរឹ ចរាបេសិ – “សព្វា រាជបរិសា យាវទិច្ឆកំ ហិរញ្ញសុវណ្ណាទិកំ ធនំ គណ្ហន្តូ”តិ។ រញ្ញោ ច អនេកេហិ សកដសតេហិ ធនំ បេសេសិ។ “មហារាជ, រញ្ញោ នាម ទានំ ទាតព្វំ, សីលំ រក្ខិតព្វំ, ធម្មិកា រក្ខាវរណគុត្តិ សព្វត្ថ សំវិទហិតព្វា”តិ ទសហិ រាជធម្មកថាហិ ឱវទិត្វា វិស្សជ្ជេសិ។ រាជា មហន្តេន យសេន នាគភវនា និក្ខមិត្វា ពារាណសិមេវ គតោ។ តតោ បដ្ឋាយ កិរ ជម្ពុទីបតលេ ហិរញ្ញសុវណ្ណំ ជាតំ។ មហាសត្តោ សីលានិ រក្ខិត្វា អន្វទ្ធមាសំ ឧបោសថកម្មំ កត្វា សបរិសោ សគ្គបុរំ បូរេសិ។

តទា អហិគុណ្ឋិកោ ទេវទត្តោ អហោសិ, សុមនា រាហុលមាតា, ឧគ្គសេនោ សារិបុត្តត្ថេរោ, ចម្បេយ្យកោ នាគរាជា លោកនាថោ។

តស្ស ឥធាបិ យថារហំ សេសបារមិយោ និទ្ធារេតព្វា។ ឥធ ពោធិសត្តស្ស អច្ឆរិយានុភាវា ហេដ្ឋា វុត្តនយា ឯវាតិ។

ចម្បេយ្យនាគចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ចូឡពោធិចរិយាវណ្ណនា

២៦. ចតុត្ថេ **ចូឡពោធី**តិ មហាពោធិបរិព្វាជកត្តភាវំ ឧបាទាយ ឥធ “ចូឡពោធី”តិ សមញ្ញា អារោបិតា, ន បន ឥមស្មឹ ឯវ ជាតកេ (ជា. ១.១០.៤៩ អាទយោ) អត្តនោ ជេដ្ឋភាតិកាទិនោ មហាពោធិស្ស សម្ភវតោតិ ទដ្ឋព្វំ។ **សុសីលវា**តិ សុដ្ឋុ សីលវា, សម្បន្នសីលោតិ អត្ថោ។ **ភវំ ទិស្វាន ភយតោ**តិ កាមាទិភវំ ភាយិតព្វភាវេន បស្សិត្វា។ **នេក្ខម្ម**ន្តិ ឯត្ថ ច-សទ្ទស្ស លោបោ ទដ្ឋព្វោ, តេន “ទិស្វានា”តិ បទំ អាកឌ្ឍីយតិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ជាតិជរាព្យាធិមរណំ អបាយទុក្ខំ អតីតេ វដ្ដមូលកំ ទុក្ខំ, អនាគតេ វដ្ដមូលកំ ទុក្ខំ, បច្ចុប្បន្នេ អាហារបរិយេដ្ឋិមូលកំ ទុក្ខន្តិ ឥមេសំ អដ្ឋន្នំ សំវេគវត្ថូនំ បច្ចវេក្ខណេន សព្វម្បិ កាមាទិភេទំ ភវំ សំសារភយតោ ឧបដ្ឋហមានំ ទិស្វា និព្វានំ តស្ស ឧបាយភូតា សមថវិបស្សនា តទុបាយភូតា ច បព្វជ្ជាតិ ឥទំ តិវិធម្បិ នេក្ខម្មំ អនុស្សវាទិសិទ្ធេន ញាណចក្ខុនា តប្បដិបក្ខតោ ទិស្វា តាបសបព្វជ្ជូបគមនេន អនេកាទីនវាកុលា គេហដ្ឋភាវា អភិនិក្ខមិត្វា គតោតិ។

២៧. **ទុតិយិកា**តិ បោរាណទុតិយិកា, គិហិកាលេ បជាបតិភូតា។ **កនកសន្និភា**តិ កញ្ចនសន្និភត្តចា។ **វដ្ដេ អនបេក្ខា**តិ សំសារេ និរាលយា។ **នេក្ខម្មំ អភិនិក្ខមី**តិ នេក្ខម្មត្ថាយ គេហតោ និក្ខមិ, បព្វជីតិ អត្ថោ។

២៨. អាលយន្តិ សត្តា ឯតេនាតិ អាលយោ, តណ្ហា, តទភាវេន **និរាលយា**។ តតោ ឯវ ញាតីសុ តណ្ហាពន្ធនស្ស ឆិន្នត្តា **ឆិន្នពន្ធុ**។ ឯវំ គិហិពន្ធនាភាវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ បព្វជិតានម្បិ កេសញ្ចិ យំ ហោតិ ពន្ធនំ , តស្សាបិ អភាវំ ទស្សេតុំ **“អនបេក្ខា កុលេ គណេ”**តិ វុត្តំ។ តត្ថ **កុលេ**តិ ឧបដ្ឋាកកុលេ។ **គណេ**តិ តាបសគណេ, សេសា ព្រហ្មចារិនោតិ វុច្ចន្តិ។ **ឧបាគមុ**ន្តិ ឧភោបិ មយំ ឧបាគមិម្ហា។

២៩. **តត្ថា**តិ ពារាណសិសាមន្តេ។ **និបកា**តិ បញ្ញវន្តោ។ **និរាកុលេ**តិ ជនសញ្ចាររហិតត្តា ជនេហិ អនាកុលេ, **អប្បសទ្ទេ**តិ មិគបក្ខីនំ ឧដ្ឋាបនតោ តេសំ វស្សិតសទ្ទេនាបិ វិរហិតត្តា អប្បសទ្ទេ។ **រាជុយ្យានេ វសាមុភោ**តិ ពារាណសិរញ្ញោ ឧយ្យានេ មយំ ឧភោ ជនា តទា វសាម។

តត្រាយំ អនុបុព្ពិកថា – អតីតេ ឥមស្មឹ ឯវ ភទ្ទកប្បេ ពោធិសត្តោ ព្រហ្មលោកតោ ចវិត្វា អញ្ញតរស្មឹ កាសិគាមេ ឯកស្ស មហាវិភវស្ស ព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្វត្តិ។ តស្ស នាមគ្គហណសមយេ “ពោធិកុមារោ”តិ នាមំ ករឹសុ។ វយប្បត្តកាលេ បនស្ស តក្កសិលំ គន្ត្វា សព្វសិប្បានិ ឧគ្គណ្ហិត្វា បច្ចាគតស្ស អនិច្ឆមានកស្សេវ មាតាបិតរោ សមជាតិកំ កុលកុមារិកំ អានេសុំ។ សាបិ ព្រហ្មលោកចុតាវ ឧត្តមរូបធរា ទេវច្ឆរាបដិភាគា។ តេសំ អនិច្ឆមានានំ ឯវ អញ្ញមញ្ញំ អាវាហវិវាហំ ករឹសុ។ ឧភិន្នម្បិ បន នេសំ កិលេសសមុទាចារោ ន ភូតបុព្វោ, សារាគវសេន អញ្ញមញ្ញំ ឱលោកនម្បិ នាហោសិ, កា បន កថា ឥតរសំសគ្គេ។ ឯវំ បរិសុទ្ធសីលា អហេសុំ។

អបរភាគេ មហាសត្តោ មាតាបិតូសុ កាលំកតេសុ តេសំ សរីរកិច្ចំ កត្វា តំ បក្កោសាបេត្វា “ភទ្ទេ, ត្វំ ឥមំ អសីតិកោដិធនំ គហេត្វា សុខេន ជីវាហី”តិ អាហ។ “ត្វំ បន អយ្យបុត្តា”តិ? “មយ្ហំ ធនេន កិច្ចំ នត្ថិ, បព្វជិស្សាមី”តិ។ “កឹ បន បព្វជ្ជា ឥត្ថីនម្បិ ន វដ្ដតី”តិ? “វដ្ដតិ, ភទ្ទេ”តិ។ “តេន ហិ មយ្ហម្បិ ធនេន កិច្ចំ នត្ថិ, អហម្បិ បព្វជិស្សាមី”តិ។ តេ ឧភោបិ សព្វំ វិភវំ បរិច្ចជិត្វា មហាទានំ ទត្វា និក្ខមិត្វា អរញ្ញំ បវិសិត្វា បព្វជិត្វា

ឧញ្ញាចរិយាយ ផលាផលេហិ យាបេន្តា បព្ពជ្ជាសុខេនេវ ទស សំវច្ឆរានិ វសិត្វា លោណម្ពិលសេវនត្ថាយ ជនបទចារិកំ ចរន្តា អនុបុព្ពេន ពារាណសឹ បត្វា រាជុយ្យានេ វសឹសុ។ តេន វុត្តំ “រាជុយ្យានេ វសាមុភោ”តិ។

៣០. អថេកទិវសំ រាជា ឧយ្យានកីឡំ គតោ។ ឧយ្យានស្ស ឯកបស្សេ បព្ពជ្ជាសុខេន វីតិនាមេន្តានំ តេសំ សមីបង្គានំ គន្ត្វា បរមបាសាទិកំ ឧត្តមរូបធរំ បរិព្ពាជិកំ ឱលោកេន្តោ កិលេសវសេន បដិពទ្ធចិត្តោ ហុត្វា ពោធិសត្តំ “អយំ តេ បរិព្ពាជិកា កឹ ហោតី”តិ បុច្ឆិ។ តេន “ន ច កិញ្ចិ ហោតិ, កេវលំ ឯកបព្ពជ្ជាយ បព្ពជិតា, អបិ ច ខោ បន គិហិកាលេ បាទបរិចារិកា អហោសី”តិ វុត្តេ រាជា “អយំ កិរេតស្ស ន កិញ្ចិ ហោតិ, អបិ ច ខោ បនស្ស គិហិកាលេ បាទបរិចារិកា អហោសិ, យំនូនាហំ ឥមំ អន្តេបុរំ បវេសេយ្យំ, តេនេវស្ស ឥមិស្សា បដិបត្តឹ ជានិស្សាមី”តិ អន្ធពាលោ តត្ថ អត្តនោ បដិពទ្ធចិត្តំ និវារេតុំ អសក្កោន្តោ អញ្ញតរំ បុរិសំ អាណាបេសិ “ឥមំ បរិព្ពាជិកំ រាជនិវេសនំ នេហី”តិ។

សោ តស្ស បដិស្សុណិត្វា “អធម្មោ លោកេ វត្តតី”តិអាទីនិ វត្វា បរិទេវមានំ ឯវ តំ អាទាយ បាយាសិ។ ពោធិសត្តោ តស្សា បរិទេវនសទ្ទំ សុត្វា ឯកវារំ ឱលោកេត្វា បុន ន ឱលោកេសិ។ “សចេ បនាហំ វារេស្សាមិ, តេសុ ចិត្តំ បទោសេត្វា មយ្ហំ សីលស្ស អន្តរាយោ ភវិស្សតី”តិ សីលបារមីយេវ អាវជ្ជេន្តោ និសីទិ។ តេន វុត្តំ **“ឧយ្យានទស្សនំ គន្ត្វា, រាជា អទ្ទស ព្រាហ្មណិ”**ន្តិអាទិ។

តត្ថ **តុយ្ហេសា កា កស្ស ភរិយា**តិ តុយ្ហំ តាវ ឯសា កា, កឹ ភរិយា, ឧទាហុ ភគិនី វា សមានា កស្ស អញ្ញស្ស ភរិយា។

៣១. **ន មយ្ហំ ភរិយា ឯសា**តិ កាមញ្ចេសា មយ្ហំ គិហិកាលេ ភរិយា អហោសិ, បព្ពជិតកាលតោ បដ្ឋាយ ន មយ្ហំ ភរិយា ឯសា, នាបិ អហំ ឯតិស្សា សាមិកោ, កេវលំ បន សហធម្មា ឯកសាសនី, អហម្បិ បរិព្ពាជកោ អយម្បិ បរិព្ពាជិកាតិ សមានធម្មា បរិព្ពាជកសាសនេន ឯកសាសនី, សព្រហ្មចារិនីតិ អត្ថោ។

៣២. **តិស្សា សារត្តគធិតោ**តិ កាមរាគេន សារត្តោ ហុត្វា បដិពទ្ធោ។ **គាហាបេត្វាន ចេដកេ**តិ ចេដកេហិ គណ្ហាបេត្វា ចេដកេ វា អត្តនោ រាជបុរិសេ អាណាបេត្វា តំ បរិព្ពាជិកំ គណ្ហាបេត្វា។ **និប្បីឡយន្តោ ពលសា**តិ តំ អនិច្ឆមានំ ឯវ អាកឌ្ឍនបរិកឌ្ឍនាទិនា និប្បីឡយន្តោ ពាធេន្តោ, តថាបិ អគច្ឆន្តឹ ពលសា ពលក្ការេន រាជបុរិសេហិ គណ្ហាបេត្វា អត្តនោ អន្តេបុរំ បវេសេសិ។

៣៣. **ឱទបត្តកិយា**តិ ឧទកបត្តំ អាមសិត្វា គហិតភរិយា ឱទបត្តិកា នាម, ឥទំ វចនំ បុរាណទុតិយិកាភាវេន ឧបលក្ខណមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ , សា បនស្ស ព្រាហ្មណវិវាហវសេន មាតាបិតូហិ សម្បដិបាទិតា, “ឱទបត្តកិយា”តិ ច ភាវេនភាវលក្ខណេ ភុម្មំ។ **សហជា**តិ បព្ពជ្ជាជាតិវសេន សហជាតា, តេនេវាហ **“ឯកសាសនី”**តិ។ “ឯកសាសនី”តិ ច ឥទំ ភុម្មត្ថេ បច្ចត្តំ, ឯកសាសនិយាតិ អត្ថោ។ **នយន្តិយា**តិ នីយន្តិយា។ **កោបោ មេ ឧបបជ្ជថា**តិ អយំ តេ គិហិកាលេ ភរិយា ព្រាហ្មណី សីលវតី, បព្ពជិតកាលេ ច សព្រហ្មចារិនីភាវតោ សហជាតា ភគិនី, សា តុយ្ហំ បុរតោ ពលក្ការេន អាកឌ្ឍិត្វា នីយតិ។ “ពោធិព្រាហ្មណ, កឹ តេ បុរិសភាវ”ន្តិ បុរិសមានេន ឧស្សាហិតោ ចិរកាលសយិតោ វម្មិកពិលតោ កេនចិ បុរិសេន ឃដ្ដិតោ “សុសូ”តិ ផណំ ករោន្តោ អាសិវិសោ វិយ មេ ចិត្តតោ កោបោ សហសា វុដ្ឋាសិ។

៣៤-៥. **សហកោបេ សមុប្បន្នេ**តិ កោបុប្បត្តិយា សហ, តស្ស ឧប្បត្តិសមនន្តរមេវាតិ អត្ថោ។ **សីលព្ពតមនុស្សរិ**ន្តិ អត្តនោ សីលបារមី អាវជ្ជេសឹ។ **តត្ថេវ កោបំ និគ្គណ្ហិ**ន្តិ តស្មឹ ឯវ អាសនេ យថានិសិន្នោវ តំ កោបំ និវារេសឹ។ **នាទាសឹ វឌ្ឍិតូបរី**តិ តតោ ឯកវារុប្បត្តិតោ ឧបរិ ឧទ្ធំ វឌ្ឍិតុំ ន អទាសឹ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – កោបេ ឧប្បន្នមត្តេ ឯវ “ននុ ត្វំ, ពោធិបរិព្ពាជក, សព្ពបារមិយោ បូរេត្វា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ បដិវិជ្ឈិតុកាមោ, តស្ស តេ កិមិទំ សីលមត្តេបិ ឧបក្ខលនំ, តយិទំ តុន្នំ ឧរមត្តោទកេ ឱសីទន្តស្ស មហាសមុទ្ទស្ស បារតីរំ គណ្ហិតុកាមតា វិយ ហោតី”តិ អត្តានំ បរិភាសិត្វា បដិសង្ខានពលេន តស្មឹ ឯវ ខណេ កោបំ និគ្គហេត្វា បុន ឧប្បជ្ជនវសេនស្ស វឌ្ឍិតុំ ន អទាសិន្តិ។ តេនេវាហ **“យទិ នំ ព្រាហ្មណិ”**ន្តិអាទិ។

តស្សត្ថោ – តំ បរិព្ពាជិកំ ព្រាហ្មណឹ សោ រាជា វា អញ្ញោ វា កោចិ តិណ្ហាយបិ និសិតាយ សត្តិយា កោដ្ដេយ្យ, ខណ្ឌាខណ្ឌិកំ យទិ ឆិន្ទេយ្យ, ឯវំ សន្តេបិ សីលំ អត្តនោ សីលបារមី នេវ ភិន្ទេយ្យំ។ កស្មា? ពោធិយា ឯវ ការណា, សព្ពត្ថ អខណ្ឌិតសីលេនេវ សក្កា សម្មាសម្ពោធិ បាបុណិតុំ, ន ឥតរេនាតិ។

៣៦. ន មេ សា ព្រាហ្មណី ទេស្សាតិ សា ព្រាហ្មណី ជាតិយា គោត្តេន កុលប្បទេសេន អាចារសម្បត្តិយា ចិរបរិចយេន បព្ពជ្ជាទិគុណសម្បត្តិយា ចាតិ សព្ពប្បការេន ន មេ ទេស្សា ន អប្បិយា, ឯតិស្សា មម អប្បិយភាវោ កោចិ នត្ថិ។ **នបិ មេ ពលំ ន វិជ្ជតី**តិ មយ្ហម្បិ ពលំ ន ន វិជ្ជតិ, អត្ថិ ឯវ។ អហំ នាគពលោ ថាមសម្បន្នោ, ឥច្ឆមានោ សហសា វុដ្ឋហិត្វា តំ អាកឌ្ឍន្តេ បុរិសេ និប្បោថេត្វា តំ គហេត្វា យថិច្ឆិតដ្ឋានំ គន្តុំ សមត្ថោតិ ទស្សេតិ។ **សព្ពញ្ញុតំ បិយំ មយ្ហ**ន្តិ ឥតោ បរិព្ពាជិកតោ សតគុណេន សហស្សគុណេន សតសហស្សគុណេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមេវ មយ្ហំ បិយំ។ **តស្មា សីលានុរក្ខិស្ស**ន្តិ តេន ការណេន សីលមេវ អនុរក្ខិស្សំ។

អថ សោ រាជា ឧយ្យានេ បបញ្ចំ អកត្វាវ សីឃតរំ គន្ត្វា តំ បរិព្ពាជិកំ បក្កោសាបេត្វា មហន្តេន យសេន និមន្តេសិ។ សា យសស្ស អគុណំ បព្ពជ្ជាយ គុណំ អត្តនោ ពោធិសត្តស្ស ច មហន្តំ ភោគក្ខន្ធំ បហាយ សំវេគេន បព្ពជិតភាវញ្ច កថេសិ។ រាជា កេនចិ បរិយាយេន ឥស្សា មនំ អលភន្តោ ចិន្តេសិ – “អយំ បរិព្ពាជិកា សីលវតី កល្យាណធម្មា, សោបិ បរិព្ពាជកោ ឥមាយ អាកឌ្ឍិត្វា នីយមានាយ ន កិញ្ចិ វិប្បការំ ទស្សេសិ, សព្ពត្ថ និរបេក្ខចិត្តោ, ន ខោ បន មេតំ បតិរូបំ, យំ ឯវរូបេសុ គុណវន្តេសុ វិប្បការោ, យំនូនាហំ ឥមំ បរិព្ពាជិកំ គហេត្វា ឧយ្យានំ គន្ត្វា ឥមំ, តញ្ច បរិព្ពាជកំ ខមាបេយ្យ”ន្តិ? ឯវំ បន ចិន្តេត្វា “បរិព្ពាជិកំ ឧយ្យានំ អានេថា”តិ បុរិសេ អាណាបេត្វា សយំ បឋមតរំ គន្ត្វា ពោធិសត្តំ ឧបសង្កមិត្វា បុច្ឆិ – “ភោ បព្ពជិត, កឹ មយា តាយ បរិព្ពាជិកាយ នីយមានាយ កោបោ តេ ឧប្បជ្ជិត្ថា”តិ។ មហាសត្តោ អាហ –

> “ឧប្បជ្ជិ មេ ន មុច្ចិត្ថ, ន មេ មុច្ចិត្ថ ជីវតោ;
> រជំវ វិបុលា វុដ្ឋិ, ខិប្បមេវ និវារយិ”ន្តិ។ (ជា. ១.១០.៥២);

តំ សុត្វា រាជា “កឹ នុ ខោ ឯស កោបមេវ សន្ធាយ វទតិ, ឧទាហុ អញ្ញំ កិញ្ចិ សិប្បាទិក”ន្តិ ចិន្តេត្វា បុន បុច្ឆិ –

> “កឹ តេ ឧប្បជ្ជិ នោ មុច្ចិ, កឹ តេ នោ មុច្ចិ ជីវតោ;
> រជំវ វិបុលា វុដ្ឋិ, កតមំ តំ និវារយី”តិ។ (ជា. ១.១០.៥៣);

តត្ថ **ឧប្បជ្ជី**តិ ឯកវារំ ឧប្បជ្ជិ, ន បុន ឧប្បជ្ជិ។ **ន មុច្ចិត្ថា**តិ កាយវចីវិការុប្បាទនវសេន បន ន មុច្ចិត្ថ, ន នំ ពហិ បវត្តិតុំ វិស្សជ្ជេសិន្តិ អត្ថោ។ **រជំវ វិបុលា វុដ្ឋី**តិ យថា នាម គិម្ហានំ បច្ឆិមេ មាសេ ឧប្បន្នំ រជំ វិបុលា អកាលវុដ្ឋិធារា ឋានសោ និវារេតិ, ឯវំ តំ រូបសមេន្តោ **និវារយី,** និវារេសិន្តិ អត្ថោ។

អថស្ស មហាបុរិសោ នានប្បការេន កោធេ អាទីនវំ បកាសេន្តោ –

> “យម្ហិ ជាតេ ន បស្សតិ, អជាតេ សាធុ បស្សតិ;
> សោ មេ ឧប្បជ្ជិ នោ មុច្ចិ, កោធោ ទុម្មេធគោចរោ។
>
> “យេន ជាតេន នន្ទន្តិ, អមិត្តា ទុក្ខមេសិនោ;
> សោ មេ ឧប្បជ្ជិ នោ មុច្ចិ, កោធោ ទុម្មេធគោចរោ។
>
> “យស្មិញ្ច ជាយមានម្ហិ, សទត្ថំ នាវពុជ្ឈតិ;
> សោ មេ ឧប្បជ្ជិ នោ មុច្ចិ, កោធោ ទុម្មេធគោចរោ។
>
> “យេនាភិភូតោ កុសលំ ជហាតិ, បរក្ករេ វិបុលញ្ចាបិ អត្ថំ;
> ស ភីមសេនោ ពលវា បមទ្ទី, កោធោ មហារាជ ន មេ អមុច្ចថ។
>
> “កដ្ឋស្មឹ មន្ថមានស្មឹ, បាវកោ នាម ជាយតិ;
> តមេវ កដ្ឋំ ឌហតិ, យស្មា សោ ជាយតេ គិនិ។
>
> “ឯវំ មន្ទស្ស បោសស្ស, ពាលស្ស អវិជានតោ;
> សារម្ភា ជាយតេ កោធោ, សបិ តេនេវ ឌយ្ហតិ។
>
> “អគ្គីវ តិណកដ្ឋស្មឹ, កោធោ យស្ស បវឌ្ឍតិ;
> និហីយតិ តស្ស យសោ, កាឡបក្ខេវ ចន្ទិមា។

“អនិន្ទោ ធូមកេតូវ, កោធោ យស្សុបសម្មតិ;
អាបូរតិ តស្ស យសោ, សុក្កបក្ខេវ ចន្ទិមា”តិ។ (ជា. ១.១០.៥៤-៦១) –

ឥមាហិ គាថាហិ ធម្មំ ទេសេសិ។

តត្ថ **ន បស្សតី**តិ អត្តត្ថម្បិ ន បស្សតិ, បគេវ បរត្ថំ។ **សាធុ បស្សតី**តិ អត្តត្ថំ បរត្ថំ ឧភយត្ថញ្ច សម្មទេវ បស្សតិ។ **ទុម្មេធគោចរោ**តិ និប្បញ្ញានំ វិសយភូតោ, និប្បញ្ញោ វា គោចរោ អាហារោ ឥន្ធនំ ឯតស្សាតិ ទុម្មេធគោចរោ។ **ទុក្ខមេសិនោ**តិ ទុក្ខំ ឥច្ឆន្តា។ **សទត្ថ**ន្តិ អត្តនោ អត្ថំ វុឌ្ឍឹ។ **បរក្កម**តិ អបនេយ្យ វិនាសេយ្យ។ **សភីមសេនោ**តិ សោ ភីមាយ ភយជននិយា មហតិយា កិលេសសេនាយ សមន្នាគតោ។ **បមទ្ទី**តិ ពលវភាវេន សត្តេ បមទ្ទនសីលោ។ **ន មេ អមុច្ចថា**តិ មម សន្តិកា មោក្ខំ ន លភិ, អព្ភន្តរេ ឯវ ទមិតោ, និព្ពិសេវនោ កតោតិ អត្ថោ។ ខិរំ វិយ វា មុហុត្តំ ទធិភាវេន ចិត្តេន បតិដ្ឋហិត្វាតិបិ អត្ថោ។

មន្ថមានស្មិន្តិ អរណិសហិតេ មថិយមានេ។ “មថមានស្មិ”ន្តិបិ បាឋោ។ **យស្មា**តិ យតោ កដ្ឋា ។ **គិនី**តិ អគ្គិ។ **ពាលស្ស អវិជានតោ**តិ ពាលស្ស អជានន្តស្ស។ **សារម្ភា ជាយតេ**តិ ករណុត្តរិយករណលក្ខណា សារម្ភា អរណិមន្ថនតោ វិយ បាវកោ កោធោ ជាយតេ។ **សបិ តេនេវ ឌយ្ហតី**តិ សោបិ ពាលោ តេនេវ កោធេន កដ្ឋំ វិយ អគ្គិនា ឌយ្ហតិ។ **អនិន្ទោ ធូមកេតូវា**តិ អនិន្ធនោ អគ្គិ វិយ។ **តស្សា**តិ តស្ស អធិវាសនខន្តិយា សមន្នាគតស្ស បុគ្គលស្ស **សុក្កបក្ខេ** ចន្ទោ វិយ លទ្ធោ, **យសោ** អបរាបរំ **អាបូរតី**តិ។

រាជា មហាសត្តស្ស ធម្មកថំ សុត្វា មហាបុរិសំ បរិព្ពាជិកម្បិ រាជគេហតោ អាគតំ ខមាបេត្វា “តុម្ហេ បព្ពជ្ជាសុខំ អនុភវន្តា ឥធេវ ឧយ្យានេ វសថ, អហំ វោ ធម្មិកំ រក្ខាវរណគុត្តិំ ករិស្សាមី”តិ វត្វា វន្ទិត្វា បក្កាមិ។ តេ ឧភោបិ តត្ថេវ វសឹសុ។ អបរភាគេ បរិព្ពាជិកា កាលមកាសិ។ ពោធិសត្តោ ហិមវន្តំ បវិសិត្វា ឈានាភិញ្ញាយោ និព្ពត្តេត្វា អាយុបរិយោសានេ ព្រហ្មលោកបរាយនោ អហោសិ។

តទា បរិព្ពាជិកា រាហុលមាតា អហោសិ, រាជា អានន្ទត្ថេរោ, ពោធិបរិព្ពាជកោ លោកនាថោ។

តស្ស ឥធាបិ យថារហំ សេសបារមិយោ និទ្ធារេតព្ពា។ តថា មហន្តំ ភោគក្ខន្ធំ មហន្តញ្ច ញាតិបរិវដ្ដំ បហាយ មហាភិនិក្ខមនសទិសំ គេហតោ និក្ខមនំ, តថា និក្ខមិត្វា បព្ពជិតស្ស ពហុជនសម្មតស្ស សតោ បរមប្បិច្ឆតាយ កុលេសុ ច គណេសុ ច អលគ្គតា, អច្ចន្តមេវ លាភសក្ការជិគុច្ឆាយ បវិវេកាភិរតិ, អតិសយវតី ច អភិសល្លេខវុត្តិ, តថារូបាយ សីលវតិយា កល្យាណធម្មាយ បរិព្ពាជិកាយ អននុញ្ញាតា អត្តនោ បុរតោ ពលក្ការេន បរាមសិយមានាយ សីលបារមី អាវជ្ជេត្វា វិការានាបត្តិ, កតាបរាធេ ច តស្មឹ រាជិនិ ឧបគតេ ហិតចិត្តតំ មេត្តចិត្តតំ ឧបដ្ឋបេត្វា ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកេហិ សមនុសាសនន្តិ ឯវមាទយោ ឥធ មហាបុរិសស្ស គុណានុភាវា វិភាវេតព្ពា។ តេនេតំ វុច្ចតិ “ឯវំ អច្ឆរិយា ហេតេ…បេ.… ធម្មស្ស អនុធម្មតោ”តិ។

ចូឡពោធិចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. មហឹសរាជចរិយាវណ្ណនា

៣៧. បញ្ចមេ **មហឹសោ បវនចារកោ**តិ មហាវនចារី វនមហឹសោ **យទា ហោមី**តិ យោជនា។ **បវឌ្ឍកាយោ**តិ វយសម្បត្តិយា អង្គបច្ចង្គានញ្ច ថូលភាវេន អភិវឌ្ឍកាយោ។ **ពលវា**តិ មហាពលោ ថាមសម្បន្នោ។ **មហន្តោ**តិ វិបុលសរីរោ។ ហត្ថិកលភប្បមាណោ កិរ តទា ពោធិសត្តស្ស កាយោ ហោតិ។ **ភីមទស្សនោ**តិ មហាសរីរតាយ វនមហឹសជាតិតាយ ច សីលំ អជានន្តានំ ភយំ ជននតោ ភយានកទស្សនោ។

៣៨. **បព្ភារេ**តិ ឱលម្ពកសិលាកុច្ឆិយំ។ **ទកាសយេ**តិ ជលាសយសមីបេ។ **ហោតេត្ថ ឋាន**ន្តិ ឯត្ថ មហាវនេ យោ **កោចិ** បទេសោ វនមហឹសានំ តិដ្ឋនដ្ឋានំ ហោតិ។ **តហឹ តហិ**ន្តិ តត្ថ តត្ថ។

៣៩. **វិចរន្តោ**តិ វិហារផាសុកំ វីមំសិតុំ វិចរន្តោ។ **ឋានំ អទ្ទស ភទ្ទក**ន្តិ ឯវំ វិចរន្តោ តស្មឹ មហារញ្ញេ ភទ្ទកំ មយ្ហំ ផាសុកំ រុក្ខមូលដ្ឋានំ អទ្ទក្ខឹ។ ទិស្វា ច **តំ ឋានំ ឧបគន្ត្វាន, តិដ្ឋាមិ ច សយាមិ ច** គោចរំ គហេត្វា ទិវា តំ រុក្ខមូលដ្ឋានំ គន្ត្វា ឋានសយនេហិ វីតិនាមេមីតិ ទស្សេតិ។

៤០. តទា កិរ ពោធិសត្តោ ហិមវន្តប្បទេសេ មហឹសយោនិយំ និព្ពត្តិត្វា វយប្បត្តោ ថាមសម្បន្នោ មហាសរីរោ ហត្ថិកលភប្បមាណោ បព្ពតបាទបព្ភារគិរិទុគ្គវនឃដាទីសុ វិចរន្តោ ឯកំ ផាសុកំ មហារុក្ខមូលំ ទិស្វា

គោចរំ គហេត្វា ទិវា តត្ថ វសតិ។ អថេកោ លោលមក្កដោ រុក្ខា ឱតរិត្វា មហាសត្តស្ស បិដ្ឋី អភិរុហិត្វា ឧច្ចារបស្សាវំ កត្វា សិង្គេសុ គណ្ហិត្វា ឱលម្ពន្តោ នង្គុដ្ឋេ គហេត្វា ទោលាយន្តោ កីឡតិ។ ពោធិសត្តោ ខន្តិមេត្តានុទ្ទយសម្បទាយ តំ តស្ស អនាចារំ ន មនសាកាសិ។ មក្កដោ បុនប្បុនំ តថេវ ករោតិ។ តេន វុត្តំ "**អថេត្ថ កបិ មាគន្ត្វា**"តិអាទិ។

តត្ថ **កបិ មាគន្ត្វា**តិ កបិ អាគន្ត្វា, ម-ការោ បទសន្ធិករោ។ **បាបោ**តិ លាមកោ។ **អនរិយោ**តិ អនយេ ឥរិយនេន អយេ ច ន ឥរិយនេន អនរិយោ, និហីនាចារោតិ អត្ថោ។ **លហុ**តិ លោលោ។ **ខន្ធេ**តិ ខន្ធប្បទេសេ។ **មុត្តេតី**តិ បស្សាវំ ករោតិ។ **ឱហទេតី**តិ ករីសំ ឱស្សជ្ជតិ។ **តន្តិ** តំ មំ, តទា មហិសភូតំ មំ។

៤១. **សកិម្បិ ទិវសន្តិ** ឯកទិវសម្បិ ទូសេតិ មំ សព្ពកាលម្បិ។ តេនាហ "ទូសេតិ មំ សព្ពកាល"ន្តិ។ ន កេវលញ្ច ទុតិយតតិយចតុត្ថទិវសមត្តំ, អថ ខោ សព្ពកាលម្បិ មំ បស្សាវាទីហិ ទូសេតិ។ យទា យទា មុត្តាទីនិ កាតុកាមោ, តទា តទា មយ្ហមេវ ឧបរិ ករោតីតិ ទស្សេតិ។ **ឧបទ្ទុតោ**តិ ពាធិតោ, តេន សិង្គេសុ ឱលម្ពនាទិនា មុត្តាទិអសុចិមក្ខណេន តស្ស ច អបហរណត្ថំ អនេកវារំ សិង្គកោដីហិ វាលគ្គេន ច អនេកវារំ កទ្ទមបំសុមិស្សកំ ឧទកំ សិញ្ចិត្វា ធោវនេន ច និប្បីឡិតោ ហោមីតិ អត្ថោ។

៤២. **យក្ខោ**តិ តស្មិំ រុក្ខេ អធិវត្ថា ទេវតា។ **មំ ឥទមព្រវី**តិ រុក្ខក្ខន្ធេ ឋត្វា "មហិសរាជ, កស្មា ឥមស្ស ទុដ្ឋមក្កដស្ស អវមានំ សហសី"តិ ឥមមត្ថំ បកាសេន្តោ **នាសេហេតំ ឆវំ បាបំ , សិង្គេហិ ច ខុរេហិ ចា**តិ ឥទំ វចនំ មំ អភាសិ។

៤៣. **ឯវំ វុត្តេ តទា យក្ខេ**តិ តទា តស្មិំ កាលេ តស្មិំ យក្ខេ ឯវំ វុត្តេ សតិ។ **អហំ តំ ឥទមព្រវិន្តិ** អហំ តំ យក្ខំ ឥទំ ឥទានិ វក្ខមានំ អព្រវិំ អភាសិំ។ **កុណបេនា**តិ កិលេសាសុចិបគ្ឃរណេន សុចិជាតិកានំ សាធូនំ បរមជិគុច្ឆនីយតាយ អតិទុគ្គន្ធវាយនេន ច កុណបសទិសតាយ កុណបេន។ **បាបេនា**តិ បាណាតិបាតបាបេន។ **អនរិយេនា**តិ អនរិយានំ អសាធូនំ មាគវិកនេសាទាទីនំ ហីនបុរិសានំ ធម្មត្តា អនរិយេន, **កី** កេន ការណេន, **ត្វំ** ទេវតេ **មំ មក្ខេសិ,** អយុត្តំ តយា វុត្តំ មំ បាបេ និយោជេន្តិយាតិ ទស្សេតិ។

៤៤. ឥទានិ តស្មិំ បាបធម្មេ អាទីនវំ បកាសេន្តោ "**យទិហ**"ន្តិអាទិមាហ។ តស្សត្ថោ – ភទ្ទេ ទេវតេ, អហំ តស្ស យទិ កុជ្ឈេយ្យំ, តតោបិ លាមកតរោ ភវេយ្យំ។ យេន ហិ អធម្មចរណេន សោ ពាលមក្កដោ និហីនោ នាម ជាតោ, សចេ បនាហំ តតោបិ ពលវតរំ បាបធម្មំ ចរេយ្យំ, ននុ តេន តតោ បាបតរោ ភវេយ្យំ, អដ្ឋានញ្ចេតំ យទិហំ ឥធលោកបរលោកំ តទុភយត្ថំ រុក្ខ ច ជានិត្វា បិតោ ឯកន្តេនេវ បរហិតាយ បដិបន្នោ ឯវរូបំ បាបធម្មំ ចរេយ្យន្តិ។ កិញ្ច ភិយ្យោ – **សីលញ្ច មេ បភិជ្ជេយ្យា**តិ អហញ្ចេវ ខោ បន ឯវរូបំ បាបំ ករេយ្យំ, មយ្ហំ សីលបារមី ខណ្ឌិតា សិយា។ **វិញ្ញូ ច គរហេយ្យុ មន្តិ** បណ្ឌិតា ច ទេវមនុស្សា មំ គរហេយ្យុំ "បស្សថ, ភោ, អយំ ពោធិសត្តោ ពោធិបរិយេសនំ ចរមានោ ឯវរូបំ បាបំ អកាសី"តិ។

៤៥. **ហីឡិតា ជីវិតា វាបីតិ វា**-សទ្ទោ អវធារណេ។ ឯវំ វិញ្ញូហិ ហីឡិតា គរហិតា ជីវិតាបិ **បរិសុទ្ធេន** បរិសុទ្ធសីលេន ហុត្វា **មតំ** វា មរណមេវ វរំ ឧត្តមំ សេយ្យោ។ **ក្យាហំ ជីវិតហេតុបិ , កាហាមិ បរហេឋន**ន្តិ ឯវំ ជានន្តោ ច អហំ មយ្ហំ ជីវិតនិមិត្តម្បិ បរសត្តវិហឹសនំ កី កាហាមិ កី ករិស្សាមិ, ឯតស្ស ករណេ ការណំ នត្ថីតិ អត្ថោ។

អយំ បន អញ្ញេបិ មំ វិយ មញ្ញមានោ ឯវំ អនាចារំ ករិស្សតិ, តតោ យេសំ ចណ្ឌមហីសានំ ឯវំ ករិស្សតិ, តេ ឯវ ឯតំ វធិស្សន្តិ, សា ឯតស្ស អញ្ញេហិ មារណា មយ្ហំ ទុក្ខតោ ច បាណាតិបាតតោ ច មុត្តិ ភវិស្សតីតិ អាហ។ តេន វុត្តំ –

៤៦. "មមេវាយំ មញ្ញមានោ, អញ្ញេបេវំ ករិស្សតិ;
តេវ តស្ស វធិស្សន្តិ, សា មេ មុត្តិ ភវិស្សតី"តិ។

តត្ថ **មមេវាយ**ន្តិ មំ វិយ អយំ។ **អញ្ញេបី**តិ អញ្ញេសម្បិ។ សេសំ វុត្តត្ថមេវ។

៤៧. **ហីនមជ្ឈិមឧក្កដ្ឋេ**តិ ហីនេ ច មជ្ឈិមេ ច ឧក្កដ្ឋេ ច និមិត្តភូតេ។ **សហន្តោ អវមានិត**ន្តិ វិភាគំ អកត្វា តេហិ បវត្តិតំ អវមានំ បរិភវំ សហន្តោ ខមន្តោ។ **ឯវំ លភតិ សប្បញ្ញោ**តិ ឯវំ ហីនាទីសុ វិភាគំ អកត្វា ខន្តិមេត្តានុទ្ទយំ ឧបដ្ឋបេត្វា តទបរាធំ សហន្តោ សីលាទិបារមិយោ ព្រូហេត្វា **មនសា យថាបត្ថិតំ** យថិច្ឆិតំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ លភតិ បដិវិជ្ឈតិ, តស្ស តំ ន ទូរេតិ។

ឯវំ មហាសត្តោ អត្តនោ អជ្ឈាសយំ បកាសេន្តោ ទេវតាយ ធម្មំ ទេសេសិ។ សោ កតិបាហច្ចយេន អញ្ញត្ថ គតោ។ អញ្ញោ ចណ្ឌមហិសោ និវាសផាសុតាយ តំ ឋានំ គន្ត្វា អដ្ឋាសិ។ ទុដ្ឋមក្កដោ “សោ ឯវ អយ”ន្តិ សញ្ញាយ តស្ស បិដ្ឋឹ អភិរុហិត្វា តថេវ អនាចារំ អកាសិ។ អថ នំ សោ វិធុនន្តោ ភូមិយំ បាតេត្វា សិង្គេន ហទយេ វិជ្ឈិត្វា បាទេហិ មទ្ទិត្វា សញ្ចុណ្ណេសិ។

តទា សីលវា មហិសរាជា លោកនាថោ។

តស្ស ឥធាបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ យថារហំ សេសបារមិយោ និទ្ធារេតព្ពា។ តថា **ហត្ថិនាគ-** (ចរិយា. ២.១ អាទយោ) **ភូរិទត្ត-** (ចរិយា. ២.១១ អាទយោ) **ចម្បេយ្យនាគរាជ-** (ចរិយា. ២.២០ អាទយោ) **ចរិយាសុ** វិយ ឥធ មហាសត្តស្ស គុណានុភាវា វេទិតព្ពា។

មហិសរាជចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. រុរុមិគរាជចរិយាវណ្ណនា

៤៨. ឆដ្ឋេ **សុតត្តកនកសន្និភោ**តិ យថា សុដ្ឋុ អបគតសព្ពកាឡកោ ហោតិ, ឯវំ អគ្គិម្ហិ បក្ខិបិត្វា សុតត្តកនកសន្និភោ។ **មិគរាជា រុរុ នាមា**តិ ជាតិសិទ្ធេន នាមេន រុរុ នាម មិគរាជា, ជាតិតោ រុរុ, មិគានញ្ច រាជាតិ អត្ថោ។ **បរមសីលសមាហិតោ**តិ ឧត្តមសីលសមាហិតោ, វិសុទ្ធសីលោ ចេវ សមាហិតចិត្តោ ច, វិសុទ្ធសីលេ វា សម្មា អាហិតចិត្តោតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

តទា ពោធិសត្តោ រុរុមិគយោនិយំ និព្ពត្តិ។ តស្ស សរីរច្ឆវិ សុដ្ឋុ តាបេត្វា មជ្ជិតកញ្ចនបដ្ដវណ្ណោ អហោសិ, ហត្ថបាទា លាខារសបរិកម្មកតា វិយ, នង្គុដ្ឋំ ចមរីនង្គុដ្ឋំ វិយ, សិង្គានិ រជតទាមវណ្ណានិ អក្ខីនិ សុមជ្ជិតមណិគុឡិកា វិយ, មុខំ ឱទហិត្វា ឋបិតរត្តកម្ពលគេណ្ឌុកា វិយ។ សោ ជនសំសគ្គំ បហាយ វិវេកវាសំ វសិតុកាមោ បរិវារំ ឆឌ្ឌេត្វា ឯកកោវ គង្គានិវត្តនេ រមណីយេ សាលមិស្សកេ សុបុប្ផិតបវនេ វសតិ។ តេន វុត្តំ –

៤៩. “រម្មេ បទេសេ រមណីយេ, វិវិត្តេ អមនុស្សកេ;
តត្ថ វាសំ ឧបគញ្ឆឹ, គង្គាកូលេ មនោរមេ”តិ។

តត្ថ **រម្មេ បទេសេ**តិ មុត្តាតលសទិសវាលុកាចុណ្ណបណ្ឌរេហិ ភូមិភាគេហិ សិនិទ្ធហរិតតិណសញ្ចរិតេហិ វនគ្គលេហិ ចិត្តត្ថរណេហិ វិយ នានាវណ្ណវិចិត្តេហិ សិលាតលេហិ មណិក្ខន្ធនិម្មលសលិលេហិ ជលាសយេហិ ច សមន្នាគតត្តា យេភុយ្យេន ច ឥន្ទគោបកវណ្ណាយ រត្តាយ សុខសម្ផស្សាយ តិណជាតិយា សញ្ឆន្នត្តា រម្មេ អរញ្ញប្បទេសេ។ **រម្មណីយេ**តិ បុប្ផផលបល្លវាលង្កតវិបុលសាខាវិនទ្ធេហិ នានាវិធទិជគណូបកូជិតេហិ វិវិធតរុលតាវនរាជិតេហិ យេភុយ្យេន អម្ពសាលវនសណ្ឌមណ្ឌិតេហិ វនគហនេហិ ឧបសោភិតត្តា តត្ថ បវិដ្ឋស្ស ជនស្ស រតិជននដ្ឋេន រមណីយេ។ វុត្តម្បិ ចេតំ **រុរុមិគរាជជាតកេ** –

“ឯតស្មិំ វនសណ្ឌស្មិំ, អម្ពា សាលា ច បុប្ផិតា;
ឥន្ទគោបកសញ្ឆន្នោ, ឯត្ថេសោ តិដ្ឋតេ មិគោ”តិ។ (ជា. ១.១៣.១១៩);

វិវិត្តេតិ ជនវាសវិរហេន សុញ្ញេ។ **អមនុស្សកេ**តិ សញ្ចរណមនុស្សានម្បិ តត្ថ អភាវេន មនុស្សរហិតេ ។ **មនោរមេ**តិ យថាវុត្តគុណសម្បត្តិយា វិសេសតោ បវិវេកកាមានំ មនោ រមេតីតិ មនោរមេ។

៥០. **អថ ឧបរិគង្គាយា**តិ ឯត្ថ **អថា**តិ អធិការេ និបាតោ, តេន មយិ តត្ថ តថា វសន្តេ ឥទំ អធិការន្តរំ ឧប្បន្នន្តិ ទីបេតិ។ **ឧបរិគង្គាយា**តិ គង្គាយ នទិយា ឧបរិសោតេ។ **ធនិកេហិ បរិបីឡិតោ**តិ ឥណំ គហេត្វា តំ ទាតុំ អសក្កោន្តោ ឥណាយិកេហិ ចោទិយមានោ។

ឯកោ កិរ ពារាណសិសេដ្ឋិ អត្តនោ បុត្តំ “អយំ សិប្បំ ឧគ្គណ្ហន្តោ កិលមិស្សតី”តិ កិញ្ចិ សិប្បំ ន ឧគ្គណ្ហាបេសិ។ គីតវាទិតនច្ចខាទនភោជនតោ ឧទ្ធំ ន កិញ្ចិ អញ្ញាសិ។ តំ វយប្បត្តំ បតិរូបេន ទារេន សំយោជេត្វា ធនំ និយ្យាតេត្វា មាតាបិតរោ កាលមកំសុ។ សោ តេសំ អច្ចយេន ឥត្ថិធុត្តសុរាធុត្តាទិបរិវុតោ នានាព្យសនមុខេហិ សព្ពំ ធនំ វិទ្ធំសេត្វា តត្ថ តត្ថ ឥណំ អាទាយ តម្បិ ទាតុំ អសក្កោន្តោ ធនិកេហិ ចោទិយមានោ “កឹ មយ្ហំ ជីវិតេន, តេនេវម្ហិ អត្តភាវេន អញ្ញោ វិយ ជាតោ, មរណំ មេ សេយ្យោ”តិ ចិន្តេត្វា ឥណាយិកេ អាហ – “តុម្ហាកំ ឥណបណ្ណានិ គហេត្វា អាគច្ឆថ, គង្គាតីរេ មេ និហិតំ កុលសន្តកំ ធនំ អត្ថិ, តំ វោ ទស្សាមី”តិ។ តេ

តេន សទ្ធឹ អគមំសុ។ សោ “តេជ ធនំ, ឯត្ថ ធន”ន្តិ និធិដ្ឋានំ អាចិក្ខន្តោ វិយ “ឯវំ មេ ឥណមោក្ខោ ភវិស្សតី”តិ បលាយិត្វា គង្គាយំ បតិ។ សោ ចណ្ឌសោតេន វុយ្ហន្តោ ការុញ្ញរវំ រវិ។ តេន វុត្តំ “អថ ឧបរិគង្គាយា”តិអាទិ។

តត្ថ **ជីវាមិ វា មរាមិ វា**តិ តមស្មឹ គង្គាសោតេ បតិតោ ជីវាមិ វា មរាមិ វា, ជីវិតំ វា មេ ឯត្ថ ហោតុ មរណំ វា, ឧភយថាបិ ឥណាយិកបីឡា ន ហោតីតិ អធិប្បាយោ។

៥១. **មជ្ឈេ គង្គាយ គច្ឆតី**តិ សោ បុរិសោ រត្តិន្ទិវំ គង្គាយ វុយ្ហមានោ ជីវិតបេមស្ស វិជ្ជមានត្តា មរណំ អប្បត្តោ មរណភយតជ្ជិតោ ហុត្វា ករុណំ រវំ រវន្តោ គង្គាយ មជ្ឈេ មហោឃេន គច្ឆតិ។

៥២. អថ មហាបុរិសោ អឌ្ឍរត្តសមយេ តស្ស តំ ករុណំ បរិទេវន្តស្ស បរិទេវិតសទ្ទំ សុត្វា “មនុស្សសទ្ទោ សូយតិ, មា មយិ តេជ ធរន្តេ មរតុ, ជីវិតមស្ស ទស្សាមី”តិ ចិន្តេត្វា សយនគុម្ពា វុដ្ឋាយ នទីតីរំ គន្ត្វា “អម្ភោ បុរិស, មា ភាយិ, ជីវិតំ តេ ទស្សាមី”តិ វត្វា អស្សាសេត្វា សោតំ ឆិន្ទន្តោ គន្ត្វា តំ បិដ្ឋិយំ អារោបេត្វា តីរំ បាបេត្វា អត្តនោ វសនដ្ឋានំ នេត្វា បរិស្សមំ វិនោទេត្វា ផលាផលានិ ទត្វា ទ្វីហតីហច្ចយេន តំ អាហ – “អម្ភោ បុរិស , អហំ តំ ពារាណសិគាមិមគ្គំ បាបេស្សាមិ, ត្វំ ‘អសុកដ្ឋានេ នាម កញ្ចនមិគោ វសតី’តិ មា កស្សចិ អារោចេហី”តិ។ សោ “សាធុ, សាមី”តិ សម្បដិច្ឆិ។ មហាសត្តោ តំ អត្តនោ បិដ្ឋឹ អារោបេត្វា ពារាណសិមគ្គេ ឱតារេត្វា និវត្តិ។ តេន វុត្តំ – “តស្សាហំ សទ្ទំ សុត្វាន, ករុណំ បរិទេវតោ”តិអាទិ។

តត្ថ **កោសិ ត្វំ នរោ**តិ ត្វំ កោ មនុស្សោ អសិ, កុតោ តេជ វុយ្ហមានោ អាគតោសីតិ អត្ថោ។

៥៣. **អត្តនោ ករណ**ន្តិ អត្តនោ កិរិយំ។ **ធនិកេហិ ភីតោ**តិ ឥណាយិកេហិ ឧព្ពិគ្គោ។ **តសិតោ**តិ ឧត្រស្តោ។

៥៤. **តស្ស កត្វាន ការុញ្ញំ, ចជិត្វា មម ជីវិត**ន្តិ ការុញ្ញំ កត្វា មហាករុណាយ សមុស្សាហិតោ មម ជីវិតំ តស្ស បុរិសស្ស បរិច្ចជិត្វា។ **បវិសិត្វា នីហរឹ តស្សា**តិ នទី បវិសិត្វា សោតំ ឆិន្ទន្តោ ឧជុកមេវ គន្ត្វា មម បិដ្ឋឹ អារោបេត្វា តតោ តំ នីហរឹ។ **តស្សា**តិ ឧបយោគត្ថេ សាមិវចនំ។ “តត្ថា”តិបិ បាឡិ, តត្ថ នទិយន្តិ អត្ថោ។ **អន្ធការម្ហិ រត្តិយា**តិ រត្តិយា អន្ធការសមយេ, កាឡបក្ខរត្តិយន្តិ អត្ថោ។

៥៥. **អស្សត្ថកាលមញ្ញាយា**តិ បរិស្សមំ អបនេត្វា ផលាផលានិ ទត្វា ទ្វីហតីហច្ចយេន កិលមថស្ស វិគតកាលំ ជានិត្វា។ **ឯកំ តំ វរំ យាចាមី**តិ អហំ តំ ឯកំ វរំ យាចាមិ, មយ្ហំ ឯកំ វរំ ទេហីតិ អត្ថោ។ កឹ តំ វរន្តិ ចេ? អាហ – **មា មំ កស្សចិ បាវទា**តិ “អសុកដ្ឋានេ សុវណ្ណមិគោ វសតី”តិ កស្សចិ រញ្ញោ វា រាជមហាមត្តស្ស វា មំ មា បាវទ។

អថ តស្មឹ បុរិសេ ពារាណសឹ បវិដ្ឋទិវសេយេវ សោ រាជា “អហំ, ទេវ, សុវណ្ណវណ្ណំ មិគំ មយ្ហំ ធម្មំ ទេសេន្តំ សុបិនេន អទ្ទសំ, អហញ្ហិ សច្ចសុបិនា, អទ្ធា សោ វិជ្ជតិ, តស្មា កញ្ចនមិគស្ស ធម្មំ សោតុកាមា លភិស្សាមិ ចេ ជីវិស្សាមិ, នោ ចេ មេ ជីវិតំ នត្ថី”តិ អគ្គមហេសិយា វុត្តោ តំ អស្សាសេត្វា “សចេ មនុស្សលោកេ អត្ថិ, លភិស្សសី”តិ វត្វា ព្រាហ្មណេ បក្កោសាបេត្វា “សុវណ្ណមិគា នាម ហោន្តី”តិ បុច្ឆិត្វា “អាម, ទេវ, ហោន្តី”តិ សុត្វា សហស្សត្ថវិកំ សុវណ្ណចង្កោដកេ ឋបេត្វា តំ ហត្ថិក្ខន្ធំ អារោបេត្វា នគរេ ភេរឹ ចរាបេសិ – “យោ សុវណ្ណមិគំ អាចិក្ខិស្សតិ, តស្ស ហត្ថិនា សទ្ធឹ ឥមំ ទស្សាមី”តិ។ តតោ ឧត្តរិម្បិ ទាតុកាមោ ហុត្វា –

> “តស្ស គាមវរំ ទម្មិ, នារិយោ ច អលង្កតា;
> យោ មេតំ មិគមក្ខាតិ, មិគានំ មិគមុត្តម”ន្តិ។ (ជា. ១.១៣.១១៧) –

គាថំ សុវណ្ណបដ្ដេ លិខាបេត្វា សកលនគរេ វាចាបេសិ។ អថ សោ សេដ្ឋិបុត្តោ តំ គាថំ សុត្វា រាជបុរិសានំ សន្តិកំ គន្ត្វា “រញ្ញោ ឯវរូបំ មិគំ អាចិក្ខិស្សាមិ, មំ រាជានំ ទស្សេថា”តិ អាហ។ រាជបុរិសា តំ រញ្ញោ សន្តិកំ នេត្វា តមត្ថំ អារោចេសុំ។ រាជា “សច្ចំ, ភោ, អទ្ទសា”តិ បុច្ឆិ។ សោ “សច្ចំ, ទេវ, មយា សទ្ធឹ អាគច្ឆតុ, អហំ តំ ទស្សេស្សាមី”តិ អាហ។ រាជា តមេវ បុរិសំ មគ្គទេសកំ កត្វា មហន្តេន បរិវារេន តំ ឋានំ គន្ត្វា តេន មិត្តទុព្ភិនា បុរិសេន ទស្សិតំ បទេសំ អាវុធហត្ថេ បុរិសេ សមន្តតោវ បរិវារេត្វា “ឧក្កុដ្ឋឹ ករោថា”តិ វត្វា សយំ កតិបយេហិ ជនេហិ សទ្ធឹ ឯកមន្តេ អដ្ឋាសិ។ សោបិ បុរិសោ អវិទូរេ អដ្ឋាសិ។ មហាសត្តោ សទ្ទំ សុត្វា “មហតោ ពលកាយស្ស សទ្ទោ, អទ្ធា តម្ហា មេ បុរិសា ភយេន ឧប្បន្នេន ភវិតព្ព”ន្តិ ញត្វា ឧដ្ឋាយ សកលបរិសំ ឱលោកេត្វា “រញ្ញោ ឋិតដ្ឋានេយេវ មេ សោត្ថិ ភវិស្សតី”តិ រាជាភិមុខោ បាយាសិ។ រាជា តំ អាគច្ឆន្តំ ទិស្វា “នាគពលោ អវត្ថរន្តោ

អាគច្ឆេយ្យា’’តិ សរំ សន្នយ្ហិត្វា ‘‘ឥមំ មិគំ សន្តាសេត្វា សចេ បលាយតិ, វិជ្ឈិត្វា ទុព្ពលំ កត្វា គណ្ហិស្សាមី’’តិ ពោធិសត្តាភិមុខោ អហោសិ។ មហាសត្តោ –

‘‘អាគមេហិ មហារាជ, មា មំ វិជ្ឈិ រថេសភ;
កោ នុ តេ ឥទមក្ខាសិ, ឯត្ថេសោ តិដ្ឋតេ មិគោ’’តិ។ (ជា. ១.១៣.១២១) –

គាថំ អភាសិ។ រាជា តស្ស មធុរកថាយ ពជ្ឈិត្វា សរំ បដិសំហរិត្វា គារវេន អដ្ឋាសិ។ មហាសត្តោបិ រាជានំ ឧបសង្កមិត្វា មធុរបដិសន្ថារំ អកាសិ។ មហាជនោបិ សព្ពាវុធានិ អបនេត្វា អាគន្ត្វា រាជានំ បរិវារេសិ។ តេន វុត្តំ –

៥៦. ‘‘នគរំ គន្ត្វាន អាចិក្ខិ, បុច្ឆិតោ ធនហេតុកោ;
រាជានំ សោ គហេត្វាន, ឧបគញ្ឆិ មមន្តិក’’ន្តិ។

តស្សត្ថោ – យោ មិត្តទុព្ភី បាបបុរិសោ ជីវិតំ បរិច្ចជិត្វា តថា មយា បាណសំសយតោ មោចិតោ ពារាណសិនគរំ គន្ត្វា អត្តនា លទ្ធព្ពធននិមិត្តំ រញ្ញោ មំ **អាចិក្ខិ,** អាចិក្ខិត្វា សោ រញ្ញោ គាហាបេតុំ មគ្គទេសកោ ហុត្វា រាជានំ គហេត្វា មម សន្តិកមុបាគមីតិ។

មហាសត្តោ សុវណ្ណកិង្កិណិកំ ចាលេន្តោ វិយ មធុរស្សរេន រាជានំ បុន បុច្ឆិ – ‘‘កោ នុ តេ ឥទមក្ខាសិ, ឯត្ថេសោ តិដ្ឋតេ មិគោ’’តិ។ តស្មិំ ខណេ សោ បាបបុរិសោ ថោកំ បដិក្កមិត្វា សោតបថេ អដ្ឋាសិ ។ រាជា ‘‘ឥមិនា មេ ត្វំ ទស្សិតោ’’តិ តំ បុរិសំ និទ្ទិសិ។ តតោ ពោធិសត្តោ –

‘‘សច្ចំ កិរេវ មាហំសុ, នរា ឯកច្ចិយា ឥធ;
កដ្ឋំ និប្លវិតំ សេយ្យោ, ន ត្វេវេកច្ចិយោ នរោ’’តិ។ (ជា. ១.១៣.១២៣) –

គាថមាហ។ តំ សុត្វា រាជា សំវេគជាតោ –

‘‘កឹ នុ រុរុ គរហសិ មិគានំ, កឹ បក្ខីនំ កឹ បន មានុសានំ;
ភយញ្ហិ មំ វិន្ទតិនប្បរូបំ, សុត្វាន តំ មានុសឹ ភាសមាន’’ន្តិ។ (ជា. ១.១៣.១២៤) –

គាថមាហ។ តតោ មហាបុរិសោ ‘‘មហារាជ, ន មិគំ ន បក្ខឹ គរហាមិ, មនុស្សំ បន គរហាមី’’តិ ទស្សេន្តោ –

‘‘យមុទ្ធរឹ វាហនេ វុយ្ហមានំ, មហោទកេ សលិលេ សីឃសោតេ;
តតោនិទានំ ភយមាគតំ មម, ទុក្ខោ ហវេ រាជ អសព្ភិ សង្គមោ’’តិ។ (ជា. ១.១៣.១២៥) –

អាហ។

តត្ថ **និប្លវិត**ន្តិ ឧទ្ធរិតំ, **ឯកច្ចិយោ**តិ ឯកច្ចោ មិត្តទុព្ភី បាបបុរិសោ ឧទកេ បតន្តោបិ ឧត្តារិតោ នត្វេវ **សេយ្យោ។ កដ្ឋ**ញ្ហិ នានប្បការេន ឧបការាយ សំវត្តតិ, មិត្តទុព្ភី បន វិនាសាយ, តស្មា តតោ កដ្ឋមេវ វរតរន្តិ។ **មិគាន**ន្តិ រុរុមិគរាជ, មិគានំ កឹ អញ្ញតរំ **គរហសិ,** ឧទាហុ **បក្ខីនំ** មនុស្សានន្តិ បុច្ឆតិ។ **ភយញ្ហិ មំ វិន្ទតិនប្បរូប**ន្តិ មហន្តំ ភយំ មំ បដិលភតិ, អត្តនោ សន្តកំ វិយ ករោតីតិ អត្ថោ។

វាហនេតិ បតិតបតិតេ វហិតុំ សមត្ថេ គង្គាវហេ។ **មហោទកេ សលិលេ**តិ មហោទកីភូតេ សលិលេ។ ឧភយេនាបិ គង្គាវហស្ស ពហូទកតំ ទស្សេតិ។ **តតោ និទាន**ន្តិ, មហារាជ, យោ មយ្ហំ តយា ទស្សិតោ បុរិសោ, ឯសោ មយា គង្គាយ វុយ្ហមានោ អឌ្ឍរត្តសមយេ ករុណំ បរិទេវន្តោ តតោ ឧត្តារិតោ, តតោនិទានំ ឥទំ មយ្ហំ **ភយមាគតំ,** អសប្បុរិសេហិ សមាគមោ នាម ទុក្ខោតិ។

តំ សុត្វា រាជា តស្ស កុជ្ឈិត្វា ‘‘ឯវំ ពហូបការស្ស នាម គុណំ ន ជានាតិ, ទុក្ខំ ឧប្បាទេតិ, វិជ្ឈិត្វា នំ ជីវិតក្ខយំ បាបេស្សាមី’’តិ សរំ សន្នយ្ហិ។ តេន វុត្តំ –

៥៧. ‘‘យាវតាករណំ សព្ពំ, រញ្ញោ អារោចិតំ មយា;
រាជា សុត្វាន វចនំ, ឧសុំ តស្ស បកប្បយិ;
ឥធេវ ឃាតយិស្សាមិ, មិត្តទុព្ភឹ អនរិយ’’ន្តិ។

តត្ថ **យាវតា ករណ**ន្តិ យំ តស្ស មយា កតំ ឧបការករណំ, តំ **សព្ពំ។ បកប្បយី**តិ សន្ទយ្ហិ។ **មិត្តទុព្ភិ**ន្តិ អត្តនោ មិត្តេសុ ឧបការីសុ ទុព្ភនសីលំ។

តតោ មហាសត្តោ “ឯស ពាលោ មំ និស្សាយ មា នស្សី”តិ ចិន្តេត្វា “មហារាជ, វធោ នាមេស ពាលស្ស វា បណ្ឌិតស្ស វា ន សាធូហិ បសំសិតោ, អញ្ញទត្ថុ គរហិតោ ឯវ, តស្មា មា ឥមំ ឃាតេហិ, អយំ យថារុចិ គច្ឆតុ, យញ្ចេវ តស្ស ‘ទស្សាមី’តិ តយា បដិញ្ញាតំ, តម្បិ អហាបេត្វាវ ទេហី”តិ អាហ។ “អហញ្ច តេ យំ ឥច្ឆិតំ, តំ ករិស្សាមិ, អត្តានំ តុយ្ហំ ទម្មី”តិ អាហ។ តេន វុត្តំ –

៥៨. “តមហំ អនុរក្ខន្តោ, និម្មិនឹ មម អត្តនា;
តិដ្ឋតេសោ មហារាជ, កាមការោ ភវាមិ តេ”តិ។

តត្ថ **និម្មិនិ**ន្តិ តំ មិត្តទុព្ភិំ បាបបុគ្គលំ **អនុរក្ខន្តោ មម** អត្តនោ អត្តភាវេន តំ បរិវត្តេសឹ , អត្តានំ រញ្ញោ និយ្យាតេត្វា រាជហត្ថតោ បត្តំ តស្ស មរណំ និវារេសិន្តិ អត្ថោ។ **តិដ្ឋតេសោ**តិអាទិ វិនិមយាការទស្សនំ ។

៥៩. ឥទានិ យទត្ថំ សោ អត្តវិនិមយោ កតោ, តំ ទស្សេតុំ ឱសានគាថមាហ។ តស្សត្ថោ – តទា មំ និស្សាយ តំ មិត្តទុព្ភិំ បុរិសំ តស្មិំ រញ្ញោ ជីវិតា វោរោបេតុកាមេ អហំ អត្តានំ រញ្ញោ បរិច្ចជន្តោ មម សីលមេវ អនុរក្ខឹ, **ជីវិតំ** បន **នារក្ខឹ**។ យំ បនាហមេវ អត្តនោ ជីវិតនិរបេក្ខំ **សីលវា អាសឹ**, តំ សម្មាសម្ពោធិយា ឯវ **ការណា**តិ។

អថ រាជា ពោធិសត្តេន អត្តនោ ជីវិតំ បរិច្ចជិត្វា តស្ស បុរិសស្ស មរណេ និវារេន្តេ តុដ្ឋមានសោ “គច្ឆ, ភោ, មិគរាជស្ស អនុគ្គហេន មម ហត្ថតោ មរណា មុត្តោ”តិ វត្វា យថាបដិញ្ញាយ តញ្ចស្ស ធនំ ទាបេសិ។ មហាសត្តស្ស យថារុចិយាវ អនុជានិត្វា តំ នគរំ នេត្វា នគរញ្ច ពោធិសត្តញ្ច អលង្ការាបេត្វា ទេវិយា ធម្មំ ទេសាបេសិ។ មហាសត្តោ ទេវឹ អាទឹ កត្វា រញ្ញោ ច រាជបរិសាយ ច មធុរាយ មនុស្សភាសាយ ធម្មំ ទេសេត្វា រាជានំ ទសហិ រាជធម្មេហិ ឱវទិត្វា មហាជនំ អនុសាសិត្វា អរញ្ញំ បវិសិត្វា មិគគណបរិវុតោ វាសំ កប្បេសិ។ រាជាបិ មហាសត្តស្ស ឱវាទេ ឋត្វា សព្ពសត្តានំ អភយំ ទត្វា ទានាទីនិ បុញ្ញានិ កត្វា សុគតិបរាយនោ អហោសិ។

តទា សេដ្ឋិបុត្តោ ទេវទត្តោ អហោសិ, រាជា អានន្ទោ, រុរុមិគរាជា លោកនាថោ។

តស្ស ឥធាបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ យថារហំ សេសបារមិយោ និទ្ធារេតព្ពា។ តថា ឥធាបិ បរិវេការាមតាយ ជនសំសគ្គំ អនិច្ឆតោ យូថំ បហាយ ឯកកវិហារោ, អឌ្ឍរត្តសមយេ នទិយា វុយ្ហមានស្ស ករុណំ បរិទេវន្តស្ស បុរិសស្ស អដ្ដស្សរំ សុត្វា សយិតដ្ឋានតោ វុដ្ឋាយ នទីតីរំ គន្ត្វា មហាគង្គាយ មហតិ ឧទកោឃេ វត្តមានេ អត្តនោ ជីវិតំ បរិច្ចជិត្វា ឱតរិត្វា សោតំ បច្ឆិន្ទិត្វា តំ បុរិសំ អត្តនោ បិដ្ឋិយំ អារោបេត្វា តីរំ បាបេត្វា សមស្សាសេត្វា ផលាផលាទីនិ ទត្វា បរិស្សមវិនោទនំ, បុន តំ អត្តនោ បិដ្ឋឹ អារោបេត្វា អរញ្ញតោ នីហរិត្វា មហាមគ្គេ ឱតារណំ, សរំ សន្ធយ្ហិត្វា វិជ្ឈិស្សាមីតិ អភិមុខេ ឋិតស្ស រញ្ញោ និព្ភយេន ហុត្វា បដិមុខមេវ គន្ត្វា បឋមតរំ មនុស្សភាសាយ អាលបិត្វា មធុរបដិសន្ថារករណំ, មិត្តទុព្ភឹ បាបបុរិសំ ហន្តុកាមំ រាជានំ ធម្មកថំ កត្វា បុនបិ អត្តនោ ជីវិតំ បរិច្ចជិត្វា មរណតោ បមោចនំ, តស្ស ច រញ្ញោ យថាបដិញ្ញំ ធនទាបនំ, រញ្ញា អត្តនោ វរេ ទីយមានេ តេន សព្ពសត្តានំ អភយទាបនំ, រាជានញ្ច ទេវិញ្ច បមុខំ កត្វា មហាជនស្ស ធម្មំ ទេសេត្វា ទានាទីសុ បុញ្ញេសុ តេសំ បតិដ្ឋាបនំ, លទ្ធាភយានំ មិគានំ ឱវាទំ ទត្វា មនុស្សានំ សស្សខាទនតោ និវារណំ, បណ្ណសញ្ញាយ ច តស្ស យាវជ្ជកាលា ឋាវរករណន្តិ ឯវមាទយោ មហាសត្តស្ស គុណានុភាវា វិភាវេតព្ពាតិ។

រុរុមិគរាជចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. មាតង្គចរិយាវណ្ណនា

៦០. សត្តមេ **ជដិលោ**តិ ជដាវន្តោ, ជដាពន្ធកេសោតិ អត្ថោ។ **ឧគ្គតាបនោ**តិ មនច្ឆដ្ឋានំ ឥន្ទ្រិយានំ តាបនតោ និគ្គណ្ហនតោ តបសង្ខាតំ ឧគ្គតាបនំ ឯតស្សាតិ ឧគ្គតាបនោ, ឃោរតបោ បរមធិតិន្ទ្រិយោតិ អត្ថោ។ អថ វា នានប្បការេ ទិដ្ឋធម្មិកាទិភេទេ អនត្ថេ ឧត្តិរណតោ ពហិ ឆឌ្ឌាបនតោ ឃោរភីមភយានកដ្ឋេន វា “ឧគ្គា”តិ លទ្ធនាមេ កិលេសេ វីរិយាតបេន សន្តាបនតោ ឧគ្គេ តាបេតីតិ **ឧគ្គតាបនោ។ មាតង្គោ នាម នាមេនា**តិ នាមេន មាតង្គោ នាម។ មាតង្គកុលេ និព្ពត្តិយា ជាតិយា អាគតំ ហិស្ស ឯតំ នាមំ។ **សីលវា**តិ សីលសម្បន្នោ សុបរិសុទ្ធសីលោ។ **សុសមាហិតោ**តិ ឧបចារប្បនាសមាធីហិ សុដ្ឋុ សមាហិតោ, ឈានសមាបត្តិលាភីតិ អត្ថោ។

តទា ហិ ពោធិសត្តោ ចណ្ឌាលយោនិយំ និព្ពត្តិត្វា រូបេន ទុទ្ទសិកោ ពហិនគរេ ចណ្ឌាលគាមេ វសតិ។ “មាតង្គបណ្ឌិតោ”តិ បកាសនាមោ។ អថេកទិវសំ តស្មឹ នគរេ នក្ខត្តេ ឃោសិតេ យេភុយ្យេន នាគរា នក្ខត្តំ កីឡន្តិ។ អញ្ញតរាបិ ព្រាហ្មណមហាសាលកញ្ញា សោឡសបន្នរសវស្សុទ្ទេសិកា ទេវកញ្ញា វិយ រូបេន ទស្សនីយា បាសាទិកា “អត្តនោ វិភវានុរូបំ នក្ខត្តំ កីឡិស្សាមី”តិ បហូតខជ្ជភោជ្ជាទីនិ សកដេសុ អារោបេត្វា សព្ពសេតំ វឡវារថមារុយ្ហ មហតា បរិវារេន ឧយ្យានភូមឹ គច្ឆតិ។ ទិដ្ឋមង្គលិកា នាមេសា, សា កិរ ទុស្សណ្ឋិតំ រូបំ “អវមង្គល”ន្តិ តំ ទដ្ឋុំ ន ឥច្ឆតិ, តេនស្សា “ទិដ្ឋមង្គលិកា”ត្វេវ សមញ្ញា ឧទបាទិ។

តទា ពោធិសត្តោ កាលស្សេវ ឧដ្ឋាយ បដបិលោតិកំ និវាសេត្វា ជជ្ជរិតមុខភាគំ វេណុទណ្ឌំ គហេត្វា ភាជនហត្ថោ នគរំ បវិសតិ មនុស្សេ ទិស្វា ទូរតោវ តេសំ ទូរីករណត្ថំ តេន វេណុទណ្ឌេន សញ្ញំ ករោន្តោ។ អថ ទិដ្ឋមង្គលិកា “ឧស្សរថ ឧស្សរថា”តិ ឧស្សារណំ ករោន្តេហិ អត្តនោ បុរិសេហិ នីយមានា នគរទ្វារមជ្ឈេ មាតង្គំ ទិស្វា “កោ ឯសោ”តិ អាហ។ “អយ្យេ, មាតង្គចណ្ឌាលោ”តិ ច វុត្តេ “ឦទិសំ ទិស្វា គតានំ កុតោ វុឌ្ឍី”តិ យានំ និវត្តាបេសិ។ មនុស្សា “យំ មយំ ឧយ្យានំ គន្ត្វា ពហុំ ខជ្ជភោជ្ជាទឹ លភេយ្យាម, តស្ស នោ មាតង្គេន អន្តរាយោ កតោ”តិ កុបិតា “គណ្ហថ, ចណ្ឌាល”ន្តិ លេឌ្ឌូហិ បហរិត្វា វិសញ្ញីភូតំ បាតេត្វា អគមំសុ។

សោ ន ចិរេនេវ សតឹ បដិលភិត្វា វុដ្ឋាយ មនុស្សេ បុច្ឆិ – “កឹ, អយ្យា, ទ្វារំ នាម សព្ពសាធារណំ, ឧទាហុ ព្រាហ្មណានំ ឯវ កត”ន្តិ? “សព្ពេសំ សាធារណ”ន្តិ។ “ឯវំ សព្ពសាធារណទ្វារេ ឯកមន្តំ អបក្កមន្តំ មំ ទិដ្ឋមង្គលិកាយ មនុស្សា ឥមំ អនយព្យសនំ បាបេសុ”ន្តិ វថិកាយ មនុស្សានំ អារោចេត្វា “ហន្ទាហំ ឥមិស្សា មានំ ភិន្ទិស្សាមី”តិ តស្សា និវេសនទ្វារំ គន្ត្វា “អហំ ទិដ្ឋមង្គលិកំ អលទ្ធា ន វុដ្ឋហិស្សាមី”តិ និបជ្ជិ។ ទិដ្ឋមង្គលិកាយ បិតា “ឃរទ្វារេ មាតង្គោ និបន្នោ”តិ សុត្វា “តស្ស កាកណិកំ ទេថ, តេលេន សរីរំ មក្ខេត្វា គច្ឆតូ”តិ អាហ។ សោ “ទិដ្ឋមង្គលិកំ អលទ្ធា ន ឧដ្ឋហិស្សាមិ”ច្ចេវ អាហ។ តតោ ព្រាហ្មណេន – “ទ្វេ កាកណិកេ ទេថ, មាសកំ បាទំ កហាបណំ ទ្វេ តីណិ យាវ កហាបណសតំ កហាបណសហស្សំ ទេថា”តិ វុត្តេបិ ន សម្បដិច្ឆតិ ឯវ។ ឯវំ តេសំ មន្តេន្តានំ ឯវ សូរិយោ អត្ថង្គតោ។

អថ ទិដ្ឋមង្គលិកាយ មាតា បាសាទា ឱរុយ្ហ សាណិបាការំ បរិក្ខិបាបេត្វា តស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា “តាត, មាតង្គ, ទិដ្ឋមង្គលិកាយ អបរាធំ ខម, ទ្វេ សហស្សានិ គណ្ហាហិ យាវ សតសហស្សំ គណ្ហាហី”តិ វុត្តេបិ ន សម្បដិច្ឆិ, និបជ្ជិ ឯវ។ តស្សេវំ ឆ ទិវសេ និបជ្ជិត្វា សត្តមេ ទិវសេ សម្បត្តេ សមន្តា សាមន្តឃរា បដិវិសកឃរា ច មនុស្សា ឧដ្ឋហិត្វា “តុម្ហេ មាតង្គំ វា ឧដ្ឋាបេថ, ទារិកំ វា ទេថ, មា អម្ហេ នាសយិត្ថា”តិ អាហំសុ។ តទា កិរ អយំ តស្មឹ ទេសេ ទេសធម្មោ “យស្ស ឃរទ្វារេ ឯវំ និបជ្ជិត្វា ចណ្ឌាលោ មរតិ, តេន ឃរេន សទ្ធឹ សត្តសត្តឃរវាសិនោ ចណ្ឌាលា ហោន្តី”តិ។

តតោ ទិដ្ឋមង្គលិកាយ មាតាបិតរោ ទិដ្ឋមង្គលិកំ បដបិលោតិកំ និវាសាបេត្វា ចណ្ឌាលានុច្ឆវិកំ បរិក្ខារំ ទត្វា បរិទេវមានំ ឯវ តស្ស សន្តិកំ នេត្វា “ហន្ទ, ទានិ ទារិកំ ឧដ្ឋាយ គណ្ហាហី”តិ អទំសុ។ សា បស្សេ ឋត្វា “ឧដ្ឋាហី”តិ អាហ។ សោ “អហំ អតិវិយ កិលន្តោ, ហត្ថេ គហេត្វា មំ ឧដ្ឋាបេហី”តិ អាហ។ សា តថា អកាសិ។ មាតង្គោ “មយំ អន្តោនគរេ វសិតុំ ន លភាម, ឯហិ, ពហិនគរេ ចណ្ឌាលគាមំ គមិស្សាមា”តិ តំ អបស្សាយ អត្តនោ គេហំ អគមាសិ។ “តស្សា បិដ្ឋឹ អភិរុហិត្វា”តិ ជាតកភាណកា វទន្តិ។

ឯវំ បន គេហំ គន្ត្វា ជាតិសម្ភេទវីតិក្កមំ អកត្វាវ កតិបាហំ គេហេ វសិត្វា ពលំ គហេត្វា ចិន្តេសិ – “អហំ ឥមំ ព្រាហ្មណមហាសាលកញ្ញំ មយ្ហំ ចណ្ឌាលគេហេ វាសាបេសឹ, ហន្ទ, ទានិ តំ លាភគ្គយសគ្គប្បត្តំ ករិស្សាមី”តិ។ សោ អរញ្ញំ បវិសិត្វា បព្ពជិត្វា សត្តាហព្ភន្តរេយេវ អដ្ឋ សមាបត្តិយោ បញ្ចាភិញ្ញាយោ និព្ពត្តេត្វា ឥទ្ធិយា ចណ្ឌាលគាមទ្វារេ ឱតរិត្វា គេហទ្វារេ ឋិតោ ទិដ្ឋមង្គលិកំ បក្កោសាបេត្វា “សាមិ, កិស្ស មំ អនាថំ កត្វា បព្ពជិតោសី”តិ បរិទេវមានំ “ត្វំ, ភទ្ទេ, មា ចិន្តយិ, តវ បោរាណកយសតោ ឥទានិ មហន្តតរំ យសំ ករិស្សាមិ, ត្វំ បន ‘មហាព្រហ្មា មេ សាមិកោ , ន មាតង្គោ, សោ ព្រហ្មលោកំ គតោ, ឥតោ សត្តមេ ទិវសេ បុណ្ណមាយ ចន្ទមណ្ឌលំ ភិន្ទិត្វា អាគមិស្សតី’តិ បរិសាសុ វទេយ្យាសី”តិ វត្វា ហិមវន្តមេវ គតោ។

ទិដ្ឋមង្គលិកាបិ ពារាណសិយំ មហាជនមជ្ឈេ តេសុ តេសុ ឋានេសុ តថា កថេសិ។ អថ បុណ្ណមទិវសេ ពោធិសត្តោ ចន្ទមណ្ឌលស្ស គគនមជ្ឈេ ឋិតកាលេ ព្រហ្មត្តភាវំ មាបេត្វា ចន្ទមណ្ឌលំ ភិន្ទិត្វា ទ្វាទសយោជនិកំ ពារាណសឹ សកលំ កាសិរដ្ឋញ្ច ឯកោភាសំ កត្វា អាកាសតោ ឱតរិត្វា ពារាណសិយា ឧបរិ តិក្ខត្តុំ បរិព្ភមិត្វា មហាជនេន គន្ធមាលាទីហិ បូជិយមានោ ចណ្ឌាលគាមាភិមុខោ អហោសិ។ ព្រហ្មភត្តា សន្និបតិត្វា តំ ចណ្ឌាលគាមកំ គន្ត្វា ទិដ្ឋមង្គលិកាយ គេហំ សុទ្ធវត្ថគន្ធមាលាទីហិ ទេវវិមានំ វិយ អលង្ករឹសុ។ ទិដ្ឋមង្គលិកា ច តទា ឧតុនី ហោតិ។ មហាសត្តោ តត្ថ គន្ត្វា ទិដ្ឋមង្គលិកំ អង្គុដ្ឋេន នាភិយំ បរាមសិត្វា “ភទ្ទេ, គព្ភោ តេ បតិដ្ឋិតោ,

តំ បុត្តំ វិជាយិស្សសិ, ត្វម្បិ បុត្តោបិ តេ លាភគ្គយសគ្គប្បត្តា ភវិស្សថ, តវ សីសធោវនឧទកំ សកលជម្ពុទីបេ រាជូនំ អភិសេកោទកំ ភវិស្សតិ, ន្ហានោទកំ បន តេ អមតោទកំ ភវិស្សតិ, យេ នំ សីសេ អាសិញ្ចិស្សន្តិ, តេ សព្ពរោគេហិ មុច្ចិស្សន្តិ, កាឡកណ្ណិយា ច បរិមុច្ចិស្សន្តិ, តវ បាទបិដ្ឋេ សីសំ ឋបេត្វា វន្ទន្តា សហស្សំ ទស្សន្តិ, កថាសវនដ្ឋានេ ឋត្វា វន្ទន្តា សតំ ទស្សន្តិ, ចក្ខុបថេ ឋត្វា វន្ទន្តា ឯកេកំ កហាបណំ ទត្វា វន្ទិស្សន្តិ, អប្បមត្តា ហោហី"តិ តំ ឱវទិត្វា គេហា និក្ខម្ម មហាជនស្ស បស្សន្តស្សេវ ចន្ទមណ្ឌលំ បាវិសិ។

ព្រាហ្មណា សន្និបតិត្វា ទិដ្ឋមង្គលិកំ មហន្តេន សក្ការេន នគរំ បវេសេត្វា មហន្តេន សិរិសោភគ្គេន តត្ថ វសាបេសុំ។ ទេវវិមានសទិសញ្ចស្សា និវេសនំ ការេសុំ។ តត្ថ នេត្វា ឧឡារំ លាភសក្ការំ ឧបនាមេសុំ។ បុត្តលាភាទិសញ្ញោ ពោធិសត្តេន វុត្តសទិសោវ អហោសិ។ សោឡសសហស្សា ព្រាហ្មណា ទិដ្ឋមង្គលិកាយ បុត្តេន សហ និពទ្ធំ ភុញ្ជន្តិ, សហស្សមត្តា នំ បរិវារេន្តិ, អនេកសហស្សានំ ទានំ ទីយតិ។ អថ មហាសត្តោ "អយំ អង្គានេ អភិប្បសន្នោ, ហន្ទស្ស ទក្ខិណេយ្យេ ជានាបេស្សាមី"តិ ភិក្ខាយ ចរន្តោ តស្សា គេហំ គន្ត្វា តេន សទ្ធិំ សល្លបិត្វា អគមាសិ។ អថ កុមារោ គាថមាហ –

"កុតោ នុ អាគច្ឆសិ ទុម្មវាសី, ឱតល្លកោ បំសុបិសាចកោវ;
សង្ការចោឡំ បដិមុញ្ច កណ្ឋេ, កោ រេ តុវំ ហោសិ អទក្ខិណេយ្យោ"តិ។ (ជា. ១.១៥.១);

តេន វុត្តំ អនាចារំ អសហមានា ទេវតា តស្ស តេសញ្ច សោឡសសហស្សានំ ព្រាហ្មណានំ មុខំ វិបរិវត្តេសុំ។ តំ ទិស្វា ទិដ្ឋមង្គលិកា មហាសត្តំ ឧបសង្កមិត្វា តមត្ថំ អារោចេសិ។ ពោធិសត្តោ "តស្ស អនាចារំ អសហន្តេហិ យក្ខេហិ សោ វិប្បការោ កតោ, អបិ ច ខោ បន តមំ ឧច្ឆិដ្ឋបិណ្ឌកំ តេសំ មុខេ អាសិញ្ចិត្វា តំ វិប្បការំ វូបសមេហី"តិ អាហ។ សាបិ តថា កត្វា តំ វូបសមេសិ។ អថ ទិដ្ឋមង្គលិកា បុត្តំ អាហ – "តាត, តមស្មិំ លោកេ ទក្ខិណេយ្យា នាម មាតង្គបណ្ឌិតសទិសា ភវន្តិ, ន តមេ ព្រាហ្មណា វិយ ជាតិមត្តេន, មន្តសជ្ឈាយនមត្តេន វា មានត្ថទ្ធា"តិ វត្វា យេ តទា សីលាទិគុណវិសេសយុត្តា ឈានសមាបត្តិលាភិនោ ចេវ បច្ចេកពុទ្ធា ច, តត្ថេវស្ស បសាទំ ឧប្បាទេសីតិ។

តទា វេត្តវតីនគរេ ជាតិមន្តោ នាម ឯកោ ព្រាហ្មណោ បព្ពជិត្វាបិ ជាតិំ និស្សាយ មហន្តំ មានមកាសិ។ មហាសត្តោ "តស្ស មានំ ភិន្ទិស្សាមី"តិ តំ ឋានំ គន្ត្វា តស្សាសន្នេ ឧបរិសោតេ វាសំ កប្បេសិ។ តេន វុត្តំ –

៦១. "អហញ្ច ព្រាហ្មណោ ឯកោ, គង្គាកូលេ វសាមុភោ;
អហំ វសាមិ ឧបរិ, ហេដ្ឋា វសតិ ព្រាហ្មណោ"តិ។

អថ មហាសត្តោ ឯកទិវសំ ទន្តកដ្ឋំ ខាទិត្វា "ឥទំ ជាតិមន្តស្ស ជដាសុ លគ្គតូ"តិ អធិដ្ឋាយ នទិយំ បាតេសិ។ តំ តស្ស ឧទកំ អាចមេន្តស្ស ជដាសុ លគ្គិ, សោ តំ ទិស្វា "នស្ស វសលា"តិ វត្វា "កុតោយំ កាឡកណ្ណី អាគតោ, ឧបធារេស្សាមិ ន"ន្តិ ឧទ្ធំសោតំ គច្ឆន្តោ មហាសត្តំ ទិស្វា "កឹជាតិកោសី"តិ បុច្ឆិ។ "ចណ្ឌាលោស្មី"តិ។ "តយា នទិយំ ទន្តកដ្ឋំ បាតិត"ន្តិ? "អាម, មយា"តិ។ "នស្ស, វសល, ចណ្ឌាល, កាឡកណ្ណិ, មា តថ វសិ, ហេដ្ឋាសោតេ វសា"តិ វត្វា ហេដ្ឋាសោតេ វសន្តេនបិ បាតិតេ ទន្តកដ្ឋេ បដិសោតំ អាគន្ត្វា ជដាសុ លគ្គន្តេ "នស្ស, វសល, សចេ តថ វសិស្សសិ, សត្តមេ ទិវសេ សត្តធា តេ មុទ្ធា ផលិស្សតី"តិ អាហ។ តេន វុត្តំ –

៦២. "វិចរន្តោ អនុកូលម្ហិ, ឧទ្ធំ មេ អស្សមទ្ទស;
តត្ថ មំ បរិភាសេត្វា, អភិសបិ មុទ្ធផាលន"ន្តិ។

តត្ថ **វិចរន្តោ អនុកូលម្ហី**តិ ឧច្ឆិដ្ឋទន្តកដ្ឋេ អត្តនោ ជដាសុ លគ្គេ តស្ស អាគមនគវេសនវសេន គង្គាយ តីរេ អនុវិចរន្តោ។ **ឧទ្ធំ មេ អស្សមទ្ទសា**តិ អត្តនោ វសនដ្ឋានតោ ឧបរិសោតេ មម អស្សមំ បណ្ណសាលំ អទ្ទក្ខិ។ **តត្ថ មំ បរិភាសេត្វា**តិ មម អស្សមំ អាគន្ត្វា ជាតិំ សុត្វា តតោវ បដិក្កមិត្វា សវនូបចារេ ឋត្វា "នស្ស, វសល ចណ្ឌាល, កាឡកណ្ណិ មា តថ វសី"តិអាទីនិ វត្វា ភយេន សន្តជ្ជេត្វា។ **អភិសបិ មុទ្ធផាលន**ន្តិ "សចេ ជីវិតុកាមោសិ, ឯត្តោវ សីឃំ បលាយស្សូ"តិ វត្វា "សចេ ន បក្កមិស្សតិ, តតោ តេ សត្តមេ ទិវសេ សត្តធា មុទ្ធា ផលតូ"តិ មេ អភិសបំ អទាសិ។

កឹ បន តស្ស អភិសបេន មុទ្ធា ផលតីតិ? ន ផលតិ, កុហកោ បន សោ, ឯវមយំ មរណភយតជ្ជិតោ សុទូរំ បក្កមិស្សតីតិ សញ្ញាយ សន្តាសនត្ថំ តថា អាហ។

៦៣. **យទិហំ តស្ស បកុប្បេយ្យន្តិ** តស្ស មានត្ថទ្ធស្ស កូដជដិលស្ស អហំ យទិ កុជ្ឈេយ្យំ។ **យទិ សីលំ ន គោបយេតិ** សីលំ យទិ ន រក្ខេយ្យំ, ឥទំ សីលំ នាម ជីវិតនិរបេក្ខំ សម្មទេវ រក្ខិតព្ពន្តិ យទិ ន ចិន្តេយ្យន្តិ អត្ថោ។ **ឱលោកេត្វានហំ តស្ស, ករេយ្យំ ឆារិកំ វិយាតិ** សចាហំ តទា តស្ស អប្បតីតោ អភវិស្សំ ។ មម ចិត្តាចារំ ញត្វា មយិ អភិប្បសន្នា ទេវតា ខណេនេវ តំ ភស្មមុដ្ឋឹ វិយ វិទ្ធំសេយ្យុន្តិ អធិប្បាយោ។ សត្ថា បន តទា អត្តនោ អប្បតីតភាវេ សតិ ទេវតាហិ សាធេតព្ពំ តស្ស អនត្ថំ អត្តនា កត្តព្ពំ វិយ កត្វា ទេសេសិ “ករេយ្យំ ឆារិកំ វិយា”តិ។

វិតណ្ឌវាទី បនាហ – “ពោធិសត្តោវ តំ ជដិលំ ឥច្ឆមានោ ឥទ្ធិយា ឆារិកំ ករេយ្យ, ឯវញ្ហិ សតិ ឥមិស្សា បាឡិយា អត្ថោ ឧជុកមេវ នីតោ ហោតី”តិ។ សោ ឯវមស្ស វចនីយោ – “ត្វំ ឥទ្ធិយា បរូបឃាតំ វទសិ, ឥទ្ធិ នាមេសា អធិដ្ឋានា ឥទ្ធិ, វិកុព្ពនា ឥទ្ធិ, មនោមយា ឥទ្ធិ, ញាណវិប្ផារា ឥទ្ធិ, សមាធិវិប្ផារា ឥទ្ធិ, អរិយា ឥទ្ធិ, កម្មវិបាកជា ឥទ្ធិ, បុញ្ញវតោ ឥទ្ធិ, វិជ្ជាមយា ឥទ្ធិ, តត្ថ តត្ថ សម្មាបយោគប្បច្ចយា ឥជ្ឈនដ្ឋេន ឥទ្ធីតិ ទសវិធា។ តត្ថ “កតរំ ឥទ្ធឹ វទេសី”តិ? “ភាវនាមយ”ន្តិ។ “កិំ បន ភាវនាមយាយ បរូបឃាតកម្មំ ហោតី”តិ? អាម, ឯកច្ចេ អាចរិយា “ឯកវារំ ហោតី”តិ វទន្តិ, យថា ហិ បរំ បហរិតុកាមេន ឧទកភរិតេ ឃដេ ខិត្តេ បរោបិ បហរីយតិ, ឃដោបិ ភិជ្ជតិ, ឯវមេវ ភាវនាមយាយ ឥទ្ធិយា ឯកវារំ បរូបឃាតកម្មំ ហោតិ, តតោ បដ្ឋាយ បន សា នស្សតិ។

អថ សោ “ភាវនាមយាយ ឥទ្ធិយា នេវ ឯកវារំ ន ទ្វេវារំ បរូបឃាតកម្មំ ហោតី”តិ វត្វា បុច្ឆិតព្ពោ “កិំ ភាវនាមយា ឥទ្ធិ កុសលា អកុសលា អព្យាកតា, សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តា ទុក្ខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តា អទុក្ខមសុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តា, សវិតក្កសវិចារា អវិតក្កវិចារមត្តា អវិតក្កអវិចារា, កាមាវចរា រូបាវចរា អរូបាវចរា”តិ? ជានន្តោ “ភាវនាមយា ឥទ្ធិ កុសលា អព្យាកតា វា អទុក្ខមសុខវេទនិយា អវិតក្កអវិចារា រូបាវចរា ចា”តិ វក្ខតិ។ សោ វត្តព្ពោ “បាណាតិបាតចេតនា កុសលាទីសុ កតរំ កោដ្ឋាសំ ភជតី”តិ? ជានន្តោ វក្ខតិ “បាណាតិបាតចេតនា អកុសលាវ ទុក្ខវេទនាវ សវិតក្កសវិចារាវ កាមាវចរាវា”តិ។ ឯវំ សន្តេ “តវ បញ្ហោ នេវ កុសលត្តិកេន សមេតិ, ន វេទនាត្តិកេន ន វិតក្កត្តិកេន ន ភូមន្តរេនា”តិ បាឡិយា វិរោធំ ទស្សេត្វា សញ្ញាបេតព្ពោ។ យទិ បន សោ “បុន ចបរំ, ភិក្ខវេ, ឥធេកច្ចោ សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា ឥទ្ធិមា ចេតោវសិប្បត្តោ អញ្ញិស្សា កុច្ឆិគតំ គព្ភំ បាបកេន មនសានុបេក្ខិតា ហោតិ ‘អហោ វត យំ តំ កុច្ឆិគតំ គព្ភំ ន សោត្ថិនា អភិនិក្ខមេយ្យា’តិ។ ឯវម្បិ, ភិក្ខវេ, កុលុម្បស្ស ឧបឃាតោ ហោតី”តិ សង្គីតឹ អនារុឡ្ហំ កុលុម្បសុត្តំ ឧទាហរេយ្យ។ តស្សាបិ “ត្វំ អត្ថំ ន ជានាសិ។ ឥទ្ធិមា ចេតោវសិប្បត្តោតិ ហិ ឯត្ថ ន ភាវនាមយា ឥទ្ធិ អធិប្បេតា, អាថព្ពនិកា ឥទ្ធិ អធិប្បេតា។ សា ហិ ឯត្ថ លព្ភមានា លព្ភតីតិ ភាវនាមយាយ ឥទ្ធិយា បរូបឃាតោ ន សម្ភវតិយេវា”តិ សញ្ញាបេតព្ពោ។ នោ ចេ សញ្ញត្តឹ ឧបេតិ, កម្មំ កត្វា ឧយ្យោជេតព្ពោ។ តស្មា យថាវុត្តនយេនេវេត្ថ គាថាយ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

តថា បន តេន អភិសបិតោ មហាសត្តោ “សចាហំ ឯតស្ស កុជ្ឈិស្សាមិ, សីលំ មេ អរក្ខិតំ ភវិស្សតិ, ឧបាយេនេវស្ស មានំ ភិន្ទិស្សាមិ, សា ចស្ស រក្ខា ភវិស្សតី”តិ សត្តមេ ទិវសេ សូរិយុគ្គមនំ វារេសិ។ មនុស្សា សូរិយស្ស អនុគ្គមនេន ឧព្ពាឡ្ហា ជាតិមន្តតាបសំ ឧបសង្កមិត្វា “ភន្តេ, តុម្ហេ សូរិយស្ស ឧគ្គន្តុំ ន ទេថា”តិ បុច្ឆឹសុ។ សោ “ន មេតំ កម្មំ, គង្គាតីរេ បន ឯកោ ចណ្ឌាលតាបសោ វសតិ, តស្សេតំ កម្មំ សិយា”តិ អាហ ។ មនុស្សា មហាសត្តំ ឧបសង្កមិត្វា “ភន្តេ, តុម្ហេ សូរិយស្ស ឧគ្គន្តុំ ន ទេថា”តិ បុច្ឆឹសុ។ “អាមាវុសោ”តិ។ “កិំ ការណា”តិ? “តុម្ហាកំ កុលូបកតាបសោ មំ និរបរាធំ អភិសបិ, តស្មិំ អាគន្ត្វា ខមាបនត្ថំ មម បាទេសុ បតិតេ សូរិយំ វិស្សជ្ជេស្សាមី”តិ។ តេ គន្ត្វា តំ អាកឌ្ឍន្តា អានេត្វា មហាសត្តស្ស បាទមូលេ និបជ្ជាបេត្វា ខមាបេត្វា “សូរិយំ វិស្សជ្ជេថ, ភន្តេ”តិ អាហំសុ។ “ន សក្កា វិស្សជ្ជេតុំ, សចាហំ វិស្សជ្ជេស្សាមិ, ឥមស្ស សត្តធា មុទ្ធា ផលិស្សតី”តិ។ “អថ, ភន្តេ, កិំ ករោមា”តិ។ មហាសត្តោ “មត្តិកាបិណ្ឌំ អាហរថា”តិ អាហរាបេត្វា “ឥមំ តាបសស្ស សីសេ ឋបេត្វា តាបសំ ឱតារេត្វា ឧទកេ ឋបេថ, យទា សូរិយោ ទិស្សតិ, តទា តាបសោ ឧទកេ និមុជ្ជតូ”តិ វត្វា សូរិយំ វិស្សជ្ជេសិ។ សូរិយរស្មីហិ ផុដ្ឋមត្តោវ មត្តិកាបិណ្ឌោ សត្តធា ភិជ្ជិ។ តាបសោ ឧទកេ និមុជ្ជិ។ តេន វុត្តំ –

៦៤. “យំ សោ តទា មំ អភិសបិ, កុបិតោ ទុដ្ឋមានសោ;
តស្សេវ មត្ថកេ និបតិ, យោគេន តំ បមោចយិ”ន្តិ។

តត្ថ **យំ សោ តទា មំ អភិសបីតិ** សោ ជាតិមន្តជដិលោ យំ មុទ្ធផាលនំ សន្ធាយ តទា មំ អភិសបិ, មយ្ហំ សបំ អទាសិ។ **តស្សេវ មត្ថកេ និបតីតិ** តំ មយ្ហំ ឧបរិ តេន ឥច្ឆិតំ តស្សេវ បន ឧបរិ និបតិ និបតនភាវេន អដ្ឋាសិ។ ឯវញ្ចេតំ ហោតិ យថា តំ អប្បទុដ្ឋស្ស បទុស្សតោ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា – “យោ អប្បទុដ្ឋស្ស នរស្ស

ទុស្សតិ...បេ.... បដិវាតំវ ខិត្តោ”តិ (ធ. ប. ១២៥; សុ. និ. ៦៦៧; ជា. ១.៥.៩៤)។ **យោគេន តំ បមោចយិ**ន្តិ តំ តស្ស ភាសិតំ មត្ថកផាលនំ ឧបាយេន តតោ បមោចេសិ, តំ វា ជដិលំ តតោ បមោចេសិ, យេន ឧបាយេន តំ ន ហោតិ, តថា អកាសិន្តិ អត្ថោ។

យញ្ហិ តេន បារមិតាបរិភាវនសមិទ្ធាហិ នានាសមាបត្តិវិហារបរិបូរិតាហិ សីលទិដ្ឋិសម្បទាហិ សុសង្ខតសន្តានេ មហាករុណាធិវាសេ មហាសត្តេ អរិយូបវាទកម្មំ អភិសបសង្ខាតំ ផរុសវចនំ បយុត្តំ, តំ មហាសត្តស្ស ខេត្តវិសេសភាវតោ តស្ស ច អជ្ឈាសយផរុសតាយ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយំ ហុត្វា សចេ សោ មហាសត្តំ ន ខមាបេសិ, សត្តមេ ទិវសេ វិបច្ចនសភាវំ ជាតំ, ខមាបិតេ បន មហាសត្តេ បយោគសម្បត្តិបដិពាហិតត្តា អវិបាកធម្មតំ អាបជ្ជិ អហោសិកម្មភាវតោ។ អយញ្ហិ អរិយូបវាទបាបស្ស ទិដ្ឋធម្មវេទនីយស្ស ច ធម្មតា។ តត្ថ យំ សត្តមេ ទិវសេ ពោធិសត្តេន សូរិយុគ្គមននិវារណំ កតំ, អយមេត្ថ យោគោតិ អធិប្បេតោ ឧបាយោ។ តេន ហិ ឧព្ពាឡ្ហា មនុស្សា ពោធិសត្តស្ស សន្តិកេ តាបសំ អានេត្វា ខមាបេសុំ។ សោបិ ច មហាសត្តស្ស គុណេ ជានិត្វា តស្មិំ ចិត្តំ បសាទេសីតិ វេទិតព្ពំ។ យំ បនស្ស មត្ថកេ មត្តិកាបិណ្ឌស្ស ឋបនំ, តស្ស ច សត្តធា ផាលនំ កតំ, តំ មនុស្សានំ ចិត្តានុរក្ខណត្ថំ, អញ្ញថា ហិ តមេ បព្ពជិតាបិ សមានា ចិត្តស្ស វសេ វត្តន្តិ, ន បន ចិត្តំ អត្តនោ វសេ វត្តាបេន្តីតិ មហាសត្តម្បិ តេន សទិសំ កត្វា គណ្ហេយ្យុំ។ តទស្ស នេសំ ទីឃរត្តំ អហិតាយ ទុក្ខាយាតិ។

៦៥. តទានិ យទត្ថំ តទា តស្មិំ តាបសេ ចិត្តំ អទូសេត្វា សុបរិសុទ្ធំ សីលមេវ រក្ខិតំ, តំ ទស្សេតុំ **“អនុរក្ខិ មម សីល”**ន្តិ ឱសានគាថមាហ។ តំ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថមេវ។

តទា មណ្ឌព្យោ ឧទេនោ, មាតង្គោ លោកនាថោ។

ឥធាបិ សេសបារមិយោ និទ្ធារេតព្ពា។ តថា និហីនជាតិកស្ស សតោ យថាធិប្បាយំ ទិដ្ឋមង្គលិកាយ មាននិគ្គហោ, បព្ពជិត្វា “ទិដ្ឋមង្គលិកាយ អវស្សយោ ភវិស្សាមី”តិ ឧប្បន្នចិត្តោ អរញ្ញំ គន្ត្វា បព្ពជិត្វា សត្តទិវសព្ភន្តរេយេវ យថាធិប្បាយំ ឈានាភិញ្ញានិព្ពត្តនំ, តតោ អាគន្ត្វា ទិដ្ឋមង្គលិកាយ លាភគ្គយសគ្គប្បត្តិយា ឧបាយសម្បាទនំ, មណ្ឌព្យកុមារស្ស មាននិគ្គហោ, ជាតិមន្តតាបសស្ស មាននិគ្គហោ, តស្ស ច អជានន្តស្សេវ ភាវិនោ ជីវិតន្តរាយស្ស អបនយនំ, មហាបរាធស្សាបិ តស្ស អកុជ្ឈិត្វា អត្តនោ សីលានុរក្ខណំ, អច្ឆរិយព្ភុតបាដិហារិយករណន្តិ ឯវមាទយោ មហាសត្តស្ស គុណានុភាវា វិភាវេតព្ពា។

មាតង្គចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ធម្មទេវបុត្តចរិយាវណ្ណនា

៦៦. អដ្ឋមេ **មហាបក្ខោ**តិ មហាបរិវារោ។ **មហិទ្ធិកោ**តិ មហតិយា ទេវិទ្ធិយា សមន្នាគតោ។ **ធម្មោ នាម មហាយក្ខោ**តិ នាមេន ធម្មោ នាម មហានុភាវោ ទេវបុត្តោ។ **សព្ពលោកានុកម្បកោ**តិ វិភាគំ អកត្វា មហាករុណាយ សព្ពលោកំ អនុគ្គណ្ហនកោ។

មហាសត្តោ ហិ តទា កាមាវចរទេវលោកេ ធម្មោ នាម ទេវបុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ។ សោ ទិព្ពាលង្ការបដិមណ្ឌិតោ ទិព្ពរថមភិរុយ្ហ អច្ឆរាគណបរិវុតោ មនុស្សេសុ សាយមាសំ ភុញ្ជិត្វា អត្តនោ អត្តនោ ឃរទ្វារេសុ សុខកថាយ និសិន្នេសុ បុណ្ណមុបោសថទិវសេ គាមនិគមរាជធានីសុ អាកាសេ ឋត្វា “បាណាតិបាតាទីហិ ទសហិ អកុសលកម្មបថេហិ វិរមិត្វា តិវិធសុចរិតធម្មំ បូរេថ, មត្តេយ្យា បេត្តេយ្យា សាមញ្ញា ព្រហ្មញ្ញា កុលេ ជេដ្ឋាបចាយិនោ ភវថ, សគ្គបរាយនា ហុត្វា មហន្តំ យសំ អនុភវិស្សថា”តិ មនុស្សេ ទសកុសលកម្មបថេ សមាទបេន្តោ ជម្ពុទីបំ បទក្ខិណំ ករោតិ។ តេន វុត្តំ –

៦៧. “ទសកុសលកម្មបថេ, សមាទបេន្តោ មហាជនំ;
ចរាមិ គាមនិគមំ, សមិត្តោ សបរិជ្ជនោ”តិ។

តត្ថ **សមិត្តោ**តិ ធម្មិកេហិ ធម្មវាទីហិ សហាយេហិ សសហាយោ។

តេន ច សមយេន អធម្មោ នាមេកោ ទេវបុត្តោ កាមាវចរទេវលោកេ និព្ពត្តិ។ “សោ បាណំ ហនថ, អទិន្នំ អាទិយថា”តិអាទិនា នយេន សត្តេ អកុសលកម្មបថេ សមាទបេន្តោ មហតិយា បរិសាយ បរិវុតោ ជម្ពុទីបំ វាមំ ករោតិ។ តេន វុត្តំ –

៦៨. “បាបោ កទរិយោ យក្ខោ, ទីបេន្តោ ទស បាបកេ;
សោបេត្ថ មហិយា ចរតិ, សមិត្តោ សបរិជ្ជនោ”តិ។

តត្ថ **បាបោ**តិ បាបធម្មេហិ សមន្នាគតោ។ **កទរិយោ**តិ ថទ្ធមច្ឆរី។ **យក្ខោ**តិ ទេវបុត្តោ។ **ទីបេន្តោ ទស បាបកេ**តិ សព្ពលោកេ គោចរំ នាម សត្តានំ ឧបភោគបរិភោគាយ ជាតំ។ តស្មា សត្តេ វធិត្វា យំកិញ្ចិ កត្វា ច អត្តា បីណេតព្ពោ, តន្ទ្រិយានិ សន្តប្បេតព្ពានីតិអាទិនា នយេន បាណាតិបាតាទិកេ ទស លាមកធម្មេ កត្តព្ពេ កត្វា បកាសេន្តោ។ **សោបេត្ថា**តិ សោបិ អធម្មោ ទេវបុត្តោ តមស្មិំ ជម្ពុទីបេ។ **មហិយា**តិ ភូមិយា អាសន្នេ, មនុស្សានំ ទស្សនសវនូបចារេតិ អត្ថោ។

៦៩. តត្ថ យេ សត្តា សាធុកម្មិកា ធម្មគរុនោ, តេ ធម្មំ ទេវបុត្តំ តថា អាគច្ឆន្តមេវ ទិស្វា អាសនា វុដ្ឋាយ គន្ធមាលាទីហិ បូជេន្តា យាវ ចក្ខុបថសមតិក្កមនា តាវ អភិត្ថវន្តិ , បញ្ជលិកា នមស្សមានា តិដ្ឋន្តិ, តស្ស វចនំ សុត្វា អប្បមត្តា សក្កច្ចំ បុញ្ញានិ ករោន្តិ។ យេ បន សត្តា បាបសមាចារា កុរូរកម្មន្តា, តេ អធម្មស្ស វចនំ សុត្វា អព្ភនុមោទន្តិ , ភិយ្យោសោមត្តាយ បាបានិ សមាចរន្តិ។ ឯវំ តេ តទា អញ្ញមញ្ញស្ស ឧជុវិបច្ចនីកវាទា ចេវ ឧជុវិបច្ចនីកកិរិយា ច ហុត្វា លោកេ វិចរន្តិ។ តេនាហ ភគវា “**ធម្មវាទី អធម្មោ ច, ឧភោ បច្ចនិកា មយ**”ន្តិ។

ឯវំ បន គច្ឆន្តេ កាលេ អថេកទិវសំ តេសំ រថា អាកាសេ សម្មុខា អហេសុំ។ អថ នេសំ បរិសា “តុម្ហេ កស្ស, តុម្ហេ កស្សា”តិ បុច្ឆិត្វា “មយំ ធម្មស្ស, មយំ អធម្មស្សា”តិ វត្វា មគ្គា ឱក្កមិត្វា ទ្វិធា ជាតា។ ធម្មស្ស បន អធម្មស្ស ច រថា អភិមុខា ហុត្វា ឦសាយ ឦសំ អាហច្ច អដ្ឋំសុ។ “តវ រថំ ឱក្កមាបេត្វា មយ្ហំ មគ្គំ ទេហិ, តវ រថំ ឱក្កមាបេត្វា មយ្ហំ មគ្គំ ទេហី”តិ អញ្ញមញ្ញំ មគ្គទាបនត្ថំ វិវាទំ អកំសុ។ បរិសា ច នេសំ អាវុធានិ អភិហរិត្វា យុទ្ធសជ្ជា អហេសុំ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ –

“ធុរេ ធុរំ ឃដ្ដយន្តា, សមិម្ហា បដិបថេ ឧភោ”។

៧០. “កលហោ វត្តតី ភេស្មា, កល្យាណបាបកស្ស ច;
មគ្គា ឱក្កមនត្ថាយ, មហាយុទ្ធោ ឧបដ្ឋិតោ”តិ។

តត្ថ **ធុរេ ធុរ**ន្តិ ឯកស្ស រថីសាយ ឥតរស្ស រថីសំ **ឃដ្ដយន្តា។ សមិម្ហា**តិ សមាគតា សម្មុខីភូតា។ បុន **ឧភោ**តិ វចនំ ឧភោបិ មយំ អញ្ញមញ្ញស្ស បច្ចនីកា ហុត្វា លោកេ វិចរន្តា ឯកទិវសំ បដិមុខំ អាគច្ឆន្តា ទ្វីសុ បរិសាសុ ឧភោសុ បស្សេសុ មគ្គតោ ឱក្កន្តាសុ សហ រថេន មយំ ឧភោ ឯវ សមាគតាតិ ទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **ភេស្មា**តិ ភយជនកោ។ **កល្យាណបាបកស្ស ចា**តិ កល្យាណស្ស ច បាបកស្ស ច។ **មហាយុទ្ធោ ឧបដ្ឋិតោ**តិ មហាសង្គាមោ បច្ចុបដ្ឋិតោ អាសិ។

អញ្ញមញ្ញស្ស ហិ បរិសាយ ច យុជ្ឈិតុកាមតា ជាតា។ តត្ថ ហិ ធម្មោ អធម្មំ អាហ – “សម្ម, ត្វំ អធម្មោ, អហំ ធម្មោ, មគ្គោ មយ្ហំ អនុច្ឆវិកោ, តវ រថំ ឱក្កមាបេត្វា មយ្ហំ មគ្គំ ទេហី”តិ។ ឥតរោ “អហំ ទឡ្ហយានោ ពលវា អសន្តាសី, តស្មា មគ្គំ ន ទេមិ, យុទ្ធំ បន ករិស្សាមិ, យោ យុទ្ធេ ជិនិស្សតិ, តស្ស មគ្គោ ហោតូ”តិ អាហ។ តេនេវាហ –

“យសោករោ បុញ្ញករោហមស្មិ, សទាត្ថុតោ សមណព្រាហ្មណានំ;
មគ្គារហោ ទេវមនុស្សបូជិតោ, ធម្មោ អហំ ទេហិ អធម្ម មគ្គំ។

“អធម្មយានំ ទឡ្ហមារុហិត្វា, អសន្តសន្តោ ពលវាហមស្មិ;
ស កិស្ស ហេតុម្ហិ តវជ្ជ ទជ្ជំ, មគ្គំ អហំ ធម្ម អទិន្នបុព្ពំ។

“ធម្មោ ហវេ បាតុរហោសិ បុព្ពេ, បច្ឆា អធម្មោ ឧទបាទិ លោកេ;
ជេដ្ឋោ ច សេដ្ឋោ ច សនន្តនោ ច, ឧយ្យាហិ ជេដ្ឋស្ស កនិដ្ឋ មគ្គា។

“ន យាចនាយ នបិ បាតិរូបា, ន អរហតា តេហំ ទទេយ្យ មគ្គំ;
យុទ្ធញ្ច នោ ហោតុ ឧភិន្នមជ្ជ, យុទ្ធម្ហិ យោ ជេស្សតិ តស្ស មគ្គោ។

“សព្ពា ទិសា អនុវិសដោហមស្មិ, មហព្ពលោ អមិតយសោ អតុល្យោ;
គុណេហិ សព្ពេហិ ឧបេតរូបោ, ធម្មោ អធម្ម ត្វំ កថំ វិជេស្សសិ។

“លោហេន វេ ហញ្ញតិ ជាតរូបំ, ន ជាតរូបេន ហនន្តិ លោហំ;
សចេ អធម្មោ ហញ្ញតិ ធម្មមជ្ជ, អយោ សុវណ្ណំ វិយ ទស្សនេយ្យំ។

“សចេ តុវំ យុទ្ធពលោ អធម្ម, ន តុយ្ហំ វុឌ្ឍា ច គរូ ច អត្ថិ;
មគ្គញ្ច តេ ទម្មិ បិយាប្បិយេន, វាចា ទុរុត្តានិបិ តេ ខមាមី”តិ។ (ជា. ១.១១.២៦-៣២);

ឥមា ហិ តេសំ វចនបដិវចនកថា។

តត្ថ **យសោករោ**តិ ធម្មេ និយោជនវសេន ទេវមនុស្សានំ យសទាយកោ។ ទុតិយបទេបិ ឯសេវ នយោ។ **សទាត្ថុតោ**តិ សទា ថុតោ និច្ចប្បសត្ថោ។ **ស កិស្ស ហេតុម្ហិ តវជ្ជ ទជ្ជ**ន្តិ សោម្ហិ អហំ អធម្មោ អធម្មយានរថំ អភិរុឡ្ហោ អភីតោ ពលវា, កឹការណា អជ្ជ, ភោ ធម្ម, កស្សចិ អទិន្នបុព្វំ មគ្គំ តុយ្ហំ ទម្មិ។ **បាតុរហោសី**តិ បឋមកប្បិកកាលេ ឥមស្មឹ លោកេ ទសកុសលកម្មបថធម្មោ បុព្វេ បាតុរហោសិ, បច្ឆា អធម្មោ។ **ជេដ្ឋោ ចា**តិ បុរេនិព្វត្តភាវេន អហំ ជេដ្ឋោ ច សេដ្ឋោ ច បោរាណកោ ច, ត្វំ បន កនិដ្ឋោ, តស្មា “មគ្គា ឧយ្យាហី”តិ វទតិ។

នបិ បាតិរូបាតិ អហញ្ហិ ភោតោ នេវ យាចនាយ ន បដិរូបវចនេន ន មគ្គារហតាយ មគ្គំ ទទេយ្យំ។ **អនុវិសដោ**តិ អហំ ចតស្សោ ទិសា ចតស្សោ អនុទិសាតិ សព្ពា ទិសា អត្តនោ គុណេន បត្ថដោ បញ្ញាតោ។ **លោហេនា**តិ អយោមុដ្ឋិកេន។ **ហញ្ញតី**តិ ហនិស្សតិ។ **យុទ្ធពលោ អធម្មា**តិ សចេ តុវំ យុទ្ធពលោ អសិ អធម្ម។ **វុឌ្ឍា ច គរូ ចា**តិ យទិ តុយ្ហំ ឥមេ វុឌ្ឍា ឥមេ គរូ បណ្ឌិតាតិ ឯតំ នត្ថិ។ **បិយាប្បិយេនា**តិ បិយេន វិយ អប្បិយេន, អប្បិយេនបិ ទទន្តោ (ជា. អដ្ឋ. ៤.១១.៣២) បិយេន វិយ តេ មគ្គំ ទទាមីតិ អត្ថោ។

៧១. មហាសត្តោ ហិ តទា ចិន្តេសិ – “សចាហំ ឥមំ បាបបុគ្គលំ សព្ពលោកស្ស អហិតាយ បដិបន្នំ ឯវំ មយា វិលោមគ្គាហំ គហេត្វា បិតំ អច្ឆរំ បហរិត្វា ‘អនាចារ មា ឥធ តិដ្ឋ, សីឃំ បដិក្កម វិនស្សា’តិ វទេយ្យំ, សោ តង្ខណញ្ញេវ មម ធម្មតេជេន ភុសមុដ្ឋិ វិយ វិកិរេយ្យ, ន ខោ បន មេតំ បតិរូបំ, ស្វាហំ សព្ពលោកំ អនុកម្បន្តោ ‘លោកត្ថចរិយំ មត្ថកំ បាបេស្សាមី’តិ បដិបជ្ជាមិ, អយំ ខោ បន បាបោ អាយតឹ មហាទុក្ខភាគី, ស្វាយំ មយា វិសេសតោ អនុកម្បិតព្ពោ, តស្មាស្ស មគ្គំ ទស្សាមិ, ឯវំ មេ សីលំ សុវិសុទ្ធំ អខណ្ឌិតំ ភវិស្សតី”តិ។ ឯវំ បន ចិន្តេត្វា ពោធិសត្តេ “សចេ តុវំ យុទ្ធពលោ”តិ គាថំ វត្វា ថោកំ មគ្គតោ ឱក្កន្តមត្តេ ឯវ អធម្មោ រថេ ឋាតុំ អសក្កោន្តោ អវំសិរោ បថវិយំ បតិត្វា បថវិយា វិវរេ ទិន្នេ គន្ត្វា អវីចិម្ហិ ឯវ និព្ពត្តិ។ តេន វុត្តំ “**យទិហំ តស្ស កុប្បេយ្យំ**”ន្តិអាទិ។

តត្ថ **យទិហំ តស្ស កុប្បេយ្យ**ន្តិ តស្ស អធម្មស្ស យទិ អហំ កុជ្ឈេយ្យំ។ **យទិ ភិន្ទេ តបោគុណ**ន្តិ តេនេវស្ស កុជ្ឈនេន មយ្ហំ តបោគុណំ សីលសំវរំ យទិ វិនាសេយ្យំ។ **សហបរិជនំ តស្សា**តិ សបរិជនំ តំ អធម្មំ។ **រជភូត**ន្តិ រជមិវ ភូតំ, រជភាវំ បត្តំ **អហំ ករេយ្យំ**។

៧២. **អបិចាហ**ន្តិ ឯត្ថ **អហ**ន្តិ និបាតមត្តំ។ **សីលរក្ខាយា**តិ សីលរក្ខណត្ថំ។ **និព្ពាបេត្វានា**តិ បដិកច្ចេវ ខន្តិមេត្តានុទ្ទយស្ស ឧបដ្ឋាបិតត្តា តស្មឹ អធម្មេ ឧប្បជ្ជនកកោធស្ស អនុប្បាទនេនេវ ទោសបរិឡាហវូបសមនេន មានសំ វូបសមេត្វា។ **សហ ជនេនោក្កមិត្វា**តិ មយ្ហំ បរិជនេន សទ្ធឹ មគ្គា ឱក្កមិត្វា តស្ស បាបស្ស អធម្មស្ស អហំ មគ្គំ អទាសឹ។

៧៣. **សហ បថតោ ឱក្កន្តេ**តិ វុត្តនយេន ចិត្តស្ស វូបសមំ កត្វា “មគ្គំ តេ ទម្មី”តិ ច វត្វា ថោកំ មគ្គតោ សហ ឱក្កមនេន។ **បាបយក្ខស្សា**តិ អធម្មទេវបុត្តស្ស។ **តាវទេ**តិ តង្ខណំ ឯវ មហាបថវី វិវរមទាសិ។ **ជាតកដ្ឋកថាយំ** បន “មគ្គញ្ច តេ ទម្មី”តិ គាថាយ កថិតក្ខណេយេវាតិ វុត្តំ។

ឯវំ តស្មឹ ភូមិយំ បតិតេ ចតុនហុតាធិកទ្វិយោជនសតសហស្សពហលា សកលំ វារវំ ធារេន្តីបិ មហាបថវី “នាហមិមំ បាបបុរិសំ ធារេមី”តិ កថេន្តី វិយ តេន បិតដ្ឋានេ ទ្វិធា ភិជ្ជិ។ មហាសត្តោ បន តស្មឹ និបតិត្វា អវីចិម្ហិ និព្ពត្តេ រថធុរេ យថាឋិតោវ សបរិជនោ មហតា ទេវានុភាវេន គមនមគ្គេនេវ គន្ត្វា អត្តនោ ភវនំ បាវិសិ។ តេនាហ ភគវា –

“ខន្តីពលោ យុទ្ធពលំ វិជេត្វា, ហន្ត្វា អធម្មំ និហនិត្វ ភូម្យា;
បាយាសិ វិត្តោ អភិរុយ្ហ សន្ទនំ, មគ្គេនេវ អតិពលោ សច្ចនិក្កមោ”តិ។ (ជា. ១.១១.៣៤);

តទា អធម្មោ ទេវទត្តោ អហោសិ, តស្ស បរិសា ទេវទត្តបរិសា, ធម្មោ លោកនាថោ, តស្ស បរិសា ពុទ្ធបរិសា។

ឥធាបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ សេសបារមិយោ យថារហំ និទ្ធារេតព្ពា។ តថា ឥធាបិ ទិព្ពេហិ អាយុវណ្ណយសសុខអាធិបតេយ្យេហិ ទិព្ពេហេវ ឧឡារេហិ កាមគុណេហិ សមប្បិតស្ស សមង្គីភូតស្ស អនេកសហស្សសង្ខាហិ អច្ឆរាហិ សព្ពកាលំ បរិចារិយមានស្ស មហតិ បមាទដ្ឋានេ ឋិតស្ស សតោ ឦសកម្បិ បមាទំ អនាបជ្ជិត្វា “លោកត្ថចរិយំ មត្ថកំ បាបេស្សាមី”តិ មាសេ មាសេ បុណ្ណមិយំ ធម្មំ ទីបេន្តោ សបរិជនោ មនុស្សបថេ វិចរិត្វា មហាករុណាយ សព្ពសត្តេ អធម្មតោ វិវេចេត្វា ធម្មេ និយោជនំ, អធម្មេន សមាគតោបិ តេន កតំ អនាចារំ អគណេត្វា តត្ថ ចិត្តំ អកោបេត្វា ខន្តិមេត្តានុទ្ទយមេវ បច្ចុបដ្ឋបេត្វា អខណ្ឌំ សុវិសុទ្ធញ្ច កត្វា អត្តនោ សីលស្ស រក្ខណន្តិ ឯវមាទយោ មហាសត្តស្ស គុណានុភាវា វិភាវេតព្ពាតិ។

ធម្មទេវបុត្តចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អលីនសត្តុចរិយាវណ្ណនា

៧៤. នវមេ **បញ្ចាលរដ្ឋេ**តិ ឯវំនាមកេ ជនបទេ។ **នគរវរេ, កបិលាយ**ន្តិ “កបិលា”តិ ឯវំលទ្ធនាមេ ឧត្តមនគរេ។ “នគរវរេ”តិ វត្វា បុន **“បុរុត្តមេ”**តិ វចនំ តស្មិំ កាលេ ជម្ពុទីបេ សព្ពនគរានំ តស្ស នគរស្ស អគ្គនគរភាវទស្សនត្ថំ។ **ជយទ្ទិសោ នាមា**តិ រញ្ញា អត្តនោ បច្ចត្ថិកេ ជិតេ ជាតោ, អត្តនោ វា បច្ចាមិត្តភូតំ យក្ខិនីសង្ខាតំ ជយទ្ទិសំ ជិតោតិ ឯវំលទ្ធនាមោ។ **សីលគុណមុបាគតោ**តិ អាចារសីលញ្ចេវ ឧស្សាហសម្បត្តិយាទិរាជគុណញ្ច ឧបាគតោ, តេន សមន្នាគតោតិ អត្ថោ។

៧៥. **តស្ស រញ្ញោ**តិ ជយទ្ទិសរាជស្ស, អហំ បុត្តោ អហោសិន្តិ វចនសេសោ។ **សុតធម្មោ**តិ យាវតា រាជបុត្តេន សោតព្ពធម្មោ នាម, តស្ស សព្ពស្ស សុតត្តា សុតធម្មោ, ពហុស្សុតោតិ អត្ថោ។ អថ វា **សុតធម្មោ**តិ វិស្សុតធម្មោ, ធម្មចរិយាយ សមចរិយាយ បកាសោ បញ្ញាតោ, លោកេ បត្ថដកិត្តិធម្មោតិ អត្ថោ។ **អលីនសត្តោ**តិ ឯវំនាមោ។ **គុណវា**តិ ឧឡារេហិ មហាបុរិសគុណេហិ សមន្នាគតោ។ **អនុរក្ខបរិជនោ សទា**តិ សទ្ធាទិគុណវិសេសយោគតោ ចតូហិ សង្គហវត្ថូហិ សម្មទេវ សង្គហណតោ ច សព្ពកាលំ សម្មត្តបរិវារជនោ។

៧៦. **បិតា មេ មិគវំ គន្ត្វា, បោរិសាទំ ឧបាគមី**តិ មយ្ហំ បិតា ជយទ្ទិសរាជា មិគវំ ចរន្តោ អរញ្ញមជ្ឈំ គន្ត្វា បោរិសាទំ មនុស្សខាទកំ យក្ខិនិបុត្តំ ឧបគញ្ឆិ, តេន សមាគមិ។

ជយទ្ទិសរាជា កិរ ឯកទិវសំ “មិគវំ គមិស្សាមី”តិ តទនុរូបេន មហតា បរិវារេន កបិលនគរតោ និក្ខមិ។ តំ និក្ខន្តមត្តមេវ តក្កសិលាវាសី នន្ទោ នាម ព្រាហ្មណោ ចតស្សោ សតារហា គាថា នាម កថេតុំ អាទាយ ឧបសង្កមិត្វា អត្តនោ អាគមនការណំ រញ្ញោ អារោចេសិ។ រាជា “និវត្តិត្វា សុណិស្សាមី”តិ តស្ស វសនគេហំ បរិព្ពយញ្ច ទាបេត្វា អរញ្ញំ បវិដ្ឋោ “យស្ស បស្សេន មិគោ បលាយតិ, តស្សេវ សោ គីវា”តិ វត្វា មិគេ បរិយេសន្តោ វិចរតិ។ អថេកោ បសទមិគោ មហាជនស្ស បទសទ្ទេន អាសយតោ និក្ខមិត្វា រញ្ញោ អភិមុខោ គន្ត្វា បលាយិ។ អមច្ចា បរិហាសំ ករឹសុ។ រាជា តំ អនុពន្ធិត្វា តិយោជនមត្ថកេ តំ បរិក្ខីណជវំ ឋិតំ វិជ្ឈិត្វា បាតេសិ។ បតិតំ ខគ្គេន ទ្វិធា កត្វា អនត្ថិកោបិ “មំសេន មិគំ គហេតុំ នាសក្ខី”តិ វចនមោចនត្ថំ កាជេ កត្វា អាគច្ឆន្តោ ឯកស្ស និគ្រោធស្ស មូលេ ទព្ពតិណេសុ និសីទិត្វា ថោកំ វិស្សមិត្វា គន្តុំ អារភិ។

តេន ច សមយេន តស្សេវ រញ្ញោ ជេដ្ឋភាតា ជាតទិវសេ ឯវ ឯកាយ យក្ខិនិយា ខាទិតុំ គហិតោ អារក្ខមនុស្សេហិ អនុពទ្ធាយ តាយ និទ្ទមនមគ្គេន គច្ឆន្តិយា ឧរេ ឋបិតោ មាតុសញ្ញាយ មុខេន ថនគ្គហណេន បុត្តសិនេហំ ឧប្បាទេត្វា សំវឌ្ឍិយមានោ តទាហារោបយោគិតាយ មនុស្សមំសំ ខាទន្តោ អនុក្កមេន វុទ្ធិប្បត្តោ អត្តានំ អន្តរធាបនត្ថំ យក្ខិនិយា ទិន្នឱសធមូលានុភាវេន អន្តរហិតោ ហុត្វា មនុស្សមំសំ ខាទិត្វា ជីវន្តោ តាយ យក្ខិនិយា មតាយ តំ ឱសធមូលំ អត្តនោ បមាទេន នាសេត្វា ទិស្សមានរូបោវ មនុស្សមំសំ ខាទន្តោ នគ្គោ ឧព្ពិគ្គវិរូបទស្សនោ រាជបុរិសេហិ បស្សិត្វា អនុពទ្ធោ បលាយិត្វា អរញ្ញំ បវិសិត្វា តស្ស និគ្រោធស្ស មូលេ វាសំ កប្បេន្តោ រាជានំ ទិស្វា “ភក្ខោសិ មេ”តិ ហត្ថេ អគ្គហេសិ។ តេន វុត្តំ **“សោ មេ បិតុមគ្គហេសិ, ភក្ខោសិ មម មា ចលី”**តិអាទិ។

តត្ថ **សោ មេ បិតុមគ្គហេសី**តិ សោ បោរិសាទោ មម បិតរំ ជយទ្ទិសរាជានំ អត្តនោ និសិន្នរុក្ខសមីបមាគតំ “**មម ភក្ខោ** ត្វំ អាគតោសិ, ហត្ថបរិប្ផន្ទនាទិវសេន **មា ចលិ**, ចលន្តម្បិ អហំ តំ

ខាទិស្សាមី”តិ ហត្ថេ អគ្គហេសិ។

៧៧. **តស្សា**តិ តស្ស យក្ខិនិបុត្តស្ស។ **តសិតវេធិតោ**តិ ចិត្តត្រាសេន តសិតោ សរីរបរិកម្បេន វេធិតោ។ **ឩរុក្ខម្ភោ**តិ ឧភិន្នំ ឩរូនំ ថទ្ធភាវោ, យេន សោ តតោ បលាយិតុំ នាសក្ខិ។

មិគរំ គហេត្វា មុញ្ចស្សុតិ ឯត្ថ **មិគរ**ន្តិ មិគវវសេន លទ្ធត្តា តំ មិគមំសំ “មិគរ”ន្តិ អាហ, ឥមំ មិគមំសំ គហេត្វា មំ មុញ្ចស្សូតិ អត្ថោ។ សោ ហិ រាជា នំ យក្ខិនិបុត្តំ ទិស្វា ភីតោ ឩរុក្ខម្ភំ បត្វា ខាណុកោ វិយ អដ្ឋាសិ។ សោ វេគេន គន្ត្វា តំ ហត្ថេ គហេត្វា “ភក្ខោសិ មេ អាគតោសី”តិ អាហ។ អថ នំ រាជា សតិំ បច្ចុបដ្ឋបេត្វា “សចេ អាហារត្ថិកោ, ឥមំ តេ មំសំ ទទាមិ, តំ គហេត្វា ខាទ, មំ មុញ្ចាហី”តិ អាហ ។ តំ សុត្វា បោរិសាទោ “កិមិទំ មយ្ហមេវ សន្តកំ ទត្វា មយា វោហារំ ករោសិ, ននុ ឥមំ មំសញ្ច ត្វញ្ច មម ហត្ថគតកាលតោ បដ្ឋាយ មយ្ហមេវ សន្តកំ, តស្មា តំ បឋមំ ខាទិត្វា បច្ឆា មំសំ ខាទិស្សាមី”តិ អាហ។

អថ រាជា “មំសនិក្កយេនាយំ ន មំ មុញ្ចតិ, មយា ច មិគវំ អាគច្ឆន្តេន តស្ស ព្រាហ្មណស្ស ‘អាគន្ត្វា តេ ធនំ ទស្សាមី’តិ បដិញ្ញា កតា។ សចាយំ យក្ខោ អនុជានិស្សតិ, សច្ចំ អនុរក្ខន្តោ គេហំ គន្ត្វា តំ បដិញ្ញំ មោចេត្វា បុន ឥមស្ស យក្ខស្ស ភត្តត្ថំ អាគច្ឆេយ្យ”ន្តិ ចិន្តេត្វា តស្ស តមត្ថំ អារោចេសិ។ តំ សុត្វា បោរិសាទោ “សចេ ត្វំ សច្ចំ អនុរក្ខន្តោ គន្តុកាមោសិ, គន្ត្វា តស្ស ព្រាហ្មណស្ស ទាតព្ពំ ធនំ ទត្វា សច្ចំ អនុរក្ខន្តោ សីឃំ បុន អាគច្ឆេយ្យាសី”តិ វត្វា រាជានំ វិស្សជ្ជេសិ។ សោ តេន វិស្សដ្ឋោ “ត្វំ មា ចិន្តយិ, អហំ បាតោវ អាគមិស្សាមី”តិ វត្វា មគ្គនិមិត្តានិ សល្លក្ខេន្តោ អត្តនោ ពលកាយំ ឧបគន្ត្វា តេន បរិវុតោ នគរំ បវិសិត្វា នន្ទព្រាហ្មណំ បក្កោសាបេត្វា មហារហេ អាសនេ និសីទាបេត្វា តា គាថា សុត្វា ចត្តារិ សហស្សានិ ទត្វា យានំ អារោបេត្វា “ឥមំ តក្កសិលមេវ នេថា”តិ មនុស្សេ ទត្វា ព្រាហ្មណំ ឧយ្យោជេត្វា ទុតិយទិវសេ បោរិសាទស្ស សន្តិកំ គន្តុកាមោ បុត្តំ រជ្ជេ បតិដ្ឋបេតុំ អនុសាសនិញ្ច ទេន្តោ តមត្ថំ អារោចេសិ។ តេន វុត្តំ –

៧៨. “មិគរំ គហេត្វា មុញ្ចស្សុ, កត្វា អាគមនំ បុន;
ព្រាហ្មណស្ស ធនំ ទត្វា, បិតា អាមន្តយី មមំ។

៧៩. “រជ្ជំ បុត្ត បដិបជ្ជ, មា បមជ្ជិ បុរំ ឥទំ;
កតំ មេ បោរិសាទេន, មម អាគមនំ បុនា”តិ។

តត្ថ **អាគមនំ បុនា**តិ បុន អាគមនំ បដិញ្ញាតស្ស បោរិសាទស្ស សង្គរំ កត្វា។ **ព្រាហ្មណស្ស ធនំ ទត្វា**តិ តក្កសិលតោ អាគតស្ស នន្ទនាមស្ស ព្រាហ្មណស្ស តា គាថា សុត្វា ចតុសហស្សបរិមាណំ ធនំ ទត្វា។ **បិតា អាមន្តយី មម**ន្តិ មម បិតា ជយទ្ទិសរាជា មំ អាមន្តេសិ។

កថំ អាមន្តេសីតិ ចេ? អាហ **“រជ្ជ”**ន្តិអាទិ។ តស្សត្ថោ – **បុត្ត**, ត្វំ ឥមំ កុលសន្តកំ រជ្ជំ **បដិបជ្ជ**, យថាហំ ធម្មេន សមេន រជ្ជំ ការេមិ, ឯវំ ត្វម្បិ ឆត្តំ ឧស្សាបេត្វា **រជ្ជំ** ការេហិ។ ត្វំ ឥទំ បុរំ រក្ខន្តោ រជ្ជញ្ច ការេន្តោ មា បមាទមាបជ្ជិ, អសុកស្មិំ ឋានេ និគ្រោធរុក្ខមូលេ បោរិសាទេន យក្ខេន កតមេតំ មយា សង្គរំ មម បុន តស្ស សន្តិកំ អាគមនំ ឧទ្ទិស្ស, កេវលំ តស្ស ព្រាហ្មណស្ស ធនទានត្ថំ ឥធាគតោ សច្ចំ អនុរក្ខន្តោ, តស្មា តត្ថាហំ គមិស្សាមីតិ។

តំ សុត្វា មហាសត្តោ “មា ខោ ត្វំ, មហារាជ, តត្ថ អគមាសិ, អហំ តត្ថ គមិស្សាមិ។ សចេ បន ត្វំ, តាត, គមិស្សសិយេវ, អហម្បិ តយា សទ្ធិំ គមិស្សាមិយេវា”តិ។ “ឯវំ សន្តេ មយំ ឧភោបិ ន ភវិស្សាម, តស្មា អហមេវ តត្ថ គមិស្សាមី”តិ នានប្បការេន វារេន្តំ រាជានំ សញ្ញាបេត្វា មាតាបិតរោ វន្ទិត្វា បិតុ អត្ថាយ អត្តានំ បរិច្ចជិត្វា សោត្ថិភាវាយ បិតរិ សាសិតវាទំ បយុញ្ជមានេ មាតុភគិនិភរិយាសុ ច សច្ចកិរិយំ ករោន្តីសុ អាវុធំ គហេត្វា នគរតោ និក្ខមិត្វា អស្សុបុណ្ណមុខំ មហាជនំ អនុពន្ធន្តំ អាបុច្ឆិត្វា បិតរា អក្ខាតនយេន យក្ខាវាសមគ្គំ បដិបជ្ជិ។ យក្ខិនិបុត្តោបិ “ខត្តិយា នាម ពហុមាយា, កោ ជានាតិ កិំ ភវិស្សតី”តិ រុក្ខំ អភិរុហិត្វា រញ្ញោ អាគមនំ ឱលោកេន្តោ និសិន្នោ កុមារំ អាគច្ឆន្តំ ទិស្វា “បិតរំ និវត្តេត្វា បុត្តោ អាគតោ ភវិស្សតិ, នត្ថិ មេ ភយ”ន្តិ ឱតរិត្វា តស្ស បិដ្ឋិំ ទស្សេត្វាវ និសីទិ។ មហាសត្តោ អាគន្ត្វា តស្ស បុរតោ អដ្ឋាសិ។ តេន វុត្តំ –

៨០. “មាតាបិតូ ច វន្ទិត្វា, និម្មិនិត្វាន អត្តនា;
និក្ខិបិត្វា ធនុំ ខគ្គំ, បោរិសាទំ ឧបាគមិ”ន្តិ។

៨១. សសត្ថហត្ថូបគតន្តិ សសត្ថហត្ថំ ឧបគតំ អាវុធបាណឹ មំ អត្តនោ សន្តិកំ ឧបគតំ ទិស្វា។ **កទាចិ សោ តសិស្សតីតិ** សោ យក្ខោ អបិ តសេយ្យ។ **តេន ភិជ្ជិស្សតិ សីលន្តិ** តេន តស្ស តាសុប្បាទនេន មយ្ហំ សីលំ ភិន្ទិស្សតិ សំកិលិស្សតិ។ **បរិតាសំ កតេ មយីតិ** មយិ តស្ស បរិតាសំ កតេ សតិ។

៨២. សីលខណ្ឌភយា មយ្ហំ, តស្ស ទេស្សំ ន ព្យាហរិន្តិ យថា ច សីលភេទភយេន និហិតសត្ថោ តស្ស សន្តិកំ អគមាសិ, ឯវំ មយ្ហំ សីលខណ្ឌភយា ឯវ តស្ស បោរិសាទស្ស ទេស្សំ អនិដ្ឋម្បិ ន ព្យាហរិំ, កេវលំ បន មេត្តចិត្តេន ហិតវាទី ឥទំ ឥទានិ វក្ខមានំ វចនំ អភាសិ។

មហាសត្តោ ច គន្ត្វា បុរតោ ឋិតោ។ យក្ខិនិបុត្តោ តំ វីមំសិតុកាមោ “កោសិ ត្វំ, កុតោ អាគតោ, កឹ មំ ន ជានាសិ ‘លុទ្ទោ មនុស្សមំសខាទកោ’តិ, កស្មា ច ឥធាគតោសី”តិ បុច្ឆិ។ កុមារោ “អហំ ជយទ្ទិសរញ្ញោ បុត្តោ, ត្វំ បោរិសាទកោតិ ជានាមិ, បិតុ ជីវិតំ រក្ខិតុំ ឥធាគតោ, តស្មា តំ មុញ្ច, មំ ខាទា”តិ អាហ។ បុន យក្ខិនិបុត្តោ មុខាការេនេវ “តំ តស្ស បុត្តោតិ អហំ ជានាមិ, ទុក្ករំ បន តយា កតំ ឯវំ អាគច្ឆន្តេនា”តិ អាហ។ កុមារោ “ន ឥទំ ទុក្ករំ, យំ បិតុ អត្ថេ ជីវិតបរិច្ចជនំ, មាតាបិតុហេតុ ហិ ឯវរូបំ បុញ្ញំ កត្វា ឯកន្តេនេវ សគ្គេ បមោទតិ, អហញ្ច ‘អមរណធម្មោ នាម កោចិ សត្តោ នត្ថី’តិ ជានាមិ, អត្តនា ច កិញ្ចិ កតំ បាបំ នាម ន សរាមិ, តស្មា មរណតោបិ មេ ភយំ នត្ថិ, ឥទំ សរីរំ មយា តេ និស្សដ្ឋំ, អគ្គឹ ជាលេត្វា ខាទា”តិ អាហ។ តេន វុត្តំ –

៨៣. “ឧជ្ជាលេហិ មហាអគ្គឹ, បបតិស្សាមិ រុក្ខតោ;
ត្វំ បក្កកាលមញ្ញាយ, ភក្ខយ មំ បិតាមហា”តិ។

តំ សុត្វា យក្ខិនិបុត្តោ “ន សក្កា ឥមស្ស មំសំ ខាទិតុំ, ឧបាយេន ឥមំ បលាបេស្សាមី”តិ ចិន្តេត្វា “តេន ហិ អរញ្ញំ បវិសិត្វា សារទារូនិ អាហរិត្វា និទ្ធូមេ អង្គារេ ករោហិ, តត្ថ តេ មំសំ បចិត្វា ខាទិស្សាមី”តិ អាហ។ មហាសត្តោ តថា កត្វា តស្ស អារោចេសិ។ សោ តំ ឱលោកេន្តោ “អយំ បុរិសសីហោ មរណតោបិ ភយំ នត្ថិ, ឯវំ និព្ភយោ នាម ន មយា ទិដ្ឋបុព្ពោ”តិ លោមហំសជាតោ កុមារំ ឱលោកេសិ។ កុមារោ កិស្ស មំ ឱលោកេសិ, ន យថាវុត្តំ ករោសីតិ។ យក្ខិនិបុត្តោ មហាសត្តំ “សត្តធា តស្ស មុទ្ធា ផលេយ្យ, យោ តំ ខាទេយ្យា”តិ អាហ។ “សចេ មំ ន ខាទិតុកាមោសិ, អថ កស្មា អគ្គឹ ការេសី”តិ? “តវ បរិគ្គណ្ហនត្ថ”ន្តិ។ “ត្វំ ឥទានិ មំ កថំ បរិគ្គណ្ហិស្សសិ, ស្វាហំ តិរច្ឆានយោនិយំ និព្ពត្តោបិ សក្កស្ស ទេវរញ្ញោ អត្តានំ បរិគ្គណ្ហិតុំ ន អទាសិ”ន្តិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ –

“ឥទញ្ហិ សោ ព្រាហ្មណំ មញ្ញមានោ, សសោ អវាសេសិ សកេ សរីរេ;
តេនេវ សោ ចន្ទិមា ទេវបុត្តោ, សសត្ថុតោ កាមទុហជ្ជ យក្ខា”តិ។(ជា. ១.១៦.៩៣) –

គាថមាហ។

តត្ថ **សសោ អវាសេសិ សកេ សរីរេតិ** អត្តនោ សរីរហេតុ ឥមំ សរីរំ ខាទិត្វា ឥធ វសាតិ ឯវំ សកេ សរីរេ អត្តនោ សរីរំ ទេន្តោ តំ ព្រាហ្មណរូបំ សក្កំ តត្ថ វាសេសិ។ **សសត្ថុតោតិ** “សសី”តិ ឯវំ សសសទ្ទេន ថុតោ។ **កាមទុហោតិ** កាមវឌ្ឍនោ។ **យក្ខាតិ** ទេវ។

ឯវំ មហាសត្តោ ចន្ទេ សសលក្ខណំ កប្បដ្ឋិយំ បាដិហារិយំ សក្ខឹ កត្វា អត្តនោ សក្កេនបិ បរិគ្គណ្ហិតុំ អសក្កុណេយ្យតំ អភាសិ។ តំ សុត្វា បោរិសាទោ អច្ឆរិយព្ភុតចិត្តជាតោ –

“ចន្ទោ យថា រាហុមុខា បមុត្តោ, វិរោចតេ បន្នរសេវ ភាណុមា;
ឯវំ តុវំ បោរិសាទា បមុត្តោ, វិរោច កបិលេ មហានុភាវ;
អាមោទយំ បិតរំ មាតរញ្ច, សព្ពោ ច តេ នន្ទតុ ញាតិបក្ខោ”តិ។ (ជា. ១.១៦.៩៤) –

គាថំ វត្វា “គច្ឆ មហាវីរា”តិ កុមារំ វិស្សជ្ជេសិ។ សោបិ តំ និព្ពិសេវនំ កត្វា បញ្ច សីលានិ ទត្វា “យក្ខោ នុ ខោ ឯស, នោ”តិ វីមំសន្តោ “យក្ខានំ អក្ខីនិ រត្តានិ ហោន្តិ អនិមិសានិ ច, ឆាយា ច ន បញ្ញាយតិ, អសម្ភីតោ ហោតិ, ន ឥមស្ស តថា។ តស្មា នាយំ យក្ខោ មនុស្សោ ឯសោ, មយ្ហំ កិរ បិតុ តយោ ភាតរោ យក្ខិនិយា គហិតា, តេសុ តាយ ទ្វេ ខាទិតា ភវិស្សន្តិ, ឯកោ បុត្តសិនេហេន បដិជគ្គិតោ ភវិស្សតិ។ ឥមិនា តេន ភវិតព្ព”ន្តិ នយគ្គាហេន អនុមានេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន វិយ អវិបរីតតោ និដ្ឋំ គន្ត្វា “មយ្ហំ បិតុ អាចិក្ខិត្វា រជ្ជេ បតិដ្ឋាបេស្សាមី”តិ ចិន្តេត្វា “ន ត្វំ យក្ខោ, បិតុ មេ ជេដ្ឋភាតិកោសិ, ឯហិ មយា សទ្ធឹ គន្ត្វា កុលសន្តកំ រជ្ជំ បដិបជ្ជាហី”តិ អាហ។ តេន វុត្តំ “ត្វំ បិតាមហា”តិ, ត្វំ មម មហាបិតាតិ អត្ថោ។ ឥតរេន “នាហំ មនុស្សោ”តិ វុត្តេ តេន សទ្ធាតព្ពស្ស ទិព្ពចក្ខុកតាបសស្ស សន្តិកំ នេសិ។ តាបសេន “កឹ ករោន្តា បិតា បុត្តា អរញ្ញេ

វិចរថា”តិ បិតុភាវេ កថិតេ បោរិសាទោ សទ្ទហិត្វា “គច្ឆ, តាត, ត្វំ, ន មេ រជ្ជេន អត្ថោ, បព្ពជិស្សាមហ”ន្តិ តាបសស្ស សន្តិកេ ឥសិបព្ពជ្ជំ បព្ពជិ។ តេន វុត្តំ –

៨៤. “ឥតិ សីលវតំ ហេតុ, នារក្ខឹ មម ជីវិតំ;
បព្ពាជេសឹ ចហំ តស្ស, សទា បាណាតិបាតិក”ន្តិ។

តត្ថ **សីលវតំ ហេតូ**តិ សីលវន្តានំ មម បិតូនំ ហេតុ។ អថ វា **សីលវតំ ហេតូ**តិ សីលវតហេតុ, មយ្ហំ សីលវត សមាទាននិមិត្តំ តស្ស អភិជ្ជនត្ថំ។ **តស្សា**តិ តំ បោរិសាទំ។

អថ មហាសត្តោ អត្តនោ មហាបិតរំ បព្ពជិតំ វន្ទិត្វា នគរស្ស សមីបំ គន្ត្វា “កុមារោ កិរ អាគតោ”តិ សុត្វា ហដ្ឋតុដ្ឋេន រញ្ញា នាគរេហិ នេគមជានបទេហិ ច បច្ចុគ្គតោ រាជានំ វន្ទិត្វា សព្ពំ បវត្តិំ អារោចេសិ។ តំ សុត្វា រាជា តង្ខណញ្ញេវ ភេរឹ ចរាបេត្វា មហន្តេន បរិវារេន តស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា “ឯហិ, ភាតិក, រជ្ជំ បដិបជ្ជាហី”តិ អាហ។ “អលំ, មហារាជា”តិ។ “តេន ហិ មយ្ហំ ឧយ្យានេ វសា”តិ។ “ន អាគច្ឆាមី”តិ។ រាជា តស្ស អស្សមស្ស អ វិទូរេ គាមំ និវេសេត្វា ភិក្ខំ បដ្ឋបេសិ។ សោ ចូឡកម្មាសទម្មនិគមោ នាម ជាតោ។

តទា មាតាបិតរោ មហារាជកុលានិ អហេសុំ, តាបសោ សារិបុត្តោ, បោរិសាទោ អង្គុលិមាលោ, កនិដ្ឋា ឧប្បលវណ្ណា, អគ្គមហេសី រាហុលមាតា, អលីនសត្តកុមារោ លោកនាថោ។

តស្ស ឥធាបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ យថារហំ សេសបារមិយោ និទ្ធារេតព្ពា។ តថា បិតរា និវារិយមានោ អត្តនោ ជីវិតំ បរិច្ចជិត្វា បិតុ ជីវិតរក្ខណត្ថំ “បោរិសាទស្ស សន្តិកំ គមិស្សាមី”តិ និច្ឆយោ, តស្ស ច សន្តាសបរិហរណត្ថំ និហិតសត្ថស្ស គមនំ, “អត្តនោ សីលខណ្ឌនំ មា ហោតូ”តិ តេន បិយវាចាយ សមុទាចារោ, តេន ច នានានយេហិ បរិគ្គណ្ហិយមានស្ស មរណសន្តាសាភាវោ, បិតុ អត្ថេ មយ្ហំ សរីរំ សផលំ ករិស្សាមីតិ ហដ្ឋតុដ្ឋភាវោ, សក្កេនាបិ បរិគ្គណ្ហិតុំ អសក្កុណេយ្យស្ស សសជាតិយម្បិ បរិច្ចាគត្ថំ អត្តនោ ជីវិតនិរបេក្ខភាវស្ស ជាននំ, តេន សមាគមេបិ ឱស្សដ្ឋេបិ ចិត្តស្ស វិការាភាវោ, តស្ស ច មនុស្សភាវមហាបិតុភាវានំ អវិបរីតតោ ជាននំ, ញាតមត្តេ ច តំ កុលសន្តកេ រជ្ជេ បតិដ្ឋាបេតុកាមតា, ធម្មទេសនាយ សំវេជេត្វា សីលេសុ បតិដ្ឋាបនន្តិ។ ឯវមាទយោ ឥធ ពោធិសត្តស្ស គុណានុភាវា វិភាវេតព្ពាតិ។

អលីនសត្តចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. សង្ខបាលចរិយាវណ្ណនា

៨៥. ទសមេ **សង្ខបាលោ**តិអាទីសុ អយំ សង្ខេបត្ថោ – ទេវភោគសម្បត្តិសទិសាយ មហតិយា នាគិទ្ធិយា សមន្នាគតត្តា **មហិទ្ធិកោ**។ ហេដ្ឋា ទ្វេ, ឧបរិ ទ្វេតិ ចតស្សោ ទាឋា អាវុធា ឯតស្សាតិ **ទាឋាវុធោ**។ ឧគ្គតេជវិសតាយ **ឃោរវិសោ**។ នាគយោនិសិទ្ធាហិ ទ្វីហិ ជិវ្ហាហិ សមន្នាគតោតិ **ទ្វិជិវ្ហោ**។ មហានុភាវានម្បិ ឧរេន គមនតោ “ឧរគា”តិ លទ្ធនាមានំ នាគានំ អធិបតិភាវតោ **ឧរគាធិភូ**។

៨៦. ទ្វិន្នំ មគ្គានំ វិនិវិជ្ឈិត្វា សន្ធិភាវេន គតដ្ឋានសង្ខាតេ **ចតុប្បថេ**។ អបរាបរំ មហាជនសញ្ចរណ ដ្ឋានភូតេ **មហាមគ្គេ**។ តតោ ឯវ មហាជនសមាកិណ្ណភាវេន **នានាជនសមាកុលេ**។ ឥទានិ វក្ខមានានំ ចតុន្នំ អង្គានំ វសេន **ចតុរោ អង្គេ។ អធិដ្ឋាយ** អធិដ្ឋហិត្វា, ចិត្តេ ឋបេត្វា។ យទាហំ សង្ខបាលោ នាម យថាវុត្តរូបោ នាគរាជា ហោមិ, តទា ហេដ្ឋា វុត្តប្បការេ ឋានេ **វាសំ** ឧបោសថវាសវសេន និវាសំ **អកប្បយឹ** កប្បេសិ។

មហាសត្តោ ហិ ទានសីលាទិបុញ្ញបសុតោ ហុត្វា ពោធិបរិយេសនវសេន អបរាបរំ ទេវមនុស្សគតីសុ សំសរន្តោ កទាចិ ទេវភោគសទិសសម្បត្តិកេ នាគភវនេ និព្ពត្តិត្វា សង្ខបាលោ នាម នាគរាជា អហោសិ មហិទ្ធិកោ មហានុភាវោ។ សោ គច្ឆន្តេ កាលេ តាយ សម្បត្តិយា វិប្បដិសារី ហុត្វា មនុស្សយោនឹ បត្ថេន្តោ ឧបោសថវាសំ វសិ។ អថស្ស នាគភវនេ វសន្តស្ស ឧបោសថវាសោ ន សម្បជ្ជតិ, សីលំ សំកិលិស្សតិ, តេន សោ នាគភវនា និក្ខមិត្វា កណ្ហវណ្ណាយ នទិយា អវិទូរេ មហាមគ្គស្ស ច ឯកបទិកមគ្គស្ស ច អន្តរេ ឯកំ វម្មិកំ បរិក្ខិបិត្វា ឧបោសថំ អធិដ្ឋាយ ចាតុទ្ទសបន្នរសេសុ សមាទិន្នសីលោ “មម ចម្មាទីនិ អត្ថិកា គណ្ហន្តូ”តិ អត្តានំ ទានមុខេ វិស្សជ្ជេត្វា និបជ្ជតិ, បាដិបទេ នាគភវនំ គច្ឆតិ។ តេន វុត្តំ “**បុនាបរំ យទា ហោមិ, សង្ខបាលោ**”តិអាទិ។ តស្សត្ថោ វុត្តោ ឯវ។

៨៧. យំ បនេត្ថ **ឆវិយា ចម្មេនា**តិអាទិកំ “ចតុរោ អង្គេ អធិដ្ឋាយា”តិ វុត្តំ ចតុរង្គាធិដ្ឋានទស្សនំ។ ឆវិចម្មានិ ហិ ឥធ ឯកមង្គំ។ ឯវំ ឧបោសថវាសំ វសន្តស្ស មហាសត្តស្ស ទីឃោ អទ្ធា វីតិវត្តោ។

អថេកទិវសំ តស្មិំ តថា សីលំ សមាទិយិត្វា និបន្នេ សោឡស ភោជបុត្តា “មំសំ អាហរិស្សាមា”តិ អាវុធហត្ថា អរញ្ញេ ចរន្តា កិញ្ចិ អលភិត្វា និក្ខមន្តា តំ វម្មិកមត្ថកេ និបន្នំ ទិស្វា “មយំ អជ្ជ គោធាបោតកម្បិ ន លភិម្ហា, ឥមំ នាគរាជានំ វធិត្វា ខាទិស្សាមា”តិ ចិន្តេត្វា “មហា ខោ បនេស គយ្ហមានោ បលាយេយ្យាតិ យថានិបន្នកំយេវ នំ ភោគេសុ សូលេហិ វិជ្ឈិត្វា ទុព្ពលំ កត្វា គណ្ហិស្សាមា”តិ សូលានិ អាទាយ ឧបសង្កមិំសុ។ ពោធិសត្តស្សាបិ សរីរំ មហន្តំ ឯកទោណិកនាវប្បមាណំ វដ្ដេត្វា ឋបិតសុមនបុប្ផទាមំ វិយ ជិញ្ជុកផលសទិសេហិ អក្ខីហិ ជយសុមនបុប្ផសទិសេន ច សីសេន សមន្នាគតំ អតិវិយ សោភតិ។ សោ តេសំ សោឡសន្នំ ជនានំ បទសទ្ទេន ភោគន្តរតោ សីសំ នីហរិត្វា រត្តក្ខីនិ ឧម្មីលេត្វា តេ សូលហត្ថេ អាគច្ឆន្តេ ទិស្វា “អជ្ជ មយ្ហំ មនោរថោ មត្ថកំ បាបុណិស្សតី”តិ អត្តានំ ទានមុខេ និយ្យាតេត្វា “ឥមេ មម សរីរំ សត្តីហិ កោដ្ដេត្វា ឆិទ្ទាវឆិទ្ទំ ករោន្តេ ន ឱលោកេស្សាមី”តិ អត្តនោ សីលខណ្ឌភយេន ទឡ្ហំ អធិដ្ឋានំ អធិដ្ឋហិត្វា សីសំ ភោគន្តរេ ឯវ បវេសេត្វា និបជ្ជិ។

អថ នំ តេ ឧបគន្ត្វា នង្គុដ្ឋេ គហេត្វា អាកឌ្ឍន្តា ភូមិយំ បាតេត្វា តិខិណសូលេហិ អដ្ឋសុ ឋានេសុ វិជ្ឈិត្វា សកណ្ដកា កាឡវេត្តយដ្ឋិយោ បហារមុខេហិ បវេសេត្វា អដ្ឋសុ ឋានេសុ កាជេហិ អាទាយ មហាមគ្គំ បដិបជ្ជិំសុ។ មហាសត្តោ សូលេហិ វិជ្ឈនតោ បដ្ឋាយ ឯកដ្ឋានេបិ អក្ខីនិ ឧម្មីលេត្វា តេ ន ឱលោកេសិ។ តស្ស អដ្ឋហិ កាជេហិ អាទាយ នីយមានស្ស សីសំ ឱលម្ពិត្វា ភូមិ បហរតិ ។ អថ នំ “សីសមស្ស ឱលម្ពតី”តិ មហាមគ្គេ និបជ្ជាបេត្វា សុខុមេន សូលេន នាសាបុដេ វិជ្ឈិត្វា រជ្ជុកំ បវេសេត្វា សីសំ ឧក្ខិបិត្វា កាជកោដិយំ លគ្គេត្វា បុនបិ ឧក្ខិបិត្វា មគ្គំ បដិបជ្ជិំសុ។ តេន វុត្តំ –

៨៨. “អទ្ទសំសុ ភោជបុត្តា, ខរា លុទ្ទា អការុណា;
ឧបគញ្ឆុំ មមំ តត្ថ, ទណ្ឌមុគ្គរបាណិនោ។

៨៩. “នាសាយ វិនិវិជ្ឈិត្វា, នង្គុដ្ឋេ បិដ្ឋិកណ្ដកេ;
កាជេ អារោបយិត្វាន, ភោជបុត្តា ហរិំសុ ម”ន្តិ។

តត្ថ **ភោជបុត្តា**តិ លុទ្ទបុត្តា។ **ខរា**តិ កក្ខឡា, ផរុសកាយវចីកម្មន្តា។ **លុទ្ទា**តិ ទារុណា, ឃោរមានសា។ **អការុណា**តិ និក្ករុណា។ **ទណ្ឌមុគ្គរបាណិនោ**តិ ចតុរស្សទណ្ឌហត្ថា។ **នាសាយ វិនិវិជ្ឈិត្វា**តិ រជ្ជុកំ បវេសេតុំ សុខុមេន សូលេន នាសាបុដេ វិជ្ឈិត្វា។ **នង្គុដ្ឋេ បិដ្ឋិកណ្ដកេ**តិ នង្គុដ្ឋប្បទេសេ តត្ថ តត្ថ បិដ្ឋិកណ្ដកសមីបេ ច វិនិវិជ្ឈិត្វាតិ សម្ពន្ធោ។ **កាជេ អារោបយិត្វានា**តិ អដ្ឋសុ ឋានេសុ វិនិវិជ្ឈិត្វា ពទ្ធេសុ អដ្ឋសុ វេត្តលតាមណ្ឌលេសុ ឯកេកស្មិំ ឱវិជ្ឈិតំ ឯកេកំ កាជំ ទ្វេ ទ្វេ ភោជបុត្តា អត្តនោ អត្តនោ ខន្ធំ អារោបេត្វា។

៩០. **សសាគរន្តំ បថវិ**ន្តិ សមុទ្ទបរិយន្តំ មហាបថវិំ។ **សកាននំ សបព្ពត**ន្តិ សទ្ទីបំ កាននេហិ បព្ពតេហិ ចាតិ សកាននំ សបព្ពតញ្ច។ **នាសាវាតេន ឈាបយេ**តិ សចាហំ **ឥច្ឆមានោ** ឥច្ឆន្តោ កុជ្ឈិត្វា នាសាវាតំ វិស្សជ្ជេយ្យំ, សមុទ្ទបរិយន្តំ សកាននំ សបព្ពតំ ឥមំ មហាបថវិំ ឈាបេយ្យំ, សហ នាសាវាតវិស្សជ្ជនេន ឆារិកំ ករេយ្យំ, ឯតាទិសោ តទា មយ្ហំ អានុភាវោ។

៩១. ឯវំ សន្តេបិ **សូលេហិ វិនិវិជ្ឈន្តេ, កោដ្ដយន្តេបិ សត្តិភិ។ ភោជបុត្តេ ន កុប្បាមី**តិ ទុព្ពលភាវករណត្ថំ វេត្តលតាបវេសនត្ថញ្ច សារទារូហិ តច្ឆេត្វា កតេហិ តិខិណសូលេហិ អដ្ឋសុ ឋានេសុ វិជ្ឈន្តេបិ ទុព្ពលភាវករណត្ថំ តិខិណាហិ សត្តីហិ តហិំ តហិំ កោដ្ដយន្តេបិ ភោជបុត្តានំ លុទ្ទានំ ន កុប្បាមិ។ **ឯសា មេ សីលបារមី**តិ ឯវំ មហានុភាវស្ស តថា អធិដ្ឋហន្តស្ស យា មេ មយ្ហំ សីលខណ្ឌភយេន តេសំ អកុជ្ឈនា, ឯសា ឯកន្តេនេវ ជីវិតនិរបេក្ខភាវេន បវត្តា មយ្ហំ សីលបារមី, សីលវសេន បរមត្ថបារមីតិ អត្ថោ។

តថា បន ពោធិសត្តេ តេហិ នីយមានេ មិថិលនគរវាសី អាឡារោ នាម កុដុម្ពិកោ បញ្ចសកដសតានិ អាទាយ សុខយានកេ និសីទិត្វា គច្ឆន្តោ តេ ភោជបុត្តេ មហាសត្តំ ហរន្តេ ទិស្វា ការុញ្ញំ ឧប្បាទេត្វា តេ លុទ្ទេ បុច្ឆិ – “កិស្សាយំ នាគោ នីយតិ, នេត្វា ចិមំ កឹ ករិស្សថា”តិ? តេ “ឥមស្ស នាគស្ស មំសំ សាទុញ្ច មុទុញ្ច ថូលញ្ច បចិត្វា ខាទិស្សាមា”តិ អាហំសុ។ អថ សោ តេសំ សោឡសវាហគោណេ បសតំ បសតំ សុវណ្ណមាសកេ សព្ពេសំ និវាសនបារុបនានិ ភរិយានម្បិ តេសំ វត្ថាភរណានិ ទត្វា “សម្ម, អយំ មហានុភាវោ នាគរាជា, អត្តនោ សីលគុណេន តុម្ហាកំ ន ទុក្ខិ, ឥមំ កិលមន្តេហិ ពហុំ តុម្ហេហិ អបុញ្ញំ បសុតំ, វិស្សជ្ជេថា”តិ អាហ។ តេ “អយំ អម្ហាកំ មនាបោ ភក្ខោ, ពហូ ច នោ ឧរគា ភុត្តបុព្ពា, តថាបិ តវ វចនំ អម្ហេហិ បូជេតព្ពំ, តស្មា ឥមំ នាគំ

វិស្សជ្ជេស្សាមា”តិ វិស្សជ្ជេត្វា មហាសត្តំ ភូមិយំ និបជ្ជាបេត្វា អត្តនោ កក្ខឡតាយ តា កណ្ដកាចិតា អាវុតា កាឡវេត្តលតា កោដិយំ គហេត្វា អាកឌ្ឍិតុំ អារភិសុ។

អថ សោ នាគរាជានំ កិលមន្តំ ទិស្វា អកិលមេន្តោវ អសិនា លតា ឆិន្ទិត្វា ទារកានំ កណ្ណវេធតោ បដិហរណនិយាមេន អទុក្ខាបេន្តោ សណិកំ នីហរិ។ តស្មិំ កាលេ តេ ភោជបុត្តា យំ ពន្ធនំ តស្ស នត្ថុតោ បវេសេត្វា បដិមុក្កំ, តំ ពន្ធនំ សណិកំ មោចយិំសុ។ មហាសត្តោ មុហុត្តំ បាចីនាភិមុខោ គន្ត្វា អស្សុបុណ្ណេហិ នេត្តេហិ អាឡារំ ឱលោកេសិ។ លុទ្ទា ថោកំ គន្ត្វា “ឧរគោ ទុព្ពលោ, មតកាលេ គហេត្វាវ នំ គមិស្សាមា”តិ និលីយិំសុ។ អាឡារោ មហាសត្តស្ស អញ្ជលិំ បគ្គយ្ហ “គច្ឆេវ ខោ ត្វំ, មហានាគ, មា តំ លុទ្ទា បុន គហេសុ”ន្តិ វទន្តោ ថោកំ តំ នាគំ អនុគន្ត្វា និវត្តិ។

ពោធិសត្តោ នាគភវនំ គន្ត្វា តត្ថ បបញ្ចំ អកត្វា មហន្តេន បរិវារេន និក្ខមិត្វា អាឡារំ ឧបសង្កមិត្វា នាគភវនស្ស វណ្ណំ កថេត្វា តំ តត្ថ នេត្វា តីហិ កញ្ញាសតេហិ សទ្ធិំ មហន្តមស្ស យសំ ទត្វា ទិព្ពេហិ កាមេហិ សន្តប្បេសិ។ អាឡារោ នាគភវនេ ឯកវស្សំ វសិត្វា ទិព្ពេ កាមេ បរិភុញ្ជិត្វា “ឥច្ឆាមហំ, សម្ម, បព្ពជិតុ”ន្តិ នាគរាជស្ស កថេត្វា បព្ពជិតបរិក្ខារេ គហេត្វា តតោ និក្ខមិត្វា ហិមវន្តប្បទេសំ គន្ត្វា បព្ពជិត្វា តត្ថ ចិរំ វសិត្វា អបរភាគេ ចារិកំ ចរន្តោ ពារាណសិំ បត្វា ពារាណសិរញ្ញា សមាគតោ តេន អាចារសម្បត្តិំ និស្សាយ បសន្នេន “ត្វំ ឧឡារភោគា មញ្ញេ កុលា បព្ពជិតោ, កេន នុ ខោ ការណេន បព្ពជិតោសី”តិ បុដ្ឋោ អត្តនោ បព្ពជ្ជាការណំ កថេន្តោ លុទ្ទានំ ហត្ថតោ ពោធិសត្តស្ស វិស្សជ្ជាបនំ អាទិំ កត្វា សព្ពំ បវត្តិំ រញ្ញោ អាចិក្ខិត្វា –

“ទិដ្ឋា មយា មានុសកាបិ កាមា, អសស្សតា វិបរិណាមធម្មា;
អាទីនវំ កាមគុណេសុ ទិស្វា, សទ្ធាយហំ បព្ពជិតោម្ហិ, រាជ។

“ទុមប្ផលានីវ បតន្តិ មាណវា, ទហរា ច វុទ្ធា ច សរីរភេទា;
ឯតម្បិ ទិស្វា បព្ពជិតោម្ហិ រាជ, អបណ្ណកំ សាមញ្ញមេវ សេយ្យោ”តិ។ (ជា. ២.១៧.១៩១-១៩២) –

ឥមាហិ គាថាហិ ធម្មំ ទេសេសិ។

តំ សុត្វា រាជា –

“អទ្ធា ហវេ សេវិតព្ពា សបញ្ញា, ពហុស្សុតា យេ ពហុឋានចិន្តិនោ;
នាគញ្ច សុត្វាន តវញ្ចឡារ, កាហាមិ បុញ្ញានិ អនប្បកានី”តិ។ (ជា. ២.១៧.១៩៣) –

អាហ។

អថស្ស តាបសោ –

“អទ្ធា ហវេ សេវិតព្ពា សបញ្ញា, ពហុស្សុតា យេ ពហុឋានចិន្តិនោ;
នាគញ្ច សុត្វាន មមញ្ច រាជ, ករោហិ បុញ្ញានិ អនប្បកានី”តិ។ (ជា. ២.១៧.១៩៤) –

ឯវំ ធម្មំ ទេសេត្វា តត្ថេវ ចត្តារោ វស្សានមាសេ វសិត្វា បុន ហិមវន្តំ គន្ត្វា យាវជីវំ ចត្តារោ ព្រហ្មវិហារេ ភាវេត្វា ព្រហ្មលោកូបគោ អហោសិ។ ពោធិសត្តោបិ យាវជីវំ ឧបោសថវាសំ វសិត្វា សគ្គបុរំ បូរេសិ។ សោបិ រាជា ទានាទីនិ បុញ្ញានិ កត្វា យថាកម្មំ គតោ។

តទា អាឡារោ សារិបុត្តត្ថេរោ អហោសិ, ពារាណសិរាជា អានន្ទត្ថេរោ, សង្ខបាលនាគរាជា លោកនាថោ។

តស្ស សរីរបរិច្ចាគោ ទានបារមី, តថារូបេនបិ វិសតេជេន សមន្នាគតស្ស តថារូបាយបិ បីឡាយ សតិ សីលស្ស អភិន្នតា សីលបារមី, ទេវភោគសម្បត្តិសទិសំ ភោគំ បហាយ នាគភវនតោ និក្ខមិត្វា សមណធម្មករណំ នេក្ខម្មបារមី, “ទានាទិអត្ថំ ឥទញ្ចិទញ្ច កាតុំ វដ្ដតី”តិ សំវិទហនំ បញ្ញាបារមី, កាមវិតក្កវិនោទនំ អធិវាសនវីរិយញ្ច វីរិយបារមី, អធិវាសនខន្តិ ខន្តិបារមី, សច្ចសមាទានំ សច្ចបារមី, អចលសមាទានាធិដ្ឋានំ អធិដ្ឋានបារមី, ភោជបុត្តេ ឧបាទាយ សព្ពសត្តេសុ មេត្តានុទ្ទយភាវោ មេត្តាបារមី, វេទនាយ សត្តសង្ខារកតវិប្បការេសុ ច មជ្ឈត្តភាវោ ឧបេក្ខាបារមីតិ ឯវំ ទស បារមិយោ លព្ភន្តិ។ សីលបារមី

បន អតិសយវតីតិ កត្វា សា ឯវ ទេសនំ អារូឡ្ហា។ តថា តជ ពោធិសត្តស្ស គុណានុភាវា “យោជនសតិកេ នាគភវនដ្ឋានេ”តិអាទិនា **ភូរិទត្តចរិយាយំ** (ចរិយា. ២.១១ អាទយោ) វុត្តនយេនេវ យថារហំ វិភាវេតព្ពាតិ។

សង្ខបាលចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឯតេតិ យេ ហត្ថិនាគចរិយាទយោ ឥមស្មឹ វគ្គេ និទ្ទិដ្ឋា អនន្តរគាថាយ ច “ហត្ថិនាគោ ភូរិទត្តោ”តិអាទិនា ឧទ្ទានវសេន សង្គហេត្វា ទស្សិតា **នវ** ចរិយា, តេ សព្ពេ វិសេសតោ សីលបារមិបូរណវសេន បវត្តិយា សីលំ ពលំ ឯតេសន្តិ **សីលពលា**។ សីលស្ស បរមត្ថបារមិភូតស្ស បរិក្ខរណតោ សន្តានស្ស ច បរិភាវនាវសេន អភិសង្ខរណតោ **បរិក្ខារា**។ ឧក្កំសគតាយ សីលបរមត្ថបារមិយា អសម្បុណ្ណត្តា បទេសោ ឯតេសំ អត្ថិ, ន និប្បទេសោតិ **បទេសិកា** សប្បទេសា។ កស្មាតិ ចេ? អាហ **“ជីវិតំ បរិរក្ខិត្វា, សីលានិ អនុរក្ខិស”**ន្តិ, យស្មា ឯតេសុ **ហត្ថិនាគចរិយាទីសុ** (ចរិយា. ២.១ អាទយោ) អហំ អត្តនោ ជីវិតំ ឯកទេសេន បរិរក្ខិត្វាវ សីលានិ អនុរក្ខិំ, ជីវិតំ ន សព្ពថា បរិច្ចជិំ, ឯកន្តេនេវ បន **សង្ខបាលស្ស មេ សតោ សព្ពកាលម្បិ ជីវិតំ យស្ស កស្សចិ និយ្យត្តំ,** សង្ខបាលនាគរាជស្ស បន មេ មហានុភាវស្ស ឧគ្គវិសតេជស្ស សតោ សមានស្ស សព្ពកាលម្បិ តេហិ លុទ្ទេហិ សមាគមេ តតោ បុព្ពេបិ បច្ឆាបិ សតោ ឯវំ បុគ្គលវិភាគំ អកត្វា យស្ស កស្សចិ សីលានុរក្ខណត្ថមេវ ជីវិតំ ឯកំសេនេវ **និយ្យត្តំ** នីយាតិតំ ទានមុខេ និស្សដ្ឋំ, **តស្មា សា សីលបារមី**តិ យស្មា ចេតទេវំ, តស្មា តេន ការណេន សា បរមត្ថបារមិភាវំ បត្តា មយ្ហំ សីលបារមីតិ ទស្សេតីតិ។

បរមត្ថទីបនិយា ចរិយាបិដកសំវណ្ណនាយ

ទសវិធចរិយាសង្គហស្ស វិសេសតោ

សីលបារមិវិភាវនស្ស

ទុតិយវគ្គស្ស អត្ថវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. យុធញ្ជយវគ្គោ

១. យុធញ្ជយចរិយាវណ្ណនា

១. តតិយវគ្គស្ស បឋមេ **អមិតយសោ**តិ អបរិមិតបរិវារវិភវោ។ **រាជបុត្តោ យុធញ្ជយោ**តិ រម្មនគរេ សព្ពទត្តស្ស នាម រញ្ញោ បុត្តោ នាមេន យុធញ្ជយោ នាម។

អយញ្ហិ ពារាណសី **ឧទយជាតកេ** (ជា. ១.១១.៣៧ អាទយោ) **សុរុន្ធននគរំ** នាម ជាតា។ **ចូឡសុតសោមជាតកេ** (ជា. ២.១៧.១៩៥ អាទយោ) **សុទស្សនំ** នាម, **សោណនន្ទជាតកេ** (ជា. ២.២០.៩២ អាទយោ) **ព្រហ្មវឌ្ឍនំ** នាម, **ខណ្ឌហាលជាតកេ**(ជា. ២.២២.៩៨២ អាទយោ) **បុប្ផវតី** នាម, ឥមស្មិំ បន **យុធញ្ជយជាតកេ** (ជា. ១.១១.៧៣ អាទយោ) **រម្មនគរំ** នាម អហោសិ, ឯវមស្ស កទាចិ នាមំ បរិវត្តតិ។ តេន វុត្តំ – “រាជបុត្តោតិ រម្មនគរេ សព្ពទត្តស្ស នាម រញ្ញោ បុត្តោ”តិ។ តស្ស បន រញ្ញោ បុត្តសហស្សំ អហោសិ។ ពោធិសត្តោ ជេដ្ឋបុត្តោ, តស្ស រាជា ឧបរជ្ជំ អទាសិ។ សោ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ ទិវសេ ទិវសេ មហាទានំ បវត្តេសិ។ ឯវំ គច្ឆន្តេ កាលេ ពោធិសត្តោ ឯកទិវសំ បាតោវ រថវរំ អភិរុហិត្វា មហន្តេន សិរិវិភវេន ឧយ្យានកីឡំ គច្ឆន្តោ រុក្ខគ្គតិណគ្គសាខគ្គមក្កដកសុត្តជាលាទីសុ មុត្តាជាលាការេន លគ្គេ ឧស្សាវពិន្ទូ ទិស្វា “សម្ម សារថិ, កិំ នាមេត”ន្តិ បុច្ឆិត្វា “ឯតេ, ទេវ, ហិមសមយេ បតនកឧស្សាវពិន្ទូ នាមា”តិ សុត្វា ទិវសភាគំ ឧយ្យានេ កីឡិត្វា សាយន្ហកាលេ បច្ចាគច្ឆន្តោ តេ អទិស្វា “សម្ម សារថិ, កហំ តេ ឧស្សាវពិន្ទូ, ន តេ ឥទានិ បស្សាមី”តិ បុច្ឆិត្វា “ទេវ, សូរិយេ ឧគ្គច្ឆន្តេ សព្ពេ ភិជ្ជិត្វា វិលយំ គច្ឆន្តី”តិ សុត្វា “យថា ឥមេ ឧប្បជ្ជិត្វា ភិជ្ជន្តិ, ឯវំ ឥមេសំ សត្តានំ ជីវិតសង្ខារាបិ តិណគ្គេ ឧស្សាវពិន្ទុសទិសាវ, តស្មា មយា ព្យាធិជរាមរណេហិ អបីឡិតេនេវ មាតាបិតរោ អាបុច្ឆិត្វា បព្ពជិតុំ វដ្ដតី”តិ ឧស្សាវពិន្ទុមេវ អារម្មណំ កត្វា អាទិត្តេ វិយ តយោ ភវេ បស្សន្តោ អត្តនោ គេហំ អាគន្ត្វា អលង្កតបដិយត្តាយ វិនិច្ឆយសាលាយ និសិន្នស្ស បិតុ សន្តិកមេវ គន្ត្វា បិតរំ វន្ទិត្វា ឯកមន្តំ ឋិតោ បព្ពជ្ជំ យាចិ។ តេន វុត្តំ –

“ឧស្សាវពិន្ទុំ សូរិយាតបេ, បតិតំ ទិស្វាន សំវិជឹ។

២. “តញ្ញេវាធិបតឹ កត្វា, សំវេគមនុព្រូហយិំ;
មាតាបិតូ ច វន្ទិត្វា, បព្ពជ្ជមនុយាចហ”ន្តិ។

តត្ថ **សូរិយាតបេ**តិ សូរិយាតបហេតុ, សូរិយរស្មិសម្ផស្សនិមិត្តំ។ “សូរិយាតបេនា”តិបិ បាឋោ។ **បតិតំ ទិស្វានា**តិ វិនដ្ឋំ បស្សិត្វា, បុព្ពេ រុក្ខគ្គាទីសុ មុត្តាជាលាទិអាការេន លគ្គំ ហុត្វា ទិស្សមានំ សូរិយរស្មិសម្ផស្សេន វិនដ្ឋំ បញ្ញាចក្ខុនា ឱលោកេត្វា។ **សំវិជិ**ន្តិ យថា ឯតានិ, ឯវំ សត្តានំ ជីវិតានិបិ លហុំ លហុំ ភិជ្ជមានសភាវានីតិ អនិច្ចតាមនសិការវសេន សំវេគមាបជ្ជិំ។

តញ្ញេវាធិបតឹ កត្វា, សំវេគមនុព្រូហយិន្តិ តញ្ញេវ ឧស្សាវពិន្ទូនំ អនិច្ចតំ អធិបតឹ មុខំ បុព្ពង្គមំ បុរេចារិកំ កត្វា តថេវ សព្ពសង្ខារានំ ឥត្តរដ្ឋិតិកតំ បរិត្តកាលតំ មនសិករោន្តោ ឯកវារំ ឧប្បន្នំ សំវេគំ បុនប្បុនំ ឧប្បាទនេន អនុវឌ្ឍេសិំ។ **បព្ពជ្ជមនុយាចហ**ន្តិ “តិណគ្គេ ឧស្សាវពិន្ទូ វិយ ន ចិរដ្ឋិតិកេ សត្តានំ ជីវិតេ មយា ព្យាធិជរាមរណេហិ អនភិភូតេនេវ បព្ពជិត្វា យត្ថ ឯតានិ ន សន្តិ, តំ អមតំ មហានិព្ពានំ គវេសិតព្ព”ន្តិ ចិន្តេត្វា មាតាបិតរោ ឧបសង្កមិត្វា វន្ទិត្វា “បព្ពជ្ជំ មេ អនុជានាថា”តិ តេ អហំ បព្ពជ្ជំ យាចិំ។ ឯវំ មហាសត្តេន បព្ពជ្ជាយ យាចិតាយ សកលនគរេ មហន្តំ កោលាហលមហោសិ – “ឧបរាជា កិរ យុធញ្ជយោ បព្ពជិតុកាមោ”តិ ។

តេន ច សមយេន កាសិរដ្ឋវាសិនោ រាជានំ ទដ្ឋុំ អាគន្ត្វា រម្មកេ បដិវសន្តិ។ តេ សព្ពេបិ សន្និបតឹសុ។ ឥតិ សបរិសោ រាជា នេគមា ចេវ ជានបទា ច ពោធិសត្តស្ស មាតា ទេវី ច សព្ពេ ច ឱរោធា មហាសត្តំ “មា ខោ ត្វំ, តាត កុមារ, បព្ពជី”តិ និវារេសុំ។ តត្ថ រាជា “សចេ តេ កាមេហិ ឩនំ, អហំ តេ បរិបូរយាមិ, អជ្ជេវ រជ្ជំ បដិបជ្ជាហី”តិ អាហ។ តស្ស មហាសត្តោ –

“មា មំ ទេវ និវារេហិ, បព្ពជន្តំ រថេសភ;
មាហំ កាមេហិ សម្មត្តោ, ជរាយ វសមន្វគូ”តិ។ (ជា. ១.១១.៧៧) –

អត្តនោ បព្ពជ្ជាឆន្ទមេវ វត្វា តំ សុត្វា សទ្ធិំ ឱរោធេហិ មាតុយា ករុណំ បរិទេវន្តិយា –

“ឧស្សាវោវ តិណគ្គម្ហិ, សូរិយុគ្គមនំ បតិ;
ឯវមាយុ មនុស្សានំ, មា មំ អម្ម និវារយា”តិ។ (ជា. ១.១១.៧៩) –

អត្តនោ បព្ពជ្ជាការណំ កថេត្វា នានប្បការំ តេហិ យាចិយមានោបិ អភិសំវឌ្ឍមានសំវេគត្តា អនោសក្កិតមានសោ បិយតរេ មហតិ ញាតិបរិវដ្ដេ ឧឡារេ រាជិស្សរិយេ ច និរបេក្ខចិត្តោ បព្ពជិ។ តេន វុត្តំ –

៣. “យាចន្តិ មំ បញ្ជលិកា, សនេគមា សរដ្ឋកា;
អជ្ជេវ បុត្ត បដិបជ្ជ, ឥទ្ធំ ផីតំ មហាមហឹ។

៤. “សរាជកេ សហោរោធេ, សនេគមេ សរដ្ឋកេ;
ករុណំ បរិទេវន្តេ, អនបេក្ខោ បរិច្ចជិ”ន្តិ។

តត្ថ **បញ្ជលិកា**តិ បគ្គហិតអញ្ជលិកា។ **សនេគមា សរដ្ឋកា**តិ នេគមេហិ ចេវ រដ្ឋវាសីហិ ច សទ្ធឹ សព្ពេ រាជបុរិសា “មា ខោ, ត្វំ ទេវ, បព្ពជី”តិ មំ យាចន្តិ។ មាតាបិតរោ បន **អជ្ជេវ បុត្ត បដិបជ្ជ**, គាមនិគមរាជធានិអភិវុទ្ធិយា វេបុល្លប្បត្តិយា ច, **ឥទ្ធំ** វិភវសារសម្បត្តិយា សស្សាទិនិប្ផត្តិយា ច, **ផីតំ** ឥមំ **មហាមហឹ** អនុសាស, ឆត្តំ ឧស្សាបេត្វា រជ្ជំ ការេហីតិ យាចន្តិ។ ឯវំ បន សហ រញ្ញាតិ **សរាជកេ**, តថា **សហោរោធេ សនេគមេ សរដ្ឋកេ** មហាជនេ យថា សុណន្តានម្បិ បគេវ បស្សន្តានំ មហន្តំ ការុញ្ញំ ហោតិ, ឯវំ **ករុណំ បរិទេវន្តេ** តត្ថ តត្ថ **អនបេក្ខោ** អលគ្គចិត្តោ “អហំ តទា បព្ពជិ”ន្តិ ទស្សេតិ។

៥-៦. ឥទានិ យទត្ថំ ចក្កវត្តិសិរិសទិសំ រជ្ជសិរឹ បិយតរេ ញាតិពន្ធវេ បហាយ សិនិទ្ធំ បរិគ្គហបរិជនំ លោកាភិមតំ មហន្តំ យសញ្ច និរបេក្ខោ បរិច្ចជិន្តិ ទស្សេតុំ ទ្វេ គាថា អភាសិ។

តត្ថ **កេវល**ន្តិ អនវសេសំ ឥត្ថាគារំ សមុទ្ទបរិយន្តញ្ច បថវឹ បព្ពជ្ជាធិប្បាយេន ចជមានោ ឯវំ មេ សម្មាសម្ពោធិ សក្កា អធិគន្តុន្តិ **ពោធិយាយេវ ការណា** ន កិញ្ចិ ចិន្តេសឹ, ន តត្ថ ព្លសកំ លគ្គំ ជនេសិន្តិ អត្ថោ។ **តស្មា**តិ យស្មា មាតាបិតរោ តញ្ច មហាយសំ **រជ្ជញ្ច មេ ន ទេស្សំ** , បិយមេវ, តតោ បន សតគុណេន សហស្សគុណេន សតសហស្សគុណេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមេវ មយ្ហំ បិយតរំ, តស្មា មាតាទីហិ សទ្ធឹ រជ្ជំ អហំ តទា **បរិច្ចជិ**ន្តិ។

តទេតំ សព្ពំ បរិច្ចជិត្វា បព្ពជ្ជាយ មហាសត្តេ និក្ខមន្តេ តស្ស កនិដ្ឋភាតា យុធិដ្ឋិលកុមារោ នាម បិតរំ វន្ទិត្វា បព្ពជ្ជំ អនុជានាបេត្វា ពោធិសត្តំ អនុពន្ធិ។ តេ ឧភោបិ នគរា និក្ខម្ម មហាជនំ និវត្តេត្វា ហិមវន្តំ បវិសិត្វា មនោរមេ ឋានេ អស្សមបទំ កត្វា ឥសិបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា ឈានាភិញ្ញាយោ និព្ពត្តេត្វា វនមូលផលាទីហិ យាវជីវំ យាបេត្វា ព្រហ្មលោកបរាយនា អហេសុំ។ តេនាហ ភគវា –

“ឧភោ កុមារា បព្ពជិតា, យុធញ្ចយោ យុធិដ្ឋិលោ;
បហាយ មាតាបិតរោ, សង្គំ ឆេត្វាន មច្ចុនោ”តិ។ (ជា. ១.១១.៨៣);

តត្ថ **សង្គំ ឆេត្វាន មច្ចុនោ**តិ មច្ចុមារស្ស សហការិការណភូតត្តា សន្តកំ រាគទោសមោហសង្គំ វិក្ខម្ភនវសេន ឆិន្ទិត្វា ឧភោបិ បព្ពជិតាតិ។

តទា មាតាបិតរោ មហារាជកុលានិ អហេសុំ, យុធិដ្ឋិលកុមារោ អានន្ទត្ថេរោ, យុធញ្ចយោ លោកនាថោ។

តស្ស បព្ពជ្ជតោ បុព្ពេ បវត្តិតមហាទានានិ ចេវ រជ្ជាទិបរិច្ចាគោ ច ទានបារមី, កាយវចីសំវរោ សីលបារមី, បព្ពជ្ជា ច ឈានាធិគមោ ច នេក្ខម្មបារមី, អនិច្ចតោ មនសិការំ អាទឹ កត្វា អភិញ្ញាធិគមបរិយោសានា បញ្ញាទានាទីនំ ឧបការានុបការធម្មបរិគ្គណ្ហនបញ្ញា ច បញ្ញាបារមី, សព្ពត្ថ តទត្ថសាធនំ វីរិយំ វីរិយបារមី , ញាណខន្តិ អធិវាសនខន្តិ ច ខន្តិបារមី, បដិញ្ញាយ អវិសំវាទនំ សច្ចបារមី, សព្ពត្ថ អចលសមាទានាធិដ្ឋានំ អធិដ្ឋានបារមី, សព្ពសត្តេសុ ហិតចិត្តតាយ មេត្តាព្រហ្មវិហារវសេន ច មេត្តាបារមី, សត្តសង្ខារកតវិប្បការឧបេក្ខនវសេន ឧបេក្ខាព្រហ្មវិហារវសេន ច ឧបេក្ខាបារមីតិ ទស បារមិយោ លព្ភន្តិ។ វិសេសតោ បន នេក្ខម្មបារមីតិ វេទិតព្ពា។ តថា **អកិត្តិចរិយាយំ** វិយ ឥធាបិ មហាបុរិសស្ស អច្ឆរិយគុណា យថារហំ និទ្ធារេតព្ពា។ តេន វុច្ចតិ “ឯវំ អច្ឆរិយា ហេតេ, អព្ភុតា ច មហេសិនោ…បេ…. ធម្មស្ស អនុធម្មតោ”តិ។

យុធញ្ចយចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សោមនស្សចរិយាវណ្ណនា

៧. ទុតិយេ **ឥន្ទបត្ថេ បុរុត្តមេ**តិ ឯវំនាមកេ នគរវរេ។ **កាមិតោ**តិ មាតាបិតុអាទីហិ “អហោ វត ឯកោ បុត្តោ ឧប្បជ្ជេយ្យា”តិ ឯវំ ចិរកាលេ បត្ថិតោ។ **ទយិតោ**តិ បិយាយិតោ។ **សោមនស្សោតិ វិស្សុតោ**តិ “សោមនស្សោ”តិ ឯវំ បកាសនាមោ។

៨. **សីលវា**តិ ទសកុសលកម្មបថសីលេន ចេវ អាចារសីលេន ច សមន្នាគតោ។ **គុណសម្បន្នោ**តិ សទ្ធាពាហុសច្ចាទិគុណេហិ ឧបេតោ, បរិបុណ្ណោ វា។ **កល្យាណបដិភានវា**តិ តំតំឥតិកត្តព្ពសាធនេន ឧបាយកោសល្លសង្ខាតេន ច សុន្ទរេន បដិភានេន សមន្នាគតោ។ **វុឌ្ឍាបចាយី**តិ មាតាបិតរោ កុលេ ជេដ្ឋាតិ ឯវំ យេ ជាតិវុឌ្ឍា, យេ ច សីលាទិគុណេហិ វុឌ្ឍា, តេសំ អបចាយនសីលោ។ **ហិរីមា**តិ បាបជិគុច្ឆនលក្ខណាយ ហិរិយា សមន្នាគតោ។ **សង្គហេសុ ច កោវិទោ**តិ ទានបិយវចនអត្ថចរិយាសមានត្តតាសង្ខាតេហិ ចតូហិ សង្គហវត្ថូហិ យថារហំ សត្តានំ សង្គណ្ហនេសុ កុសលោ។ ឯវរូបោ រេណុស្ស នាម កុរុរាជស្ស បុត្តោ សោមនស្សោតិ វិស្សុតោ យទា ហោមីតិ សម្ពន្ធោ។

៩. **តស្ស រញ្ញោ បតិករោ**តិ តេន កុរុរាជេន បតិ អភិក្ខណំ ឧបកត្តព្ពភាវេន បតិករោ វល្លភោ។ **កុហកតាបសោ**តិ អសន្តគុណសម្ភាវនលក្ខណេន កោហញ្ញេន ជីវិតកប្បនកោ ឯកោ តាបសោ, តស្ស រញ្ញោ សក្កាតព្ពោ អហោសិ។ **អារាម**ន្តិ ផលារាមំ, យត្ថ ឯឡាលុកលាពុកុម្ភណ្ឌតិបុសាទិវល្លិផលានិ ចេវ តណ្ឌុលេយ្យកាទិសាកញ្ច រោបីយតិ។ **មាលាវច្ឆ**ន្តិ ជាតិអតិមុត្តកាទិបុប្ផគច្ឆំ, តេន បុប្ផារាមំ ទស្សេតិ។ ឯត្ថ ច អារាមំ កត្វា តត្ថ មាលាវច្ឆញ្ច យថារុត្តផលវច្ឆញ្ច រោបេត្វា តតោ លទ្ធធនំ សំហរិត្វា ឋបេន្តោ **ជីវតី**តិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

តត្រាយំ អនុបុព្ពិកថា – តទា មហារក្ខិតោ នាម តាបសោ បញ្ចសតតាបសបរិវារោ ហិមវន្តេ វសិត្វា លោណម្ពិលសេវនត្ថាយ ជនបទចារិកំ ចរន្តោ ឥន្ទបត្ថនគរំ បត្វា រាជុយ្យានេ វសិត្វា សបរិសោ បិណ្ឌាយ ចរន្តោ រាជទ្វារំ បាបុណិ។ រាជា ឥសិគណំ ទិស្វា ឥរិយាបថេ បសន្នោ អលង្កតមហាតលេ និសីទាបេត្វា បណីតេនាហារេន បរិវិសិត្វា “ភន្តេ, ឥមំ វស្សារត្តំ មម ឧយ្យានេយេវ វសថា”តិ វត្វា តេហិ សទ្ធិំ ឧយ្យានំ គន្ត្វា វសនដ្ឋានានិ ការេត្វា បព្ពជិតបរិក្ខារេ ទត្វា និក្ខមិ។ តតោ បដ្ឋាយ សព្ពេបិ តេ រាជនិវេសនេ ភុញ្ជន្តិ។

រាជា បន អបុត្តកោ បុត្តេ បត្ថេតិ, បុត្តា នុប្បជ្ជន្តិ។ វស្សារត្តច្ចយេន មហារក្ខិតោ “ហិមវន្តំ គមិស្សាមា”តិ រាជានំ អាបុច្ឆិត្វា រញ្ញា កតសក្ការសម្មានោ និក្ខមិត្វា អន្តរាមគ្គេ មជ្ឈន្ហិកសមយេ មគ្គា ឱក្កម្ម ឯកស្ស សន្ទច្ឆាយស្ស រុក្ខស្ស ហេដ្ឋា សបរិសោ និសីទិ។ តាបសា កថំ សមុដ្ឋាបេសុំ – “រាជា អបុត្តកោ, សាធុ វតស្ស សចេ រាជបុត្តំ លភេយ្យា”តិ។ មហារក្ខិតោ តំ កថំ សុត្វា “ភវិស្សតិ នុ ខោ រញ្ញោ បុត្តោ, ឧទាហុ នោ”តិ ឧបធារេន្តោ “ភវិស្សតី”តិ ញត្វា “មា តុម្ហេ ចិន្តយិត្ថ, អជ្ជ បច្ចូសកាលេ ឯកោ ទេវបុត្តោ ចវិត្វា រញ្ញោ អគ្គមហេសិយា កុច្ឆិម្ហិ និព្ពត្តិស្សតី”តិ អាហ។

តំ សុត្វា ឯកោ កូដជដិលោ “ឥទានិ រាជកុលូបកោ ភវិស្សាមី”តិ ចិន្តេត្វា តាបសានំ គមនកាលេ គិលានាលយំ កត្វា និបជ្ជិត្វា “ឯហិ គច្ឆាមា”តិ វុត្តេ “ន សក្កោមី”តិ អាហ។ មហារក្ខិតោ តស្ស និបន្នការណំ ញត្វា “យទា សក្កោសិ, តទា អាគច្ឆេយ្យាសី”តិ ឥសិគណំ អាទាយ ហិមវន្តមេវ គតោ។ កុហកោ និវត្តិត្វា វេគេន គន្ត្វា រាជទ្វារេ ឋត្វា “មហារក្ខិតស្ស ឧបដ្ឋាកតាបសោ អាគតោ”តិ រញ្ញោ អារោចាបេត្វា រញ្ញា វេគេន បក្កោសាបិតោ បាសាទំ អភិរុយ្ហ បញ្ញត្តេ អាសនេ និសីទិ។ រាជា តំ វន្ទិត្វា ឯកមន្តំ និសិន្នោ ឥសីនំ អារោគ្យំ បុច្ឆិត្វា “ភន្តេ, អតិខិប្បំ និវត្តិត្ថ, កេនត្ថេន អាគតត្ថា”តិ អាហ។

មហារាជ, ឥសិគណោ សុខនិសិន្នោ “សាធុ វតស្ស សចេ រញ្ញោ វំសានុរក្ខកោ បុត្តោ ឧប្បជ្ជេយ្យា”តិ កថំ សមុដ្ឋាបេសិ។ អហំ តំ កថំ សុត្វា “ភវិស្សតិ នុ ខោ រញ្ញោ បុត្តោ, ឧទាហុ នោ”តិ ទិព្ពចក្ខុនា ឱលោកេន្តោ “មហិទ្ធិកោ ទេវបុត្តោ ចវិត្វា អគ្គមហេសិយា សុធម្មាយ កុច្ឆិម្ហិ និព្ពត្តិស្សតី”តិ ទិស្វា “អជានន្តា គព្ភំ នាសេយ្យុំ, អាចិក្ខិស្សាមិ តាវ ន”ន្តិ តុម្ហាកំ កថនត្ថាយ អាគតោ, កថិតំ វោ មយា, គច្ឆាមហ”ន្តិ។ រាជា “ភន្តេ, ន សក្កា គន្តុ”ន្តិ ហដ្ឋតុដ្ឋោ បសន្នចិត្តោ កុហកតាបសំ ឧយ្យានំ នេត្វា វសនដ្ឋានំ សំវិទហិត្វា អទាសិ។ សោ តតោ បដ្ឋាយ រាជកុលេ ភុញ្ជន្តោ វសតិ, “ទិព្ពចក្ខុកោ”ត្វេវស្ស នាមំ អហោសិ។

តទា ពោធិសត្តោ តាវតឹសភវនតោ ចវិត្វា តត្ថ បដិសន្ធិំ គណ្ហិ, ជាតស្ស ច នាមគ្គហណទិវសេ “សោមនស្សោ”តិ នាមំ ករិំសុ។ សោ កុមារបរិហារេន វឌ្ឍតិ។ កុហកតាបសោបិ ឧយ្យានស្ស ឯកបស្សេ នានប្បការំ សូបេយ្យសាកញ្ច ផលវល្លិអាទយោ ច រោបេត្វា បណ្ណិកានំ ហត្ថេ វិក្កិណន្តោ ធនំ សំហរតិ។ អថ ពោធិសត្តស្ស

សត្តវស្សិកកាលេ រញ្ញោ បច្ចន្តោ កុបិតោ។ សោ “តាត, ទិព្ពចក្ខុតាបសេ មា បមជ្ជា”តិ កុមារំ បដិច្ឆាបេត្វា បច្ចន្តំ វូបសមេតុំ គតោ។

១០-១៣. អថេកទិវសំ កុមារោ “ជដិលំ បស្សិស្សាមី”តិ ឧយ្យានំ គន្ត្វា កូដជដិលំ ឯកំ គន្ធិកកាសាវំ និវាសេត្វា ឯកំ បារុបិត្វា ឧភោហិ ហត្ថេហិ ទ្វេ ឃដេ គហេត្វា សាកវត្ថុស្មឹ ឧទកំ សិញ្ចន្តំ ទិស្វា “អយំ កូដជដិលោ អត្តនោ សមណធម្មំ អកត្វា បណ្ណិកកម្មំ ករោតី”តិ ញត្វា “កឹ ករោសិ បណ្ណិកគហបតិកា”តិ តំ លជ្ជាបេត្វា អវន្ទិត្វា ឯវ និក្ខមិ។

កូដជដិលោ “អយំ ឥទានេវ ឯវរូបោ, បច្ឆា ‘កោ ជានាតិ កឹ ករិស្សតី’តិ ឥទានេវ នំ នាសេតុំ វដ្ដតី”តិ ចិន្តេត្វា រញ្ញោ អាគមនកាលេ បាសាណផលកំ ឯកមន្តំ ខិបិត្វា បានីយឃដំ ភិន្ទិត្វា បណ្ណសាលាយ តិណានិ វិកិរិត្វា សរីរំ តេលេន មក្ខេត្វា បណ្ណសាលំ បវិសិត្វា សសីសំ បារុបិត្វា មហាទុក្ខប្បត្តោ វិយ មញ្ចេ និបជ្ជិ។ រាជា អាគន្ត្វា នគរំ បទក្ខិណំ កត្វា និវេសនំ អបវិសិត្វាវ “មម សាមិកំ ទិព្ពចក្ខុកំ បស្សិស្សាមី”តិ បណ្ណសាលទ្វារំ គន្ត្វា តំ វិប្បការំ ទិស្វា “កឹ នុ ខោ ឯត”ន្តិ អន្តោ បវិសិត្វា តំ និបន្នកំ ទិស្វា បាទេ បរិមជ្ជន្តោ បុច្ឆិ – “កេន, ត្វំ ភន្តេ, ឯវំ វិហេឋិតោ, កមជ្ជ យមលោកំ នេមិ, តំ មេ សីឃំ អាចិក្ខា”តិ។

តំ សុត្វា កូដជដិលោ និត្ថុនន្តោ ឧដ្ឋាយ ទិដ្ឋោ, មហារាជ, ត្វំ មេ, បស្សិត្វា តយិ វិស្សាសេន អហំ ឥមំ វិប្បការំ បត្តោ, តវ បុត្តេនម្ហិ ឯវំ វិហេឋិតោតិ។ តំ សុត្វា រាជា ចោរឃាតកេ អាណាបេសិ – “គច្ឆថ កុមារស្ស សីសំ ឆិន្ទិត្វា សរីរញ្ចស្ស ខណ្ឌាខណ្ឌិកំ ឆិន្ទិត្វា រថិយា រថិយំ វិកិរថា”តិ។ តេ មាតរា អលង្ករិត្វា អត្តនោ អង្កេ និសីទាបិតំ កុមារំ អាកឌ្ឍឹសុ – “រញ្ញា តេ វធោ អាណត្តោ”តិ។ កុមារោ មរណភយតជ្ជិតោ មាតុ អង្កតោ វុដ្ឋាយ – “រញ្ញោ មំ ទស្សេថ, សន្តិ រាជកិច្ចានី”តិ អាហ។ តេ កុមារស្ស វចនំ សុត្វា មារេតុំ អវិសហន្តា គោណំ វិយ រជ្ជុយា បរិកឌ្ឍន្តា នេត្វា រញ្ញោ ទស្សេសុំ។ តេន វុត្តំ “**តមហំ ទិស្វាន កុហក**”ន្តិអាទិ។

តត្ថ **ថុសរាសិវ អតណ្ឌុល**ន្តិ តណ្ឌុលកណេហិ វិរហិតំ ថុសរាសី វិយ, **ទុមំវ** រុក្ខំ វិយ, **អន្តោ** មហា**សុសិរំ**។ **កទលីវ អសារកំ** សីលាទិសាររហិតំ តាបសំ អហំ ទិស្វា នត្ថិ ឥមស្ស សតំ សាធូនំ ឈានាទិធម្មោ។ កស្មា? **សាមញ្ញា** សមណភាវា សីលមត្តតោបិ **អបគតោ** បរិហីនោ អយំ, តថា ហិ អយំ **ហិរិសុក្កធម្មជហិតោ** បជហិតហិរិសង្ខាត សុក្កធម្មោ។ **ជីវិតវុត្តិការណា**តិ “កេវលំ ជីវិតស្សេវ ហេតុ អយំ តាបសលិង្គេន ចរតី”តិ ចិន្តេសិន្តិ ទស្សេតិ។ **បរន្តិហី**តិ បរន្តោ បច្ចន្តោ និវាសភូតោ ឯតេសំ អត្ថីតិ បរន្តិនោ, សីមន្តរិកវាសិនោ។ តេហិ បរន្តិហិ អដវិកេហិ បច្ចន្តទេសោ ខោភិតោ អហោសិ។ តំ បច្ចន្តកោបំ និសេធេតុំ វូបសមេតុំ គច្ឆន្តោ មម បិតា កុរុរាជា “តាត សោមនស្សកុមារ, មយ្ហំ សាមិកំ **ឧគ្គតាបនំ** ឃោរតបំ បរមសន្តិន្ទ្រិយំ **ជដិលំ មា បមជ្ជិ**។ សោ ហិ អម្ហាកំ សព្ពកាមទទោ, តស្មា **យទិច្ឆកំ** ចិត្តរុចិយំ តស្ស ចិត្តានុកូលំ **បរត្តេហិ** អនុវត្តេហី”តិ តទា មំ អនុសាសីតិ ទស្សេតិ។

១៤. **តមហំ គន្ត្វានុបដ្ឋាន**ន្តិ បិតុ វចនំ អនតិក្កន្តោ តំ កូដតាបសំ ឧបដ្ឋានត្ថំ គន្ត្វា តំ សាកវត្ថុស្មឹ ឧទកំ អាសិញ្ចន្តំ ទិស្វា “បណ្ណិកោ អយ”ន្តិ ច ញត្វា **កច្ចិ តេ, គហបតិ, កុសល**ន្តិ, គហបតិ, តេ សរីរស្ស កច្ចិ កុសលំ កុសលមេវ, តថា ហិ សាកវត្ថុស្មឹ ឧទកំ អាសិញ្ចសិ។ កឹ វា តវ ហិរញ្ញំ វា សុវណ្ណំ វា **អាហរីយតុ**, តថា ហិ បណ្ណិកវុត្តិំ អនុតិដ្ឋសីតិ ឥទំ វចនំ អភាសឹ។

១៥. **តេន សោ កុបិតោ អាសី**តិ តេន មយា វុត្តគហបតិវាទេន សោ មាននិស្សិតោ មានំ អល្លីនោ កុហកោ មយ្ហំ កុបិតោ កុទ្ធោ អហោសិ។ កុទ្ធោ ច សមានោ “**ឃាតាបេមិ តុវំ អជ្ជ, រដ្ឋា បព្ពាជយាមិ វា**”តិ អាហ។

តត្ថ **តុវំ អជ្ជា**តិ, ត្វំ អជ្ជ, ឥទានិយេវ រញ្ញោ អាគតកាលេតិ អត្ថោ។

១៦. **និសេធយិត្វា បច្ចន្ត**ន្តិ បច្ចន្តំ វូបសមេត្វា នគរំ អបវិដ្ឋោ តង្ខណញ្ញេវ ឧយ្យានំ គន្ត្វា **កុហកំ** កុហកតាបសំ **កច្ចិ តេ, ភន្តេ, ខមនីយំ, សម្មានោ តេ បវត្តិតោ**តិ កុមារេន តេ សម្មានោ បវត្តិតោ អហោសិ។

១៧. **កុមារោ យថា នាសិយោ**តិ យថា កុមារោ នាសិយោ នាសេតព្ពោ ឃាតាបេតព្ពោ, តថា សោ **បាបោ តស្ស** រញ្ញោ អាចិក្ខិ។ **អាណាបេសី**តិ មយ្ហំ សាមិកេ ឥមស្មឹ ទិព្ពចក្ខុតាបសេ សតិ កឹ មម ន និប្ផជ្ជតិ, តស្មា បុត្តេន មេ អត្ថោ នត្ថិ, តតោបិ អយមេវ សេយ្យោតិ ចិន្តេត្វា អាណាបេសិ។

១៨. កិន្តិ ? **សីសំ តត្ថេវ ឆិន្ទិត្វា**តិ យស្មឹ ឋានេ តំ កុមារំ បស្សថ, តត្ថេវ តស្ស សីសំ ឆិន្ទិត្វា សរីរញ្ចស្ស **ក ត្វាន ចតុខណ្ឌិកំ** ចតុរោ ខណ្ឌេ កត្វា រថិយា រថិយំ នីយន្តា វីថិតោ វីថឹ វិក្ខិបន្តា ទស្សេថ។ កស្មា? **សា គតិ ជដិលហីឡិតា**តិ យេហិ អយំ ជដិលោ ហីឡិតោ, តេសំ ជដិលហីឡិតានំ សា គតិ សា និប្ផត្តិ សោ វិបាកោតិ។ **ជដិលហីឡិតា**តិ វា ជដិលហីឡនហេតុ សា តស្ស និប្ផត្តីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

១៩. **តត្ថា**តិ តស្ស រញ្ញោ អាណាយំ, តស្មឹ វា តាបសស្ស បរិភវេ។ **ការណិកា**តិ ឃាតកា, ចោរឃាតកាតិ អត្ថោ។ **ចណ្ឌា**តិ កុរូរា។ **លុទ្ទា**តិ សុទារុណា។ **អការុណា**តិ តស្សេវ វេវចនំ កតំ។ “អករុណា”តិបិ បាឡិ, និក្ករុណាតិ អត្ថោ។ **មាតុ អង្កេ និសិន្នស្សា**តិ មម មាតុ សុជម្បាយ ទេវិយា ឧច្ឆង្គេ និសិន្នស្ស។ “និសិន្នស្សា”តិ អនាទរេ សាមិវចនំ។ **អាកឌ្ឍិត្វា នយន្តិ ម**ន្តិ មាតរា អលង្ករិត្វា អត្តនោ អង្កេ និសីទាបិតំ មំ រាជាណាយ តេ ចោរ ឃាតកា គោណំ វិយ រជ្ជុយា អាកឌ្ឍិត្វា អាឃាតនំ នយន្តិ។ កុមារេ បន នីយមានេ ទាសិគណបរិវុតា សទ្ធឹ ឱរោធេហិ សុជម្បា ទេវី នាគរាបិ “មយំ និរបរាធំ កុមារំ មារេតុំ ន ទស្សាមា”តិ តេន សទ្ធឹយេវ អគមំសុ។

២០. **ពន្ធតំ គាឡ្ហពន្ធន**ន្តិ គាឡ្ហពន្ធនំ ពន្ធន្តានំ តេសំ ការណិកបុរិសានំ។ **រាជកិរិយានិ អត្ថិ មេ**តិ មយា រញ្ញោ វត្តព្ពានិ រាជកិច្ចានិ អត្ថិ។ តស្មា **រញ្ញោ ទស្សេថ មំ ខិប្ប**ន្តិ តេសំ អហំ ឯវំ វចនំ អវចំ។

២១. **រញ្ញោ ទស្សយឹសុ, បាបស្ស បាបសេវិនោ**តិ អត្តនា បាបសីលស្ស លាមកាចារស្ស កូដតាបសស្ស សេវនតោ បាបសេវិនោ រញ្ញោ មំ ទស្សយឹសុ។ **ទិស្វាន តំ សញ្ញាបេសិ**ន្តិ តំ មម បិតរំ កុររាជានំ បស្សិត្វា “កស្មា មំ, ទេវ, មារាបេសី”តិ វត្វា តេន “កស្មា ច បន ត្វំ មយ្ហំ សាមិកំ ទិព្ពចក្ខុតាបសំ គហបតិវាទេន សមុទាចរិ។ ឥទញ្ចិទញ្ច វិប្បការំ ករី”តិ វុត្តេ “ទេវ, គហបតិញ្ហេវ ‘គហបតី’តិ វទន្តស្ស កោ មយ្ហំ ទោសោ”តិ វត្វា តស្ស នានា វិធានិ មាលាវច្ឆានិ រោបេត្វា បុប្ផបណ្ណផលាផលាទីនំ វិក្កិណនំ ហត្ថតោ ចស្ស តានិ ទេវសិកំ វិក្កិណន្តេហិ មាលា ការបណ្ណិកេហិ សទ្ធហាបេត្វា “មាលាវត្ថុបណ្ណវត្ថូនិ ឧបធារេថា”តិ វត្វា បណ្ណសាលញ្ចស្ស បរិសិត្វា បុប្ផាទិវិក្កិយ លទ្ធំ កហាបណកភណ្ឌិកំ អត្តនោ បុរិសេហិ នីហរាបេត្វា រាជានំ សញ្ញាបេសិ តស្ស កូដតាបសភាវំ ជានាបេសិ។ **មមញ្ច វសមានយិ**ន្តិ តេន សញ្ញាបនេន “សច្ចំ ខោ បន កុមារោ វទតិ, អយំ កូដតាបសោ បុព្ពេ អប្បិច្ឆោ វិយ ហុត្វា ឥទានិ មហាបរិគ្គហោ ជាតោ”តិ យថា តស្មិំ និព្ពិន្នោ មម វសេ វត្តតិ, ឯវំ រាជានំ មម វសមានេសិ។

តតោ មហាសត្តោ “ឯវរូបស្ស ពាលស្ស រញ្ញោ សន្តិកេ វសនតោ ហិមវន្តំ បវិសិត្វា បព្ពជិតុំ យុត្ត”ន្តិ ចិន្តេត្វា រាជានំ អាបុច្ឆិ – “ន មេ, មហារាជ, ឥធ វាសេន អត្ថោ, អនុជានាថ មំ បព្ពជិស្សាមី”តិ។ រាជា “តាត, មយា អនុបធារេត្វាវ តេ វធោ អាណត្តោ, ខម មយ្ហំ អបរាធ”ន្តិ មហាសត្តំ ខមាបេត្វា “អជ្ជេវ ឥមំ រជ្ជំ បដិបជ្ជាហី”តិ អាហ។ កុមារោ “ទេវ, កិមត្ថិ មានុសកេសុ ភោគេសុ, អហំ បុព្ពេ ទីឃរត្តំ ទិព្ពភោគសម្បត្តិយោ អនុភវិំ, ន តត្ថាបិ មេ សង្គោ, បព្ពជិស្សាមេវាហំ, ន តាទិសស្ស ពាលស្ស បរនេយ្យពុទ្ធិនោ សន្តិកេ វសាមី”តិ វ ត្វា តំ ឱវទន្តោ –

“អនិសម្ម កតំ កម្មំ, អនវត្ថាយ ចិន្តិតំ;
ភេសជ្ជស្សេវ វេភង្គោ, វិបាកោ ហោតិ បាបកោ។

“និសម្ម ច កតំ កម្មំ, សម្មាវត្ថាយ ចិន្តិតំ;
ភេសជ្ជស្សេវ សម្បត្តិ, វិបាកោ ហោតិ ភទ្រកោ។

“អលសោ គិហី កាមភោគី ន សាធុ, អសញ្ញតោ បព្ពជិតោ ន សាធុ;
រាជា ន សាធុ អនិសម្មការី, យោ បណ្ឌិតោ កោធនោ តំ ន សាធុ។

“និសម្ម ខត្តិយោ កយិរា, នានិសម្ម ទិសម្បតិ;
និសម្មការិនោ រាជ, យសោ កិត្តិ ច វឌ្ឍតិ។

“និសម្ម ទណ្ឌំ បណយេយ្យ ឥស្សរោ, វេគា កតំ តប្បតិ ភូមិបាល;
សម្មាបណិធី ច នរស្ស អត្ថា, អនានុតប្បា តេ ភវន្តិ បច្ឆា។

“អនានុតប្បានិ ហិ យេ ករោន្តិ, វិភជ្ជ កម្មាយតនានិ លោកេ;
វិញ្ញុប្បសត្ថានិ សុខុទ្រយានិ, ភវន្តិ ពុទ្ធានុមតានិ តានិ។

“អាគច្ឆំ ទោវារិកា ខគ្គពន្ធា, កាសាវិយា ហន្តុ មមំ ជនិន្ទ;
មាតុញ្ច អង្កស្មិមហំ និសិន្នោ, អាកឌ្ឍិតោ សហសា តេហិ ទេវ។

“កដុកញ្ហិ សម្ពាធំ សុកិច្ឆំ បត្តោ, មធុរម្បិយំ ជីវិតំ លទ្ធ រាជ;
កិច្ឆេនហំ អជ្ជ វធា បមុត្តោ, បព្ពជ្ជមេវាភិមនោហមស្មី”តិ។ (ជា. ១.១៥.២២៧-២៣៤) –

ឥមាហិ គាថាហិ ធម្មំ ទេសេសិ។

តត្ថ **អនិសម្មា**តិ អនុបធារេត្វា។ **អនវត្ថាយា**តិ អវវត្ថបេត្វា។ **វេភង្គោ**តិ វិបត្តិ។ **វិបាកោ**តិ និប្ផត្តិ។ **អសញ្ញតោ**តិ អសំវុតោ ទុស្សីលោ។ **បណយេយ្យា**តិ បដ្ឋបេយ្យ។ **វេគា**តិ វេគេន សហសា។ **សម្មាបណីធី ចា**តិ សម្មាបណិធិនា, យោនិសោ ឋបិតេន ចិត្តេន កតា **នរស្ស អត្ថា បច្ឆា អនានុតប្បា ភវន្តីតិ អត្ថោ។ វិភជ្ជា**តិ ឥមានិ កាតុំ យុត្តានិ, ឥមានិ អយុត្តានីតិ ឯវំ បញ្ញាយ វិភជិត្វា។ **កម្មាយតនានី**តិ កម្មានិ។ **ពុទ្ធានុមតានី**តិ បណ្ឌិតេហិ អនុមតានិ អនវជ្ជានិ ហោន្តិ។ **កដុក**ន្តិ ទុក្ខំ អសាតំ, **សម្ពាធំ សុកិច្ឆំ** មរណភយំ **បត្តោ**ម្ហិ។ **លទ្ធា**តិ អត្តនោ ញាណពលេន ជីវិតំ លភិត្វា។ **បព្ពជ្ជមេវាភិមនោ**តិ បព្ពជ្ជាភិមុខចិត្តោ ឯវា**ហមស្មិ**។

ឯវំ មហាសត្តេន ធម្មេ ទេសិតេ រាជា ទេវឹ អាមន្តេសិ – “ទេវិ, ត្វំ បុត្តំ និវត្តេហី”តិ។ ទេវីបិ កុមារស្ស បព្ពជ្ជមេវ រោចេសិ។ មហាសត្តោ មាតាបិតរោ វន្ទិត្វា “សចេ មយ្ហំ ទោសោ អត្ថិ, តំ ខមថា”តិ ខមាបេត្វា មហាជនំ អាបុច្ឆិត្វា ហិមវន្តាភិមុខោ អគមាសិ។ គតេ ច បន មហាសត្តេ មហាជនោ កូដជដិលំ បោថេត្វា ជីវិតក្ខយំ បាបេសិ។ ពោធិសត្តោបិ សនាគរេហិ អមច្ចបារិសជ្ជាទីហិ រាជបុរិសេហិ អស្សុមុខេហិ អនុពន្ធិយមានោ តេ និវត្តេសិ។ មនុស្សេសុ និវត្តេសុ មនុស្សវណ្ណេនាគន្ត្វា ទេវតាហិ នីតោ សត្ត បព្ពតរាជិយោ អតិក្កមិត្វា ហិមវន្តេ វិស្សកម្មុនា និម្មិតាយ បណ្ណសាលាយ ឥសិបព្ពជ្ជំ បព្ពជិ។ តេន វុត្តំ –

២២. “សោ មំ តត្ថ ខមាបេសិ, មហារជ្ជំ អទាសិ មេ;
សោហំ តមំ ទាលយិត្វា, បព្ពជឹ អនគារិយ”ន្តិ។

តត្ថ **តមំ ទាលយិត្វា**តិ កាមាទីនវទស្សនស្ស បដិបក្ខភូតំ សម្មោហតមំ វិធមិត្វា។ **បព្ពជិ**ន្តិ ឧបាគច្ឆឹ។ **អនគារិយ**ន្តិ បព្ពជ្ជំ។

២៣. ឥទានិ យទត្ថំ តទា តំ រាជិស្សរិយំ បរិច្ចត្តំ, តំ ទស្សេតុំ **“ន មេ ទេស្ស”**ន្តិ ឱសានគាថមាហ។ តស្សត្ថោ វុត្តនយោវ។

ឯវំ បន មហាសត្តេ បព្ពជិតេ យាវ សោឡសវស្សកាលា រាជកុលេ បរិចារិកវេសេន ទេវតាយេវ នំ ឧបដ្ឋហឹសុ។ សោ តត្ថ ឈានាភិញ្ញាយោ និព្ពត្តេត្វា ព្រហ្មលោកូបគោ អហោសិ។

តទា កុហកោ ទេវទត្តោ អហោសិ, មាតា មហាមាយា, មហារក្ខិតតាបសោ សារិបុត្តត្ថេរោ, សោមនស្សកុមារោ លោកនាថោ។

តស្ស **យុធញ្ចយចរិយាយំ** (ចរិយា. ៣.១ អាទយោ) វុត្តនយេនេវ ទស បារមិយោ និទ្ធារេតព្ពា។ ឥធាបិ នេក្ខម្មបារមី អតិសយវតីតិ សា ឯវ ទេសនំ អារូឡ្ហា។ តថា សត្តវស្សិកកាលេ ឯវ រាជកិច្ចេសុ សមត្ថតា, តស្ស តាបសស្ស កូដជដិលភាវបរិគ្គណ្ហនំ, តេន បយុត្តេន រញ្ញា វធេ អាណត្តេ សន្តាសាភាវោ, រញ្ញោ សន្តិកំ គន្ត្វា នានានយេហិ តស្ស សទោសតំ អត្តនោ ច និរបរាធតំ មហាជនស្ស មជ្ឈេ បកាសេត្វា រញ្ញោ ច បរនេយ្យពុទ្ធិតំ ពាលភាវញ្ច បដ្ឋបេត្វា តេន ខមាបិតេបិ តស្ស សន្តិកេ វាសតោ វជ្ជិស្សរិយតោ ច សំវេគមាបជ្ជិត្វា នានប្បការំ យាចិយមានេនបិ ហត្ថគតំ រជ្ជសិរឹ ខេឡបិណ្ឌំ វិយ ឆឌ្ឌេត្វា កត្ថចិ អលគ្គចិត្តេន ហុត្វា បព្ពជនំ, បព្ពជិត្វា បវិវេការាមេន ហុត្វា នចិរស្សេវ អប្បកសិរេន ឈានាភិញ្ញានិព្ពត្តនន្តិ ឯវមាទយោ មហាសត្តស្ស គុណានុភាវា វិភាវេតព្ពាតិ។

សោមនស្សចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. អយោឃរចរិយាវណ្ណនា

២៤. តតិយេ **អយោឃរម្ហិ សំវឌ្ឍោ**តិ អមនុស្សឧបទ្ទវបរិវជ្ជនត្ថំ ចតុរស្សសាលវសេន កតេ មហតិ សព្ពអយោមយេ គេហេ សំវឌ្ឍោ។ **នាមេនាសិ អយោឃរោ**តិ អយោឃរេ ជាតសំវឌ្ឍភាវេនេវ “អយោឃរកុមារោ”តិ នាមេន បាកដោ អហោសិ។

២៥-៦. តទា ហិ កាសិរញ្ញោ អគ្គមហេសិយា បុរិមត្តភាវេ សបត្តិ “តវ ជាតំ ជាតំ បជំ ខាទេយ្យ”ន្តិ បត្ថនំ បដ្ឋបេត្វា យក្ខិនិយោនិយំ និព្ពត្តា ឱកាសំ លភិត្វា តស្សា វិជាតកាលេ ទ្វេ វារេ បុត្តេ ខាទិ។ តតិយវារេ បន ពោធិសត្តោ តស្សា កុច្ឆិយំ បដិសន្ធឹ គណ្ហិ។ រាជា “ទេវិយា ជាតំ ជាតំ បជំ ឯកា យក្ខិនី ខាទតិ, កឹ នុ ខោ កាតព្ព”ន្តិ មនុស្សេហិ សម្មន្តេត្វា “អមនុស្សា នាម អយោឃរស្ស ភាយន្តិ, អយោឃរំ កាតុំ វដ្ដតី”តិ វុត្តេ កម្មារេ អាណាបេត្វា ថម្ភេ អាទឹ កត្វា អយោមយេហេវ សព្ពគេហសម្ភារេហិ ចតុរស្សសាលំ មហន្តំ អយោឃរំ និដ្ឋាបេត្វា បរិបក្កគព្ភំ ទេវឹ តត្ថ វាសេសិ។ សា តត្ថ ធញ្ញបុញ្ញលក្ខណំ បុត្តំ វិជាយិ។ “អយោឃរកុមារោ”ត្វេវស្ស នាមំ ករិំសុ។ តំ ធាតីនំ ទត្វា មហន្តំ អារក្ខំ សំវិទហិត្វា រាជា ទេវឹ អន្តេបុរំ អានេសិ។ យក្ខិនីបិ ឧទកវារំ គន្ត្វា វេស្សវណស្ស ឧទកំ វហន្តី ជីវិតក្ខយំ បត្តា។

មហាសត្តោ អយោឃរេយេវ វឌ្ឍិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ, តត្ថេវ សព្ពសិប្បានិ ឧគ្គណ្ហិ។ រាជា បុត្តំ សោឡសវស្សុទ្ទេសិកំ វិទិត្វា “រជ្ជមស្ស ទស្សាមី”តិ អមច្ចេ អាណាបេសិ – “បុត្តំ មេ អានេថា”តិ។ តេ “សាធុ, ទេវា”តិ នគរំ អលង្ការាបេត្វា សព្ពាលង្ការវិភូសិតំ មង្គលវារណំ អាទាយ តត្ថ គន្ត្វា កុមារំ អលង្ករិត្វា ហត្ថិក្ខន្ធេ និសីទាបេត្វា នគរំ បទក្ខិណំ ការេត្វា រញ្ញោ ទស្សេសុំ។ មហាសត្តោ រាជានំ វន្ទិត្វា អដ្ឋាសិ។ រាជា តស្ស សរីរសោភំ ឱលោកេត្វា ពលវសិនេហេន តំ អាលិង្គិត្វា “អជ្ជេវ មេ បុត្តំ អភិសិញ្ចថា”តិ អមច្ចេ អាណាបេសិ។ មហាសត្តោ បិតរំ វន្ទិត្វា “ន មយ្ហំ រជ្ជេន អត្ថោ, អហំ បព្ពជិស្សាមិ, បព្ពជ្ជំ មេ អនុជានាថា”តិ អាហ។ តេន វុត្តំ **“ទុក្ខេន ជីវិតោ លទ្ធោ”**តិអាទិ។

តត្ថ **ទុក្ខេនា**តិ, តាត, តវ ភាតិកា ទ្វេ ឯកាយ យក្ខិនិយា ខាទិតា, តុយ្ហំ បន តតោ អមនុស្សភយតោ និវារណត្ថំ កតេន ទុក្ខេន មហតា អាយាសេន **ជីវិតោ លទ្ធោ។ សំបីឡេ បតិបោសិតោ**តិ នានាវិធាយ អមនុស្សរក្ខាយ សម្ពាធេ អយោឃរេ វិជាយនកាលតោ បដ្ឋាយ យាវ សោឡសវស្សុប្បត្តិយា សម្ពាធេ សំវឌ្ឍិតោតិ អត្ថោ។ **អជ្ជេវ, បុត្ត, បដិបជ្ជ, កេវលំ វសុធំ ឥម**ន្តិ កញ្ចនមាលាលង្កតស្ស សេតច្ឆត្តស្ស ហេដ្ឋា រតនរាសិម្ហិ ឋបេត្វា តីហិ សង្ខេហិ អភិសិញ្ចិយមានោ ឥមំ កុលសន្តកំ កេវលំ សកលំ សមុទ្ទបរិយន្តំ តតោយេវ សហ រដ្ឋេហីតិ **សរដ្ឋកំ** សហ និគមេហិ មហាគាមេហីតិ **សនិគមំ** អបរិមិតេន បរិវារជនេន សទ្ធឹ **សជនំ** ឥមំ វសុធំ មហាបថវឹ អជ្ជេវ, បុត្ត, បដិបជ្ជ, រជ្ជំ ការេហីតិ អត្ថោ។ **វន្ទិត្វា ខត្តិយំ។ អញ្ជលឹ បគ្គហេត្វាន, ឥទំ វចនមព្រវិ**ន្តិ ខត្តិយំ កាសិរាជានំ មម បិតរំ វន្ទិត្វា តស្ស អញ្ជលឹ បណាមេត្វា ឥទំ វចនំ អភាសឹ។

២៧. **យេ កេចិ មហិយា សត្តា**តិ ឥមិស្សា មហាបថវិយា យេ កេចិ សត្តា នាម។ **ហីនមុក្កដ្ឋមជ្ឈិមា**តិ លាមកា ចេវ ឧត្តមា ច, ឧភិន្នំ វេមជ្ឈេ ភវត្តា មជ្ឈិមា ច។ **សកេ គេហេ**តិ សព្ពេ តេ សកេ គេហេ។ **សកញាតិភី**តិ សកេហិ ញាតីហិ សម្មោទមានា វិស្សដ្ឋា អនុក្កណ្ឋិតា យថារុចិ វឌ្ឍន្តិ។

២៨. **ឥទំ លោកេ ឧត្តរិយ**ន្តិ ឥទំ បន ឥមស្មឹ លោកេ អសទិសំ, មយ្ហំ ឯវ អាវេណិកំ។ កឹ បន តំ **សំបីឡេ មម បោសន**ន្តិ សម្ពាធេ មម សំវឌ្ឍនំ។ តថា ហិ **អយោឃរម្ហិ សំវឌ្ឍោ, អប្បភេ ចន្ទសូរិយេ**តិ ចន្ទសូរិយានំ បភារហិតេ អយោឃរេ **សំវឌ្ឍោម្ហី**តិ សំវឌ្ឍោ អម្ហិ។

២៩. **បូតិកុណបសម្បុណ្ណា**តិ បូតិគន្ធនានប្បការកុណបសម្បុណ្ណា គូថនិរយសទិសា។ **មាតុ កុច្ឆិតោ** ជីវិតសំសយេ វត្តមានេ កថំ **មុច្ចិត្វា** និក្ខមិត្វា។ **តតោ ឃោរតរេ**តិ តតោបិ គព្ភាវាសតោ ទារុណតរេ, អវិស្សដ្ឋវាសេន ទុក្ខេ។ **បក្ខិត្តយោឃរេ**តិ បក្ខិត្តោ អយោឃរេ, ពន្ធនាគារេ ឋបិតោ វិយ អហោសិន្តិ ទស្សេតិ។

៣០. **យទិហ**ន្តិ ឯត្ថ **យទី**តិ និបាតមត្តំ។ **តាទិស**ន្តិ យាទិសំ បុព្ពេ វុត្តំ, តាទិសំ បរមទារុណំ ទុក្ខំ បត្វា អហំ **រជ្ជេសុ យទិ រជ្ជាមិ** យទិ រមិស្សាមិ, ឯវំ សន្តេ **បាបានំ** លាមកានំ និហីនបុរិសានំ **ឧត្តមោ** និហីនតមោ **សិយំ** ។

៣១. **ឧក្កណ្ឋិតោម្ហិ កាយេនា**តិ អបរិមុត្តគព្ភាវាសាទិនា បូតិកាយេន ឧក្កណ្ឋិតោ និព្ពិន្នោ អម្ហិ។ **រជ្ជេនម្ហិ អនត្ថិកោ**តិ រជ្ជេនបិ អនត្ថិកោ អម្ហិ។ យក្ខិនិយា ហត្ថតោ មុត្តោបិ ហិ នាហំ អជរាមរោ, កឹ មេ រជ្ជេន, រជ្ជញ្ហិ នាម សព្ពេសំ អនត្ថានំ សន្និបាតដ្ឋានំ, តត្ថ ឋិតកាលតោ បដ្ឋាយ ទុន្និក្ខមំ ហោតិ, តស្មា តំ អនុបគន្ត្វា **និព្ពុតឹ បរិយេសិស្សំ, យត្ថ មំ មច្ចុ ន មទ្ទិយេ**តិ យត្ថ ឋិតំ មំ មហាសេនោ មច្ចុរាជា ន មទ្ទិយេ ន ឱត្ថរេយ្យ ន អភិភវេយ្យ, តំ និព្ពុតឹ អមតមហានិព្ពានំ បរិយេសិស្សាមីតិ។

៣២. **ឯវាហំ ចិន្តយិត្វានា**តិ ឯវំ ឥមិនា វុត្តប្បការេន នានប្បការំ សំសារេ អាទីនវំ បច្ចវេក្ខណេន និព្ពានេ អានិសំសទស្សនេន ច យោនិសោ ចិន្តេត្វា។ **វិរវន្តេ មហាជនេ**តិ មយា វិប្បយោគទុក្ខាសហនេន វិរវន្តេ បរិទេវន្តេ មាតាបិតុប្បមុខេ មហន្តេ ជនេ។ **នាគោវ ពន្ធនំ ឆេត្វា**តិ យថា នាម មហាពលោ ហត្ថិនាគោ ទុព្ពលតរំ រជ្ជុពន្ធនំ សុខេនេវ ឆិន្ទតិ, ឯវមេវ ញាតិសង្គាទិភេទស្ស តស្មិំ ជនេ តណ្ហាពន្ធនស្ស ឆិន្ទនេន ពន្ធនំ ឆេត្វា កាននសង្ខាតំ មហាវនំ បព្ពជ្ជូបគមនវសេន **បាវិសឹ**។ ឱសានគាថា វុត្តត្ថា ឯវ។

តត្ថ ច មហាសត្តោ អត្តនោ បព្ពជ្ជាធិប្បាយំ ជានិត្វា “តាត, កឹការណា បព្ពជសី”តិ រញ្ញា វុត្តោ “ទេវ, អហំ មាតុកុច្ឆិម្ហិ ទស មាសេ គូថនិរយេ វិយ វសិត្វា មាតុ កុច្ឆិតោ និក្ខន្តោ យក្ខិនិយា ភយេន សោឡសវស្សានិ ពន្ធនាគារេ វសន្តោ ពហិ ឱលោកេតុម្បិ ន លភឹ, ឧស្សទនិរយេ បក្ខិត្តោ វិយ អហោសឹ, យក្ខិនិតោ មុត្តោបិ អជរាមរោ ន ហោមិ, មច្ចុ នាមេស ន សក្កា កេនចិ ជិនិតុំ, ភវេ ឧក្កណ្ឋិតោម្ហិ, យាវ មេ ព្យាធិជរាមរណានិ នាគច្ឆន្តិ, តាវទេវ បព្ពជិត្វា ធម្មំ ចរិស្សាមិ, អលំ មេ រជ្ជេន, អនុជានាហិ មំ, ទេវ, បព្ពជិតុ”ន្តិ វត្វា –

> “យមេករត្តឹ បឋមំ, គព្ភេ វសតិ មាណវោ;
> អព្ភុដ្ឋិតោវ សោ យាតិ, ស គច្ឆំ ន និវត្តតី”តិ។ (ជា. ១.១៥.៣៦៣) –

អាទិនា ចតុវីសតិយា គាថាហិ បិតុ ធម្មំ ទេសេត្វា “មហារាជ, តុម្ហាកំ រជ្ជំ តុម្ហាកមេវ ហោតុ, ន មយ្ហំ ឥមិនា អត្ថោ, តុម្ហេហិ សទ្ធឹ កថេន្តេយេវ ព្យាធិជរាមរណានិ អាគច្ឆេយ្យុំ, តិដ្ឋថ តុម្ហេ”តិ វត្វា អយទាមំ ឆិន្ទិត្វា មត្តហត្ថី វិយ, កញ្ចនបញ្ជរំ ភិន្ទិត្វា សីហបោតកោ វិយ, កាមេ បហាយ មាតាបិតរោ វន្ទិត្វា និក្ខមិ។ អថស្ស បិតា “អយំ នាម កុមារោ បព្ពជិតុកាមោ, កិមង្គំ បនាហំ, មមាបិ រជ្ជេន អត្ថោ នត្ថី”តិ រជ្ជំ បហាយ តេន សទ្ធឹ ឯវ និក្ខមិ។ តស្មិំ និក្ខមន្តេ ទេវីបិ អមច្ចាបិ ព្រាហ្មណគហបតិកាទយោបីតិ សកលនគរវាសិនោ ភោគេ ឆឌ្ឌេត្វា និក្ខមឹសុ។ សមាគមោ មហា អហោសិ, បរិសា ទ្វាទសយោជនិកា ជាតា, តេ អាទាយ មហាសត្តោ ហិមវន្តំ បាវិសិ។

សក្កោ ទេវរាជា តស្ស និក្ខន្តភាវំ ញត្វា វិស្សកម្មំ បេសេត្វា ទ្វាទសយោជនាយាមំ សត្តយោជនវិត្ថារំ អស្សមបទំ ការេសិ, សព្ពេ ច បព្ពជិតបរិក្ខារេ បដិយាទាបេសិ។ តតោ មហាសត្តស្ស បព្ពជ្ជា ច ឱវាទទានញ្ច ព្រហ្មលោកបរាយនតា ច បរិសាយ សម្មា បដិបត្តិ ច សព្ពា **មហាគោវិន្ទចរិយាយំ** (ចរិយា. ១.៣៧ អាទយោ) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពា។

តទា មាតាបិតរោ មហារាជកុលានិ អហេសុំ, បរិសា ពុទ្ធបរិសា, អយោឃរបណ្ឌិតោ លោកនាថោ។

តស្ស សេសបារមិនិទ្ធារណា អានុភាវវិភាវនា ច ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពាតិ។

អយោឃរចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ភិសចរិយាវណ្ណនា

៣៤. ចតុត្ថេ **យទា ហោមិ, កាសីនំ បុរវរុត្តមេ**តិ “កាសី”តិ ពហុវចនវសេន លទ្ធវោហារស្ស រដ្ឋស្ស នគរវរេ ពារាណសិយំ យស្មិំ កាលេ ជាតសំវឌ្ឍោ ហុត្វា វសាមីតិ អត្ថោ។ **ភគិនី ច ភាតរោ សត្ត, និព្ពត្តា សោត្ថិយេ កុលេ**តិ ឧបកញ្ចនាទយោ ឆ អហញ្ចាតិ ភាតរោ សត្ត សព្ពកនិដ្ឋា កញ្ចនទេវី នាម ភគិនី ចាតិ សព្ពេ មយំ អដ្ឋ ជនា មន្តជ្ឈេននិរតតាយ សោត្ថិយេ ឧទិតោទិតេ មហតិ ព្រាហ្មណកុលេ តទា និព្ពត្តា ជាតាតិ អត្ថោ។

៣៥. ពោធិសត្តោ ហិ តទា ពារាណសិយំ អសីតិកោដិវិភវស្ស ព្រាហ្មណមហាសាលស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ។ តស្ស “កញ្ចនកុមារោ”តិ នាមំ ករិំសុ។ អថស្ស បទសា វិចរណកាលេ អបរោ បុត្តោ វិជាយិ។ “ឧបកញ្ចនកុមារោ”តិស្ស នាមំ ករិំសុ។ តតោ បដ្ឋាយ មហាសត្តំ “មហាកញ្ចនកុមារោ”តិ សមុទាចរន្តិ។ ឯវំ បដិបាដិយា សត្ត បុត្តា អហេសុំ។ សព្ពកនិដ្ឋា បន ឯកា ធីតា។ តស្សា “កញ្ចនទេវី”តិ នាមំ ករិំសុ។ មហាសត្តោ វយប្បត្តោ តក្កសិលំ គន្ត្វា សព្ពសិប្បានិ ឧគ្គហេត្វា បច្ចាគញ្ឆិ។

អថ នំ មាតាបិតរោ ឃរាវាសេន ពន្ធិតុកាមា “អត្តនោ សមានជាតិកុលតោ តេ ទារិកំ អានេស្សាមា”តិ វទឹសុ។ សោ “អម្ម, តាត, ន មយ្ហំ ឃរាវាសេន អត្ថោ។ មយ្ហញ្ហិ សព្ពោ លោកសន្និវាសោ អាទិត្តោ វិយ សប្បដិភយោ, ពន្ធនាគារំ វិយ បលិពុទ្ធនំ, ឧក្ការភូមិ វិយ ជិគុច្ឆោ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ, ន មេ ចិត្តំ កាមេសុ រជ្ជតិ, អញ្ញេ វោ បុត្តា អត្ថិ, តេ ឃរាវាសេន និមន្តេថា”តិ វត្វា បុនប្បុនំ យាចិតោបិ សហាយេហិ យាចាបិតោបិ ន

ឥច្ឆិ, អថ នំ សហាយា “សម្ម, កឹ បន ត្វំ បត្ថយន្តោ កាមេ បរិភុញ្ជិតុំ ន ឥច្ឆសី”តិ បុច្ឆឹសុ។ សោ តេសំ អត្តនោ នេក្ខម្មជ្ឈាសយំ អារោចេសិ។ តេន វុត្តំ “**ឯតេសំ បុព្ពជោ អាសិ**”ន្តិអាទិ។

តត្ថ **ឯតេសំ បុព្ពជោ អាសិ**ន្តិ ឯតេសំ ឧបកញ្ចនកាទីនំ សត្តន្នំ ជេដ្ឋភាតិកោ អហំ តទា អហោសឹ។ **ហិរី សុក្កមុបាគតោ**តិ សុក្កវិបាកត្តា សន្តានស្ស វិសោធនតោ ច សុក្កំ បាបជិគុច្ឆនលក្ខណំ ហិរឹ ភុសំ អាគតោ, អតិវិយ បាបំ ជិគុច្ឆន្តោ អាសិន្តិ អត្ថោ។ **ភវំ ទិស្វាន ភយតោ, នេក្ខម្មាភិរតោ អហ**ន្តិ កាមភវាទីនំ វសេន សព្ពំ ភវំ បក្ខន្ទិតុំ អាគច្ឆន្តំ ចណ្ឌហត្ថឹ វិយ, ហឹសិតុំ អាគច្ឆន្តំ ឧក្ខិត្តាសិកំ វធកំ វិយ, សីហំ វិយ, យក្ខំ វិយ, រក្ខសំ វិយ, ឃោរវិសំ វិយ, អាសិវិសំ វិយ, អាទិត្តំ អង្គារំ វិយ, សប្បដិភយំ ភយានកភាវតោ បស្សិត្វា តតោ មុច្ចនត្ថញ្ច បព្ពជ្ជាភិរតោ បព្ពជិត្វា “កថំ នុ ខោ ធម្មចរិយំ សម្មាបដិបត្តឹ បូរេយ្យំ, ឈានសមាបត្តិយោ ច និព្ពត្តេយ្យ”ន្តិ បព្ពជ្ជាកុសលធម្មបឋមជ្ឈានាទិអភិរតោ តទា អហំ អាសិន្តិ អត្ថោ។

៣៦. បហិតាតិ មាតាបិតូហិ បេសិតា។ **ឯកមានសា**តិ សមានជ្ឈាសយា បុព្ពេ មយា ឯកច្ឆន្ទា មនាបចារិនោ មាតាបិតូហិ បហិតត្តា បន មម បដិក្កូលំ អមនាបំ វទន្តា។ **កាមេហិ មំ និមន្តេន្តី**តិ មហាបិតូហិ វា ឯកមានសា កាមេហិ មំ និមន្តេន្តិ។ **កុលវំសំ ធារេហី**តិ យាវាសំ សណ្ឋបេន្តោ អត្តនោ កុលវំសំ ធារេហិ បតិដ្ឋបេហីតិ កាមេហិ មំ និមន្តេសុន្តិ អត្ថោ។

៣៧. យំ តេសំ វចនំ វុត្តន្តិ តេសំ មម បិយសហាយានំ យំ វចនំ វុត្តំ។ **គិហិធម្មេ សុខាវហ**ន្តិ គិហិភាវេ សតិ គហដ្ឋភាវេ ឋិតស្ស បុរិសស្ស ញាយានុគតត្តា ទិដ្ឋធម្មិកស្ស សម្បរាយិកស្ស ច សុខស្ស អាវហនតោ សុខាវហំ។ **តំ មេ អហោសិ កឋិន**ន្តិ តំ តេសំ មយ្ហំ សហាយានំ មាតាបិតូនញ្ច វចនំ ឯកន្តេនេវ នេក្ខម្មាភិរតត្តា អមនាបភាវេន មេ កឋិនំ ផរុសំ ទិវសំ សន្តត្តផាលសទិសំ ឧភោបិ កណ្ណេ ឈាបេន្តំ វិយ អហោសិ។

៣៨. តេ មំ តទា ឧក្ខិបន្តន្តិ តេ មយ្ហំ សហាយា មាតាបិតូហិ អត្តនោ ច ឧបនិមន្តនវសេន អនេកវារំ ឧបនីយមានេ កាមេ ឧទ្ធមុទ្ធំ ខិបន្តំ ឆឌ្ឌេន្តំ បដិក្ខិបន្តំ មំ **បុច្ឆឹសុ។ បត្ថិតំ មមា**តិ ឥតោ វិសុទ្ធតរំ កឹ នុ ខោ ឥមិនា បត្ថិតន្តិ មយា អភិបត្ថិតំ មម តំ បត្ថនំ បុច្ឆឹសុ – “កឹ ត្វំ បត្ថយសេ, សម្ម, យទិ កាមេ ន ភុញ្ជសី”តិ។

៣៩. អត្ថកាមោតិ អត្តនោ អត្ថកាមោ, បាបភីរូតិ អត្ថោ។ “អត្តកាមោ”តិបិ បាឡិ។ **ហិតេសិន**ន្តិ មយ្ហំ ហិតេសីនំ បិយសហាយានំ។ កេចិ “អត្ថកាមហិតេសិន”ន្តិ បឋន្តិ, តំ ន សុន្ទរំ។

៤០. បិតុ មាតុ ច សាវយុន្តិ តេ មយ្ហំ សហាយា អនិវត្តនីយំ មម បព្ពជ្ជាឆន្ទំ វិទិត្វា បព្ពជិតុកាមតាទីបកំ មយ្ហំ វចនំ បិតុ មាតុ ច សាវេសុំ។ “យគ្ឃេ, អម្មតាតា, ជានាថ, ឯកន្តេនេវ មហាកញ្ចនកុមារោ បព្ពជិស្សតិ, ន សោ សក្កា កេនចិ ឧបាយេន កាមេសុ ឧបនេតុ”ន្តិ អវោចុំ។ **មាតាបិតា ឯវមាហុ**តិ តទា មយ្ហំ មាតាបិតរោ មម សហាយេហិ វុត្តំ មម វចនំ សុត្វា ឯវមាហំសុ – “សព្ពេវ បព្ពជាម, ភោ”តិ, យទិ មហាកញ្ចនកុមារស្ស នេក្ខម្មំ អភិរុចិតំ, យំ តស្ស អភិរុចិតំ, តទម្ហាកម្បិ អភិរុចិតមេវ, តស្មា **សព្ពេវ បព្ពជាម, ភោ**តិ។ “ភោ”តិ តេសំ ព្រាហ្មណានំ អាលបនំ។ “បព្ពជាម ខោ”តិបិ បាឋោ, បព្ពជាម ឯវាតិ អត្ថោ។ មហាសត្តស្ស ហិ បព្ពជ្ជាឆន្ទំ វិទិត្វា ឧបកញ្ចនាទយោ ឆ ភាតរោ ភគិនី ច កញ្ចនទេវី បព្ពជិតុកាមាវ អហេសុំ, តេន តេបិ មាតាបិតូហិ យាវាសេន និមន្តិយមានា ន ឥច្ឆិំសុយេវ។ តស្មា ឯវមាហំសុ “សព្ពេវ បព្ពជាម, ភោ”តិ។

ឯវញ្ច បន វត្វា មហាសត្តំ មាតាបិតរោ បក្កោសិត្វា អត្តនោបិ អធិប្បាយំ តស្ស អាចិក្ខិត្វា “តាត, យទិ បព្ពជិតុកាមោសិ, អសីតិកោដិធនំ តវ សន្តកំ យថាសុខំ វិស្សជ្ជេហី”តិ អាហំសុ។ អថ នំ មហាបុរិសោ កបណទ្ធិកាទីនំ វិស្សជ្ជេត្វា មហាភិនិក្ខមនំ និក្ខមិត្វា ហិមវន្តំ បាវិសិ។ តេន សទ្ធឹ មាតាបិតរោ ឆ ភាតរោ ច ភគិនី ច ឯកោ ទាសោ ឯកា ទាសី ឯកោ ច សហាយោ យាវាសំ បហាយ អគមំសុ។ តេន វុត្តំ –

៤១. “ឧភោ មាតា បិតា មយ្ហំ, ភគិនី ច សត្ត ភាតរោ;
អមិតធនំ ឆឌ្ឌយិត្វា, បវិសិម្ហា មហាវន”ន្តិ។

ជាតកដ្ឋកថាយំ (ជា. អដ្ឋ. ៤.១៤.៧៧ ភិសជាតកវណ្ណនា) បន “មាតាបិតូសុ កាលំកតេសុ តេសំ កត្តព្ព កិច្ចំ កត្វា មហាសត្តោ មហាភិនិក្ខមនំ និក្ខមី”តិ វុត្តំ។

ឯវំ ហិមវន្តំ បវិសិត្វា ច តេ ពោធិសត្តប្បមុខា ឯកំ បទុមសរំ និស្សាយ រមណីយេ ភូមិភាគេ អស្សមំ កត្វា បព្ពជិត្វា វនមូលផលាហារា យាបយឹសុ។ តេសុ ឧបកញ្ចនាទយោ អដ្ឋ ជនា វារេន ផលាផលំ អាហរិត្វា ឯកស្មឹ បាសាណផលកេ អត្តនោ ឥតរេសញ្ច កោដ្ឋាសេ កត្វា ឃណ្ដិសញ្ញំ ទត្វា អត្តនោ កោដ្ឋាសំ អាទាយ វសនដ្ឋានំ

បរិសន្តិ។ សេសាបិ យណ្ដិសញ្ញាយ បណ្ណសាលតោ និក្ខមិត្វា អត្តនោ អត្តនោ បាបុណនកោដ្ឋាសំ អាទាយ វសនដ្ឋានំ គន្ត្វា បរិភុញ្ជិត្វា សមណធម្មំ ករោន្តិ។

អបរភាគេ ភិសានិ អាហរិត្វា តថេវ ខាទន្តិ។ តត្ថ តេ ឃោរតបា បរមធិតិន្ទ្រិយា កសិណបរិកម្មំ ករោន្តា វិហរិំសុ។ អថ នេសំ សីលតេជេន សក្កស្ស ភវនំ កម្បិ។ សក្កោ តំ ការណំ ញត្វា “ឥមេ ឥសយោ វីមំសិស្សាមី”តិ អត្តនោ អានុភាវេន មហាសត្តស្ស កោដ្ឋាសេ តយោ ទិវសេ អន្តរធាបេសិ។ មហាសត្តោ បឋមទិវសេ កោដ្ឋាសំ អទិស្វា “មម កោដ្ឋាសោ បមុដ្ឋោ ភវិស្សតី”តិ ចិន្តេសិ។ ទុតិយទិវសេ “មម ទោសេន ភវិតព្ពំ, បណាមនវសេន មម កោដ្ឋាសំ ន ឋបិតំ មញ្ញេ”តិ ចិន្តេសិ។ តតិយទិវសេ “តំ ការណំ សុត្វា ខមាបេស្សាមី”តិ សាយន្ហសមយេ យណ្ដិសញ្ញំ ទត្វា តាយ សញ្ញាយ សព្ពេសុ សន្និបតិតេសុ តមត្ថំ អារោចេត្វា តីសុបិ ទិវសេសុ តេហិ ជេដ្ឋកោដ្ឋាសស្ស ឋបិតភាវំ សុត្វា “តុម្ហេហិ មយ្ហំ កោដ្ឋាសោ ឋបិតោ, មយា បន ន លទ្ធោ, កឹ នុ ខោ ការណ”ន្តិ អាហ។ តំ សុត្វា សព្ពេវ សំវេគប្បត្តា អហេសុំ។

តស្មឹ អស្សមេ រុក្ខទេវតាបិ អត្តនោ ភវនតោ ឱតរិត្វា តេសំ សន្តិកេ និសីទិ។ មនុស្សានំ ហត្ថតោ បលាយិត្វា អរញ្ញំ បវិដ្ឋោ ឯកោ វារណោ អហិតុណ្ឌិកហត្ថតោ បលាយិត្វា មុត្តោ សប្បកីឡាបនកោ ឯកោ វានរោ ច តេហិ ឥសីហិ កតបរិចយា តទា តេសំ សន្តិកំ គន្ត្វា ឯកមន្តំ អដ្ឋំសុ។ សក្កោបិ “ឥសិគណំ បរិគ្គណ្ហិស្សាមី”តិ អទិស្សមានកាយោ តត្ថេវ អដ្ឋាសិ។ តស្មិញ្ច ខណេ ពោធិសត្តស្ស កនិដ្ឋោ ឧបកញ្ចនតាបសោ ឧដ្ឋាយ ពោធិសត្តំ វន្ទិត្វា សេសានំ អបចិតឹ ទស្សេត្វា “អហំ សញ្ញំ បដ្ឋបេត្វា អត្តានញ្ញេវ សោធេតុំ លភាមី”តិ បុច្ឆិត្វា “អាម, លភសី”តិ វុត្តេ ឥសិគណមជ្ឈេ ឋត្វា សបថំ ករោន្តោ –

“អស្សំ គវំ រជតំ ជាតរូបំ, ភរិយញ្ច សោ ឥធ លភតំ មនាបំ;
បុត្តេហិ ទារេហិ សមង្គិ ហោតុ, ភិសានិ តេ ព្រាហ្មណ យោ អហាសី”តិ។ (ជា. ១.១៤.៧៨) –

ឥមំ គាថំ អភាសិ។ ឥមញ្ហិ សោ “យត្តកានិ បិយវត្ថូនិ ហោន្តិ, តេហិ វិប្បយោគេ តត្តកានិ ទុក្ខានិ ឧប្បជ្ជន្តី”តិ វត្ថុកាមេ គរហន្តោ អាហ។

តំ សុត្វា ឥសិគណោ “មារិស, មា កថយ, អតិភារិយោ តេ សបថោ”តិ កណ្ណេ បិទហិ។ ពោធិសត្តោបិ “អតិភារិយោ តេ សបថោ, ន, ត្វំ តាត, គណ្ហសិ, តវ បត្តាសនេ និសីទា”តិ អាហ។ សេសាបិ សបថំ ករោន្តា យថាក្កមំ –

“មាលញ្ច សោ កាសិកចន្ទនញ្ច, ធារេតុ បុត្តស្ស ពហូ ភវន្តុ;
កាមេសុ តិព្ពំ កុរុតំ អបេក្ខំ, ភិសានិ តេ ព្រាហ្មណ យោ អហាសិ។

“បហូតធញ្ញោ កសិមា យសស្សី, បុត្តេ គិហី ធនិមា សព្ពកាមេ;
វយំ អបស្សំ ឃរមាវសាតុ, ភិសានិ តេ ព្រាហ្មណ យោ អហាសិ។

“សោ ខត្តិយោ ហោតុ បសយ្ហការី, រាជាភិរាជា ពលវា យសស្សី;
សចាតុរន្តំ មហិមាវសាតុ, ភិសានិ តេ ព្រាហ្មណ យោ អហាសិ។

“សោ ព្រាហ្មណោ ហោតុ អវីតរាគោ, មុហុត្តនក្ខត្តបថេសុ យុត្តោ;
បូជេតុ នំ រដ្ឋបតី យសស្សី, ភិសានិ តេ ព្រាហ្មណ យោ អហាសិ។

“អជ្ឈាយកំ សព្ពសមន្តវេទំ, តបស្សិនំ មញ្ញតុ សព្ពលោកោ;
បូជេន្តុ នំ ជានបទា សមេច្ច, ភិសានិ តេ ព្រាហ្មណ យោ អហាសិ។

“ចតុស្សទំ គាមវរំ សមិទ្ធំ, ទិន្នញ្ហិ សោ ភុញ្ជតុ វាសវេន;
អវីតរាគោ មរណំ ឧបេតុ, ភិសានិ តេ ព្រាហ្មណ យោ អហាសិ។

“សោ គាមណី ហោតុ សហាយមជ្ឈេ, នច្ចេហិ គីតេហិ បមោទមានោ;
សោ រាជតោ ព្យសនមាលត្ថ កិញ្ចិ, ភិសានិ តេ ព្រាហ្មណ យោ អហាសិ។

“តំ ឯករាជា បថវឹ វិជេត្វា, ឥត្ថីសហស្សស្ស ឋបេតុ អគ្គេ;

សិមន្តិនីនំ បវរា ភវាតុ, ភិសានិ តេ ព្រាហ្មណ យា អហាសិ។

“តសិនញ្ហិ សា សព្ពសមាគតានំ, ភុញ្ជេយ្យ សាទុំ អវិកម្បមានា;
ចរាតុ លាភេន វិកត្ថមានា, ភិសានិ តេ ព្រាហណ យា អហាសិ។

“អាវាសិកោ ហោតុ មហាវិហារេ, នវកម្មិកោ ហោតុ គជង្គលាយំ;
អាលោកសន្ធិំ ទិវសំ ករោតុ, ភិសានិ តេ ព្រាហ្មណ យោ អហាសិ។

“សោ ពជ្ឈតំ បាសសតេហិ ឆម្ហិ, រម្មា វនា នីយតុ រាជធានី;
តុត្តេហិ សោ ហញ្ញតុ បាចនេហិ, ភិសានិ តេ ព្រាហ្មណ យោ អហាសិ។

“អលក្កមាលី តិបុកណ្ណបិដ្ឋោ, លដ្ឋីហតោ សប្បមុខំ ឧបេតុ;
សកច្ឆពន្ធោ វិសិខំ ចរាតុ, ភិសានិ តេ ព្រាហ្មណ យោ អហាសី”តិ។ (ជា. ១.១៤.៧៩-៩០) –

ឥមា គាថាយោ អវោចុំ។

តត្ថ **តិព្ពន្តិ** វត្ថុកាមកិលេសកាមេសុ ពហលំ អបេក្ខំ ករោតុ។ **កសិមាតិ** សម្បន្នកសិកម្មោ។ **បុត្តេ គិហី ធនិមា សព្ពកាមេតិ** បុត្តេ លភតុ, គិហី ហោតុ, សត្តវិធេន ធនេន ធនិមា ហោតុ, រូបាទិភេទេ សព្ពកាមេ លភតុ។ **វយំ អបស្សន្តិ** មហល្លកកាលេបិ អបព្ពជិត្វា អត្តនោ វយំ អបស្សន្តោ បញ្ចកាមគុណសមិទ្ធំ ឃរមេវ អាវសតុ។ **រាជាភិរាជាតិ** រាជូនំ អន្តរេ អតិរាជា។ **អវីតរាគោតិ** បុរោហិតដ្ឋានតណ្ហាយ សតណ្ហោ។ **តបស្សិនន្តិ** តបសីលំ, សីលសម្បន្នោតិ នំ មញ្ញតុ។ **ចតុស្សទន្តិ** អាកិណ្ណមនុស្សតាយ មនុស្សេហិ បហូតធញ្ញតាយ ធញ្ញេន សុលភទារុតាយ ទារូហិ សម្បន្នោទកតាយ ឧទកេនាតិ ចតូហិ ឧស្សន្នំ។ **វាសវេនាតិ** វាសវេន ទិន្នំ វិយ អចលំ, វាសវតោ លទ្ធវរានុភាវេនេវ រាជានំ អារាធេត្វា តេន ទិន្នន្តិបិ អត្ថោ។ **អវីតរាគោតិ** អវិគតរាគោ កទ្ទមេ សូករោ វិយ កាមបង្កេ និមុគ្គោវ ហោតុ។

គាមណីតិ គាមជេដ្ឋកោ។ **តន្តិ** តំ ឥត្ថិំ។ **ឯករាជាតិ** អគ្គរាជា។ **ឥត្ថីសហស្សស្សាតិ** វចនមត្តតាយ វុត្តំ។ សោឡសន្នំ ឥត្ថិសហស្សានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេតូតិ អត្ថោ។ **សីមន្តិនីនន្តិ** សីមន្តធរានំ, ឥត្ថីនន្តិ អត្ថោ។ **សព្ពសមាគតានន្តិ** សព្ពេសំ សន្និបតិតានំ មជ្ឈេ និសីទិត្វា។ **អវិកម្បមានាតិ** អនោសក្កមានា សាទុរសំ ភុញ្ជតូតិ អត្ថោ។ **ចរាតុ លាភេន វិកត្ថមានាតិ** លាភហេតុ សិង្គារវេសំ គហេត្វា លាភំ ឧប្បាទេតុំ ចរតុ។ **អាវាសិកោតិ** អាវាសជគ្គនកោ។ **គជង្គលាយន្តិ** ឯវំនាមកេ នគរេ។ តត្ថ កិរ ទព្ពសម្ភារា សុលភា។ **អាលោកសន្ធិំ ទិវសន្តិ** ឯកទិវសេន ឯកមេវ វាតបានំ ករោតុ។ សោ កិរ ទេវបុត្តោ កស្សបពុទ្ធកាលេ គជង្គលនគរំ និស្សាយ យោជនិកេ មហាវិហារេ អាវាសិកោ សង្ឃត្ថេរោ ហុត្វា ជិណ្ណេ វិហារេ នវកម្មានិ ករោន្តោវ មហាទុក្ខំ អនុភវិ, តំ សន្ធាយាហ។

បាសសតេហីតិ ពហូហិ បាសេហិ។ **ឆម្ហីតិ** ចតូសុ បាទេសុ គីវាយ កដិភាគេ ចាតិ ឆសុ ឋានេសុ។ **តុត្តេហីតិ** ទ្វិកណ្ណកាហិ ទីឃលដ្ឋីហិ។ **បាចនេហីតិ** រស្សបាចនេហិ, អង្កុសកេហិ វា។ **អលក្កមាលីតិ** អហិតុណ្ឌិកេន កណ្ឋេ បរិក្ខិបិត្វា ឋបិតាយ អលក្កមាលាយ សមន្នាគតោ។ **តិបុកណ្ណបិដ្ឋោតិ** តិបុបិឡន្ធនេន បិឡន្ធិតបិដ្ឋិកណ្ណោ កណ្ណបិដ្ឋោ។ **លដ្ឋិហតោតិ** សប្បកីឡាបនំ សិក្ខាបយមានោ លដ្ឋិយា ហតោ ហុត្វា។ សព្ពំ តេ កាមភោគំ ឃរាវាសំ អត្តនា អត្តនា អនុភូតទុក្ខញ្ច ជិគុច្ឆន្តា តថា តថា សបថំ ករោន្តា ឯវមាហំសុ។

អថ ពោធិសត្តោ “សព្ពេហិ ឥមេហិ សបថោ កតោ, មយាបិ កាតុំ វដ្ដតី”តិ សបថំ ករោន្តោ –

“យោ វេ អនដ្ឋំវ នដ្ឋន្តិ ចាហ, កាមេវ សោ លភតំ ភុញ្ជតញ្ច;
អគារមជ្ឈេ មរណំ ឧបេតុ, យោ វា ភោន្តោ សង្កតិ កញ្ចិ ទេវា”តិ។ (ជា. ១.១៤.៩១) –

ឥមំ គាថមាហ។

តត្ថ **ភោន្តោតិ** ភវន្តោ។ **សង្កតីតិ** អាសង្កតិ។ **កញ្ចីតិ** អញ្ញតរំ។

អថ សក្កោ “សព្ពេបិមេ កាមេសុ និរបេក្ខា”តិ ជានិត្វា សំវិគ្គមានសោ ន ឥមេសុ កេនចិបិ ភិសានិ នីតានិ, នាបិ តយា អនដ្ឋំ នដ្ឋន្តិ វុត្តំ, អបិច អហំ តុម្ហេ វីមំសិតុកាមោ អន្តរធាបេសិន្តិ ទស្សេន្តោ –

“វិមំសមានោ ឥសិនោ ភិសានិ, តីរេ គហេត្វាន ថលេ និធេសិ;
សុទ្ធា អបាបា ឥសយោ វសន្តិ, ឯតានិ តេ ព្រហ្មចារី ភិសានី”តិ។ (ជា. ១.១៤.៩៥) –

ឱសានគាថមាហ។

តំ សុត្វា ពោធិសត្តោ –

“ន តេ នដា នោ បន កីឡនេយ្យា, ន ពន្ធវា នោ បន តេ សហាយា;
កិស្មឹ វុបត្ថម្ភ សហស្សនេត្ត, ឥសីហិ ត្វំ កីឡសិ ទេវរាជា”តិ។ (ជា. ១.១៤.៩៦) –

សក្កំ តជ្ជេសិ។

អថ នំ សក្កោ –

“អាចរិយោ មេសិ បិតា ច មយ្ហំ, ឯសា បតិដ្ឋា ខលិតស្ស ព្រហ្មេ;
ឯកាបរាធំ ខម ភូរិបញ្ញ, ន បណ្ឌិតា កោធពលា ភវន្តី”តិ។ (ជា. ១.១៤.៩៧) –

ខមាបេសិ។

មហាសត្តោ សក្កស្ស ទេវរញ្ញោ ខមិត្វា សយំ ឥសិគណំ ខមាបេន្តោ –

“សុវាសិតំ ឥសិនំ ឯករត្តំ, យំ វាសវំ ភូតបតិទ្ទសាម;
សព្ពេវ ភោន្តោ សុមនា ភវន្តុ, យំ ព្រាហ្មណោ បច្ចុបាទី ភិសានី”តិ។ (ជា. ១.១៤.៩៨) –

អាហ។

តត្ថ **ន តេ នដា**តិ, ទេវរាជ, មយំ តវ នដា វា កីឡិតព្ពយុត្តកា វា ន ហោម។ នាបិ តវ ញាតកា, **សហាយា** ហស្សំ កាតព្ពា។ អថ ត្វំ **កិស្មឹ វុបត្ថម្ភា**តិ កឹ ឧបត្ថម្ភកំ កត្វា, កឹ និស្សាយ ឥសីហិ សទ្ធឹ កីឡសីតិ អត្ថោ។ **ឯសា បតិដ្ឋា**តិ ឯសា តវ បាទច្ឆាយា អជ្ជ មម ខលិតស្ស អបរាធស្ស បតិដ្ឋា ហោតុ។ **សុវាសិត**ន្តិ អាយស្មន្តានំ ឥសីនំ ឯករត្តិម្បិ ឥមស្មឹ អរញ្ញេ វសិតំ សុវសិតមេវ។ កឹការណា? **យំ វាសវំ ភូតបតឹ** អទ្ទសាម។ សចេ ហិ មយំ នគរេ អវសិម្ហា, ន ឥមំ អទ្ទសាម។ **ភោន្តោ**តិ ភវន្តោ។ សព្ពេបិ **សុមនា ភវន្តុ** តុស្សន្តុ, សក្កស្ស ទេវរញ្ញោ ខមន្តុ, កឹការណា? **យំ ព្រាហ្មណោ បច្ចុបាទី ភិសានិ** យស្មា តុម្ហាកំ អាចរិយោ ភិសានិ អលភីតិ។ សក្កោ ឥសិគណំ វន្ទិត្វា ទេវលោកំ គតោ។ ឥសិគណោបិ ឈានាភិញ្ញាយោ និព្ពត្តេត្វា ព្រហ្មលោកូបគោ អហោសិ។

តទា ឧបកញ្ចនាទយោ ឆ ភាតរោ សារិបុត្តមោគ្គល្លានមហាកស្សបអនុរុទ្ធបុណ្ណអានន្ទត្ថេរា, ភគិនី ឧប្បលវណ្ណា, ទាសី ខុជ្ជុត្តរា, ទាសោ ចិត្តោ គហបតិ, រុក្ខទេវតា សាតាគិរោ, វារណោ បាលិលេយ្យនាគោ, វានរោ មធុវាសិដ្ឋោ, សក្កោ កាឡុទាយី, មហាកញ្ចនតាបសោ លោកនាថោ។

តស្ស ឥធាបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ ទស បារមិយោ និទ្ធារេតព្ពា។ តថា អច្ចន្តមេវ កាមេសុ អនបេក្ខតាទយោ គុណានុភាវា វិភាវេតព្ពាតិ។

ភិសចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សោណបណ្ឌិតចរិយាវណ្ណនា

៤២. បញ្ចមេ **នគរេ ព្រហ្មវឌ្ឍនេ**តិ ព្រហ្មវឌ្ឍននាមកេ នគរេ។ **កុលវរេ**តិ អគ្គកុលេ។ **សេដ្ឋេ**តិ បាសំសតមេ។ **មហាសាលេ**តិ មហាសារេ។ **អជាយហ**ន្តិ អជាយឹ អហំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – តស្មឹ កាលេ “ព្រហ្មវឌ្ឍន”ន្តិ លទ្ធនាមេ ពារាណសិនគរេ **យទា ហោមិ** ភវាមិ បដិវសាមិ, តទា អភិជាតសម្បត្តិយា ឧទិតោទិតភាវេន អគ្គេ វិជ្ជាវតសម្បត្តិយា សេដ្ឋេ អសីតិកោដិវិភវតាយ មហាសាលេ ព្រាហ្មណកុលេ អហំ ឧប្បជ្ជិន្តិ។

តទា ហិ មហាសត្តោ ព្រហ្មលោកតោ ចវិត្វា ព្រហ្មវឌ្ឍននគរេ អសីតិកោដិវិភវស្ស អញ្ញតរស្ស ព្រាហ្មណមហាសាលស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ។ តស្ស នាមគ្គហណទិវសេ “សោណកុមារោ”តិ នាមំ ករិំសុ។ តស្ស បទសា គមនកាលេ អញ្ញោបិ សត្តោ ព្រហ្មលោកា ចវិត្វា ពោធិសត្តស្ស មាតុយា កុច្ឆិម្ហិ បដិសន្ធឹ គណ្ហិ។ តស្ស ជាតស្ស “នន្ទកុមារោ”តិ នាមំ ករិំសុ។ តេសំ ឧគ្គហិតវេទានំ សព្ពសិប្បនិប្ផត្តិប្បត្តានំ រូបសម្បទំ ទិស្វា តុដ្ឋហដ្ឋា មាតាបិតរោ “ឃរពន្ធនេន ពន្ធិស្សាមា”តិ បឋមំ សោណកុមារំ អាហំសុ – “តាត, តេ បតិរូបកុលតោ ទារិកំ អានេស្សាម, ត្វំ កុដុម្ពំ បដិបជ្ជាហី”តិ។

មហាសត្តោ “អលំ មយ្ហំ ឃរាវាសេន, អហំ យាវជីវំ តុម្ហេ បដិជគ្គិត្វា តុម្ហាកំ អច្ចយេន បព្ពជិស្សាមី”តិ អាហ។ មហាសត្តស្ស ហិ តទា តយោបិ ភវា អាទិត្តំ អគារំ វិយ អង្គារកាសុ វិយ ច ឧបដ្ឋហឹសុ។ វិសេសតោ បនេស នេក្ខម្មជ្ឈាសយោ នេក្ខម្មាធិមុត្តោ អហោសិ។ តស្ស អធិប្បាយំ អជានន្តា តេ បុនប្បុនំ កថេន្តាបិ តស្ស ចិត្តំ អលភិត្វា នន្ទកុមារំ អាមន្តេត្វា “តាត, តេន ហិ ត្វំ កុដុម្ពំ បដិបជ្ជាហី”តិ វត្វា តេនាបិ “នាហំ មម ភាតរា ឆឌ្ឌិតខេឡំ សីសេន ឧក្ខិបាមិ, អហម្បិ តុម្ហាកំ អច្ចយេន ភាតរា សទ្ធឹ បព្ពជិស្សាមី”តិ វុត្តេ “ឥមេ ឯវំ តរុណា កាមេ ជហន្តិ, កិមង្គំ បន មយន្តិ សព្ពេវ បព្ពជិស្សាមា”តិ ចិន្តេត្វា “តាត, កឹ វោ អម្ហាកំ អច្ចយេន បព្ពជ្ជាយ, សព្ពេ សហេវ បព្ពជាមា”តិ វត្វា ញាតីនំ ទាតព្ពយុត្តកំ ទត្វា ទាសជនំ ភុជិស្សំ កត្វា រញ្ញោ អារោចេត្វា សព្ពំ ធនំ វិស្សជ្ជេត្វា មហាទានំ បវត្តេត្វា ចត្តារោបិ ជនា ព្រហ្មវឌ្ឍននគរា និក្ខមិត្វា ហិមវន្តប្បទេសេ បទុមបុណ្ឌរីកមណ្ឌិតំ មហាសរំ និស្សាយ រមណីយេ វនសណ្ឌេ អស្សមំ មាបេត្វា បព្ពជិត្វា តត្ថ វសឹសុ។ តេន វុត្តំ –

៤៣. “តទាបិ លោកំ ទិស្វាន, អន្ធីភូតំ តមោត្ថដំ;
ចិត្តំ ភវតោ បតិកុដតិ, តុត្តវេគហតំ វិយ។

៤៤. “ទិស្វាន វិវិធំ បាបំ, ឯវំ ចិន្តេសហំ តទា;
កទាហំ គេហា និក្ខម្ម, បវិសិស្សាមិ កាននំ។

៤៥. “តទាបិ មំ និមន្តឹសុ, កាមភោគេហិ ញាតយោ;
តេសម្បិ ឆន្ទមាចិក្ខឹ, មា និមន្តេថ តេហិ មំ។

៤៦. “យោ មេ កនិដ្ឋកោ ភាតា, នន្ទោ នាមាសិ បណ្ឌិតោ;
សោបិ មំ អនុសិក្ខន្តោ, បព្ពជ្ជំ សមរោចយិ។

៤៧. “អហំ សោណោ ច នន្ទោ ច, ឧភោ មាតាបិតា មម;
តទាបិ ភោគេ ឆឌ្ឌេត្វា, បាវិសិម្ហា មហាវន”ន្តិ។

តត្ថ **តទាបីតិ** យទា អហំ ព្រហ្មវឌ្ឍននគរេ សោណោ នាម ព្រាហ្មណកុមារោ អហោសឹ, តទាបិ។ **លោកំ ទិស្វានាតិ** សកលម្បិ សត្តលោកំ បញ្ញាចក្ខុនា បស្សិត្វា។ **អន្ធីភូតន្តិ** បញ្ញាចក្ខុវិរហេន អន្ធជាតំ អន្ធភាវំ បត្តំ។ **តមោត្ថដន្តិ** អវិជ្ជន្ធការេន អភិភូតំ។ **ចិត្តំ ភវតោ បតិកុដតីតិ** ជាតិអាទិសំវេគវត្ថុបច្ចវេក្ខណេន កាមាទិភវតោ មម ចិត្តំ សង្កុដតិ សន្និលីយតិ ន វិសរតិ។ **តុត្តវេគហតំ វិយាតិ** តុត្តំ វុច្ចតិ អយោកណ្ដកសីសោ ទីឃទណ្ឌោ, យោ បតោទោតិ វុច្ចតិ។ តេន វេគសា អភិហតោ យថា ហត្ថាជានីយោ សំវេគប្បត្តោ ហោតិ, ឯវំ មម ចិត្តំ តទា កាមាទីនវបច្ចវេក្ខណេន សំវេគប្បត្តន្តិ ទស្សេតិ។

ទិស្វាន វិវិធំ បាបន្តិ គេហំ អាវសន្តេហិ ឃរាវាសនិមិត្តំ ឆន្ទទោសាទិវសេន ករីយមានំ នានាវិធំ បាណាតិបាតាទិបាបកម្មញ្ចេវ តន្និមិត្តញ្ច នេសំ លាមកភាវំ បស្សិត្វា។ **ឯវំ ចិន្តេសហំ តទាតិ** “កទា នុ ខោ អហំ មហាហត្ថី វិយ អយពន្ធនំ ឃរពន្ធនំ ឆិន្ទិត្វា គេហតោ និក្ខមនវសេន វនំ បវិសិស្សាមី”តិ ឯវំ តទា សោណកុមារកាលេ ចិន្តេសឹ អហំ។ **តទាបិ មំ និមន្តឹសូតិ** ន កេវលំ អយោឃរបណ្ឌិតាទិកាលេយេវ, អថ ខោ តទាបិ តស្មឹ សោណកុមារកាលេបិ មំ មាតាបិតុអាទយោ ញាតយោ កាមភោគិនោ កាមជ្ឈាសយា “ឯហិ, តាត, ឥមំ អសីតិកោដិធនំ វិភវំ បដិបជ្ជ, កុលវំសំ បតិដ្ឋាបេហី”តិ ឧឡារេហិ ភោគេហិ និមន្តយឹសុ។ **តេសម្បិ ឆន្ទមាចិក្ខិន្តិ** តេសម្បិ មម ញាតីនំ តេហិ កាមភោគេហិ មា មំ និមន្តយិត្ថាតិ អត្តនោ ឆន្ទម្បិ អាចិក្ខឹ, បព្ពជ្ជាយ និន្នជ្ឈាសយម្បិ កថេសឹ, យថាជ្ឈាសយំ បដិបជ្ជថាតិ អធិប្បាយោ។

សោបិ មំ អនុ សិក្ខន្តោតិ “ឥមេ កាមា នាម អប្បស្សាទា ពហុទុក្ខា ពហូបាយាសា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៣៤; ២.៤៣-៤៥; បាចិ.៤១៧) នយេន នានប្បការំ កាមេសុ អាទីនវំ បច្ចវេក្ខិត្វា យថាហំ សីលាទីនិ សិក្ខន្តោ បព្ពជ្ជំ រោចេសឹ។ សោបិ នន្ទបណ្ឌិតោ តថេវ តស្ស នេក្ខម្មេន មំ អនុសិក្ខន្តោ **បព្ពជ្ជំ សមរោចយីតិ**។ **អហំ សោណោ ច នន្ទោ ចាតិ** តស្មឹ កាលេ សោណនាមកោ អហំ មយ្ហំ កនិដ្ឋភាតា នន្ទោ ចាតិ។ **ឧភោ មាតា**

បិតា មមាតិ “តមេ នាម បុត្តកា ឯវំ តរុណកាលេបិ កាមេ ជហន្តិ, កិមង្គំ បន មយ”ន្តិ ឧប្បន្នសំវេគា មាតាបិតរោ ច។ **ភោគេ ឆឌ្ឌេត្វា**តិ អសីតិកោដិវិភវសមិទ្ធេ មហា ភោគេ អនបេក្ខចិត្តា ខេឡបិណ្ឌំ វិយ បរិច្ចជិត្វា មយំ ចត្តារោបិ ជនា ហិមវន្តប្បទេសេ **មហាវនំ** នេក្ខម្មជ្ឈាសយេន បវិសិម្ហាតិ អត្ថោ។

បវិសិត្វា ច តេ តត្ថ រមណីយេ ភូមិភាគេ អស្សមំ មាបេត្វា តាបសបព្ពជ្ជាយ បព្ពជិត្វា តត្ថ វសឹសុ។ តេ ឧភោបិ ភាតរោ មាតាបិតរោ បដិជគ្គឹសុ។ តេសុ នន្ទបណ្ឌិតោ “មយា អាភតផលាផលានេវ មាតាបិតរោ ខាទាបេស្សាមី”តិ ហិយ្យោ ច បុរិមគោចរគហិតដ្ឋានតោ ច យានិ តានិ អវសេសានិ ផលាផលានិ បាតោវ អានេត្វា មាតាបិតរោ ខាទាបេតិ។ តេ តានិ ខាទិត្វា មុខំ វិក្ខាលេត្វា ឧបោសថិកា ហោន្តិ។ សោណបណ្ឌិតោ បន ទូរំ គន្ត្វា មធុរមធុរានិ សុបក្កានិ អាហរិត្វា ឧបនាមេតិ។ អថ នំ តេ “តាត, កនិដ្ឋេន អាភតានិ មយំ ខាទិត្វា ឧបោសថិកា ជាតា, ឥទានិ នោ អត្ថោ នត្ថី”តិ វទន្តិ។ ឥតិ តស្ស ផលាផលានិ បរិភោគំ ន លភន្តិ វិនស្សន្តិ, បុនទិវសាទីសុបិ តថេវាតិ, ឯវំ សោ បញ្ចាភិញ្ញតាយ ទូរម្បិ គន្ត្វា អាហរតិ, តេ បន ន ខាទន្តិ។

អថ មហាសត្តោ ចិន្តេសិ – “មាតាបិតរោ សុខុមាលា, នន្ទោ ច យានិ តានិ អបក្កានិ ទុប្បក្កានិ ផលាផលានិ អាហរិត្វា ខាទាបេតិ, ឯវំ សន្តេ ឥមេ ន ចិរំ បវត្តិស្សន្តិ, វារេស្សាមិ ន”ន្តិ។ អថ នំ អាមន្តេត្វា “នន្ទ, ឥតោ បដ្ឋាយ ផលាផលំ អាហរិត្វា មមាគមនំ បតិមានេហិ, ឧភោ ឯកតោវ ខាទាបេស្សាមា”តិ អាហ។ ឯវំ វុត្តេបិ អត្តនោ បុញ្ញំ បច្ចាសីសន្តោ ន តស្ស វចនមកាសិ។ មហាសត្តោ តំ ឧបដ្ឋានំ អាគតំ “ន ត្វំ បណ្ឌិតានំ វចនំ ករោសិ, អហំ ជេដ្ឋោ, មាតាបិតរោ ច មមេវ ភារោ, អហមេវ នេ បដិជគ្គិស្សាមិ, ត្វំ ឥតោ អញ្ញត្ថ យាហី”តិ តស្ស អច្ឆរំ បហរិ។

សោ តេន បណាមិតោ តត្ថ ឋាតុំ អសក្កោន្តោ តំ វន្ទិត្វា មាតាបិតូនំ តមត្ថំ អារោចេត្វា អត្តនោ បណ្ណសាលំ បវិសិត្វា កសិណំ ឱលោកេត្វា តំទិវសមេវ អដ្ឋ ច សមាបត្តិយោ បញ្ច ច អភិញ្ញាយោ និព្ពត្តេត្វា ចិន្តេសិ – “កឹ នុ ខោ អហំ សិនេរុបាទតោ រតនវាលុកំ អាហរិត្វា មម ភាតុ បណ្ណសាលាបរិវេណំ អាកិរិត្វា ខមាបេស្សាមិ, ឧទាហុ អនោតត្តតោ ឧទកំ អាហរិត្វា ខមាបេស្សាមិ? អថ វា មេ ភាតា ទេវតាវសេន ខមេយ្យ, ចត្តារោ មហារាជានោ សក្កញ្ច ទេវរាជានំ អានេត្វា ខមាបេស្សាមិ, ឯវំ បន ន សោភិស្សតិ, អយំ ខោ មនោជោ ព្រហ្មវឌ្ឍនរាជា សកលជម្ពុទីបេ អគ្គរាជា, តំ អាទឹ កត្វា សព្ពេ រាជានោ អានេត្វា ខមាបេស្សាមិ, ឯវំ សន្តេ មម ភាតុ គុណោ សកលជម្ពុទីបំ អវត្ថរិត្វា គមិស្សតិ, ចន្ទោ វិយ សូរិយោ វិយ ច បញ្ញាយិស្សតី”តិ។

សោ តាវទេវ ឥទ្ធិយា គន្ត្វា ព្រហ្មវឌ្ឍននគរេ តស្ស រញ្ញោ និវេសនទ្វារេ ឱតរិត្វា “ឯកោ តាបសោ តុម្ហេ ទដ្ឋុកាមោ”តិ រញ្ញោ អារោចាបេត្វា តេន កតោកាសោ តស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា “អហំ អត្តនោ ពលេន សកលជម្ពុទីបេ រជ្ជំ គហេត្វា តវ ទស្សាមី”តិ។ “កថំ បន តុម្ហេ, ភន្តេ, សកលជម្ពុទីបេ រជ្ជំ គហេត្វា ទស្សថា”តិ? “មហារាជ, កស្សចិ វធច្ឆេទំ អកត្វា អត្តនោ ឥទ្ធិយាវ គហេត្វា ទស្សាមី”តិ មហតិយា សេនាយ សទ្ធឹ តំ អាទាយ កោសលរដ្ឋំ គន្ត្វា នគរស្ស អវិទូរេ ខន្ធាវារំ និវេសេត្វា “យុទ្ធំ វា នោ ទេតុ, វសេ វា វត្តតូ”តិ កោសលរញ្ញោ ទូតំ បាហេសិ។ តេន កុជ្ឈិត្វា យុទ្ធសជ្ជេន ហុត្វា និក្ខន្តេន សទ្ធឹ យុទ្ធេ អារទ្ធេ អត្តនោ ឥទ្ធានុភាវេន យថា ទ្វិន្នំ សេនានំ បីឡនំ ន ហោតិ, ឯវំ កត្វា យថា ច កោសលរាជា តស្ស វសេ វត្តតិ, ឯវំ វចនបដិវចនហរណេហិ សំវិទហិ។ ឯតេនុបាយេន សកលជម្ពុទីបេ រាជានោ តស្ស វសេ វត្តាបេសិ។

សោ តេន បរិវុតោ នន្ទបណ្ឌិតំ អាហ – “ភន្តេ, តុម្ហេហិ យថា មយ្ហំ បដិញ្ញាតំ, តថា កតំ, ពហូបការា មេ តុម្ហេ, កិមហំ តុម្ហាកំ ករិស្សាមិ, អហញ្ហិ តេ សកលជម្ពុទីបេ ឧបឌ្ឍរជ្ជម្បិ ទាតុំ ឥច្ឆាមិ, កិមង្គំ បន ហត្ថិអស្សរថមណិមុត្តាបវាឡរជតសុវណ្ណទាសិទាសបរិជនបរិច្ឆេទ”ន្តិ? តំ សុត្វា នន្ទបណ្ឌិតោ “ន មេ តេ, មហារាជ, រជ្ជេន អត្ថោ, នាបិ ហត្ថិយានាទីហិ, អបិ ច ខោ តេ រដ្ឋេ អសុកស្មឹ នាម អស្សមេ មម មាតាបិតរោ បព្ពជិត្វា វសន្តិ។ ត្យាហំ ឧបដ្ឋហន្តោ ឯកស្មឹ អបរាធេ មម ជេដ្ឋភាតិកេន សោណបណ្ឌិតេន នាម មហេសិនា បណាមិតោ, ស្វាហំ តំ អាទាយ តស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា ខមាបេស្សាមិ, តស្ស មេ ត្វំ ខមាបនេ សហាយោ ហោហី”តិ។ រាជា “សាធូ”តិ សម្បដិច្ឆិត្វា ចតុវីសតិអក្ខោភនី បរិមាណាយ សេនាយ បរិវុតោ ឯកសតរាជូហិ សទ្ធឹ នន្ទបណ្ឌិតំ បុរក្ខត្វា តំ អស្សមបទំ បត្វា ចតុរង្គុលប្បទេសំ មុញ្ចិត្វា អាកាសេ ឋិតេន កាជេន អនោតត្តតោ ឧទកំ អាហរិត្វា បានីយំ បដិសាមេត្វា បរិវេណំ សម្មជ្ជិត្វា មាតាបិតូនំ អាសន្នប្បទេសេ និសិន្នំ ឈានរតិសមប្បិតំ មហាសត្តំ ឧបសង្កមិត្វា នន្ទបណ្ឌិតោ នំ ខមាបេសិ។ មហាសត្តោ នន្ទបណ្ឌិតំ មាតរំ បដិច្ឆាបេត្វា អត្តនា យាវជីវំ បិតរំ បដិជគ្គិ។ តេសំ បន រាជូនំ –

“អានន្ទោ ច បមោទោ ច, សទា ហសិតកីឡិតំ;
មាតរំ បរិចរិត្វាន, លព្ភមេតំ វិជានតា។

“អានន្ទោ ច បមោទោ ច, សទា ហសិតកីឡិតំ;
បិតរំ បរិចរិត្វាន, លព្ភមេតំ វិជានតោ។

“ទានញ្ច បេយ្យវជ្ជញ្ច, អត្ថចរិយា ច យា ឥធ;
សមានត្តតា ច ធម្មេសុ, តត្ថ តត្ថ យថារហំ;
ឯតេ ខោ សង្គហា លោកេ, រថស្សាណីវ យាយតោ។

“ឯតេ ច សង្គហា នាស្សុ, ន មាតា បុត្តការណា;
លភេថ មានំ បូជំ វា, បិតា វា បុត្តការណា។

“យស្មា ច សង្គហា ឯតេ, សម្មបេក្ខន្តិ បណ្ឌិតា;
តស្មា មហត្តំ បប្បោន្តិ, បាសំសា ច ភវន្តិ តេ។

“ព្រហ្មាតិ មាតាបិតរោ, បុព្ពាចរិយាតិ វុច្ចរេ;
អាហុនេយ្យា ច បុត្តានំ, បជាយ អនុកម្បកា។

“តស្មា ហិ នេ នមស្សេយ្យ, សក្ករេយ្យ ច បណ្ឌិតោ;
អន្នេន អថ បានេន, វត្ថេន សយនេន ច;
ឧច្ឆាទនេន ន្ហាបនេន, បាទានំ ធោវនេន ច។

“តាយ នំ បារិចរិយាយ, មាតាបិតូសុ បណ្ឌិតា;
ឥធេវ នំ បសំសន្តិ, បេច្ច សគ្គេ បមោទតី”តិ។ (ជា. ២.២០.១៧៦-១៨៣) –

ពុទ្ធលីឡាយ ធម្មំ ទេសេសិ, តំ សុត្វា សព្ពេបិ តេ រាជានោ សពលកាយា បសីទីសុ។ អថ នេ បញ្ចសុ សីលេសុ បតិដ្ឋាបេត្វា “ទានាទីសុ អប្បមត្តា ហោថា”តិ ឱវទិត្វា វិស្សជ្ជេសិ។ តេ សព្ពេបិ ធម្មេន រជ្ជំ ការេត្វា អាយុបរិយោសានេ ទេវនគរំ បូរយឹសុ។ ពោធិសត្តោ “ឥតោ បដ្ឋាយ មាតរំ បដិជគ្គាហី”តិ មាតរំ នន្ទបណ្ឌិតំ បដិច្ឆាបេត្វា អត្តនា យាវជីវំ បិតរំ បដិជគ្គិ។ តេ ឧភោបិ អាយុបរិយោសានេ ព្រហ្មលោកបរាយនា អហេសុំ។

តទា មាតាបិតរោ មហារាជកុលានិ, នន្ទបណ្ឌិតោ អានន្ទត្ថេរោ, មនោជោ រាជា សារិបុត្តត្ថេរោ, ឯកសតរាជានោ អសីតិមហាថេរា ចេវ អញ្ញតរថេរា ច, ចតុវីសតិអក្ខោភណីបរិសា ពុទ្ធបរិសា, សោណបណ្ឌិតោ លោកនាថោ។

តស្ស កិញ្ចាបិ សាតិសយា នេក្ខម្មបារមី, តថាបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ សេសបារមិយោ ច និទ្ធារេតព្ពា។ តថា អច្ចន្តមេវ កាមេសុ អនបេក្ខតា, មាតាបិតូសុ តិព្ពោ សគារវសប្បតិស្សភាវោ , មាតាបិតុឧបដ្ឋានេន អតិត្តិ, សតិបិ នេសំ ឧបដ្ឋានេ សព្ពកាលំ សមាបត្តិវិហារេហិ វីតិនាមនន្តិ ឯវមាទយោ មហាសត្តស្ស គុណានុភាវា វិភាវេតព្ពាតិ។

សោណបណ្ឌិតចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

នេក្ខម្មបារមី និដ្ឋិតា។

៦. តេមិយចរិយាវណ្ណនា

៤៨. ឆដ្ឋេ **កាសិរាជស្ស អត្រជោ**តិ កាសិរញ្ញោ អត្រជោ បុត្តោ **យទា ហោមិ**, តទា **មូគបក្ខោតិ នាមេន, តេមិយោតិ វទន្តិ ម**ន្តិ តេមិយោតិ នាមេន មូគបក្ខវតាធិដ្ឋានេន “មូគបក្ខោ”តិ មាតាបិតរោ អាទី កត្វា សព្ពេវ មំ វទន្តីតិ សម្ពន្ធោ។ មហាសត្តស្ស ហិ ជាតទិវសេ សកលកាសិរដ្ឋេ ទេវោ វស្សិ, យស្មា ច សោ រញ្ញោ ចេវ អមច្ចាទីនញ្ច ហទយំ ឧឡារេន បីតិសិនេហេន តេមយមានោ ឧប្បន្នោ, តស្មា “តេមិយកុមារោ”តិ នាមំ អហោសិ។

៤៩. **សោឡសិត្ថិសហស្សាន**ន្តិ សោឡសន្នំ កាសិរញ្ញោ ឥត្ថាគារសហស្សានំ។ **ន វិជ្ជតិ បុមោ**តិ បុត្តោ ន លព្ភតិ។ ន កេវលញ្ច បុត្តោ ឯវ, ធីតាបិស្ស នត្ថិ ឯវ។ **អហោរត្តានំ អច្ចយេន, និព្ពត្តោ អហមេកកោ**តិ អ

បុត្តកស្សេវ តស្ស រញ្ញោ ពហូនំ សំវច្ឆរានំ អតីតត្តា អនេកេសំ អហោរត្តានំ អបគមនេន សក្កទត្តិយោ អហ មេកកោវ ពោធិបរិយេសនំ ចរមានោ, តទា តស្ស បុត្តោ ហុត្វា ឧប្បន្នោតិ សត្ថា វទតិ។

តត្រាយំ អនុបុព្ពិកថា – អតីតេ ពារាណសិយំ កាសិរាជា រជ្ជំ ការេសិ។ តស្ស សោឡសសហស្សា ឥត្ថិយោ អហេសុំ។ តាសុ ឯកាបិ បុត្តំ វា ធីតរំ វា ន លភតិ។ នាគរា “អម្ហាកំ រញ្ញោ វំសានុរក្ខកោ ឯកោបិ បុត្តោ នត្ថី”តិ វិប្បដិសារី ជាតា សន្និបតិត្វា រាជានំ “បុត្តំ បត្ថេហី”តិ អាហំសុ។ រាជា សោឡសសហស្សា ឥត្ថិយោ “បុត្តំ បត្ថេថា”តិ អាណាបេសិ។ តា ចន្ទាទីនំ ឧបដ្ឋានាទីនិ កត្វា បត្ថេន្តិយោបិ ន លភិំសុ។ អគ្គមហេសី បនស្ស មទ្ទរាជធីតា ចន្ទាទេវី នាម សីលសម្បន្នា អហោសិ។ រាជា “ត្វម្បិ បុត្តំ បត្ថេហី”តិ អាហ។ សា បុណ្ណមទិវសេ ឧបោសថិកា ហុត្វា អត្តនោ សីលំ អាវជ្ជេត្វា “សចាហំ អខណ្ឌសីលា, ឥមិនា មេ សច្ចេន បុត្តោ ឧប្បជ្ជតូ”តិ សច្ចកិរិយមកាសិ។ តស្សា សីលតេជេន សក្កស្ស អាសនំ ឧណ្ហាការំ ទស្សេសិ។ សក្កោ អាវជ្ជេន្តោ តំ ការណំ ញត្វា “ចន្ទាទេវិយា បុត្តបដិលាភស្ស ឧបាយំ ករិស្សាមី”តិ តស្សា អនុច្ឆវិកំ បុត្តំ ឧបធារេន្តោ ពោធិសត្តំ តាវតិំសភវនេ និព្ពត្តិត្វា តត្ថ យាវតាយុកំ ឋត្វា តតោ ចវិត្វា ឧបរិទេវលោកេ ឧប្បជ្ជិតុកាមំ ទិស្វា តស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា “សម្ម, តយិ មនុស្សលោកេ ឧប្បន្នេ បារមិយោ ច តេ បូរេស្សន្តិ, មហាជនស្ស ច វុឌ្ឍិ ភវិស្សតិ, អយំ កាសិរញ្ញោ ចន្ទា នាម អគ្គមហេសី បុត្តំ បត្ថេតិ, តស្សា កុច្ឆិយំ ឧប្បជ្ជាហី”តិ អាហ។

សោ “សាធូ”តិ បដិស្សុណិត្វា តស្សា កុច្ឆិយំ បដិសន្ធិំ គណ្ហិ។ តស្ស សហាយា បញ្ចសតា ទេវបុត្តា ខីណាយុកា ទេវលោកា ចវិត្វា តស្សេវ រញ្ញោ អមច្ចភរិយានំ កុច្ឆីសុ បដិសន្ធិំ គណ្ហិំសុ។ ទេវី គព្ភស្ស បតិដ្ឋិតភាវំ ញត្វា រញ្ញោ អារោចេសិ។ រាជា គព្ភបរិហារំ ទាបេសិ។ សា បរិបុណ្ណគព្ភា ធញ្ញបុញ្ញលក្ខណសម្បន្នំ បុត្តំ វិជាយិ។ តំទិវសមេវ អមច្ចគេហេសុ បញ្ចកុមារសតានិ វិជាយិំសុ។ ឧភយម្បិ សុត្វា រាជា “មម បុត្តស្ស បរិវារា ឯតេ”តិ បញ្ចន្នំ ទារកសតានំ បញ្ចធាតិសតានិ បេសេត្វា កុមារបសាធនានិ ច បេសេសិ។ មហាសត្តស្ស បន អតិទីឃាទិទោសវិវជ្ជិតា អលម្ពត្ថនា មធុរថញ្ញា ចតុសដ្ឋិធាតិយោ ទត្វា មហន្តំ សក្ការំ កត្វា ចន្ទាទេវិយាបិ វរំ អទាសិ។ សា គហិតកំ កត្វា ឋបេសិ។ ទារកោ មហតា បរិវារេន វឌ្ឍតិ។ អថ នំ ឯកមាសិកំ អលង្ករិត្វា រញ្ញោ សន្តិកំ អានយិំសុ។ រាជា បិយបុត្តំ ឱលោកេត្វា អាលិង្គិត្វា អង្កេ និសីទាបេត្វា រមយមានោ និសីទិ។

៥០. តស្មិំ ខណេ ចត្តារោ ចោរា អានីតា។ រាជា តេសុ ឯកស្ស សកណ្ដកាហិ កសាហិ បហារសហស្សំ អាណាបេសិ, ឯកស្ស សង្ខលិកាយ ពន្ធិត្វា ពន្ធនាគារប្បវេសនំ, ឯកស្ស សរីរេ សត្តិប្បហារទានំ, ឯកស្ស សូលារោបនំ។ មហាសត្តោ បិតុ កថំ សុត្វា សំវេគប្បត្តោ ហុត្វា “អហោ មម បិតា រជ្ជំ និស្សាយ ភារិយំ និរយគាមិកម្មំ ករោតី”តិ ចិន្តេសិ។ បុនទិវសេ នំ សេតច្ឆត្តស្ស ហេដ្ឋា អលង្កតសិរិសយនេ និបជ្ជាបេសុំ។

សោ ថោកំ និទ្ទាយិត្វា បដិពុទ្ធោ អក្ខីនិ ឧម្មីលេត្វា សេតច្ឆត្តំ ឱលោកេន្តោ មហន្តំ សិរិវិភវំ បស្សិ។ អថស្ស បកតិយាបិ សំវេគប្បត្តស្ស អតិរេកតរំ ភយំ ឧប្បជ្ជិ។ សោ “កុតោ នុ ខោ អហំ ឥមំ រាជគេហំ អាគតោ”តិ ឧបធារេន្តោ ជាតិស្សរញ្ញាណេន ទេវលោកតោ អាគតភាវំ ញត្វា តតោ បរំ ឱលោកេន្តោ ឧស្សទនិរយេ បក្កភាវំ បស្សិ។ តតោ បរំ ឱលោកេន្តោ តស្មិំយេវ នគរេ រាជភាវំ បស្សិ។ អថ សោ “អហំ វីសតិវស្សានិ រជ្ជំ ការេត្វា អសីតិវស្សសហស្សានិ ឧស្សទនិរយេ បច្ចិំ, ឥទានិ បុនបិ ឥមស្មិំ ចោរគេហេ និព្ពត្តោស្មិ, បិតាបិ មេ ហិយ្យោ ចតូសុ ចោរេសុ អានីតេសុ តថារូបំ ផរុសំ និរយសំវត្តនិកំ កថំ កថេសិ។ ន មេ ឥមិនា អវិទិតវិបុលានត្ថាវហេន រជ្ជេន អត្ថោ, កថំ នុ ខោ ឥមម្ហា ចោរគេហា មុច្ចេយ្យ”ន្តិ ចិន្តេន្តោ និបជ្ជិ។ អថ នំ ឯកា ទេវធីតា “តាត តេមិយកុមារ, មា ភាយិ, តីណិ អង្គានិ អធិដ្ឋហិត្វា តវ សោត្ថិ ភវិស្សតី”តិ សមស្សាសេសិ។ តំ សុត្វា មហាសត្តោ រជ្ជសង្ខាតា អនត្ថតោ មុច្ចិតុកាមោ សោឡសសំវច្ឆរានិ តីណិ អង្គានិ អចលាធិដ្ឋានវសេន អធិដ្ឋហិ។ តេន វុត្តំ **“កិច្ឆាលទ្ធំ បិយំ បុត្ត”**ន្តិអាទិ។

តត្ថ **កិច្ឆាលទ្ធ**ន្តិ កិច្ឆេន កសិរេន ចិរកាលបត្ថនាយ លទ្ធំ។ **អភិជាត**ន្តិ ជាតិសម្បន្នំ។ កាយជុតិយា ចេវ ញាណជុតិយា ច សមន្នាគតត្តា **ជុតិន្ធរំ។ សេតច្ឆត្តំ ធារយិត្វាន, សយនេ បោសេតិ មំ បិតា**តិ បិតា មេ កាសិរាជា “មា នំ កុមារំ រជោ វា ឧស្សាវោ វា”តិ ជាតកាលតោ បដ្ឋាយ សេតច្ឆត្តស្ស ហេដ្ឋា សិរិសយនេ សយាបេត្វា មហន្តេន បរិវារេន មំ បោសេតិ។

៥១. **និទ្ទាយមានោ សយនវរេ បពុជ្ឈិត្វា** អហំ ឱលោកេន្តោ **បណ្ឌរំ** សេតច្ឆត្តំ **អទ្ទសំ។ យេនាហំ និរយំ គតោ**តិ យេន សេតច្ឆត្តេន តតោ តតិយេ អត្តភាវេ អហំ និរយំ គតោ, សេតច្ឆត្តសីសេន រជ្ជំ វទតិ។

៥២. **សហ ទិដ្ឋស្ស មេ ឆត្ត**ន្តិ តំ សេតច្ឆត្តំ ទិដ្ឋស្ស ទិដ្ឋវតោ មេ សហ តេន ទស្សនេន, ទស្សនសមកាលមេវាតិ អត្ថោ។ **តាសោ ឧប្បជ្ជិ ភេរវោ**តិ សុបរិវិទិតាទីនវត្តា ភយានកោ ចិត្តុត្រាសោ ឧទបាទិ។ **វិនិច្ឆយំ**

សមាបន្នោ, កថាហំ ឥមំ មុញ្ចិស្សន្តិ កថំ នុ ខោ អហំ ឥមំ រជ្ជំ កាឡកណ្ណិំ មុញ្ចេយ្យន្តិ ឯវំ វិចារណំ អាបជ្ជិ។

៥៣. បុព្ពសាលោហិតា មយ្ហន្តិ បុព្ពេ ឯកស្មិំ អត្តភាវេ មម មាតុភូតបុព្ពា តស្មិំ ឆត្តេ អធិវត្ថា **ទេវតា** មយ្ហំ **អត្ថកាមិនី** ហិតេសិនី។ **សា មំ ទិស្វាន ទុក្ខិតំ, តីសុ ឋានេសុ យោជយីតិ** សា ទេវតា មំ តថា ចេតោទុក្ខេន ទុក្ខិតំ ទិស្វា មូគបក្ខពធិរភាវសង្ខាតេសុ តីសុ រជ្ជទុក្ខតោ និក្ខមនការណេសុ យោជេសិ។

៥៤. បណ្ឌិច្ចយន្តិ បណ្ឌិច្ចំ, អយមេវ វា បាឋោ។ **មា វិភាវយាតិ** មា បកាសេហិ។ **ពាលមតោតិ** ពាលោតិ ញាតោ។ **សព្ពោតិ** សកលោ អន្តោជនោ ចេវ ពហិជនោ ច។ **ឱចិនាយតូតិ** នីហរថេតំ កាឡកណ្ណិន្តិ អវជានាតុ។ **ឯវំ តវ អត្ថោ ភវិស្សតីតិ** ឯវំ យថាវុត្តនយេន អវជានិតព្ពភាវេ សតិ តុយ្ហំ គេហតោ និក្ខមនេន **ហិតំ** បារមិបរិបូរណំ ភវិស្សតិ។

៥៥. តេតំ វចនន្តិ តេ ឯតំ តីណិ អង្គានិ អធិដ្ឋាហីតិ វចនំ។ **អត្ថកាមាសិ មេ អម្មាតិ** អម្ម ទេវតេ, មម អត្ថកាមា អសិ។ **ហិតកាមាតិ** តស្សេវ បរិយាយវចនំ។ អត្ថោតិ វា ឯត្ថ សុខំ វេទិតព្ពំ។ ហិតន្តិ តស្ស ការណភូតំ បុញ្ញំ។

៥៦. សាគរេវ ថលំ លភិន្តិ ចោរគេហេ វតាហំ ជាតោ, អហុ មេ មហាវតានត្ថោតិ សោកសាគរេ ឱសីទន្តោ តស្សា ទេវតាយ អហំ វចនំ សុត្វា សាគរេ ឱសីទន្តោ វិយ ថលំ បតិដ្ឋំ **អលភិំ,** រជ្ជកុលតោ និក្ខមនោបាយំ អលភិន្តិ អត្ថោ។ **តយោ អង្គេ អធិដ្ឋហិន្តិ** យាវ គេហតោ និក្ខមិំ, តាវ តីណិ អង្គានិ ការណានិ អធិដ្ឋហិំ។

៥៧. ឥទានិ តានិ សរូបតោ ទស្សេតុំ **“មូគោ អហោសិ”**ន្តិ គាថមាហ។ តត្ថ **បក្ខោតិ** បីឋសប្បិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ឯវំ បន មហាសត្តេ ទេវតាយ ទិន្ននយេ ឋត្វា ជាតវស្សតោ បដ្ឋាយ មូគាទិភាវេន អត្តានំ ទស្សេន្តេ មាតាបិតរោ ធាតិអាទយោ ច “មូគានំ ហនុបរិយោសានំ នាម ឯវរូបំ ន ហោតិ, ពធិរានំ កណ្ណសោតំ នាម ឯវរូបំ ន ហោតិ, បីឋសប្បីនំ ហត្ថបាទា នាម ឯវរូបា ន ហោន្តិ, ភវិតព្ពមេត្ថ ការណេន, វីមំសិស្សាម ន”ន្តិ ចិន្តេត្វា “ខីរេន តាវ វីមំសិស្សាមា”តិ សកលទិវសំ ខីរំ ន ទេន្តិ។ សោ សុស្សន្តោបិ ខីរត្ថាយ សទ្ទំ ន ករោតិ។

អថស្ស មាតា “បុត្តោ មេ ឆាតោ, ខីរមស្ស ទេថា”តិ ខីរំ ទាបេសិ។ ឯវំ អន្តរន្តរា ខីរំ អទត្វា ឯកសំវច្ឆរំ វីមំសន្តាបិ អន្តរំ ន បស្សឹសុ។ តតោ “កុមារកា នាម បូវខជ្ជកំ បិយាយន្តិ, ផលាផលំ បិយាយន្តិ, កីឡនភណ្ឌកំ បិយាយន្តិ, ភោជនំ បិយាយន្តី”តិ តានិ តានិ បលោភនីយានិ ឧបនេត្វា វីមំសនវសេន បលោភេន្តា យាវ បញ្ចវស្សកាលា អន្តរំ ន បស្សឹសុ។ អថ នំ “ទារកា នាម អគ្គិតោ ភាយន្តិ, មត្តហត្ថិតោ ភាយន្តិ, សប្បតោ ភាយន្តិ, ឧក្ខិត្តាសិកបុរិសតោ ភាយន្តិ, តេហិ វីមំសិស្សាមា”តិ យថា តេហិស្ស អនត្ថោ ន ជាយតិ, តថា បុរិមមេវ សំវិទហិត្វា អតិភយានកាការេន ឧបគច្ឆន្តេ ការេសុំ។

មហាសត្តោ និរយភយំ អាវជ្ជេត្វា “ឥតោ សតគុណេន សហស្សគុណេន សតសហស្សគុណេន និរយោ ភាយិតព្ពោ”តិ និច្ចលោវ ហោតិ។ ឯវម្បិ វីមំសិត្វា អន្តរំ ន បស្សន្តា បុន “ទារកា នាម សមជ្ជត្ថិកា ហោន្តី”តិ សមជ្ជំ ការេត្វាបិ មហាសត្តំ សាណិយា បរិក្ខិបិត្វា អជានន្តស្សេវ ចតូសុ បស្សេសុ សង្ខសទ្ទេហិ ភេរិសទ្ទេហិ ច សហសា ឯកនិន្នាទំ ការេត្វាបិ អន្ធការេ យដេហិ ទីបំ ឧបនេត្វា សហសា អាលោកំ ទស្សេត្វាបិ សកលសរីរំ ផាណិតេន មក្ខេត្វា ពហុមក្ខិកេ ឋានេ និបជ្ជាបេត្វាបិ ន្ហាបនាទីនិ អកត្វា ឧច្ចារបស្សាវមត្ថកេ និបន្នំ អដ្ដបេក្ខិត្វាបិ តត្ថ ច បលិបន្នំ សយមានំ បរិហាសេហិ អក្កោសនេហិ ច ឃដ្ដេត្វាបិ ហេដ្ឋាមញ្ចេ អគ្គិកបល្លំ កត្វា ឧណ្ហសន្តាបេន បីឡេត្វាបីតិ ឯវំ នានាវិធេហិ ឧបាយេហិ វីមំសន្តាបិស្ស អន្តរំ ន បស្សឹសុ។

មហាសត្តោ ហិ សព្ពត្ថ និរយភយមេវ អាវជ្ជេត្វា អធិដ្ឋានំ អវិកោបេន្តោ និច្ចលោវ អហោសិ។ ឯវំ បន្នរសវស្សានិ វីមំសិត្វា អថ សោឡសវស្សកាលេ “បីឋសប្បិនោ វា ហោន្តុ មូគពធិរា វា រជនីយេសុ អរជ្ជន្តា ទុស្សនីយេសុ អទុស្សន្តា នាម នត្ថីតិ នាដកានិស្ស បច្ចុបដ្ឋបេត្វា វីមំសិស្សាមា”តិ កុមារំ គន្ធោទកេន ន្ហាបេត្វា ទេវបុត្តំ វិយ អលង្ករិត្វា ទេវវិមានកប្បំ បុប្ផគន្ធទាមាទីហិ ឯកាមោទបមោទំ បាសាទំ អារោបេត្វា ឧត្តមរូបធរា ភាវវិលាសសម្បន្នា ទេវច្ឆរាបដិភាគា ឥត្ថិយោ ឧបដ្ឋបេសុំ – “គច្ឆថ នច្ចាទីហិ កុមារំ អភិរមាបេថា”តិ។ តា ឧបគន្ត្វា តថា កាតុំ វាយមឹសុ។ សោ ពុទ្ធិសម្បន្នតាយ “ឥមា មេ សរីរសម្ផស្សំ មា វិន្ទឹសូ”តិ អស្សាសបស្សាសេ និរុន្ធិ។ តា តស្ស សរីរសម្ផស្សំ អវិន្ទន្តិយោ “ថទ្ធសរីរោ ឯស, នាយំ មនុស្សោ, យក្ខោ ភវិស្សតី”តិ បក្កមឹសុ។

ឯវំ សោឡស វស្សានិ សោឡសហិ មហាវីមំសាហិ អនេកាហិ ច ខុទ្ទកវីមំសាហិ បរិគ្គណ្ហិតុំ អសក្កុណិត្វា មាតាបិតរោ “តាត, តេមិយកុមារ, មយំ តវ អមូគាទិភាវំ ជានាម, ន ហិ តេសំ ឯវរូបានិ មុខកណ្ណសោតបាទានិ ហោន្តិ, តွំ អម្ហេហិ បត្ថេត្វា លទ្ធបុត្តកោ, មា នោ នាសេហិ, សកលជម្ពុទីបេ រាជូនំ សន្តិកា គរហតោ មោចេហី”តិ សហ វិសុំ វិសុញ្ច អនេកវារំ យាចីសុ។ សោ តេហិ ឯវំ យាចិយមានោបិ អសុណន្តោ វិយ ហុត្វា និបជ្ជិ។

៥៨. អថ រាជា មហាសត្តស្ស ឧភោ បាទេ កណ្ណសោតេ ជិវ្ហំ ឧភោ ច ហត្ថេ កុសលេហិ បុរិសេហិ វីមំសាបេត្វា “យទិបិ អបីឋសប្បិអាទីនំ វិយស្ស បាទាទយោ, តថាបិ អយំ បីឋសប្បិ មូគពធិរោ មញ្ញេ, ឦទិសេ កាឡកណ្ណិបុរិសេ ឥមស្មិំ គេហេ វសន្តេ តយោ អន្តរាយា បញ្ញាយន្តិ ជីវិតស្ស វា ឆត្តស្ស វា មហេសិយា វា”តិ លក្ខណបាឋកេហិ ឥទានិ កថិតំ។ ជាតទិវសេ បន “តុម្ហាកំ ទោមនស្សបរិហរណត្ថំ ‘ធញ្ញបុញ្ញលក្ខណោ’តិ វុត្ត”ន្តិ អមច្ចេហិ អារោចិតំ សុត្វា អន្តរាយភយេន ភីតោ “គច្ឆថ នំ អវមង្គលរថេ និបជ្ជាបេត្វា បច្ឆិមទ្វារេន នីហរាបេត្វា អាមកសុសានេ និខណថា”តិ អាណាបេសិ។ តំ សុត្វា មហាសត្តោ ហដ្ឋោ ឧទគ្គោ អហោសិ – “ចិរស្សំ វត មេ មនោរថោ មត្ថកំ បាបុណិស្សតី”តិ។ តេន វុត្តំ **“តតោ មេ ហត្ថបាទេ ចា”**តិអាទិ។

តត្ថ **មទ្ទិយា**តិ មទ្ទនវសេន វីមំសិត្វា។ **អនូនត**ន្តិ ហត្ថាទីហិ អវិកលតំ។ **និន្ទិសុ**ន្តិ “ឯវំ អនូនាវយវោបិ សមានោ មូគាទិ វិយ ទិស្សមានោ “វជ្ឈំ ការេតុំ អភព្ពោ, កាឡកណ្ណិបុរិសោ អយ”ន្តិ គរហីសុ។ “និន្ទិសុ”ន្តិបិ បាឋោ, វទីសូតិ អត្ថោ។

៥៩. **ឆឌ្ឌនំ អនុមោទិសុ**ន្តិ រាជទស្សនត្ថំ អាគតា សព្ពេបិ ជនបទវាសិនោ សេនាបតិបុរោហិតប្បមុខា រាជបុរិសា តេ សព្ពេបិ **ឯកមនា** សមានចិត្តា **ហុត្វា** អន្តរាយបរិហរណត្ថំ រញ្ញោ អាណត្តា ភូមិយំ និខណនវសេន មម ឆឌ្ឌនំ មុខសង្កោចំ អកត្វា អភិមុខភាវេន សាធុ សុដ្ឋុ ឥទំ កត្តព្ពមេវាតិ អនុមោទីសុ។

៦០. **សោ មេ អត្ថោ សមិជ្ឈថា**តិ យស្សត្ថាយ យទត្ថំ តតោ មូគាទិភាវាធិដ្ឋានវសេន ទុក្ករចរណំ ចិណ្ណំ ចរិតំ, សោ អត្ថោ មម សមិជ្ឈតិ។ តេសំ មម មាតាបិតុអាទីនំ **មតី** អធិប្បាយំ **សុត្វា សោ** អហំ មម អធិប្បាយសមិជ្ឈនេន **ហដ្ឋោ** អនុបធារេត្វា ភូមិយំ និខណនានុជាននេន **សំវិគ្គមានសោវ** អហោសិន្តិ វចនសេសេន សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។

៦១. ឯវំ កុមារស្ស ភូមិយំ និខណនេ រញ្ញា អាណត្តេ ចន្ទាទេវី តំ បវត្តិំ សុត្វា រាជានំ ឧបសង្កមិត្វា, “ទេវ, តុម្ហេហិ មយ្ហំ វរោ ទិន្នោ, មយា ច គហិតកំ កត្វា ឋបិតោ, តំ មេ ឥទានិ ទេថា”តិ។ “គណ្ហ, ទេវី”តិ។ “បុត្តស្ស មេ រជ្ជំ ទេថា”តិ។ “បុត្តោ តេ កាឡកណ្ណី, ន សក្កា ទាតុ”ន្តិ។ “តេន ហិ, ទេវ, យាវជីវំ អទេន្តោ សត្ត វស្សានិ ទេថា”តិ។ “តម្បិ ន សក្កា”តិ។ “ឆ វស្សានិ, បញ្ចចត្តារិតីណិទ្វេឯកំ វស្សំ, សត្ត មាសេ, ឆបញ្ចចត្តារោតយោ ទ្វេឯកំ មាសំអឌ្ឍមាសំសត្តាហំ ទេថា”តិ។ សាធុ គណ្ហាតិ។

សា បុត្តំ អលង្ការាបេត្វា “តេមិយកុមារស្ស ឥទំ រជ្ជ”ន្តិ នគរេ ភេរិំ ចរាបេត្វា នគរំ អលង្ការាបេត្វា បុត្តំ ហត្ថិក្ខន្ធំ អារោបេត្វា សេតច្ឆត្តំ មត្ថកេ ការាបេត្វា នគរំ បទក្ខិណំ កត្វា អាគតំ អលង្កតសិរិសយនេ និបជ្ជាបេត្វា សព្ពរត្តិំ យាចិ – “តាត តេមិយ, តំ និស្សាយ សោឡស វស្សានិ និទ្ទំ អលភិត្វា រោទមានាយ មេ អក្ខីនិ ឧប្បក្កានិ, សោកេន ហទយំ ភិជ្ជតិ វិយ, តវ អបីឋសប្បិអាទិភាវំ ជានាមិ, មា មំ អនាថំ ករី”តិ។ ឥមិនា និយាមេន ឆ ទិវសេ យាចិ។ ឆដ្ឋេ ទិវសេ រាជា សុនន្ទំ នាម សារថិំ បក្កោសាបេត្វា “ស្វេ បាតោវ អវមង្គលរថេន កុមារំ នីហរិត្វា អាមកសុសានេ ភូមិយំ និខណិត្វា បថវិវឌ្ឍនកកម្មំ កត្វា ឯហី”តិ អាហ។ តំ សុត្វា ទេវី “តាត, កាសិរាជា តំ ស្វេ អាមកសុសានេ និខណិតុំ អាណាបេសិ។ ស្វេ មរណំ បាបុណិស្សតី”តិ អាហ។

មហាសត្តោ តំ សុត្វា “តេមិយ, សោឡស វស្សានិ តយា កតោ វាយាមោ មត្ថកំ បត្តោ”តិ ហដ្ឋោ ឧទគ្គោ អហោសិ។ មាតុយា បនស្ស ហទយំ ភិជ្ជនាការំ វិយ អហោសិ។ អថ តស្សា រត្តិយា អច្ចយេន បាតោវ សារថិ រថំ អាទាយ ទ្វារេ ឋបេត្វា សិរិគព្ភំ បវិសិត្វា “ទេវិ, មា មយ្ហំ កុជ្ឈិ, រញ្ញោ អាណា”តិ បុត្តំ អាលិង្គិត្វា និបន្នំ ទេវិំ បិដ្ឋិហត្ថេន អបនេត្វា កុមារំ ឧក្ខិបិត្វា បាសាទា ឱតរិ។ ទេវី ឧរំ បហរិត្វា មហាសទ្ទេន បរិទេវិត្វា មហាតលេ ឱហីយិ។

អថ នំ មហាសត្តោ ឱលោកេត្វា “មយិ អកថេន្តេ មាតុ សោកោ ពលវា ភវិស្សតី”តិ កថេតុកាមោ ហុត្វាបិ “សចេ កថេស្សាមិ សោឡស វស្សានិ កតោ វាយាមោ មោឃោ ភវិស្សតិ, អកថេន្តោ បនាហំ អត្តនោ ច មាតាបិតូនញ្ច បច្ចយោ ភវិស្សាមី”តិ អធិវាសេសិ។ សារថិ “មហាសត្តំ រថំ អារោបេត្វា បច្ឆិមទ្វារាភិមុខំ រថំ បេសេស្សាមី”តិ បាចីនទ្វារាភិមុខំ បេសេសិ។ រថោ នគរា និក្ខមិត្វា ទេវតានុភាវេន តិយោជនដ្ឋានំ គតោ។

មហាសត្តោ សុដ្ឋុតរំ តុដ្ឋចិត្តោ អហោសិ។ តត្ថ វនយដំ សារថិស្ស អាមកសុសានំ វិយ ឧបដ្ឋាសិ។ សោ “ឥទំ ឋានំ សុន្ទរ”ន្តិ រថំ ឱក្កមាបេត្វា មគ្គបស្សេ ឋបេត្វា រថា ឱរុយ្ហ មហាសត្តស្ស អាភរណភណ្ឌំ ឱមុញ្ចិត្វា ភណ្ឌិកំ កត្វា ឋបេត្វា កុទាលំ អាទាយ អវិទូរេ អាវាដំ ខណិតុំ អារភិ។ តេន វុត្តំ “**ន្ហាបេត្វា អនុលិម្បិត្វា**”តិអាទិ។

តត្ថ **ន្ហាបេត្វា**តិ សោឡសហិ គន្ធោទកឃដេហិ ន្ហាបេត្វា។ **អនុលិម្បិត្វា**តិ សុរភិវិលេបនេន វិលិម្បេត្វា។ **វេឋេត្វា រាជវេឋន**ន្តិ កាសិរាជូនំ បវេណិយាគតំ រាជមកុដំ សីសេ បដិមុញ្ចិត្វា។ **អភិសិញ្ចិត្វា**តិ តស្មិំ រាជកុលេ រាជាភិសេកនិយាមេន អភិសិញ្ចិត្វា។ **ឆត្តេន ការេសុំ បរិំ បទក្ខិណ**ន្តិ សេតច្ឆត្តេន ធារិយមានេន មំ នគរំ បទក្ខិណំ ការេសុំ។

៦២. **សត្តាហំ ធារយិត្វានា**តិ មយ្ហំ មាតុ ចន្ទាទេវិយា វរលាភនវសេន លទ្ធំ សត្តាហំ មម សេតច្ឆត្តំ ធារយិត្វា។ **ឧគ្គតេ រវិមណ្ឌលេ**តិ តតោ បុនទិវសេ សូរិយមណ្ឌលេ ឧគ្គតមត្តេ អវមង្គលរថេន **មំ** នគរតោ **នីហរិត្វា** ភូមិយំ និខណនត្ថំ **សារថិ** សុនន្ទោ **វន**មុបគច្ឆិ។

៦៣. **សជ្ជស្ស**ន្តិ សន្នទ្ធោ អស្សំ, យុគេ យោជិតស្សំ មេ រថំ មគ្គតោ ឧក្កមាបនវសេន ឯកោកាសេ កត្វា។ **ហត្ថមុច្ចិតោ**តិ មុច្ចិតហត្ថោ, រថបាចនតោ មុត្តហត្ថោតិ អត្ថោ។ អថ វា **ហត្ថមុច្ចិតោ**តិ ហត្ថមុត្តោ មម ហត្ថតោ មុច្ចិត្វាតិ អត្ថោ។ **កាសុ**ន្តិ អាវាដំ។ **និខាតុ**ន្តិ និខណិតុំ។

៦៤-៥. ឥទានិ យទត្ថំ មយា សោឡស វស្សានិ មូគវតាទិអធិដ្ឋានេន ទុក្ករចរិយា អធិដ្ឋិតា, តំ ទស្សេតុំ “**អធិដ្ឋិតមធិដ្ឋាន**”ន្តិ គាថាទ្វយមាហ។

តត្ថ **តជ្ជេន្តោ វិវិធការណា**តិ ទ្វិមាសិកកាលតោ បដ្ឋាយ យាវ សោឡសសំវច្ឆរា ចញ្ចបដិសេធនាទីហិ វិវិធេហិ នានប្បការេហិ ការណេហិ តជ្ជយន្តោ ភយវិទ្ធំសនវសេន វិហេឋិយមានោ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

អថ មហាសត្តោ សុនន្ទេ កាសុំ ខណន្តេ “អយំ មេ វាយាមកាលោ”តិ ឧដ្ឋាយ អត្តនោ ហត្ថបាទេ សម្ពាហិត្វា រថា ឱតរិតុំ មេ ពលំ អត្ថីតិ ញត្វា ចិត្តំ ឧប្បាទេសិ។ តាវទេវស្ស បាទបតិដ្ឋានដ្ឋានំ វាតបុណ្ណភស្តចម្មំ វិយ ឧគ្គន្ត្វា រថស្ស បច្ឆិមន្តំ អាហច្ច អដ្ឋាសិ។ សោ ឱតរិត្វា កតិបយេ វារេ អបរាបរំ ចង្កមិត្វា “យោជនសតម្បិ គន្តុំ មេ ពលំ អត្ថី”តិ ញត្វា រថំ បច្ឆិមន្តេ គហេត្វា កុមារកានំ កីឡនយានកំ វិយ ឧក្ខិបិត្វា “សចេ សារថិ មយា សទ្ធិំ បដិវិរុជ្ឈេយ្យ, អត្ថិ មេ បដិវិរុជ្ឈិតុំ ពល”ន្តិ សល្លក្ខេត្វា បសាធនត្ថាយ ចិត្តំ ឧប្បាទេសិ។ តង្ខណញ្ញេវ សក្កស្ស ភវនំ ឧណ្ហាការំ ទស្សេសិ។ សក្កោ តំ ការណំ ញត្វា វិស្សកម្មំ អាណាបេសិ – “គច្ឆ កាសិរាជបុត្តំ អលង្ករោហី”តិ។ សោ “សាធូ”តិ វត្វា ទិព្ពេហិ ច មានុសេហិ ច អលង្ការេហិ សក្កំ វិយ តំ អលង្ករិ។ សោ ទេវរាជលីឡាយ សារថិស្ស ខណនោកាសំ គន្ត្វា អាវាដតីរេ ឋត្វា –

“កិន្នុ សន្តរមានោវ, កាសុំ ខណសិ សារថិ;
បុដ្ឋោ មេ សម្ម អក្ខាហិ, កិំ កាសុយា ករិស្សសី”តិ។ (ជា. ២.២២.៣) –

អាហ។

តេន ឧទ្ធំ អនោលោកេត្វាវ –

“រញ្ញោ មូគោ ច បក្ខោ ច, បុត្តោ ជាតោ អចេតសោ;
សោម្ហិ រញ្ញា សមជ្ឈិដ្ឋោ, បុត្តំ មេ និខណំ វនេ”តិ។ (ជា. ២.២២.៤) –

វុត្តេ មហាសត្តោ –

“ន ពធិរោ ន មូគោស្មិ, ន បក្ខោ ន ច វីកលោ;
អធម្មំ សារថិ កយិរា, មំ ចេ ត្វំ និខណំ វនេ។

“ឩរូ ពាហុញ្ច មេ បស្ស, ភាសិតញ្ច សុណោហិ មេ;
អធម្មំ សារថិ កយិរា, មំ ចេ ត្វំ និខណំ វនេ”តិ។ (ជា. ២.២២.៥-៦) –

វត្វា បុន តេន អារាដខណនំ បហាយ ឧទ្ធំ ឱលោកេត្វា តស្ស រូបសម្បត្តិំ ទិស្វា “មនុស្សោ វា ទេវោ វា”តិ អជានន្តេន –

“ទេវតា នុសិ គន្ធព្ពោ, អទុ សក្កោ បុរិន្ទទោ;
កោ វា ត្វំ កស្ស វា បុត្តោ, កថំ ជានេមុ តំ មយ”ន្តិ។ (ជា. ២.២២.៧) –

វុត្តេ –

“នម្ហិ ទេវោ ន គន្ធព្ពោ, នាបិ សក្កោ បុរិន្ទទោ;
កាសិរញ្ញោ អហំ បុត្តោ, យំ កាសុយា និខញ្ញសិ។

“តស្ស រញ្ញោ អហំ បុត្តោ, យំ ត្វំ សម្មូបជីវសិ;
អធម្មំ សារថិ កយិរា, មំ ចេ ត្វំ និខណំ វនេ។

“យស្ស រុក្ខស្ស ឆាយាយ, និសីទេយ្យ សយេយ្យ វា;
ន តស្ស សាខំ ភញ្ជេយ្យ, មិត្តទុព្ភោ ហិ បាបកោ។

“យថា រុក្ខោ តថា រាជា, យថា សាខា តថា អហំ;
យថា ឆាយូបគោ បោសោ, ឯវំ ត្វមសិ សារថិ;
អធម្មំ សារថិ កយិរា, មំ ចេ ត្វំ និខណំ វនេ”តិ។ (ជា. ២.២២.៨-១១) –

អាទិនា នយេន ធម្មំ ទេសេត្វា តេន និវត្តនត្ថំ យាចិតោ អនិវត្តនការណំ បព្ពជ្ជាឆន្ទំ តស្ស ច ហេតុ និរយភយាទិកំ អតីតភវេ អត្តនោ បវត្តិំ វិត្ថារេន កថេត្វា តាយ ធម្មកថាយ តាយ ច បដិបត្តិយា តស្មិម្បិ បព្ពជិតុកាមេ ជាតេ រញ្ញោ តមំ –

“រថំ និយ្យាតយិត្វាន, អនណោ ឯហិ សារថិ;
អនណស្ស ហិ បព្ពជ្ជា, ឯតំ ឥសីហិ វណ្ណិត”ន្តិ។ (ជា. ២.២២.៤៤) –

វត្វា តំ វិស្សជ្ជេសិ។

សោ រថំ អាភរណានិ ច គហេត្វា រញ្ញោ សន្តិកំ គន្ត្វា តមត្ថំ អារោចេសិ។ រាជា តាវទេវ “មហាសត្តស្ស សន្តិកំ គមិស្សាមី”តិ នគរតោ និក្ខមិ សទ្ធិំ ចតុរង្គិនិយា សេនាយ ឥត្ថាគារេហិ នាគរជានបទេហិ ច។ មហាសត្តោបិ ខោ សារថឹ ឧយ្យោជេត្វា បព្ពជិតុកាមោ ជាតោ។ តស្ស ចិត្តំ ញត្វា សក្កោ វិស្សកម្មំ បេសេសិ – “តេមិយបណ្ឌិតោ បព្ពជិតុកាមោ, តស្ស អស្សមបទំ បព្ពជិតបរិក្ខារេ ច មាបេហី”តិ។ សោ គន្ត្វា តិយោជនិកេ វនសណ្ឌេ អស្សមំ មាបេត្វា រត្តិដ្ឋានទិវាដ្ឋានចង្កមនបោក្ខរណិផលរុក្ខសម្បន្នំ កត្វា សព្ពេ ច បព្ពជិតបរិក្ខារេ មាបេត្វា សកដ្ឋានមេវ គតោ។ ពោធិសត្តោ តំ ទិស្វា សក្កទត្តិយភាវំ ញត្វា បណ្ណសាលំ បវិសិត្វា វត្ថានិ អបនេត្វា តាបសវេសំ គហេត្វា ចង្កមនកោដិយំ និសិន្នោ អដ្ឋ សមាបត្តិយោ, បញ្ច ច អភិញ្ញាយោ និព្ពត្តេត្វា បព្ពជ្ជាសុខេន អស្សមេ និសីទិ។

កាសិរាជាបិ សារថិនា ទស្សិតមគ្គេន គន្ត្វា អស្សមំ បវិសិត្វា មហាសត្តេន សហ សមាគន្ត្វា កតបដិសន្ថារោ រជ្ជេន និមន្តេសិ។ តេមិយបណ្ឌិតោ តំ បដិក្ខិបិត្វា អនេកាការវោការំ អនិច្ចតាទិបដិសំយុត្តាយ ច កាមាទីនវបដិសំយុត្តាយ ច ធម្មិយា កថាយ រាជានំ សំវេជេសិ។ សោ សំវិគ្គមានសោ យាវាសេ ឧក្កណ្ឋិតោ បព្ពជិតុកាមោ ហុត្វា អមច្ចេ ឥត្ថាគារេ ច បុច្ឆិ។ តេបិ បព្ពជិតុកាមា អហេសុំ។ អថ រាជា ចន្ទាទេវិំ អាទិំ កត្វា សោឡស សហស្សេ ឱរោធេ ច អមច្ចាទិកេ ច បព្ពជិតុកាមេ ញត្វា នគរេ ភេរិំ ចរាបេសិ – “យេ មម បុត្តស្ស សន្តិកេ បព្ពជិតុកាមា, តេ បព្ពជន្តូ”តិ។ សុវណ្ណកោដ្ឋាគារាទីនិ ច វិវរាបេត្វា វិស្សជ្ជាបេសិ។ នាគរា ច យថាបសារិតេយេវ អាបណេ វិវដទ្វារានេវ គេហានិ ច បហាយ រញ្ញោ សន្តិកំ អគមំសុ។ រាជា មហាជនេន សទ្ធិំ មហាសត្តស្ស សន្តិកេ បព្ពជិ។ សក្កទត្តិយំ តិយោជនិកំ អស្សមបទំ បរិបូរិ។

សាមន្តរាជានោ “កាសិរាជា បព្ពជិតោ”តិ សុត្វា “ពារាណសិរជ្ជំ គហេស្សាមា”តិ នគរំ បវិសិត្វា ទេវនគរសទិសំ នគរំ សត្តរតនភរិតំ ទេវវិមានកប្បំ រាជនិវេសនញ្ច ទិស្វា “ឥមំ ធនំ និស្សាយ ភយេន ភវិតព្ព”ន្តិ តាវទេវ និក្ខមិត្វា បាយាសុំ។ តេសំ អាគមនំ សុត្វា មហាសត្តោ វនន្តំ គន្ត្វា អាកាសេ និសីទិត្វា ធម្មំ ទេសេសិ។ តេ សព្ពេ សទ្ធិំ បរិសាយ តស្ស សន្តិកេ បព្ពជិសុ។ ឯវំ អបរេបិ អបរេបីតិ មហាសមាគមោ អហោសិ។ សព្ពេ

ផលាផលានិ បរិភុញ្ជិត្វា សមណធម្មំ ករោន្តិ។ យោ កាមាទិវិតក្កំ វិតក្កេតិ, តស្ស ចិត្តំ ញត្វា មហាសត្តោ តត្ថ គន្ត្វា អាកាសេ និសីទិត្វា ធម្មំ ទេសេតិ។

សោ ធម្មស្សវនសប្បាយំ លភិត្វា សមាបត្តិយោ អភិញ្ញាយោ ច និព្ពត្តេតិ។ ឯវំ អបរោបិ អបរោបីតិ សព្ពេបិ ជីវិតបរិយោសានេ ព្រហ្មលោកបរាយនា អហេសុំ។ តិរច្ឆានគតាបិ មហាសត្តេ តសិគណេបិ ចិត្តំ បសាទេត្វា ឆសុ កាមសគ្គេសុ និព្ពត្តីសុ។ មហាសត្តស្ស ព្រហ្មចរិយំ ចិរំ ទីឃមទ្ធានំ បវត្តិត្ថ។ តទា ឆត្តេ អធិវត្ថា ទេវតា ឧប្បលវណ្ណា អហោសិ, សារថិ សារិបុត្តត្ថេរោ, មាតាបិតរោ មហារាជកុលានិ, បរិសា ពុទ្ធបរិសា, តេមិយបណ្ឌិតោ លោកនាថោ។

តស្ស អធិដ្ឋានបារមី តាវ មត្ថកំ បត្តា, សេសបារមិយោបិ យថារហំ និទ្ធារេតព្ពា។ តថា មាសជាតកាលតោ បដ្ឋាយ និរយភយំ បាបភីរុតា រជ្ជជិគុច្ឆា នេក្ខម្មនិមិត្តំ មូគាទិភាវាធិដ្ឋានំ តត្ថ ច វិរោធិប្បច្ចយសមោធានេបិ និច្ចលភាវោតិ ឯវមាទយោ គុណានុភាវា វិភាវេតព្ពាតិ។

តេមិយចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អធិដ្ឋានបារមី និដ្ឋិតា។

៧. កបិរាជចរិយាវណ្ណនា

៦៧. សត្តមេ **យទា អហំ កបិ អាសិ**ន្តិ យស្មិំ កាលេ អហំ កបិយោនិយំ និព្ពត្តិត្វា វុទ្ធិមន្វាយ នាគពលោ ថាមសម្បន្នោ អស្សបោតកប្បមាណោ មហាសរីរោ កបិ ហោមិ។ **នទីកូលេ ទរីសយេ**តិ ឯកិស្សា នទិយា តីរេ ឯកស្មិំ ទរិភាគេ យទា វាសំ កប្បេមីតិ អត្ថោ។

តទា កិរ ពោធិសត្តោ យូថបរិហរណំ អកត្វា ឯកចរោ ហុត្វា វិហាសិ។ តស្សា បន នទិយា វេមជ្ឈេ ឯកោ ទីបកោ នានប្បការេហិ អម្ពបនសាទីហិ ផលរុក្ខេហិ សម្បន្នោ។ ពោធិសត្តោ ថាមជវសម្បន្នតាយ នទិយា ឱរិមតីរតោ ឧប្បតិត្វា ទីបកស្ស បន នទិយា ច មជ្ឈេ ឯកោ បិដ្ឋិបាសាណោ អត្ថិ, តស្មិំ បតតិ។ តតោ ឧប្បតិត្វា តស្មិំ ទីបកេ បតតិ។ សោ តត្ថ នានប្បការានិ ផលាផលានិ ខាទិត្វា សាយំ តេនេវ ឧបាយេន បច្ចាគន្ត្វា អត្តនោ វសនដ្ឋានេ វសិត្វា បុនទិវសេបិ តថេវ ករោតិ។ តមិនា និយាមេន វាសំ កប្បេសិ។

តស្មិំ បន កាលេ ឯកោ កុម្ភីលោ សបជាបតិកោ តស្សំ នទិយំ វសតិ។ តស្ស ភរិយា ពោធិសត្តំ អបរាបរំ គច្ឆន្តំ ទិស្វា តស្ស ហទយមំសេ ទោហឡំ ឧប្បាទេត្វា កុម្ភីលំ អាហ – “មយ្ហំ ខោ, អយ្យបុត្ត, តមស្ស វានរស្ស ហទយមំសេ ទោហឡោ ឧប្បន្នោ”តិ។ សោ “សាធុ, ភទ្ទេ, លច្ឆសី”តិ វត្វា “អជ្ជ តំ សាយំ ទីបកតោ អាគច្ឆន្តមេវ គណ្ហិស្សាមី”តិ គន្ត្វា បិដ្ឋិបាសាណេ និបជ្ជិ។ ពោធិសត្តោ តំ ទិវសំ គោចរំ ចរិត្វា សាយន្ហសមយេ ទីបកេ ឋិតោវ បាសាណំ ឱលោកេត្វា “អយំ បាសាណោ ឥទានិ ឧច្ចតរោ ខាយតិ, កឹ នុ ខោ ការណ”ន្តិ ចិន្តេសិ។ មហាសត្តស្ស ហិ ឧទកប្បមាណញ្ច បាសាណប្បមាណញ្ច សុវវត្ថាបិតមេវ ហោតិ។ តេនស្ស ឯតទហោសិ – “អជ្ជ ឥមិស្សា នទិយា ឧទកំ នេវ ហាយតិ, អថ ច បនាយំ បាសាណោ មហា ហុត្វា បញ្ញាយតិ, កច្ចិ នុ ខោ ឯត្ថ មយ្ហំ គហណត្ថាយ កុម្ភីលោ និបន្នោ”តិ?

សោ “វីមំសិស្សាមិ តាវ ន”ន្តិ តត្ថេវ ឋត្វា បាសាណេន សទ្ធិំ កថេន្តោ វិយ “ភោ, បាសាណា”តិ វត្វា បដិវចនំ អលភន្តោ យាវតតិយំ “ភោ, បាសាណា”តិ អាហ។ បាសាណោ បដិវចនំ ន ទេតិ។ បុនបិ ពោធិសត្តោ “កឹ, ភោ បាសាណ, អជ្ជ មយ្ហំ បដិវចនំ ន ទេសី”តិ អាហ។ កុម្ភីលោ “អទ្ធា អយំ បាសាណោ អញ្ញេសុ ទិវសេសុ វានរិន្ទស្ស បដិវចនំ ទេតិ មញ្ញេ, អជ្ជ បន មយា ឱត្ថរិតត្តា ន ទេតិ, ហន្ទាហំ ទស្សាមិស្ស បដិវចន”ន្តិ ចិន្តេត្វា “កឹ វានរិន្ទា”តិ អាហ។ “កោសិ ត្វ”ន្តិ? “អហំ កុម្ភីលោ”តិ ។ “កិមត្ថំ ឯត្ថ និបន្នោសី”តិ? “តវ ហទយំ បត្ថយមានោ”តិ។ ពោធិសត្តោ ចិន្តេសិ – “អញ្ញោ មេ គមនមគ្គោ នត្ថិ, បដិរុទ្ធំ វត មេ គមន”ន្តិ។ តេន វុត្តំ –

“បីឡិតោ សុសុមារេន, គមនំ ន លភាមហំ”។

៦៨. “យម្ហោកាសេ អហំ ឋត្វា, ឱរា បារំ បតាមហំ;
តត្ថច្ឆិ សត្តុវធកោ, កុម្ភីលោ លុទ្ទទស្សនោ”តិ។

តត្ថ “**បីឡិតោ សុសុមារេនា**”តិ អទ្ធគាថាយ វុត្តមេវត្ថំ។ “**យម្ហោកាសេ**”តិ គាថាយ បាកដំ ករោតិ។ តត្ថ **យម្ហោកាសេ**តិ យស្មឹ នទីមជ្ឈេ ឋិតបិដ្ឋិបាសាណសង្ខាតេ បទេសេ **ឋត្វា។ ឱរា**តិ ទីបកសង្ខាតា ឱរតីរា។ **បារន្តិ** តទា មម វសនដ្ឋានភូតំ នទិយា បរតីរំ។ **បតាមហ**ន្តិ ឧប្បតិត្វា បតាមិ អហំ។ **តត្ថច្ឆ**តិ តស្មឹ បិដ្ឋិបាសាណប្បទេសេ **សត្តុភូតោ វធកោ** ឯកន្តេនេវ ឃាតកោ បច្ចត្ថិកោ **លុទ្ទទស្សនោ** ឃោររូបោ ភយានកទស្សនោ និសីទិ។

អថ មហាសត្តោ ចិន្តេសិ – “អញ្ញោ មេ គមនមគ្គោ នត្ថិ, អជ្ជ មយា កុម្ភីលោ វញ្ចេតព្ពោ, ឯវញ្ហិ អយញ្ច មហតា បាបតោ មយា បរិមោចិតោ សិយា, មយ្ហញ្ច ជីវិតំ លទ្ធ”ន្តិ។ សោ កុម្ភីលំ អាហ – “សម្ម, កុម្ភីល, អហំ តុយ្ហំ ឧបរិ បតិស្សាមី”តិ។ កុម្ភីលោ “វានរិន្ទ, បបញ្ចំ អកត្វា ឥតោ អាគច្ឆាហី”តិ អាហ។ មហាសត្តោ “អហំ អាគច្ឆាមិ, ត្វំ បន អត្តនោ មុខំ វិវរិត្វា មំ តវ សន្តិកំ អាគតកាលេ គណ្ហាហី”តិ អវោច។ កុម្ភីលានញ្ច មុខេ វិវដេ អក្ខីនិ និម្មីលន្តិ។ សោ តំ ការណំ អសល្លក្ខេន្តោ មុខំ វិវរិ។ អថស្ស អក្ខីនិ និម្មីលឹសុ។ សោ មុខំ វិវរិត្វា សព្ពសោ និម្មីលិតក្ខី ហុត្វា និបជ្ជិ។ មហាសត្តោ តស្ស តថាភាវំ ញត្វា ទីបកតោ ឧប្បតិតោ គន្ត្វា កុម្ភីលស្ស មត្ថកំ អក្កមិត្វា តតោ ឧប្បតន្តោ វិជ្ជុលតា វិយ វិជ្ជោតមានោ បរតីរេ អដ្ឋាសិ។ តេន វុត្តំ –

៦៩. “សោ មំ អសំសិ ឯហីតិ, អហម្បេមីតិ តំ វទឹ;
តស្ស មត្ថកមក្កម្ម, បរកូលេ បតិដ្ឋហិ”ន្តិ។

តត្ថ **អសំសី**តិ អភាសិ។ **អហម្បេមី**តិ អហម្បិ អាគច្ឆាមីតិ **តំ** កថេសឹ។

យស្មា បន តំ ទីបកំ អម្ពជម្ពុបនសាទិផលរុក្ខសណ្ឌមណ្ឌិតំ រមណីយំ និវាសយោគ្គញ្ច, “អាគច្ឆាមី”តិ បន បដិញ្ញាយ ទិន្នត្តា សច្ចំ អនុរក្ខន្តោ មហាសត្តោបិ “អាគមិស្សាមេវា”តិ តថា អកាសិ។ តេន វុត្តំ –

៧០. “ន តស្ស អលិកំ ភណិតំ, យថា វាចំ អកាសហ”ន្តិ។
យស្មា ចេតំ សច្ចានុរក្ខណំ អត្តនោ ជីវិតំ បរិច្ចជិត្វា កតំ, តស្មា អាហ –

“សច្ចេន មេ សមោ នត្ថិ, ឯសា មេ សច្ចបារមី”តិ។

កុម្ភីលោ បន តំ អច្ឆរិយំ ទិស្វា “ឥមិនា វានរិន្ទេន អតិអច្ឆេរកំ កត”ន្តិ ចិន្តេត្វា “ភោ វានរិន្ទ, ឥមស្មឹ លោកេ ចតូហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតោ បុគ្គលោ អមិត្តេ អភិភវតិ, តេ សព្ពេបិ តុយ្ហំ អព្ភន្តរេ អត្ថិ មញ្ញេ”តិ អាហ –

“យស្សេតេ ចតុរោ ធម្មា, វានរិន្ទ, យថា តវ;
សច្ចំ ធម្មោ ធិតិ ចាគោ, ទិដ្ឋំ សោ អតិវត្តតី”តិ។ (ជា. ១.២.១៤៧);

តត្ថ **យស្សា**តិ យស្ស កស្សចិ បុគ្គលស្ស។ **ឯតេ**តិ ឥទានិ វត្តព្ពេ បច្ចក្ខតោ ទស្សេតិ។ **ចតុរោ ធម្មា**តិ ចត្តារោ គុណា។ **សច្ច**ន្តិ វចីសច្ចំ, “មម សន្តិកំ អាគមិស្សាមី”តិ វត្វា មុសាវាទំ អកត្វា អាគតោ ឯវាតិ ឯតំ តេ វចីសច្ចំ។ **ធម្មោ**តិ វិចារណបញ្ញា, “ឯវំ កតេ ឥទំ នាម ភវិស្សតី”តិ បវត្តា តេ ឯសា វិចារណបញ្ញា។ **ធិតី**តិ អព្ពោច្ឆិន្នំ វីរិយំ វុច្ចតិ, ឯតម្បិ តេ អត្ថិ។ **ចាគោ**តិ អត្តបរិច្ចាគោ, ត្វំ អត្តានំ បរិច្ចជិត្វា មម សន្តិកំ អាគតោ, យំ បនាហំ គណ្ហិតុំ នាសក្ខឹ, មយ្ហមេវេស ទោសោ ។ **ទិដ្ឋ**ន្តិ បច្ចាមិត្តំ។ **សោ អតិវត្តតី**តិ យស្ស បុគ្គលស្ស យថា តវ ឯវំ ឯតេ ចត្តារោ ធម្មា អត្ថិ, សោ យថា មំ ត្វំ អជ្ជ អតិក្កន្តោ, តថេវ អត្តនោ បច្ចាមិត្តំ អតិក្កមតិ អភិភវតីតិ។

ឯវំ កុម្ភីលោ ពោធិសត្តំ បសំសិត្វា អត្តនោ វសនដ្ឋានំ គតោ។ តទា កុម្ភីលោ ទេវទត្តោ អហោសិ, តស្ស ភរិយា ចិញ្ចមាណវិកា, កបិរាជា បន លោកនាថោ។

តស្ស ឥធាបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ សេសបារមិយោ និទ្ធារេតព្ពា។ តថា ឧទកស្ស បាសាណស្ស ច បមាណវវត្ថានេន ឥទានិ បាសាណោ ឧច្ចតរោ ខាយតីតិ បរិគ្គណ្ហនវសេន បាសាណស្ស ឧបរិ សុសុមារស្ស និបន្នភាវជាននំ, បាសាណេន កថនាបទេសេន តស្សត្ថស្ស និច្ឆយគមនំ, សុសុមារស្ស ឧបរិ អក្កមិត្វា សហសា បរតីរេ បតិដ្ឋានវសេន សីឃការិតាយ តស្ស មហតា បាបតោ បរិមោចនំ, អត្តនោ ជីវិតរក្ខណំ, សច្ចវាចានុរក្ខណញ្ចាតិ ឯវមាទយោ គុណានុភាវា វិភាវេតព្ពាតិ។

កបិរាជចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. សច្ចតាបសចរិយាវណ្ណនា

អដ្ឋមេ **តាបសោ សច្ចសវ្ហយោ**តិ សច្ចសទ្ទេន អវ្ហាតព្ពោ សច្ចនាមកោ **តាបសោ យទា** យស្មិំ កាលេ **ហោមិ,** តទា។ **សច្ចេន លោកំ បាលេសិ**ន្តិ អត្តនោ អវិសំវាទិភាវេន សត្តលោកំ ជម្ពុទីបេ តត្ថ តត្ថ សត្តនិកាយំ បាបតោ នានាវិធា អនត្ថតោ ច រក្ខិំ។ **សមគ្គំ ជនមកាសហ**ន្តិ តត្ថ តត្ថ កលហវិគ្គហវិវាទាបន្នំ មហាជនំ កលហេ អាទីនវំ ទស្សេត្វា សាមគ្គិយំ អានិសំសកថនេន សមគ្គំ អវិវទមានំ សម្មោទមានំ អហមកាសិំ។

តទា ហិ ពោធិសត្តោ ពារាណសិយំ អញ្ញតរស្មិំ ព្រាហ្មណមហាសាលកុលេ និព្ពត្តិ។ តស្ស “សច្ចោ”តិ នាមំ ករិំសុ។ សោ វយប្បត្តោ តក្កសិលំ គន្ត្វា ទិសាបាមោក្ខស្ស អាចរិយស្ស សន្តិកេ សិប្បំ ឧគ្គណ្ហិត្វា នចិរស្សេវ សព្ពសិប្បានំ និប្ផត្តិំ បត្តោ។ អាចរិយេន អនុញ្ញាតោ ពារាណសិំ បច្ចាគន្ត្វា មាតាបិតរោ វន្ទិត្វា តេហិ អភិនន្ទិយមានោ តេសំ ចិត្តានុរក្ខណត្ថំ កតិបាហំ តេសំ សន្តិកេ វសិ។ អថ នំ មាតាបិតរោ បតិរូបេន ទារេន សំយោជេតុកាមា សព្ពំ វិភវជាតំ អាចិក្ខិត្វា ឃរាវាសេន និមន្តេសុំ។

មហាសត្តោ នេក្ខម្មជ្ឈាសយោ អត្តនោ នេក្ខម្មបារមី បរិព្រូហេតុកាមោ ឃរាវាសេ អាទីនវំ បព្ពជ្ជាយ អានិសំសញ្ច នានប្បការតោ កថេត្វា មាតាបិតូនំ អស្សុមុខានំ រោទមានានំ អបរិមាណំ ភោគក្ខន្ធំ អនន្តំ យសំ មហន្តញ្ច ញាតិបរិវដ្ដំ បហាយ មហានាគោវ អយសង្ខលិកំ ឃរពន្ធនំ ឆិន្ទន្តោ និក្ខមិត្វា ហិមវន្តប្បទេសំ បវិសិត្វា ឥសិបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា វនមូលផលាផលេហិ យាបេន្តោ នចិរស្សេវ អដ្ឋ សមាបត្តិយោ បញ្ច ច អភិញ្ញាយោ និព្ពត្តេត្វា ឈានកីឡំ កីឡយមានោ សមាបត្តិវិហារេន វិហរតិ។

សោ ឯកទិវសំ ទិព្ពចក្ខុនា លោកំ ឱលោកេន្តោ អទ្ទស សកលជម្ពុទីបេ មនុស្សេ យេភុយ្យេន បាណាតិបាតាទិទសអកុសលកម្មបថបសុតេ កាមនិទានំ កាមាធិករណំ អញ្ញមញ្ញំ វិវាទាបន្នេ។ ទិស្វា ឯវំ ចិន្តេសិ – “ន ខោ បន មេតំ បតិរូបំ, យទិទំ ឥមេ សត្តេ ឯវំ បាបបសុតេ វិវាទាបន្នេ ច ទិស្វា អជ្ឈុបេក្ខណំ។ អហញ្ហិ ‘សត្តេ សំសារបង្កតោ ឧទ្ធរិត្វា និព្ពានថលេ បតិដ្ឋបេស្សាមី’តិ មហាសម្ពោធិយានំ បដិបន្នោ, តស្មា តំ បដិញ្ញំ អវិសំវាទេន្តោ យំនូនាហំ មនុស្សបថំ គន្ត្វា តេ តេ សត្តេ បាបតោ ឱរមាបេយ្យំ, វិវាទញ្ច នេសំ វូបសមេយ្យ”ន្តិ។

ឯវំ បន ចិន្តេត្វា មហាសត្តោ មហាករុណាយ សមុស្សាហិតោ សន្តំ សមាបត្តិសុខំ បហាយ ឥទ្ធិយា តត្ថ តត្ថ គន្ត្វា តេសំ ចិត្តានុកូលំ ធម្មំ ទេសេន្តោ កលហវិគ្គហវិវាទាបន្នេ សត្តេ ទិដ្ឋធម្មិកញ្ច សម្បរាយិកញ្ច វិវាទេ អាទីនវំ ទស្សេត្វា អញ្ញមញ្ញំ សមគ្គេ សហិតេ អកាសិ។ អនេកាការវោការញ្ច បាបេ អាទីនវំ វិភាវេន្តោ តតោ សត្តេ វិវេចេត្វា ឯកច្ចេ ទសសុ កុសលកម្មបថធម្មេសុ បតិដ្ឋាបេសិ។ ឯកច្ចេ បព្ពាជេត្វា សីលសំវរេ ឥន្ទ្រិយគុត្តិយំ សតិសម្បជញ្ញេ បវិវេកវាសេ ឈានាភិញ្ញាសុ ច យថារហំ បតិដ្ឋាបេសិ។ តេន វុត្តំ –

៧១. “បុនាបរំ យទា ហោមិ, តាបសោ សច្ចសវ្ហយោ;
សច្ចេន លោកំ បាលេសិំ, សមគ្គំ ជនមកាសហ”ន្តិ។

ឥធាបិ មហាបុរិសស្ស ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ សេសបារមិយោ និទ្ធារេតព្ពា។ តថា គុណានុភាវា ច វិភាវេតព្ពាតិ។

សច្ចតាបសចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. វដ្ដបោតកចរិយាវណ្ណនា

៧២. នវមេ **មគធេ វដ្ដបោតកោ**តិអាទីសុ អយំ សង្ខេបត្ថោ – មគធរដ្ឋេ អញ្ញតរស្មិំ អរញ្ញប្បទេសេ វដ្ដកយោនិយំ និព្ពត្តិត្វា អណ្ឌកោសំ បទាលេត្វា អចិរនិក្ខន្តតាយ **តរុណោ** មំសបេសិភូតោ, តតោ ឯវ អជាតបក្ខោ វដ្ដកច្ឆាបកោ យទា អហំ **កុលាវកេយេវ ហោមិ**។

៧៣. **មុខតុណ្ឌកេនាហរិត្វា**តិ មយ្ហំ មាតា អត្តនោ មុខតុណ្ឌកេន កាលេន កាលំ គោចរំ អាហរិត្វា មំ បោសេតិ។ **តស្សា ផស្សេន ជីវាមី**តិ បរិសេទនត្ថញ្ចេវ បរិភាវនត្ថញ្ច សម្មទេវ កាលេន កាលំ **មមំ** អធិសយនវសេន ផុសន្តិយា តស្សា មម មាតុយា សរីរសម្ផស្សេន ជីវាមិ វិហរាមិ អត្តភាវំ បវត្តេមិ។ **នត្ថិ មេ កាយិកំ ពល**ន្តិ មយ្ហំ បន អតិតរុណតាយ កាយសន្និស្សិតំ ពលំ នត្ថិ។

៧៤. **សំវច្ឆរេ**តិ សំវច្ឆរេ សំវច្ឆរេ។ **គិម្ហសមយេ**តិ គិម្ហកាលេ។ សុក្ខរុក្ខសាខានំ អញ្ញមញ្ញំ សង្ឃដ្ដនសមុប្បន្នេន អគ្គិនា តស្មឹ បទេសេ **ទវឌាហោ បទិប្បតិ** បជ្ជលតិ, សោ តថា បទីបិតោ។ **ឧបគច្ឆតិ អម្ហាក**ន្តិ មយ្ហំ មាតាបិតូនញ្ចាតិ អម្ហាកំ វសនដ្ឋានប្បទេសំ អត្តនោ បតិដ្ឋានស្ស អសុទ្ធស្សាបិ សុទ្ធភាវករណេន បាវនតោ **បាវកោ**តិ ច គតមគ្គេ ឥន្ធនស្ស ភស្មភាវាវហនតោ **កណ្ហវត្តនី**តិ ច លទ្ធនាមោ អគ្គិ វនរុក្ខគច្ឆេ ទហន្តោ កាលេន កាលំ ឧបគច្ឆតិ។

៧៥. ឯវំ ឧបគមនតោ តទាបិ **សទ្ទាយន្តោ**តិ "ធមធម"ឥតិ ឯវំ សទ្ទំ ករោន្តោ, អនុរវទស្សនញ្ចេតំ ទាវគ្គិនោ។ **មហាសិខី**តិ បព្ពតកូដសទិសានំ ឥន្ធនានំ វសេន មហតិយោ សិខា ឯតស្សាតិ មហាសិខី។ **អនុបុព្ពេន** អនុក្កមេន តំ អរញ្ញប្បទេសំ **ឈាបេន្តោ** ទហន្តោ **អគ្គិ មម** សមីបដ្ឋានំ **ឧបាគមិ**។

៧៦. **អគ្គិវេគភយា**តិ វេគេន អាគច្ឆតោ អគ្គិនោ ភយេន **ភីតា។ តសិតា**តិ ចិត្តុត្រាសសមុដ្ឋិតេន កាយស្ស ឆម្ភិតត្តេន ច ឧត្រាសា។ **មាតាបិតា**តិ មាតាបិតរោ។ **អត្តានំ បរិមោចយុ**ន្តិ អគ្គិនា អនុបទ្ទុតដ្ឋានគមនេន អត្តនោ សោត្ថិភាវមកំសុ។ មហាសត្តោ ហិ តទា មហាគេណ្ឌុកប្បមាណោ មហាសរីរោ អហោសិ។ តំ មាតាបិតរោ កេនចិ ឧបាយេន គហេត្វា គន្តុំ អសក្កុណន្តា អត្តសិនេហេន ច អភិភុយ្យមានា បុត្តសិនេហំ ឆឌ្ឌេត្វា បលាយឹសុ។

៧៧. **បាទេ បក្ខេ បជហាមី**តិ អត្តនោ ឧភោ បាទេ ឧភោ បក្ខេ ច ភូមិយំ អាកាសេ ច គមនសជ្ជេ ករោន្តោ បសារេមិ ឥរិយាមិ វាយមាមិ។ "បជីហាមី"តិបិ បាឋោ, វេហាសគមនយោគ្គេ កាតុំ ឦហាមីតិ អត្ថោ។ "បតីហាមី"តិបិ បឋន្តិ។ តស្សត្ថោ – បាទេ បក្ខេ ច បតិ វិសុំ ឦហាមិ, គមនត្ថំ វាយមាមិ, តំ បន វាយាមករណត្ថមេវ។ កស្មា? យស្មា **នត្ថិ មេ កាយិកំ ពលំ។ សោហំ អគតិកោ តត្ថា**តិ សោ អហំ ឯវំភូតោ បាទបក្ខវេកល្លេន គមនវិរហិតោ មាតាបិតូនំ អបគមនេន វា អប្បដិសរណោ, តត្ថ ទាវគ្គិឧបទ្ទុតេ វនេ, តស្មឹ វា កុលាវកេ ឋិតោវ ឯវំ ឥទានិ វត្តព្ពាការេន តទា ចិន្តេសឹ។ ទុតិយញ្ចេត្ថ **អហ**ន្តិ និបាតមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ។

៧៨. ឥទានិ តទា អត្តនោ ចិន្តិតាការំ ទស្សេតុំ **"យេសាហ"**ន្តិអាទិមាហ;
តត្ថ **យេសាហំ ឧបធាវេយ្យំ, ភីតោ តសិតវេធិតោ**តិ មរណភយេន ភីតោ តតោ ឯវ ចិត្តុត្រាសេន តសិតោ សរីរកម្បនេន វេធិតោ យេសមហំ បក្ខន្តរំ ឯតរហិ ទាវគ្គិឧបទ្ទុតោ ជលទុគ្គំ វិយ មញ្ញមានោ បវិសិតុំ ឧបធាវេយ្យំ **តេ** មម មាតាបិតរោ **មំ** ឯកកំ ឯវ **ឱហាយ** ជហិត្វា **បក្កន្តា។ កថំ មេ អជ្ជ កាតវេ**តិ កថំ នុ ខោ មយា អជ្ជ កាតព្ពំ, បដិបជ្ជិតព្ពន្តិ អត្ថោ។

ឯវំ មហាសត្តោ ឥតិកត្តព្ពតាសម្មូឡ្ហោ ហុត្វា បិតោ បុន ចិន្តេសិ – "ឥមស្មឹ លោកេ សីលគុណោ នាម អត្ថិ, សច្ចគុណោ នាម អត្ថិ, អតីតេ បារមិយោ បូរេត្វា ពោធិតលេ និសីទិត្វា អភិសម្ពុទ្ធា សីលសមាធិបញ្ញាវិមុត្តិវិមុត្តិញាណទស្សនសម្បន្នា សច្ចានុទយការុញ្ញខន្តិសមន្នាគតា សព្ពសត្តេសុ សមប្បវត្តមេត្តាភាវនា សព្ពញ្ញុពុទ្ធា នាម អត្ថិ, តេហិ ច បដិវិទ្ធោ ឯកន្តនិយ្យានគុណោ ធម្មោ អត្ថិ, មយិ ចាបិ ឯកំ សច្ចំ អត្ថិ។ សំវិជ្ជមានោ ឯកោ សភាវធម្មោ បញ្ញាយតិ, តស្មា អតីតពុទ្ធេ ចេវ តេហិ បដិវិទ្ធគុណេ ច អាវជ្ជេត្វា មយិ វិជ្ជមានំ សច្ចំ សភាវធម្មំ គហេត្វា សច្ចកិរិយំ កត្វា អគ្គឹ បដិក្កមាបេត្វា អជ្ជ មយា អត្តនោ ចេវ ឥធ វាសីនំ សេសបាណីនញ្ច សោត្ថិភាវំ កាតុំ វដ្ដតី"តិ។ ឯវំ បន ចិន្តេត្វា មហាសត្តោ អត្តនោ អានុភាវេ ឋត្វា យថាចិន្តិតំ បដិបជ្ជិ។ តេន វុត្តំ –

៧៩. "អត្ថិ លោកេ សីលគុណោ, សច្ចំ សោចេយ្យនុទ្ទយា;
តេន សច្ចេន កាហាមិ, សច្ចកិរិយមុត្តមំ។

៨០. "អាវជ្ជេត្វា ធម្មពលំ, សរិត្វា បុព្ពកេ ជិនេ;
សច្ចពលមវស្សាយ, សច្ចកិរិយមកាសហ"ន្តិ។

៨១. តត្ថ មហាសត្តោ អតីតេ បរិនិព្ពុតានំ ពុទ្ធានំ គុណេ អាវជ្ជេត្វា អត្តនិ វិជ្ជមានំ សច្ចសភាវំ អារព្ភ យំ គាថំ វត្វា តទា សច្ចកិរិយមកាសិ, តំ ទស្សេតុំ **"សន្តិ បក្ខា"**តិអាទិ វុត្តំ។

តត្ថ **សន្តិ បក្ខា អបតនា**តិ មយ្ហំ បក្ខា នាម អត្ថិ ឧបលព្ភន្តិ, នោ ច ខោ សក្កា ឯតេហិ ឧប្បតិតុំ អាកាសេន គន្តុន្តិ អបតនា។ **សន្តិ បាទា អវញ្ចនា**តិ បាទាបិ មេ អត្ថិ, តេហិ បន វញ្ចិតុំ បទវារគមនេន គន្តុំ ន សក្កាតិ អវញ្ចនា។ **មាតាបិតា ច និក្ខន្តា**តិ យេ មំ អញ្ញត្ថ នេយ្យុំ, តេបិ មរណភយេន មម មាតាបិតរោ និក្ខន្តា។ **ជាតវេទា**តិ អគ្គឹ អាលបតិ។ សោ ហិ ជាតោវ វេទិយតិ, ធូមជាលុដ្ឋានេន បញ្ញាយតិ, តស្មា "ជាតវេទោ"តិ វុច្ចតិ។ **បដិក្កមា**តិ បដិគច្ឆ និវត្តាតិ ជាតវេទំ អាណាបេតិ។

ឥតិ មហាសត្តោ “សចេ មយ្ហំ បក្ខានំ អត្ថិភាវោ, តេ ច បសារេត្វា អាកាសេ អបតនភាវោ, បាទានំ អត្ថិភាវោ, តេ ច ឧក្ខិបិត្វា អវញ្ចនភាវោ, មាតាបិតូនំ មំ កុលាវកេយេវ ឆឌ្ឌេត្វា បលាតភាវោ ច សច្ចសភាវភូតោ ឯវ, ជាតវេទ, ឯតេន សច្ចេន ត្វំ ឥតោ បដិក្កមា”តិ កុលាវកេ និបន្នោវ សច្ចកិរិយំ អកាសិ។ តស្ស សហ សច្ចកិរិយាយ សោឡសករីសមត្តេ ឋានេ ជាតវេទោ បដិក្កមិ។ បដិក្កមន្តោ ច ន ឈាយមានោវ អរញ្ញំ គតោ, ឧទកេ បន ឱបិលាបិតឧក្កា វិយ តត្ថេវ និព្ពាយិ។ តេន វុត្តំ –

៨២. “សហ សច្ចេ កតេ មយ្ហំ, មហាបជ្ជលិតោ សិខី;
វជ្ជេសិ សោឡសករីសានិ, ឧទកំ បត្វា យថា សិខី”តិ។

សា បនេសា ពោធិសត្តស្ស វដ្ដកយោនិយំ តស្មិំ សមយេ ពុទ្ធគុណានំ អាវជ្ជនបុព្ពិកា សច្ចកិរិយា អនញ្ញសាធារណាតិ អាហ “**សច្ចេន មេ សមោ នត្ថិ, ឯសា មេ សច្ចបារមី**”តិ។ តេនេវ ហិ តស្ស ឋានស្ស សកលេបិ ឥមស្មិំ កប្បេ អគ្គិនា អនភិភវនីយត្តា តំ កប្បដ្ឋិយបាដិហារិយំ នាម ជាតំ។

ឯវំ មហាសត្តោ សច្ចកិរិយវសេន អត្តនោ តត្ថ វាសីនំ សត្តានញ្ច សោត្ថិំ កត្វា ជីវិតបរិយោសានេ យថាកម្មំ គតោ។

តទា មាតាបិតរោ ឯតរហិ មាតាបិតរោ អហេសុំ, វដ្ដករាជា បន លោកនាថោ។

តស្ស ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ សេសបារមិយោបិ យថារហំ និទ្ធារេតព្ពា។ តថា ទាវគ្គិម្ហិ តថា ភេរវាការេន អវត្ថរិត្វា អាគច្ឆន្តេ តស្មិំ វយេ ឯកកោ ហុត្វាបិ សារទំ អនាបជ្ជិត្វា សច្ចាទិធម្មគុណេ ពុទ្ធគុណេ ច អនុស្សរិត្វា អត្តនោ ឯវ អានុភាវំ និស្សាយ សច្ចកិរិយាយ តត្ថ វាសីនម្បិ សត្តានំ សោត្ថិភាវាបាទនាទយោ អានុភាវវិភាវេតព្ពា។

វដ្ដបោតកចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. មច្ឆរាជចរិយាវណ្ណនា

៨៣. ទសមេ **យទា ហោមិ, មច្ឆរាជា មហាសរេ**តិ អតីតេ មច្ឆយោនិយំ និព្ពត្តិត្វា កោសលរដ្ឋេ សាវត្ថិយំ ជេតវនេ បោក្ខរណិដ្ឋានេ វល្លិគហនបរិក្ខិត្តេ ឯកស្មិំ មហាសរេ មច្ឆានំ ចតូហិ សង្គហវត្ថូហិ រញ្ជនតោ យទា អហំ រាជា ហោមិ, មច្ឆគណបរិវុតោ តត្ថ បដិវសាមិ តទា។ **ឧណ្ហេ**តិ ឧណ្ហកាលេ គិម្ហសមយេ។ **សូរិយសន្តាបេ**តិ អាទិច្ចសន្តាបេន។ **សរេ ឧទក ខីយថា**តិ តស្មិំ សរេ ឧទកំ ខីយិត្ថ ឆិជ្ជិត្ថ។ តស្មិញ្ហិ រដ្ឋេ តទា ទេវោ ន វស្សិ, សស្សានិ មិលាយឹសុ, វាបិអាទីសុ ឧទកំ បរិក្ខយំ បរិយាទានំ អគមាសិ, មច្ឆកច្ឆបា កលលគហនំ បវិសឹសុ។ តស្មិម្បិ សរេ មច្ឆា កទ្ទមគហនំ បវិសិត្វា តស្មិំ តស្មិំ ឋានេ និលីយឹសុ។

៨៤. **តតោ**តិ តតោ ឧទកបរិក្ខយតោ អបរភាគេ។ **កុលលសេនកា**តិ កុលលាចេវ សេនា ច។ **ភក្ខយន្តិ ទិវារត្តឹ, មច្ឆេ ឧបនិសីទិយា**តិ តត្ថ តត្ថ កលលបិដ្ឋេ ឧបនិសីទិត្វា កលលគហនំ បវិសិត្វា និបន្នេ មច្ឆេ **កាកា** វា ឥតរេ វា ទិវា ចេវ រត្តិញ្ច កណយគ្គសទិសេហិ តុណ្ឌេហិ កោដ្ដេត្វា កោដ្ដេត្វា នីហរិត្វា វិប្ផន្ទមានេ ភក្ខយន្តិ។

៨៥. អថ មហាសត្តោ មច្ឆានំ តំ ព្យសនំ ទិស្វា មហាករុណាយ សមុស្សាហិតហទយោ “ឋបេត្វា មំ ឥមេ មម ញាតកេ ឥមស្មា ទុក្ខា មោចេតុំ សមត្ថោ នាម អញ្ញោ នត្ថិ, កេន នុ ខោ អហំ ឧបាយេន តេ ឥតោ ទុក្ខតោ មោចេយ្យ”ន្តិ ចិន្តេន្តោ “យំនូនាហំ បុព្ពកេហិ មហេសីហិ អាចិណ្ណសមាចិណ្ណំ មយិ ច សំវិជ្ជមានំ សច្ចធម្មំ និស្សាយ សច្ចកិរិយំ កត្វា ទេវំ វស្សាបេត្វា មម ញាតិសង្ឃស្ស ជីវិតទានំ ទទេយ្យំ, តេន ច សកលស្សាបិ អាហារូបជីវិនោ សត្តលោកស្ស មហាឧបការោ សម្បាទិតោ មយា”តិ និច្ឆយំ កត្វា ទេវំ វស្សាបេតុំ សច្ចកិរិយំ អកាសិ។ តេន វុត្តំ “**ឯវំ ចិន្តេសហ**”ន្តិអាទិ។

តត្ថ **សហ ញាតីហិ បីឡិតោ**តិ មយ្ហំ ញាតីហិ សទ្ធឹ តេន ឧទកបរិក្ខយេន បីឡិតោ។ **សហា**តិ វា និបាតមត្តំ។ មហាការុណិកតាយ តេន ព្យសនេន ទុក្ខិតេហិ ញាតីហិ ការណភូតេហិ បីឡិតោ, ញាតិសង្ឃទុក្ខទុក្ខិតោតិ អត្ថោ។

៨៦. **ធម្មត្ថ**ន្តិ ធម្មភូតំ អត្ថំ, ធម្មតោ វា អនបេតំ អត្ថំ។ កឹ តំ? **សច្ចំ។ អទ្ទសបស្សយ**ន្តិ មយ្ហំ ញាតីនញ្ច អបស្សយំ អទ្ទសំ។ **អតិក្ខយ**ន្តិ មហាវិនាសំ។

៨៧. សទ្ទមន្តិ សតំ សាធូនំ ពុទ្ធាទីនំ ឯកស្សាបិ បាណិនោ អហឹសនសង្ខាតំ ធម្មំ។ **អនុស្សរិត្វា។ បរមត្ថំ វិចិន្តយន្តិ** តំ ខោ បន បរមត្ថំ សច្ចំ អវិបរីតសភាវំ កត្វា ចិន្តយន្តោ។ **យំ លោកេ ធុវសស្សតន្តិ** យទេតំ ពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធសាវកានំ ឯកស្សាបិ បាណិនោ អហឹសនំ, តំ សព្ពកាលំ តថភាវេន ធុវំ សស្សតំ វិចិន្តយំ សច្ចកិរិយំ អកាសិន្តិ សម្ពន្ធោ។

៨៨. ឥទានិ តំ ធម្មំ មហាសត្តោ អត្តនិ វិជ្ជមានំ គហេត្វា សច្ចវចនំ បយោជេតុកាមោ កាលវណ្ណំ កទ្ទមំ ទ្វិធា វិយូហិត្វា អញ្ជនរុក្ខសារឃដិកវណ្ណមហាសរីរោ សុធោតលោហិតកមណិសទិសានិ អក្ខីនិ ឧម្មីលេត្វា អាកាសំ ឧល្លោកេន្តោ "**យតោ សរាមិ អត្តាន**"ន្តិ គាថមាហ។

តត្ថ **យតោ សរាមិ អត្តាន**ន្តិ យតោ បដ្ឋាយ អហំ អត្តភាវសង្ខាតំ អត្តានំ សរាមិ អនុស្សរាមិ។ **យតោ បត្តោស្មិ វិញ្ញុត**ន្តិ យតោ បដ្ឋាយ តាសុ តាសុ ឥតិកត្តព្ពតាសុ វិញ្ញុតំ វិជាននភាវំ បត្តោស្មិ, ឧទ្ធំ អារោហនវសេន ឥតោ យាវ មយ្ហំ កាយវចីកម្មានំ អនុស្សរណសមត្ថតា វិញ្ញុតប្បត្តិ ឯវ, ឯត្ថន្តរេ សមានជាតិកានំ ខាទនដ្ឋានេ និព្ពត្តោបិ តណ្ឌុលកណប្បមាណម្បិ មច្ឆំ មយា ន ខាទិតបុព្ពំ, អញ្ញម្បិ កញ្ចិ **បាណំ សញ្ចិច្ច ហឹសិតំ** ពាធិតំ **នាភិជានាមិ,** បគេវ ជីវិតា វោរោបិតំ។

៨៩. ឯតេន សច្ចវជ្ជេនាតិ "យទេតំ មយា កស្សចិ បាណស្ស អហឹសនំ វុត្តំ, សចេ ឯតំ សច្ចំ តថំ អវិបរីតំ, ឯតេន សច្ចវចនេន **បជ្ជុន្នោ** មេឃោ **អភិវស្សតុ,** ញាតិសង្ឃំ មេ ទុក្ខា បមោចេតូ"តិ វត្វា បុន អត្តនោ បរិចារិកចេដកំ អាណាបេន្តោ វិយ បជ្ជុន្នំ ទេវរាជានំ អាលបន្តោ "**អភិត្ថនយា**"តិ គាថមាហ។

តត្ថ **អភិត្ថនយ បជ្ជុន្នា**តិ បជ្ជុន្នោ វុច្ចតិ មេឃោ, អយំ បន មេឃវសេន លទ្ធនាមំ វស្សវលាហកទេវរាជានំ អាលបតិ។ អយំ ហិស្ស អធិប្បាយោ – ទេវោ នាម អនភិត្ថនយន្តោ វិជ្ជុលតា អនិច្ឆារេន្តោ បវស្សន្តោបិ ន សោភតិ, តស្មា ត្វំ អភិត្ថនយន្តោ វិជ្ជុលតា និច្ឆារេន្តោ វស្សាបេហីតិ។ **និធឹ កាកស្ស នាសយា**តិ កាកា កលលំ បវិសិត្វា ឋិតេ មច្ឆេ តុណ្ឌេន កោដ្ដេត្វា នីហរិត្វា ខាទន្តិ , តស្មា តេសំ អន្តោកលលេ មច្ឆា "និធី"តិ វុច្ចន្តិ។ តំ កាកសង្ឃស្ស និធឹ ទេវំ វស្សាបេន្តោ ឧទកេន បដិច្ឆាទេត្វា នាសេហិ។ **កាកំ សោកាយ រន្ធេហី**តិ កាកសង្ឃោ ឥមស្មឹ មហាសរេ ឧទកេន បុណ្ណេ មច្ឆេ អលភមានោ សោចិស្សតិ, តំ កាកគណំ ត្វំ ឥមំ កទ្ទមំ បូរេន្តោ សោកាយ រន្ធេហិ, សោកស្សត្ថាយ បន វស្សាបយថ, យថា អន្តោនិជ្ឈានលក្ខណំ សោកំ បាបុណាតិ, ឯវំ ករោហីតិ អត្ថោ។ **មច្ឆេ សោកា បមោចយា**តិ មម ញាតកេ សព្ពេវ មច្ឆេ ឥមម្ហា មរណសោកា បមោចេហិ។ "មញ្ច សោកា បមោចយា"តិ (ជា. ១.១.៧៥) **ជាតកេ** បឋន្តិ។ តត្ថ **ច**-ការោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ, មញ្ច មម ញាតកេ ចាតិ សព្ពេវ មរណសោកា បមោចេហិ (ជា. អដ្ឋ. ១.១.៧៥)។ មច្ឆានញ្ហិ អនុទកភាវេន បច្ចត្ថិកានំ ឃាសភាវំ គច្ឆាមាតិ មហាមរណសោកោ, មហាសត្តស្ស បន តេសំ អនយព្យសនំ បដិច្ច ករុណាយតោ ករុណាបតិរូបមុខេន សោកសម្ភវោ វេទិតព្ពោ។

ឯវំ ពោធិសត្តោ អត្តនោ បរិចារិកចេដកំ អាណាបេន្តោ វិយ បជ្ជុន្នំ អាលបិត្វា សកលេ កោសលរដ្ឋេ មហាវស្សំ វស្សាបេសិ។ មហាសត្តស្ស ហិ សីលតេជេន សច្ចកិរិយាយ សមកាលមេវ សក្កស្ស បណ្ឌុកម្ពលសិលាសនំ ឧណ្ហាការំ ទស្សេសិ។ សោ "កឹ នុ ខោ"តិ អាវជ្ជេន្តោ តំ ការណំ ញត្វា វស្សវលាហកទេវរាជានំ បក្កោសាបេត្វា "តាត, មហាបុរិសោ មច្ឆរាជា ញាតីនំ មរណសោកេន វស្សាបនំ ឥច្ឆតិ, សកលំ កោសលរដ្ឋំ ឯកមេឃំ កត្វា វស្សាបេហី"តិ អាហ។

សោ "សាធូ"តិ សម្បដិច្ឆិត្វា ឯកំ វលាហកំ និវាសេត្វា ឯកំ បារុបិត្វា មេឃគីតំ គាយន្តោ បាចីនលោកធាតុអភិមុខោ បក្ខន្ទិ។ បាចីនទិសាភាគេ ខលមណ្ឌលមត្តំ ឯកំ មេឃមណ្ឌលំ ឧដ្ឋាយ សតបដលំ សហស្សបដលំ ហុត្វា អភិត្ថនយន្តំ វិជ្ជុលតា និច្ឆារេន្តំ អធោមុខឋបិតឧទកកុម្ភាការេន វិស្សន្ទមានំ សកលំ កោសលរដ្ឋំ មហោឃេន អជ្ឈោត្ថរិ។ ទេវោ អច្ឆិន្នធារំ វស្សន្តោ មុហុត្តេនេវ តំ មហាសរំ បូរេសិ។ មច្ឆា មរណភយតោ មុច្ចឹសុ។ កាកាទយោ អបតិដ្ឋា អហេសុំ។ ន កេវលំ មច្ឆា ឯវ, មនុស្សាបិ វិវិធសស្សានិ សម្បាទេន្តា ចតុប្បទាទយោបីតិ សព្ពេបិ វស្សូបជីវិនោ កាយិកចេតសិកទុក្ខតោ មុច្ចឹសុ។ តេន វុត្តំ –

៩០. "សហ កតេ សច្ចវរេ, បជ្ជុន្នោ អភិគជ្ជិយ;
ថលំ និន្នញ្ច បូរេន្តោ, ខណេន អភិវស្សថា"តិ។

តត្ថ **ខណេន អភិវស្សថា**តិ អទន្ធាយិត្វា សច្ចកិរិយខណេនេវ អភិវស្សិ។

៩១. កត្វា វីរិយមុត្តមន្តិ ទេវេ អវស្សន្តេ កី កាតព្ពន្តិ កោសជ្ជំ អនាបជ្ជិត្វា ញាតត្ថចរិយាសម្បាទនមុខេន មហតោ សត្តនិកាយស្ស ហិតសុខនិប្ផាទនំ ឧត្តមំ វីរិយំ កត្វា។ **សច្ចតេជពលស្សិតោ** មម សច្ចានុភាវពលសន្និស្សិតោ ហុត្វា តទា **មហាមេឃំ វស្សាបេសី**។ យស្មា ចេតទេវំ, តស្មា "**សច្ចេន មេ សមោ នត្ថិ, ឯសា មេ សច្ចបារមី**"តិ មហាមច្ឆរាជកាលេ អត្តនោ សច្ចបារមិយា អនញ្ញសាធារណភាវំ ទស្សេសិ ធម្មរាជា។

ឯវំ មហាសត្តោ មហាករុណាយ សមុស្សាហិតហទយោ សកលរដ្ឋេ មហាវស្សំ វស្សាបនវសេន មហាជនំ មរណទុក្ខតោ មោចេត្វា ជីវិតបរិយោសានេ យថាកម្មំ គតោ។

តទា បជ្ជុន្នោ អានន្ទត្ថេរោ អហោសិ, មច្ឆគណា ពុទ្ធបរិសា, មច្ឆរាជា លោកនាថោ។

តស្ស ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ សេសបារមិយោបិ និទ្ធារេតព្ពា។ តថា អត្តនោ សមានជាតិកានំ ខាទនដ្ឋានេ មច្ឆយោនិយំ និព្ពត្តិត្វា តណ្ឌុលកណមត្តម្បិ មច្ឆំ អាទឹ កត្វា កស្សចិបិ បាណិនោ អខាទនំ, តិដ្ឋតុ ខាទនំ ឯកសត្តស្សបិ អវិហេឋនំ, តថា សច្ចករណេន ទេវស្ស វស្សាបនំ, ឧទកេ បរិក្ខីណេ កលលគហនេ និមុជ្ជនវសេន អត្តនា អនុភវមានំ ទុក្ខំ វីរភាវេន អគណេត្វា ញាតិសង្ឃស្សេវ តំ ទុក្ខំ អត្តនោ ហទយេ កត្វា អសហន្តស្ស សព្ពភាវេន ករុណាយនា, តថា ច បដិបត្តីតិ ឯវមាទយោ គុណានុភាវា វិភាវេតព្ពាតិ។

មច្ឆរាជចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. កណ្ហទីបាយនចរិយាវណ្ណនា

៩២. ឯកាទសមេ **កណ្ហទីបាយនោ ឥសីតិ** ឯវំនាមកោ តាបសោ។ ពោធិសត្តោ ហិ តទា ទីបាយនោ នាម អត្តនោ សហាយំ មណ្ឌព្យតាបសំ សូលេ ឧត្តាសិតំ ឧបសង្កមិត្វា តស្ស សីលគុណេន តំ អរិជហន្តោ តិយាមរត្តិំ សូលំ និស្សាយ ឋិតោ តស្ស សរីរតោ បគ្ឃរិត្វា បតិតបតិតេហិ លោហិតពិន្ទូហិ សុក្ខេហិ កាឡវណ្ណសរីរតាយ "កណ្ហទីបាយនោ"តិ បាកដោ អហោសិ។ **បរោបញ្ញាសវស្សានីតិ** សាធិកានិ បញ្ញាសវស្សានិ, អច្ចន្តសំយោគេ ឧបយោគវចនំ។ **អនភិរតោ ចរិំ អហន្តិ** បន្តសេនាសនេសុ ចេវ អធិកុសលធម្មេសុ ច អនភិរតិវាសំ វសន្តោ អហំ ព្រហ្មចរិយំ អចរិំ។ បព្ពជិត្វា សត្តាហមេវ ហិ តទា មហាសត្តោ អភិរតោ ព្រហ្មចរិយំ ចរិ។ តតោ បរំ អនភិរតិវាសំ វសិ។

កស្មា បន មហាបុរិសោ អនេកសតសហស្សេសុ អត្តភាវេសុ នេក្ខម្មជ្ឈាសយោ ព្រហ្មចរិយវាសំ អភិរមិត្វា ឥធ តំ នាភិរមិ? បុថុជ្ជនភាវស្ស ចញ្ចលភាវតោ។ កស្មា ច បុន ន អគារំ អជ្ឈាវសីតិ? បឋមំ នេក្ខម្មជ្ឈាសយេន កាមេសុ ទោសំ ទិស្វា បព្ពជិ។ អថស្ស អយោនិសោមនសិការេន អនភិរតិ ឧប្បជ្ជិ។ សោ តំ វិនោទេតុមសក្កោន្តោបិ កម្មញ្ច ផលញ្ច សទ្ទហិត្វា តាវ មហន្តំ វិភវំ បហាយ អគារស្មា និក្ខមន្តោ យំ បជហិ, បុន តទត្ថមេវ និវត្តោ, "ឯឡមូគោ ចបលោ វតាយំ កណ្ហទីបាយនោ"តិ ឥមំ អបវាទំ ជិគុច្ឆន្តោ អត្តនោ ហិរោត្តប្បភេទភយេន។ អបិ ច បព្ពជ្ជាបុញ្ញំ នាមេតំ វិញ្ញូហិ ពុទ្ធាទីហិ បសត្ថំ, តេហិ ច អនុដ្ឋិតំ, តស្មាបិ សហាបិ ទុក្ខេន សហាបិ ទោមនស្សេន អស្សុមុខោ រោទមានោបិ ព្រហ្មចរិយវាសំ វសិ, ន តំ វិស្សជ្ជេសិ។ វុត្តញ្ចេតំ –

> "សទ្ធាយ និក្ខម្ម បុន និវត្តោ, សោ ឯឡមូគោ ចបលោ វតាយំ;
> ឯតស្ស វាទស្ស ជិគុច្ឆមានោ, អកាមកោ ចរាមិ ព្រហ្មចរិយំ;
> វិញ្ញុប្បសត្ថញ្ច សតញ្ច ឋានំ, ឯវម្បហំ បុញ្ញករោ ភវាមី"តិ។ (ជា. ១.១០.៦៦);

៩៣. ន កោចិ ឯតំ ជានាតីតិ ឯតំ **មម អនភិរតិមនំ** ព្រហ្មចរិយវាសេ អភិរតិវិរហិតចិត្តំ កោចិ មនុស្សភូតោ ន ជានាតិ។ កស្មា? **អហញ្ហិ កស្សចិ នាចិក្ខិំ** មម **មានសេ** ចិត្តេ **អរតិ ចរតិ** បវត្តតីតិ កស្សចិបិ ន កថេសិំ, តស្មា ន កោចិ មនុស្សភូតោ ឯតំ ជានាតីតិ។

៩៤. "សព្រហ្មចារី មណ្ឌព្យោ, សហាយោ មេ មហាឥសិ;
បុព្ពកម្មសមាយុត្តោ, សូលមារោបនំ លភិ។

.

សព្រហ្មចារីតិ តាបសបព្ពជ្ជាយ សមានសិក្ខតាយ សព្រហ្មចារី។ **មណ្ឌព្យោតិ** ឯវំនាមកោ។ **សហាយោតិ** គិហិកាលេ បព្ពជិតកាលេ ច ទឡ្ហមិត្តតាយ បិយសហាយោ។ **មហាតសីតិ** មហានុភាវោ តសិ។ **បុព្ពកម្ម សមាយុត្តោ, សូលមារោបនំ លភីតិ** កតោកាសេន អត្តនោ បុព្ពកម្មេន យុត្តោ សូលារោបនំ លភិ, សូលំ ឧត្តាសិតោតិ។

តត្រាយំ អនុបុព្ពិកថា – អតីតេ វំសរដ្ឋេ កោសម្ពិយំ កោសម្ពិកោ នាម រាជា រជ្ជំ ការេសិ។ តទា ពោធិសត្តោ អញ្ញតរស្មិំ និគមេ អសីតិកោដិវិភវស្ស ព្រាហ្មណមហាសាលស្ស បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ, នាមេន ទីបាយនោ នាម។ តាទិសស្សេវ ព្រាហ្មណមហាសាលស្ស បុត្តោ ព្រាហ្មណកុមារោ តស្ស បិយសហាយោ អហោសិ, នាមេន មណ្ឌព្យោ នាម។ តេ ឧភោបិ អបរភាគេ មាតាបិតូនំ អច្ចយេន កាមេសុ ទោសំ ទិស្វា មហាទានំ បវត្តេត្វា កាមេ បហាយ ញាតិមិត្តបរិជនស្ស រោទន្តស្ស បរិទេវន្តស្ស និក្ខមិត្វា ហិមវន្តប្បទេសេ អស្សមំ កត្វា បព្ពជិត្វា ឧញ្ឆាចរិយាយ វនមូលផលាហារេន យាបេន្តោ បរោបណ្ណាសវស្សានិ វសឹសុ, កាមច្ឆន្ទំ វិក្ខម្ភេតុំ នាសក្ខិំសុ, តេ ឈានមត្តម្បិ ន និព្ពត្តេសុំ។

តេ លោណម្ពិលសេវនត្ថាយ ជនបទចារិកំ ចរន្តា កាសិរដ្ឋំ សម្បាបុណឹសុ។ តត្រេកស្មិំ និគមេ ទីបាយនស្ស គិហិសហាយោ មណ្ឌព្យោ នាម បដិវសតិ។ តេ ឧភោបិ តស្ស សន្តិកំ ឧបសង្កមឹសុ។ សោ តេ ទិស្វា អត្តមនោ បណ្ណសាលំ ការេត្វា ចតូហិ បច្ចយេហិ ឧបដ្ឋហិ។ តេ តត្ថ តីណិ ចត្តារិ វស្សានិ វសិត្វា តំ អាបុច្ឆិត្វា ចារិកំ ចរន្តា ពារាណសិសមីបេ អតិមុត្តកសុសានេ វសឹសុ។ តត្ថ ទីបាយនោ យថាភិរន្តំ វិហរិត្វា បុន តស្មិំ និគមេ មណ្ឌព្យស្ស អត្តនោ សហាយស្ស សន្តិកំ គតោ។ មណ្ឌព្យតាបសោ តត្ថេវ វសិ។

អថេកទិវសំ ឯកោ ចោរោ អន្តោនគរេ ចោរិកំ កត្វា ធនសារំ អាទាយ និក្ខន្តោ បដិពុទ្ធេហិ គេហសាមិកេហិ នគររក្ខកមនុស្សេហិ ច អនុពទ្ធោ និទ្ធមនេន និក្ខមិត្វា វេគេន សុសានំ បវិសិត្វា តាបសស្ស បណ្ណសាលទ្វារេ ភណ្ឌិកំ ឆឌ្ឌេត្វា បលាយិ។ មនុស្សា ភណ្ឌិកំ ទិស្វា “អរេ ទុដ្ឋជដិល, រត្តិំ, ចោរិកំ កត្វា ទិវា តាបសវេសេន ចរសី”តិ តជ្ជេត្វា បោថេត្វា តំ អាទាយ រញ្ញោ ទស្សយិំសុ។ រាជា អនុបបរិក្ខិត្វាវ “សូលេ ឧត្តាសេថា”តិ អាហ។ តំ សុសានំ នេត្វា ខទិរសូលេ អារោបយិំសុ។ តាបសស្ស សរីរំ សូលំ ន បវិសតិ។ តតោ និម្ពសូលំ អាហរិំសុ, តម្បិ ន បវិសតិ។ តតោ អយសូលំ អាហរិំសុ, តម្បិ ន បវិសតិ។ តាបសោ “កឹ នុ ខោ មេ បុព្ពកម្ម”ន្តិ ចិន្តេសិ។ តស្ស ជាតិស្សរញាណំ ឧប្បជ្ជិ។ តេន បុព្ពកម្មំ អទ្ទស – សោ កិរ បុរិមត្តភាវេ វឌ្ឍកីបុត្តោ ហុត្វា បិតុ រុក្ខតច្ឆនដ្ឋានំ គន្ត្វា ឯកំ មក្ខិកំ គហេត្វា កោវិឡារសកលិកាយ សូលេន វិយ វិជ្ឈិ។ តស្ស តំ បាបំ ឥមស្មិំ ឋានេ ឱកាសំ លភិ។ សោ “ន សក្កា ឥតោ បាបតោ មុច្ចិតុ”ន្តិ ញត្វា រាជបុរិសេ អាហ – “សចេ មំ សូលេ ឧត្តាសេតុកាមត្ថ, កោវិឡារសូលំ អាហរថា”តិ។ តេ តថា កត្វា តំ សូលេ ឧត្តាសេត្វា អារក្ខំ ទត្វា បក្កមឹសុ។

តទា កណ្ហទីបាយនោ “ចិរទិដ្ឋោ មេ សហាយោ”តិ មណ្ឌព្យស្ស សន្តិកំ អាគច្ឆន្តោ តំ បវត្តិំ សុត្វា តំ ឋានំ គន្ត្វា ឯកមន្តំ ឋិតោ “កឹ, សម្ម, ការកោសី”តិ បុច្ឆិត្វា “អការកោម្ហី”តិ វុត្តេ “អត្តនោ មនោបទោសំ រក្ខិតុំ សក្ខិ ន សក្ខី”តិ បុច្ឆិ។ “សម្ម, យេហិ អហំ គហិតោ, នេវ តេសំ ន រញ្ញោ ឧបរិ មយ្ហំ មនោបទោសោ អត្ថី”តិ។ “ឯវំ សន្តេ តាទិសស្ស សីលវតោ ឆាយា មយ្ហំ សុខា”តិ វត្វា កណ្ហទីបាយនោ សូលំ និស្សាយ និសីទិ។ អារក្ខកបុរិសា តំ បវត្តិំ រញ្ញោ អារោចេសុំ។ រាជា “អនិសាមេត្វា មេ កត”ន្តិ វេគេន តត្ថ គន្ត្វា “កស្មា, ភន្តេ, ត្វំ សូលំ និស្សាយ និសិន្នោសី”តិ ទីបាយនំ បុច្ឆិ។ “មហារាជ, ឥមំ តាបសំ រក្ខន្តោ និសិន្នោស្មី”តិ។ “កឹ បន ត្វំ ឥមស្ស ការកភាវំ ញត្វា ឯវំ ករោសី”តិ។ សោ កម្មស្ស អវិសោធិតភាវំ អាចិក្ខិ។ អថស្ស ទីបាយនោ “រញ្ញា នាម និសម្មការិនា ភវិតព្ពំ។

> “អលសោ គិហី កាមភោគី ន សាធុ, អសញ្ញតោ បព្ពជិតោ ន សាធុ;
> រាជា ន សាធុ អនិសម្មការី, យោ បណ្ឌិតោ កោធនោ តំ ន សាធូ”តិ។ (ជា. ១.៤.១២៧; ១.៥.៤; ១.១០.១៥៣; ១.១៥.២២៩) –

អាទីនិ វត្វា ធម្មំ ទេសេសិ។

រាជា មណ្ឌព្យតាបសស្ស និទ្ទោសភាវំ ញត្វា “សូលំ ហរថា”តិ អាណាបេសិ។ សូលំ ហរន្តា ហរិតុំ នាសក្ខិំសុ។ មណ្ឌព្យោ អាហ – “មហារាជ, អហំ បុព្ពេ កតកម្មទោសេន ឯវរូបំ អយសំ បត្តោ, មម សរីរតោ សូលំ ហរិតុំ ន សក្កា, សចេបិ មយ្ហំ ជីវិតំ ទាតុកាមោ, កកចេន ឥមំ សូលំ ចម្មសមំ កត្វា ឆិន្ទាបេហី”តិ។ រាជា តថា ការេសិ។ សូលំ អន្តោយេវ អហោសិ, ន កញ្ចិ បីឡំ ជនេសិ។ តទា កិរ សុខុមំ សកលិកហីរំ គហេត្វា មក្ខិកាយ វច្ចមគ្គំ បវេសេសិ, តំ តស្ស អន្តោ ឯវ អហោសិ។ សោ តេន ការណេន អមរិត្វា, អត្តនោ អាយុក្ខយេនេវ មរិ, តស្មា

អយម្បិ ន មតោតិ។ រាជា តាបសេ វន្ទិត្វា ខមាបេត្វា ឧភោបិ ឧយ្យានេយេវ វសាបេន្តោ បដិជគ្គិ។ តតោ បដ្ឋាយ សោ អាណិមណ្ឌព្យោ នាម ជាតោ។ សោ រាជានំ ឧបនិស្សាយ តត្ថេវ វសិ។ ទីបាយនោ បន តស្ស វណំ ផាសុកំ ករិត្វា អត្តនោ គិហិសហាយមណ្ឌព្យេន ការិតំ បណ្ណសាលមេវ គតោ។ តេន វុត្តំ –

៩៥. “តមហំ ឧបដ្ឋហិត្វាន, អារោគ្យមនុបាបយឹ;
អាបុច្ឆិត្វាន អាគញ្ឆិំ, យំ មយ្ហំ សកមស្សម”ន្តិ។

តត្ថ **អាបុច្ឆិត្វានា**តិ មយ្ហំ សហាយំ មណ្ឌព្យតាបសំ អាបុច្ឆិត្វា។ **យំ មយ្ហំ សកមស្សម**ន្តិ យំ តំ មយ្ហំ គិហិសហាយេន មណ្ឌព្យព្រាហ្មណេន ការិតំ សកំ មម សន្តកំ អស្សមបទំ បណ្ណសាលា, តំ ឧបាគញ្ឆិំ។

៩៦. តំ បន បណ្ណសាលំ បវិសន្តំ ទិស្វា សហាយស្ស អារោចេសុំ។ សោ សុត្វាវ តុដ្ឋចិត្តោ សបុត្តទារោ ពហុគន្ធមាលផាណិតាទីនិ អាទាយ បណ្ណសាលំ គន្ត្វា ទីបាយនំ វន្ទិត្វា បាទេ ធោវិត្វា បានកំ បាយេត្វា អាណិមណ្ឌព្យស្ស បវត្តិំ សុណន្តោ និសីទិ។ អថស្ស បុត្តោ យញ្ញទត្តកុមារោ នាម ចង្កមនកោដិយំ គេណ្ឌុកេន កីឡិ។ តត្ថ ចេកស្មិំ វម្មិកេ អាសិវិសោ វសតិ។ កុមារេន ភូមិយំ បហតគេណ្ឌុកោ គន្ត្វា វម្មិកពិលេ អាសិវិសស្ស មត្ថកេ បតិ។ កុមារោ អជានន្តោ ពិលេ ហត្ថំ បវេសេសិ។

អថ នំ កុទ្ធោ អាសិវិសោ ហត្ថេ ឌំសិ។ សោ វិសវេគេន មុច្ឆិតោ តត្ថេវ បតិ។ អថស្ស មាតាបិតរោ សប្បេន ទដ្ឋភាវំ ញត្វា កុមារំ ឧក្ខិបិត្វា តាបសស្ស បាទមូលេ និបជ្ជាបេត្វា “ភន្តេ, ឱសធេន វា មន្តេន វា បុត្តកំ នោ និរោគំ ករោថា”តិ អាហំសុ។ សោ “អហំ ឱសធំ ន ជានាមិ, នាហំ វេជ្ជកម្មំ ករិស្សាមិ, បព្ពជិតោម្ហី”តិ។ “តេន ហិ, ភន្តេ, ឥមស្មិំ កុមារកេ មេត្តំ កត្វា សច្ចកិរិយំ ករោថា”តិ។ តាបសោ “សាធុ សច្ចកិរិយំ ករិស្សាមី”តិ វត្វា យញ្ញទត្តស្ស សីសេ ហត្ថំ ឋបេត្វា សច្ចកិរិយំ អកាសិ។ តេន វុត្តំ **“សហាយោ ព្រាហ្មណោ មយ្ហ”**ន្តិអាទិ។

តត្ថ **អាគញ្ឆុំ បាហុនាគត**ន្តិ អតិថិអភិគមនំ អភិគមិំសុ។

៩៧. **វដ្ដមនុក្ខិប**ន្តិ ខិបនវដ្ដសណ្ឋានតាយ “វដ្ដ”ន្តិ លទ្ធនាមំ គេណ្ឌុកំ អនុក្ខិបន្តោ, គេណ្ឌុកកីឡំ កីឡន្តោតិ អត្ថោ។ **អាសិវិសមកោបយី**តិ ភូមិយំ បដិហតោ ហុត្វា វម្មិកពិលគតេន គេណ្ឌុកេន តត្ថ ឋិតំ កណ្ហសប្បំ សីសេ បហរិត្វា រោសេសិ។

៩៨. **វដ្ដគតំ មគ្គំ, អន្វេសន្តោ**តិ តេន វដ្ដេន គតំ មគ្គំ គវេសន្តោ។ **អាសិវិសស្ស ហត្ថេន, ឧត្តមង្គំ បរាមសី**តិ វម្មិកពិលំ បវេសិតេន អត្តនោ ហត្ថេន អាសីវិសស្ស សីសំ ផុសិ។

៩៩. **វិសពលស្សិតោ**តិ វិសពលនិស្សិតោ អត្តនោ វិសវេគំ និស្សាយ ឧប្បជ្ជនកសប្បោ។ **អឌំសិ ទារកំ ខណេ**តិ តស្មិំ បរាមសិតក្ខណេ ឯវ តំ ព្រាហ្មណកុមារំ ឌំសិ។

១០០. **សហទដ្ឋោ**តិ ឌំសេន សហេវ, ទដ្ឋសមកាលមេវ។ **អាសិវិសេនា**តិ ឃោរវិសេន។ **តេនា**តិ តេន ទារកស្ស វិសវេគេន មុច្ឆិតស្ស **ភូមិយំ** បតនេន **អហំ ទុក្ខិតោ** អហោសិ។ **មម វាហសិ តំ ទុក្ខ**ន្តិ តំ ទារកស្ស មាតាបិតូនញ្ច ទុក្ខំ មម វាហសិ, មយ្ហំ សរីរេ វិយ មម ករុណាយ វាហេសិ។

១០១. **ត្យាហ**ន្តិ តេ តស្ស ទារកស្ស មាតាបិតរោ អហំ “មា សោចថ, មា បរិទេវថា”តិអាទិនា នយេន សមស្សាសេត្វា។ **សោកសល្លិតេ**តិ សោកសល្លវន្តេ។ **អគ្គ**ន្តិ សេដ្ឋំ តតោ ឯវ **វរំ** ឧត្តមំ សច្ចកិរិយំ អកាសឹ។

១០២. ឥទានិ តំ សច្ចកិរិយំ សរូបេន ទស្សេតុំ **“សត្តាហមេវា”**តិ គាថមាហ។

តត្ថ **សត្តាហមេវា**តិ បព្ពជិតទិវសតោ បដ្ឋាយ សត្ត អហានិ ឯវ។ **បសន្នចិត្តោ**តិ កម្មផលសទ្ធាយ បសន្នមានសោ។ **បុញ្ញត្ថិកោ**តិ បុញ្ញេន អត្ថិកោ, ធម្មច្ឆន្ទយុត្តោ។ **អថាបរំ យំ ចរិត**ន្តិ អថ តស្មា សត្តាហា ឧត្តរិ យំ មម ព្រហ្មចរិយចរណំ។

១០៣. **អកាមកោវាហំ**តិ បព្ពជ្ជំ អនិច្ឆន្តោ ឯវ។ **ឯតេន សច្ចេន សុវត្ថិ ហោតូ**តិ សចេ អតិរេកបញ្ញាសវស្សានិ អនភិរតិវាសំ វសន្តេន មយា កស្សចិ អជានាបិតភាវោ សច្ចោ, ឯតេន សច្ចេន យញ្ញទត្តកុមារស្ស សោត្ថិ ហោតុ, ជីវិតំ បដិលភតូតិ។

ឯវំ បន មហាសត្តេន សច្ចកិរិយាយ កតាយ យញ្ញទត្តស្ស សរីរតោ វិសំ ភស្សិត្វា បថវឹ បាវិសិ។ កុមារោ អក្ខីនិ ឧម្មីលេត្វា មាតាបិតរោ ឱលោកេត្វា “អម្ម, តាតា”តិ វត្វា វុដ្ឋាសិ។ តេន វុត្តំ –

១០៤. “សហ សច្ចេ កតេ មយ្ហំ, វិសវេគេន វេធិតោ;
អពុជ្ឈិត្វាន វុដ្ឋាសិ, អរោគោ ចាសិ មាណវោ”តិ។

តស្សត្ថោ – មម សច្ចករណេន **សហ** សមានកាលមេវ តតោ បុព្ពេ **វិសវេគេន វេធិតោ** កម្បិតោ វិសញ្ញីភាវេន អពុជ្ឈិត្វា បិតោ វិគតវិសត្តា បដិលទ្ធសញ្ញោ សហសា **វុដ្ឋាសិ**។ សោ **មាណវោ** កុមារោ វិសវេគាភាវេន **អរោគោ ច** អហោសីតិ។

តទានិ សត្ថា តស្សា អត្តនោ សច្ចកិរិយាយ បរមត្ថបារមិភាវំ ទស្សេន្តោ **“សច្ចេន មេ សមោ នត្ថិ, ឯសា មេ សច្ចបារមី”**តិ អាហ។ តំ ឧត្តានត្ថមេវ ។ **ជាតកដ្ឋកថាយំ** (ជា. អដ្ឋ. ៤.១០.៦២) បន “មហាសត្តស្ស សច្ចកិរិយាយ កុមារស្ស ថនប្បទេសតោ ឧទ្ធំ វិសំ ភស្សិត្វា វិគតំ។ ទារកស្ស បិតុ សច្ចកិរិយាយ កដិតោ ឧទ្ធំ, មាតុ សច្ចកិរិយាយ អវសិដ្ឋសរីរតោ វិសំ ភស្សិត្វា វិគត”ន្តិ អាគតំ។ តថា ហិ វុត្តំ –

“យស្មា ទានំ នាភិនន្ទឹ កទាចិ, ទិស្វានហំ អតិថី វាសកាលេ;
ន ចាបិ មេ អប្បិយតំ អវេទុំ, ពហុស្សុតា សមណព្រាហ្មណា ច;
អកាមកោ វាបិ អហំ ទទាមិ, ឯតេន សច្ចេន សុវត្ថិ ហោតុ;
ហតំ វិសំ ជីវតុ យញ្ញទត្តោ។

“អាសីវិសោ តាត បហូតតេជោ, យោ តំ អទំសី បតរា ឧទិច្ច;
តស្មិញ្ច មេ អប្បិយតាយ អជ្ជ, បិតរិ ច តេ នត្ថិ កោចិ វិសេសោ;
ឯតេន សច្ចេន សុវត្ថិ ហោតុ, ហតំ វិសំ ជីវតុ យញ្ញទត្តោ”តិ។

តត្ថ **វាសកាលេ**តិ វសនត្ថាយ គេហំ អាគតកាលេ។ **ន ចាបិ មេ អប្បិយតំ អវេទុ**ន្តិ ពហុស្សុតាបិ សមណព្រាហ្មណា អយំ នេវ ទានំ អភិនន្ទតិ, ន អម្ហេតិ ឥមំ មម អប្បិយភាវំ នេវ ជានឹសុ។ អហញ្ហិ តេ បិយចក្ខូហិយេវ ឱលោកេមីតិ ទីបេតិ។ **ឯតេន សច្ចេនា**តិ សចេ អហំ ទទមានោបិ វិបាកំ អសទ្ទហិត្វា អត្តនោ អនិច្ឆាយ ទេមិ, អនិច្ឆភាវញ្ច មេ បរេ ន ជានន្តិ, ឯតេន សច្ចេន **សុវត្ថិ ហោតូ**តិ អត្ថោ។ ឥតរគាថាយ, **តាតា**តិ បុត្តំ អាលបតិ។ **បហូតតេជោ**តិ ពលវវិសោ។ **បតរា**តិ បទរា, អយមេវ វា បាឋោ។ **ឧទិច្ចា**តិ ឧទ្ធំ គន្ត្វា, វម្មិកពិលតោ ឧដ្ឋហិត្វាតិ អត្ថោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – តាត យញ្ញទត្ត, **តស្មិញ្ច** អាសិវិសេ តវ ច **បិតរិ** អប្បិយភាវេន មយ្ហំ **កោចិ** វិសេសោ នត្ថិ, តញ្ច បន អប្បិយភាវំ បបេត្វា **អជ្ជ** មយា ន កោចិ ជានាបិតបុព្ពោ, សចេ ឯតំ សច្ចំ, **ឯតេន សច្ចេន សុវត្ថិ ហោតូ**តិ។

ឯវំ ពោធិសត្តោ កុមារេ អរោគេ ជាតេ តស្ស បិតរំ “ទានំ ទទន្តេន នាម កម្មញ្ច ផលញ្ច សទ្ទហិត្វា ទាតព្ព”ន្តិ កម្មផលសទ្ធាយ និវេសេត្វា សយំ អនភិរតឹ វិនោទេត្វា ឈានាភិញ្ញាយោ ឧប្បាទេត្វា អាយុបរិយោសានេ ព្រហ្មលោកបរាយនោ អហោសិ។

តទា មណ្ឌព្យោ អានន្ទត្ថេរោ អហោសិ, តស្ស ភរិយា វិសាខា, បុត្តោ រាហុលត្ថេរោ, អាណិមណ្ឌព្យោ សារិបុត្តត្ថេរោ, កណ្ហទីបាយនោ លោកនាថោ។

តស្ស ឥធ បាឡិយា អារុឡ្ហា សច្ចបារមី, សេសា ច បារមិយោ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ និទ្ធារេតព្ពា។ តថា អនវសេសមហាភោគបរិច្ចាគាទយោ គុណានុភាវា វិភាវេតព្ពាតិ។

កណ្ហទីបាយនចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១២. មហាសុតសោមចរិយាវណ្ណនា

១០៥. ទ្វាទសមេ **សុតសោមោ មហីបតី**តិ ឯវំនាមោ ខត្តិយោ។ មហាសត្តោ ហិ តទា កុរុរដ្ឋេ ឥន្ទបត្ថនគរេ កោរព្យស្ស រញ្ញោ អគ្គមហេសិយា កុច្ឆិម្ហិ និព្ពត្តិ។ តំ សុតវិត្តតាយ ចន្ទសមានសោម្មវណ្ណតាយ ច “សុតសោមោ”តិ សញ្ជានឹសុ។ តំ វយប្បត្តំ សព្ពសិប្បនិប្ផត្តិប្បត្តំ មាតាបិតរោ រជ្ជេ អភិសិញ្ចឹសុ។ **គហិតោ បោរិសា**

ទេនាតិ បុរិសានំ មនុស្សានំ អទនតោ ខាទនតោ “បោរិសាទោ”តិ លទ្ធនាមេន ពារាណសិរញ្ញា ទេវតាពលិកម្មត្ថំ គហិតោ។

ពារាណសិរាជា ហិ តទា មំសំ វិនា អភុញ្ជន្តោ អញ្ញំ មំសំ អលភន្តេន ភត្តការកេន មនុស្សមំសំ ខាទាបិតោ រសតណ្ហាយ ពទ្ធោ ហុត្វា មនុស្សេ ឃាតេត្វា មនុស្សមំសំ ខាទន្តោ “បោរិសាទោ”តិ លទ្ធនាមោ អមច្ចបារិសជ្ជប្បមុខេហិ នាគរេហិ នេគមជានបទេហិ ច ឧស្សាហិតេន កាឡហត្ថិនា នាម អត្តនោ សេនាបតិនា “ទេវ, យទិ រជ្ជេន អត្ថិកោ មនុស្សមំសខាទនតោ វិរមាហី”តិ វុត្តោ “រជ្ជំ បជហន្តោបិ មនុស្សមំសខាទនតោ ន ឱរមិស្សាមី”តិ វត្វា តេហិ រដ្ឋា បព្ពាជិតោ អរញ្ញំ បវិសិត្វា ឯកស្មឹ និគ្រោធរុក្ខមូលេ វសន្តោ ខាណុប្បហារេន បាទេ ជាតស្ស វណស្ស ផាសុភាវាយ “សកលជម្ពុទីបេ ឯកសតខត្តិយានំ គលលោហិតេន ពលិកម្មំ ករិស្សាមី”តិ ទេវតាយ អាយាចនំ កត្វា សត្តាហំ អនាហារតាយ វណេ ផាសុកេ ជាតេ “ទេវតានុភាវេន មេ សោត្ថិ អហោសី”តិ សញ្ញាយ “ទេវតាយ ពលិកម្មត្ថំ រាជានោ អានេស្សាមី”តិ គច្ឆន្តោ អតីតភវេ សហាយភូតេន យក្ខេន សមាគន្ត្វា តេន ទិន្នមន្តពលេន អធិកតរថាមជវបរក្កមសសម្បន្នោ ហុត្វា សត្តាហព្ភន្តរេយេវ សតរាជានោ អានេត្វា អត្តនោ វសននិគ្រោធរុក្ខេ ឱលម្ពេត្វា ពលិកម្មករណសជ្ជោ អហោសិ។

អថ តស្មឹ រុក្ខេ អធិវត្ថា ទេវតា តំ ពលិកម្មំ អនិច្ឆន្តី “ឧបាយេន នំ និសេធេស្សាមី”តិ បព្ពជិតរូបេន តស្ស អត្តានំ ទស្សេត្វា តេន អនុពទ្ធោ តិយោជនំ គន្ត្វា បុន អត្តនោ ទិព្ពរូបមេវ ទស្សេត្វា “ត្វំ មុសាវាទី តយា ‘សកលជម្ពុទីបេ រាជានោ អានេត្វា ពលិកម្មំ ករិស្សាមី’តិ បដិស្សុតំ។ ឥទានិ យេ វា តេ វា ទុព្ពលរាជានោ អានេសិ។ ជម្ពុទីបេ ជេដ្ឋកំ សុតសោមរាជានំ សចេ នានេស្សសិ, ន មេ តេ ពលិកម្មេន អត្ថោ”តិ អាហ។

សោ “ទិដ្ឋា មេ អត្តនោ ទេវតា”តិ តុសិត្វា “សាមិ, មា ចិន្តយិ, អហំ អជ្ជេវ សុតសោមំ អានេស្សាមី”តិ វត្វា វេគេន មិគាជិនឧយ្យានំ គន្ត្វា អសំវិហិតាយ អារក្ខាយ បោក្ខរណី ឱតរិត្វា បទុមិនិបត្តេន សីសំ បដិច្ឆាទេត្វា អដ្ឋាសិ។ តស្មឹ អន្តោឧយ្យានគតេយេវ ពលវបច្ចូសេ សមន្តា តិយោជនំ អារក្ខំ គណ្ហឹសុ។ មហាសត្តោ បាតោវ អលង្កតហត្ថិក្ខន្ធវរគតោ ចតុរង្គិនិយា សេនាយ នគរតោ និក្ខមិ។ តទា តក្កសិលតោ នន្ទោ នាម ព្រាហ្មណោ ចតស្សោ សតារហគាថាយោ គហេត្វា វីសយោជនសតំ មគ្គំ អតិក្កម្ម តំ នគរំ បត្តោ រាជានំ បាចីនទ្វារេន និក្ខមន្តំ ទិស្វា ហត្ថំ ឧក្ខិបិត្វា “ជយតុ ភវំ, មហារាជា”តិ វត្វា ជយាបេសិ។

រាជា ហត្ថិនា តំ ឧបសង្កមិត្វា “កុតោ នុ, ត្វំ ព្រាហ្មណ, អាគច្ឆសិ, កិមិច្ឆសិ, កឹ តេ ទជ្ជ”ន្តិ អាហ។ ព្រាហ្មណោ “តុម្ហេ ‘សុតវិត្តកា’តិ សុត្វា ចតស្សោ សតារហគាថាយោ អាទាយ តុម្ហាកំ ទេសេតុំ អាគតោម្ហី”តិ អាហ។ មហាសត្តោ តុដ្ឋមានសោ ហុត្វា “អហំ ឧយ្យានំ គន្ត្វា ន្ហាយិត្វា អាគន្ត្វា សោស្សាមិ, ត្វំ មា ឧក្កណ្ឋី”តិ វត្វា “គច្ឆថ ព្រាហ្មណស្ស អសុកគេហេ និវាសំ ឃាសច្ឆាទនញ្ច សំវិទហថា”តិ អាណាបេត្វា ឧយ្យានំ បវិសិត្វា មហន្តំ អារក្ខំ សំវិធាយ ឱឡារិកានិ អាភរណានិ ឱមុញ្ចិត្វា មស្សុកម្មំ ការេត្វា ឧព្ពដ្ដិតសរីរោ បោក្ខរណិយា រាជវិភវេន ន្ហាយិត្វា បច្ចុត្តរិត្វា ឧទកគ្គហណសាដកេ និវាសេត្វា អដ្ឋាសិ។

អថស្ស គន្ធមាលាលង្ការេ ឧបហរឹសុ។ បោរិសាទោ “អលង្កតកាលេ រាជា ភារិកោ ភវិស្សតិ, សល្លហុកកាលេយេវ នំ គណ្ហិស្សាមី”តិ នទន្តោ ខគ្គំ បរិវត្តេន្តោ “អហមស្មិ បោរិសាទោ”តិ នាមំ សាវេត្វា ឧទកា និក្ខមិ។ តស្ស សទ្ទំ សុត្វា ហត្ថារោហាទយោ ហត្ថិអាទិតោ ភស្សឹសុ។ ពលកាយោ ទូរេ ឋិតោ តតោវ បលាយិ។ ឥតរេ អត្តនោ អាវុធានិ ឆឌ្ឌេត្វា ឧរេន និបជ្ជឹ។ បោរិសាទោ រាជានំ ឧក្ខិបិត្វា ខន្ធេ និសីទាបេត្វា សម្មុខដ្ឋានេយេវ អដ្ឋារសហត្ថំ បាការំ លង្ឃិត្វា បុរតោ បគលិតមទមត្តវរវារណេ កុម្ភេ អក្កមិត្វា បព្ពតកូដានិ វិយ បាតេន្តោ វាតជវានិបិ អស្សរតនានិ បិដ្ឋិយំ អក្កមិត្វា បាតេន្តោ រថសីសេ អក្កមិត្វា បាតេន្តោ ភមរិកំ ភមន្តោ វិយ នីលកានិ និគ្រោធបត្តានិ មទ្ទន្តោ វិយ ឯកវេគេនេវ តិយោជនមគ្គំ គន្ត្វា កញ្ចិ អនុពន្ធន្តំ អទិស្វា សណិកំ គច្ឆន្តោ សុតសោមស្ស កេសេហិ ឧទកពិន្ទូនិ អត្តនោ ឧបរិ បតន្តានិ “អស្សុពិន្ទូនី”តិ សញ្ញាយ “កិមិទំ សុតសោមោបិ មរណំ អនុសោចន្តោ រោទតី”តិ អាហ។

មហាសត្តោ “នាហំ មរណតោ អនុសោចាមិ, កុតោ រោទនា, អបិ ច ខោ សង្គរំ កត្វា សច្ចាបនំ នាម បណ្ឌិតានំ អាចិណ្ណំ, តំ ន និប្ផជ្ជតី”តិ អនុសោចាមិ។ កស្សបទសពលេន ទេសិតា ចតស្សោ សតារហគាថាយោ អាទាយ តក្កសិលតោ អាគតស្ស ព្រាហ្មណស្ស អាគន្តុកវត្តំ ការេត្វា “ន្ហាយិត្វា អាគន្ត្វា សុណិស្សាមិ, យាវ មមាគមនា អាគមេហី”តិ សង្គរំ កត្វា ឧយ្យានំ គតោ, ត្វញ្ច តា គាថាយោ សោតុំ អទត្វា មំ គណ្ហីតិ។ តេន វុត្តំ –

“គហិតោ បោរិសាទេន, ព្រាហ្មណេ សង្គរំ សរិ”ន្តិ។

តត្ថ **ព្រាហ្មណេ សង្គរំ សរិ**ន្តិ នន្ទព្រាហ្មណេ អត្តនា កតំ បដិញ្ញំ អនុស្សរិ។

១០៦. ***អាវុណិត្វា ករត្តលេ***តិ តត្ថ តត្ថ ឧយ្យានាទីសុ គន្ត្វា អត្តនោ ពលេន អានីតានំ ឯកសតខត្តិយានំ ហត្ថតលេ ឆិទ្ទំ កត្វា រុក្ខេ លម្ពនត្ថំ រជ្ជុំ បដិមុញ្ចិត្វា។ **ឯតេសំ បមិលាបេត្វា**តិ ឯតេ ឯកសតខត្តិយេ ជីវគ្គាហំ គហេត្វា ឧទ្ធំបាទេ អធោសិរេ កត្វា បណ្ហិយា សីសំ បហរន្តោ ភមណវសេន ហត្ថតលេ អាវុណិត្វា រុក្ខេ អាលម្ពនវសេន សព្ពសោ អាហារូបច្ឆេទេន ច សព្ពថា បមិលាបេត្វា វិសោសេត្វា ខេទាបេត្វាតិ អត្ថោ។ **យញ្ញត្ថេ**តិ ពលិកម្មត្ថេ សាធេតព្ពេ។ **ឧបនយី មម**ន្តិ មំ ឧបនេសិ។

១០៧. តថា ឧបនីយមានោ បន មហាសត្តោ បោរិសាទេន “កឹ ត្វំ មរណតោ ភាយសី”តិ វុត្តេ “នាហំ មរណតោ ភាយាមិ, តស្ស បន ព្រាហ្មណស្ស មយា កតោ សង្គរោ ន បរិមោចិតោ”តិ អនុសោចាមិ។ “សចេ មំ វិស្សជ្ជេស្សសិ, តំ ធម្មំ សុត្វា តស្ស ច សក្ការសម្មានំ កត្វា បុន អាគមិស្សាមី”តិ។ “នាហមិទំ សទ្ទហាមិ, យំ ត្វំ មយា វិស្សជ្ជិតោ គន្ត្វា បុន មម ហត្ថំ អាគមិស្សាសី”តិ។ “សម្ម បោរិសាទ, មយា សទ្ធិំ ឯកាចរិយកុលេ សិក្ខិតោ សហាយោ ហុត្វា ‘អហំ ជីវិតហេតុបិ ន មុសា កថេមី’តិ កឹ ន សទ្ទហសី”តិ? កិញ្ចាបិ មេ ឯតេន វាចាមត្តកេន –

“អសិញ្ច សត្តិញ្ច បរាមសាមិ, សបថម្បិ តេ សម្ម អហំ ករោមិ;
តយា បមុត្តោ អនណោ ភវិត្វា, សច្ចានុរក្ខី បុនរាវជិស្ស”ន្តិ។ (ជា. ២.២១.៤០៧) –

មហាសត្តេន ឥមាយ គាថាយ វុត្តាយ បោរិសាទោ “អយំ សុតសោមោ ‘ខត្តិយេហិ អកត្តព្ពំ សបថំ ករោមី’តិ វទតិ, គន្ត្វា អនាគច្ឆន្តោបិ មម ហត្ថតោ ន មុច្ចិស្សតី”តិ ចិន្តេត្វា –

“យោ តេ កតោ សង្គរោ ព្រាហ្មណេន, រជ្ជេ សកេ ឥស្សរិយេ ឋិតេន;
តំ សង្គរំ ព្រាហ្មណ សប្បទាយ, សច្ចានុរក្ខី បុនរាវជស្សូ”តិ។ (ជា. ២.២១.៤០៨) –

វិស្សជ្ជេសិ។

មហាសត្តោ រាហុមុខា មុត្តោ ចន្ទោ វិយ នាគពលោ ថាមសម្បន្នោ ខិប្បមេវ តំ នគរំ សម្បាបុណិ។ សេនាបិស្ស “សុតសោមរាជា បណ្ឌិតោ, បោរិសាទំ ទមេត្វា សីហមុខា បមុត្តមត្តវរវារណោ វិយ អាគមិស្សតី”តិ ច “រាជានំ បោរិសាទស្ស ទត្វា អាគតា”តិ គរហភយេន ច ពហិនគរេយេវ និវិដ្ឋា តំ ទូរតោវ អាគច្ឆន្តំ ទិស្វា បច្ចុគ្គន្ត្វា វន្ទិត្វា “កច្ចិត្ថ, មហារាជ, បោរិសាទេន ន កិលមិតោ”តិ បដិសន្ថារំ កត្វា “បោរិសាទេន មយ្ហំ មាតាបិតូហិបិ ទុក្ករំ កតំ, តថារូបោ នាម ចណ្ឌោ សាហសិកោ មមំ សទ្ទហិត្វា មំ វិស្សជ្ជេសី”តិ វុត្តេ រាជានំ អលង្ករិត្វា ហត្ថិក្ខន្ធំ អារោបេត្វា បរិវារេត្វា នគរំ បាវិសិ។ តំ ទិស្វា សព្ពេ នាគរា តុសិំសុ។

សោបិ ធម្មសោណ្ឌតាយ មាតាបិតរោបិ អនុបសង្កមិត្វា និវេសនំ គន្ត្វា ព្រាហ្មណំ បក្កោសាបេត្វា តស្ស មហន្តំ សក្ការសម្មានំ កត្វា ធម្មគរុតាយ សយំ នីចាសនេ និសីទិត្វា “តុម្ហេហិ មយ្ហំ អាភតា សតារហគាថា សុណោមិ អាចរិយា”តិ អាហ។ ព្រាហ្មណោ មហាសត្តេន យាចិតកាលេ គន្ធេហិ ហត្ថេ ឧព្ពដ្ដេត្វា បសិព្ពកតោ មនោរមំ បោត្ថកំ នីហរិត្វា ឧភោហិ ហត្ថេហិ គហេត្វា “តេន ហិ , មហារាជ, សុណោហី”តិ បោត្ថកំ វាចេន្តោ គាថា អភាសិ –

“សកិទេវ សុតសោម, សព្ភិ ហោតិ សមាគមោ;
សា នំ សង្គតិ បាលេតិ, នាសព្ភិ ពហុសង្គមោ។

“សព្ភិរេវ សមាសេថ, សព្ភិ កុព្ពេថ សន្ថវំ;
សតំ សទ្ធម្មមញ្ញាយ, សេយ្យោ ហោតិ ន បាបិយោ។

“ជីរន្តិ វេ រាជរថា សុចិត្តា, អថោ សរីរម្បិ ជរំ ឧបេតិ;
សតញ្ច ធម្មោ ន ជរំ ឧបេតិ, សន្តោ ហវេ សព្ភិ បវេទយន្តិ។

“នភញ្ច ទូរេ បថវី ច ទូរេ, បារំ សមុទ្ទស្ស តទាហុ ទូរេ;
តតោ ហវេ ទូរតរំ វទន្តិ, សតញ្ច ធម្មោ អសតញ្ច រាជា”តិ។ (ជា. ២.២១.៤១១-៤១៤, ៤៤៥-៤៤៨);

តា សុត្វា មហាសត្តោ “សផលំ មេ អាគមន”ន្តិ តុដ្ឋចិត្តោ “ឥមា គាថា នេវ សាវកភាសិតា, ន ឥសិភាសិតា, ន កវិភាសិតា, ន ទេវភាសិតា, សព្ពញ្ញុនាវ ភាសិតា។ កឹ នុ ខោ អគ្ឃ”ន្តិ ចិន្តេន្តោ “ឥមំ សកលម្បិ ចក្កវាឡំ យាវ ព្រហ្មលោកា សត្តរតនបុណ្ណំ កត្វា ទិន្នេបិ នេវ អនុច្ឆវិកំ កតំ នាម ហោតិ, អហំ ខោ បនស្ស តិយោជនសតិកេ កុរុរដ្ឋេ សត្តយោជនិកេ ឥន្ទបត្តនគរេ រជ្ជំ ទាតុំ បហោមិ។ រជ្ជំ កាតុំ បនស្ស ភាគ្យំ នត្ថិ, តថា ហិស្ស អង្គលក្ខណានុសារេន អប្បានុភាវតា ទិស្សតិ, តស្មា ទិន្នម្បិ រជ្ជំ ន ឥមស្មឹ តិដ្ឋតី”តិ ចិន្តេត្វា “អាចរិយ, តុម្ហេ អញ្ញេសំ ឧត្តិយានំ ឥមា គាថាយោ ទេសេត្វា កឹ លភថា”តិ បុច្ឆិ។ “ឯកេកាយ សតំ សតំ, មហារាជ, តេនេវ សតារហគាថា នាម ជាតា”តិ។ អថស្ស មហាសត្តោ “ត្វំ អាចរិយ, អត្តនា គហេត្វា វិចរណភណ្ឌស្ស អគ្ឃំ ន ជានាសី”តិ។

> “សហស្សិយា ឥមា គាថា, នយិមា គាថា សតារហា;
> ចត្តារិ ត្វំ សហស្សានិ, ខិប្បំ គណ្ហាហិ ព្រាហ្មណា”តិ។ (ជា. ២.២១.៤១៥);

ចត្តារិ សហស្សានិ ទាបេត្វា ឯកញ្ច សុខយានកំ ទត្វា មហតា សក្ការសម្មានេនេវ តំ ឧយ្យោជេត្វា មាតាបិតរោ វន្ទិត្វា “អហំ ព្រាហ្មណេន អាភតំ សទ្ធម្មរតនំ បូជេត្វា តស្ស ច សក្ការសម្មានំ កត្វា អាគមិស្សាមីតិ បោរិសាទស្ស បដិញ្ញំ ទត្វា អាគតោ។ តត្ថ យំ ព្រាហ្មណស្ស កត្តព្ពំ បដិបជ្ជិតព្ពំ តំ កតំ, ឥទានិ បោរិសាទស្ស សន្តិកំ គមិស្សាមី”តិ វត្វា “តេន ហិ, តាត សុតសោម, កឹ នាមេតំ កថេសិ, ចតុរង្គិនិយា សេនាយ ចោរំ គណ្ហិស្សាម, មា គច្ឆ ចោរស្ស សន្តិក”ន្តិ យាចឹសុ។ សោឡសសហស្សា នាដកិត្ថិយោ សេសបរិជនាបិ “អម្ហេ អនាថេ កត្វា កុហឹ គច្ឆសិ ទេវា”តិ បរិទេវឹសុ។ “បុនបិ កិរ រាជា ចោរស្ស សន្តិកំ គមិស្សតី”តិ ឯកកោលាហលំ អហោសិ។

មហាសត្តោ “បដិញ្ញាយ សច្ចាបនំ នាម សាធូនំ សប្បុរិសានំ អាចិណ្ណំ, សោបិ មមំ សទ្ទហិត្វា វិស្សជ្ជេសិ, តស្មា គមិស្សាមិយេវា”តិ មាតាបិតរោ វន្ទិត្វា សេសជនំ អនុសាសេត្វា អស្សុមុខេន នានប្បការំ បរិទេវន្តេន ឥត្ថាគារាទិនា ជនេន អនុគតោ នគរា និក្ខម្ម តំ ជនំ និវត្តេតុំ មគ្គេ ទណ្ឌកេន តិរិយំ លេខំ កត្វា “ឥមំ មម លេខំ មា អតិក្កមីត្ថ”តិ វត្វា អគមាសិ។ មហាជនោ តេជវតោ មហាសត្តស្ស អាណំ អតិក្កមិតុំ អសក្កោន្តោ មហាសទ្ទេន កន្ទិត្វា រោទិត្វា និវត្តិ។ ពោធិសត្តោ អាគតមគ្គេនេវ តស្ស សន្តិកំ អគមាសិ។ តេន វុត្តំ **“អបុច្ឆិ មំ បោរិសាទោ”**តិអាទិ។

តត្ថ **កឹ ត្វំ ឥច្ឆសិ និសជ្ជ**ន្តិ ត្វំ អត្តនោ នគរំ គន្ត្វា មម ហត្ថតោ និស្សជ្ជនំ កឹ ឥច្ឆសិ, ត្វំ “មយា តក្កសិលាទីសុ ចិរបរិចិតោ សច្ចវាទី ចា”តិ វទសិ, តស្មា **យថា មតិ តេ កាហាមិ**, យថារុចិ តេ ករិស្សាមិ។ **យទិ មេ ត្វំ បុនេហិសី**តិ សចេ បុន ត្វំ ឯកំសេនេវ មម សន្តិកំ អាគមិស្សសិ។

១០៨. បណ្ហេ អាគមនំ មមាតិ បគេវ មម អាគមនំ **តស្ស** បោរិសាទស្ស **បដិស្សុណិត្វា** បាតោវ អាគមិស្សាមីតិ បដិស្សវំ កត្វា។ **រជ្ជំ និយ្យាតយឹ តទា**តិ តទា បោរិសាទស្ស សន្តិកំ គន្តុកាមោ “ឥទំ វោ រជ្ជំ បដិបជ្ជថា”តិ មាតាបិតូនំ តិយោជនសតិកំ រជ្ជំ និយ្យាតេសឹ។

១០៩. កស្មា បន រជ្ជំ និយ្យាតយិន្តិ? **អនុស្សរិត្វា សតំ ធម្ម**ន្តិ យស្មា បន បដិញ្ញាយ សច្ចាបនំ នាម សតំ សាធូនំ មហាពោធិសត្តានំ បវេណី កុលវំសោ, តស្មា តំ សច្ចបារមិតាធម្មំ **បុព្ពកំ** បោរាណំ ជិនេហិ ពុទ្ធាទីហិ សេវិតំ អនុស្សរិត្វា សច្ចំ អនុរក្ខន្តោ តស្ស **ព្រាហ្មណស្ស ធនំ ទត្វា** អត្តនោ ជីវិតំ បរិច្ចជិត្វា **បោរិសាទំ ឧបាគមឹ**។

១១០. នត្ថិ មេ សំសយោ តត្ថាតិ តស្មឹ បោរិសាទស្ស សន្តិកំ គមនេ “អយំ មំ កឹ នុ ខោ ឃាតេស្សតិ, ឧទាហុ នោ”តិ មយ្ហំ សំសយោ នត្ថិ។ “ចណ្ឌោ សាហសិកោ មយា សទ្ធឹ ឯកសតខត្តិយេ ទេវតាយ ពលិកម្មករណសង្កោ ឯកន្តេនេវ ឃាតេស្សតី”តិ ជានន្តោ ឯវ កេវលំ សច្ចវាចំ អនុរក្ខន្តោ អត្តនោ ជីវិតំ បរិច្ចជិត្វា តំ ឧបាគមឹ។ យស្មា ចេតទេវំ, តស្មា សច្ចេន មេ សមោ នត្ថិ, ឯសា មេ បរមត្ថភាវប្បត្តា សច្ចបារមីតិ។

ឧបាគតេ បន មហាសត្តេ វិកសិតបុណ្ឌរីកបទុមសស្សិរិកមស្ស មុខំ ទិស្វា “អយំ វិគតមរណភយោ ហុត្វា អាគតោ, កិស្ស នុ ខោ ឯស អានុភាវោ”តិ ចិន្តេន្តោ “តស្ស មញ្ញេ ធម្មស្ស សុតត្តា អយំ ឯវំ តេជវា និព្ភយោ ច ជាតោ, អហម្បិ តំ សុត្វា តេជវា និព្ភយោ ច ភវិស្សាមី”តិ សន្និដ្ឋានំ កត្វា បោរិសាទោ មហាសត្តំ អាហ – “សុណោម សតារហគាថាយោ យាសំ សវនត្ថំ ត្វំ អត្តនោ នគរំ គតោ”តិ។

តំ សុត្វា ពោធិសត្តោ “អយំ បោរិសាទោ បាបធម្មោ, ឥមំ ថោកំ និគ្គហេត្វា លជ្ជាបេត្វា កថេស្សាមី”តិ –

“អធម្មិកស្ស លុទ្ទស្ស, និច្ចំ លោហិតបាណិនោ;
នត្ថិ សច្ចំ កុតោ ធម្មោ, កឹ សុតេន ករិស្សសី”តិ។ (ជា. ២.២១.៤២៧) –

វត្វា បុន តេន សុដ្ឋុតរំ សញ្ជាតសវនាទរេន –

“សុត្វា ធម្មំ វិជានន្តិ, នរា កល្យាណបាបកំ;
អបិ គាថា សុណិត្វាន, ធម្មេ មេ រមតេ មនោ”តិ។ (ជា. ២.២១.៤៤៤) –

វុត្តេ “អយំ អតិវិយ សញ្ជាតាទរោ សោតុកាមោ, ហន្ទស្ស កថេស្សាមី”តិ ចិន្តេត្វា “តេន ហិ សម្ម, សាធុកំ សុណោហិ មនសិករោហី”តិ វត្វា នន្ទព្រាហ្មណេន កថិតនិយាមេនេវ គាថានំ សក្កច្ចំ ថុតឹ កត្វា ឆកាមាវចរទេវលោកេ ឯកកោលាហលំ កត្វា ទេវតាសុ សាធុការំ ទទមានាសុ មហាសត្តោ បោរិសាទស្ស –

“សកិទេវ មហារាជ, សព្ភិ ហោតិ សមាគមោ;
សា នំ សង្គតិ បាលេតិ, នាសព្ភិ ពហុសង្គមោ។

“សព្ភិរេវ សមាសេថ, សព្ភិ កុព្ពេថ សន្ថវំ;
សតំ សទ្ធម្មមញ្ញាយ, សេយ្យោ ហោតិ ន បាបិយោ។

“ជីរន្តិ វេ រាជរថា សុចិត្តា, អថោ សរីរម្បិ ជរំ ឧបេតិ;
សតញ្ច ធម្មោ ន ជរំ ឧបេតិ, សន្តោ ហវេ សព្ភិ បវេទយន្តិ។

“នភញ្ច ទូរេ បថវី ច ទូរេ, បារំ សមុទ្ទស្ស តទាហុ ទូរេ;
តតោ ហវេ ទូរតរំ វទន្តិ, សតញ្ច ធម្មោ អសតញ្ច រាជា”តិ។ (ជា. ២.២១.៤១១-៤១៤) –

ធម្មំ កថេសិ។ តស្ស តេន សុកថិតត្តា ចេវ អត្តនោ ច បុញ្ញានុភាវេន គាថា សុណន្តស្សេវ សកលសរីរំ បញ្ចវណ្ណាយ បីតិយា បរិបូរិ។ សោ ពោធិសត្តេ មុទុចិត្តោ ហុត្វា “សម្ម សុតសោម, ទាតព្ពយុត្តកំ ហិរញ្ញាទឹ ន បស្សាមិ, ឯកេកាយ គាថាយ ឯកេកំ វរំ ទស្សាមី”តិ អាហ។ អថ នំ មហាសត្តោ “ត្វំ អត្តនោបិ ហិតានិ អជានន្តោ បរស្ស កឹ នាម វរំ ទស្សសី”តិ អបសាទេត្វា បុន តេន “វរំ គណ្ហថា”តិ យាចិតោ សព្ពបឋមំ “អហំ ចិរកាលំ តំ អរោគំ បស្សេយ្យ”ន្តិ វរំ យាចិ។ សោ “អយំ ឥទានិ មេ វធិត្វា មំសំ ខាទិតុកាមស្ស មហានត្ថករស្ស មយ្ហមេវ ជីវិតំ ឥច្ឆតី”តិ តុដ្ឋមានសោ វញ្ចេត្វា វរស្ស គហិតភាវំ អជានន្តោ អទាសិ។ មហាសត្តោ ហិ ឧបាយកុសលតាយ តស្ស ចិរំ ជីវិតុកាមតាបទេសេន អត្តនោ ជីវិតំ យាចិ។ អថ “បរោសតំ ខត្តិយានំ ជីវិតំ ទេហី”តិ ទុតិយំ វរំ, តេសំ សកេ រដ្ឋេ បដិបាទនំ តតិយំ វរំ, មនុស្សមំសខាទនតោ វិរមណំ ចតុត្ថំ វរំ យាចិ។ សោ តីណិ វរានិ ទត្វា ចតុត្ថំ វរំ អទាតុកាមោ “អញ្ញំ វរំ គណ្ហាហី”តិ វត្វាបិ មហាសត្តេន និប្បីឡិយមានោ តម្បិ អទាសិយេវ។

អថ ពោធិសត្តោ បោរិសាទំ និព្ពិសេវនំ កត្វា តេនេវ រាជានោ មោចាបេត្វា ភូមិយំ និបជ្ជាបេត្វា ទារកានំ កណ្ណតោ សុត្តវដ្ដិ វិយ សណិកំ រជ្ជុយោ នីហរិត្វា បោរិសាទេន ឯកំ តចំ អាហរាបេត្វា បាសាណេន ឃំសិត្វា សច្ចកិរិយំ កត្វា តេសំ ហត្ថតលានិ មក្ខេសិ។ តង្ខណំ ឯវ ផាសុកំ អហោសិ។ ទ្វីហតីហំ តត្ថេវ វសិត្វា តេ អរោគេ ការេត្វា តេហិ សទ្ធឹ អភិជ្ជនកសភាវំ មិត្តសន្ថវំ ការេត្វា តេហិ សទ្ធឹ តំ ពារាណសឹ នេត្វា រជ្ជេ បតិដ្ឋាបេត្វា “អប្បមត្តា ហោថា”តិ តេ រាជានោ អត្តនោ អត្តនោ នគរំ បេសេត្វា ឥន្ទបត្តនគរតោ អាគតាយ អត្តនោ ចតុរង្គិនិយា សេនាយ បរិវុតោ អត្តនោ នគរំ គតោ តុដ្ឋបមុទិតេន នាគរជនេន សម្បរិវារិយមានោ អន្តេបុរំ បវិសិត្វា មាតាបិតរោ វន្ទិត្វា មហាតលំ អភិរុហិ។

អថ មហាសត្តោ ឆ ទានសាលាយោ ការេត្វា ទេវសិកំ មហាទានានិ បវត្តេន្តោ សីលានិ បរិបូរេន្តោ ឧបោសថំ ឧបវសន្តោ បារមិយោ អនុព្រូហេសិ។ តេបិ រាជានោ មហាសត្តស្ស ឱវាទេ ឋត្វា ទានាទីនិ បុញ្ញានិ កត្វា អាយុបរិយោសានេ សគ្គបុរំ បូរយឹសុ។

តទា បោរិសាទោ អង្គុលិមាលត្ថេរោ អហោសិ, កាឡហត្ថិអមច្ចោ សារិបុត្តត្ថេរោ, នន្ទព្រាហ្មណោ អានន្ទត្ថេរោ, រុក្ខទេវតា មហាកស្សបត្ថេរោ, រាជានោ ពុទ្ធបរិសា, មាតាបិតរោ មហារាជកុលានិ, សុតសោមមហារាជា លោកនាថោ។

តស្ស ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ សេសបារមិយោបិ និទ្ធារេតព្ពា។ តថា **អលីនសត្តុចរិយាវណ្ណនាយ** (ចរិយា អដ្ឋ. ២.៧៤ អាទយោ) វិយ មហាសត្តស្ស គុណានុភាវា វិភាវេតព្ពាតិ។

មហាសុតសោមចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សច្ចបារមី និដ្ឋិតា។

១៣. សុវណ្ណសាមចរិយាវណ្ណនា

១១១. តេរសមេ **សាមោ យទា វនេ អាសិ**ន្តិ ហិមវន្តស្មឹ មិគសម្មតាយ នាម នទិយា តីរេ មហតិ អរញ្ញេ សាមោ នាម តាបសកុមារោ យទា អហោសិ។ **សក្កេន អភិនិម្មិតោ**តិ សក្កស្ស ទេវានមិន្ទស្ស ឧបទេស សម្បត្តិយា ជាតត្តា សក្កេន និព្ពត្តិតោ ជនិតោ។ តត្រាយំ អនុបុព្ពិកថា – អតីតេ ពារាណសិតោ អវិទូរេ នទិយា តីរេ ឯកោ នេសាទគាមោ អហោសិ។ តត្ថ ជេដ្ឋនេសាទស្ស បុត្តោ ជាតោ។ តស្ស “ទុកូលោ”តិ នាមមកំសុ។ តស្សា ឯវ នទិយា បរតីរេបិ ឯកោ នេសាទគាមោ អហោសិ។ តត្ថ ជេដ្ឋនេសាទស្ស ធីតា ជាតា។ តស្សា “បារិកា”តិ នាមមកំសុ។ តេ ឧភោបិ ព្រហ្មលោកតោ អាគតា សុទ្ធសត្តា។ តេសំ វយប្បត្តានំ អនិច្ឆមានានំយេវ អាវាហវិវាហំ ករិំសុ។ តេ ឧភោបិ កិលេសសមុទ្ទំ អនោតរិត្វា ព្រហ្មានោ វិយ ឯកតោ វសឹសុ។ ន ច កិញ្ចិ នេសាទកម្មំ ករោន្តិ។

អថ ទុកូលំ មាតាបិតរោ “តាត, ត្វំ នេសាទកម្មំ ន ករោសិ, នេវ ឃរាវាសំ ឥច្ឆសិ, កឹ នាម ករិស្សសី”តិ អាហំសុ។ សោ “តុម្ហេសុ អនុជានន្តេសុ បព្ពជិស្សាមី”តិ អាហ។ “តេន ហិ បព្ពជាហី”តិ។ ទ្វេបិ ជនា ហិមវន្តំ បវិសិត្វា យស្មឹ ឋានេ មិគសម្មតា នាម នទី ហិមវន្តតោ ឱតរិត្វា គង្គំ បត្តា, តំ ឋានំ គន្ត្វា គង្គំ បហាយ មិគសម្មតាភិមុខា អភិរុហឹសុ។ តទា សក្កស្ស ភវនំ ឧណ្ហាការំ ទស្សេសិ។ សក្កោ តំ ការណំ ញត្វា វិស្សកម្មុនា តស្មឹ ឋានេ អស្សមំ មាបេសិ។ តេ តត្ថ គន្ត្វា បព្ពជិត្វា សក្កទត្តិយេ អស្សមេ កាមាវចរមេត្តំ ភាវេត្វា បដិវសឹសុ។ សក្កោបិ តេសំ ឧបដ្ឋានំ អាគច្ឆតិ។

សោ ឯកទិវសំ “តេសំ ចក្ខូ បរិហាយិស្សន្តី”តិ ញត្វា ឧបសង្កមិត្វា “ភន្តេ, វោ ចក្ខូនំ អន្តរាយោ បញ្ញាយតិ, បដិជគ្គនកំ បុត្តំ លទ្ធុំ វដ្ដតិ, ជានាមិ តុម្ហាកំ សុទ្ធចិត្តតំ, តស្មា បារិកាយ ឧតុនិកាលេ នាភឹ ហត្ថេន បរាមសេយ្យាថ , ឯវំ វោ បុត្តោ ជាយិស្សតិ, សោ វោ ឧបដ្ឋហិស្សតី”តិ វត្វា បក្កាមិ។ ទុកូលបណ្ឌិតោ តំ ការណំ បារិកាយ អាចិក្ខិត្វា តស្សា ឧតុនិកាលេ នាភឹ បរាមសិ។ តទា ពោធិសត្តោ ទេវលោកា ចវិត្វា តស្សា កុច្ឆិម្ហិ បដិសន្ធឹ គណ្ហិ, សា ទសមាសច្ចយេន សុវណ្ណវណ្ណំ បុត្តំ វិជាយិ។ តេនេវស្ស “សុវណ្ណសាមោ”តិ នាមំ ករិំសុ។ តំ អបរភាគេ វឌ្ឍិត្វា សោឡសវស្សុទ្ទេសិកម្បិ មាតាបិតរោ រក្ខន្តា អស្សមេ និសីទាបេត្វា សយមេវ វនមូល ផលាផលត្ថាយ គច្ឆន្តិ។

អថេកទិវសំ វនេ ផលាផលំ អាទាយ និវត្តិត្វា អស្សមបទតោ អវិទូរេ មេឃេ ឧដ្ឋិតេ រុក្ខមូលំ បវិសិត្វា វម្មិកមត្ថកេ ឋិតានំ សរីរតោ សេទគន្ធមិស្សកេ ឧទកេ តស្មឹ វម្មិកពិលេ ឋិតស្ស អាសិវិសស្ស នាសាបុដំ បវិដ្ឋេ អាសិវិសោ កុជ្ឈិត្វា នាសាវាតេន បហរិ។ ទ្វេ អន្ធា ហុត្វា បរិទេវមានា វិចរឹសុ។ អថ មហាសត្តោ “មម មាតាបិតរោ អតិចិរាយន្តិ, កា នុ ខោ តេសំ បវត្តី”តិ បដិមគ្គំ គន្ត្វា សទ្ទមកាសិ។ តេ តស្ស សទ្ទំ សញ្ជានិត្វា បដិសទ្ទំ កត្វា បុត្តសិនេហេន “តាត សាម, ឥធ បរិបន្ថោ អត្ថិ, មា អាគមី”តិ វត្វា សទ្ទានុសារេន សយមេវ សមាគមឹសុ។ សោ “កេន វោ ការណេន ចក្ខូនិ វិនដ្ឋានី”តិ បុច្ឆិត្វា “តាត, មយំ ន ជានាម, ទេវេ វស្សន្តេ រុក្ខមូលេ វម្មិកមត្ថកេ ឋិតា, អថ ន បស្សាមា”តិ វុត្តមត្តេ ឯវ អញ្ញាសិ “តត្ថ អាសិវិសេន ភវិតព្ពំ, តេន កុទ្ធេន នាសាវាតោ វិស្សដ្ឋោ ភវិស្សតី”តិ។

អថ “មា ចិន្តយិត្ថ, អហំ វោ បដិជគ្គិស្សាមី”តិ មាតាបិតរោ អស្សមំ នេត្វា តេសំ រត្តិដ្ឋានទិវាដ្ឋានាទិ សញ្ចរណដ្ឋានេ រជ្ជុកេ ពន្ធិ។ តតោ បដ្ឋាយ តេ អស្សមេ ឋបេត្វា វនមូលផលាផលានិ អាហរតិ, បាតោវ វសនដ្ឋានំ សម្មជ្ជតិ, បានីយំ អាហរតិ, បរិភោជនីយំ ឧបដ្ឋាបេតិ, ទន្តកដ្ឋមុខោទកានិ ទត្វា មធុរផលាផលំ ទេតិ។ តេហិ មុខេ វិក្ខាលិតេ សយំ បរិភុញ្ជិត្វា មាតាបិតរោ វន្ទិត្វា តេសំ អវិទូរេយេវ អច្ឆតិ – “កឹ នុ ខោ ឥមេ អាណាបេន្តី”តិ។ វិសេសេន ច មេត្តំ ពហុលមកាសិ, តេនស្ស សត្តា អប្បដិក្កូលា អហេសុំ ។ យថា ចស្ស សត្តា, ឯវំ សត្តានំ សោ ពោធិសត្តោ អប្បដិក្កូលោ។ ឯវំ សោ ទិវសេ ទិវសេ ផលាផលត្ថាយ អរញ្ញំ គច្ឆន្តោបិ អាគច្ឆន្តោបិ មិគគណបរិវុតោ ឯវ អហោសិ។ សីហព្យគ្ឃាទិវិបក្ខសត្តាបិ តេន សទ្ធឹ អតិវិយ វិស្សត្ថា, មេត្តានុភាវេន បនស្ស វសនដ្ឋានេ អញ្ញមញ្ញំ តិរច្ឆានគតា មុទុចិត្តតំ បដិលភឹសុ។ ឥតិ សោ សព្ពត្ថ

មេត្តានុភាវេន អភិរូ អនុត្រាសី ព្រហ្មា វិយ អវេរោ វិហាសិ។ តេន វុត្តំ “**បវនេ សីហព្យគ្ឃេ ច, មេត្តាយមុបនាមយិ**”ន្តិអាទិ។

តត្ថ **មេត្តាយមុបនាមយិន្តិ ម**-ការោ បទសន្ធិករោ, មេត្តាភាវនាយ ក្បរូកម្មន្តេ សីហព្យគ្ឃេបិ ផរិ, បគេវ សេសសត្តេតិ អធិប្បាយោ។ អថ វា មេត្តា អយតិ បវត្តតិ ឯតេនាតិ មេត្តាយោ, មេត្តាភាវនា។ តំ មេត្តាយំ ឧបនាមយិ សត្តេសុ អនោធិសោ ឧបនេសឹ។ “សីហព្យគ្ឃេហី”តិបិ បាឋោ។ តស្សត្ថោ – ន កេវលមហមេវ, អថ ខោ បវនេ សីហព្យគ្ឃេហិ, យស្មឹ មហាវនេ តទា អហំ វិហរាមិ, តត្ថ សីហព្យគ្ឃេហិ សទ្ធឹ អហំ សត្តេសុ មេត្តំ ឧបនាមេសឹ។ សីហព្យគ្ឃាបិ ហិ តទា មមានុភាវេន សត្តេសុ មេត្តចិត្តតំ បដិលភឹសុ, បគេវ ឥតរេ សត្តាតិ ទស្សេតិ។

១១២. **បសទមិគវរាហេហី**តិ បសទមិគេហិ ចេវ វនសូករេហិ ច។ **បរិវារេត្វា**តិ ឯតេហិ អត្តានំ បរិវារិតំ កត្វា តស្មឹ អរញ្ញេ **វសឹ**។

១១៣. ឥទានិ តទា អត្តនោ មេត្តាភាវនាយ លទ្ធំ អានិសំសំ មត្ថកប្បត្តិញ្ចស្ស ទស្សេតុំ “**ន មំ កោចិ ឧត្តសតី**”តិ ឱសានគាថមាហ។ តស្សត្ថោ – សសពិឡារាទិកោ ភីរុកជាតិកោបិ **កោចិ** សត្តោ **មំ ន ឧត្តសតិ** ន ឧព្ពិជ្ជតិ។ អហម្បិ **កស្សចិ** សីហព្យគ្ឃាទិតិរច្ឆានតោ យក្ខាទិអមនុស្សតោ លុទ្ទលោហិតបាណិមនុស្សតោតិ កុតោចិបិ **ន ភាយាមិ**។ កស្មា? យស្មា **មេត្តាពលេនុបត្ថទ្ធោ** ចិរកាលំ ភាវិតាយ មេត្តាបារមិតាយានុភាវេន ឧបត្ថម្ភិតោ តស្មឹ **បវនេ** មហាអរញ្ញេ **តទា រមាមិ** អភិរមាមីតិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ឯវំ បន មហាសត្តោ សព្ពសត្តេ មេត្តាយន្តោ មាតាបិតរោ ច សាធុកំ បដិជគ្គន្តោ ឯកទិវសំ អរញ្ញតោ មធុរផលាផលំ អាហរិត្វា អស្សមេ បបេត្វា មាតាបិតរោ វន្ទិត្វា “បានីយំ អាទាយ អាគមិស្សាមី”តិ មិគគណបរិវុតោ ទ្វេ មិគេ ឯកតោ កត្វា តេសំ បិដ្ឋិយំ បានីយឃដំ ឋបេត្វា ហត្ថេន គហេត្វា នទីតិត្ថំ អគមាសិ។ តស្មឹ សមយេ ពារាណសិយំ បីឡិយក្ខោ នាម រាជា រជ្ជំ ការេសិ។ សោ មិគមំសលោភេន មាតរំ រជ្ជំ បដិច្ឆាបេត្វា សន្នទ្ធបញ្ចាវុធោ ហិមវន្តំ បវិសិត្វា មិគេ វធិត្វា មំសំ ខាទិត្វា ចរន្តោ មិគសម្មតំ នទី បត្វា អនុបុព្ពេន សាមស្ស បានីយគហណតិត្ថំ បត្តោ។ មិគបទវលញ្ជំ ទិស្វា គច្ឆន្តោ តំ តថា គច្ឆន្តំ ទិស្វា “មយា ឯត្តកំ កាលំ ឯវំ វិចរន្តោ មនុស្សោ ន ទិដ្ឋបុព្ពោ, ទេវោ នុ ខោ ឯស នាគោ នុ ខោ, សចាហំ ឧបសង្កមិត្វា បុច្ឆិស្សាមិ, សហសា បក្កមេយ្យាតិ។ យំនូនាហំ ឯតំ វិជ្ឈិត្វា ទុព្ពលំ កត្វា បុច្ឆេយ្យ”ន្តិ ចិន្តេត្វា មហាសត្តំ នូត្វា វាកចីរំ និវាសេត្វា អជិនចម្មំ ឯកំសំ ករិត្វា បានីយឃដំ បូរេត្វា ឧក្ខិបិត្វា វាមំសកូដេ ឋបនកាលេ “ឥទានិ តំ វិជ្ឈិតុំ សមយោ”តិ វិសបីតេន សរេន ទក្ខិណបស្សេ វិជ្ឈិ។ សរោ វាមបស្សេន និក្ខមិ។ តស្ស វិទ្ធភាវំ ញត្វា មិគគណោ ភីតោ បលាយិ។

សាមបណ្ឌិតោ បន វិទ្ធោបិ បានីយឃដំ យថា វា តថា វា អនវសុម្ភេត្វា សតឹ បច្ចុបដ្ឋាបេត្វា សណិកំ ឱតារេត្វា វាលុកំ ព្យូហិត្វា ឋបេត្វា ទិសំ វវត្ថបេត្វា មាតាបិតូនំ វសនដ្ឋានទិសាភាគេន សីសំ កត្វា និបជ្ជិត្វា មុខេន លោហិតំ ឆឌ្ឌេត្វា “មម កោចិ វេរី នាម នត្ថិ, មមបិ កត្ថចិ វេរំ នាម នត្ថី”តិ វត្វា ឥមំ គាថមាហ –

> “កោ នុ មំ ឧសុនា វិជ្ឈិ, បមត្តំ ឧទហារកំ;
> ខត្តិយោ ព្រាហ្មណោ វេស្សោ, កោ មំ វិទ្ធា និលីយតី”តិ។ (ជា. ២.២២.២៩៦);

តំ សុត្វា រាជា “អយំ មយា វិជ្ឈិត្វា បថវិយំ បាតិតោបិ នេវ មំ អក្កោសតិ ន បរិភាសតិ, មម ហទយមំសំ សម្មាហន្តោ វិយ បិយវចនេន សមុទាចរតិ, គមិស្សាមិស្ស សន្តិក”ន្តិ ចិន្តេត្វា ឧបសង្កមិត្វា អត្តានំ អត្តនា ច វិទ្ធភាវំ អាវិកត្វា “កោ វា ត្វំ កស្ស វា បុត្តោ”តិ មហាសត្តំ បុច្ឆិ។

សោ “សាមោ នាមាហំ ទុកូលបណ្ឌិតស្ស នាម នេសាទឥសិនោ បុត្តោ, កិស្ស បន មំ វិជ្ឈី”តិ អាហ។ សោ បឋមំ “មិគសញ្ញាយា”តិ មុសាវាទំ វត្វា “អហំ ឥមំ និរបរាធំ អការណេន វិជ្ឈិ”ន្តិ អនុសោចិត្វា យថាភូតំ អាវិកត្វា តស្ស មាតាបិតូនំ វសនដ្ឋានំ បុច្ឆិត្វា តត្ថ គន្ត្វា តេសំ អត្តានំ អាវិកត្វា តេហិ កតបដិសន្ថារោ “សាមោ មយា វិទ្ធោ”តិ វត្វា តេ បរិទេវន្តេ សោកសមាបន្នេ “យំ សាមេន កត្តព្ពំ បរិចារិកកម្មំ, តំ កត្វា អហំ វោ ឧបដ្ឋហិស្សាមី”តិ សមស្សាសេត្វា សាមស្ស សន្តិកំ អានេសិ។ តេ តត្ថ គន្ត្វា នានប្បការំ បរិទេវិត្វា តស្ស ឧរេ ហត្ថំ ឋបេត្វា “បុត្តស្ស មេ សរីរេ ឧសុមា វត្តតេវ, វិសវេគេន វិសញ្ញិតំ អាបន្នោ ភវិស្សតីតិ និព្ពិសភាវត្ថាយ សច្ចកិរិយំ ករិស្សាមា”តិ ចិន្តេត្វា –

“យំ កិញ្ចិត្ថិ កតំ បុញ្ញំ, មយ្ហញ្ចេវ បិតុច្ច តេ;
សព្ពេន តេន កុសលេន, វិសំ សាមស្ស ហញ្ញតូ”តិ។ (ជា. ២.២២.៣៨៨) –

មាតរា,

“យំ កិញ្ចិត្ថិ កតំ បុញ្ញំ, មយ្ហញ្ចេវ មាតុច្ច តេ;
សព្ពេន តេន កុសលេន, វិសំ សាមស្ស ហញ្ញតូ”តិ។ (ជា. ២.២២.៣៩៦) –

បិតរា,

“បព្ពត្យាហំ គន្ធមាទនេ, ចិររត្តនិវាសិនី;
ន មេ បិយតរោ កោចិ, អញ្ញោ សាមេន វិជ្ជតិ;
ឯតេន សច្ចវជ្ជេន, វិសំ សាមស្ស ហញ្ញតូ”តិ។ (ជា. ២.២២.៣៩៨) –

ទេវតាយ ច សច្ចកិរិយាយ កតាយ មហាសត្តោ ខិប្បំ វុដ្ឋាសិ។ បទុមបត្តបលាសេ ឧទកពិន្ទុ វិយ វិនិវដ្ដេត្វា អាពាធោ វិគតោ។ វិទ្ធដ្ឋានំ អរោគំ បាកតិកមេវ អហោសិ។ មាតាបិតូនំ ចក្ខូនិ ឧប្បជ្ជិំសុ។ ឥតិ មហាសត្តស្ស អរោគតា, មាតាបិតូនញ្ច ចក្ខុបដិលាភោ, អរុណុគ្គមនំ, តេសំ ចតុន្នម្បិ អស្សមេយេវ អវដ្ឋានន្តិ សព្ពំ ឯកក្ខណេយេវ អហោសិ។

អថ មហាសត្តោ រញ្ញា សទ្ធឹ បដិសន្ថារំ កត្វា “ធម្មំ ចរ, មហារាជា”តិអាទិនា (ជា. ២.២២.៤១១-៤១២) ធម្មំ ទេសេត្វា ឧត្តរិម្បិ ឱវទិត្វា បញ្ច សីលានិ អទាសិ ។ សោ តស្ស ឱវាទំ សិរសា បដិគ្គហេត្វា វន្ទិត្វា ពារាណសី គន្ត្វា ទានាទីនិ បុញ្ញានិ កត្វា សគ្គបរាយនោ អហោសិ។ ពោធិសត្តោបិ សទ្ធឹ មាតាបិតូហិ អភិញ្ញាសមាបត្តិយោ និព្ពត្តេត្វា អាយុបរិយោសានេ ព្រហ្មលោកូបគោ អហោសិ។

តទា រាជា អានន្ទត្ថេរោ អហោសិ, ទេវធីតា ឧប្បលវណ្ណា, សក្កោ អនុរុទ្ធោ, បិតា មហាកស្សបត្ថេរោ, មាតា ភទ្ទកាបិលានី, សាមបណ្ឌិតោ លោកនាថោ។

តស្ស ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ សេសបារមិយោ និទ្ធារេតព្ពា។ តថា វិសបីតេន សល្លេន ទក្ខិណបស្សេន បវិសិត្វា វាមបស្សតោ វិនិវិជ្ឈនវសេន វិទ្ធោបិ កិញ្ចិ កាយវិការំ អកត្វា ឧទកឃដស្ស ភូមិយំ និក្ខិបនំ, វធកេ អញ្ញាតេបិ ញាតេ វិយ ចិត្តវិការាភាវោ, បិយវចនេន សមុទាចារោ, មាតាបិតុឧបដ្ឋានបុញ្ញតោ មយ្ហំ បរិហានីតិ អនុសោចនមត្តំ, អរោគេ ជាតេ រញ្ញោ ការុញ្ញំ មេត្តញ្ច ឧបដ្ឋាបេត្វា ធម្មទេសនា, ឱវាទទានន្តិ ឯវមាទយោ គុណានុភាវា វិភាវេតព្ពាតិ។

សុវណ្ណសាមចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៤. ឯករាជចរិយាវណ្ណនា

១១៤. ចុទ្ទសមេ **ឯករាជាតិ វិស្សុតោ**តិ ឯករាជាតិ ឥមិនា អន្វត្ថនាមេន ជម្ពុទីបតលេ បាកដោ។

មហាសត្តោ ហិ តទា ពារាណសិរញ្ញោ បុត្តោ ហុត្វា និព្ពត្តិ។ វយប្បត្តោ សព្ពសិប្បនិប្ផត្តឹ បត្តោ ហុត្វា បិតុ អច្ចយេន រជ្ជំ ការេន្តោ កុសលសីលាចារសទ្ធាសុតាទិអនញ្ញសាធារណគុណវិសេសយោគេន បារមិបរិភាវនេន ច ជម្ពុទីបតលេ អទុតិយត្តា បធានភាវេន ច “ឯករាជា”តិ បកាសនាមោ អហោសិ។ **បរមំ សីលំ អធិដ្ឋាយា**តិ សុបរិសុទ្ធកាយិកវាចសិកសំវរសង្ខាតញ្ចេវ សុបរិសុទ្ធមនោសមាចារសង្ខាតញ្ច បរមំ ឧត្តមំ ទសកុសលកម្មបថសីលំ សមាទានវសេន ច អវីតិក្កមនវសេន ច អធិដ្ឋហិត្វា អនុដ្ឋហិត្វា។ **បសាសាមិ មហាមហិន្តិ** តិយោជនសតិកេ កាសិរដ្ឋេ មហតឹ មហឹ អនុសាសាមិ រជ្ជំ ការេមិ។

១១៥. **ទសកុសលកម្មបថេ**តិ បាណាតិបាតាវេរមណិ យាវ សម្មាទិដ្ឋីតិ ឯតស្មឹ ទសវិធេ កុសលកម្មបថេ, ឯតេ វា អនវសេសតោ សមាទាយ វត្តាមិ។ **ចតូហិ សង្គហវត្ថូហី**តិ ទានំ បិយវចនំ អត្ថចរិយា សមានត្តតាតិ ឥមេហិ ចតូហិ សង្គហវត្ថូហិ សង្គណ្ហនការណេហិ យទា ឯករាជាតិ វិស្សុតោ ហោមិ, តទា យថារហំ **មហាជនំ សង្គណ្ហាមី**តិ សម្ពន្ធោ។

១១៦. **ឯវន្តិ** ទសកុសលកម្មបថសីលបរិបូរណំ ចតូហិ សង្គហវត្ថូហិ មហាជនសង្គណ្ហនន្តិ យថាវុត្តេន ឥមិនា អាការេន **អប្បមត្តស្ស។ ឥធលោកេ បរត្ថ ចា**តិ ឥមស្មឹ លោកេ យំ អប្បមជ្ជនំ, តត្ថ ទិដ្ឋធម្មិកេ អត្ថេ, បរលោកេ យំ អប្បមជ្ជនំ តត្ថ សម្បរាយិកេ អត្ថេ អប្បមត្តស្ស មេ សតោតិ អត្ថោ។ **ទព្ពសេនោ**តិ ឯវំនាមកោ កោសលរាជា។ **ឧបគន្ឆា**តិ ចតុរង្គិនី សេនំ សន្នយ្ហិត្វា អព្ភុយ្យានវសេន មម រជ្ជំ ឧបគន្ឆា។ **អច្ឆិន្ទន្តោ បុរំ មមា**តិ មម ពារាណសិនគរំ ពលក្ការេន គណ្ហន្តោ។

តត្រាយំ អនុបុព្ពិកថា – មហាសត្តោ ហិ តទា នគរស្ស ចតូសុ ទ្វារេសុ ចតស្សោ មជ្ឈេ ឯកំ និវេសនទ្វារេ ឯកន្តិ ឆ ទានសាលាយោ ការេត្វា កបណទ្ធិកាទីនំ ទានំ ទេតិ, សីលំ រក្ខតិ, ឧបោសថកម្មំ ករោតិ, ខន្តិមេត្តានុទ្ទយសម្បន្នោ អង្កេ និសិន្នំ បុត្តំ បរិតោសយមានោ វិយ សព្ពសត្តេ បរិតោសយមានោ ធម្មេន រជ្ជំ ការេតិ។ តស្សេកោ អមច្ចោ អន្តេបុរំ បទុស្សិត្វា អបរភាគេ បាកដោ ជាតោ។ អមច្ចា រញ្ញោ អារោចេសុំ។ រាជា បរិគ្គណ្ហន្តោ តំ អត្តនា បច្ចក្ខតោ ញត្វា តំ អមច្ចំ បក្កោសាបេត្វា “អន្ធពាល, អយុត្តំ តេ កតំ, ន ត្វំ មម វិជិតេ វសិតុំ អរហសិ, អត្តនោ ធនញ្ច បុត្តទារញ្ច គហេត្វា អញ្ញត្ថ យាហី”តិ រដ្ឋា បព្ពាជេសិ។

សោ កោសលជនបទំ គន្ត្វា ទព្ពសេនំ នាម កោសលរាជានំ ឧបដ្ឋហន្តោ អនុក្កមេន តស្ស វិស្សាសិកោ ហុត្វា ឯកទិវសំ តំ រាជានំ អាហ – “ទេវ, ពារាណសិរជ្ជំ និម្មក្ខិកមធុបដលសទិសំ, អតិមុទុកោ រាជា, សុខេនេវ តំ រជ្ជំ គណ្ហិតុំ សក្កោសី”តិ។ ទព្ពសេនោ ពារាណសិរញ្ញោ មហានុភាវតាយ តស្ស វចនំ អសទ្ទហន្តោ មនុស្សេ បេសេត្វា កាសិរដ្ឋេ គាមឃាតាទីនិ ការេត្វា តេសំ ចោរានំ ពោធិសត្តេន ធនំ ទត្វា វិស្សជ្ជិតភាវំ សុត្វា “អតិវិយ ធម្មិកោ រាជា”តិ ញត្វា “ពារាណសិរជ្ជំ គណ្ហិស្សាមី”តិ ពលវាហនំ អាទាយ និយ្យាសិ ។ អថ ពារាណសិរញ្ញោ មហាយោធា “កោសលរាជា អាគច្ឆតី”តិ សុត្វា “អម្ហាកំ រជ្ជសីមំ អនោក្កមន្តមេវ នំ បោថេត្វា គណ្ហាមា”តិ អត្តនោ រញ្ញោ វទឹសុ។

ពោធិសត្តោ “តាតា, មំ និស្សាយ អញ្ញេសំ កិលមនកិច្ចំ នត្ថិ, រជ្ជត្ថិកា រជ្ជំ គណ្ហន្តុ, មា គមិត្ថា”តិ និវារេសិ។ កោសលរាជា ជនបទមជ្ឈំ បាវិសិ។ មហាយោធា បុនបិ រញ្ញោ តថេវ វទឹសុ។ រាជា បុរិមនយេនេវ និវារេសិ។ ទព្ពសេនោ ពហិនគរេ ឋត្វា “រជ្ជំ វា ទេតុ យុទ្ធំ វា”តិ ឯករាជស្ស សាសនំ បេសេសិ។ ឯករាជា “នត្ថិ មយា យុទ្ធំ, រជ្ជំ គណ្ហាតូ”តិ បដិសាសនំ បេសេសិ។ បុនបិ មហាយោធា “ទេវ, ន មយំ កោសលរញ្ញោ នគរំ បវិសិតុំ ទេម, ពហិនគរេយេវ នំ បោថេត្វា គណ្ហាមា”តិ អាហំសុ។ រាជា បុរិមនយេនេវ និវារេត្វា នគរទ្វារានិ អវាបុរាបេត្វា មហាតលេ បល្លង្កមជ្ឈេ និសីទិ។ ទព្ពសេនោ មហន្តេន ពលវាហនេន នគរំ បវិសិត្វា ឯកម្បិ បដិសត្តុំ អបស្សន្តោ សព្ពរជ្ជំ ហត្ថគតំ កត្វា រាជនិវេសនំ គន្ត្វា មហាតលំ អារុយ្ហ និរបរាធំ ពោធិសត្តំ គណ្ហាបេត្វា អាវាដេ និខណាបេសិ។ តេន វុត្តំ –

“ទព្ពសេនោ ឧបគន្ឆា, អច្ឆិន្ទន្តោ បុរំ មម។

១១៧. “រាជូបជីវេ និគមេ, សពលដ្ឋេ សរដ្ឋកេ;
សព្ពំ ហត្ថគតំ កត្វា, កាសុយា និខណី មម”ន្តិ។

តត្ថ **រាជូបជីវេ**តិ អមច្ចបារិសជ្ជព្រាហ្មណគហបតិអាទិកេ រាជានំ ឧបនិស្សាយ ជីវន្តេ។ **និគមេ**តិ នេគមេ។ **សពលដ្ឋេ**តិ សេនាបរិយាបន្នតាយ ពលេ តិដ្ឋន្តីតិ ពលដ្ឋា, ហត្ថារោហាទយោ, ពលដ្ឋេហិ សហាតិ សពលដ្ឋេ។ **សរដ្ឋកេ**តិ សជនបទេ, រាជូបជីវេ និគមេ ច អញ្ញញ្ច **សព្ពំ ហត្ថគតំ កត្វា។ កាសុយា និខណី មម**ន្តិ សពលវាហនំ សកលំ មម រជ្ជំ គហេត្វា មម្បិ គលប្បមាណេ អាវាដេ និខណាបេសិ។ **ជាតកេបិ** –

“អនុត្តរេ កាមគុណេ សមិទ្ធេ, ភុត្វាន បុព្ពេ វសិ ឯករាជា;
សោ ទានិ ទុគ្គេ នរកម្ហិ ខិត្តោ, នប្បជ្ជហេ វណ្ណពលំ បុរាណ”ន្តិ។ (ជា. ១.៤.៩) –

អាវាដេ ខិត្តភាវោ អាគតោ។ **ជាតកដ្ឋកថាយំ** (ជា. អដ្ឋ. ៣.៤.៩) បន “សិក្កាយ បក្ខិបាបេត្វា ឧត្តរុម្មារេ ហេដ្ឋាសីសកំ ឱលម្ពេសី”តិ វុត្តំ។

មហាសត្តោ ចោររាជានំ អារព្ភ មេត្តំ ភាវេត្វា កសិណបរិកម្មំ កត្វា ឈានាភិញ្ញាយោ និព្ពត្តេត្វា កាសុតោ ឧគ្គន្ត្វា អាកាសេ បល្លង្កេន និសីទិ។ តេន វុត្តំ –

១១៨. “អមច្ចមណ្ឌលំ រជ្ជំ, ផីតំ អន្តេបុរំ មម;
អច្ឆិន្ទិត្វាន គហិតំ, បិយបុត្តំវ បស្សហ”ន្តិ។

តត្ថ **អមច្ចមណ្ឌល**ន្តិ តស្មិំ តស្មិំ រាជកិច្ចេ រញ្ញា អមា សហ វត្តន្តីតិ អមច្ចា, សទ្ធិំ វា តេសំ មណ្ឌលំ សមូហំ។ **ផីត**ន្តិ ពលវាហនេន នគរជនបទាទីហិ សមិទ្ធំ **រដ្ឋំ**។ ឥត្ថាគារទាសិទាសបរិជនេហិចេវ វត្ថាភរណាទិឧបភោគូបករណេហិ ច សមិទ្ធំ **មម អន្តេបុរញ្ច** អច្ឆិន្ទិត្វា គហិតកំ គណ្ហន្តំ អមិត្តរាជានំ យាយ អត្តនោ **បិយបុត្តំវ បស្សេ អហំ**, តាយ ឯវំភូតាយ មេត្តាយ មេ សមោ សកលលោកេ នត្ថិ, តស្មា ឯវំភូតា ឯសា មេ មេត្តាបារមី បរមត្ថបារមិភាវំ បត្តាតិ អធិប្បាយោ។

ឯវំ បន មហាសត្តេ តំ ចោររាជានំ អារព្ភ មេត្តំ ផរិត្វា អាកាសេ បល្លង្កេន និសិន្នេ តស្ស សរីរេ ទាហោ ឧប្បជ្ជិ។ សោ "ឌយ្ហាមិ ឌយ្ហាមី"តិ ភូមិយំ អបរាបរំ បរិវត្តតិ។ "កិមេត"ន្តិ វុត្តេ, មហារាជ, តុម្ហេ និរបរាធំ ធម្មិករាជានំ អាវាដេ និខណាបយិត្ថាតិ។ "តេន ហិ វេគេន គន្ត្វា តំ ឧទ្ធរថា"តិ អាហ។ បុរិសា គន្ត្វា តំ រាជានំ អាកាសេ បល្លង្កេន និសិន្នំ ទិស្វា អាគន្ត្វា ទព្ពសេនស្ស អារោចេសុំ។ សោ វេគេន គន្ត្វា វន្ទិត្វា ខមាបេត្វា "តុម្ហាកំ រជ្ជំ តុម្ហេវ ការេថ, អហំ វោ ចោរេ បដិពាហេស្សាមី"តិ វត្វា តស្ស ទុដ្ឋាមច្ចស្ស រាជាណំ ការេត្វា បក្កាមិ។ ពោធិសត្តោបិ រជ្ជំ អមច្ចានំ និយ្យាតេត្វា ឥសិបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា មហាជនំ សីលាទិគុណេសុ បតិដ្ឋាបេត្វា អាយុបរិយោសានេ ព្រហ្មលោកបរាយនោ អហោសិ។

តទា ទព្ពសេនោ អានន្ទត្ថេរោ អហោសិ, ឯករាជា លោកនាថោ។

តស្ស ទិវសេ ទិវសេ ឆសុ ទានសាលាសុ ឆសតសហស្សវិស្សជ្ជនេន បច្ចត្ថិករញ្ញោ សកលរជ្ជបរិច្ចាគេន ច ទានបារមី, និច្ចសីលឧបោសថកម្មវសេន បព្ពជិតស្ស អនវសេសសីលសំវរវសេន ច សីលបារមី, បព្ពជ្ជាវសេន ឈានាធិគមវសេន ច នេក្ខម្មបារមី, សត្តានំ ហិតាហិតវិចារណវសេន ទានសីលាទិសំវិទហនវសេន ច បញ្ញាបារមី, ទានាទិបុញ្ញសម្ភារស្ស អព្ភុស្សហនវសេន កាមវិតក្កាទិវិនោទនវសេន ច វីរិយបារមី, ទុដ្ឋាមច្ចស្ស ទព្ពសេនរញ្ញោ ច អបរាធសហនវសេន ខន្តិបារមី, យថាបដិញ្ញំ ទានាទិនា អវិសំវាទនវសេន ច សច្ចបារមី, ទានាទីនំ អចលសមាទានាធិដ្ឋានវសេន អធិដ្ឋានបារមី, បច្ចត្ថិកេបិ ឯកន្តេន ហិតូបសំហារវសេន មេត្តាឈាននិព្ពត្តនេន ច មេត្តាបារមី, ទុដ្ឋាមច្ចេន ទព្ពសេនេន ច កតាបរាធេ ហិតេសីហិ អត្តនោ អមច្ចាទីហិ និព្ពត្តិតេ ឧបការេ ច អជ្ឈុបេក្ខណេន រជ្ជសុខុប្បត្តកាលេ បច្ចត្ថិករញ្ញា នរកេ ខិត្តកាលេ សមានចិត្តតាយ ច ឧបេក្ខាបារមី វេទិតព្ពា។ វុត្តញ្ហេតំ –

"បនុជ្ជ ទុក្ខេន សុខំ ជនិន្ទ, សុខេន វា ទុក្ខមសយ្ហសាហិ;
ឧភយត្ថ សន្តោ អភិនិព្ពុតត្តា, សុខេ ច ទុក្ខេ ច ភវន្តិ តុល្យា"តិ។ (ជា. ១.៤.១២);

យស្មា បនេត្ថ មេត្តាបារមី អតិសយវតី, តស្មា តទត្ថទីបនត្ថំ សា ឯវ បាឡិំ អារូឡ្ហា។ តថា ឥធ មហាសត្តស្ស សព្ពសត្តេសុ ឱរសបុត្តេ វិយ សមានុកម្បតាទយោ គុណវិសេសា និទ្ធារេតព្ពាតិ។

ឯករាជចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

មេត្តាបារមី និដ្ឋិតា។

១៥. មហាលោមហំសចរិយាវណ្ណនា

១១៩. បន្នរសមេ "សុសានេ សេយ្យំ កប្បេមី"តិ ឯត្ថាយំ អនុបុព្ពិកថា –

មហាសត្តោ ហិ តទា មហតិ ឧឡារភោគេ កុលេ និព្ពត្តិត្វា វុទ្ធិមន្វាយ ទិសាបាមោក្ខស្ស អាចរិយស្ស សន្តិកេ គរុវាសំ វសន្តោ សព្ពសិប្បានំ និប្ផត្តិំ បត្វា កុលឃរំ អាគន្ត្វា មាតាបិតូនំ អច្ចយេន ញាតកេហិ "កុដុម្ពំ សណ្ឋបេហី"តិ យាចិយមានោបិ អនិច្ចតាមនសិការមុខេន សព្ពភវេសុ អភិវឌ្ឍមានសំវេគោ កាយេ ច អសុភសញ្ញំ បដិលភិត្វា ឃរាវាសបលិពោធាធិភូតំ កិលេសគហនំ អនោគាហេត្វាវ ចិរកាលសម្បរិចិតំ នេក្ខម្មជ្ឈាសយំ ឧបព្រូហយមានោ មហន្តំ ភោគក្ខន្ធំ បហាយ បព្ពជិតុកាមោ ហុត្វា បុន ចិន្តេសិ – "សចាហំ បព្ពជិស្សាមិ, គុណសម្ភាវនាបាកដោ ភវិស្សាមី"តិ។

សោ លាភសក្ការំ ជិគុច្ឆន្តោ បព្ពជ្ជំ អនុបគន្ត្វា "បហោមិ ចាហំ លាភាលាភាទីសុ និព្ពិការោ ហោតុ"ន្តិ អត្តានំ តក្កេន្តោ "វិសេសតោ បរបរិភវសហនាទិបដិបទំ បូរេន្តោ ឧបេក្ខាបារមី មត្ថកំ បាបេស្សាមី"តិ និវត្ថវត្ថេនេវ គេហតោ និក្ខមិត្វា បរមសល្លេខវុត្តិកោបិ អពលពលោ អមន្ទមន្ទោ វិយ បរេសំ អចិត្តគរុបេន

ហីឡិតបរិភូតោ ហុត្វា គាមនិគមរាជធានីសុ ឯកវត្តិវាសេនេវ វិចរតិ។ យត្ថ បន មហន្តំ បរិភវំ បដិលភតិ, តត្ថ ចិរម្បិ វសតិ។ សោ និវត្ថវត្ថេ ជិណ្ណេ បិលោតិកខណ្ឌេន តស្មិម្បិ ជិណ្ណេ កេនចិ ទិន្នំ អគ្គណ្ហន្តោ ហិរិកោបីនបដិច្ឆាទនមត្តេនេវ ចរតិ។ ឯវំ គច្ឆន្តេ កាលេ ឯកំ និគមគាមំ អគមាសិ។

តត្ថ គាមទារកា ធុត្តជាតិកា វេធវេរា កេចិ រាជវល្លភានំ បុត្តនត្តុទាសាទយោ ច ឧទ្ធតា ឧន្នឡា ចបលា មុខរា វិកិណ្ណវាចា កាលេន កាលំ កីឡាពហុលា វិចរន្តិ។ ទុគ្គតេ មហល្លកេ បុរិសេ ច ឥត្ថិយោ ច គច្ឆន្តេ ទិស្វា ភស្មបុដេន បិដ្ឋិយំ អាកិរន្តិ, កេតកីបណ្ណំ កច្ឆន្តរេ ឱលម្ពេន្តិ, តេន វិប្បការេន បរិវត្តេត្វា ឱលោកេន្តេ យថាវជ្ជកីឡិតំ ទស្សេត្វា ឧបហសន្តិ។ មហាបុរិសោ តស្មឹ និគមេ តេ ឯវំ វិចរន្តេ ធុត្តទារកេ ទិស្វា “លទ្ធោ វត ទានិ មេ ឧបេក្ខាបារមិយា បរិបូរណូបាយោ”តិ ចិន្តេត្វា តត្ថ វិហាសិ។ តំ តេ ធុត្តទារកា បស្សិត្វា វិប្បការំ កាតុំ អារភន្តិ។

មហាសត្តោ តំ អសហន្តោ វិយ ច តេហិ ភាយន្តោ វិយ ច ឧដ្ឋហិត្វា គច្ឆតិ។ តេ តំ អនុពន្ធន្តិ។ សោ តេហិ អនុពន្ធិយមានោ “ឯត្ថ នត្ថិ កោចិ បដិវត្តា”តិ សុសានំ គន្ត្វា អដ្ឋិកំ សីសូបធានំ កត្វា សយតិ។ ធុត្តទារកាបិ តត្ថ គន្ត្វា ឱដ្ឋុភនាទិកំ នានប្បការំ វិប្បការំ កត្វា បក្កមន្តិ។ ឯវំ តេ ទិវសេ ទិវសេ ករោន្តិ ឯវ។ យេ បន វិញ្ញូ បុរិសា, តេ ឯវំ ករោន្តេ បស្សន្តិ។ តេ តេ បដិពាហិត្វា “អយំ មហានុភាវោ តបស្សី មហាយោគី”តិ ច ញត្វា ឧឡារំ សក្ការសម្មានំ ករោន្តិ។ មហាសត្តោ បន សព្ពត្ថ ឯកសទិសោវ ហោតិ មជ្ឈត្តភូតោ។ តេន វុត្តំ “**សុសានេ សេយ្យំ កប្បេមី**”តិអាទិ។

តត្ថ **សុសានេ សេយ្យំ កប្បេមិ, ឆវដ្ឋិកំ ឧបនិធាយា**តិ អាមកសុសានេ ឆឌ្ឌិតកឡេវរតោ សោណសិង្គាលាទីហិ តហឹ តហឹ វិក្ខិត្តេសុ អដ្ឋិកេសុ ឯកំ អដ្ឋិកំ សីសូបធានំ កត្វា សុចិម្ហិ ច អសុចិម្ហិ ច សមានចិត្តតាយ តស្មឹ សុសានេ សេយ្យំ កប្បេមិ, សយាមីតិ អត្ថោ។ **គាមណ្ឌលា**តិ គាមទារកា។ **រូបំ ទស្សេន្តិនប្បក**ន្តិ យថាវជ្ជកីឡិតាយ ឱដ្ឋុភនឧបហសនឧម្មិហនាទីហិ កណ្ណសោតេ សលាកប្បវេសនាទីហិ ច អតិកក្ខឡំ អនប្បកំ នានប្បការំ រូបំ វិការំ ករោន្តិ។

១២០. អបរេតិ តេសុ ឯវំ គាមទារកេសុ ឯកច្ចេ។ **ឧបាយនានូបនេន្តី**តិ “អយំ ឥមេសុ បរិភវវសេន ឯវរូបំ វិប្បការំ ករោន្តេសុ ន កិញ្ចិ វិការំ ទស្សេតិ, សម្មាននេ នុ ខោ កីទិសោ”តិ បរិគ្គណ្ហន្តា វិវិធំ ពហុំ គន្ធមាលំ ភោជនំ អញ្ញានិ ច ឧបាយនានិ បណ្ណាការានិ ឧបនេន្តិ ឧបហរន្តិ។ អបរេហិ វា តេហិ អនាចារគាមទារកេហិ អញ្ញេ វិញ្ញូ មនុស្សា “អយំ ឥមេសំ ឯវំ វិវិធម្បិ វិប្បការំ ករោន្តានំ ន កុប្បតិ, អញ្ញទត្ថុ ខន្តិមេត្តានុទ្ទយំយេវ តេសុ ឧបដ្ឋបេតិ, អហោ អច្ឆរិយបុរិសោ”តិ **ហដ្ឋា** “ពហុ វតិមេហិ ឯតស្មឹ វិប្បដិបជ្ជន្តេហិ អបុញ្ញំ បសុត”ន្តិ **សំវិគ្គមានសាវ** ហុត្វា **ពហុំ** គន្ធមាលំ **វិវិធំ** ភោជនំ អញ្ញានិ ច ឧបាយនានិ ឧបនេន្តិ ឧបហរន្តិ។

១២១. យេ មេ ទុក្ខំ ឧបហរន្តីតិ យេ គាមទារកា មយ្ហំ សរីរទុក្ខំ ឧបហរន្តិ ឧបនេន្តិ។ “ឧបទហន្តី”តិបិ បាឋោ, ឧប្បាទេន្តីតិ អត្ថោ។ **យេ ច ទេន្តិ សុខំ មមា**តិ យេ ច វិញ្ញូ មនុស្សា មម មយ្ហំ សុខំ ទេន្តិ, មាលាគន្ធភោជនាទិសុខូបករណេហិ មម សុខំ ឧបហរន្តិ។ **សព្ពេសំ សមកោ ហោមី**តិ កត្ថចិបិ វិការានុប្បត្តិយា សមានចិត្តតាយ វិវិធានម្បិ តេសំ ជនានំ សមកោ ឯកសទិសោ ហោមិ ភវាមិ។ **ទយា កោបោ ន វិជ្ជតី**តិ យស្មា មយ្ហំ ឧបការកេ មេត្តចិត្តតាសង្ខាតា ទយា, អបការកេ មនោបទោសសង្ខាតោ កោបោបិ ន វិជ្ជតិ, តស្មា សព្ពេសំ សមកោ ហោមីតិ ទស្សេតិ។

១២២. ឥទានិ ភគវា តទា ឧបការីសុ អបការីសុ ច សត្តេសុ សមុបចិតញាណសម្ភារស្ស អត្តនោ សមានចិត្តតា វិការាភាវោ យា ច លោកធម្មេសុ អនុបលិត្តតា អហោសិ, តំ ទស្សេតុំ “**សុខទុក្ខេ តុលាភូតោ**”តិ ឱសានគាថមាហ។

តត្ថ **សុខទុក្ខេ**តិ សុខេ ច ទុក្ខេ ច។ **តុលាភូតោ**តិ សមកំ គហិតតុលា វិយ ឱនតិឧន្នតិអបនតី វជ្ជេត្វា មជ្ឈត្តភូតោ, សុខទុក្ខគ្គហណេនេវ ចេត្ថ តំនិមិត្តភាវតោ លាភាលាភាបិ គហិតាតិ វេទិតព្ពំ។ **យសេសូ**តិ កិត្តីសុ។ **អយសេសូ**តិ និន្ទាសុ។ **សព្ពត្ថា**តិ សព្ពេសុ សុខាទីសុ លោកធម្មេសុ។ ឥតិ ភគវា តទា សព្ពសត្តេសុ សព្ពលោកធម្មេសុ ច អនញ្ញសាធារណំ អត្តនោ មជ្ឈត្តភាវំ កិត្តេត្វា តេន តស្មឹ អត្តភាវេ អត្តនោ ឧបេក្ខាបារមិយា សិខាប្បត្តភាវំ វិភាវេន្តោ “**ឯសា មេ ឧបេក្ខាបារមី**”តិ ទេសនំ និដ្ឋាបេសិ។

ឥធាបិ មហាសត្តស្ស បឋមំ ទានបារមី នាម វិសេសតោ សព្ពវិភវបរិច្ចាគោ “យេ កេចិ ឥមំ សរីរំ គហេត្វា យំកិញ្ចិ អត្តនោ ឥច្ឆិតំ ករោន្តូ”តិ អនបេក្ខភាវេន អត្តនោ អត្តភាវបរិច្ចាគោ ច ទានបារមី, ហីនាទិកស្ស

សព្ពស្ស អកត្តព្ពស្ស អករណំ សីលបារមី, កាមសុខស្ស គេហតោ និក្ខន្តស្ស សតោ កាយេ អសុភសញ្ញានុព្រូហនា នេក្ខម្មបារមី, សម្ពោធិសម្ភារានំ ឧបការធម្មបរិគ្គហណេ តប្បដិបក្ខប្បហានេ ច កោសល្លំ អវិបរីតតោ ធម្មសភាវចិន្តនា ច បញ្ញាបារមី , កាមវិតក្កាទិវិនោទនំ ទុក្ខាធិវាសនវីរិយញ្ច វីរិយបារមី, សព្ពាបិ អធិវាសនខន្តិ ខន្តិបារមី, វចីសច្ចំ សមាទានាវិសំវាទនេន វិរតិសច្ចញ្ច សច្ចបារមី , អនវជ្ជធម្មេ អចលសមាទានាធិដ្ឋានំ អធិដ្ឋានបារមី, អនោធិសោ សព្ពសត្តេសុ មេត្តានុទ្ទយភាវោ មេត្តាបារមី, ឧបេក្ខាបារមី បនស្ស យថាវុត្តវសេនេវ វេទិតព្ពាតិ ទស បារមិយោ លព្ភន្តិ។ ឧបេក្ខាបារមី ចេត្ថ អតិសយវតីតិ កត្វា សាយេវ ទេសនំ អារូឡ្ហា។ តថា ឥធ មហាសត្តស្ស មហន្តំ ភោគក្ខន្ធំ មហន្តញ្ច ញាតិបរិវដ្ដំ បហាយ មហាភិនិក្ខមនសទិសំ គេហតោ និក្ខមនំ, តថា និក្ខមិត្វា លាភសក្ការំ ជិគុច្ឆតោ បរេសំ សម្ភាវនំ បរិហរិតុកាមស្ស បព្ពជ្ជាលិង្គំ អគ្គហេត្វា ចិត្តេនេវ អនវសេសំ បព្ពជ្ជាគុណេ អធិដ្ឋហិត្វា បរមសុខវិហារោ, បរមប្បិច្ឆតា, បវិវេកាភិរតិ, ឧបេក្ខណាធិប្បាយេន អត្តនោ កាយជីវិតនិរបេក្ខា, បរេហិ អត្តនោ ឧបរិ កតវិប្បការាធិវាសនំ, ឧក្កំសគតសល្លេខវុត្តិ, ពោធិសម្ភារបដិបក្ខានំ កិលេសានំ តនុភាវេន ខីណាសវានំ វិយ បរេសំ ឧបការាបការេសុ និព្ពិការភាវហេតុភូតេន សព្ពត្ថ មជ្ឈត្តភាវេន សមុដ្ឋាបិតោ លោកធម្មេហិ អនុបលេបោ, សព្ពបារមីនំ មុទ្ធភូតាយ ឧបេក្ខាបារមិយា សិខាប្បត្តីតិ ឯវមាទយោ គុណានុភាវា វិភាវេតព្ពាតិ។

មហាលោមហំសចរិយាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឧបេក្ខាបារមី និដ្ឋិតា។

តតិយវគ្គស្ស អត្ថវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឧទ្ទានគាថាវណ្ណនា

“**យុធញ្ចយោ**”តិអាទិកា ឧទ្ទានគាថា។ តត្ថ **ភិសេនា**តិ ភិសាបទេសេន **មហាកញ្ចនចរិយំ** (ចរិយា. ៣.៣៤ អាទយោ) ទស្សេតិ។ **សោណនន្ទោ**តិ ឥមិនា **សោណបណ្ឌិតចរិយំ** (ចរិយា. ៣.៤២ អាទយោ) ទស្សេតិ។ តថា **មូគបក្ខោ**តិ មូគបក្ខាបទេសេន **តេមិយបណ្ឌិតចរិយំ** (ចរិយា. ៣.៤៨ អាទយោ) ទស្សេតិ។ **ឧបេក្ខាបារមិ**សីសេន **មហាលោមហំសចរិយំ** (ចរិយា. ៣.១១៩ អាទយោ) ទស្សេតិ។ **អាសិ ឥតិ វុត្តំ មហេសិនា**តិ យថា, សារិបុត្ត, តុយ្ហំ ឯតរហិ ទេសិតំ, ឥតិ ឯវំ ឥមិនា វិធានេន មហន្តានំ ទានបារមិអាទីនំ ពោធិសម្ភារានំ ឯសនតោ មហេសិនា តទា ពោធិសត្តភូតេន មយា វុត្តំ ចិណ្ណំ ចរិតំ បដិបន្នំ អាសិ អហោសីតិ អត្ថោ ។ ឥទានិ បារមិបរិបូរណវសេន ចិរកាលប្បវត្តិតំ ឥធ វុត្តំ អវុត្តញ្ច អត្តនោ ទុក្ករកិរិយំ ឯកជ្ឈំ កត្វា យទត្ថំ សា បវត្តិតា, តញ្ច សង្ខេបេនេវ ទស្សេតុំ “**ឯវំ ពហុព្ពិធ**”ន្តិ គាថមាហ។

តត្ថ **ឯវ**ន្តិ ឥមិនា វុត្តនយេន។ **ពហុព្ពិធំ ទុក្ខ**ន្តិ អកិត្តិបណ្ឌិតាទិកាលេ ការបណ្ណាទិអាហារតាយ តញ្ច យាចកស្ស ទត្វា អាហារូបច្ឆេទាទិនា ច ពហុវិធំ នានប្បការំ ទុក្ខំ។ តថា កុរុរាជាទិកាលេ សក្កសម្បត្តិសទិសា **សម្បត្តី ច ពហុព្ពិធា។ ភវាភវេ**តិ ខុទ្ទកេ ចេវ មហន្តេ ច ភវេ។ ភវាភវេ វា វុទ្ធិហានិយោ អនុភវិត្វា ពហុវិធេហិ ទុក្ខេហិ អវិហញ្ញមានោ ពហុវិធាហិ ច សម្បត្តីហិ អនាកឌ្ឍិយមានោ បារមិបរិបូរណបសុតោ ឯវំ ហុត្វា តទនុរូបំ បដិបត្តឹ បដិបន្នោ ឧត្តមំ អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធឹ សព្ពញ្ញុតំ **បត្តោ,** អធិគតោស្មីតិ អត្ថោ។

ឥទានិ យាសំ បារមីនំ បរិបូរណត្ថំ ឯសា ទុក្ករចរិយា ចិរំ បវត្តិតា, តាសំ អនវសេសតោ បរិបុណ្ណភាវំ តេន ច បត្តព្ពផលស្ស អត្តនា អធិគតភាវំ ទស្សេតុំ “**ទត្វា ទាតព្ពកំ ទានំ, សីលំ បូរេត្វា អសេសតោ**”តិអាទិ វុត្តំ។

តត្ថ **ទត្វា ទាតព្ពកំ ទាន**ន្តិ តទា អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធឹ អភិសម្ពុជ្ឈិតុំ អគ្គយានបដិបទំ បដិបន្នេន មហាពោធិសត្តេន ទាតព្ពំ ទេយ្យធម្មំ ពាហិរំ រជ្ជាទឹ អព្ភន្តរំ អត្តបរិច្ចាគោតិ បញ្ច មហាបរិច្ចាគបរិយោសានំ ទានបារមិទានឧបបារមិទានបរមត្ថបារមិប្បភេទំ ទានំ អនវសេសតោ សម្បាទេត្វាតិ អត្ថោ។ តត្ថ **អកិត្តិព្រាហ្មណកាលេ** (ចរិយា. ១.១ អាទយោ; ជា. ១.១៣.៨៣ អាទយោ) **សង្ខព្រាហ្មណកាលេ**តិ (ចរិយា. ១.១១ អាទយោ; ជា. ១.១០.៣៩ អាទយោ) ឯវមាទីសុ ឥធ អាគតេសុ អនាគតេសុ ច **វិសយ្ហសេដ្ឋិកាលេ** (ជា. ១.៤.១៥៧ អាទយោ) **វេលាមកាលេ**តិ (អ. និ. ៩.២០) ឯវមាទីសុបិ ទានបារមិយា មហាបុរិសស្ស បូរិតត្តភាវានំ បរិមាណំ នាម នត្ថិ។ ឯកន្តេន បនស្ស **សសបណ្ឌិតកាលេ** –

> “ភិក្ខាយ ឧបគតំ ទិស្វា, សកត្តានំ បរិច្ចជឹ;
> ទានេន មេ សមោ នត្ថិ, ឯសា មេ ទានបារមី”តិ។ (ចរិយា. ១. តស្សុទ្ទាន) –

ឯវំ អត្តបរិច្ចាគំ ករោន្តស្ស ទានបារមី បរមត្ថបារមី នាម ជាតា។ ឥតរេសុ បន យថារហំ បារមិឧបបារមិយោ វេទិតព្ពា។

សីលំ បូរេត្វា អសេសតោតិ តថា អនវសេសតោ កាយិកោ សំវរោ, វាចសិកោ សំវរោ, កាយិកវាចសិកោ សំវរោ, ឥន្ទ្រិយសំវរោ, ភោជនេ មត្តញ្ញុតា, សុវិសុទ្ធាជីវតាតិ ឯវមាទិកំ ពោធិសត្តសីលំ សម្បាទេន្តេន សីលបារមិសីលឧបបារមិសីលបរមត្ថបារមិប្បភេទំ បូរេតព្ពំ សព្ពំ សីលំ បូរេត្វា សម្មទេវ សម្បាទេត្វា។ ឥធាបិ **សីលវនាគរាជកាលេ** (ចរិយា. ២.១ អាទយោ; ជា. ១.១.៧២) **ចម្បេយ្យនាគរាជកាលេ**តិ (ចរិយា. ២.២០ អាទយោ; ជា. ១.១៥.២៤០ អាទយោ) ឯវមាទីសុ ឥធ អាគតេសុ, អនាគតេសុ ច **មហាកបិកាលេ** (ចរិយា. ៣.៦៧ អាទយោ; ជា. ១.៧.៨៣ អាទយោ; ១.១៦.១៧៨ អាទយោ) **ឆទ្ទន្តកាលេ**តិ (ជា. ១.១៦.៩៧ អាទយោ) ឯវមាទីសុ មហាសត្តស្ស សីលបារមិយា បូរិតត្តភាវានំ បរិមាណំ នាម នត្ថិ។ ឯកន្តេន បនស្ស **សង្ខបាលកាលេ** –

“សូលេហិ វិនិវិជ្ឈន្តេ, កោដ្ដយន្តេបិ សត្តិភិ;
ភោជបុត្តេ ន កុប្បាមិ, ឯសា មេ សីលបារមី”តិ។ (ចរិយា. ២.៩១) –

ឯវំ អត្តបរិច្ចាគំ ករោន្តស្ស សីលបារមី បរមត្ថបារមី នាម ជាតា។ ឥតរេសុ បន យថារហំ បារមិឧបបារមិយោ វេទិតព្ពា។

នេក្ខម្មេ បារមី គន្ត្វាតិ តថា តិវិធេបិ មហាភិនិក្ខមនេ បារមី បរមុក្កំសំ គន្ត្វា។ តត្ថ **យុធញ្ជយកាលេ** (ចរិយា. ៣.១ អាទយោ; ជា. ១.១១.៧៣ អាទយោ) **សោមនស្សកុមារកាលេ**តិ (ចរិយា. ៣.៧ អាទយោ; ជា. ១.១៥.២១១ អាទយោ) ឯវមាទីសុ ឥធ អាគតេសុ, អនាគតេសុ ច **ហត្ថិបាលកុមារកាលេ** (ជា. ១.១៥.៣៣៧ អាទយោ) **មឃទេវកាលេ**តិ (ម. និ. ២.៣០៨ អាទយោ; ជា. ១.១.៩) ឯវមាទីសុ មហារជ្ជំ បហាយ នេក្ខម្មបារមិយា បូរិតត្តភាវានំ បរិមាណំ នាម នត្ថិ។ ឯកន្តេន បនស្ស **ចូឡសុតសោមកាលេ** –

“មហារជ្ជំ ហត្ថគតំ, ខេឡបិណ្ឌំវ ឆឌ្ឌយិំ;
ចជតោ ន ហោតិ លគ្គនំ, ឯសា មេ នេក្ខម្មបារមី”តិ។ (ធ. ស. អដ្ឋ. និទានកថា; ជា. អដ្ឋ. ១.ទូរេនិទានកថា; អប. អដ្ឋ. ១.ទូរេនិទានកថា);

ឯវំ និស្សង្គតាយ រជ្ជំ ឆឌ្ឌេត្វា និក្ខមន្តស្ស នេក្ខម្មបារមី បរមត្ថបារមី នាម ជាតា។ ឥតរេសុ បន យថារហំ បារមិឧបបារមិយោ វេទិតព្ពា។

បណ្ឌិតេ បរិបុច្ឆិត្វាតិ កឹ កុសលំ កឹ អកុសលំ កឹ សាវជ្ជំ កឹ អនវជ្ជន្តិអាទិនា កុសលាទិធម្មវិភាគំ កម្មកម្មផលវិភាគំ សត្តានំ ឧបការាវហំ អនវជ្ជកម្មាយតនសិប្បាយតនវិជ្ជាដ្ឋានាទី បណ្ឌិតេ សប្បញ្ញេ បរិបុច្ឆិត្វា។ ឯតេន បញ្ញាបារមី ទស្សេតិ។ តត្ថ **វិធុរបណ្ឌិតកាលេ** (ជា. ២.២២.១៣៤៦ អាទយោ) **មហាគោវិន្ទបណ្ឌិតកាលេ** (ទី. និ. ២.២៩៣ អាទយោ; ចរិយា ១.៣៧ អាទយោ) **កុទាលបណ្ឌិតកាលេ** (ជា. ១.១.៧០) **អរកបណ្ឌិតកាលេ** (ជា. ១.២.៣៧ អាទយោ) **ពោធិបរិព្ពាជកកាលេ មហោសធបណ្ឌិតកាលេ**តិ (ជា. ២.២២.៥៩០ អាទយោ) ឯវមាទីសុ បញ្ញាបារមិយា បូរិតត្តភាវានំ បរិមាណំ នាម នត្ថិ។ ឯកន្តេន បនស្ស **សេនកបណ្ឌិតកាលេ** –

“បញ្ញាយ វិចិនន្តោហំ, ព្រាហ្មណំ មោចយិំ ទុខា;
បញ្ញាយ មេ សមោ នត្ថិ, ឯសា មេ បញ្ញាបារមី”តិ។ (ធ. ស. អដ្ឋ. និទានកថា; ជា. អដ្ឋ. ១.ទូរេនិទានកថា; អប. អដ្ឋ. ១.ទូរេនិទានក្កថា) –

អន្តោភស្តគតំ សប្បំ ទស្សេន្តស្ស បញ្ញាបារមី បរមត្ថបារមី នាម ជាតា។ **វីរិយំ កត្វាន ឧត្តមន្តិ** សម្មាសម្ពោធិបាបេតុំ សមត្ថតាយ ឧត្តមំ បធានំ វីរិយន្តិ វីរិធម្បិ វីរិយបារមី កត្វា ឧប្បាទេត្វា។ តត្ថ **មហាសីលវរាជកាលេ** (ជា. ១.១.៥១) **បញ្ចាវុធកុមារកាលេ** (ជា. ១.១.៥៥) **មហាវានរិន្ទកាលេ**តិ (ជា. ១.១.៥៧) ឯវមាទីសុ វីរិយបារមិយា បូរិតត្តភាវានំ បរិមាណំ នាម នត្ថិ។ ឯកន្តេន បនស្ស **មហាជនកកាលេ** –

“អតីរទស្សី ជលមជ្ឈេ, ហតា សព្ពេវ មានុសា;
ចិត្តស្ស អញ្ញថា នត្ថិ, ឯសា មេ វីរិយបារមី”តិ។ (ធ. ស. អដ្ឋ. និទានកថា; ជា. អដ្ឋ. ១.ទូរេនិទានកថា; អប. អដ្ឋ. ១.ទូរេនិទានកថា) –

ឯវំ មហាសមុទ្ទំ តរន្តស្ស វីរិយបារមី បរមត្ថបារមី នាម ជាតា។

ខន្តិយា បារមី គន្ត្វាតិ អធិវាសនខន្តិអាទិ ខន្តិបរមុក្កំសភាវំ បាបេន្តោ ខន្តិយា បារមី បរមកោដី គន្ត្វា, ខន្តិបារមី សម្បាទេត្វាតិ អត្ថោ។ តត្ថ **មហាកបិកាលេ** (ចរិយា. ៣.៦៧ អាទយោ; ជា. ១.៧.៨៣ អាទយោ) **មហិសរាជកាលេ** (ជា. ១.៣.៨២ អាទយោ) **រុរុមិគរាជកាលេ** (ជា. ១.១៣.១១៧ អាទយោ) **ធម្មទេវបុត្តកាលេ**តិ (ជា. ១.១១.២៦ អាទយោ) ឯវមាទីសុ ខន្តិបារមិយា បូរិតត្តភាវានំ បរិមាណំ នាម នត្ថិ។ ឯកន្តេន បនស្ស **ខន្តិវាទិកាលេ** –

> “អចេតនំ វ កោដ្ដេន្តេ, តិណ្ហេន ផរសុនា មមំ;
> កាសិរាជេ ន កុប្បាមិ, ឯសា មេ ខន្តិបារមី”តិ។ (ធ. ស. អដ្ឋ. និទានកថា; ជា. អដ្ឋ. ១.ទូរេនិទានកថា; អប. អដ្ឋ. ១.ទូរេនិទានកថា) –

ឯវំ អចេតនភាវេន វិយ មហាទុក្ខំ អនុភវន្តស្ស ខន្តិបារមី បរមត្ថបារមី នាម ជាតា។

កត្វា ទឡ្ហមធិដ្ឋានន្តិ កុសលសមាទានាធិដ្ឋានំ តស្ស តស្ស បារមិសមាទានស្ស តទុបការកសមាទានស្ស ច អធិដ្ឋានំ ទឡ្ហតរំ អសិថិលំ កត្វា, តំ តំ វតសមាទានំ អនិវត្តិភាវេន អធិដ្ឋហិត្វាតិ អត្ថោ។ តត្ថ **ជោតិបាលកាលេ** (ម. និ. ២.២៨២ អាទយោ) **សរភង្គកាលេ** (ជា. ២.១៧.៥០ អាទយោ) **នេមិកាលេ**តិ (ចរិយា. ១.៤០ អាទយោ; ជា.២.២២.៤២១ អាទយោ) ឯវមាទីសុ អធិដ្ឋានបារមិយា បូរិតត្តភាវានំ បរិមាណំ នាម នត្ថិ។ ឯកន្តេន បនស្ស **តេមិយកុមារកាលេ** –

> “មាតាបិតា ន មេ ទេស្សា, អត្តា មេ ន ច ទេស្សិយោ;
> សព្ពញ្ញុតំ បិយំ មយ្ហំ, តស្មា វតមធិដ្ឋហិ”ន្តិ។ (ចរិយា. ៣.៦៥) –

ឯវំ ជីវិតំ បរិច្ចជិត្វា វតំ អធិដ្ឋហន្តស្ស អធិដ្ឋានបារមី បរមត្ថបារមី នាម ជាតា។

សច្ចវាចានុរក្ខិយាតិ សច្ចវាចំ អនុរក្ខិត្វា ជីវិតន្តរាយេបិ អនរិយវោហារំ គូថំ វិយ ជិគុច្ឆន្តោ បរិហរិត្វា សព្ពសោ អវិសំវាទិភាវំ រក្ខិត្វា។ តត្ថ **កបិរាជកាលេ** (ចរិយា. ៣.៦៧ អាទយោ) **សច្ចតាបសកាលេ មច្ឆរាជកាលេ**តិ ឯវមាទីសុ សច្ចបារមិយា បូរិតត្តភាវានំ បរិមាណំ នាម នត្ថិ។ ឯកន្តេន បនស្ស **មហាសុតសោមកាលេ** –

> “សច្ចវាចំ អនុរក្ខន្តោ, ចជិត្វា មម ជីវិតំ;
> មោចេសឹ ឯកសតំ ខត្តិយេ, ឯសា មេ សច្ចបារមី”តិ។ (ធ. ស. អដ្ឋ. និទានកថា; ជា. អដ្ឋ. ១.ទូរេនិទានកថា; អប. អដ្ឋ. ១.ទូរេនិទានកថា) –

ឯវំ ជីវិតំ ចជិត្វា សច្ចំ អនុរក្ខន្តស្ស សច្ចបារមី បរមត្ថបារមី នាម ជាតា។

មេត្តាយ បារមី គន្ត្វាតិ សព្ពសត្តេសុ អនោធិសោ ហិតូបសំហារលក្ខណាយ មេត្តាយ បារមី បរមុក្កំសតំ បត្វា។ តត្ថ **ចូឡធម្មបាលកាលេ** (ជា. ១.៥.៤៤ អាទយោ) **មហាសីលវរាជកាលេ** (ជា. ១.១.៥១) **សាមបណ្ឌិតកាលេ**តិ (ចរិយា. ៣.១១១ អាទយោ; ជា. ២.២២.២៩៦ អាទយោ) ឯវមាទីសុ មេត្តាបារមិយា បូរិតត្តភាវានំ បរិមាណំ នាម នត្ថិ។ ឯកន្តេន បនស្ស **សុវណ្ណសាមកាលេ** –

> “ន មំ កោចិ ឧត្តសតិ, នបិហំ ភាយាមិ កស្សចិ;
> មេត្តាពលេនុបត្ថទ្ធោ, រមាមិ បវនេ តទា”តិ។ (ចរិយា. ៣.១១៣) –

ឯវំ ជីវិតម្បិ អនោលោកេត្វា មេត្តាយន្តស្ស មេត្តាបារមី បរមត្ថបារមី នាម ជាតា។

សម្មាននាវមាននេតិ សក្កច្ចំ បូជាសក្ការាទិនា សម្មាននេ ឱញ្ញភនាទិនា អវមាននេ ច សព្ពត្ថ លោកធម្មេ សមកោ សមចិត្តោ និព្ពិការោ ហុត្វា ឧត្តមំ អនុត្តរំ សព្ពញ្ញុតំ អធិគតោស្មីតិ អត្ថោ។ តត្ថ **មហាវានរិន្ទកាលេ** (ជា. ១.១.៥៧) **កាសិរាជកាលេ ខេមព្រាហ្មណកាលេ អដ្ឋិសេនបរិព្ពាជកកាលេ**តិ (ជា. ១.៧.៥៤ អាទយោ) ឯវមាទីសុ ឧបេក្ខាបារមិយា បូរិតត្តភាវានំ បរិមាណំ នាម នត្ថិ។ ឯកន្តេន បនស្ស **មហាលោមហំសកាលេ** –

“សុសានេ សេយ្យំ កប្បេមិ, ឆវដ្ឋិកំ ឧបនិធាយហំ;
គាមមណ្ឌលា ឧបាគន្ត្វា, រូបំ ទស្សេន្តិនប្បកា”ន្តិ។ (ចរិយា. ៣.១១៩) –

ឯវំ គាមទារកេសុ ឱដ្ឋុភនាទីហិ ចេវ មាលាគន្ធូបហារាទីហិ ច សុខទុក្ខំ ឧប្បាទេន្តេសុបិ ឧបេក្ខំ អនតិវត្តន្តស្ស ឧបេក្ខាបារមី បរមត្ថបារមី នាម ជាតា។ ឥតិ ភគវា –

“ឯវំ ពហុព្ពិធំ ទុក្ខំ, សម្បត្តី ច ពហុព្ពិធា;
ភវាភវេ អនុភវិត្វា, បត្តោ សម្ពោធិមុត្តម”ន្តិ។ –

សម្ភាសម្ពោធឹ អធិគន្តុំ ឥមស្មឹ ភទ្ទកប្បេ អត្តនា កតំ ទុក្ករចរិយំ សង្ខេបេនេវ វត្វា បុន –

“ទត្វា ទាតព្ពកំ ទានំ, សីលំ បូរេត្វា អសេសតោ;
នេក្ខម្មេ បារមី គន្ត្វា, បត្តោ សម្ពោធិមុត្តមំ។

“បណ្ឌិតេ បរិបុច្ឆិត្វា, វីរិយំ កត្វាន មុត្តមំ;
ខន្តិយា បារមី គន្ត្វា, បត្តោ សម្ពោធិមុត្តមំ។

“កត្វា ទឡ្ហមធិដ្ឋានំ, សច្ចវាចានុរក្ខិយ;
មេត្តាយ បារមី គន្ត្វា, បត្តោ សម្ពោធិមុត្តមំ។

“លាភាលាភេ យសាយសេ, សម្មាននាវមាននេ;
សព្ពត្ថ សមកោ ហុត្វា, បត្តោ សម្ពោធិមុត្តម”ន្តិ។ –

អត្តនា សម្មទេវ បរិបូរិតា ទស បារមិយោ ទស្សេតិ។

បកិណ្ណកកថា

ឥមស្មឹ បន ឋានេ ឋត្វា មហាពោធិយានបដិបត្តិយំ ឧស្សាហជាតានំ កុលបុត្តានំ ពោធិសម្ភារេសុ នានប្បការកោសល្លត្ថំ សព្ពបារមីសុ **បកិណ្ណកកថា** កថេតព្ពា។

តត្រិទំ បញ្ហាកម្មំ – កា បនេតា បារមិយោ? កេនដ្ឋេន បារមិយោ? កតិវិធា ចេតា? កោ តាសំ កមោ? កានិ លក្ខណរសបច្ចុបដ្ឋានបទដ្ឋានានិ? កោ បច្ចយោ? កោ សំកិលេសោ? កឹ វោទានំ? កោ បដិបក្ខោ? កា បដិបត្តិ? កោ វិភាគោ? កោ សង្គហោ? កោ សម្បាទនូបាយោ? កិត្តកេន កាលេន សម្បាទនំ? កោ អានិសំសោ? កឹ ចេតាសំ ផលន្តិ?

តត្រិទំ វិស្សជ្ជនំ – **កា បនេតា បារមិយោ**តិ? តណ្ហាមានទិដ្ឋីហិ អនុបហតា ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតា ទានាទយោ គុណា បារមិយោ។

កេនដ្ឋេន បារមិយោតិ? ទានសីលាទិគុណវិសេសយោគេន សត្តុត្តមតាយ បរមា មហាសត្តា ពោធិសត្តា, តេសំ ភាវោ កម្មំ វា បារមី, ទានាទិកិរិយា។ អថ វា បរតីតិ បរមោ, ទានាទិគុណានំ បូរកោ បាលកោ ចាតិ ពោធិសត្តោ, បរមស្ស អយំ, បរមស្ស វា ភាវោ, កម្មំ វា បារមី, ទានាទិកិរិយាវ។ អថ វា បរំ សត្តំ អត្តនិ មវតិ ពន្ធតិ គុណវិសេសយោគេន, បរំ វា អធិកតរំ មជ្ជតិ សុជ្ឈតិ សំកិលេសមលតោ, បរំ វា សេដ្ឋំ និព្ពានំ វិសេសេន មយតិ គច្ឆតិ, បរំ វា លោកំ បមាណភូតេន ញាណវិសេសេន ឥធលោកំ វិយ មុនាតិ បរិច្ឆិន្ទតិ, បរំ វា អតិវិយ សីលាទិគុណគណំ អត្តនោ សន្តានេ មិនោតិ បក្ខិបតិ, បរំ វា អត្តភូតតោ ធម្មកាយតោ អញ្ញំ បដិបក្ខំ វា តទនត្ថករំ កិលេសចោរគណំ មិនាតិ ហឹសតីតិ បរមោ, មហាសត្តោ។ បរមស្ស អយន្តិអាទិ វុត្តនយេន យោជេតព្ពំ។ បារេ វា និព្ពានេ មជ្ជតិ សុជ្ឈតិ សត្តេ ច សោធេតិ, តត្ថ វា សត្តេ មវតិ ពន្ធតិ យោជេតិ, តំ វា មយតិ គច្ឆតិ គមេតិ ច, មុនាតិ វា តំ យាថាវតោ , តត្ថ វា សត្តេ មិនោតិ បក្ខិបតិ, កិលេសារយោ វា សត្តានំ តត្ថ មិនាតិ ហឹសតីតិ បារមី, មហាបុរិសោ។ តស្ស ភាវោ កម្មំ វា បារមិតា, ទានាទិកិរិយាវ។ ឥមិនា នយេន បារមីសទ្ទត្ថោ វេទិតព្ពោ។

កតិវិធាតិ? សង្ខេបតោ ទសវិធា។ តា បន បាឡិយំ សរូបតោ អាគតាយេវ។ យថាហ –

“វិចិនន្តោ តទា ទក្ខិំ, បឋមំ ទានបារមឹ;
បុព្វកេហិ មហេសីហិ, អនុចិណ្ណំ មហាបថ”ន្តិ។ (ពុ. វំ. ២.១១៦) –

អាទិ។ យថា ចាហ – “កតិ នុ ខោ, ភន្តេ, ពុទ្ធការកា ធម្មា? ទស ខោ, សារិបុត្ត, ពុទ្ធការកា ធម្មា។ កតមេ ទស? ទានំ ខោ, សារិបុត្ត, ពុទ្ធការកោ ធម្មោ, សីលំ, នេក្ខម្មំ, បញ្ញា, វីរិយំ, ខន្តិ, សច្ចំ, អធិដ្ឋានំ, មេត្តា, ឧបេក្ខា ពុទ្ធការកោ ធម្មោ។ ឥមេ ខោ, សារិបុត្ត, ទស ពុទ្ធការកា ធម្មា”តិ។ ឥទមវោច ភគវា, ឥទំ វត្វា សុគតោ អថាបរំ ឯតទវោច សត្ថា –

“ទានំ សីលញ្ច នេក្ខម្មំ, បញ្ញា វីរិយេន បញ្ចមំ;
ខន្តិ សច្ចមធិដ្ឋានំ, មេត្តុបេក្ខាតិ តេ ទសា”តិ។ (ពុ. វំ. ១.៧៦ ថោកំ វិសទិសំ);

កេចិ បន “ឆព្ពិធា”តិ វទន្តិ។ តំ ឯតាសំ សង្គហវសេន វុត្តំ។ សោ បន សង្គហោ បរតោ អាវិ ភវិស្សតិ។

កោ តាសំ កមោតិ? ឯត្ថ **កមោ**តិ ទេសនាក្កមោ, សោ ច បឋមសមាទានហេតុកោ, សមាទានំ បវិចយហេតុកំ, ឥតិ យថា អាទិម្ហិ បវិចិតា សមាទិន្នា ច, តថា ទេសិតា។ តត្ថ ទានំ សីលស្ស ពហូបការំ សុករញ្ចាតិ តំ អាទិម្ហិ វុត្តំ។ ទានំ សីលបរិគ្គហិតំ មហប្ផលំ ហោតិ មហានិសំសន្តិ ទានានន្តរំ សីលំ វុត្តំ។ សីលំ នេក្ខម្មបរិគ្គហិតំ, នេក្ខម្មំ បញ្ញាបរិគ្គហិតំ, បញ្ញា វីរិយបរិគ្គហិតា, វីរិយំ ខន្តិបរិគ្គហិតំ, ខន្តិ សច្ចបរិគ្គហិតា, សច្ចំ អធិដ្ឋានបរិគ្គហិតំ, អធិដ្ឋានំ មេត្តាបរិគ្គហិតំ, មេត្តា ឧបេក្ខាបរិគ្គហិតា មហប្ផលា ហោតិ មហានិសំសាតិ មេត្តានន្តរមុបេក្ខា វុត្តា។ ឧបេក្ខា បន ករុណាបរិគ្គហិតា ករុណា ច ឧបេក្ខាបរិគ្គហិតាតិ វេទិតព្ពា។ “កថំ បន មហាការុណិកា ពោធិសត្តា សត្តេសុ ឧបេក្ខកា ហោន្តី”តិ? “ឧបេក្ខិតព្ពយុត្តេសុ កញ្ចិ កាលំ ឧបេក្ខកា ហោន្តិ , ន បន សព្ពត្ថ សព្ពទា ចា”តិ កេចិ។ អបរេ បន – “ន សត្តេសុ ឧបេក្ខកា, សត្តកតេសុ បន វិប្បការេសុ ឧបេក្ខកា ហោន្តី”តិ។

អបរោ នយោ – បចុរជនេសុបិ បវត្តិយា សព្ពសត្តសាធារណត្តា អប្បផលត្តា សុករត្តា ច អាទិម្ហិ **ទានំ** វុត្តំ។ សីលេន ទាយកបដិគ្គាហកសុទ្ធិតោ បរានុគ្គហំ វត្វា បរបីឡានិវត្តិវចនតោ កិរិយធម្មំ វត្វា អកិរិយធម្មវចនតោ ភោគសម្បត្តិហេតុំ វត្វា ភវសម្បត្តិហេតុវចនតោ ច ទានស្ស អនន្តរំ **សីលំ** វុត្តំ។ នេក្ខម្មេន សីលសម្បត្តិសិទ្ធិតោ កាយវចីសុចរិតំ វត្វា មនោសុចរិតវចនតោ វិសុទ្ធសីលស្ស សុខេនេវ ឈានសមិជ្ឈនតោ កម្មាបរាធប្បហានេន បយោគសុទ្ធិំ វត្វា កិលេសាបរាធប្បហានេន អាសយសុទ្ធិវចនតោ វីតិក្កមប្បហានេន ចិត្តស្ស បរិយុដ្ឋានប្បហានវចនតោ ច សីលស្ស អនន្តរំ **នេក្ខម្មំ** វុត្តំ។ បញ្ញាយ នេក្ខម្មស្ស សិទ្ធិបរិសុទ្ធិតោ ឈានាភាវេន បញ្ញាភាវវចនតោ “សមាធិបទដ្ឋានា ហិ បញ្ញា, បញ្ញាបច្ចុបដ្ឋានោ ច សមាធិ”។ សមថនិមិត្តំ វត្វា ឧបេក្ខានិមិត្តវចនតោ បរហិតជ្ឈានេន បរហិតករណូបាយកោសល្លវចនតោ ច នេក្ខម្មស្ស អនន្តរំ **បញ្ញា** វុត្តា។ វីរិយារម្ភេន បញ្ញាកិច្ចសិទ្ធិតោ សត្តសុញ្ញតាធម្មនិជ្ឈានក្ខន្តិំ វត្វា សត្តហិតាយ អារម្ភស្ស អច្ឆរិយតាវចនតោ ឧបេក្ខានិមិត្តំ វត្វា បគ្គហនិមិត្តវចនតោ និសម្មការិតំ វត្វា ឧដ្ឋានវចនតោ ច “និសម្មការិនោ ហិ ឧដ្ឋានំ ផលវិសេសមាវហតី”តិ បញ្ញាយ អនន្តរំ **វីរិយំ** វុត្តំ។

វីរិយេន តិតិក្ខាសិទ្ធិតោ “វីរិយវា ហិ អារទ្ធវីរិយត្តា សត្តសង្ខារេហិ ឧបនីតំ ទុក្ខំ អភិភុយ្យ វិហរតិ”។ វីរិយស្ស តិតិក្ខាលង្ការភាវតោ “វីរិយវតោ ហិ តិតិក្ខា សោភតិ”។ បគ្គហនិមិត្តំ វត្វា សមថនិមិត្តវចនតោ អច្ចារម្ភេន ឧទ្ធច្ចទោសប្បហានវចនតោ “ធម្មនិជ្ឈានក្ខន្តិយា ហិ ឧទ្ធច្ចទោសោ បហីយតិ”។ វីរិយវតោ សាតច្ចករណវចនតោ “ខន្តិពហុលោ ហិ អនុទ្ធតោ សាតច្ចការី ហោតិ”។ អប្បមាទវតោ បរហិតកិរិយារម្ភេ បច្ចុបការតណ្ហាភាវវចនតោ “យាថាវតោ ធម្មនិជ្ឈានេ ហិ សតិ តណ្ហា ន ហោតិ”។ បរហិតារម្ភេ បរមេបិ បរកតទុក្ខសហនតាវចនតោ ច វីរិយស្ស អនន្តរំ **ខន្តិ** វុត្តា។ សច្ចេន ខន្តិយា ចិរាធិដ្ឋានតោ អបការិនោ អបការខន្តិំ វត្វា តទុបការករណេ អវិសំវាទវចនតោ ខន្តិយា អបវាទវាចាវិកម្បនេន ភូតវាទិតាយ អវិជហនវចនតោ សត្តសុញ្ញតាធម្មនិជ្ឈានក្ខន្តិំ វត្វា តទុបព្រូហិតញាណសច្ចវចនតោ ច ខន្តិយា អនន្តរំ **សច្ចំ** វុត្តំ។

អធិដ្ឋានេន សច្ចសិទ្ធិតោ “អចលាធិដ្ឋានស្ស ហិ វិរតិ សិជ្ឈតិ”។ អវិសំវាទិតំ វត្វា តត្ថ អចលភាវវចនតោ “សច្ចសន្ធោ ហិ ទានាទីសុ បដិញ្ញានុរូបំ និច្ចលោវ បវត្តតិ”។ ញាណសច្ចំ វត្វា សម្ភារេសុ បវត្តិនិដ្ឋាបនវចនតោ “យថាភូតញាណវា ហិ ពោធិសម្ភារេ អធិដ្ឋាតិ, តេ ច និដ្ឋាបេតិ បដិបក្ខេហិ អកម្បិយភាវតោ”តិ សច្ចស្ស អនន្តរំ **អធិដ្ឋានំ** វុត្តំ។ មេត្តាយ បរហិតករណសមាទានាធិដ្ឋានសិទ្ធិតោ អធិដ្ឋានំ វត្វា ហិតូបសំហារវចនតោ “ពោធិសម្ភារេ ហិ អធិតិដ្ឋមានោ មេត្តាវិហារី ហោតិ”។ អចលាធិដ្ឋានស្ស សមាទានាវិកោបនេន សមាទាន

សម្ភវតោ ច អធិដ្ឋានស្ស អនន្តរំ **មេត្តា** វុត្តា។ ឧបេក្ខាយ មេត្តាវិសុទ្ធិតោ សត្តេសុ ហិតូបសំហារំ វត្វា តទបរាធេសុ ឧទាសីនតាវចនតោ មេត្តាភាវនំ វត្វា តន្និស្សន្ទភាវនាវចនតោ ហិតកាមសត្តេបិ ឧបេក្ខកោតិ អច្ឆរិយគុណតាវចនតោ ច មេត្តាយ អនន្តរំ **ឧបេក្ខា** វុត្តាតិ ឯវមេតាសំ កមោ វេទិតព្ពោ។

កានិ លក្ខណរសបច្ចុបដ្ឋានបទដ្ឋានានីតិ ឯត្ថ អវិសេសេន តាវ សព្ពាបិ បារមិយោ បរានុគ្គហលក្ខណា, បរេសំ ឧបការករណរសា, អវិកម្បនរសា វា, ហិតេសិតាបច្ចុបដ្ឋានា, ពុទ្ធត្តបច្ចុបដ្ឋានា វា, មហាករុណាបទដ្ឋានា, ករុណូបាយកោសល្លបទដ្ឋានា វា។

វិសេសេន បន យស្មា ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតា អត្តូបករណបរិច្ចាគចេតនា **ទានបារមិតា**, ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតំ កាយវចីសុចរិតំ អត្ថតោ អកត្តព្ពវិរតិកត្តព្ពករណចេតនាទយោ ច **សីលបារមិតា**។ ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតោ អាទីនវទស្សនបុព្ពង្គមោ កាមភវេហិ និក្ខមនចិត្តុប្បាទោ **នេក្ខម្មបារមិតា**, ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតោ ធម្មានំ សាមញ្ញវិសេសលក្ខណាវពោធោ **បញ្ញាបារមិតា** ។ ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតោ កាយចិត្តេហិ បរហិតារម្ភោ **វីរិយបារមិតា**, ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតំ សត្តសង្ខារាបរាធសហនំ អទោសប្បធានោ តទាការប្បវត្តចិត្តុប្បាទោ **ខន្តិបារមិតា**, ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតំ វិរតិចេតនាទិភេទំ អវិសំវាទនំ **សច្ចបារមិតា**, ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតំ អចលសមាទានាធិដ្ឋានំ តទាការប្បវត្តោ ចិត្តុប្បាទោ **អធិដ្ឋានបារមិតា**, ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតោ លោកស្ស ហិតសុខូបសំហារោ អត្ថតោ អព្យាបាទោ **មេត្តាបារមិតា**, ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតា អនុនយបដិឃវិទ្ធំសនី ឥដ្ឋានិដ្ឋេសុ សត្តសង្ខារេសុ សមប្បវត្តិ **ឧបេក្ខាបារមិតា**។

តស្មា បរិច្ចាគលក្ខណា **ទានបារមី**, ទេយ្យធម្មេ លោភវិទ្ធំសនរសា, អនាសត្តិបច្ចុបដ្ឋានា, ភវវិភវសម្បត្តិបច្ចុបដ្ឋានា វា, បរិច្ចជិតព្ពវត្ថុបទដ្ឋានា។ សីលនលក្ខណា **សីលបារមី**, សមាធានលក្ខណា បតិដ្ឋានលក្ខណា ចាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ទុស្សីល្យវិទ្ធំសនរសា, អនវជ្ជរសា វា, សោចេយ្យបច្ចុបដ្ឋានា, ហិរោត្តប្បបទដ្ឋានា។ កាមតោ ច ភវតោ ច និក្ខមនលក្ខណា **នេក្ខម្មបារមី**, តទាទីនវវិភាវនរសា, តតោ ឯវ វិមុខភាវបច្ចុបដ្ឋានា, សំវេគបទដ្ឋានា។ យថាសភាវបដិវេធលក្ខណា **បញ្ញាបារមី**, អក្ខលិតបដិវេធលក្ខណា វា កុសលិស្សាសខិត្តឧសុបដិវេធោ វិយ, វិសយោភាសនរសា បទីបោ វិយ, អសម្មោហបច្ចុបដ្ឋានា អរញ្ញគតសុទេសិកោ វិយ, សមាធិបទដ្ឋានា, ចតុសច្ចបទដ្ឋានា វា។ ឧស្សាហលក្ខណា **វីរិយបារមី**, ឧបត្ថម្ភនរសា, អសំសីទនបច្ចុបដ្ឋានា, វីរិយារម្ភវត្ថុបទដ្ឋានា, សំវេគបទដ្ឋានា វា។ ខមនលក្ខណា **ខន្តិបារមី**, ឥដ្ឋានិដ្ឋសហនរសា, អធិវាសនបច្ចុបដ្ឋានា, អវិរោធបច្ចុបដ្ឋានា វា, យថាភូតទស្សនបទដ្ឋានា។ អវិសំវាទនលក្ខណា **សច្ចបារមី**, យថាសភាវវិភាវនរសា, សាធុតាបច្ចុបដ្ឋានា, សោរច្ចបទដ្ឋានា។ ពោធិសម្ភារេសុ អធិដ្ឋានលក្ខណា **អធិដ្ឋានបារមី**, តេសំ បដិបក្ខាភិភវនរសា, តត្ថ អចលតាបច្ចុបដ្ឋានា, ពោធិសម្ភារបទដ្ឋានា។ ហិតាការប្បវត្តិលក្ខណា **មេត្តាបារមី**, ហិតូបសំហាររសា, អាឃាតវិនយនរសា វា, សោម្មភាវបច្ចុបដ្ឋានា, សត្តានំ មនាបភាវទស្សនបទដ្ឋានា។ មជ្ឈត្តាការប្បវត្តិលក្ខណា **ឧបេក្ខាបារមី**, សមភាវទស្សនរសា, បដិឃានុនយវូបសមបច្ចុបដ្ឋានា, កម្មស្សកតាបច្ចវេក្ខណបទដ្ឋានា។

ឯត្ថ ច ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតតា ទានាទីនំ បរិច្ចាគាទិលក្ខណស្ស វិសេសនភាវេន វត្តព្ពា។ ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតានិ ហិ ទានាទីនិ ពោធិសត្តសន្តានេ បវត្តានិ ទានាទិបារមិយោ នាម ហោន្តិ។

កោ បច្ចយោតិ? អភិនីហារោ តាវ បារមីនំ បច្ចយោ។ យោ ហិ អយំ –

> “មនុស្សត្តំ លិង្គសម្បត្តិ, ហេតុ សត្ថារទស្សនំ;
> បព្ពជ្ជា គុណសម្បត្តិ, អធិការោ ច ឆន្ទតា;
> អដ្ឋធម្មសមោធានា, អភិនីហារោ សមិជ្ឈតី”តិ។ (ពុ. វំ. ២.៥៩) –

ឯវំ វុត្តោ អដ្ឋធម្មសមោធានសម្បាទិតោ “តិណ្ណោ តារេយ្យំ មុត្តោ មោចេយ្យំ ទន្តោ ទមេយ្យំ សន្តោ សមេយ្យំ អស្សត្ថោ អស្សាសេយ្យំ បរិនិព្ពុតោ បរិនិព្ពាបេយ្យំ សុទ្ធោ សោធេយ្យំ ពុទ្ធោ ពោធេយ្យ”ន្តិអាទិនយប្បវត្តោ អភិនីហារោ។ សោ អវិសេសេន សព្ពបារមីនំ បច្ចយោ។ តប្បវត្តិយា ហិ ឧទ្ធំ បារមីនំ បវិចយុបដ្ឋានសមាទានាធិដ្ឋាននិប្ផត្តិយោ មហាបុរិសានំ សម្ភវន្តិ។

តត្ថ **មនុស្សត្ត**ន្តិ មនុស្សត្តភាវោ។ មនុស្សត្តភាវេយេវ ហិ ឋត្វា ពុទ្ធត្តំ បត្ថេន្តស្ស បត្ថនា សមិជ្ឈតិ, ន នាគសុបណ្ណាទិជាតីសុ ឋិតស្ស។ កស្មាតិ ចេ? ពុទ្ធភាវស្ស អននុច្ឆវិកភាវតោ។

លិង្គសម្បត្តីតិ មនុស្សត្តភាវេ ឋិតស្សាបិ បុរិសស្សេវ បត្ថនា សមិជ្ឈតិ, ន ឥត្ថិយា ន បណ្ឌកនបុំសកឧភតោព្យញ្ជនកានំ វា សមិជ្ឈតិ។ កស្មាតិ ចេ? យថាវុត្តការណតោ លក្ខណបារិបូរិយា អភាវតោ ច។ វុត្តញ្ហេតំ – “អដ្ឋានមេតំ, ភិក្ខវេ, អនវកាសោ, យំ ឥត្ថី អរហំ អស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធោ”តិ (អ. និ. ១.២៧៩; វិភ. ៨០៩) វិត្ថារោ។ តស្មា មនុស្សជាតិកស្សាបិ ឥត្ថិលិង្គេ ឋិតស្ស បណ្ឌកាទីនំ វា បត្ថនា ន សមិជ្ឈតិ។

ហេតូតិ ឧបនិស្សយសម្បត្តិ។ មនុស្សបុរិសស្សាបិ ហិ ឧបនិស្សយសម្បន្នស្សេវ ហេតុសម្បត្តិយា បត្ថនា សមិជ្ឈតិ, ន ឥតរស្ស។

សត្ថារទស្សនន្តិ សត្ថុសម្មុខីភាវោ។ ធរមានកពុទ្ធស្សេវ ហិ សន្តិកេ បត្ថេន្តស្ស បត្ថនា សមិជ្ឈតិ, បរិនិព្ពុតេ បន ភគវតិ ចេតិយស្ស សន្តិកេ វា ពោធិមូលេ វា បដិមាយ វា បច្ចេកពុទ្ធពុទ្ធសាវកានំ វា សន្តិកេ បត្ថនា ន សមិជ្ឈតិ។ កស្មា? អធិការស្ស ពលវភាវាភាវតោ។ ពុទ្ធានំ ឯវ បន សន្តិកេ បត្ថនា សមិជ្ឈតិ, អជ្ឈាសយស្ស ឧឡារភាវេន តទធិការស្ស ពលវភាវាបត្តិតោ។

បព្ពជ្ជាតិ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ សន្តិកេ បត្ថេន្តស្សាបិ កម្មកិរិយវាទីសុ តាបសេសុ វា ភិក្ខូសុ វា បព្ពជិតស្សេវ បត្ថនា សមិជ្ឈតិ, នោ គិហិលិង្គេ ឋិតស្ស។ កស្មា? ពុទ្ធភាវស្ស អននុច្ឆវិកភាវតោ។ បព្ពជិតា ឯវ ហិ មហាពោធិសត្តា សម្មាសម្ពោធឹ អធិគច្ឆន្តិ, ន គហដ្ឋភូតា, តស្មា បណិធានកាលេ ច បព្ពជ្ជាលិង្គំ ឯវ ហិ យុត្តរូបំ កិញ្ច គុណសម្បត្តិអធិដ្ឋានភាវតោ។

គុណសម្បត្តីតិ អភិញ្ញាទិគុណសម្បទា។ បព្ពជិតស្សាបិ ហិ អដ្ឋសមាបត្តិលាភិនោ បញ្ចាភិញ្ញស្សេវ បត្ថនា សមិជ្ឈតិ, ន យថាវុត្តគុណសម្បត្តិយា វិរហិតស្ស។ កស្មា? បារមិបវិចយស្ស អសមត្ថភាវតោ, ឧបនិស្សយសម្បត្តិយា អភិញ្ញាសម្បត្តិយា ច សមន្នាគតត្តា មហាបុរិសា កតាភិនីហារា សយមេវ បារមី បវិចេតុំ សមត្ថា ហោន្តិ។

អធិការោតិ អធិកោ ឧបការោ។ យថាវុត្តគុណសម្បន្នោបិ ហិ យោ អត្តនោ ជីវិតម្បិ ពុទ្ធានំ បរិច្ចជិត្វា តស្មឹ កាលេ អធិកំ ឧបការំ ករោតិ, តស្សេវ អភិនីហារោ សមិជ្ឈតិ, ន ឥតរស្ស។

ឆន្ទតាតិ កត្តុកាមតាកុសលច្ឆន្ទោ។ យស្ស ហិ យថាវុត្តធម្មសមន្នាគតស្ស ពុទ្ធការកធម្មានំ អត្ថាយ មហន្តោ ឆន្ទោ មហតី បត្ថនា មហតី កត្តុកាមតា អត្ថិ, តស្សេវ សមិជ្ឈតិ, ន ឥតរស្ស។

តត្រិទំ ឆន្ទមហន្តតាយ ឱបម្មំ – យោ សកលចក្កវាឡគព្ភំ ឯកោទកីភូតំ អត្តនោ ពាហុពលេនេវ ឧត្តរិត្វា បារំ គន្តុំ សមត្ថោ, សោ ពុទ្ធត្តំ បាបុណាតីតិ សុត្វា តំ ទុក្ករតោ អទហន្តោ “អហំ តំ ឧត្តរិត្វា បារំ គមិស្សាមី”តិ ឆន្ទជាតោ ហោតិ, ន តត្ថ សង្កោចំ អាបជ្ជតិ។ តថា យោ សកលចក្កវាឡំ វីតច្ចិកានំ វិគតធូមានំ អង្គារានំ បូរំ បាទេហិ អក្កមន្តោ អតិក្កមិត្វា បរភាគំ បាបុណិតុំ សមត្ថោ...បេ.... ន តត្ថ សង្កោចំ អាបជ្ជតិ។ តថា យោ សកលចក្កវាឡំ សត្តិសូលេហិ សុនិសិតផលេហិ និរន្តរំ អាកិណ្ណំ បាទេហិ អក្កមន្តោ អតិក្កមិត្វា...បេ.... ន តត្ថ សង្កោចំ អាបជ្ជតិ។ តថា យោ សកលចក្កវាឡំ និរន្តរំ ឃនវេឡុគុម្ពសញ្ឆន្នំ កណ្ដកលតាវនគហនំ វិនិវិជ្ឈិត្វា បរភាគំ គន្តុំ សមត្ថោ...បេ.... ន តត្ថ សង្កោចំ អាបជ្ជតិ។ តថា យោ “ចត្តារិ អសង្ខេយ្យានិ សតសហស្សញ្ច កប្បេ និរយេ បច្ចិត្វា ពុទ្ធត្តំ បត្តព្ព”ន្តិ សុត្វា តំ ទុក្ករតោ អទហន្តោ “អហំ តត្ថ បច្ចិត្វា ពុទ្ធត្តំ បាបុណិស្សាមី”តិ ឆន្ទជាតោ ហោតិ, ន តត្ថ សង្កោចំ អាបជ្ជតីតិ ឯវមាទិនា នយេន ឯត្ថ ឆន្ទស្ស មហន្តភាវោ វេទិតព្ពោ។

ឯវំ អដ្ឋង្គសមន្នាគតោ បនាយំ អភិនីហារោ អត្ថតោ តេសំ អដ្ឋន្នំ អង្គានំ សមោធានេន តថាបវត្តោ ចិត្តុប្បាទោតិ វេទិតព្ពោ។ សោ សម្មទេវ សម្មាសម្ពោធិយា បណិធានលក្ខណោ។ “អហោ វតាហំ អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធឹ អភិសម្ពុជ្ឈេយ្យំ, សព្ពសត្តានំ ហិតសុខំ និប្ផាទេយ្យ”ន្តិ ឯវមាទិបត្ថនារសោ, ពោធិសម្ភារហេតុភាវបច្ចុបដ្ឋានោ, មហាករុណាបទដ្ឋានោ, ឧបនិស្សយសម្បត្តិបទដ្ឋានោ វា។ អចិន្តេយ្យំ ពុទ្ធភូមឹ អបរិមាណំ សត្តលោកហិតញ្ច អារព្ភ បវត្តិយា សព្ពពុទ្ធការកធម្មមូលភូតោ បរមភទ្ទកោ បរមកល្យាណោ អបរិមេយ្យប្បភាវោ បុញ្ញវិសេសោតិ ទដ្ឋព្ពោ។

យស្ស ច ឧប្បត្តិយា សហេវ មហាបុរិសោ មហាពោធិយានបដិបត្តឹ ឱតិណ្ណោ នាម ហោតិ និយតភាវសមធិគមនតោ តតោ អនិវត្តនសភាវត្តា ពោធិសត្តោតិ សមញ្ញំ បដិលភតិ, សព្ពភាវេន សម្មាសម្ពោធិយំ សមាសត្តមានសតា ពោធិសម្ភារសិក្ខាសមត្ថតា ចស្ស សន្តិដ្ឋតិ។ យថាវុត្តាភិនីហារសមិជ្ឈនេន ហិ

មហាបុរិសា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណាធិគមនបុព្ពលិង្គេន សយម្ភុញាណេន សម្មទេវ សព្ពបារមិយោ បវិចិនិត្វា សមាទាយ អនុក្កមេន បរិបូរេន្តិ។ តថា កតមហាភិនីហារោ ហិ សុមេធបណ្ឌិតោ បដិបជ្ជិ។ យថាហ –

> “ហន្ទ ពុទ្ធករេ ធម្មេ, វិចិនាមិ ឥតោ ចិតោ;
> ឧទ្ធំ អធោ ទស ទិសា, យាវតា ធម្មធាតុយា;
> វិចិនន្តោ តទា ទក្ខឹ, បឋមំ ទានបារមិ”ន្តិ។ (ពុ. វំ. ២.១១៥-១១៦) –

វិត្ថារោ។ តស្ស ច អភិនីហារស្ស ចត្តារោ បច្ចយា ចត្តារោ ហេតូ ចត្តារិ ច ពលានិ វេទិតព្ពានិ។

តត្ថ កតមេ **ចត្តារោ បច្ចយា**? ឥធ មហាបុរិសោ បស្សតិ តថាគតំ មហតា ពុទ្ធានុភាវេន អច្ឆរិយព្ភុតំ បាដិហារិយំ ករោន្តំ។ តស្ស តំ និស្សាយ តំ អារម្មណំ កត្វា មហាពោធិយំ ចិត្តំ សន្តិដ្ឋតិ – “មហានុភាវា វតាយំ ធម្មធាតុ, យស្សា សុប្បដិវិទ្ធត្តា ភគវា ឯវំ អច្ឆរិយព្ភុតធម្មោ អចិន្តេយ្យានុភាវោ ចា”តិ ។ សោ តមេវ មហានុភាវទស្សនំ និស្សាយ តំ បច្ចយំ កត្វា សម្ពោធិយំ អធិមុច្ចន្តោ តត្ថ ចិត្តំ ឋបេតិ។ អយំ **បឋមោ បច្ចយោ** មហាភិនីហារាយ។

ន ហេវ ខោ បស្សតិ តថាគតស្ស យថាវុត្តំ មហានុភាវតំ, អបិ ច ខោ សុណាតិ “ឯទិសោ ច ឯទិសោ ច ភគវា”តិ។ សោ តំ និស្សាយ តំ បច្ចយំ កត្វា សម្ពោធិយំ អធិមុច្ចន្តោ តត្ថ ចិត្តំ ឋបេតិ។ អយំ **ទុតិយោ បច្ចយោ** មហាភិនីហារាយ។

ន ហេវ ខោ បស្សតិ តថាគតស្ស យថាវុត្តំ មហានុភាវតំ, នបិ តំ បរតោ សុណាតិ, អបិ ច ខោ តថាគតស្ស ធម្មំ ទេសេន្តស្ស “ទសពលសមន្នាគតោ, ភិក្ខវេ, តថាគតោ”តិអាទិនា (សំ. និ. ២.២១-២២) ពុទ្ធានុភាវបដិសំយុត្តំ ធម្មំ សុណាតិ។ សោ តំ និស្សាយ តំ បច្ចយំ កត្វា សម្ពោធិយំ អធិមុច្ចន្តោ តត្ថ ចិត្តំ ឋបេតិ។ អយំ **តតិយោ បច្ចយោ** មហាភិនីហារាយ។

ន ហេវ ខោ បស្សតិ តថាគតស្ស យថាវុត្តំ មហានុភាវតំ, នបិ តំ បរតោ សុណាតិ, នបិ តថាគតស្ស ធម្មំ សុណាតិ, អបិ ច ខោ ឧឡារជ្ឈាសយោ កល្យាណាធិមុត្តិកោ “អហមេតំ ពុទ្ធវំសំ ពុទ្ធតន្តឹ ពុទ្ធបវេណឹ ពុទ្ធធម្មតំ បរិបាលេស្សាមី”តិ យាវទេវ ធម្មំ ឯវ សក្ករោន្តោ គរុករោន្តោ មានេន្តោ បូជេន្តោ ធម្មំ អបចាយមានោ តំ និស្សាយ តំ បច្ចយំ កត្វា សម្ពោធិយំ អធិមុច្ចន្តោ តត្ថ ចិត្តំ ឋបេតិ។ អយំ **ចតុត្ថោ បច្ចយោ** មហាភិនីហារាយ។

តត្ថ កតមេ **ចត្តារោ ហេតូ** មហាភិនីហារាយ? ឥធ មហាបុរិសោ បកតិយា ឧបនិស្សយសម្បន្នោវ ហោតិ បុរិមកេសុ ពុទ្ធេសុ កតាធិការោ។ អយំ **បឋមោ ហេតុ** មហាភិនីហារាយ។ បុន ចបរំ មហាបុរិសោ បកតិយា ករុណាជ្ឈាសយោ ហោតិ ករុណាធិមុត្តោ សត្តានំ ទុក្ខំ អបនេតុកាមោ អបិ ច អត្តនោ កាយជីវិតំ បរិច្ចជិត្វា។ អយំ **ទុតិយោ ហេតុ** មហាភិនីហារាយ។ បុន ចបរំ មហាបុរិសោ សកលតោបិ វដ្ដទុក្ខតោ សត្តហិតាយ ច ទុក្ករចរិយតោ សុចិរម្បិ កាលំ ឃដេន្តោ វាយមន្តោ អនិព្ពិន្នោ ហោតិ អនុត្រាសី យាវ ឥច្ឆិតត្ថនិប្ផត្តិ។ អយំ **តតិយោ ហេតុ** មហាភិនីហារាយ។ បុន ចបរំ មហាបុរិសោ កល្យាណមិត្តសន្និស្សិតោ ហោតិ, យោ អហិតតោ និវារេតិ, ហិតេ បតិដ្ឋបេតិ។ អយំ **ចតុត្ថោ ហេតុ** មហាភិនីហារាយ។

តត្រាយំ មហាបុរិសស្ស ឧបនិស្សយសម្បទា – ឯកន្តេនេវស្ស យថា អជ្ឈាសយោ សម្ពោធិនិន្នោ ហោតិ សម្ពោធិបោណោ សម្ពោធិបព្ភារោ, តថា សត្តានំ ហិតចរិយា។ យតោ ចានេន បុរិមពុទ្ធានំ សន្តិកេ សម្ពោធិយា បណិធានំ កតំ ហោតិ មនសា វាចាយ ច “អហម្បិ ឯទិសោ សម្មាសម្ពុទ្ធោ ហុត្វា សម្មទេវ សត្តានំ ហិតសុខំ និប្ផាទេយ្យ”ន្តិ។ ឯវំ សម្បន្នូបនិស្សយស្ស បនស្ស ឥមានិ ឧបនិស្សយសម្បត្តិយា លិង្គានិ ភវន្តិ យេហិ សមន្នាគតស្ស សាវកពោធិសត្តេហិ ច បច្ចេកពោធិសត្តេហិ ច មហាវិសេសោ មហន្តំ នានាករណំ បញ្ញាយតិ ឥន្ទ្រិយតោ បដិបត្តិតោ កោសល្លតោ ច។ ឥធ ឧបនិស្សយសម្បន្នោ មហាបុរិសោ យថា វិសទិន្ទ្រិយោ ហោតិ វិសទញាណោ, ន តថា ឥតរេ។ បរហិតាយ បដិបន្នោ ហោតិ, ន អត្តហិតាយ។ តថា ហិ សោ យថា ពហុជនហិតាយ ពហុជនសុខាយ លោកានុកម្បាយ អត្ថាយ ហិតាយ សុខាយ ទេវមនុស្សានំ បដិបជ្ជតិ, ន តថា ឥតរេ។ តត្ថ ច កោសល្លំ អាវហតិ ឋានុប្បត្តិកបដិភានេន ឋានាឋានកុសលតាយ ច។

តថា មហាបុរិសោ បកតិយា ទានជ្ឈាសយោ ហោតិ ទានាភិរតោ, សតិ ទេយ្យធម្មេ ទេតិ ឯវ, ន ទានតោ សង្កោចំ អាបជ្ជតិ, សតតំ សមិតំ សំវិភាគសីលោ ហោតិ, បមុទិតោវ ទេតិ អាទរជាតោ, ន ឧទាសីនចិត្តោ, មហន្តម្បិ ទានំ ទត្វា ន ច ទានេន សន្តុដ្ឋោ ហោតិ, បគេវ អប្បំ, បរេសញ្ច ឧស្សាហំ ជនេន្តោ ទានេ វណ្ណំ

ភាសតិ, ទានបដិសំយុត្តំ ធម្មកថំ ករោតិ, អញ្ញេ ច បរេសំ ទេន្តេ ទិស្វា អត្តមនោ ហោតិ, ភយដ្ឋានេសុ ច បរេសំ អភយំ ទេតីតិ ឯវមាទីនិ ទានជ្ឈាសយស្ស មហាបុរិសស្ស ទានបារមិយា លិង្គានិ។

តថា បាណាតិបាតាទីហិ បាបធម្មេហិ ហិរីយតិ ឱត្តប្បតិ, សត្តានំ អវិហេឋនជាតិកោ ហោតិ សោរតោ សុខសីលោ អសឋោ អមាយាវី ឧជុជាតិកោ សុវចោ សោវចស្សករណីយេហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតោ មុទុជាតិកោ អត្ថទ្ធោ អនតិមានី, បរសន្តកំ នាទិយតិ អន្តមសោ តិណសលាកំ ឧបាទាយ, អត្តនោ ហត្ថេ និក្ខិត្តំ ឥណំ វា គហេត្វា បរំ ន វិសំវាទេតិ, បរស្មិំ វា អត្តនោ សន្តកេ ព្យាមូឡ្ហេ វិស្សរិតេ វា តំ សញ្ញាបេត្វា បដិបាទេតិ យថា តំ ន បរហត្ថគតំ ហោតិ, អលោលុប្បោ ហោតិ, បរបរិគ្គហេសុ បាបកំ ចិត្តម្បិ ន ឧប្បាទេតិ, ឥត្ថិព្យសនាទីនិ ទូរតោ បរិវជ្ជេតិ, សច្ចវាទី សច្ចសន្ធោ ភិន្នានំ សន្ធាតា សហិតានំ អនុប្បទាតា, បិយវាទី មិហិតបុព្ពង្គមោ បុព្ពភាសី អត្ថវាទី ធម្មវាទី អនភិជ្ឈាលុ អព្យាបន្នចិត្តោ អវិបរីតទស្សនោ, កម្មស្សកតញាណេន សច្ចានុលោមិកញាណេន កតញ្ញូ កតវេទី វុឌ្ឍាបចាយី សុវិសុទ្ធាជីវោ ធម្មកាមោ បរេបិ ធម្មេ សមាទបេតា សព្ពេន សព្ពំ អកិច្ចតោ សត្តេ និវារេតា កិច្ចេសុ បតិដ្ឋបេតា អត្តនា ច តត្ថ កិច្ចេ យោគំ អាបជ្ជិតា, កត្វា វា បន សយំ អកត្តព្ពំ សីឃញ្ញេវ តតោ បដិវិរតោ ហោតីតិ ឯវមាទីនិ សីលជ្ឈាសយស្ស មហាបុរិសស្ស សីលបារមិយា លិង្គានិ។

តថា មន្ទកិលេសោ ហោតិ មន្ទនីវរណោ, បវិវេកជ្ឈាសយោ អវិក្ខេបពហុលោ, ន តស្ស បាបកា វិតក្កា ចិត្តំ អន្វាស្សវន្តិ, វិវេកគតស្ស ចស្ស អប្បកសិរេនេវ ចិត្តំ សមាធិយតិ, អមិត្តបក្ខេបិ តុវដំ មេត្តចិត្តតា សន្តិដ្ឋតិ, បគេវ ឥតរស្មិំ, សតិមា ច ហោតិ ចិរកតម្បិ ចិរភាសិតម្បិ សរិតា អនុស្សរិតា, មេធាវី ច ហោតិ ធម្មោជបញ្ញាយ សមន្នាគតោ, និបកោ ច ហោតិ តាសុ តាសុ ឥតិកត្តព្ពតាសុ, អារទ្ធវីរិយោ ច ហោតិ សត្តានំ ហិតកិរិយាសុ, ខន្តិពលសមន្នាគតោ ច ហោតិ សព្ពសហោ, អចលាធិដ្ឋានោ ច ហោតិ ទឡ្ហសមាទានោ , អជ្ឈុបេក្ខកោ ច ហោតិ ឧបេក្ខាឋានីយេសុ ធម្មេសូតិ ឯវមាទីនិ មហាបុរិសស្ស នេក្ខម្មជ្ឈាសយាទីនំ វសេន នេក្ខម្មបារមិអាទីនំ លិង្គានិ វេទិតព្ពានិ។

ឯវមេតេហិ ពោធិសម្ភារលិង្គេហិ សមន្នាគតស្ស មហាបុរិសស្ស យំ វុត្តំ “មហាភិនីហារាយ កល្យាណមិត្តសន្និស្សយោ ហេតូ”តិ។ តត្រិទំ សង្ខេបតោ កល្យាណមិត្តលក្ខណំ – ឥធ កល្យាណមិត្តោ សទ្ធាសម្បន្នោ ហោតិ សីលសម្បន្នោ សុតសម្បន្នោ ចាគសម្បន្នោ វីរិយសម្បន្នោ សតិសម្បន្នោ សមាធិសម្បន្នោ បញ្ញាសម្បន្នោ។ តត្ថ សទ្ធាសម្បត្តិយា សទ្ទហតិ តថាគតស្ស ពោធឹ កម្មផលញ្ច, តេន សម្មាសម្ពោធិយា ហេតុភូតំ សត្តេសុ ហិតេសិតំ ន បរិច្ចជតិ, សីលសម្បត្តិយា សត្តានំ បិយោ ហោតិ មនាបោ គរុ ភាវនីយោ ចោទកោ បាបគរហី វត្តា វចនក្ខមោ, សុតសម្បត្តិយា សត្តានំ ហិតសុខាវហំ គម្ភីរំ ធម្មកថំ កត្តា ហោតិ, ចាគសម្បត្តិយា អប្បិច្ឆោ ហោតិ សន្តុដ្ឋោ បវិវិត្តោ អសំសដ្ឋោ, វីរិយសម្បត្តិយា អារទ្ធវីរិយោ ហោតិ សត្តានំ ហិតបដិបត្តិយំ, សតិសម្បត្តិយា ឧបដ្ឋិតសតិ ហោតិ អនវជ្ជធម្មេសុ, សមាធិសម្បត្តិយា អវិក្ខិត្តោ ហោតិ សមាហិតចិត្តោ, បញ្ញាសម្បត្តិយា អវិបរីតំ បជានាតិ, សោ សតិយា កុសលាកុសលានំ ធម្មានំ គតិយោ សមន្នេសមានោ បញ្ញាយ សត្តានំ ហិតាហិតំ យថាភូតំ ជានិត្វា សមាធិនា តត្ថ ឯកគ្គចិត្តោ ហុត្វា វីរិយេន អហិតា សត្តេ និសេធេត្វា ហិតេ និយោជេតិ។ តេនាហ –

> “បិយោ គរុ ភាវនីយោ, វត្តា ច វចនក្ខមោ;
> គម្ភីរញ្ច កថំ កត្តា, នោ ចដ្ឋានេ និយោជកោ”តិ។ (អ. និ. ៧.៣៧; នេត្តិ. ១១៣) –

ឯវំ គុណសមន្នាគតញ្ច កល្យាណមិត្តំ ឧបនិស្សាយ មហាបុរិសោ អត្តនោ ឧបនិស្សយសម្បត្តិំ សម្មទេវ បរិយោទបេតិ។ សុវិសុទ្ធាសយបយោគោ ច ហុត្វា ចតូហិ ពលេហិ សមន្នាគតោ ន ចិរេនេវ អដ្ឋង្គេ សមោធានេត្វា មហាភិនីហារំ ករោន្តោ ពោធិសត្តភាវេ បតិដ្ឋហតិ អនិវត្តិធម្មោ និយតោ សម្ពោធិបរាយនោ។

តស្សិមានិ **ចត្តារិ ពលានិ។ អជ្ឈត្តិកពលំ** យា សម្មាសម្ពោធិយំ អត្តសន្និស្សយា ធម្មគារវេន អភិរុចិ ឯកន្តនិន្នជ្ឈាសយតា, យាយ មហាបុរិសោ អត្តាធិបតិ លជ្ជាបស្សយោ អភិនីហារសម្បន្នោ ច ហុត្វា បារមិយោ បូរេត្វា សម្មាសម្ពោធឹ បាបុណាតិ។ **ពាហិរពលំ** យា សម្មាសម្ពោធិយំ បរសន្និស្សយា អភិរុចិ ឯកន្តនិន្នជ្ឈាសយតា, យាយ មហាបុរិសោ លោកាធិបតិ មានាបស្សយោ អភិនីហារសម្បន្នោ ច ហុត្វា បារមិយោ បូរេត្វា សម្មាសម្ពោធឹ បាបុណាតិ។ **ឧបនិស្សយពលំ** យា សម្មាសម្ពោធិយំ ឧបនិស្សយសម្បត្តិយា អភិរុចិ ឯកន្តនិន្នជ្ឈាសយតា, យាយ មហាបុរិសោ តិក្ខិន្ទ្រិយោ វិសទធាតុកោ សតិសន្និស្សយោ អភិនីហារសម្បន្នោ ច ហុត្វា បារមិយោ បូរេត្វា សម្មាសម្ពោធឹ បាបុណាតិ។ **បយោគពលំ** យា សម្មាសម្ពោធិយំ តជ្ជា

បយោគសម្បទា សក្កច្ចការិតា សាតច្ចការិតា, យាយ មហាបុរិសោ វិសុទ្ធបយោគោ និរន្តរការី អភិនីហារសម្បន្នោ ច ហុត្វា បារមិយោ បូរេត្វា សម្មាសម្ពោធឹ បាបុណាតិ។

ឯវមេយំ ចតូហិ បច្ចយេហិ ចតូហិ ហេតូហិ ចតូហិ ច ពលេហិ សម្បន្នសមុទាគមោ អដ្ឋង្គសមោធានសម្បាទិតោ អភិនីហារោ បារមីនំ បច្ចយោ មូលការណភាវតោ។ យស្ស ច បវត្តិយា មហាបុរិសេ **ចត្តារោ អច្ឆរិយា អព្ភុតា ធម្មា** បតិដ្ឋហន្តិ, សព្ពសត្តនិកាយំ អត្តនោ ឱរសបុត្តំ វិយ បិយចិត្តេន បរិគ្គណ្ហាតិ។ ន ចស្ស ចិត្តំ បុត្តសំកិលេសវសេន សំកិលិស្សតិ។ សត្តានំ ហិតសុខាវហោ ចស្ស អជ្ឈាសយោ បយោគោ ច ហោតិ។ អត្តនោ ច ពុទ្ធការកធម្មា ឧបរូបរិ វឌ្ឍន្តិ បរិបច្ចន្តិ ច។ យតោ ច មហាបុរិសោ ឧឡារតមេន បុញ្ញាភិសន្ទេន កុសលាភិសន្ទេន បវត្តិយា បច្ចយេន សុខស្សាហារេន សមន្នាគតោ សត្តានំ ទក្ខិណេយ្យោ ឧត្តមគារវដ្ឋានំ អសទិសំ បុញ្ញក្ខេត្តញ្ច ហោតិ។ ឯវមនេកគុណោ អនេកានិសំសោ មហាភិនីហារោ បារមីនំ បច្ចយោតិ វេទិតព្ពោ។

យថា ច អភិនីហារោ, ឯវំ មហាករុណា ឧបាយកោសល្លញ្ច។ តត្ថ **ឧបាយកោសល្លំ** នាម ទានាទីនំ ពោធិសម្ភារភាវស្ស និមិត្តភូតា បញ្ញា, យាហិ មហាករុណូបាយកោសល្លតាហិ មហាបុរិសានំ អត្តសុខនិរបេក្ខតា និរន្តរំ បរហិតករណបសុតតា សុទុក្ករេហិបិ មហាពោធិសត្តចរិតេហិ វិសាទាភាវោ បសាទសម្ពុទ្ធិទស្សនសវនានុស្សរណកាលេសុបិ សត្តានំ ហិតសុខប្បដិលាភហេតុភាវោ ច សម្បជ្ជតិ។ តថា ហិស្ស បញ្ញាយ ពុទ្ធភាវសិទ្ធិ, ករុណាយ ពុទ្ធកម្មសិទ្ធិ, បញ្ញាយ សយំ តរតិ, ករុណាយ បរេ តារេតិ, បញ្ញាយ បរទុក្ខំ បរិជានាតិ, ករុណាយ បរទុក្ខបតិការំ អារភតិ, បញ្ញាយ ច ទុក្ខេ និព្ពិន្ទតិ, ករុណាយ ទុក្ខំ សម្បដិច្ឆតិ, តថា បញ្ញាយ និព្ពានាភិមុខោ ហោតិ, ករុណាយ វដ្ដំ បាបុណាតិ, តថា ករុណាយ សំសារាភិមុខោ ហោតិ, បញ្ញាយ តត្រ នាភិរមតិ, បញ្ញាយ ច សព្ពត្ថ វិរជ្ជតិ, ករុណានុគតត្តា ន ច ន សព្ពេសំ អនុគ្គហាយ បវត្តោ, ករុណាយ សព្ពេបិ អនុកម្បតិ, បញ្ញានុគតត្តា ន ច ន សព្ពត្ថ វិរត្តចិត្តោ, បញ្ញាយ ច អហំការមមំការាភាវោ, ករុណាយ អាលសិយទីនតាភាវោ, តថា បញ្ញាករុណាហិ យថាក្កមំ អត្តបរនាថតា ធីរវីរភាវោ, អនត្តន្តបអបរន្តបតា, អត្តហិតបរហិតនិប្ផត្តិ, និព្ភយាភីសនកភាវោ, ធម្មាធិបតិលោកាធិបតិតា, កតញ្ញុបុព្ពការិភាវោ, មោហតណ្ហាវិគមោ, វិជ្ជាចរណសិទ្ធិ, ពលវេសារជ្ជនិប្ផត្តីតិ សព្ពស្សាបិ បារមិតាផលស្ស វិសេសេន ឧបាយភាវតោ បញ្ញាករុណា បារមីនំ បច្ចយោ។ តទុភយញ្ច ទ្វយំ បារមីនំ វិយ បណិធានស្សាបិ បច្ចយោ។

តថា ឧស្សាហឧម្មង្គអវត្ថានហិតចរិយា ច បារមីនំ បច្ចយាតិ វេទិតព្ពា, យា ពុទ្ធភាវស្ស ឧប្បត្តិដ្ឋានតាយ **ពុទ្ធភូមិយោ**តិ វុច្ចន្តិ។ តត្ថ **ឧស្សាហោ** នាម ពោធិសម្ភារានំ អព្ភុស្សហនវីរិយំ។ **ឧម្មង្គោ** នាម ពោធិសម្ភារេសុ ឧបាយកោសល្លភូតា បញ្ញា។ **អវត្ថានំ** នាម អធិដ្ឋានំ អចលាធិដ្ឋានតា។ **ហិតចរិយា** នាម មេត្តាភាវនា ករុណាភាវនា ច។

តថា នេក្ខម្មបវិវេកអលោភាទោសាមោហនិស្សរណប្បភេទា **ឆ អជ្ឈាសយា**។ នេក្ខម្មជ្ឈាសយា ហិ ពោធិសត្តា ហោន្តិ កាមេសុ ឃរាវាសេ ច ទោសទស្សាវិនោ, តថា បវិវេកជ្ឈាសយា សង្គណិកាយ ទោសទស្សាវិនោ, អលោភជ្ឈាសយា លោភេ ទោសទស្សាវិនោ, អទោសជ្ឈាសយា ទោសេ ទោសទស្សាវិនោ, អមោហជ្ឈាសយា មោហេ ទោសទស្សាវិនោ, និស្សរណជ្ឈាសយា សព្ពភវេសុ ទោសទស្សាវិនោតិ។ តស្មា ឯតេ ពោធិសត្តានំ ឆ អជ្ឈាសយា ទានាទីនំ បារមីនំ បច្ចយាតិ វេទិតព្ពា។ ន ហិ លោភាទីសុ អាទីនវទស្សនេន អលោភាទីនំ អធិកភាវេន ច វិនា ទានាទិបារមិយោ សម្ភវន្តិ, អលោភាទីនញ្ហិ អធិកភាវេន បរិច្ចាគាទិនិន្នចិត្តតា អលោភជ្ឈាសយាទិតាតិ វេទិតព្ពា។

យថា ចេតេ ឯវំ ទានជ្ឈាសយតាទយោបិ ពោធិយា ចរន្តានំ ពោធិសត្តានំ ទានាទិបារមីនំ បច្ចយោ។ ទានជ្ឈាសយតាយ ហិ ពោធិសត្តា តប្បដិបក្ខេ មច្ឆេរេ ទោសទស្សាវិនោ ហុត្វា សម្មទេវ ទានបារមឹ បរិបូរេន្តិ។ សីលជ្ឈាសយតាយ ទុស្សីល្យេ ទោសទស្សាវិនោ ហុត្វា សម្មទេវ សីលបារមឹ បរិបូរេន្តិ។ នេក្ខម្មជ្ឈាសយតាយ កាមេសុ ឃរាវាសេ ច , យថាភូតញាណជ្ឈាសយតាយ អញ្ញាណេ វិចិកិច្ឆាយ ច, វីរិយជ្ឈាសយតាយ កោសជ្ជេ, ខន្តិយជ្ឈាសយតាយ អក្ខន្តិយំ, សច្ចជ្ឈាសយតាយ វិសំវាទេ, អធិដ្ឋានជ្ឈាសយតាយ អនធិដ្ឋានេ, មេត្តាជ្ឈាសយតាយ ព្យាបាទេ, ឧបេក្ខាជ្ឈាសយតាយ លោកធម្មេសុ អាទីនវទស្សាវិនោ ហុត្វា សម្មទេវ នេក្ខម្មាទិបារមិយោ បរិបូរេន្តិ។ ទានជ្ឈាសយតាទយោ ទានាទិបារមីនំ និប្ផត្តិការណត្តា បច្ចយោ។

តថា អបរិច្ចាគបរិច្ចាគាទីសុ យថាក្កមំ អាទីនវានិសំសបច្ចវេក្ខណា ទានាទិបារមីនំ បច្ចយោ។ តត្ថាយំ បច្ចវេក្ខណាវិធិ ខេត្តវត្ថុហិរញ្ញសុវណ្ណគោមហឹសទាសិទាសបុត្តទារាទិបរិគ្គហព្យាសត្តចិត្តានំ សត្តានំ ខេត្តាទីនំ វត្ថុកាមភាវេន ពហុបត្ថនីយភាវតោ រាជចោរាទិសាធារណភាវតោ វិវាទាធិដ្ឋានតោ សបត្តករណតោ

និស្សរតោ បដិលាភបរិបាលនេសុ បរិភោគហេតុតោ វិនាសនិមិត្តញ្ច សោកាទិអនេកវិហិតព្យសនាវហតោ
តទាសត្តិនិទានញ្ច មច្ឆេរមលបរិយុដ្ឋិតចិត្តានំ អបាយូបបត្តិហេតុភាវតោតិ ឯវំ វិវិធវិបុលានត្ថាវហានិ
បរិគ្គហវត្ថូនិ នាម។ តេសំ បរិច្ចាគោយេវ ឯកោ សោត្ថិភាវោតិ បរិច្ចាគេ អប្បមាទោ ករណីយោ។

អបិ ច យាចកោ យាចមានោ អត្តនោ គុយ្ហស្ស អាចិក្ខនតោ “មយ្ហំ វិស្សាសិកោ”តិ ច, “បហាយ
គមនីយមត្តនោ សន្តកំ គហេត្វា បរលោកំ យាហីតិ មយ្ហំ ឧបទេសកោ”តិ ច, “អាទិត្តេ វិយ អគារេ មរណគ្គិនា
អាទិត្តេ លោកេ តតោ មយ្ហំ សន្តកស្ស អបវាហកសហាយោ”តិ ច, “អបវាហិតស្ស ចស្ស អឈាបននិក្ខេប
ដ្ឋានភូតោ”តិ ច ទានសង្ខាតេ កល្យាណកម្មស្មឹ សហាយភាវតោ សព្ពសម្បត្តីនំ អគ្គភូតាយ បរមទុល្លភាយ ពុទ្ធ
ភូមិយា សម្បត្តិហេតុភាវតោ ច “បរមោ កល្យាណមិត្តោ”តិ ច បច្ចវេក្ខិតព្ពំ។

តថា “ឧឡារេ កម្មនិ អនេនាហំ សម្ភាវិតោ, តស្មា សា សម្ភាវនា អវិតថា កាតព្ពា”តិ ច,
“ឯកន្តភេទិតាយ ជីវិតស្ស អយាចិតេនាបិ មយា ទាតព្ពំ, បគេវ យាចិតេនា”តិ ច, “ឧឡារជ្ឈាសយេហិ គវេសិ
ត្វាបិ ទាតព្ពតោ សយមេវាគតោ មម បុញ្ញេនា”តិ ច “យាចកស្ស ទានាបទេសេន មយ្ហមេវាយមនុគ្គហោ”តិ
ច, “អហំ វិយ អយំ សព្ពោបិ លោកោ មយា អនុគ្គហេតព្ពោ”តិ ច, “អសតិ យាចកេ កថំ មយ្ហំ ទានបារមី
បូរេយ្យា”តិ ច, “យាចកានមេវ ចត្ថាយ មយា សព្ពោ បរិគ្គហេតព្ពោ”តិ ច, “មំ អយាចិត្វាវ មម សន្តកំ
យាចកា កទា សយមេវ គណ្ហេយ្យុ”ន្តិ ច, “កថមហំ យាចកានំ បិយោ ចស្សំ មនាបោ”តិ ច, “កថំ វា តេ មយ្ហំ
បិយា ចស្សុ មនាបា”តិ ច, “កថំ វាហំ ទទមានោ ទត្វាបិ ច អត្តមនោ ចស្សំ បមុទិតោ បីតិសោមនស្ស
ជាតោ”តិ ច, “កថំ វា មេ យាចកា ភវេយ្យុំ ឧឡារោ ច ទានជ្ឈាសយោ”តិ ច, “កថំ វាហមយាចិតោ ឯវ
យាចកានំ ហទយមញ្ញាយ ទទេយ្យ”ន្តិ ច, “សតិ ធនេ យាចកេ ច អបរិច្ចាគោ មហតី មយ្ហំ វញ្ចនា”តិ ច, “កថំ
វាហំ អត្តនោ អង្គានិ ជីវិតំ វាបិ យាចកានំ បរិច្ចជេយ្យ”ន្តិ ច បរិច្ចាគនិន្នតា ឧបដ្ឋបេតព្ពា។ អបិ ច “អត្ថោ
នាមាយំ និរបេក្ខំ ទាយកមនុគច្ឆតិ, យថា តំ និរបេក្ខំ ខេបកំ កិដកោ”តិ ច អត្ថេ និរបេក្ខតាយ ចិត្តំ ឧប្បា
ទេតព្ពំ។

យាចមានោ បន យទិ បិយបុគ្គលោ ហោតិ, “បិយោ មំ យាចតី”តិ សោមនស្សំ ឧប្បាទេតព្ពំ។ អថ ឧ
ទាសីនបុគ្គលោ ហោតិ, “អយំ មំ យាចមានោ អទ្ធា ឥមិនា បរិច្ចាគេន មិត្តោ ហោតី”តិ សោមនស្សំ ឧប្បា
ទេតព្ពំ។ ទទន្តោបិ ហិ យាចកានំ បិយោ ហោតីតិ។ អថ បន វេរី បុគ្គលោ យាចតិ, “បច្ចត្ថិកោ មំ យាចតិ, អយំ
មំ យាចមានោ អទ្ធា ឥមិនា បរិច្ចាគេន វេរី បិយោ មិត្តោ ហោតី”តិ វិសេសេន សោមនស្សំ ឧប្បាទេតព្ពំ។ ឯវំ
បិយបុគ្គលេ វិយ មជ្ឈត្តវេរិបុគ្គលេសុបិ មេត្តាបុព្ពង្គមំ ករុណំ ឧបដ្ឋបេត្វាវ ទាតព្ពំ។

សចេ បនស្ស ចិរកាលបរិភាវិតត្តា លោភស្ស ទេយ្យធម្មវិសយា លោភធម្មា ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, តេន ពោធិ
សត្តបដិញ្ញេន ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខិតព្ពំ “ននុ តយា សប្បុរិសសម្ពោធាយ អភិនីហារំ ករោន្តេន សព្ពសត្តានំ
ឧបការត្ថាយ អយំ កាយោ និស្សដ្ឋោ តប្បរិច្ចាគមយញ្ច បុញ្ញំ, តត្ថ នាម តេ ពាហិរេបិ វត្ថុស្មឹ អភិសង្គប្បវត្តិ
ហត្ថិសិនានសទិសី ហោតិ, តស្មា តយា ន កត្ថចិ សង្គោ ឧប្បាទេតព្ពោ។ សេយ្យថាបិ នាម មហតោ ភេសជ្ជ
រុក្ខស្ស តិដ្ឋតោ មូលំ មូលត្ថិកា ហរន្តិ, បបដិកំ តចំ ខន្ធំ វិដបំ សារំ សាខំ បលាសំ បុប្ផំ ផលំ ផលត្ថិកា ហរន្តិ, ន
តស្ស រុក្ខស្ស ‘មយ្ហំ សន្តកំ ឯតេ ហរន្តី’តិ វិតក្កសមុទាចារោ ហោតិ, ឯវមេវ សព្ពលោកហិតាយ
ឧស្សុក្កមាបជ្ជន្តេន មយា មហាទុក្ខេ អកតញ្ញុកេ និច្ចាសុចិម្ហិ កាយេ បរេសំ ឧបការាយ វិនិយុជ្ជមានេ
អណុមត្តោបិ មិច្ឆាវិតក្កោ ន ឧប្បាទេតព្ពោ។ កោ វា ឯត្ថ វិសេសោ អជ្ឈត្តិកពាហិរេសុ មហាភូតេសុ
ឯកន្តភេទនវិកិរណវិទ្ធំសនធម្មេសុ, កេវលំ បន សម្មោហវិជម្ភិតមេតំ, យទិទំ ឯតំ មម ឯសោហមស្មិ ឯសោ
មេ អត្តាតិ អភិនិវេសោ។ តស្មា ពាហិរេសុ វិយ អជ្ឈត្តិកេសុបិ ករចរណនយនាទីសុ មំសាទីសុ ច អនបេក្ខេន ហុ
ត្វា ‘តំ តទត្ថិកា ហរន្តូ’តិ និស្សដ្ឋចិត្តេន ភវិតព្ព”ន្តិ។

ឯវំ បដិសញ្ចិក្ខតោ ចស្ស សម្ពោធាយ បហិតត្តស្ស កាយជីវិតេសុ និរបេក្ខស្ស អប្បកសិរេនេវ
កាយវចីមនោកម្មានិ សុវិសុទ្ធានិ ហោន្តិ។ សោ សុវិសុទ្ធកាយវចីមនោកម្មន្តោ វិសុទ្ធាជីវោ ញាយបដិបត្តិយំ
ឋិតោ អបាយុបាយកោសល្លសមន្នាគមេន ភិយ្យោសោមត្តាយ ទេយ្យធម្មបរិច្ចាគេន អភយទានសទ្ធម្ម
ទានេហិ ច សព្ពសត្តេ អនុគ្គណ្ហិតុំ សមត្ថោ ហោតីតិ អយំ តាវ ទានបារមិយំ បច្ចវេក្ខណានយោ។

សីលបារមិយំ បន ឯវំ បច្ចវេក្ខិតព្ពំ – ឥទញ្ហិ សីលំ នាម គង្គោទកាទីហិ វិសោធេតុំ អសក្កុណេយ្យស្ស
ទោសមលស្ស វិក្ខាលនជលំ, ហរិចន្ទនាទីហិ វិនេតុំ អសក្កុណេយ្យស្ស រាគាទិបរិឡាហស្ស វិនយនំ, ហារមកុដ
កុណ្ឌលាទីហិ បចុរជនាលង្ការេហិ អសាធារណោ សាធូនំ អលង្ការវិសេសោ, សព្ពទិសាវាយនតោ អកិត្តិមោ សព្ព
កាលានុរូបោ ច សុរភិគន្ធោ, ខត្តិយមហាសាលាទីហិ ទេវតាហិ ច វន្ទនីយាទិភាវាវហនតោ បរមោ វសីករណ

មន្តោ, ចាតុមហារាជិកាទិទេវលោការោហណសោបានបន្តិ , ឈានាភិញ្ញានំ អធិគមូបាយោ, និព្ពានមហានគរស្ស សម្បាបកមគ្គោ, សាវកពោធិបច្ចេកពោធិសម្មាសម្ពោធីនំ បតិដ្ឋានភូមិ, យំ យំ វា បនិច្ឆិតំ បត្ថិតំ, តស្ស តស្ស សមិជ្ឈនូបាយភាវតោ ចិន្តាមណិកប្បរុក្ខាទិកេ ច អតិសេតិ។

វុត្តញ្ចេតំ ភគវតា – “ឥជ្ឈតិ, ភិក្ខវេ, សីលវតោ ចេតោបណិធិវិសុទ្ធត្តា”តិ (ទី. និ. ៣.៣៣៧; អ. និ. ៨.៣៥)។ អបរម្បិ វុត្តំ – “អាកង្ខេយ្យ ចេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ‘សព្រហ្មចារីនំ បិយោ ច អស្សំ មនាបោ ច គរុ ច ភាវនីយោ ចា’តិ, សីលេស្វេវស្ស បរិបូរការី”តិអាទិ (ម. និ. ១.៦៥)។ តថា “អវិប្បដិសារត្ថានិ ខោ, អានន្ទ, កុសលានិ សីលានី”តិ (អ. និ. ១១.១)។ “បញ្ចិមេ, គហបតយោ, អានិសំសា សីលវតោ សីលសម្បទាយា”តិអាទិសុត្តានញ្ច (ទី. និ. ២.១៥០; ៣.៣១៦; អ. និ. ៥.២១៣; មហាវ. ២៨៥) វសេន សីលស្ស គុណា បច្ចវេក្ខិតព្ពា។ តថា **អគ្គិក្ខន្ធោបម**សុត្តាទីនំ (អ. និ. ៧.៧២) វសេន សីលវិរហេ អាទីនវា។ បីតិសោមនស្សនិមិត្តតោ អត្តានុវាទបរាបវាទទណ្ឌទុគ្គតិភយាភាវតោ វិញ្ញូហិ បាសំសភាវតោ អវិប្បដិសារហេតុតោ សោត្ថិដ្ឋានតោ អតិជនសាបតេយ្យាធិបតេយ្យាយុរូបដ្ឋានពន្ធុមិត្តសម្បត្តីនំ អតិសយនតោ ច សីលំ បច្ចវេក្ខិតព្ពំ។ សីលវតោ ហិ អត្តនោ សីលសម្បទាហេតុ មហន្តំ បីតិសោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ – “កតំ វត មយា កុសលំ, កតំ កល្យាណំ, កតំ ភីរុត្តាណ”ន្តិ។

តថា សីលវតោ អត្តា ន ឧបវទតិ, ន បរេ វិញ្ញូ, ទណ្ឌទុគ្គតិភយានំ សម្ភវោ ឯវ នត្ថិ។ “សីលវា បុរិសបុគ្គលោ កល្យាណធម្មោ”តិ វិញ្ញូនំ បាសំសោ ហោតិ។ តថា សីលវតោ យ្វាយំ “កតំ វត មយា បាបំ, កតំ លុទ្ទកំ, កតំ កិព្ពិស”ន្តិ ទុស្សីលស្ស វិប្បដិសារោ ឧប្បជ្ជតិ, សោ ន ហោតិ។ សីលញ្ច នាមេតំ អប្បមាទាធិដ្ឋានតោ ភោគព្យសនាទិបរិហារមុខេន មហតោ អត្ថស្ស សាធនតោ មង្គលភាវតោ ច បរមំ សោត្ថិដ្ឋានំ, និហីនជច្ចោបិ សីលវា ខត្តិយមហាសាលាទីនំ បូជនីយោ ហោតីតិ កុលសម្បត្តី អតិសេតិ សីលសម្បទា, “តំ កឹ មញ្ញសិ, មហារាជ? ឥធ តេ អស្ស ទាសោ កម្មករោ”តិអាទិវចនញ្ចេត្ថ (ទី. និ. ១.១៨៦) សាធកំ។ ចោរាទីហិ អសាធារណតោ បរលោកានុគមនតោ មហប្ផលភាវតោ សមថាទិគុណាធិដ្ឋានតោ ច ពាហិរធនំ អតិសេតិ សីលំ។ បរមស្ស ចិត្តិស្សរិយស្ស អធិដ្ឋានភាវតោ ខត្តិយាទីនំ ឥស្សរិយំ អតិសេតិ សីលំ។ សីលនិមិត្តញ្ហិ តំតំសត្តនិកាយេសុ សត្តានំ ឥស្សរិយំ, វស្សសតទីឃប្បមាណតោ ជីវិតតោ ឯកាហម្បិ សីលវតោ ជីវិតស្ស វិសិដ្ឋតាវចនតោ សតិ ច ជីវិតេ សិក្ខានិក្ខិបនស្ស មរណតាវចនតោ សីលំ ជីវិតតោ វិសិដ្ឋតរំ ។ វេរីនម្បិ មនុញ្ញភាវាវហនតោ ជរារោគវិបត្តីហិ អនភិភវនីយតោ ច រូបសម្បត្តី អតិសេតិ សីលំ។ បាសាទហម្មិយាទិដ្ឋានវិសេសេ រាជយុវរាជសេនាបតិអាទិដ្ឋានវិសេសេ ច អតិសេតិ សីលំ សុខវិសេសាធិដ្ឋានភាវតោ។ សភាវសិនិទ្ធេ សន្តិកាវចរេបិ ពន្ធុជនេ មិត្តជនេ ច អតិសេតិ ឯកន្តហិតសម្បាទនតោ បរលោកានុគមនតោ ច “ន តំ មាតាបិតា កយិរា”តិអាទិវចនញ្ចេត្ថ (ធ. ប. ៤៣) សាធកំ។ តថា ហត្ថិអស្សរថបត្តិពលកាយេហិ មន្តាគទសោត្ថានប្បយោគេហិ ច ទុរារក្ខំ អត្តានំ អារក្ខាភាវេន សីលមេវ វិសិដ្ឋតរំ អត្តាធីនតោ អបរាធីនតោ មហាវិសយតោ ច។ តេនេវាហ – “ធម្មោ ហវេ រក្ខតិ ធម្មចារិ”ន្តិអាទិ (ជា. ១.១០.១០២)។ ឯវមនេកគុណសមន្នាគតំ សីលន្តិ បច្ចវេក្ខន្តស្ស អបរិបុណ្ណា ចេវ សីលសម្បទា បារិបូរឹ គច្ឆតិ អបរិសុទ្ធា ច បារិសុទ្ធឹ។

សចេ បនស្ស ទីឃរត្តំ បរិចយេន សីលបដិបក្ខា ធម្មា ទោសាទយោ អន្តរន្តរា ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, តេន ពោធិសត្តបដិញ្ញេន ឯវំ បដិសញ្ចិក្ខិតព្ពំ – ននុ តយា សម្ពោធាយ បណិធានំ កតំ, សីលវិកលេន ច ន សក្កា លោកិយាបិ សម្បត្តិយោ បាបុណិតុំ, បគេវ លោកុត្តរា, សព្ពសម្បត្តីនំ បន អគ្គភូតាយ សម្មាសម្ពោធិយា អធិដ្ឋានភូតេន សីលេន បរមុក្កំសគតេន ភវិតព្ពំ, តស្មា “កិកីវ អណ្ឌ”ន្តិអាទិនា (វិសុទ្ធិ. ១.១៩; ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៧) វុត្តនយេន សម្មា សីលំ រក្ខន្តេន សុដ្ឋុតរំ តយា បេសលេន ភវិតព្ពំ។

អបិ ច តយា ធម្មទេសនាយ យានត្តយេ សត្តានំ អវតារណបរិបាចនានិ កាតព្ពានិ, សីលវិកលស្ស ច វចនំ ន បច្ចេតព្ពំ ហោតិ, អសប្បាយាហារវិចារស្ស វិយ វេជ្ជស្ស តិកិច្ឆនំ, តស្មា កថាហំ សទ្ធេយ្យោ ហុត្វា សត្តានំ អវតារណបរិបាចនានិ ករេយ្យន្តិ សភាវបរិសុទ្ធសីលេន ភវិតព្ពំ។ កិញ្ច ឈានាទិគុណវិសេសយោគេន មេ សត្តានំ ឧបការករណសមត្ថតា បញ្ញាបារមិអាទិបរិបូរណញ្ច, ឈានាទយោ ច គុណា សីលបារិសុទ្ធឹ វិនា ន សម្ភវន្តីតិ សម្មទេវ សីលំ បរិសោធេតព្ពំ។

តថា “សម្ពាធោ ឃរាវាសោ រជោបថោ”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.១៩១; សំ. និ. ២.១៥៤; ម. និ. ១.២៩១; ២.១០) ឃរាវាសេ, “អដ្ឋិកង្កលូបមា កាមា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៣៤; បាចិ. ១៧៥) “មាតាបិ បុត្តេន វិវទតី”តិអាទិនា (ម. និ. ១.១៧៨) ច កាមេសុ, “សេយ្យថាបិ បុរិសោ ឥណំ អាទាយ កម្មន្តេ បយោជេយ្យា”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.២១៨) កាមច្ឆន្ទាទីសុ អាទីនវទស្សនបុព្ពង្គមា វុត្តវិបរិយាយេន “អព្ភោកាសោ បព្ពជ្ជា”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.១៩១; សំ. និ. ២.១៥៤) បព្ពជ្ជាទីសុ អានិសំសបដិសង្ខាវសេន

នេក្ខម្មបារមិយំ បច្ចវេក្ខណា វេទិតព្ពា។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន ទុក្ខក្ខន្ធ- (ម. និ. ១.១៦៣ អាទយោ) អាសិវិសោបមសុត្តា- (សំ. និ. ៤.២៣៨) ទិវសេន វេទិតព្ពោ។

តថា “បញ្ញាយ វិនា ទានាទយោ ធម្មា ន វិសុជ្ឈន្តិ, យថាសកំ ព្យាបារសមត្ថា ច ន ហោន្តី”តិ បញ្ញាគុណា មនសិកាតព្ពា។ យថេវ ហិ ជីវិតេន វិនា សរីរយន្តំ ន សោភតិ, ន ច អត្តនោ កិរិយាសុ បដិបត្តិសមត្ថំ ហោតិ, យថា ច ចក្ខាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ វិញ្ញាណេន វិនា យថាសកំ វិសយេសុ កិច្ចំ កាតុំ នប្បហោន្តិ, ឯវំ សទ្ធាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ បញ្ញាយ វិនា សកិច្ចបដិបត្តិយំ អសមត្ថានីតិ បរិច្ចាគាទិបដិបត្តិយំ បញ្ញា បធានការណំ។ ឧម្មីលិតបញ្ញាចក្ខុកា ហិ មហាពោធិសត្តា អត្តនោ អង្គបច្ចង្គានិបិ ទត្វា អនត្តុក្កំសកា អបរវម្ភកា ច ហោន្តិ, ភេសជ្ជរុក្ខា វិយ វិកប្បរហិតា កាលត្តយេបិ សោមនស្សជាតា។ បញ្ញាវសេន ហិ ឧបាយកោសល្លយោគតោ បរិច្ចាគោ បរហិតប្បវត្តិយា ទានបារមិភាវំ ឧបេតិ។ អត្តត្ថញ្ហិ ទានំ វឌ្ឍិសទិសំ ហោតិ។

តថា បញ្ញាយ អភាវេន តណ្ហាទិសំកិលេសាវិយោគតោ សីលស្ស វិសុទ្ធិ ឯវ ន សម្ភវតិ, កុតោ សព្ពញ្ញុគុណាធិដ្ឋានភាវោ។ បញ្ញវា ឯវ ច ឃរាវាសេ កាមគុណេសុ សំសារេ ច អាទីនវំ បព្ពជ្ជាយ ឈានសមាបត្តិយំ និព្ពានេ ច អានិសំសំ សុដ្ឋុ សល្លក្ខេន្តោ បព្ពជិត្វា ឈានសមាបត្តិយោ និព្ពត្តេត្វា និព្ពានាភិមុខោ បរេ ច តត្ថ បតិដ្ឋាបេតិ។ វីរិយញ្ច បញ្ញារហិតំ យថិច្ឆិតមត្ថំ ន សាធេតិ ទុរារម្ភភាវតោ។ វរមេវ ហិ អនារម្ភោ ទុរារម្ភតោ, បញ្ញាសហិតេន បន វីរិយេន ន កិញ្ចិ ទុរធិគមំ ឧបាយបដិបត្តិតោ។ តថា បញ្ញវា ឯវ បរាបការាទីនំ អធិវាសកជាតិកោ ហោតិ, ន ទុប្បញ្ញោ។ បញ្ញាវិរហិតស្ស ច បរេហិ ឧបនីតា អបការា ខន្តិយា បដិបក្ខមេវ អនុព្រូហេន្តិ, បញ្ញវតោ បន តេ ខន្តិសម្បត្តិយា បរិព្រូហនវសេន អស្សា ថិរភាវាយ សំវត្តន្តិ។ បញ្ញវា ឯវ តីណិបិ សច្ចានិ នេសំ ការណានិ បដិបក្ខេ ច យថាភូតំ ជានិត្វា បរេសំ អវិសំវាទកោ ហោតិ។

តថា បញ្ញាពលេន អត្តានំ ឧបត្ថម្ភេត្វា ធិតិសម្បទាយ សព្ពបារមីសុ អចលសមាទានាធិដ្ឋានោ ហោតិ។ បញ្ញវា ឯវ ច បិយមជ្ឈត្តវេរីវិភាគំ អកត្វា សព្ពត្ថ ហិតូបសំហារកុសលោ ហោតិ។ តថា បញ្ញាវសេន លាភាលាភាទិលោកធម្មសន្និបាតេ និព្ពិការតាយ មជ្ឈត្តោ ហោតិ។ ឯវំ សព្ពាសំ បារមីនំ បញ្ញាវ បារិសុទ្ធិហេតូតិ បញ្ញាគុណា បច្ចវេក្ខិតព្ពា។ អបិ ច បញ្ញាយ វិនា ន ទស្សនសម្បត្តិ, អន្តរេន ច ទិដ្ឋិសម្បទំ ន សីលសម្បទា , សីលទិដ្ឋិសម្បទាវិរហិតស្ស ន សមាធិសម្បទា, អសមាហិតេន ច ន សក្កា អត្តហិតមត្តម្បិ សាធេតុំ, បគេវ ឧក្កំសគតំ បរហិតន្តិ បរហិតាយ បដិបន្នេន “ននុ តយា សក្កច្ចំ បញ្ញាយ បរិសុទ្ធិយំ អាយោគោ ករណីយោ”តិ ពោធិសត្តេន អត្តា ឱវទិតព្ពោ។ បញ្ញានុភាវេន ហិ មហាសត្តោ ចតុរធិដ្ឋានាធិដ្ឋិតោ ចតូហិ សង្គហវត្ថូហិ លោកំ អនុគ្គណ្ហន្តោ សត្តេ និយ្យានមគ្គេ អវតារេតិ, ឥន្ទ្រិយានិ ច នេសំ បរិបាចេតិ។

តថា បញ្ញាពលេន ខន្ធាយតនាទីសុ បវិចយពហុលោ បវត្តិនិវត្តិយោ យាថាវតោ បរិជានន្តោ ទានាទយោ គុណេ វិសេសនិព្ពេធភាគិយភាវំ នយន្តោ ពោធិសត្តសិក្ខាយ បរិបូរការី ហោតីតិ ឯវមាទិនា អនេកាការវោការេ បញ្ញាគុណេ វវត្ថបេត្វា បញ្ញាបារមី អនុព្រូហេតព្ពា។

តថា ទិស្សមានានិបិ លោកិយានិ កម្មានិ និហីនវីរិយេន បាបុណិតុំ អសក្កុណេយ្យានិ, អគណិតខេទេន បន អារទ្ធវីរិយេន ទុរធិគមំ នាម នត្ថិ។ និហីនវីរិយោ ហិ “សំសារមហោឃតោ សព្ពសត្តេ សន្តារេស្សាមី”តិ អារភិតុមេវ ន សក្កុណាតិ។ មជ្ឈិមោ អារភិត្វា អន្តរា វោសានមាបជ្ជតិ។ ឧក្កដ្ឋវីរិយោ បន អត្តសុខនិរបេក្ខោ អារម្ភបារមិមធិគច្ឆតីតិ វីរិយសម្បត្តិ បច្ចវេក្ខិតព្ពា។ អបិ ច “យស្ស អត្តនោ ឯវ សំសារបង្កតោ សមុទ្ធរណត្ថមារម្ភោ, តស្សាបិ ន វីរិយស្ស សិថិលភាវេ មនោរថានំ មត្ថកប្បត្តិ សក្កា សម្ភាវេតុំ, បគេវ សទេវកស្ស លោកស្ស សមុទ្ធរណត្ថំ កតាភិនីហារេនា”តិ ច “រាគាទីនំ ទោសគណានំ មត្តមហាគជានំ វិយ ទុន្និវារភាវតោ តន្និទានានញ្ច កម្មសមាទានានំ ឧក្ខិត្តាសិកវធកសទិសភាវតោ តន្និមិត្តានញ្ច ទុគ្គតីនំ សព្ពទា វិវដមុខភាវតោ, តត្ថ និយោជកានញ្ច បាបមិត្តានំ សទា សន្និហិតភាវតោ តទោវាទការិតាយ ច ពាលស្ស បុថុជ្ជនភាវស្ស សតិសម្ភវេ យុត្តំ សយមេវ សំសារទុក្ខតោ និស្សរិតុន្តិ មិច្ឆាវិតក្កា វីរិយានុភាវេន ទូរីភវន្តី”តិ ច “យទិ បន សម្ពោធិ អត្តាធីនេន វីរិយេន សក្កា សមធិគន្តុំ, កិមេត្ថ ទុក្ករ”ន្តិ ច ឯវមាទិនា នយេន វីរិយគុណា បច្ចវេក្ខិតព្ពា។

តថា ខន្តិ នាមាយំ និរវសេសគុណបដិបក្ខស្ស កោធស្ស វិធមនតោ គុណសម្បាទនេ សាធូនមប្បដិហតមាយុធំ, បរាភិភវសមត្ថានំ អលង្ការោ, សមណព្រាហ្មណានំ ពលសម្បទា, កោធគ្គិវិនយនឧទកធារា, កល្យាណស្ស កិត្តិសទ្ទស្ស សញ្ជាតិទេសោ, បាបបុគ្គលានំ វចីវិសូបសមករោ មន្តាគទោ, សំវរេ ឋិតានំ បរមា ធីរបកតិ, គម្ភីរាសយតាយ សាគរោ, ទោសមហាសាគរស្ស វេលា, អបាយទ្វារស្ស

បិទហនករាជំ, ទេវព្រហ្មលោកានំ អារោហណសោបានំ, សព្ពគុណានំ អធិវាសនភូមិ, ឧត្តមា កាយវចីមនោ វិសុទ្ធីតិ មនសិកាតព្ពំ។

អបិ ច “ឯតេ សត្តា ខន្តិសម្បត្តិយា អភាវតោ ឥធលោកេ តប្បន្តិ, បរលោកេ ច តបនីយធម្មានុយោគតោ”តិ ច “យទិបិ បរាបការនិមិត្តំ ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស បន ទុក្ខស្ស ខេត្តភូតោ អត្តភាវោ ពីជភូតញ្ច កម្មំ មយាវ អភិសង្ខត”ន្តិ ច “តស្ស ច ទុក្ខស្ស អាណណ្យការណមេត”ន្តិ ច “អបការកេ អសតិ កថំ មយ្ហំ ខន្តិសម្បទា សម្ភវតី”តិ ច “យទិបាយំ ឯតរហិ អបការកោ, អយំ នាម បុព្ពេ អនេន មយ្ហំ ឧបការោ កតោ”តិ ច “អបការោ ឯវ វា ខន្តិនិមិត្តតាយ ឧបការោ”តិ ច “សព្ពេបិមេ សត្តា មយ្ហំ បុត្តសទិសា, បុត្តកតាបរាធេសុ ច កោ កុជ្ឈិស្សតី”តិ ច “យេន កោធបិសាចាវេសេន អយំ មយ្ហំ អបរជ្ឈតិ, ស្វាយំ កោធភូតាវេសោ មយា វិនេតព្ពោ”តិ ច, “យេន អបការេន ឥទំ មយ្ហំ ទុក្ខំ ឧប្បន្នំ, តស្ស អហម្បិ និមិត្ត”ន្តិ ច, “យេហិ ធម្មេហិ អបការោ កតោ, យត្ថ ច កតោ, សព្ពេបិ តេ តស្មិំ ឯវ ខណេ និរុទ្ធា កស្សិទានិ កេន កោបោ កាតព្ពោ”តិ ច, “អនត្តតាយ សព្ពធម្មានំ កោ កស្ស អបរជ្ឈតី”តិ ច បច្ចវេក្ខន្តេន ខន្តិសម្បទា អនុព្រូហេតព្ពា។

យទិ បនស្ស ទីឃរត្តំ បរិចយេន បរាបការនិមិត្តកោ កោធោ ចិត្តំ បរិយាទាយ តិដ្ឋេយ្យ, តេន ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខិតព្ពំ – “ខន្តិ នាមេសា បរាបការស្ស បដិបក្ខបដិបត្តីនំ បច្ចុបការការណ”ន្តិ ច “អបការោ ច មយ្ហំ ទុក្ខូបនិសា សទ្ធាតិ ទុក្ខុប្បាទនេន សទ្ធាយ សព្ពលោកេ អនភិរតិសញ្ញាយ ច បច្ចយោ”តិ ច, “ឥន្ទ្រិយបកតិ ហេសា យទិទំ ឥដ្ឋានិដ្ឋវិសយសមាយោគោ។ តត្ថ អនិដ្ឋវិសយសមាយោគោ មយ្ហំ ន សិយាតិ តំ កុតេត្ថ លព្ភា”តិ ច “កោធវសិកោ សត្តោ កោធេន ឧម្មត្តោ វិក្ខិត្តចិត្តោ, តត្ថ កី បច្ចុបការេនា”តិ ច “សព្ពេបិមេ សត្តា សម្មាសម្ពុទ្ធេន ឱរសបុត្តា វិយ បរិបាលិតា, តស្មា ន តត្ថ មយា ចិត្តកោបោ កាតព្ពោ”តិ ច, “អបរាធកេ ច សតិ គុណេ គុណវតិ មយា កោបោ ន កាតព្ពោ”តិ ច, “អសតិ គុណេ វិសេសេន ករុណាយិតព្ពោ”តិ ច “កោបេន ច មយ្ហំ គុណយសា និហីយន្តី”តិ ច, “កុជ្ឈនេន មយ្ហំ ទុព្ពណ្ណទុក្ខសេយ្យាទយោ សបត្តកន្តា អាគច្ឆន្តី”តិ ច, “កោធោ ច នាមាយំ សព្ពាហិតការកោ សព្ពហិតវិនាសកោ ពលវា បច្ចត្ថិកោ”តិ ច, “សតិ ច ខន្តិយា ន កោចិ បច្ចត្ថិកោ”តិ ច, “អបរាធកេន អបរាធនិមិត្តំ យំ អាយតិំ លទ្ធព្ពំ ទុក្ខំ សតិ ច ខន្តិយា មយ្ហំ តទភាវោ”តិ ច, “ចិន្តនេន កុជ្ឈន្តេន ច មយា បច្ចត្ថិកោយេវ អនុវត្តិតោ ហោតី”តិ ច, “កោធេ ច មយា ខន្តិយា អភិភូតេ តស្ស ទាសភូតោ បច្ចត្ថិកោ សម្មទេវ អភិភូតោ ហោតី”តិ ច, “កោធនិមិត្តំ ខន្តិគុណបរិច្ចាគោ មយ្ហំ ន យុត្តោ”តិ ច, “សតិ ច កោធេ គុណវិរោធបច្ចនីកធម្មេ កថំ មេ សីលាទិធម្មា បារិបូរិំ គច្ឆេយ្យុំ, អសតិ ច តេសុ កថាហំ សត្តានំ ឧបការពហុលោ បដិញ្ញានុរូបំ ឧត្តមំ សម្បត្តិំ បាបុណិស្សាមី”តិ ច, “ខន្តិយា ច សតិ ពហិទ្ធា វិក្ខេបាភាវតោ សមាហិតស្ស សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចតោ ទុក្ខតោ សព្ពេ ធម្មា អនត្តតោ និព្ពានញ្ច អសង្ខតាមតសន្តបណីតតាទិភាវតោ និជ្ឈានំ ខមន្តិ ពុទ្ធធម្មា ច អចិន្តេយ្យាបរិមេយ្យប្បភាវា”តិ។

តតោ ច អនុលោមិយំ ខន្តិយំ ឋិតោ កេវលា ឥមេ អត្តត្តនិយភាវរហិតា ធម្មមត្តា យថាសកំ បច្ចយេហិ ឧប្បជ្ជន្តិ វយន្តិ, ន កុតោចិ អាគច្ឆន្តិ, ន កុហិញ្ចិ គច្ឆន្តិ, ន ច កត្ថចិ បតិដ្ឋិតា, ន ចេត្ថ កោចិ កស្សចិ ព្យាបារេតិ អហំការមមំការានធិដ្ឋានតា និជ្ឈានំ ខមតិ, យេន ពោធិសត្តោ ពោធិយា និយតោ អនាវត្តិធម្មោ ហោតីតិ ឯវមាទិនា ខន្តិបារមិយា បច្ចវេក្ខណា វេទិតព្ពា។

តថា សច្ចេន វិនា សីលាទីនំ អសម្ភវតោ បដិញ្ញានុរូបំ បដិបត្តិយា អភាវតោ ច, សច្ចធម្មាតិក្កមេ ច សព្ពបាបធម្មានំ សមោសរណតោ អសច្ចសន្ធស្ស អបច្ចយិកភាវតោ អាយតិញ្ច អនាទេយ្យវចនតាវហនតោ សម្បន្នសច្ចស្ស ច, សព្ពគុណាធិដ្ឋានភាវតោ សច្ចាធិដ្ឋានេន សព្ពពោធិសម្ភារានំ បារិសុទ្ធិបារិបូរិសាមត្ថិយតោ សភាវធម្មាវិសំវាទនេន សព្ពពោធិសម្ភារកិច្ចករណតោ ពោធិសត្តបដិបត្តិយា ច, បរិនិប្ផត្តិតោតិអាទិនា សច្ចបារមិយា សម្បត្តិយោ បច្ចវេក្ខិតព្ពា។

តថា ទានាទីសុ ទឡ្ហសមាទានំ តំបដិបក្ខសន្និបាតេ ច នេសំ អចលាធិដ្ឋានំ តត្ថ ច ធីរវីរភាវំ វិនា ន ទានាទិសម្ភារា សម្ពោធិនិមិត្តា សម្ភវន្តីតិអាទិនា អធិដ្ឋានេ គុណា បច្ចវេក្ខិតព្ពា។

តថា “អត្តហិតមត្តេ អវតិដ្ឋន្តេនាបិ សត្តេសុ ហិតចិត្តតំ វិនា ន សក្កា ឥធលោកបរលោកសម្បត្តិយោ បាបុណិតុំ, បគេវ សព្ពសត្តេ និព្ពានសម្បត្តិយំ បតិដ្ឋាបេតុកាមេនា”តិ ច, “បច្ឆា សព្ពសត្តានំ លោកុត្តរសម្បត្តិំ អាកង្ខន្តេន ឥទានិ លោកិយសម្បត្តិអាកង្ខា យុត្តរូបា”តិ ច, “ឥទានិ អាសយមត្តេន បរេសំ ហិតសុខូបសំហារំ កាតុំ អសក្កោន្តោ កទា បយោគេន តំ សាធេស្សាមី”តិ ច, “ឥទានិ មយា ហិតសុខូបសំហារេន សំវឌ្ឍិតា បច្ឆា ធម្មសំវិភាគសហាយា មយ្ហំ ភវិស្សន្តី”តិ ច, “ឯតេហិ វិនា ន មយ្ហំ ពោធិសម្ភារា សម្ភវន្តិ, តស្មា សព្ពពុទ្ធគុណ

វិភូតិនិប្ផត្តិការណត្តា មយ្ហំ ឯតេ បរមំ បុញ្ញក្ខេត្តំ អនុត្តរំ កុសលាយតនំ ឧត្តមំ គារវដ្ឋាន”ន្តិ ច, សវិសេសំ សត្តេសុ សព្ពេសុ ហិតជ្ឈាសយតា បច្ចុបដ្ឋបេតព្ពា , កិញ្ច ករុណាធិដ្ឋានតោបិ សព្ពសត្តេសុ មេត្តា អនុព្រូហេតព្ពា។ វិមរិយាទីកតេន ហិ ចេតសា សត្តេសុ ហិតសុខូបសំហារនិរតស្ស តេសំ អហិតទុក្ខាបនយនកាមតា ពលវតី ឧប្បជ្ជតិ ទឡ្ហមូលា។ ករុណា ច សព្ពេសំ ពុទ្ធការកធម្មានំ អាទិ ចរណំ បតិដ្ឋា មូលំ មុខំ បមុខន្តិ ឯវមាទិនា មេត្តាយ គុណា បច្ចវេក្ខិតព្ពា។

តថា “ឧបេក្ខាយ អភាវេ សត្តេហិ កតា វិប្បការា ចិត្តស្ស វិការំ ឧប្បាទេយ្យុំ, សតិ ច ចិត្តវិការេ ទានាទីនំ សម្ភារានំ សម្ភវោ ឯវ នត្ថី”តិ ច, “មេត្តាសិនេហេន សិនេហិតេ ចិត្តេ ឧបេក្ខាយ វិនា សម្ភារានំ បារិសុទ្ធិ ន ហោតី”តិ ច, “អនុបេក្ខកោ សម្ភារេសុ បុញ្ញសម្ភារំ តព្ពិបាកញ្ច សត្តហិតត្ថំ បរិណាមេតុំ ន សក្កោតី”តិ ច, “ឧបេក្ខាយ អភាវេ ទេយ្យធម្មបដិគ្គាហកានំ វិភាគំ អកត្វា បរិច្ចជិតុំ ន សក្កោតី”តិ ច, “ឧបេក្ខារហិតេន ជីវិតបរិក្ខារានំ ជីវិតស្ស ច អន្តរាយំ អមនសិករិត្វា សីលវិសោធនំ កាតុំ ន សក្កោតី”តិ ច, តថា ឧបេក្ខាវសេន អរតិរតិសហស្សេវ នេក្ខម្មពលសិទ្ធិតោ ឧបបត្តិតោ ឥក្ខណវសេន សព្ពសម្ភារកិច្ចនិប្ផត្តិតោ អច្ចារទ្ធស្ស វីរិយស្ស អនុបេក្ខណេ បធានកិច្ចាករណតោ ឧបេក្ខតោ ឯវ តិតិក្ខានិជ្ឈានសម្ភវតោ ឧបេក្ខាវសេន សត្តសង្ខារានំ អវិសំវាទនតោ លោកធម្មានំ អជ្ឈុបេក្ខណេន សមាទិន្នធម្មេសុ អចលាធិដ្ឋានសិទ្ធិតោ បរាបការាទីសុ អនាភោគវសេនេវ មេត្តាវិហារនិប្ផត្តិតោតិ សព្ពពោធិសម្ភារានំ សមាទានាធិដ្ឋានបារិបូរិនិប្ផត្តិយោ ឧបេក្ខានុភាវេន សម្បជ្ជន្តីតិ ឯវមាទិនា នយេន ឧបេក្ខាបារមី បច្ចវេក្ខិតព្ពា។ ឯវំ អបរិច្ចាគបរិច្ចាគាទីសុ យថាក្កមំ អាទីនវានិសំសបច្ចវេក្ខណា ទានាទិបារមីនំ បច្ចយោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

តថា សបរិក្ខារា បញ្ចទស ចរណធម្មា បញ្ច ច អភិញ្ញាយោ។ តត្ថ **ចរណធម្មា** នាម សីលសំវរោ, ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារតា, ភោជនេ មត្តញ្ញុតា, ជាគរិយានុយោគោ, សត្ត សទ្ធម្មា, ចត្តារិ ឈានានិ ច។ តេសុ សីលាទីនំ ចតុន្នំ តេរសាបិ ធុតធម្មា អប្បិច្ឆតាទយោ ច បរិក្ខារា។ សទ្ធម្មេសុ **សទ្ធាយ** ពុទ្ធធម្មសង្ឃសីលចាគទេវតូបសមានុស្សតិលូខបុគ្គលបរិវជ្ជន- សិនិទ្ធបុគ្គលសេវនបសាទនីយធម្មបច្ចវេក្ខណតទធិមុត្តតា បរិក្ខារោ។ **ហិរោត្តប្បានំ** អកុសលាទីនវបច្ចវេក្ខណអបាយាទីនវបច្ចវេក្ខណកុសលធម្មូបត្ថម្ភន- ភាវបច្ចវេក្ខណហិរោត្តប្បរហិតបុគ្គលបរិវជ្ជនហិរោត្តប្បសម្បន្នបុគ្គលសេវនតទធិមុត្តតា។ **ពាហុសច្ចស្ស** បុព្ពយោគបរិបុច្ឆក- ភាវសទ្ធម្មាភិយោគអនវជ្ជវិជ្ជាដ្ឋានាទិបរិចយបរិបក្កិន្ទ្រិយតាកិលេសទូរីភាវអប្បស្សុត- បរិវជ្ជនពហុស្សុតសេវនតទធិមុត្តតា។ **វីរិយស្ស** អបាយភយបច្ចវេក្ខណ- គមនវីថិបច្ចវេក្ខណធម្មមហត្តបច្ចវេក្ខណថិនមិទ្ធវិនោទនកុសីតបុគ្គលបរិវជ្ជន- អារទ្ធវីរិយបុគ្គលសេវនសម្មប្បធានបច្ចវេក្ខណតទធិមុត្តតា ។ **សតិយា** សតិសម្បជញ្ញមុដ្ឋស្សតិបុគ្គលបរិវជ្ជនឧបដ្ឋិតស្សតិបុគ្គលសេវនតទធិមុត្តតា។ **បញ្ញាយ** បរិបុច្ឆកភាវវត្ថុវិសទកិរិយាឥន្ទ្រិយសមត្តបដិបាទនទុប្បញ្ញបុគ្គល- បរិវជ្ជនបញ្ញវន្តបុគ្គលសេវនគម្ភីរញាណចរិយបច្ចវេក្ខណតទធិមុត្តតា។ ចតុន្នំ ឈានានំ សីលាទិចតុក្កំ អដ្ឋតឹសាយ អារម្មណេសុ បុព្ពភាគភាវនា អាវជ្ជនាទិវសីភាវករណញ្ច បរិក្ខារោ។ តត្ថ សីលាទីហិ បយោគសុទ្ធិយា សត្តានំ អភយទានេ អាសយសុទ្ធិយា អាមិសទានេ ឧភយសុទ្ធិយា ធម្មទានេ សមត្ថោ ហោតីតិអាទិនា ចរណាទីនំ ទានាទិសម្ភារានំ បច្ចយភាវោ យថារហំ និទ្ធារេតព្ពោ។ អតិវិត្ថារភយេន ន និទ្ធារយិម្ហាតិ។ ឯវំ សម្បត្តិចក្កាទយោបិ ទានាទីនំ បច្ចយោតិ វេទិតព្ពា។

កោ សំកិលេសោតិ? អវិសេសេន តណ្ហាទីហិ បរាមដ្ឋភាវោ បារមីនំ សំកិលេសោ, វិសេសេន បន ទេយ្យធម្មបដិគ្គាហកវិកប្បា ទានបារមិយា សំកិលេសោ។ សត្តកាលវិកប្បា សីលបារមិយា, កាមភវតទុបសមេសុ អភិរតិអនភិរតិវិកប្បា នេក្ខម្មបារមិយា, អហំ មមាតិ វិកប្បា បញ្ញាបារមិយា, លីនុទ្ធច្ចវិកប្បា វីរិយបារមិយា, អត្តបរវិកប្បា ខន្តិបារមិយា, អទិដ្ឋាទីសុ ទិដ្ឋាទិវិកប្បា សច្ចបារមិយា, ពោធិសម្ភារតព្ពិបក្ខេសុ ទោសគុណវិកប្បា អធិដ្ឋានបារមិយា, ហិតាហិតវិកប្បា មេត្តាបារមិយា, ឥដ្ឋានិដ្ឋវិកប្បា ឧបេក្ខាបារមិយា សំកិលេសោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

កិំ វោទានន្តិ? តណ្ហាទីហិ អនុបឃាតោ យថាវុត្តវិកប្បវិរហោ ច ឯតាសំ វោទានន្តិ វេទិតព្ពំ។ អនុបហតា ហិ តណ្ហាមានទិដ្ឋិកោធូបនាហមក្ខបឡាសឥស្សាមច្ឆរិយ- មាយាសាឋេយ្យថម្ភសារម្ភមទប្បមាទាទីហិ កិលេសេហិ ទេយ្យធម្មបដិគ្គាហកវិកប្បាទិរហិតា ច ទានាទិបារមិយោ បរិសុទ្ធា បភស្សរា ភវន្តីតិ។

កោ បដិបក្ខោតិ? អវិសេសេន សព្ពេបិ សំកិលេសា សព្ពេបិ អកុសលា ធម្មា ឯតាសំ បដិបក្ខោ, វិសេសេន បន បុព្ពេ វុត្តា មច្ឆេរាទយោតិ វេទិតព្ពា។ អបិ ច ទេយ្យធម្មបដិគ្គាហកទានផលេសុ អលោភាទោសាមោហគុណយោគតោ លោភទោសមោហបដិបក្ខំ ទានំ, កាយាទិទោសវង្កាបគមតោ លោភាទិបដិបក្ខំ សីលំ, កាមសុខបរូបឃាតអត្តកិលមថបរិវជ្ជនតោ ទោសត្តយបដិបក្ខំ នេក្ខម្មំ, លោភាទីនំ អន្ធីករណតោ ញាណស្ស ច

អនន្ទីករណតោ លោភាទិបដិបក្ខា បញ្ញា , អលីនានុទ្ធតញ្ញាយារម្ភវសេន លោភាទិបដិបក្ខំ វីរិយំ, ឥដ្ឋានិដ្ឋសុញ្ញតានំ ខមនតោ លោភាទិបដិបក្ខា ខន្តិ, សតិបិ បរេសំ ឧបការេ អបការេ ច យថាភូតប្បវត្តិយា លោភាទិបដិបក្ខំ សច្ចំ, លោកធម្មេ អភិភុយ្យ យថាសមាទិន្នេសុ សម្ភារេសុ អចលនតោ លោភាទិបដិបក្ខំ អធិដ្ឋានំ, នីវរណវិវេកតោ លោភាទិបដិបក្ខា មេត្តា, ឥដ្ឋានិដ្ឋេសុ អនុនយបដិឃវិទ្ធំសនតោ សមប្បវត្តិតោ ច លោភាទិបដិបក្ខា ឧបេក្ខាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

កា បដិបត្តីតិ? ទានបារមិយា តាវ សុខូបករណសរីរជីវិតបរិច្ចាគេន ភយាបនុទនេន ធម្មោបទេសេន ច ពហុធា សត្តានំ អនុគ្គហករណំ បដិបត្តិ។ តត្ថ អាមិសទានំ អភយទានំ ធម្មទានន្តិ ទាតព្ពវត្ថុវសេន តិវិធំ ទានំ។ តេសុ ពោធិសត្តស្ស ទាតព្ពវត្ថុ អជ្ឈត្តិកំ ពាហិរន្តិ ទុវិធំ។ តត្ថ ពាហិរំ អន្នំ បានំ វត្ថំ យានំ មាលាគន្ធវិលេបនំ សេយ្យាវសថបទីបេយ្យន្តិ ទសវិធំ។ អន្នាទីនំ ខាទនីយភោជនីយាទិវិភាគេន អនេកវិធំ។ តថា រូបារម្មណំ យាវ ធម្មារម្មណន្តិ អារម្មណតោ ឆព្ពិធំ។ រូបារម្មណាទីនញ្ច នីលាទិវិភាគេន អនេកវិធំ។ តថា មណិកនករជតមុត្តាបវាឡាទិ, ខេត្តវត្ថុអារាមាទិ, ទាសិទាសគោមហឹសាទិ នានាវិធវិត្តូបករណវសេន អនេកវិធំ។

តត្ថ មហាបុរិសោ ពាហិរំ វត្ថុំ ទេន្តោ “យោ យេន អត្ថិកោ, តំ តស្ស ទេតិ, ទេន្តោ ច តស្ស អត្ថិកោ”តិ សយមេវ ជានន្តោ អយាចិតោបិ ទេតិ បគេវ យាចិតោ។ មុត្តចាគោ ទេតិ, នោ អមុត្តចាគោ, បរិយត្តំ ទេតិ, នោ អបរិយត្តំ សតិ ទេយ្យធម្មេ។ ន បច្ចុបការសន្និស្សិតោ ទេតិ។ អសតិ ទេយ្យធម្មេ ហិ បរិយត្តេ សំវិភាគារហំ សំវិភជតិ។ ន ច ទេតិ បរូបឃាតាវហំ សត្ថវិសមជ្ជាទិកំ, នាបិ កីឡនកំ យំ អនត្ថូបសំហិតំ បមាទាវហញ្ច។ ន ច គិលានស្ស យាចកស្ស បានភោជនាទិអសប្បាយំ បមាណរហិតំ វា ទេតិ, បមាណយុត្តំ បន សប្បាយមេវ ទេតិ។

តថា យាចិតោ គហដ្ឋានំ គហដ្ឋានុច្ឆវិកំ ទេតិ, បព្ពជិតានំ បព្ពជិតានុច្ឆវិកំ ទេតិ, មាតាបិតរោ ញាតិសាលោហិតា មិត្តាមច្ចា បុត្តទារទាសកម្មករាតិ ឯតេសុ កស្សចិ បីឡំ អជនេន្តោ ទេតិ, ន ច ឧឡារំ ទេយ្យធម្មំ បដិជានិត្វា លូខំ ទេតិ, ន ច លាភសក្ការសិលោកសន្និស្សិតោ ទេតិ, ន ច បច្ចុបការសន្និស្សិតោ ទេតិ, ន ច ផលបាដិកង្ខី ទេតិ អញ្ញត្រ សម្មាសម្ពោធិយា, ន ច យាចកេ ទេយ្យធម្មំ វា ជិគុច្ឆន្តោ ទេតិ, ន ច អសញ្ញតានំ យាចកានំ អក្កោសករោសកានម្បិ អបវិទ្ធំ ទានំ ទេតិ, អញ្ញទត្ថុ បសន្នចិត្តោ អនុកម្បន្តោ សក្កច្ចមេវ ទេតិ, ន ច កោតូហលមង្គលិកោ ហុត្វា ទេតិ, កម្មផលមេវ បន សទ្ទហន្តោ ទេតិ, នបិ យាចកេ បយិរុបាសនាទីហិ បរិកិលេសេត្វា ទេតិ, អបរិកិលេសន្តោ ឯវ បន ទេតិ, ន ច បរេសំ វញ្ចនាធិប្បាយោ ភេទនាធិប្បាយោ វា ទានំ ទេតិ, អសំកិលិដ្ឋចិត្តោ ឯវ ទេតិ, នបិ ផរុសវាចោ ភាកុដិមុខោ ទានំ ទេតិ, បិយវាទី បន បុព្ពភាសី មិតវចនោ ហុត្វា ទេតិ , យស្មិញ្ច ទេយ្យធម្មេ ឧឡារមនុញ្ញតាយ វា ចិរបរិចយេន វា គេធសភាវតាយ វា លោភធម្មោ អធិមត្តោ ហោតិ, ជានន្តោ ពោធិសត្តោ តំ ខិប្បមេវ បដិវិនោទេត្វា យាចកេ បរិយេសិត្វាបិ ទេតិ, យញ្ច ទេយ្យវត្ថុ បរិត្តំ យាចកោបិ បច្ចុបដ្ឋិតោ, តំ អចិន្តេត្វាបិ អត្តានំ ពាធេត្វា ទេន្តោ យាចកំ សម្មានេតិ យថា តំ អកិត្តិបណ្ឌិតោ។ ន ច មហាបុរិសោ អត្តនោ បុត្តទារទាសកម្មករបោរិសេ យាចិតោ តេ អសញ្ញាបិតេ ទោមនស្សប្បត្តេ យាចកានំ ទេតិ, សម្មទេវ បន សញ្ញាបិតេ សោមនស្សប្បត្តេ ទេតិ។ ទេន្តោ ច យក្ខរក្ខសបិសាចាទីនំ វា មនុស្សានំ កុរូរកម្មន្តានំ វា ជានន្តោ ន ទេតិ, តថា រជ្ជម្បិ តាទិសានំ ន ទេតិ។ យេ លោកស្ស អហិតាយ ទុក្ខាយ អនត្ថាយ បដិបជ្ជន្តិ, យេ បន ធម្មិកា ធម្មេន លោកំ បាលេន្តិ, តេសំ ទេតិ។ ឯវំ តាវ ពាហិរទានេ បដិបត្តិ វេទិតព្ពា។

អជ្ឈត្តិកទានំ បន ទ្វីហិ អាការេហិ វេទិតព្ពំ។ កថំ? យថា នាម កោចិ បុរិសោ ឃាសច្ឆាទនហេតុ អត្តានំ បរស្ស និស្សជ្ជតិ, វិធេយ្យភាវំ ឧបគច្ឆតិ ទាសព្យំ, ឯវមេវ មហាបុរិសោ សម្ពោធិហេតុ និរាមិសចិត្តោ សត្តានំ អនុត្តរំ ហិតសុខំ ឥច្ឆន្តោ អត្តនោ ទានបារមី បរិបូរេតុកាមោ អត្តានំ បរស្ស និស្សជ្ជតិ, វិធេយ្យភាវំ ឧបគច្ឆតិ យថាកាមករណីយតំ។ ករចរណនយនាទិអង្គបច្ចង្គំ តេន តេន អត្ថិកានំ អកម្បិតោ អនោលីនោ អនុប្បទេតិ, ន តត្ថ សជ្ជតិ ន សង្កោចំ អាបជ្ជតិ យថា តំ ពាហិរវត្ថុស្មិំ, តថា ហិ មហាបុរិសោ ទ្វីហិ អាការេហិ ពាហិរវត្ថុំ បរិច្ចជតិ យថាសុខំ បរិភោគាយ វា យាចកានំ តេសំ មនោរថំ បរិបូរេន្តោ, អត្តនោ វសីភាវាយ វា, តត្ថ សព្ពេន សព្ពំ មុត្តចាគោ, ឯវមហំ និស្សង្គភាវនាយ សម្ពោធី បាបុណិស្សាមីតិ។ ឯវំ អជ្ឈត្តិកវត្ថុស្មិន្តិ វេទិតព្ពំ។

តត្ថ យំ អជ្ឈត្តិកវត្ថុ ទីយមានំ យាចកស្ស ឯកន្តេនេវ ហិតាយ សំវត្តតិ, តំ ទេតិ, ន ឥតរំ។ ន ច មហាបុរិសោ មារស្ស មារកាយិកានំ ទេវតានំ វា វិហឹសាធិប្បាយានំ អត្តនោ អត្តភាវំ អង្គបច្ចង្គានិ វា ជានមានោ ទេតិ “មា តេសំ អនត្ថោ អហោសី”តិ។ យថា ច មារកាយិកានំ, ឯវំ តេហិ អន្វាវិដ្ឋានម្បិ ន ទេតិ, នបិ ឧម្មត្តកានំ។ ឥតរេសំ បន យាចិយមានោ សមនន្តរមេវ ទេតិ, តាទិសាយ យាចនាយ ទុល្លភភាវតោ តាទិសស្ស ច ទានស្ស ទុក្ករភាវតោ។

អភយទានំ បន រាជតោ ចោរតោ អគ្គិតោ ឧទកតោ វេរិបុគ្គលតោ សីហព្យគ្ឃាទិវាឡមិគតោ នាគយក្ខរក្ខសបិសាចាទិតោ សត្តានំ ភយេ បច្ចុបដ្ឋិតេ តតោ បរិត្តាណភាវេន វេទិតព្ពំ។

ធម្មទានំ បន អសំកិលិដ្ឋចិត្តស្ស អវិបរីតា ធម្មទេសនា, ឱបាយិកោ ហិតស្ស ឧបទេសោ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថវសេន យេន សាសនេ អនោតិណ្ណានំ អវតារណំ ឱតិណ្ណានំ បរិបាចនំ។ តត្ថាយំ នយោ – សង្ខេបតោ តាវ ទានកថា សីលកថា សគ្គកថា កាមានំ អាទីនវោ សំកិលេសោ ច នេក្ខម្មេ អានិសំសោ។ វិត្ថារតោ បន សាវកពោធិយំ អធិមុត្តចិត្តានំ សរណគមនំ សីលសំវរោ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារតា ភោជនេ មត្តញ្ញុតា ជាគរិយានុយោគោ សត្ត សទ្ធម្មា អដ្ឋតឹសាយ អារម្មណេសុ កម្មករណវសេន សមថានុយោគោ រូបកាយាទីសុ វិបស្សនាភិនិវេសេសុ យថារហំ អភិនិវេសមុខេន វិបស្សនានុយោគោ, តថា វិសុទ្ធិបដិបទា សម្មត្តគហណំ តិស្សោ វិជ្ជា ឆ អភិញ្ញា ចតស្សោ បដិសម្ភិទា សាវកពោធីតិ ឯតេសំ គុណសំកិត្តនវសេន យថារហំ តត្ថ តត្ថ បតិដ្ឋាបនា បរិយោទបនា ច។ តថា បច្ចេកពោធិយំ សម្មាសម្ពោធិយញ្ច អធិមុត្តានំ សត្តានំ យថារហំ ទានាទិបារមីនំ សភាវរសលក្ខណាទិសំកិត្តនមុខេន តីសុបិ អវត្ថាសុ តេសំ ពុទ្ធានំ មហានុភាវតាវិភាវនេន យានទ្វយេ បតិដ្ឋាបនា បរិយោទបនា ច។ ឯវំ មហាបុរិសោ សត្តានំ ធម្មទានំ ទេតិ។

តថា មហាបុរិសោ សត្តានំ អាមិសទានំ ទេន្តោ “ឥមិនាហំ ទានេន សត្តានំ អាយុវណ្ណសុខពលបដិភានាទិសម្បត្តិញ្ច រមណីយំ អគ្គផលសម្បត្តិញ្ច និប្ផាទេយ្យ”ន្តិ អន្នទានំ ទេតិ, តថា សត្តានំ កាមកិលេសបិបាសាវូបសមាយ បានំ ទេតិ, តថា សុវណ្ណវណ្ណតាយ ហិរោត្តប្បាលង្ការស្ស ច និប្ផត្តិយា វត្ថានិ ទេតិ, តថា ឥទ្ធិវិធស្ស ចេវ និព្ពានសុខស្ស ច និប្ផត្តិយា យានំ ទេតិ, តថា សីលគន្ធនិប្ផត្តិយា គន្ធំ ទេតិ, តថា ពុទ្ធគុណសោភានិប្ផត្តិយា មាលាវិលេបនំ ទេតិ, ពោធិមណ្ឌាសននិប្ផត្តិយា អាសនំ ទេតិ, តថាគតសេយ្យានិប្ផត្តិយា សេយ្យំ ទេតិ, សរណភាវនិប្ផត្តិយា អាវសថំ ទេតិ, បញ្ចចក្ខុបដិលាភាយ បទីបេយ្យំ ទេតិ, ព្យាមប្បភានិប្ផត្តិយា រូបទានំ ទេតិ, ព្រហ្មស្សរនិប្ផត្តិយា សទ្ទទានំ ទេតិ, សព្ពលោកស្ស បិយភាវាយ រសទានំ ទេតិ, ពុទ្ធសុខុមាលភាវាយ ផោដ្ឋព្ពទានំ ទេតិ, អជរាមរភាវាយ ភេសជ្ជទានំ ទេតិ, កិលេសទាសព្យវិមោចនត្ថំ ទាសានំ ភុជិស្សតាទានំ ទេតិ, សទ្ធម្មាភិរតិយា អនវជ្ជខិឌ្ឌារតិហេតុទានំ ទេតិ, សព្ពេបិ សត្តេ អរិយាយ ជាតិយា អត្តនោ បុត្តភាវូបនយនាយ បុត្តទានំ ទេតិ, សកលស្សបិ លោកស្ស បតិភាវូបគមនាយ ទារទានំ ទេតិ, សុភលក្ខណសម្បត្តិយា សុវណ្ណមណិមុត្តាបវាឡាទិទានំ, អនុព្យញ្ជនសម្បត្តិយា នានាវិធវិភូសនទានំ, សទ្ធម្មកោសាធិគមាយ វិត្តកោសទានំ, ធម្មរាជភាវាយ រជ្ជទានំ, ឈានាទិសម្បត្តិយា អារាមុយ្យានតឡាកវនទានំ, ចក្កង្កិតេហិ បាទេហិ ពោធិមណ្ឌូបសង្កមនាយ ចរណទានំ, ចតុរោឃនិត្ថរណាយ សត្តានំ សទ្ធម្មហត្ថទានត្ថំ ហត្ថទានំ, សទ្ធិន្ទ្រិយាទិបដិលាភាយ កណ្ណនាសាទិទានំ, សមន្តចក្ខុបដិលាភាយ ចក្ខុទានំ, “ទស្សនសវនានុស្សរណបារិចរិយាទីសុ សព្ពកាលំ សព្ពសត្តានំ ហិតសុខាវហោ, សព្ពលោកេន ច ឧបជីវិតព្ពោ មេ កាយោ ភវេយ្យា”តិ មំសលោហិតាទិទានំ, “សព្ពលោកុត្តមោ ភវេយ្យ”ន្តិ ឧត្តមង្គទានំ ទេតិ។

ឯវំ ទទន្តោ ច ន អនេសនាយ ទេតិ, ន ច បរោបឃាតេន, ន ភយេន, ន លជ្ជាយ, ន ទក្ខិណេយ្យរោសនេន, ន បណីតេ សតិ លូខំ, ន អត្តុក្កំសនេន, ន បរវម្ភនេន, ន ផលាភិសង្ខាយ, ន យាចកជិគុច្ឆាយ, ន អចិត្តីការេន ទេតិ, អថ ខោ សក្កច្ចំ ទេតិ, សហត្ថេន ទេតិ, កាលេន ទេតិ, ចិត្តីកត្វា ទេតិ, អវិភាគេន ទេតិ។ តីសុ កាលេសុ សោមនស្សិតោ ទេតិ, តតោ ឯវំ ច ទត្វា ន បច្ឆានុតាបី ហោតិ។ ន បដិគ្គាហកវសេន មានាវមានំ ករោតិ, បដិគ្គាហកានំ បិយសមុទាចារោ ហោតិ វទញ្ញូ យាចយោគោ សបរិវារទាយកោ។ អន្នទានញ្ហិ ទេន្តោ “តំ សបរិវារំ កត្វា ទស្សាមី”តិ វត្ថាទីហិ សទ្ធឹ ទេតិ។ តថា វត្ថទានំ ទេន្តោ “តំ សបរិវារំ កត្វា ទស្សាមី”តិ អន្នាទីហិ សទ្ធឹ ទេតិ។ យានទានាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

តថា រូបទានំ ទេន្តោ ឥតរារម្មណានិបិ តស្ស បរិវារំ កត្វា ទេតិ, ឯវំ សេសេសុបិ។ តត្ថ រូបទានំ នាម នីលបីតលោហិតឱទាតាទិវណ្ណាសុ បុប្ផវត្ថធាតូសុ អញ្ញតរំ លភិត្វា រូបវសេន អាភុជិត្វា “រូបទានំ ទស្សាមិ, រូបទានំ មយ្ហ”ន្តិ ចិន្តេត្វា តាទិសេ ទក្ខិណេយ្យេ ទានំ បតិដ្ឋាបេតិ សវត្ថុកំ កត្វា។ ឯតំ **រូបទានំ** នាម។

សទ្ទទានំ បន ភេរិសទ្ទាទិវសេន វេទិតព្ពំ។ តត្ថ សទ្ទំ កន្ទមូលានិ វិយ ឧប្បាដេត្វា នីលុប្បលហត្ថកំ វិយ ច ហត្ថេ ឋបេត្វា ទាតុំ ន សក្កា, សវត្ថុកំ បន កត្វា ទេន្តោ សទ្ទទានំ ទេតិ នាម។ តស្មា យទា “សទ្ទទានំ ទស្សាមី”តិ ភេរិមុទិង្គាទីសុ អញ្ញតរេន តូរិយេន តិណ្ណំ រតនានំ ឧបហារំ ករោតិ ការេតិ ច, “សទ្ទទានំ មេ”តិ ភេរិអាទីនិ ឋបេតិ ឋបាបេតិ ច។ ធម្មកថិកានំ បន សរភេសជ្ជំ តេលផាណិតាទី ទេតិ, ធម្មស្សវនំ ឃោសេតិ, សរភញ្ញំ ភណតិ, ធម្មកថំ កថេតិ, ឧបនិសិន្នកកថំ អនុមោទនកថញ្ច ករោតិ ការេតិ ច, តទា **សទ្ទទានំ** នាម ហោតិ។

តថា គន្ធទានំ មូលគន្ធាទីសុ អញ្ញតរំ រជនីយំ គន្ធវត្ថុំ បឹសិតមេវ វា គន្ធំ យំកិញ្ចិ លភិត្វា គន្ធវសេន អាភុជិត្វា "គន្ធទានំ ទស្សាមិ, គន្ធទានំ មយ្ហ"ន្តិ ពុទ្ធរតនាទីនំ បូជំ ករោតិ ការេតិ ច, គន្ធបូជនត្ថាយ អគរុចន្ទនាទិកេ គន្ធវត្ថុកេ បរិច្ចជតិ។ ឥទំ **គន្ធទានំ**។

តថា មូលរសាទីសុ យំកិញ្ចិ រជនីយំ រសវត្ថុំ លភិត្វា រសវសេន អាភុជិត្វា "រសទានំ ទស្សាមិ, រសទានំ មយ្ហ"ន្តិ ទក្ខិណេយ្យានំ ទេតិ, រសវត្ថុមេវ វា ធញ្ញគវាទិកំ បរិច្ចជតិ។ ឥទំ **រសទានំ**។

តថា ផោដ្ឋព្ពទានំ មញ្ចបីឋាទិវសេន អត្ថរណបាវុរណាទិវសេន ច វេទិតព្ពំ។ យទា ហិ មញ្ចបីឋភិសិពិម្ពោហនាទិកំ និវាសនបារុបនាទិកំ វា សុខសម្ផស្សំ រជនីយំ អនវជ្ជំ ផោដ្ឋព្ពវត្ថុំ លភិត្វា ផោដ្ឋព្ពវសេន អាភុជិត្វា "ផោដ្ឋព្ពទានំ ទស្សាមិ, ផោដ្ឋព្ពទានំ មយ្ហ"ន្តិ ទក្ខិណេយ្យានំ ទេតិ។ យថាវុត្តំ ផោដ្ឋព្ពវត្ថុំ លភិត្វា បរិច្ចជតិ, ឥទំ **ផោដ្ឋព្ពទានំ**។

ធម្មទានំ បន ធម្មារម្មណស្ស អធិប្បេតត្តា ឱជបានជីវិតវសេន វេទិតព្ពំ។ ឱជាទីសុ ហិ អញ្ញតរំ រជនីយំ វត្ថុំ លភិត្វា ធម្មារម្មណវសេន អាភុជិត្វា "ធម្មទានំ ទស្សាមិ, ធម្មទានំ មយ្ហ"ន្តិ សប្បិនវនីតាទិ**ឱជទានំ** ទេតិ។ អម្ពបានាទិអដ្ឋវិធ**បានទានំ** ទេតិ, **ជីវិតទាន**ន្តិ អាភុជិត្វា សលាកភត្តបក្ខិកភត្តាទីនិ ទេតិ, អផាសុកភាវេន អភិភូតានំ ព្យាធិតានំ វេជ្ជេ បច្ចុបដ្ឋាបេតិ, ជាលំ ផាលាបេតិ, កុមិនំ វិទ្ធំសាបេតិ, សកុណបញ្ជរំ វិទ្ធំសាបេតិ, ពន្ធនេន ពទ្ធានំ សត្តានំ ពន្ធនមោក្ខំ ការេតិ, មាឃាតភេរិំ ចរាបេតិ, អញ្ញានិ ច សត្តានំ ជីវិតបរិត្តាណត្ថំ ឯវរូបានិ កម្មានិ ករោតិ ការាបេតិ ច។ ឥទំ **ធម្មទានំ** នាម។

សព្ពមេតំ យថាវុត្តំ ទានសម្បទំ សកលលោកហិតសុខាយ បរិណាមេតិ។ អត្តនោ ច សម្មាសម្ពោធិយា អកុប្បាយ វិមុត្តិយា អបរិក្ខយស្ស ឆន្ទស្ស អបរិក្ខយស្ស វីរិយស្ស អបរិក្ខយស្ស សមាធិស្ស អបរិក្ខយស្ស បដិភានស្ស អបរិក្ខយស្ស ញាណស្ស អបរិក្ខយាយ វិមុត្តិយា បរិណាមេតិ ។ ឥមញ្ច ទានបារមី បដិបជ្ជន្តេន មហាសត្តេន ជីវិតេ អនិច្ចសញ្ញា បច្ចុបដ្ឋាបេតព្ពា តថា ភោគេសុ, ពហុសាធារណតា ច នេសំ មនសិកាតព្ពា, សត្តេសុ ច មហាករុណា សតតំ សមិតំ បច្ចុបដ្ឋាបេតព្ពា។ ឯវញ្ហិ ភោគេ គហេតព្ពសារំ គណ្ហន្តោ អាទិត្តតោ វិយ អគារតោ សព្ពំ សាបតេយ្យំ អត្តានញ្ច ពហិ នីហរន្តោ ន កិញ្ចិ សេសេតិ, ន កត្ថចិ វិភាគំ ករោតិ, អញ្ញទត្ថុ និរបេក្ខោ និស្សជ្ជតិ ឯវ។ អយំ តាវ ទានបារមិយា បដិបត្តិក្កមោ។

សីលបារមិយា បន អយំ បដិបត្តិក្កមោ – យស្មា សព្ពញ្ញុសីលាលង្ការេហិ សត្តេ អលង្កវិតុកាមេន មហាបុរិសេន អាទិតោ អត្តនោ ឯវ តាវ សីលំ វិសោធេតព្ពំ។ តត្ថ ច ចតូហិ អាការេហិ សីលំ វិសុជ្ឈតិ – អជ្ឈាសយវិសុទ្ធិតោ, សមាទានតោ, អវីតិក្កមនតោ, សតិ ច វីតិក្កមេ បុន បដិបាកតិកករណតោ។ វិសុទ្ធាសយតាយ ហិ ឯកច្ចោ អត្តាធិបតិ ហុត្វា បាបជិគុច្ឆនសភាវោ អជ្ឈត្តំ ហិរិធម្មំ បច្ចុបដ្ឋាបេត្វា សុបរិសុទ្ធសមាចារោ ហោតិ។ តថា បរតោ សមាទានេ សតិ ឯកច្ចោ លោកាធិបតិ ហុត្វា បាបតោ ឧត្តសន្តោ ឱត្តប្បធម្មំ បច្ចុបដ្ឋាបេត្វា សុបរិសុទ្ធសមាចារោ ហោតិ។ ឥតិ ឧភយថាបិ ឯតេ អវីតិក្កមនតោ សីលេ បតិដ្ឋហន្តិ។ អថ បន កទាចិ សតិសម្មោសេន សីលស្ស ខណ្ឌាទិភាវោ សិយា។ តាយយេវ យថាវុត្តាយ ហិរោត្តប្បសម្បត្តិយា ខិប្បមេវ នំ វុដ្ឋានាទិនា បដិបាកតិកំ ករោតិ។

តយិទំ សីលំ វារិត្តំ, ចារិត្តន្តិ ទុវិធំ។ តត្ថាយំ ពោធិសត្តស្ស វារិត្តសីលេ បដិបត្តិក្កមោ – សព្ពសត្តេសុ តថា ទយាបន្នចិត្តេន ភវិតព្ពំ, យថា សុបិនន្តេនបិ ន អាឃាតោ ឧប្បជ្ជេយ្យ។ បរូបការនិរតតាយ បរសន្តកោ អលគទ្ទោ វិយ ន បរាមសិតព្ពោ។ សចេ បព្ពជិតោ ហោតិ, អព្រហ្មចរិយតោបិ អារាចារី ហោតិ សត្តវិធមេថុនសំយោគវិរហិតោ, បគេវ បរទារគមនតោ។ សចេ បន អបព្ពជិតោ គហដ្ឋោ សមានោ បរេសំ ទារេសុ សទា បាបកំ ចិត្តម្បិ ន ឧប្បាទេតិ។ កថេន្តោ ច សច្ចំ ហិតំ បិយំ វចនំ បរិមិតមេវ ច កាលេន ធម្មិំ កថំ ភាសិតា ហោតិ, សព្ពត្ថ អនភិជ្ឈាលុ អព្យាបន្នចិត្តោ អវិបរីតទស្សនោ កម្មស្សកតញាណេន ច សមន្នាគតោ សម្មគ្គតេសុ សម្មាបដិបន្នេសុ និវិដ្ឋសទ្ធោ ហោតិ និវិដ្ឋបេមោ។

ឥតិ ចតុរាបាយវដ្ដទុក្ខានំ បថភូតេហិ អកុសលកម្មបថេហិ អកុសលធម្មេហិ ច ឱរមិត្វា សគ្គមោក្ខានំ បថភូតេសុ កុសលកម្មបថេសុ បតិដ្ឋិតស្ស មហាបុរិសស្ស បរិសុទ្ធាសយបយោគតាយ យថាភិបត្ថិតា សត្តានំ ហិតសុខូបសំហិតា មនោរថា សីឃំ សីឃំ អភិនិប្ផជ្ជន្តិ, បារមិយោ បរិបូរេន្តិ។ ឯវំភូតោ ហិ អយំ។ តត្ថ ហឹសានិវត្តិយា សព្ពសត្តានំ អភយទានំ ទេតិ, អប្បកសិរេនេវ មេត្តាភាវនំ សម្បាទេតិ, ឯកាទស មេត្តានិសំសេ អធិគច្ឆតិ, អប្បាពាធោ ហោតិ អប្បាតង្កោ, ទីឃាយុកោ សុខពហុលោ លក្ខណវិសេសេ បាបុណាតិ, ទោសវាសនញ្ច សមុច្ឆិន្ទតិ។

តថា អទិន្នាទាននិវត្តិយា ចោរាទីហិ អសាធារណេ ភោគេ អធិគច្ឆតិ។ បរេហិ អនាសង្កនីយោ បិយោ មនាបោ វិស្សសនីយោ វិភវសម្បត្តីសុ អលគ្គចិត្តោ បរិច្ចាគសីលោ លោភវាសនញ្ច សមុច្ឆិន្ទតិ។

អព្រហ្មចរិយនិវត្តិយា អលោលោ ហោតិ សន្តកាយចិត្តោ, សត្តានំ បិយោ ហោតិ មនាបោ អបរិសង្កនីយោ, កល្យាណោ ចស្ស កិត្តិសទ្ទោ អព្ភុគ្គច្ឆតិ, អលគ្គចិត្តោ ហោតិ មាតុគាមេសុ អលុទ្ធាសយោ, នេក្ខម្មពហុលោ លក្ខណវិសេសេ អធិគច្ឆតិ, លោភវាសនញ្ច សមុច្ឆិន្ទតិ។

មុសាវាទនិវត្តិយា សត្តានំ បមាណភូតោ ហោតិ បច្ចយិកោ ថេតោ អាទេយ្យវចនោ, ទេវតានំ បិយោ មនាបោ, សុរភិគន្ធមុខោ អារក្ខិតកាយវចីសមាចារោ, លក្ខណវិសេសេ ច អធិគច្ឆតិ, កិលេសវាសនញ្ច សមុច្ឆិន្ទតិ។

បេសុញ្ញនិវត្តិយា បរូបក្កមេហិបិ អភេជ្ជកាយោ ហោតិ អភេជ្ជបរិវារោ, សទ្ធម្មេសុ ច អភេជ្ជនកសទ្ធោ, ទឡ្ហមិត្តោ ភវន្តរបរិចិតានំ វិយ សត្តានំ ឯកន្តបិយោ អសំកិលេសពហុលោ។

ផរុសវាចានិវត្តិយា សត្តានំ បិយោ ហោតិ មនាបោ សុខសីលោ មធុរវចនោ សម្ភាវនីយោ, អដ្ឋង្គសមន្នាគតោ ចស្ស សរោ និព្ពត្តតិ។

សម្ផប្បលាបនិវត្តិយា សត្តានំ បិយោ ហោតិ មនាបោ គរុ ភាវនីយោ ច អាទេយ្យវចនោ បរិមិតាលាបោ។ មហេសក្ខោ ច ហោតិ មហានុភាវោ, ឋានុប្បត្តិកេន បដិភានេន បញ្ហានំ ព្យាករណកុសលោ, ពុទ្ធភូមិយញ្ច ឯកាយ ឯវ វាចាយ អនេកភាសានំ សត្តានំ អនេកេសំ បញ្ហានំ ព្យាករណសមត្ថោ ហោតិ។

អនភិជ្ឈាលុតាយ ឥច្ឆិតលាភី ហោតិ, ឧឡារេសុ ច ភោគេសុ រុចឹ បដិលភតិ, ខត្តិយមហាសាលាទីនំ សម្មតោ ហោតិ, បច្ចត្ថិកេហិ អនភិភវនីយោ, ឥន្ទ្រិយវេកល្លំ ន បាបុណាតិ, អប្បដិបុគ្គលោ ច ហោតិ។

អព្យាបាទេន បិយទស្សនោ ហោតិ, សត្តានំ សម្ភាវនីយោ បរហិតាភិនន្ទិតាយ ច សត្តេ អប្បកសិរេនេវ បសាទេតិ, អលូខសភាវោ ច ហោតិ មេត្តាវិហារី, មហេសក្ខោ ច ហោតិ មហានុភាវោ។

មិច្ឆាទស្សនាភាវេន កល្យាណេ សហាយេ បដិលភតិ, សីសច្ឆេទម្បិ បាបុណន្តោ បាបកម្មំ ន ករោតិ, កម្មស្សកតាទស្សនតោ អកោតូហលមង្គលិកោ ច ហោតិ, សទ្ធម្មេ ចស្ស សទ្ធា បតិដ្ឋិតា ហោតិ មូលជាតា, សទ្ទហតិ ច តថាគតានំ ពោធឹ, សមយន្តរេសុ នាភិរមតិ ឧក្ការដ្ឋានេ វិយ រាជហំសោ , លក្ខណត្តយបរិជាននកុសលោ ហោតិ, អន្តេ ច អនាវរណញាណលាភី, យាវ ពោធឹ ន បាបុណាតិ, តាវ តស្មឹ តស្មឹ សត្តនិកាយេ ឧក្កដ្ឋុក្កដ្ឋោ ច ហោតិ, ឧឡារុឡារា សម្បត្តិយោ បាបុណាតិ។ ឥតិ ហិទំ សីលំ នាម សព្ពសម្បត្តីនំ អធិដ្ឋានំ, សព្ពពុទ្ធគុណានំ បភវភូមិ, សព្ពពុទ្ធការកធម្មានំ អាទិ ចរណំ មុខំ បមុខន្តិ ពហុមាននំ ឧប្បាទេត្វា កាយវចីសំយមេ ឥន្ទ្រិយទមនេ អាជីវវិសុទ្ធិយំ បច្ចយបរិភោគេសុ ច សតិសម្បជញ្ញពលេន អប្បមត្តេន លាភសក្ការសិលោកំ មិត្តមុខបច្ចត្ថិកំ វិយ សល្លក្ខេត្វា “កិកីវ អណ្ឌ”ន្តិអាទិនា (វិសុទ្ធិ. ១.១៩; ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៧) វុត្តនយេន សក្កច្ចំ សីលំ សម្បាទេតព្ពំ។ អយំ តាវ វារិត្តសីលេ បដិបត្តិក្កមោ។

ចារិត្តសីលេ បន បដិបត្តិ ឯវំ វេទិតព្ពា – ឥធ ពោធិសត្តោ កល្យាណមិត្តានំ គរុដ្ឋានិយានំ អភិវាទនំ បច្ចុដ្ឋានំ អញ្ជលិកម្មំ សាមីចិកម្មំ កាលេន កាលំ កត្តា ហោតិ, តថា តេសំ កាលេន កាលំ ឧបដ្ឋានំ កត្តា ហោតិ, គិលានានំ កាយវេយ្យាវដិកំ។ សុភាសិតបទានិ សុត្វា សាធុការំ កត្តា ហោតិ, គុណវន្តានំ គុណេ វណ្ណេតា បរេសំ អបការេ ខន្តា, ឧបការេ អនុស្សរិតា, បុញ្ញានិ អនុមោទិតា, អត្តនោ បុញ្ញានិ សម្មាសម្ពោធិយា បរិណាមេតា, សព្ពកាលំ អប្បមាទវិហារី កុសលេសុ ធម្មេសុ, សតិ ច អច្ចយេ អច្ចយតោ ទិស្វា តាទិសានំ សហធម្មិកានំ យថាភូតំ អាវិកត្តា, ឧត្តរិ ច សម្មាបដិបត្តឹ សម្មទេវ បរិបូរេតា។

តថា អត្តនោ អនុរូបាសុ អត្ថូបសំហិតាសុ សត្តានំ ឥតិកត្តព្ពតាសុ ទក្ខោ អនលសោ សហាយភាវំ ឧបគច្ឆតិ។ ឧប្បន្នេសុ ច សត្តានំ ព្យាធិអាទិទុក្ខេសុ យថារហំ បតិការវិធាយកោ។ ញាតិភោគាទិព្យសនបតិតេសុ សោកាបនោទនោ ឧល្លុម្បនសភាវាវដ្ឋិតោ ហុត្វា និគ្គហារហានំ ធម្មេនេវ និគ្គណ្ហនកោ យាវទេវ អកុសលា វុដ្ឋាបេត្វា កុសលេ បតិដ្ឋាបនាយ។ បគ្គហារហានំ ធម្មេនេវ បគ្គណ្ហនកោ។ យានិ បុរិមកានំ មហាពោធិសត្តានំ ឧឡារតមានិ បរមទុក្ករានិ អចិន្តេយ្យានុភាវានិ សត្តានំ ឯកន្តហិតសុខាវហានិ ចរិតានិ, យេហិ នេសំ ពោធិសម្ភារា សម្មទេវ បរិបាកំ អគមំសុ, តានិ សុត្វា អនុព្ពិគ្គោ អនុត្រាសោ តេបិ មហាបុរិសា

មនុស្សា ឯវ, កមេន បន សិក្ខាបារិបូរិយា ភាវិតត្តភាវា តាទិសាយ ឧឡារតមាយ អានុភាវសម្បត្តិយា ពោធិសម្ភារេសុ ឧក្កំសបារមិប្បត្តា អហេសុំ, តស្មា មយាបិ សីលាទិសិក្ខាសុ សម្មទេវ តថា បដិបជ្ជិតព្ពំ, យាយ បដិបត្តិយា អហម្បិ អនុក្កមេន សិក្ខំ បរិបូរេត្វា ឯកន្តតោ តំ បទំ អនុបាបុណិស្សាមីតិ សទ្ធាបុរេចារិកំ វីរិយំ អវិស្សជ្ជេន្តោ សម្មទេវ សីលេសុ បរិបូរការី ហោតិ។

តថា បដិច្ឆន្នកល្យាណោ ហោតិ វិវដាបរាធោ, អប្បិច្ឆោ សន្តុដ្ឋោ បវិវិត្តោ អសំសដ្ឋោ ទុក្ខសហោ អបរិតស្សនជាតិកោ អនុទ្ធតោ អនុន្នឡោ អចបលោ អមុខរោ អវិកិណ្ណវាចោ សន្តិន្ទ្រិយោ សន្តមានសោ កុហនាទិមិច្ឆាជីវរហិតោ អាចារគោចរសម្បន្នោ អណុមត្តេសុ វជ្ជេសុ ភយទស្សាវី សមាទាយ សិក្ខតិ សិក្ខាបទេសុ អារទ្ធវីរិយោ បហិតត្តោ កាយេ ច ជីវិតេ ច និរបេក្ខោ, អប្បមត្តកម្បិ កាយេ ជីវិតេ វា អបេក្ខំ នាធិវាសេតិ បជហតិ វិនោទេតិ, បគេវ អធិមត្តំ។ សព្ពេបិ ទុស្សីល្យហេតុភូតេ កោធូបនាហាទិកេ ឧបក្កិលេសេ បជហតិ វិនោទេតិ។ អប្បមត្តកេន ច វិសេសាធិគមេន អបរិតុដ្ឋោ ហោតិ, ន សង្កោចំ អាបជ្ជតិ, ឧបរូបរិ វិសេសាធិគមាយ វាយមតិ។

យេន យថាលទ្ធា សម្បត្តិ ហានភាគិយា វា ឋិតិភាគិយា វា ន ហោតិ, តថា មហាបុរិសោ អន្ធានំ បរិណាយកោ ហោតិ, មគ្គំ អាចិក្ខតិ, ពធិរានំ ហត្ថមុទ្ទាយ សញ្ញំ ទេតិ, អត្ថមនុគ្គាហេតិ, តថា មូគានំ។ បីឋសប្បិកានំ បីឋំ ទេតិ យានំ ទេតិ វាហេតិ វា។ អស្សទ្ធានំ សទ្ធាបដិលាភាយ វាយមតិ, កុសីតានំ ឧស្សាហជននាយ, មុដ្ឋស្សតីនំ សតិសមាយោគាយ, វិព្ភន្តចិត្តានំ សមាធិសម្បទាយ, ទុប្បញ្ញានំ បញ្ញាធិគមាយ វាយមតិ។ កាមច្ឆន្ទបរិយុដ្ឋិតានំ កាមច្ឆន្ទបដិវិនោទនាយ វាយមតិ។ ព្យាបាទថិនមិទ្ធឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចវិចិកិច្ឆាបរិយុដ្ឋិតានំ វិចិកិច្ឆាវិនោទនាយ វាយមតិ។ កាមវិតក្កាទិអបកតានំ កាមវិតក្កាទិមិច្ឆាវិតក្កវិនោទនាយ វាយមតិ។ បុព្ពការីនំ សត្តានំ កតញ្ញុតំ និស្សាយ បុព្ពភាសី បិយវាទី សង្គាហកោ សទិសេន អធិកេន វា បច្ចុបការេន សម្មានេតា ហោតិ។

អាបទាសុ សហាយកិច្ចំ អនុតិដ្ឋតិ។ តេសំ តេសញ្ច សត្តានំ បកតិសភាវញ្ច បរិជានិត្វា យេហិ យថា សំវសិតព្ពំ ហោតិ, តេហិ តថា សំវសតិ។ យេសុ ច យថា បដិបជ្ជិតព្ពំ ហោតិ, តេសុ តថា បដិបជ្ជតិ។ តញ្ច ខោ អកុសលតោ វុដ្ឋាបេត្វា កុសលេ បតិដ្ឋាបនវសេន, ន អញ្ញថា។ បរចិត្តានុរក្ខណា ហិ ពោធិសត្តានំ យាវទេវ កុសលាភិវឌ្ឍិយា។ តថា ហិតជ្ឈាសយេនាបិ បរោ ន ហីសិតព្ពោ, ន ភណ្ឌិតព្ពោ, ន មង្កុភាវមាបាទេតព្ពោ, ន បរស្ស កុក្កុច្ចំ ឧប្បាទេតព្ពំ, ន និគ្គហដ្ឋានេ ន ចោទេតព្ពោ, ន នីចតរំ បដិបន្នស្ស អត្តា ឧច្ចតរេ ឋបេតព្ពោ, ន ច បរេសុ សព្ពេន សព្ពំ អសេវិនា ភវិតព្ពំ, ន អតិសេវិនា ភវិតព្ពំ, ន អកាលសេវិនា។

សេវិតព្ពយុត្តេ បន សត្តេ ទេសកាលានុរូបំ សេវតិ។ ន ច បរេសំ បុរតោ បិយេ វិគរហតិ, អប្បិយេ វា បសំសតិ។ ន អវិស្សដ្ឋវិស្សាសី ហោតិ។ ន ធម្មិកំ ឧបនិមន្តនំ បដិក្ខិបតិ។ ន សញ្ញត្តឹ ឧបគច្ឆតិ, នាធិកំ បដិគ្គណ្ហាតិ។ សទ្ធាសម្បន្នេ សទ្ធានិសំសកថាយ សម្បហំសតិ។ សីលសុតចាគបញ្ញាសម្បន្នេ បញ្ញាសម្បន្នកថាយ សម្បហំសតិ។ សចេ បន ពោធិសត្តោ អភិញ្ញាពលប្បត្តោ ហោតិ, បមាទាបន្នេ សត្តេ អភិញ្ញាពលេន យថារហំ និរយាទិកេ ទស្សេន្តោ សំវេជេត្វា អស្សទ្ធាទិកេ សទ្ធាទីសុ បតិដ្ឋាបេតិ។ សាសនេ ឱតារេតិ។ សទ្ធាទិគុណសម្បន្នេ បរិបាចេតិ។ ឯវមយំ មហាបុរិសស្ស ចារិត្តភូតោ អបរិមាណោ បុញ្ញាភិសន្ទោ កុសលាភិសន្ទោ ឧបរូបរិ អភិវឌ្ឍតីតិ វេទិតព្ពំ។

អបិ ច យា សា “កឹ សីលំ កេនដ្ឋេន សីល”ន្តិអាទិនា បុច្ឆំ កត្វា “បាណាតិបាតាទីហិ វិរមន្តស្ស វត្តបដិបត្តឹ វា បូរេន្តស្ស ចេតនាទយោ ធម្មា សីល”ន្តិអាទិនា នយេន នានប្បការតោ សីលស្ស វិត្ថារកថា **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.៦ អាទយោ) វុត្តា, សា សព្ពាបិ ឥធ អាហរិត្វា វត្តព្ពា។ កេវលញ្ហិ តត្ថ សាវកពោធិសត្តវសេន សីលកថា អាគតា, ឥធ មហាពោធិសត្តវសេន ករុណូបាយកោសល្លបុព្ពង្គមំ កត្វា វត្តព្ពាតិ អយមេវ វិសេសោ។ យតោ ឥទំ សីលំ មហាបុរិសោ យថា ន អត្តនោ ទុគ្គតិយំ បរិក្កិលេសវិមុត្តិយា សុគតិយម្បិ, ន រជ្ជសម្បត្តិយា, ន ចក្កវត្តិ, ន ទេវ, ន សក្ក, ន មារ, ន ព្រហ្មសម្បត្តិយា បរិណាមេតិ, តថា ន អត្តនោ តេវិជ្ជតាយ, ន ឆឡភិញ្ញតាយ , ន ចតុប្បដិសម្ភិទាធិគមាយ, ន សាវកពោធិយា, ន បច្ចេកពោធិយា, បរិណាមេតិ, អថ ខោ សព្ពញ្ញុភាវេន សព្ពសត្តានំ អនុត្តរសីលាលង្ការសម្បាទនត្ថមេវ បរិណាមេតីតិ។ អយំ សីលបារមិយា បដិបត្តិក្កមោ។

តថា យស្មា ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតា អាទីនវទស្សនបុព្ពង្គមា កាមេហិ ច ភវេហិ ច និក្ខមនវសេន បវត្តា កុសលចិត្តុប្បត្តិ នេក្ខម្មបារមី, តស្មា សកលសំកិលេសនិវាសនដ្ឋានតាយ បុត្តទារាទីហិ មហាសម្ពាធតាយ កសិវាណិជ្ជាទិនានាវិធកម្មន្តាធិដ្ឋានព្យាកុលតាយ ច ឃរាវាសស្ស នេក្ខម្មសុខាទីនំ អនោកាសតំ, កាមានញ្ច សត្ថធារាលគ្គមធុពិន្ទុ វិយ ច អវលិយ្ហមានា បរិត្តស្សាទា វិបុលានត្ថានុពន្ធាតិ ច,

វិជ្ជុលតោភាសេន គហេតព្ពនច្ចំ វិយ បរិត្តកាលូបលព្ភា, ឧម្មត្តកាលង្ការោ វិយ វិបរីតសញ្ញាយ អនុភវិតព្ពា, ករីសាវច្ឆាទនា វិយ បតិការភូតា, ឧទកតេមិតង្គុលិយា តន្ទូទកបានំ វិយ អតិត្តិករា, ឆាតជ្ឈត្តភោជនំ វិយ សាពាធា, ពឡិសាមិសំ វិយ ព្យសនសន្និបាតការណំ, អគ្គិសន្តាបោ វិយ កាលត្តយេបិ ទុក្ខុប្បត្តិហេតុភូតា, មក្កដលេបោ វិយ ពន្ធនិមិត្តំ, ឃាតការច្ឆាទនា វិយ អនត្ថច្ឆាទនា, សបត្តគាមវាសោ វិយ ភយដ្ឋានភូតា, បច្ចត្ថិកបោសកោ វិយ កិលេសមារាទីនំ អាមិសភូតា, ឆណសម្បត្តិយោ វិយ វិបរិណាមទុក្ខា, កោដរគ្គិ វិយ អន្តោទាហកា, បុរាណកូបាវលម្ពីពីរណមធុបិណ្ឌំ វិយ អនេកាទីនវា, លោណូទកបានំ វិយ បិបាសាហេតុភូតា, សុរាមេរយំ វិយ នីចជនសេវិតា, អប្បស្សាទតាយ អដ្ឋិកង្កលូបមាតិអាទិនា (ម. និ. ១.២៣៤; ២.៤២; បាចិ. ៤១៧; មហានិ. ៣; ចូឡនិ. ខគ្គវិសាណសុត្តនិទ្ទេស ១៤៧) ច នយេន អាទីនវំ សល្លក្ខេត្វា តព្ពិបរិយាយេន នេក្ខម្មេ អានិសំសំ បស្សន្តេន នេក្ខម្មបវិវេកឧបសមសុខាទីសុ និន្នបោណបព្ភារចិត្តេន នេក្ខម្មបារមិយំ បដិបជ្ជិតព្ពំ។ យស្មា បន នេក្ខម្មំ បព្ពជ្ជាមូលកំ, តស្មា បព្ពជ្ជា តាវ អនុដ្ឋាតព្ពា។ បព្ពជ្ជមនុតិដ្ឋន្តេន ច មហាសត្តេន អសតិ ពុទ្ធុប្បាទេ កម្មវាទីនំ កិរិយវាទីនំ តាបសបរិព្ពាជកានំ បព្ពជ្ជា អនុដ្ឋាតព្ពា។

ឧប្បន្នេសុ បន សម្មាសម្ពុទ្ធេសុ តេសំ សាសនេ ឯវ បព្ពជិតព្ពំ។ បព្ពជិត្វា ច យថាវុត្តេ សីលេ បតិដ្ឋិតេន តស្សា ឯវ ហិ សីលបារមិយា វោទាបនត្ថំ ធុតគុណា សមាទាតព្ពា។ សមាទិន្នធុតធម្មា ហិ មហាបុរិសា សម្មទេវ តេ បរិហរន្តា អប្បិច្ឆាសន្តុដ្ឋសល្លេខបវិវេកអសំសគ្គវីរិយារម្ភសុភរតាទិ- គុណសលិលវិក្ខាលិតកិលេសមលតាយ អនវជ្ជសីលវតគុណបរិសុទ្ធសព្ពសមាចារា បោរាណេ អរិយវំសត្តយេ បតិដ្ឋិតា ចតុត្ថំ ភាវនារាមតាសង្ខាតំ អរិយវំសំ អធិគន្តុំ ចត្តាលីសាយ អារម្មណេសុ យថារហំ ឧបចារប្បនាភេទំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរន្តិ។ ឯវំ ហិស្ស សម្មទេវ នេក្ខម្មបារមី បរិបូរិតា ហោតិ។

ឥមស្មឹ បន ឋានេ តេរសហិ ធុតធម្មេហិ សទ្ធិំ ទស កសិណានិ, ទស អសុភានិ, ទសានុស្សតិយោ, ចត្តារោ ព្រហ្មវិហារា, ចត្តារោ អារុប្បា, ឯកា សញ្ញា, ឯកំ វវត្ថានន្តិ ចត្តាលីសាយ សមាធិភាវនាយ កម្មដ្ឋានានិ ភាវនាវិធានញ្ច វិត្ថារតោ វត្តព្ពានិ។ តំ បនេតំ សព្ពំ យស្មា **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.២២ អាទយោ, ៤៧, ៥៥) សព្ពាការតោ វិត្ថារេត្វា វុត្តំ, តស្មា តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ កេវលញ្ហិ តត្ថ សាវកពោធិសត្តស្ស វសេន វុត្តំ, ឥធ មហាពោធិសត្តស្ស វសេន ករុណូបាយកោសល្លបុព្ពង្គមំ កត្វា វត្តព្ពន្តិ អយមេវ វិសេសោតិ។ ឯវមេត្ថ នេក្ខម្មបារមិយា បដិបត្តិក្កមោ វេទិតព្ពោ។

តថា បញ្ញាបារមី សម្បាទេតុកាមេន យស្មា បញ្ញា អាលោកោ វិយ អន្ធការេន មោហេន សហ ន វត្តតិ, តស្មា មោហការណានិ តាវ ពោធិសត្តេន បរិវជ្ជេតព្ពានិ។ តត្រិមានិ មោហការណានិ – អរតិ តន្ទិ វិជម្ភិតា អាលសិយំ គណសង្គណិការាមតា និទ្ទាសីលតា អនិច្ឆយសីលតា ញាណស្មឹ អកុតូហលតា មិច្ឆាធិមានោ អបរិបុច្ឆកតា កាយស្ស ន សម្មាបរិហារោ អសមាហិតចិត្តតា ទុប្បញ្ញានំ បុគ្គលានំ សេវនា បញ្ញវន្តានំ អបយិរុបាសនា អត្តបរិភវោ មិច្ឆាវិកប្បោ វិបរីតាភិនិវេសោ កាយទឡ្ហិពហុលតា អសំវេគសីលតា បញ្ច នីវរណានិ។ សង្ខេបតោ យេ វា បន ធម្មេ អាសេវតោ អនុប្បន្នា បញ្ញា នុប្បជ្ជតិ, ឧប្បន្នា បរិហាយតិ។ ឥតិ ឥមានិ សម្មោហការណានិ បរិវជ្ជេន្តេន ពាហុសច្ចេ ឈានាទីសុ ច យោគោ ករណីយោ។

តត្ថាយំ ពាហុសច្ចស្ស វិសយវិភាគោ – បញ្ចក្ខន្ធា ទ្វាទសាយតនានិ អដ្ឋារស ធាតុយោ ចត្តារិ សច្ចានិ ពាវីសតិន្ទ្រិយានិ ទ្វាទសបទិកោ បដិច្ចសមុប្បាទោ តថា សតិបដ្ឋានាទយោ កុសលាទិធម្មប្បការភេទា ច, យានិ ច លោកេ អនវជ្ជានិ វិជ្ជាដ្ឋានានិ, យេ ច សត្តានំ ហិតសុខវិធានយោគ្គា ព្យាករណវិសេសា, ឥតិ ឯវំ បការំ សកលមេវ សុតវិសយំ ឧបាយកោសល្លបុព្ពង្គមាយ បញ្ញាយ សតិយា វីរិយេន ច សាធុកំ ឧគ្គហណសវនធារណបរិចយបរិបុច្ឆាហិ ឱគាហេត្វា តត្ថ ច បរេសំ បតិដ្ឋាបនេន សុតមយា បញ្ញា និព្ពត្តេតព្ពា។

តថា សត្តានំ ឥតិកត្តព្ពតាសុ ឋានុប្បត្តិកបដិភានភូតា អាយាបាយឧបាយកោសល្លភូតា ច បញ្ញា ហិតេសិតំ និស្សាយ តត្ថ តត្ថ យថារហំ បវត្តេតព្ពា។ តថា ខន្ធាទីនំ សភាវធម្មានំ អាការបរិវិតក្កនមុខេន តេ និជ្ឈានំ ខមាបេន្តេន ចិន្តាមយា បញ្ញា និព្ពត្តេតព្ពា។ ខន្ធាទីនំយេវ បន សលក្ខណសាមញ្ញលក្ខណបរិគ្គហណវសេន លោកិយបរិញ្ញា និព្ពត្តេន្តេន បុព្ពភាគភាវនាបញ្ញា សម្បាទេតព្ពា។ ឯវញ្ហិ នាមរូបមត្តមិទំ យថារហំ បច្ចយេហិ ឧប្បជ្ជតិ ចេវ និរុជ្ឈតិ ច, ន ឯត្ថ កោចិ កត្តា វា ការេតា វា, ហុត្វា អភាវដ្ឋេន អនិច្ចំ, ឧទយព្ពយបដិបីឡនដ្ឋេន ទុក្ខំ, អវសវត្តនដ្ឋេន អនត្តាតិ អជ្ឈត្តិកធម្មេ ពាហិរកធម្មេ ច និព្ពិសេសំ បរិជានន្តោ តត្ថ អាសង្គំ បជហន្តោ បរេ ច តត្ថ តំ ជហាបេន្តោ កេវលំ ករុណាវសេនេវ យាវ ន ពុទ្ធគុណា ហត្ថតលំ អាគច្ឆន្តិ, តាវ យានត្តយេ សត្តេ អវតារណបរិបាចនេហិ បតិដ្ឋបេន្តោ ឈានវិមោក្ខសមាធិសមាបត្តិយោ អភិញ្ញាយោ ច លោកិយា វសីភាវំ បាបេន្តោ បញ្ញាយ មត្ថកំ បាបុណាតិ។

តត្ថ យា ឥមា ឥទ្ធិវិធញាណំ ទិព្វសោតធាតុញាណំ ចេតោបរិយញាណំ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណំ ទិព្វចក្ខុញាណំ យថាកម្មូបគញាណំ អនាគតំសញាណន្តិ សបរិភណ្ឌា បញ្ចលោកិយអភិញ្ញាសង្ខាតា ភាវនាបញ្ញា, យា ច ខន្ធាយតនធាតុឥន្ទ្រិយសច្ចបដិច្ចសមុប្បាទាទិភេទេសុ ភូមិភូតេសុ ធម្មេសុ ឧគ្គហបរិបុច្ឆាវសេន ញាណបរិចយំ កត្វា សីលវិសុទ្ធិចិត្តវិសុទ្ធីតិ មូលភូតាសុ ឥមាសុ ទ្វីសុ វិសុទ្ធីសុ បតិដ្ឋាយ ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិកង្ខាវិតរណវិសុទ្ធិមគ្គាមគ្គញាណទស្សនវិសុទ្ធិ- បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធិញាណទស្សនវិសុទ្ធីតិ សរីរភូតា ឥមា បញ្ចវិសុទ្ធិយោ សម្បាទេន្តេន ភាវេតព្វា លោកិយលោកុត្តរភេទា ភាវនាបញ្ញា, តាសំ សម្បាទនវិធានំ យស្មា "តត្ថ ឯកោបិ ហុត្វា ពហុធា ហោតីតិអាទិកំ ឥទ្ធិវិកុព្ពនំ កាតុកាមេន អាទិកម្មិកេន យោគិនា"តិអាទិនា "ខន្ធាតិ រូបក្ខន្ធោ វេទនាក្ខន្ធោ សញ្ញាក្ខន្ធោ សង្ខារក្ខន្ធោ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ"តិអាទិនា ច វិសយវិភាគេន សទ្ធឹ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ២.៤៣០ អាទយោ) សព្វាការតោ វិត្ថារេត្វា វុត្តំ, តស្មា តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្វំ។ កេវលញ្ហិ តត្ថ សាវកពោធិសត្តស្ស វសេន បញ្ញា អាគតា, ឥធ មហាពោធិសត្តស្ស វសេន ករុណូបាយកោសល្លបុព្ពង្គមំ កត្វា វត្តព្វា, ញាណទស្សនវិសុទ្ធី អបាបេត្វា បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធិយំយេវ វិបស្សនា ឋបេតព្វាតិ អយមេវ វិសេសោ។ ឯវមេត្ថ បញ្ញាបារមិយា បដិបត្តិក្កមោ វេទិតព្វោ។

តថា យស្មា សម្មាសម្ពោធិយា កតាភិនីហារេន មហាសត្តេន បារមិបរិបូរណត្ថំ សព្វកាលំ យុត្តប្បយុត្តេន ភវិតព្វំ អាពទ្ធបរិករណេន, តស្មា កាលេន កាលំ "កោ នុ ខោ អជ្ជ មយា បុញ្ញសម្ភារោ ញាណសម្ភារោ វា ឧបចិតោ, កឹ វា មយា បរហិតំ កត"ន្តិ ទិវសេ ទិវសេ បច្ចវេក្ខន្តេន សត្តហិតត្ថំ ឧស្សាហោ ករណីយោ។ សព្ពេសម្បិ សត្តានំ ឧបការាយ អត្តនោ បរិគ្គហភូតំ វត្ថុ កាយេ ជីវិតេ ច និរបេក្ខចិត្តេន ឱស្សជិតព្វំ។ យំ កិញ្ចិ កម្មំ ករោតិ កាយេន វាចាយ វា, តំ សព្វំ សម្ពោធិយំ និន្នចិត្តេនេវ កាតព្វំ, ពោធិយា បរិណាមេតព្វំ។ ឧឡារេហិ ឥត្តរេហិ ច កាមេហិ វិនិវត្តចិត្តេនេវ ភវិតព្វំ។ សព្វាសុបិ ឥតិកត្តព្វតាសុ ឧបាយកោសល្លំ បច្ចុបដ្ឋាបេត្វាវ បដិបជ្ជិតព្វំ។

តស្មិំ តស្មិំ សត្តហិតេ អារទ្ធវីរិយេន ភវិតព្វំ ឥដ្ឋានិដ្ឋាទិសព្វសហេន អវិសំវាទិនា។ សព្ពេបិ សត្តា អនោធិសោ មេត្តាយ ករុណាយ ច ផរិតព្វា។ យា កាចិ សត្តានំ ទុក្ខុប្បត្តិ, សព្វា សា អត្តនិ បាដិកង្ខិតព្វា។ សព្ពេសញ្ច សត្តានំ បុញ្ញំ អព្ភានុមោទិតព្វំ។ ពុទ្ធានំ មហន្តតា មហានុភាវតា អភិណ្ហំ បច្ចវេក្ខិតព្វា។ យញ្ច កិញ្ចិ កម្មំ ករោតិ កាយេន វាចាយ វា, តំ សព្វំ ពោធិនិន្នចិត្តបុព្វង្គមំ កាតព្វំ។ ឥមិនា ហិ ឧបាយេន ទានាទីសុ យុត្តប្បយុត្តស្ស ថាមវតោ ទឡ្ហបរក្កមស្ស មហាសត្តស្ស ពោធិសត្តស្ស អបរិមេយ្យោ បុញ្ញសម្ភារោ ញាណសម្ភារោ ច ទិវសេ ទិវសេ ឧបចីយតិ។

អបិ ច សត្តានំ បរិភោគត្ថំ បរិបាលនត្ថញ្ច អត្តនោ សរីរំ ជីវិតញ្ច បរិច្ចជិត្វា ខុប្បិបាសាសីតុណ្ហវាតាតបាទិទុក្ខបតិការោ បរិយេសិតព្វោ ឧបនេតព្វោ ច។ យញ្ច យថាវុត្តទុក្ខបតិការជំ សុខំ អត្តនា បដិលភតិ, តថា រមណីយេសុ អារាមុយ្យានបាសាទតឡាកាទីសុ អរញ្ញាយតនេសុ ច កាយចិត្តសន្តាបាភាវេន អភិនិព្ពុតត្តា អត្តនា សុខំ បដិលភតិ, យញ្ច សុណាតិ ពុទ្ធានុពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធា មហាពោធិសត្តា ច នេក្ខម្មបដិបត្តិយំ ឋិតា ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារភូតំ ឦទិសំ នាម ឈានសមាបត្តិសុខំ អនុភវន្តីតិ, តំ សព្វំ សព្វសត្តេសុ អនោធិសោ ឧបសំហរតីតិ។ អយំ តាវ នយោ អសមាហិតភូមិយំ បតិដ្ឋិតស្ស។

សមាហិតភូមិយំ បន បតិដ្ឋិតោ អត្តនា យថានុភូតំ វិសេសាធិគមនិព្ពត្តំ បីតឹ បស្សទ្ធឹ សុខំ សមាធឹ យថាភូតញាណញ្ច សត្តេសុ អធិមុច្ចន្តោ ឧបសំហរតិ បរិណាមេតិ។ តថា មហតិ សំសារទុក្ខេ តស្ស ច និមិត្តភូតេ កិលេសាភិសង្ខារទុក្ខេ និមុគ្គំ សត្តនិកាយំ ទិស្វា តត្រាបិ ឆេទនភេទនផាលនបីសនគ្គិសន្តាបាទិជនិតា ទុក្ខា តិព្វា ខរា កដុកា វេទនា និរន្តរំ ចិរកាលំ វេទិយន្តេ នារកេ, អញ្ញមញ្ញំ កុជ្ឈនសន្តាបនវិហេឋនហឹសនបរាធីនតាទីហិ មហាទុក្ខំ អនុភវន្តេ តិរច្ឆានគតេ, ជោតិមាលាកុលសរីរេ ខុប្បិបាសាវាតាតបាទីហិ ឌយ្ហមានេ ច វិសុស្សមានេ ច វន្តខេឡាទិអាហារេ ឧទ្ធពាហុំ វិរវន្តេ និជ្ឈាមតណ្ហិកាទិកេ មហាទុក្ខំ វេទិយមានេ បេតេ ច, បរិយេដ្ឋិមូលកំ មហន្តំ អនយព្យសនំ បាបុណន្តេ ហត្ថច្ឆេទាទិការណាយោគេន ទុព្ពណ្ណទុទ្ទសិកទលិទ្ទាទិភាវេន ខុប្បិបាសាទិអាពាធយោគេន ពលវន្តេហិ អភិភវនីយតោ បរេសំ វហនតោ បរាធីនតោ ច, នារកេ បេតេ តិរច្ឆានគតេ ច, អតិសយន្តេ អបាយទុក្ខនិព្ពិសេសំ ទុក្ខមនុភវន្តេ មនុស្សេ ច, តថា វិសយវិសបរិភោគវិក្ខិត្តចិត្តតាយ រាគាទិបរិឡាហេន ឌយ្ហមានេ វាតវេគសមុដ្ឋិតជាលាសមិទ្ធសុក្ខកដ្ឋសន្និបាតេ អគ្គិក្ខន្ធេ វិយ អនុបសន្តបរិឡាហវុត្តិកេ អនុបសន្តនិហតបរាធីនេ កាមាវចរទេវេ ច, មហតា វាយាមេន វិទូរមាកាសំ វិគាហិតសកុន្តា វិយ ពលវតា ទូរេ បាណិនា ខិត្តសរា វិយ ច, សតិបិ ចិរប្បវត្តិយំ អនិច្ចន្តិកតាយ បាតបរិយោសានា អនតិក្កន្តជាតិជរាមរណា ឯវាតិ រូបារូបាវចរទេវេ ច បស្សន្តេន មហន្តំ សំវេគំ បច្ចុបដ្ឋបេត្វា មេត្តាយ ករុណាយ ច អនោធិសោ សត្តា ផរិតព្វា។ ឯវំ កាយេន វាចាយ មនសា ច

ពោធិសម្ភារេ និរន្តរំ ឧបចិនន្តេន យថា បារមិយោ បារិបូរឹ គច្ឆន្តិ, ឯវំ សក្កច្ចការិនា សាតច្ចការិនា អនោលីនវុត្តិនា ឧស្សាហោ បវត្តេតព្ពោ, វីរិយបារមី បរិបូរេតព្ពា។

អបិ ច អចិន្តេយ្យាបរិមេយ្យវិបុលោឡារវិមលនិរុបមនិរូបក្កិលេសគុណនិចយនិធានភូតស្ស ពុទ្ធភាវស្ស ឧស្សក្កិត្វា សម្បាហំសនយោគ្គំ វីរិយំ នាម អចិន្តេយ្យានុភាវមេវ, យំ ន បចុរជនា សោតុម្បិ សក្កុណន្តិ, បគេវ បដិបជ្ជិតុំ។ តថា ហិ តិវិធា អភិនីហារចិត្តុប្បត្តិ, ចតស្សោ ពុទ្ធភូមិយោ, ចត្តារិ សង្គហវត្ថូនិ, ករុណេករសតា, ពុទ្ធធម្មេសុ សច្ឆិករណេន វិសេសប្បច្ចយោ និជ្ឈានខន្តិ, សព្ពធម្មេសុ និរុបលេបោ, សព្ពសត្តេសុ បិយបុត្តសញ្ញា, សំសារទុក្ខេហិ អបរិខេទោ, សព្ពទេយ្យធម្មបរិច្ចាគោ, តេន ច និរតិមានតា, អធិសីលាទិអធិដ្ឋានំ, តត្ថ ច អចញ្ចលតា, កុសលកិរិយាសុ បីតិបាមោជ្ជំ, វិវេកនិន្នចិត្តតា, ឈានានុយោគោ, អនវជ្ជធម្មេន អតិត្តិ, យថាសុតស្ស ធម្មស្ស បរេសំ ហិតជ្ឈាសយេន ទេសនា, សត្តានំ ញាយេ និវេសនា, អារម្ភទឡ្ហតា, ធីរវីរភាវោ, បរាបវាទបរាបការេសុ វិការាភាវោ, សច្ចាធិដ្ឋានំ, សមាបត្តីសុ វសីភាវោ, អភិញ្ញាសុ ពលប្បត្តិ, លក្ខណត្តយាវពោធោ, សតិបដ្ឋានាទីសុ យោគកម្មាភិយោគេន លោកុត្តរមគ្គសម្ភារសម្ភរណំ, នវលោកុត្តរាវក្កន្តីតិ ឯវមាទិកា សព្ពាបិ ពោធិសម្ភារបដិបត្តិ វីរិយានុភាវេនេវ សមិជ្ឈតីតិ អភិនីហារតោ យាវ មហាពោធិ អនោស្សជ្ជន្តេន សក្កច្ចំ និរន្តរំ វីរិយំ យថា ឧបរូបរិ វិសេសាវហំ ហោតិ, ឯវំ សម្បាទេតព្ពំ។ សម្បជ្ជមានេ ច យថាវុត្តេ វីរិយេ ខន្តិសច្ចាធិដ្ឋានាទយោ ច ទានសីលាទយោ ច សព្ពេបិ ពោធិសម្ភារា តទធីនវុត្តិតាយ សម្បន្នា ឯវ ហោន្តីតិ ខន្តិអាទីសុបិ ឥមិនាវ នយេន បដិបត្តិ វេទិតព្ពា។

ឥតិ សត្តានំ សុខូបករណបរិច្ចាគេន ពហុធា អនុគ្គហករណំ ទានេន បដិបត្តិ, សីលេន តេសំ ជីវិតសាបតេយ្យទាររក្ខាអភេទបិយហិតវចនាវិហឹសាទិករណានិ, នេក្ខម្មេន តេសំ អាមិសបដិគ្គហណធម្មទានាទិនា អនេកវិធា ហិតចរិយា, បញ្ញាយ តេសំ ហិតករណូបាយកោសល្លំ, វីរិយេន តត្ថ ឧស្សាហារម្ភអសំហីរានិ, ខន្តិយា តទបរាធសហនំ, សច្ចេន នេសំ អវញ្ចនតទុបការកិរិយាសមាទានាវិសំវាទនាទិ, អធិដ្ឋានេន តទុបការករណេ អនត្ថសម្បាតេបិ អចលនំ, មេត្តាយ នេសំ ហិតសុខានុចិន្តនំ, ឧបេក្ខាយ នេសំ ឧបការាបការេសុ វិការានាបត្តីតិ ឯវំ អបរិមាណេ សត្តេ អារព្ភ អនុកម្បិតសព្ពសត្តស្ស មហាពោធិសត្តស្ស បុថុជ្ជនេហិ អសាធារណោ អបរិមេយ្យោ បុញ្ញញាណសម្ភារូបចយោ ឯត្ថ បដិបត្តីតិ វេទិតព្ពំ។ យោ ចេតាសំ បច្ចយោ វុត្តោ, តស្ស ច សក្កច្ចំ សម្បាទនំ។

កោ វិភាគោតិ? ទស បារមិយោ, ទស ឧបបារមិយោ, ទស បរមត្ថបារមិយោតិ សមត្តឹសបារមិយោ។ តត្ថ កតាភិនីហារស្ស ពោធិសត្តស្ស បរហិតករណាភិនិន្នាសយបយោគស្ស កណ្ហធម្មវោកិណ្ណា សុក្កធម្មា បារមិយោ ឯវ, តេហិ អវោកិណ្ណា សុក្កធម្មា ឧបបារមិយោ, អកណ្ហអសុក្កា បរមត្ថបារមិយោតិ កេចិ។ សមុទាគមនកាលេសុ វា បូរិយមានា បារមិយោ, ពោធិសត្តភូមិយំ បុណ្ណា ឧបបារមិយោ, ពុទ្ធភូមិយំ សព្ពាការបរិបុណ្ណា បរមត្ថបារមិយោ។ ពោធិសត្តភូមិយំ វា បរហិតករណតោ បារមិយោ, អត្តហិតករណតោ ឧបបារមិយោ, ពុទ្ធភូមិយំ ពលវេសារជ្ជសមធិគមេន ឧភយហិតបរិបូរណតោ បរមត្ថបារមិយោ។

ឯវំ អាទិមជ្ឈបរិយោសានេសុ បណិធានារម្ភបរិនិដ្ឋានេសុ តេសំ វិភាគោតិ អបរេ។ ទោសូបសមករុណាបកតិកានំ ភវសុខវិមុត្តិសុខបរមសុខប្បត្តានំ បុញ្ញូបចយភេទតោ តព្ពិភាគោតិ អញ្ញេ។ លជ្ជាសតិមានាបស្សយានំ លោកុត្តរធម្មាធិបតីនំ សីលសមាធិបញ្ញាគរុកានំ តារិតតរិតតារយិតូនំ អនុពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធសម្មាសម្ពុទ្ធានំ បារមី, ឧបបារមី, បរមត្ថបារមីតិ ពោធិសត្តស្សុប្បត្តិតោ យថាវុត្តវិភាគោតិ កេចិ។ ចិត្តបណិធិតោ យាវ វចីបណិធិ, តាវ បវត្តា សម្ភារា បារមិយោ, វចីបណិធិតោ យាវ កាយបណិធិ, តាវ បវត្តា ឧបបារមិយោ, កាយបណិធិតោ បភុតិ បរមត្ថបារមិយោតិ អបរេ។ អញ្ញេ បន “បរបុញ្ញានុមោទនវសេន បវត្តា សម្ភារា បារមិយោ, បរេសំ ការាបនវសេន បវត្តា ឧបបារមិយោ, សយំករណវសេន បវត្តា បរមត្ថបារមិយោ”តិ វទន្តិ។

តថា ភវសុខាវហោ បុញ្ញញាណសម្ភារោ បារមី, អត្តនោ និព្ពានសុខាវហោ ឧបបារមី, បរេសំ តទុភយសុខាវហោ បរមត្ថបារមីតិ ឯកេ។ បុត្តទារធនាទិឧបករណបរិច្ចាគោ បន ទានបារមី, អង្គបរិច្ចាគោ ទានឧបបារមី, អត្តនោ ជីវិតបរិច្ចាគោ ទានបរមត្ថបារមីតិ។ តថា បុត្តទារាទិកស្ស តិវិធស្សាបិ ហេតុ អវីតិក្កមនវសេន តិស្សោ សីលបារមិយោ, តេសុ ឯវ តិវិធេសុ វត្ថូសុ អាលយំ ឧបច្ឆិន្ទិត្វា និក្ខមនវសេន តិស្សោ នេក្ខម្មបារមិយោ, ឧបករណង្គជីវិតតណ្ហំ សមូហនិត្វា សត្តានំ ហិតាហិតវិនិច្ឆយករណវសេន តិស្សោ បញ្ញាបារមិយោ។ យថាវុត្តភេទានំ បរិច្ចាគាទីនំ វាយមនវសេន តិស្សោ វីរិយបារមិយោ, ឧបករណង្គជីវិតន្តរាយករានំ ខមនវសេន តិស្សោ ខន្តិបារមិយោ, ឧបករណង្គជីវិតហេតុ សច្ចាបរិច្ចាគវសេន តិស្សោ សច្ចបារមិយោ, ទានាទិបារមិយោ អកុប្បាធិដ្ឋានវសេនេវ សមិជ្ឈន្តីតិ, ឧបករណាទិវិនាសេបិ អចលាធិដ្ឋានវសេន តិស្សោ អធិ

ដ្ឋានបារមិយោ, ឧបករណាទិឧបឃាតកេសុបិ សត្តេសុ មេត្តាយ អវិជហនវសេន តិស្សោ មេត្តាបារមិយោ, យថាវុត្តាវត្ថុត្តយស្ស ឧបការាបការេសុ សត្តសង្ខារេសុ មជ្ឈត្តតាបដិលាភវសេន តិស្សោ ឧបេក្ខាបារមិយោតិ ឯវមាទិនា ឯតាសំ វិភាគោ វេទិតព្ពោតិ។

កោ សង្គហោតិ? ឯត្ថ បន យថា ឯតា វិភាគតោ តឹសវិធាបិ ទានបារមិអាទិភាវតោ ទសវិធា, ឯវំ ទានសីលខន្តិវីរិយឈានបញ្ញាសភាវេន ឆព្ពិធា។ ឯតាសុ ហិ នេក្ខម្មបារមី សីលបារមិយា សង្គហិតា, តស្សា បព្ពជ្ជាភាវេ, នីវរណវិវេកភាវេ បន ឈានបារមិយា កុសលធម្មភាវេ ឆហិបិ សង្គហិតា។ សច្ចបារមី សីលបារមិយា ឯកទេសោ ឯវ វចីវិរតិសច្ចបក្ខេ, ញាណសច្ចបក្ខេ បន បញ្ញាបារមិយា សង្គហិតា។ មេត្តាបារមិ ឈានបារមិយា ឯវ។ ឧបេក្ខាបារមី ឈានបញ្ញាបារមីហិ។ អធិដ្ឋានបារមី សព្ពាហិបិ សង្គហិតាតិ។

ឯតេសញ្ច ទានាទីនំ ឆន្នំ គុណានំ អញ្ញមញ្ញសម្ពន្ធានំ បញ្ចទសយុគលាទីនិ បញ្ចទសយុគលាទិសាធកានិ ហោន្តិ។ សេយ្យថិទំ – ទានសីលយុគលេន បរហិតាហិតានំ ករណាករណយុគលសិទ្ធិ, ទានខន្តិយុគលេន អលោភាទោសយុគលសិទ្ធិ, ទានវីរិយយុគលេន ចាគសុតយុគលសិទ្ធិ, ទានឈានយុគលេន កាមទោសប្បហានយុគលសិទ្ធិ។ ទានបញ្ញាយុគលេន អរិយយានធុរយុគលសិទ្ធិ, សីលខន្តិទ្វយេន បយោគាសយសុទ្ធិទ្វយសិទ្ធិ, សីលវីរិយទ្វយេន ភាវនាទ្វយសិទ្ធិ, សីលឈានទ្វយេន ទុស្សីល្យបរិយុដ្ឋានប្បហានទ្វយសិទ្ធិ, សីលបញ្ញាទ្វយេន ទានទ្វយសិទ្ធិ, ខន្តិវីរិយយុគលេន ខមាតេជទ្វយសិទ្ធិ, ខន្តិឈានយុគលេន វិរោធានុរោធប្បហានយុគលសិទ្ធិ, ខន្តិបញ្ញាយុគលេន សុញ្ញតាខន្តិបដិវេធទុកសិទ្ធិ, វីរិយឈានទុកេន បគ្គហាវិក្ខេបទុកសិទ្ធិ, វីរិយបញ្ញាទុកេន សរណទុកសិទ្ធិ, ឈានបញ្ញាទុកេន យានទុកសិទ្ធិ , ទានសីលខន្តិត្តិកេន លោភទោសមោហប្បហានត្តិកសិទ្ធិ, ទានសីលវីរិយត្តិកេន ភោគជីវិតកាយសារាទានត្តិកសិទ្ធិ, ទានសីលឈានត្តិកេន បុញ្ញកិរិយវត្ថុត្តិកសិទ្ធិ, ទានសីលបញ្ញាតិកេន អាមិសាភយធម្មទានត្តិកសិទ្ធីតិ។ ឯវំ ឥតរេហិបិ តិកេហិ ចតុក្កាទីហិ ច យថាសម្ភវំ តិកានិ ច ចតុក្កាទីនិ ច យោជេតព្ពានិ។

ឯវំ ឆព្ពិធានម្បិ បន ឥមាសំ បារមីនំ ចតូហិ អធិដ្ឋានេហិ សង្គហោ វេទិតព្ពោ។ សព្ពបារមីនំ សមូហសង្គហតោ ហិ **ចត្តារិ អធិដ្ឋានានិ**, សេយ្យថិទំ – សច្ចាធិដ្ឋានំ, ចាគាធិដ្ឋានំ, ឧបសមាធិដ្ឋានំ, បញ្ញាធិដ្ឋានន្តិ។ តត្ថ អធិតិដ្ឋតិ ឯតេន, ឯត្ថ វា អធិតិដ្ឋតិ, អធិដ្ឋានមត្តមេវ វា តន្តិ អធិដ្ឋានំ, សច្ចញ្ច តំ អធិដ្ឋានញ្ច, សច្ចស្ស វា អធិដ្ឋានំ, សច្ចំ អធិដ្ឋានមេតស្សាតិ វា សច្ចាធិដ្ឋានំ។ ឯវំ សេសេសុបិ។ តត្ថ អវិសេសតោ តាវ លោកុត្តរគុណេកតាភិនីហារស្ស អនុកម្បិតសព្ពសត្តស្ស មហាសត្តស្ស បដិញ្ញានុរូបំ សព្ពបារមិបរិគ្គហតោ សច្ចាធិដ្ឋានំ។ តាសំ បដិបក្ខបរិច្ចាគតោ ចាគាធិដ្ឋានំ ។ សព្ពបារមិតាគុណេហិ ឧបសមតោ ឧបសមាធិដ្ឋានំ។ តេហិ ឯវ បរហិតោបាយកោសល្លតោ បញ្ញាធិដ្ឋានំ។

វិសេសតោ បន យាចកជនំ អវិសំវាទេត្វា ទស្សាមីតិ បដិជាននតោ បដិញ្ញំ អវិសំវាទេត្វា ទានតោ ទានំ អវិសំវាទេត្វា អនុមោទនតោ មច្ឆរិយាទិបដិបក្ខបរិច្ចាគតោ ទេយ្យធម្មបដិគ្គាហកទានទេយ្យធម្មក្ខយេសុ លោភទោសមោហភយវូបសមតោ យថារហំ យថាកាលំ យថាវិធានញ្ច ទានតោ បញ្ញុត្តរតោ ច កុសលធម្មានំ ចតុរធិដ្ឋានបទដ្ឋានំ ទានំ។ តថា សំវរសមាទានស្ស អវីតិក្កមនតោ ទុស្សីល្យបរិច្ចាគតោ ទុច្ចរិតវូបសមនតោ បញ្ញុត្តរតោ ច ចតុរធិដ្ឋានបទដ្ឋានំ សីលំ។ យថាបដិញ្ញំ ខមនតោ, បរាបរាធវិកប្បបរិច្ចាគតោ, កោធបរិយុដ្ឋានវូបសមនតោ, បញ្ញុត្តរតោ, ច ចតុរធិដ្ឋានបទដ្ឋានា ខន្តិ។ បដិញ្ញានុរូបំ បរហិតករណតោ, វិសទបរិច្ចាគតោ, អកុសលវូបសមនតោ, បញ្ញុត្តរតោ ច ចតុរធិដ្ឋានបទដ្ឋានំ វីរិយំ។ បដិញ្ញានុរូបំ លោកហិតានុចិន្តនតោ, នីវរណបរិច្ចាគតោ, ចិត្តវូបសមនតោ, បញ្ញុត្តរតោ ច ចតុរធិដ្ឋានបទដ្ឋានំ ឈានំ។ យថាបដិញ្ញំ បរហិតូបាយកោសល្លតោ, អនុបាយកិរិយាបរិច្ចាគតោ, មោហជបរិឡាហវូបសមនតោ, សព្ពញ្ញុតាបដិលាភតោ ច ចតុរធិដ្ឋានបទដ្ឋានា បញ្ញា។

តត្ថ ញេយ្យបដិញ្ញានុវិធានេហិ សច្ចាធិដ្ឋានំ។ វត្ថុកាមកិលេសកាមបរិច្ចាគេហិ ចាគាធិដ្ឋានំ។ ទោសទុក្ខវូបសមេហិ ឧបសមាធិដ្ឋានំ។ អនុពោធបដិវេធេហិ បញ្ញាធិដ្ឋានំ។ តិវិធសច្ចបរិគ្គហិតំ ទោសត្តយវិរោធិ សច្ចាធិដ្ឋានំ។ តិវិធចាគបរិគ្គហិតំ ទោសត្តយវិរោធិ ចាគាធិដ្ឋានំ។ តិវិធវូបសមបរិគ្គហិតំ ទោសត្តយវិរោធិ ឧបសមាធិដ្ឋានំ។ តិវិធញាណបរិគ្គហិតំ ទោសត្តយវិរោធិ បញ្ញាធិដ្ឋានំ។ សច្ចាធិដ្ឋានបរិគ្គហិតានិ ចាគូបសមបញ្ញាធិដ្ឋានានិ អវិសំវាទនតោ បដិញ្ញានុវិធានតោ ច, ចាគាធិដ្ឋានបរិគ្គហិតានិ សច្ចូបសមបញ្ញាធិដ្ឋានានិ បដិបក្ខបរិច្ចាគតោ សព្ពបរិច្ចាគផលត្តា ច, ឧបសមាធិដ្ឋានបរិគ្គហិតានិ សច្ចចាគបញ្ញាធិដ្ឋានានិ កិលេសបរិឡាហវូបសមនតោ កាមូបសមនតោ កាមបរិឡាហវូបសមនតោ ច, បញ្ញាធិដ្ឋានបរិគ្គហិតានិ សច្ចចាគូបសមាធិដ្ឋានានិ ញាណបុព្ពង្គមតោ ញាណានុបរិវត្តនតោ ចាតិ ឯវំ សព្ពាបិ បារមិយោ សច្ចប្បភាវិតា ចាគបរិព្យញ្ជិតា ឧបសមោបព្រូហិតា បញ្ញាបរិសុទ្ធា។ សច្ចញ្ហិ ឯតាសំ ជនកហេតុ។ ចាគោ

បរិគ្គាហកហេតុ, ឧបសមោ បរិវុទ្ធិហេតុ, បញ្ញា បារិសុទ្ធិហេតុ។ តថា អាទិម្ហិ សច្ចាធិដ្ឋានំ សច្ចបដិញ្ញត្តា, មជ្ឈេ ចាគាធិដ្ឋានំ កតបណិធានស្ស បរហិតាយ អត្តបរិច្ចាគតោ។ អន្តេ ឧបសមាធិដ្ឋានំ សព្ពូបសម បរិយោសានត្តា។ អាទិមជ្ឈបរិយោសានេសុ បញ្ញាធិដ្ឋានំ តស្មិំ សតិ សម្ភវតោ អសតិ អភាវតោ យថាបដិញ្ញញ្ច ភាវតោ។

តត្ថ មហាបុរិសា សតតមត្តហិតបរហិតករេហិ គរុបិយភាវករេហិ សច្ចចាគាធិដ្ឋានេហិ គិហិភូតា អាមិស ទានេន បរេ អនុគ្គណ្ហន្តិ។ តថា អត្តហិតបរហិតករេហិ គរុបិយភាវករេហិ ឧបសមបញ្ញាធិដ្ឋានេហិ ច បព្ព ជិតភូតា ធម្មទានេន បរេ អនុគ្គណ្ហន្តិ។

តត្ថ អន្តិមភវេ ពោធិសត្តស្ស ចតុរធិដ្ឋានបរិបូរណំ។ បរិបុណ្ណចតុរធិដ្ឋានស្ស ហិ ចរិមកភវូបបត្តីតិ ឯកេ។ តត្រ ហិ គព្ភោក្កន្តិឋិតិអភិនិក្ខមនេសុ បញ្ញាធិដ្ឋានសមុទាគមេន សតោ សម្បជានោ សច្ចាធិដ្ឋាន បារិបូរិយា សម្បតិជាតោ ឧត្តរាភិមុខោ សត្តបទវីតិហារេន គន្ត្វា សព្ពា ទិសា ឱលោកេត្វា សច្ចានុបរិវត្តិនា វចសា – “អគ្គោហមស្មិ លោកស្ស, ជេដ្ឋោហមស្មិ លោកស្ស, សេដ្ឋោហមស្មិ លោកស្សា”តិ (ទី. និ. ២.៣១; ម. និ. ៣.២០៧) តិក្ខត្តុំ សីហនាទំ នទិ។

ឧបសមាធិដ្ឋានសមុទាគមេន ជិណ្ណាតុរមតបព្ពជិតទស្សាវិនោ ចតុធម្មបទេសកោវិទស្ស យោព្ពនារោគ្យ ជីវិតសម្បត្តិមទានំ ឧបសមោ។ ចាគាធិដ្ឋានសមុទាគមេន មហតោ ញាតិបរិវដ្ដស្ស ហត្ថគតស្ស ច ចក្កវត្តិ រជ្ជស្ស អនបេក្ខបរិច្ចាគោតិ។

ទុតិយេ ឋានេ អភិសម្ពោធិយំ ចតុរធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណន្តិ កេចិ។ តត្ថ ហិ យថាបដិញ្ញំ សច្ចាធិដ្ឋានសមុទាគ មេន ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ អភិសមយោ, តតោ ហិ សច្ចាធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណំ។ ចាគាធិដ្ឋានសមុទាគមេន សព្ព កិលេសូបក្កិលេសបរិច្ចាគោ, តតោ ហិ ចាគាធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណំ។ ឧបសមាធិដ្ឋានសមុទាគមេន បរមូបសមប្បត្តិ, តតោ ហិ ឧបសមាធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណំ។ បញ្ញាធិដ្ឋានសមុទាគមេន អនាវរណញាណបដិលាភោ, តតោ ហិ បញ្ញាធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណន្តិ។ តំ អសិទ្ធំ, អភិសម្ពោធិយាបិ បរមត្ថភាវតោ។

តតិយេ ឋានេ ធម្មចក្កប្បវត្តនេ ចតុរធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណន្តិ អញ្ញេ។ តត្ថ ហិ សច្ចាធិដ្ឋានសមុទាគតស្ស ទ្វាទសហិ អាការេហិ អរិយសច្ចទេសនាយ សច្ចាធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណំ។ ចាគាធិដ្ឋានសមុទាគតស្ស សទ្ធម្មមហាយាគករណេន ចាគាធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណំ។ ឧបសមាធិដ្ឋានសមុទាគតស្ស សយំ ឧបសន្តស្ស បរេសំ ឧបសមនេន ឧបសមាធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណំ។ បញ្ញាធិដ្ឋានសមុទាគតស្ស វេនេយ្យានំ អាសយាទិបរិជាននេន បញ្ញាធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណន្តិ។ តទបិ អសិទ្ធំ, អបរិយោសិតត្តា ពុទ្ធកិច្ចស្ស។

ចតុត្ថេ ឋានេ បរិនិព្ពានេ ចតុរធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណន្តិ អបរេ។ តត្រ ហិ បរិនិព្ពុតត្តា បរមត្ថសច្ចសម្បត្តិយា សច្ចាធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណំ។ សព្ពូបធិបដិនិស្សគ្គេន ចាគាធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណំ។ សព្ពសង្ខារូបសមេន ឧបសមាធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណំ។ បញ្ញាបយោជនបរិនិដ្ឋានេន បញ្ញាធិដ្ឋានំ បរិបុណ្ណន្តិ។ តត្រ មហាបុរិសស្ស វិសេសេន មេត្តាខេត្តេ អភិជាតិយំ សច្ចាធិដ្ឋានសមុទាគតស្ស សច្ចាធិដ្ឋានបរិបូរណមភិព្យត្តំ, វិសេសេន ករុណាខេត្តេ អភិសម្ពោធិយំ បញ្ញាធិដ្ឋានសមុទាគតស្ស បញ្ញាធិដ្ឋានបរិបូរណមភិព្យត្តំ, វិសេសេន មុទិតាខេត្តេ ធម្មចក្កប្បវត្តនេ ចាគាធិ ដ្ឋានសមុទាគតស្ស ចាគាធិដ្ឋានបរិបូរណមភិព្យត្តំ, វិសេសេន ឧបេក្ខាខេត្តេ បរិនិព្ពានេ ឧបសមាធិដ្ឋាន សមុទាគតស្ស ឧបសមាធិដ្ឋានបរិបូរណមភិព្យត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

តត្រ សច្ចាធិដ្ឋានសមុទាគតស្ស សំវាសេន សីលំ វេទិតព្ពំ។ ចាគាធិដ្ឋានសមុទាគតស្ស សំវោហារេន សោចេយ្យំ វេទិតព្ពំ។ ឧបសមាធិដ្ឋានសមុទាគតស្ស អាបទាសុ ថាមោ វេទិតព្ពោ។ បញ្ញាធិដ្ឋានសមុទាគតស្ស សាកច្ឆាយ បញ្ញា វេទិតព្ពា។ ឯវំ សីលាជីវចិត្តទិដ្ឋិវិសុទ្ធិយោ វេទិតព្ពា។ តថា សច្ចាធិដ្ឋានសមុទាគមេន ទោសាគតឹ ន គច្ឆតិ អវិសំវាទនតោ។ ចាគាធិដ្ឋានសមុទាគមេន លោភាគតឹ ន គច្ឆតិ អនភិសង្គតោ។ ឧប សមាធិដ្ឋានសមុទាគមេន ភយាគតឹ ន គច្ឆតិ អនបរាធតោ។ បញ្ញាធិដ្ឋានសមុទាគមេន មោហាគតឹ ន គច្ឆតិ យថា ភូតាវពោធតោ។

តថា បឋមេន អទុដ្ឋោ អធិវាសេតិ, ទុតិយេន អលុទ្ធោ បដិសេវតិ, តតិយេន អភីតោ បរិវជ្ជេតិ, ចតុត្ថេន អសម្មូឡ្ហោ វិនោទេតិ។ បឋមេន នេក្ខម្មសុខប្បត្តិ, ឥតរេហិ បវិវេកឧបសមសម្ពោធិសុខប្បត្តិយោ ហោន្តីតិ ទដ្ឋព្ពា។ តថា វិវេកជបីតិសុខសមាធិជបីតិសុខអបីតិជកាយសុខសតិបារិសុទ្ធិជ- ឧបេក្ខា សុខប្បត្តិយោ ឯតេហិ ចតូហិ យថាក្កមំ ហោន្តិ។ ឯវមនេកគុណានុពន្ធេហិ ចតូហិ អធិដ្ឋានេហិ សព្ពបារមិ

សម្ពហសង្គហោ វេទិតព្វោ។ យថា ច ចតូហិ អធិដ្ឋានេហិ សព្ពបារមិសង្គហោ, ឯវំ ករុណាបញ្ញាហិបីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ សព្ពោបិ ហិ ពោធិសម្ភារោ ករុណាបញ្ញាហិ សង្គហិតោ។ ករុណាបញ្ញាបរិគ្គហិតា ហិ ទានាទិគុណា មហាពោធិសម្ភារា ភវន្តិ ពុទ្ធត្តសិទ្ធិបរិយោសានាតិ។ ឯវមេតាសំ សង្គហោ វេទិតព្វោ។

កោ សម្បាទនូបាយោតិ? សកលស្សាបិ បុញ្ញាទិសម្ភារស្ស សម្មាសម្ពោធិ ឧទ្ទិស្ស អនវសេសសម្ភរណំ អវេកល្លការិតាយោគេន, តត្ថ ច សក្កច្ចការិតា អាទរពហុមានយោគេន, សាតច្ចការិតា និរន្តរយោគេន, ចិរកាលាទិយោគោ ច អន្តរា អវោសានាបជ្ជនេនាតិ។ តំ បនស្ស កាលបរិមាណំ បរតោ អាវិ ភវិស្សតិ។ ឥតិ ចតុរង្គយោគោ ឯតាសំ បារមីនំ សម្បាទនូបាយោ។ តថា មហាសត្តេន ពោធាយ បដិបជ្ជន្តេន សម្មាសម្ពោធាយ ពុទ្ធានំ បុរេតរមេវ អត្តា និយ្យាតេតព្វោ – "ឥមាហំ អត្តភាវំ ពុទ្ធានំ និយ្យាតេមី"តិ។ តំតំបរិគ្គហវត្ថុញ្ច បដិលាភតោ បុរេតរមេវ ទានមុខេ និស្សជ្ជិតព្ពំ។ "យំ កិញ្ចិ មយ្ហំ ឧប្បជ្ជនកំ ជីវិតបរិក្ខារជាតំ, សព្ពំ តំ សតិ យាចកេ ទស្សាមិ, តេសំ បន ទិន្នាវសេសំ ឯវ មយា បរិភុញ្ជិតព្ព"ន្តិ។

ឯវំ ហិស្ស សម្មទេវ បរិច្ចាគាយ កតេ ចិត្តាភិសង្ខារេ យំ ឧប្បជ្ជតិ បរិគ្គហវត្ថុ អវិញ្ញាណកំ សវិញ្ញាណកំ វា, តត្ថ យេ ឥមេ បុព្ពេ ទានេ អកតបរិចយោ, បរិគ្គហវត្ថុស្ស បរិត្តភាវោ, ឧឡារមនុញ្ញតា, បរិក្ខយចិន្តាតិ **ចត្តារោ ទានវិនិពន្ធា**, តេសុ យទា មហាពោធិសត្តស្ស សំវិជ្ជមានេសុ ទេយ្យធម្មេសុ បច្ចុបដ្ឋិតេ ច យាចកជនេ ទានេ ចិត្តំ ន បក្ខន្ទតិ ន កមតិ។ តេន និដ្ឋមេត្ថ គន្តព្ពំ "អទ្ធាហំ ទានេ បុព្ពេ អកតបរិចយោ, តេន មេ ឯតរហិ ទាតុកម្យតា ចិត្តេ ន សណ្ឋាតី"តិ។ សោ ឯវំ មេ ឥតោ បរំ ទានាភិរតំ ចិត្តំ ភវិស្សតិ, ហន្ទាហំ ឥតោ បដ្ឋាយ ទានំ ទស្សាមិ, ននុ មយា បដិកច្ចេវ បរិគ្គហវត្ថុ យាចកានំ បរិច្ចត្តន្តិ ទានំ ទេតិ មុត្តចាគោ បយតបាណី វោសគ្គរតោ យាចយោគោ ទានសំវិភាគរតោ។ ឯវំ មហាសត្តស្ស **បឋមោ ទានវិនិពន្ធោ** ហតោ ហោតិ វិហតោ សមុច្ឆិន្នោ។

តថា មហាសត្តោ ទេយ្យធម្មស្ស បរិត្តភាវេ សតិ វេកល្លេ ច ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខតិ – "អហំ ខោ បុព្ពេ អទានសីលតាយ ឯតរហិ ឯវំ បច្ចយវិកលោ ជាតោ , តស្មា ឥទានិ មយា បរិត្តេន វា ហីនេន វា យថាលទ្ធេន ទេយ្យធម្មេន អត្តានំ បីឡេត្វាបិ ទានមេវ ទាតព្ពំ, យេនាហំ អាយតិម្បិ ទានបារមី មត្ថកំ បាបេស្សាមី"តិ។ សោ ឥតរីតរេន តំ ទានំ ទេតិ មុត្តចាគោ បយតបាណី វោសគ្គរតោ យាចយោគោ ទានសំវិភាគរតោ។ ឯវំ មហាសត្តស្ស **ទុតិយោ ទានវិនិពន្ធោ** ហតោ ហោតិ វិហតោ សមុច្ឆិន្នោ។

តថា មហាសត្តោ ទេយ្យធម្មស្ស ឧឡារមនុញ្ញតាយ អទាតុកម្យតាចិត្តេ ឧប្បជ្ជមានេ ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខតិ – "ននុ តយា សប្បុរិស ឧឡារតមា សព្ពសេដ្ឋា សម្មាសម្ពោធិ អភិបត្ថិតា, តស្មា តទត្ថំ តយា ឧឡារមនុញ្ញេ ឯវ ទេយ្យធម្មេ ទាតុំ យុត្តរូប"ន្តិ។ សោ ឧឡារំ មនុញ្ញញ្ច ទេតិ មុត្តចាគោ បយតបាណី វោស្សគ្គរតោ យាចយោគោ ទានសំវិភាគរតោ។ ឯវំ មហាបុរិសស្ស **តតិយោ ទានវិនិពន្ធោ** ហតោ ហោតិ វិហតោ សមុច្ឆិន្នោ។

តថា មហាសត្តោ ទានំ ទេន្តោ យទា ទេយ្យធម្មស្ស បរិក្ខយំ បស្សតិ, សោ ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខតិ – "អយំ ខោ ភោគានំ សភាវោ, យទិទំ ខយធម្មតា វយធម្មតា ច។ អបិ ច មេ បុព្ពេ តាទិសស្ស ទានស្ស អកតត្តា ឯវំ ភោគានំ បរិក្ខយោ ទិស្សតិ, ហន្ទាហំ យថាលទ្ធេន ទេយ្យធម្មេន បរិត្តេន វា វិបុលេន វា ទានមេវ ទទេយ្យំ, យេនាហំ អាយតី ទានបារមិយា មត្ថកំ បាបុណិស្សាមី"តិ។ សោ យថាលទ្ធេន ទានំ ទេតិ មុត្តចាគោ បយតបាណី វោសគ្គរតោ យាចយោគោ ទានសំវិភាគរតោ។ ឯវំ មហាសត្តស្ស **ចតុត្ថោ ទានវិនិពន្ធោ** ហតោ ហោតិ វិហតោ សមុច្ឆិន្នោ។ ឯវំ យេ យេ ទានបារមិយា វិនិពន្ធភូតា អនត្ថា, តេសំ តេសំ យថារហំ បច្ចវេក្ខិត្វា បដិវិនោទនំ ឧបាយោ។ យថា ច ទានបារមិយា, ឯវំ សីលបារមិអាទីសុបិ ទដ្ឋព្ពំ។

អបិ ច យំ មហាសត្តស្ស ពុទ្ធានំ អត្តសន្និយ្យាតនំ, តំ សម្មទេវ សព្ពបារមីនំ សម្បាទនូបាយោ។ ពុទ្ធានញ្ហិ អត្តានំ និយ្យាតេត្វា ឋិតោ មហាបុរិសោ តត្ថ តត្ថ ពោធិសម្ភារបារិបូរិយា ឃដេន្តោ វាយមន្តោ សរីរស្ស សុខូបករណានញ្ច ឧបច្ឆេទកេសុ ទុស្សហេសុបិ កិច្ចេសុ ទុរភិសម្ភវេសុបិ សត្តសង្ខារសមុបនីតេសុ អនត្ថេសុ តិព្ពេសុ បាណហរេសុ "អយំ មយា អត្តភាវោ ពុទ្ធានំ បរិច្ចត្តោ, យំ វា តំ វា ឯត្ថ ហោតូ"តិ តំនិមិត្តំ ន កម្បតិ ន វេធតិ, ឦសកម្បិ អញ្ញថត្តំ ន គច្ឆតិ, កុសលារម្ភេ អញ្ញទត្ថុ អចលាធិដ្ឋានោវ ហោតិ, ឯវំ អត្តសន្និយ្យាតនម្បិ ឯតាសំ សម្បាទនូបាយោ។

អបិ ច សមាសតោ កតាភិនីហារស្ស អត្តនិ សិនេហស្ស បរិសោសនំ បរេសុ ច សិនេហស្ស បរិវឌ្ឍនំ ឯតាសំ សម្បាទនូបាយោ។ សម្មាសម្ពោធិសមធិគមាយ ហិ កតមហាបណិធានស្ស មហាសត្តស្ស យាថាវតោ បរិជាននេន សព្ពេសុ ធម្មេសុ អនុបលិត្តស្ស អត្តនិ សិនេហោ បរិក្ខយំ បរិយាទានំ គច្ឆតិ, មហាករុណា

សមាសេវនេន បន បិយបុត្តេ វិយ សព្ពសត្តេ សម្បស្សមានស្ស តេសុ មេត្តាករុណាសិនេហោ បរិវឌ្ឍតិ, តតោ ច តំតទវត្ថានុរូបំ អត្តបរសន្តានេសុ លោភទោសមោហវិគមេន វិទូរីកតមច្ឆរិយាទិពោធិសម្ភារបដិបក្ខោ មហាបុរិសោ ទានបិយវចនអត្ថចរិយាសមានត្តតាសង្ខាតេហិ ចតូហិ សង្គហវត្ថូហិ ចតុរធិដ្ឋានានុគតេហិ អច្ចន្តំ ជនស្ស សង្គហករណេន ឧបរិ យានត្តយេ អវតារណំ បរិបាចនញ្ច ករោតិ។

មហាសត្តានញ្ហិ មហាករុណា មហាបញ្ញា ច ទានេន អលង្កតា, ទានំ បិយវចនេន, បិយវចនំ អត្ថចរិយាយ, អត្ថចរិយា សមានត្តតាយ អលង្កតា សង្គហិតា ច។ តេសំ សព្ពេបិ សត្តេ អត្តនា និព្ពិសេសេ កត្វា ពោធិសម្ភារេសុ បដិបជ្ជន្តានំ សព្ពត្ថ សមានសុខទុក្ខតាយ សមានត្តតាយ សិទ្ធិ។ ពុទ្ធភូតានម្បិ ច តេហេវ ចតូហិ សង្គហវត្ថូហិ ចតុរធិដ្ឋានបរិបូរិតាភិវុទ្ធេហិ ជនស្ស អច្ចន្តិកសង្គហករណេន អភិវិនយនំ សិជ្ឈតិ។ ទានញ្ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធានំ ចាគាធិដ្ឋានេន បរិបូរិតាភិវុទ្ធំ, បិយវចនំ សច្ចាធិដ្ឋានេន, អត្ថចរិយា បញ្ញាធិដ្ឋានេន, សមានត្តតា ឧបសមាធិដ្ឋានេន បរិបូរិតាភិវុទ្ធា។ តថាគតានញ្ហិ សព្ពសាវកបច្ចេកពុទ្ធេហិ សមានត្តតា បរិនិព្ពានេ។ តត្រ ហិ នេសំ អវិសេសតោ ឯកីភាវោ។ តេនេវាហ "នត្ថិ វិមុត្តិយា នានត្ត"ន្តិ។ ហោន្តិ ចេត្ថ –

> "សច្ចោ ចាគី ឧបសន្តោ, បញ្ញវា អនុកម្បកោ;
> សម្ភតសព្ពសម្ភារោ, កំ នាមត្ថំ ន សាធយេ។
>
> "មហាការុណិកោ សត្ថា, ហិតេសី ច ឧបេក្ខកោ;
> និរបេក្ខោ ច សព្ពត្ថ, អហោ អច្ឆរិយោ ជិនោ។
>
> "វិរត្តោ សព្ពធម្មេសុ, សត្តេសុ ច ឧបេក្ខកោ;
> សទា សត្តហិតេ យុត្តោ, អហោ អច្ឆរិយោ ជិនោ។
>
> "សព្ពទា សព្ពសត្តានំ, ហិតាយ ច សុខាយ ច;
> ឧយ្យុត្តោ អកិលាសូ ច, អហោ អច្ឆរិយោ ជិនោ"តិ។

កិត្តកេន កាលេន សម្បាទនន្តិ? ហេដ្ឋិមេន តាវ បរិច្ឆេទេន ចត្តារិ អសង្ខ្យេយ្យានិ មហាកប្បានំ សតសហស្សញ្ច, មជ្ឈិមេន អដ្ឋ អសង្ខ្យេយ្យានិ មហាកប្បានំ សតសហស្សញ្ច, ឧបរិមេន បន សោឡស អសង្ខ្យេយ្យានិ មហាកប្បានំ សតសហស្សញ្ច។ ឯតេ ច ភេទា យថាក្កមំ បញ្ញាធិកសទ្ធាធិកវីរិយាធិកវសេន ញាតព្ពា។ បញ្ញាធិកានញ្ហិ សទ្ធា មន្ទា ហោតិ បញ្ញា តិក្ខា, សទ្ធាធិកានំ បញ្ញា មជ្ឈិមា ហោតិ, វីរិយាធិកានំ បញ្ញា មន្ទា, បញ្ញានុភាវេន ច សម្មាសម្ពោធិ អធិគន្តព្ពាតិ **អដ្ឋកថាយំ** វុត្តំ។

អបរេ បន "វីរិយស្ស តិក្ខមជ្ឈិមមុទុភាវេន ពោធិសត្តានំ អយំ កាលវិភាគោ"តិ វទន្តិ។ អវិសេសេន បន វិមុត្តិបរិបាចនីយានំ ធម្មានំ តិក្ខមជ្ឈិមមុទុភាវេន យថាវុត្តកាលភេទេន ពោធិសម្ភារា តេសំ បារិបូរិំ គច្ឆន្តីតិ តយោបេតេ កាលភេទា យុត្តាតិបិ វទន្តិ។ ឯវំ តិវិធា ហិ ពោធិសត្តា អភិនីហារក្ខណេ ភវន្តិ ឧគ្ឃដិតញ្ញូវិបញ្ចិតញ្ញូនេយ្យភេទេន។ តេសុ យោ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ, សោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស សម្មុខា ចតុប្បទិកំ គាថំ សុណន្តោ គាថាយ តតិយបទេ អបរិយោសិតេ ឯវ ឆហិ អភិញ្ញាហិ សហ បដិសម្ភិទាហិ អរហត្តំ អធិគន្តុំ សមត្ថូបនិស្សយោ ហោតិ, សចេ សាវកពោធិយំ អធិមុត្តោ សិយា។

ទុតិយោ ភគវតោ សម្មុខា ចតុប្បទិកំ គាថំ សុណន្តោ អបរិយោសិតេ ឯវ គាថាយ ចតុត្ថបទេ ឆហិ អភិញ្ញាហិ អរហត្តំ អធិគន្តុំ សមត្ថូបនិស្សយោ ហោតិ, យទិ សាវកពោធិយំ អធិមុត្តោ សិយា។

ឥតរោ បន ភគវតោ សម្មុខា ចតុប្បទិកំ គាថំ សុត្វា បរិយោសិតាយ គាថាយ ឆហិ អភិញ្ញាហិ អរហត្តំ បត្តុំ សមត្ថូបនិស្សយោ ហោតិ។

តយោបេតេ វិនា កាលភេទេន កតាភិនីហារា ពុទ្ធានំ សន្តិកេ លទ្ធព្យាករណា ច អនុក្កមេន បារមិយោ បរិបូរេន្តា យថាក្កមំ យថាវុត្តភេទេន កាលេន សម្មាសម្ពោធី បាបុណន្តិ។ តេសុ តេសុ បន កាលភេទេសុ អបរិបុណ្ណេសុ តេ តេ មហាសត្តា ទិវសេ ទិវសេ វេស្សន្តរទានសទិសំ មហាទានំ ទេន្តាបិ តទនុរូបេ សីលាទិសព្ពបារមិធម្មេ អាចិនន្តាបិ បញ្ច មហាបរិច្ចាគេ បរិច្ចជន្តាបិ ញាតត្ថចរិយា លោកត្ថចរិយា ពុទ្ធត្ថចរិយា បរមកោដី បាបេន្តាបិ អន្តរា ច សម្មាសម្ពុទ្ធា ភវិស្សន្តីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ កស្មា? ញាណស្ស អបរិបច្ចនតោ ពុទ្ធការកធម្មានំ អបរិនិដ្ឋានតោ។ បរិច្ឆិន្នកាលនិប្ផាទិតំ វិយ ហិ សស្សំ យថាវុត្តកាល

បរិច្ឆេទេន បរិនិប្ផាទិតា សម្ភាសម្ពោធិ តទនន្តរា សព្ពសួរហេន វាយមន្តេនាបិ ន សក្កា អធិគន្តុន្តិ បារមិបារិបូរិ យថារុត្តកាលវិសេសេន សម្បជ្ជតីតិ វេទិតព្ពំ។

កោ អានិសំសោតិ? យេ តេ កតាភិនីហារានំ ពោធិសត្តានំ –

“ឯវំ សព្ពង្គសម្បន្នា, ពោធិយា និយតា នរា;
សំសរំ ទីឃមទ្ធានំ, កប្បកោដិសតេហិបិ។

“អវីចិម្ហិ នុប្បជ្ជន្តិ, តថា លោកន្តរេសុ ច;
និជ្ឈាមតណ្ហា ខុប្បិបាសា, ន ហោន្តិ កាលកញ្ជិកា។

“ន ហោន្តិ ខុទ្ទកា បាណា, ឧបបជ្ជន្តាបិ ទុគ្គតឹ;
ជាយមានា មនុស្សេសុ, ជច្ចន្ធា ន ភវន្តិ តេ។

“សោតវេកល្លតា នត្ថិ, ន ភវន្តិ មូគបក្ខិកា;
ឥត្ថិភាវំ ន គច្ឆន្តិ, ឧភតោព្យញ្ជនបណ្ឌកា។

“ន ភវន្តិ បរិយាបន្នា, ពោធិយា និយតា នរា;
មុត្តា អានន្តរិកេហិ, សព្ពត្ថ សុទ្ធគោចរា។

“មិច្ឆាទិដ្ឋឹ ន សេវន្តិ, កម្មកិរិយទស្សនា;
វសមានាបិ សគ្គេសុ, អសញ្ញំ នូបបជ្ជរេ។

“សុទ្ធាវាសេសុ ទេវេសុ, ហេតុ នាម ន វិជ្ជតិ;
នេក្ខម្មនិន្នា សប្បុរិសា, វិសំយុត្តា ភវាភវេ;
ចរន្តិ លោកត្ថចរិយាយោ, បូរេន្តិ សព្ពបារមី”តិ។ (ធ. ស. អដ្ឋ. និទានកថា; ជា. អដ្ឋ. ១.ទូរេនិទានកថា; អប. អដ្ឋ. ១.ទូរេនិទានកថា) –

ឯវំ សំវណ្ណិតា អានិសំសា។ យេ ច “សតោ សម្បជានោ, អានន្ទ, ពោធិសត្តោ តុសិតា កាយា ចវិត្វា មាតុកុច្ឆឹ ឱក្កមតី”តិអាទិនា (ម. និ. ៣.២០០; ទី. និ. ២.១៧) សោឡស អច្ឆរិយព្ភុតធម្មប្បការា, យេ ច “សីតំ ព្យបគតំ ហោតិ, ឧណ្ហញ្ច ឧបសម្មតី”តិអាទិនា (ពុ. វំ. ២.៨៣) “ជាយមានេ ខោ, សារិបុត្ត, ពោធិសត្តេ អយំ ទសសហស្សី លោកធាតុ សង្កម្បតិ សម្បកម្បតិ សម្បវេធតី”តិអាទិនា (ម. និ. ៣.២០១; ទី. និ. ២.៣២) ច ទ្វត្តឹស បុព្ពនិមិត្តប្បការា, យេ វា បនញ្ញេបិ ពោធិសត្តានំ អធិប្បាយសមិជ្ឈនំ កម្មាទីសុ វសីភាវោតិ ឯវមាទយោ តត្ថ តត្ថ **ជាតកពុទ្ធវំសា**ទីសុ ទស្សិតាការា អានិសំសា, តេ សព្ពេបិ ឯតាសំ អានិសំសា។ តថា យថានិទស្សិតភេទា អលោភាទោសាទិគុណយុគលាទយោ ចាតិ វេទិតព្ពា។

អបិ ច យស្មា ពោធិសត្តោ អភិនីហារតោ បដ្ឋាយ សព្ពសត្តានំ បិតុសមោ ហោតិ ហិតេសិតាយ, ទក្ខិណេយ្យកោ គរុ ភាវនីយោ បរមញ្ច បុញ្ញក្ខេត្តំ ហោតិ គុណវិសេសយោគេន។ យេភុយ្យេន ច មនុស្សានំ បិយោ ហោតិ, អមនុស្សានំ បិយោ ហោតិ, ទេវតាហិ អនុបាលីយតិ, មេត្តាករុណាបរិភាវិតសន្តានតាយ វាឡមិគាទីហិ ច អនភិភវនីយោ ហោតិ, យស្មឹ យស្មិញ្ច សត្តនិកាយេ បច្ចាជាយតិ, តស្មឹ តស្មឹ ឧឡារេន វណ្ណេន ឧឡារេន យសេន ឧឡារេន សុខេន ឧឡារេន ពលេន ឧឡារេន អាធិបតេយ្យេន អញ្ញេ សត្តេ អភិភវតិ បុញ្ញវិសេសយោគតោ។

អប្បាពាធោ ហោតិ អប្បាតង្កោ, សុវិសុទ្ធា ចស្ស សទ្ធា ហោតិ សុវិសទា, សុវិសុទ្ធំ វីរិយំ, សតិសមាធិបញ្ញា សុវិសទា, មន្ទកិលេសោ ហោតិ មន្ទទរថោ មន្ទបរិឡាហោ, កិលេសានំ មន្ទភាវេនេវ សុវចោ ហោតិ បទក្ខិណគ្គាហី, ខមោ ហោតិ សោរតោ, សខិលោ ហោតិ បដិសន្ថារកុសលោ, អក្កោធនោ ហោតិ អនុបនាហី, អមក្ខី ហោតិ អបឡាសី, អនិស្សុកី ហោតិ អមច្ឆរី, អសឋោ ហោតិ អមាយាវី, អថទ្ធោ ហោតិ អនតិមានី, អសារទ្ធោ ហោតិ អប្បមត្តោ, បរតោ ឧបតាបសហោ ហោតិ បរេសំ អនុបតាបី, យស្មិញ្ច គាមខេត្តេ បដិវសតិ, តត្ថ សត្តានំ ភយាទយោ ឧបទ្ទវា យេភុយ្យេន អនុប្បន្នា នុប្បជ្ជន្តិ, ឧប្បន្នា ច វូបសម្មន្តិ, យេសុ ច អបាយេសុ ឧប្បជ្ជតិ, ន តត្ថ បចុរជនោ វិយ ទុក្ខេន អធិមត្តំ បីឡីយតិ, ភិយ្យោសោមត្តាយ សំវេគមាបជ្ជតិ។ តស្មា

មហាបុរិសស្ស យថារហំ តស្មិំ តស្មិំ ភវេ លព្ភមានា ឯតេ សត្តានំ បិតុសមតាទក្ខិណេយ្យតាទយោ គុណវិសេសា អានិសំសាតិ វេទិតព្ពា។

តថា អាយុសម្បទា រូបសម្បទា កុលសម្បទា ឥស្សរិយសម្បទា អាទេយ្យវចនតា មហានុភាវតាតិ ឯតេបិ មហាបុរិសស្ស បារមីនំ អានិសំសាតិ វេទិតព្ពា។ តត្ថ **អាយុសម្បទា** នាម តស្សំ តស្សំ ឧបបត្តិយំ ទីឃាយុកតា ចិរដ្ឋិតិកតា, តាយ យថារទ្ធានិ កុសលសមាទានានិ បរិយោសាបេតិ, ពហុញ្ច កុសលំ ឧបចិនោតិ។ **រូបសម្បទា** នាម អភិរូបតា ទស្សនីយតា បាសាទិកតា, តាយ រូបប្បមាណានំ សត្តានំ បសាទាវហោ ហោតិ សម្ភាវនីយោ។ **កុលសម្បទា** នាម ឧឡារេសុ កុលេសុ អភិនិព្ពត្តិ, តាយ ជាតិមទាទិមទមត្តានម្បិ ឧបសង្កមនីយោ ហោតិ បយិរុបាសនីយោ, តេន តេ និព្ពិសេវនេ ករោតិ។ **ឥស្សរិយសម្បទា** នាម មហាវិភវតា មហេសក្ខតា មហាបរិវារតា ច, តាហិ សង្គណ្ហិតព្ពេ ចតូហិ សង្គហវត្ថូហិ សង្គណ្ហិតុំ, និគ្គហេតព្ពេ ធម្មេន និគ្គហេតុញ្ច សមត្ថោ ហោតិ។

អាទេយ្យវចនតា នាម សទ្ធេយ្យតា បច្ចយិកតា, តាយ សត្តានំ បមាណភូតោ ហោតិ, អលង្ឃនីយា ចស្ស អាណា ហោតិ។ **មហានុភាវតា** នាម អានុភាវមហន្តតា, តាយ បរេហិ ន អភិភូយតិ, សយមេវ បន បរេ អញ្ញទត្ថុ អភិភវតិ ធម្មេន សមេន យថាភូតគុណេហិ ច, ឯវមេតេ អាយុសម្បទាទយោ មហាបុរិសស្ស បារមីនំ អានិសំសា, សយញ្ច អបរិមាណស្ស បុញ្ញសម្ភារស្ស បរិវុឌ្ឍិហេតុភូតា យានត្តយេ សត្តានំ អវតារណស្ស បរិបាចនស្ស ច ការណភូតាតិ វេទិតព្ពា។

កិំ ផលន្តិ? សមាសតោ តាវ សម្មាសម្ពុទ្ធភាវោ ឯតាសំ ផលំ, វិត្ថារតោ បន ទ្វត្តិំសមហាបុរិសលក្ខណ អសីតិអនុព្យញ្ជនព្យាមប្បភាទិអនេកគុណគណសមុជ្ជលរូបកាយសម្បត្តិ- អធិដ្ឋានសពលចតុវេសារជ្ជជ អសាធារណញាណអដ្ឋារសាវេណិក- ពុទ្ធធម្មប្បភុតិអនន្តាបរិមាណ គុណសមុទយោបសោភិនី ធម្មកាយសិរី។ យាវតា បន ពុទ្ធគុណា យេ អនេកេហិបិ កប្បេហិ សម្មាសម្ពុទ្ធេនាបិ វាចាយ បរិយោសាបេតុំ ន សក្កា, ឥទមេតាសំ ផលំ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “ពុទ្ធោបិ ពុទ្ធស្ស ភណេយ្យ វណ្ណំ, កប្បម្បិ ចេ អញ្ញមភាសមានោ;
> ខីយេថ កប្បោ ចិរទីឃមន្តរេ, វណ្ណោ ន ខីយេថ តថាគតស្សា”តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៣០៤; ៣.១៤១; ម. និ. អដ្ឋ. ២.៤២៥; ឧទា. អដ្ឋ. ៥៣; ចរិយា. អដ្ឋ. និទានកថា);

ឯវមេត្ថ បារមីសុ បកិណ្ណកកថា វេទិតព្ពា។

យំ បន បាឡិយំ “**ទត្វា ទាតព្ពកំ ទាន**”ន្តិអាទិនា សព្ពាបិ បារមី ឯកជ្ឈំ ទស្សេត្វា បរតោ “**កោសជ្ជំ ភយតោ ទិស្វា**”តិអាទិនា បរិយោសានគាថាទ្វយំ វុត្តំ, តំ យេហិ វីរិយារម្ភមេត្តាភាវនា អប្បមាទវិហារេហិ យថាវុត្តា ពុទ្ធការកធម្មា វិសទភាវំ គតា សម្មាសម្ពោធិសង្ខាតា ច អត្តនោ វិមុត្តិ បរិបាចិតា, តេហិ វេនេយ្យានម្បិ វិមុត្តិបរិបាចនាយ ឱវាទទានត្ថំ វុត្តំ។

តត្ថ **កោសជ្ជំ ភយតោ ទិស្វា, វីរិយារម្ភញ្ច ខេមតោ**តិ ឥមិនា បដិបក្ខេ អាទីនវទស្សនមុខេន វីរិយារម្ភេ អានិសំសំ ទស្សេតិ។ **អារទ្ធវីរិយា ហោថា**តិ ឥមិនា វីរិយារម្ភេ និយោជេតិ។ យស្មា ច –

> “សព្ពបាបស្ស អករណំ, កុសលស្ស ឧបសម្បទា;
> សចិត្តបរិយោទបនំ, ឯតំ ពុទ្ធាន សាសន”ន្តិ។ (ធ. ប. ១៨៣; ទី. និ. ២.៩០; នេត្តិ. ៣០, ៥០) –

សង្ខេបតោ ។ វិត្ថារតោ បន សកលេន ពុទ្ធវចនេន បកាសិតា សព្ពាបិ សម្បត្តិយោ ឯកន្តេនេវ សម្មប្បធានាធីនា, តស្មា ភគវា វីរិយារម្ភេ និយោជេត្វា “**ឯសា ពុទ្ធានុសាសនី**”តិ អាហ។

តត្រាយំ សង្ខេបត្ថោ – យ្វាយំ សព្ពសំកិលេសមូលភាវតោ សព្ពានត្ថវិធាយកន្តិ កោសជ្ជំ ភយតោ តប្បដិបក្ខតោ ចតូហិ យោគេហិ អនុបទ្ទវភាវសាធនតោ វីរិយារម្ភញ្ច ខេមតោ ទិស្វា អធិសីលសិក្ខាទិសម្បាទនវសេន វីរិយស្ស អារម្ភោ សម្មប្បធានានុយោគោ, តត្ថ យំ សម្មទេវ និយោជនំ, “អារទ្ធវីរិយា ហោថា”តិ, ឯសា ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ អនុសាសនី អនុសិដ្ឋិ ឱវាទោតិ។ សេសគាថាសុបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

អយំ បន វិសេសោ – **វិវាទ**ន្តិ វិរុទ្ធវាទំ, ឆវិវាទវត្ថុវសេន វិវទនន្តិ អត្ថោ។ **អវិវាទ**ន្តិ វិវាទបដិបក្ខំ មេត្តាវចីកម្មំ, មេត្តាភាវនំ វា។ អថ វា **អវិវាទ**ន្តិ អវិវាទហេតុភូតំ ឆព្ពិធំ សារណីយធម្មំ។ **សមគ្គា**តិ អវគ្គា, កាយេន ចេវ ចិត្តេន ច សហិតា អវិរមិតា អវិយុត្តាតិ អត្ថោ។ **សខិលា**តិ សក្ខិលា មុទុសីលា, អញ្ញមញ្ញម្ហិ មុទុហទយាតិ អត្ថោ។ **ឯសា ពុទ្ធានុសាសនី**តិ ឯត្ថ សព្ពេន សព្ពំ វិវាទមនុបគម្ម យទិទំ ឆសារណីយធម្មបរិបូរណវសេន សមគ្គវាសេ និយោជនំ, ឯសា ពុទ្ធានំ អនុសិដ្ឋីតិ យោជេតព្ពំ។ សមគ្គវាសញ្ហិ វសមានា សីលទិដ្ឋិសាមញ្ញគតា អវិវទមានា សុខេនេវ តិស្សោ សិក្ខា បរិបូរេស្សន្តីតិ សត្ថា សមគ្គវាសេ និយោជនំ អត្តនោ សាសនន្តិ ទស្សេសិ។

បមាទន្តិ បមជ្ជនំ, កុសលានំ ធម្មានំ បមុស្សនំ អកុសលេសុ ច ធម្មេសុ ចិត្តវោស្សគ្គំ។ វុត្តញ្ហេតំ – “តត្ថ កតមោ បមាទោ, កាយទុច្ចរិតេ វា វចីទុច្ចរិតេ វា មនោទុច្ចរិតេ វា បញ្ចសុ វា កាមគុណេសុ ចិត្តស្ស វោសគ្គោ វោសគ្គានុប្បទានំ កុសលានំ វា ធម្មានំ ភាវនាយ អសក្កច្ចកិរិយតា, អសាតច្ចកិរិយតា, អនដ្ឋិតកិរិយតា, ឱលីនវុត្តិតា, និក្ខិត្តឆន្ទតា, និក្ខិត្តធុរតា អនាសេវនា អភាវនា អពហុលីកម្មំ…បេ.… យោ ឯវរូបោ បមាទោ បមជ្ជនា បមជ្ជិតត្តំ, អយំ វុច្ចតិ បមាទោ”តិ (វិភ. ៨៤៦)។

អប្បមាទន្តិ អប្បមជ្ជនំ។ តំ បមាទស្ស បដិបក្ខតោ វេទិតព្ពំ។ អត្ថតោ ហិ អប្បមាទោ នាម សតិយា អវិប្បវាសោ, “សតិយា អវិប្បវាសោ”តិ ច និច្ចំ ឧបដ្ឋិតាយ សតិយា ឯវេតំ នាមំ។ អបរេ បន “សតិសម្បជញ្ញប្បធានា តថា បវត្តា ចត្តារោ អរូបិនោ ខន្ធា អប្បមាទោ”តិ វទន្តិ។ យស្មា បន អប្បមាទភាវនា នាម វិសុំ ឯកា ភាវនា នត្ថិ។ យា ហិ កាចិ បុញ្ញកិរិយា កុសលកិរិយា, សព្ពា សា អប្បមាទភាវនាត្វេវ វេទិតព្ពា។

វិសេសតោ បន វិវដ្ដូបនិស្សយំ សរណគមនំ កាយិកវាចសិកសំវរញ្ច ឧបាទាយ សព្ពា សីលភាវនា, សព្ពា សមាធិភាវនា, សព្ពា បញ្ញាភាវនា, សព្ពា កុសលភាវនា, អនវជ្ជភាវនា , អប្បមាទភាវនា។ “អប្បមាទោ”តិ ហិ ឥទំ បទំ មហន្តំ អត្ថំ ទីបេតិ, មហន្តំ អត្ថំ បរិគ្គហេត្វា តិដ្ឋតិ, សកលម្បិ តេបិដកំ ពុទ្ធវចនំ អាហរិត្វា អប្បមាទបទស្ស អត្ថំ កត្វា កថេន្តោ ធម្មកថិកោ “អតិត្ថេន បក្ខន្ទោ”តិ ន វត្តព្ពោ។ កស្មា? អប្បមាទបទស្ស មហន្តភាវតោ។ តថា ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធោ កុសិនារាយំ យមកសាលានមន្តរេ បរិនិព្ពានសមយេ និបន្នោ អភិសម្ពោធិតោ បដ្ឋាយ បញ្ចចត្តាលីសាយ វស្សេសុ អត្តនា ភាសិតំ ធម្មំ ឯកេនេវ បទេន សង្គហេត្វា ទស្សេន្តោ “អប្បមាទេន សម្បាទេថា”តិ (ទី. និ. ២.២១៨) ភិក្ខូនំ ឱវាទមទាសិ។ តថា ចាហ – “សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, យានិ កានិចិ ជង្គមានំ បាណានំ បទជាតានិ, សព្ពានិ តានិ ហត្ថិបទេ សមោធានំ គច្ឆន្តិ, ហត្ថិបទំ តេសំ អគ្គមក្ខាយតិ យទិទំ មហន្តត្តេន, ឯវមេវ ខោ, ភិក្ខវេ, យេ កេចិ កុសលា ធម្មា, សព្ពេ តេ អប្បមាទមូលកា អប្បមាទសមោសរណា, អប្បមាទោ តេសំ អគ្គមក្ខាយតី”តិ (ម. និ. ១.៣០០ ថោកំ វិសទិសំ)។ តត្ថ អប្បមាទភាវនំ សិខាប្បត្តំ ទស្សេន្តោ សត្ថា **“ភាវេថដ្ឋង្គិកំ មគ្គ”**ន្តិ អាហ។

តស្សត្ថោ – យោ ឯស សីលាទិខន្ធត្តយសង្គហោ សម្មាទិដ្ឋិបុព្ពង្គមោ សម្មាទិដ្ឋិអាទីនំយេវ អដ្ឋន្នំ អង្គានំ វសេន អដ្ឋង្គិកោ អរិយមគ្គោ, តំ ភាវេថ អត្តនោ សន្តានេ ឧប្បាទេថ។ ទស្សនមគ្គមត្តេ អឋត្វា ឧបរិ តិណ្ណំ មគ្គានំ ឧប្បាទនវសេន វឌ្ឍេថ, ឯវំ វោ អប្បមាទភាវនា សិខាប្បត្តា ភវិស្សតីតិ។ **ឯសា ពុទ្ធានុសាសនី**តិ យទិទំ កុសលេសុ ធម្មេសុ អប្បមជ្ជនំ, តញ្ច ឧស្សុក្កាបេត្វា អរិយមគ្គស្ស ភាវនា ឯសា ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ អនុសិដ្ឋិ ឱវាទោតិ។

ឥតិ ភគវា អរហត្តនិកូដេនេវ ចរិយាបិដកទេសនំ និដ្ឋាបេសិ។ **ឥត្ថំ សុទ**ន្តិអាទីសុ **ឥត្ថ**ន្តិ កប្បេ ច សតសហស្សេតិអាទិនា (ចរិយា. ១.១) បការេន។ **សុទ**ន្តិ និបាតមត្តំ។ **ភគវា**តិ ភាគ្យវន្តតាទីហិ ការណេហិ ភគវា។ **អត្តនោ បុព្ពចរិយ**ន្តិ បុរិមាសុ អភិនីហារបច្ឆិមជាតីសុ អត្តនោ បដិបត្តិទុក្ករកិរិយំ។ **សម្ភាវយមានោ**តិ ហត្ថតលេ អាមលកំ វិយ សម្មទេវ បកាសេន្តោ។ **ពុទ្ធាបទានិយំ នាមា**តិ ពុទ្ធានំ បុរាតនកម្មំ បោរាណំ ទុក្ករកិរិយំ អធិកិច្ច បវត្តត្តា ទេសិតត្តា ពុទ្ធាបទានិយន្តិ ឯវំនាមកំ។ **ធម្មបរិយាយ**ន្តិ ធម្មទេសនំ ធម្មភូតំ វា ការណំ។ **អភាសិត្ថា**តិ អវោច។ យំ បនេត្ថ ន វុត្តំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា ឧត្តានត្ថត្តា ច ន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

និគមនកថា

ឯត្តាវតា ច –

> វិសុទ្ធចរិតោ សត្ថា, ពុទ្ធិចរិយាយ បារគូ;
> សព្ពចរិយាសុ កុសលោ, លោកាចរិយោ អនុត្តរោ។

យំ អច្ឆរិយធម្មានំ, សព្ពមច្ឆរិយាតិគោ;
អត្តនោ បុព្ពចរិយានំ, អានុភាវវិភាវនំ។

ទេសេសិ នាថោ **ចរិយា-បិដកំ** យញ្ច តាទិនោ;
ធម្មសង្គាហកា ថេរា, សង្គាយឹសុ តថេវ ច។

តស្ស អត្ថំ បកាសេតុំ, បោរាណដ្ឋកថានយំ;
និស្សាយ យា សមារទ្ធា, អត្ថសំវណ្ណនា មយា។

យា តត្ថ បរមត្ថានំ, និទ្ធារេត្វា យថារហំ;
បកាសនា **បរមត្ថ-ទីបនី** នាម នាមតោ។

សម្បត្តា បរិនិដ្ឋានំ, អនាកុលវិនិច្ឆយា;
សាធិកាយដ្ឋវីសាយ, បាឡិយា ភាណវារតោ។

ឥតិ តំ សង្ខរោន្តេន, យំ តំ អធិគតំ មយា;
បុញ្ញំ តស្សានុភាវេន, លោកនាថស្ស សាសនំ។

ឱគាហេត្វា វិសុទ្ធាយ, សីលាទិបដិបត្តិយា;
សព្ពេបិ ទេហិនោ ហោន្តុ, វិមុត្តិរសភាគិនោ។

ចិរំ តិដ្ឋតុ លោកស្មឹ, សម្មាសម្ពុទ្ធសាសនំ;
តស្មឹ សគារវា និច្ចំ, ហោន្តុ សព្ពេបិ បាណិនោ។

សម្មា វស្សតុ កាលេន, ទេវោបិ ជគតីបតិ;
សទ្ធម្មនិរតោ លោកំ, ធម្មេនេវ បសាសតូតិ។

ឥតិ ពទរតិត្ថវិហារវាសិនា **អាចរិយធម្មបាលេន**

កតា

ចរិយាបិដកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។